1000 Yılın İslam Fıkhı Temel Eseri
Deliller ve Hükümler

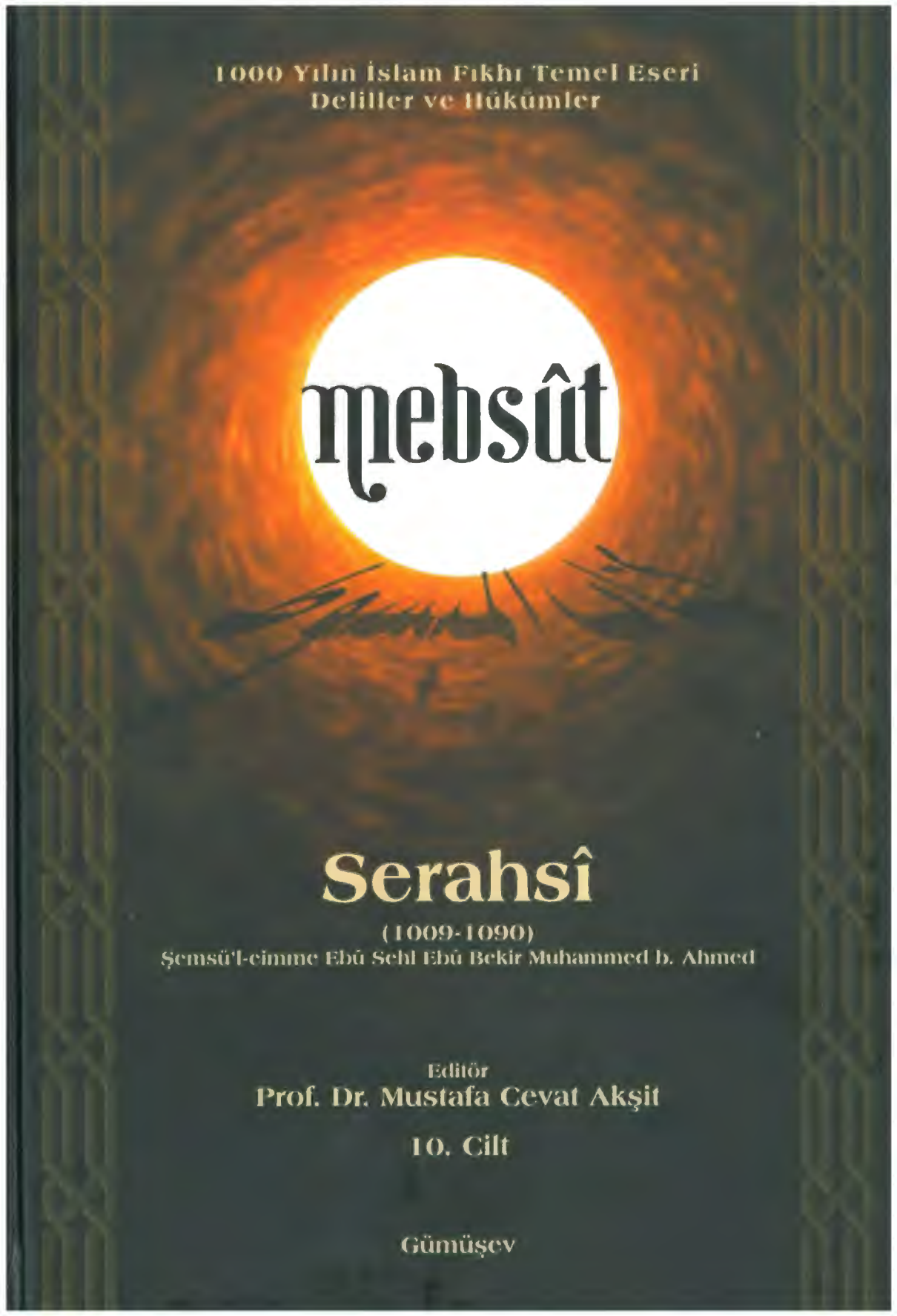

Serahsî

(1009-1090)
Şemsü'l-eimme Ebû Sehl Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed

Editör
Prof. Dr. Mustafa Cevat Akşit

10. Cilt

Gümüşev

10. CİLT TERCÜME ve TASHİH HEYETİ

Sayfa	Tercüme Eden	Tashih Eden
2-9	DR. ŞERAFETTİN KALAY	PROF.DR. ORHAN ÇEKER
9-30	DR. ŞERAFETTİN KALAY	PROF.DR. HAMDİ DÖNDÜREN
30-144	DR. ŞERAFETTİN KALAY	PROF.DR. ALİ ŞAFAK
145-185	OSMAN GÜMAN	PROF.DR. FARUK BEŞER
185-208	OSMAN GÜMAN	PROF.DR. ORHAN ÇEKER
209-221	OSMAN GÜMAN	PROF.DR. FAHRETTİN ATAR

Not:

Eserin tamamı Prof. Dr. Mustafa Cevat Akşit tarafından kontrol edilmiş ve dipnotlarla zenginleştirilmiştir.

Gümüşev Yayınları No: 1
ISBN: 978-605-5779-00-9

"Mebsut kitabının bütün yayın hakları Gaye Vakfına ait olup, 3000 adeti kapsayan birinci baskısının yayın hakkı Gümüşev yayıncılığa devr edilmiştir."
Gaye Vakfı'nın yazılı izni olmadan çoğaltılamaz.

Baskı-Cilt
Ege Basım
Esatpaşa Mah. Ziyapaşa Cad. No:8 Göztepe / İstanbul
www.egebasim.com.tr / ege@egebasim.net ~Tel: +90 216 472 84 01 ~ Fax: +90 216 472 84 05

İSTEME ADRESİ

GÜMÜŞEV YAYINCILIK
Merdivenköy Mah. Özlem Sk. Kansu Apt. No: 8/A Kadıköy/İstanbul
Telefon: +90 216 467 03 85 ~ Fax: +90 216 467 23 27
www.mebsut.com

İÇİNDEKİLER

SİYER KİTABI 1

Siyer ve sîret sözcüklerinin anlamı 1
Müslümanların müşriklere karşı tutumları 1
Cihadın türleri 4
Cihadın fazileti 4
Komutan atamak 5
Ordu komutanının nitelikleri 6
Resûlüllah (s.a.v.)'ın savaş kuralları 6
Zimmetin anlamı 16
Ganimetlerin taksimi 17
Haşimoğullarının payı 21
Zimmet statüsü 28
Kölenin payı var mıdır? 31
Kadınların savaşa katılması ve payları 31
Ganimetin İslam topraklarında bölüştürülmesi 33
Savaşa kendi atıyla katılana, ganimetten ayrı pay verilmesi 36
(Cu'l) Savaşacak olanlara destek 36
Cihada bekarların gitmesinin tercih edilmesi 37
Cihad İçin vergi konabilir mi? 38
Ganimet malından çalmak 39
Destek güçlerinin payı 41
Düşmana karşı kâfirlerden yardım almak 43
Savaş esirlerinin hükmü 44
Taksimden önce ganimette bulunan yiyeceklerden yararlanma 46
Eman (Güvence vermek) 46

Haram aylarda savaş ... 48
Ganimetin paylaştırılmasında usul ... 50
Düşman bir ülkede faiz ... 51
Tenfîl (Fazla pay verme vaadi) ... 52
Düşman topraklarında binekleri öldürme yasağı ... 52
Savaşta çocuk ve yaşlıların öldürülmesi ... 53
Düşman ülkesine Kur'an götürmek ... 53
Savaş sırasında çocuklar öldürülür mü? ... 54

İSLAM ORDUSUNUN KÂFİRLERE KARŞI TAVRI ... 55

Savaştan önce İslam'a çağrı ... 55
Düşman kalelerinin ateşe verilmesi ... 57
Düşman topraklarında ganimet taksimi ... 59
Yiyecek ve yem gibi ganimet mallarının hükmü ... 62
Esirlerle ilgili hükümler ... 65
Silahlar ve diğer mallarla ilgili hükümler ... 66

DÜŞMAN TOPRAKLARI İLE İLGİLİ HÜKÜMLER ... 67

Atlı ve yayanın ganimet payları ... 75
Safkan Arap atı olmayan atların durumu ... 76
Ganimet payının miras kalması ... 80
Öldürülen düşmanın özel eşyasının durumu ... 86
Ganimetten mal çalmanın hükmü ... 92

GANİMET İÇİNDE BULUNAN VE ÖNCEDEN BİR MÜSLÜMANA AİT İKEN MÜŞRİKLERCE ELE GEÇİRİLMİŞ OLAN MALLARLA İLGİLİ HÜKÜMLER ... 94

Gayri müslimlerin müslümandan zorla aldığı mala sahip olması ... 94
Kişinin sahibi olmadığı bir malı adaması ... 95
Malı, düşman tarafından istila edilen bir müslümanın, malını ganimetler arasında bulması ... 99
Dünyalık elde etme nedenlerinde müslümanlarla gayri Müslimler arasında eşitlik ... 101
Düşmanın müslümandan musâdere ettiği malı, bir müslümanın satın alması ... 111
Dârülharp vatandaşının, müslümanların malını musâdere ettikten sonra zimmî olması ... 113
Dârülharp vatandaşı bir çocuğun esir alınıp, İslam ülkesine getirilmesi ... 114
Çocuğun, ana babasının dininden sayılması ... 114
Ana babasından birisi müslüman olan çocuğun durumu ... 115
Yanında ana babasından birisi olmayan esir çocuğun durumu ... 115
Esirlerin zimmîlere satılması ... 116
Esirlerin öldürülmeleri ... 117
Düşmanı esir alan askerin öldürmesi ... 117
Esirlerin müslüman olup köleleştirilmesi ... 117
Sakat esirlerin öldürülmeleri ... 118
Savaş sırasında düşman şehirlerinin yakılıp yıkılması ... 119
Gayri müslimlerin müslümanları kalkan edinmeleri ... 119

Dârülarpte müslüman olan birisinin mallarının durumu ... 121
Mal kavramının kapsamı ... 121
Dârülharpte müslüman olup dârül İslam'a geçen kişinin dârülharpteki malları ... 123
Müslüman kadının gayri müslime verdiği güvence ... 127
Ganimet paylaşımı ... 133
Bir müslümanın düşmandan gizlice aldığı malla ilgili hukuki durum ... 135
Bir müslümanın gayri müslim ülkede nesil bırakması ... 137
Ganimetten hazineye ayrılan paydan savaşçıların yakınlarına verilmesi ... 137
Bir şehri kuşatan ordunun, orada misafir hükmünde olması ... 138
Gece namazı ile sınırda nöbet beklemenin sevabı ... 139

HARAÇ VERGİSİ KOYMAYLA İLGİLİ HÜKÜMLER ... 142

Zimmet ehline cizye ve haraç konulması ... 142
Zimmîlerden alınan cizye ... 142
Zimmîden alınacak cizye miktarı ... 143
Haraç vergisi ... 145
Haraç oranı ... 145
Kendilerinden cizye alınmayan kişiler ... 146
Zimmînin müslüman olması durumunda cizye ... 148
Zimmînin cizyeyi veriş şekli ... 150
Verilmeden geçen yılların cizyesi ... 151
Cizyenin alış vakti ... 152
Ekilmeyen arazinin haracı ... 153
Ekilen arazinin afete uğraması durumunda haraç ... 153
Haraç arazisine sahip olan bir zimmînin müslüman olması durumunda arazinin statüsü ... 153
Müslümanın sahip olduğu haraç arazisinin haracı ... 154

DÜŞMAN DEVLET BAŞKANLARIYLA ATEŞKES ve BARIŞ ANLAŞMALARI ... 156

Köleleri bulunan bir kral müslümanlarla zimmet akdi yaptığında kölelerinin yine kendisine ait olması ... 156
Düşman için casusluk yapan zimmînin durumu ... 158
Düşmanla bedel karşılığı sulh olur mu? ... 161
Düşmana silah ve silah malzemesi satmak ... 164
Emanla İslam ülkesine girip, ölen kişinin bıraktığı mallar ... 168
Ülkelere giden elçilerin can güvenliği ... 171
Elçinin güven mektubu ... 171
Bir müslümanın yakaladığı gayri müslimin durumu ... 172
Dârülharbe giren bir müslümanın orada İslam'a göre yasak akitlerden birisini yapması ... 176

DÂRÜLHARP VATANDAŞLARININ NİKAHLARIYLA İLGİLİ HÜKÜMLER ve MÜSLÜMAN TACİRLERİN GÜVENCE ALARAK DÂRÜLHARBE GİRMELERİ ... 177

Emanla İslam ülkesine giren birisine karşı işlenen suçun cezası ... 177

Dârülharpte iken evli olan bir kadınla evlenip, müslüman olarak İslam ülkesine giren kadın-erkeğin durumu ... 177
Dârülharbe emanla giren bir müslümanın orada işlediği suçun cezası ... 178
Haksız yolla elde edilen bir malı satın almanın hükmü ... 179
Bir müslümanın gayri müslimlerin safında savaşması ... 180

DİNDEN ÇIKANLARLA İLGİLİ HÜKÜMLER ... 182

Dinden dönene verilecek ceza ... 182
Bir kimsenin İslam'a birden çok girip çıkması ... 184
Dinden çıkanın mallarına uygulanacak hüküm ... 185
Dinden çıkanın mirasçılığı ... 188
Dinden çıkanın vasiyetleri ... 192
Dinden çıkanın geçerli olan ve geçerli olmayan kullanımları ... 193
Ölüm cezası mahkumu kimsenin ölüm hastalığında olan gibi sayılmaması ... 195
Dinden çıkanın dinden çıktıktan sonraki kazancı ... 197
Dinden çıkanın borçlarının ödenmesi ... 197
Dinden çıkanın işlediği cinayetin diyeti ... 198
Dinden çıkana karşı işlenen cinayetin hükmü ... 199
Dinden çıkan kadın ile ilgili hükümler ... 201
Cezaların amacı ... 205
Dinden çıkma cezasının nedeni ... 205
İslam'da ruhbanlık ... 206
Dinden çıkan birisinin mirasında eşinin payı ... 208
Müslüman olan bir beldenin dârülharbe dönüşme koşulları ... 212
Dinden çıkanı İslam'a davet etmeden öldürmenin hükmü ... 223
Henüz ergen olmamış çocuğun dinden çıkması ... 223
Ali (r.a.)'nin müslüman olduğu ve vefat ettiği yaşı ... 225
Dinden çıkan çocuğu öldürmenin cezası ... 228
Bir kimsenin sarhoşken dinden çıkması ... 229
Zorlama ile dinden çıkan ve boşamanın hükmü ... 229

İSYANCILAR ve HÂRİCİLER İLE İLGİLİ HÜKÜMLER ... 230

Fitne (anarşi) zamanında fitneden uzak olmak ... 230
İsyancılara karşı savaşmak ... 231
İsyan niyetinde olanlara karşı takınılacak tavır ... 232
Ali (r.a.)'nin "Hüküm Allah'a aittir" diyen Hâricîlere cevabı ... 233
İsyancılar mağlup edildiğinde, yapılacak işlem ... 234
İsyancılardan ele geçirilen malların hükmü ... 235
İsyancılarla birlikte savaşan kadınların durumu ... 236
İsyancıların ateşkes isteminde bulunmaları ... 236
İsyancıların atadığı hâkimin verdiği kararlar ... 241
İsyancılarla savaşırken ölenlerin durumu ... 242
İsyancılardan öldürülenlere yapılacak işlem ... 243
İsyancılarla savaşta yakınını öldürenin mirasçılık durumu ... 244
Bir kimsenin müşrik veya âsi olan bir yakınını öldürmesi ... 245

Güç oluşturamayan birkaç kişinin isyanı ... 248
Sopayla saldırana silahla karşı koyup öldürmenin hükmü ... 248
Nefsî müdafa sırasında öldürmenin hükmü ... 248
Haydutların işledikleri suçun cezası ... 250
İsyancılar tarafından atanan hâkimin verdiği kararlar ... 250
Devlet güçleriyle isyancıların düşmana karşı birlikte savaşmaları ... 250
İsyancılara katılan birisine ait hükümler ... 251

GANİMETLE İLGİLİ DİĞER HÜKÜMLER ... 252

Savaşa katılanların ganimetten payları ... 252
Ticaret için dârülharbe girip, İslam ordu karargâhına giren kimsenin durumu ... 252
Savaşmaya gücü yetmeyenlerin savaş sırasında öldürülmeleri ... 252
Savaşta düşman din adamlarına yapılacak işlem ... 253
Müslüman askerin, esir aldığı düşman askerini öldürmesi ... 254
Öldürülen düşman askerinin cesedinin düşmana satılması ... 254
Düşmana karşı savaşta, gayri müslim vatandaşlardan yararlanmak ... 255
Müslümanların aldıkları esirlere yapacakları işlem ... 255
Düşmanla esir değişimi ... 257

İSTİHSAN KİTABI (HELALLER ve HARAMLAR) ... 267

İstihsanın tanımı ... 267
İstihsanın dayanağı ... 268
Erkeğin erkeğe bakması ... 269
Uyluk avrettir ... 270
Diz kapağı avrettir ... 270
Kadının kadına bakması ... 271
Kadının erkeğe bakması ... 272
Erkeğin kadına bakması ... 273
Eşine ve câriyesine bakması ... 273
Mahrem kadınlara bakmak ... 274
Mahrem kadınlarla halvet ve yolculuk ... 277
Câriye mahrem kadın hükmündedir ... 278
Mahrem olmayan (yabancı) kadınlara bakmak ... 280
Şehvetle bakmanın hükmü ... 282
Yabancı kadına dokunmak ... 283
Kadına bakmanın zaruret oluşu ... 283
Evleneceği kadına bakmak ... 284
Şehvet alınmayacak yaştaki kadına bakmak ... 286
Avrete bakmak ... 286
Sünnet olmak ... 287
Lavman yapmak ... 287
Doktorun durumu ... 287
Kadınsı erkeğin durumu ... 290
Kadınla âdet döneminde cinsel ilişki ... 291
Cenaze yıkamakla ilgili hükümler ... 294

Güvenilir müslümanın verdiği haber 297
Kölenin verdiği haber 299
Kadının verdiği haber 299
Zimmet ehlinin verdiği haber 300
Küçüğün ve bunağın haberi 300
Haberlerin çatışması ve kanaat 301
Bir kişinin verdiği haber 305
Dinle ilgili haberde kadın-erkeğin durumu 306
Sütkardeşlik haberi 307
Süt haramlığının sübutu 307
Töhmet yerlerinden kaçmalıdır 308
Cinsel ilişki rızayla değil, mülkiyetle helal olur 310
Yiyeceğin helalliğine dair haber 310
Kazanılmış hakkın bir kişinin tanıklığıyla düşmemesi 311
Cinsel ilişki parayla rıza karşılığı helal olur mu? 311
Mülkiyet şüphesi doğuran haber 312

BİRİSİNİ BABASINI ÖLDÜRÜRKEN GÖRMEK 326

Tanıklık, hâkim kararı olmadan hak doğurmaz 327
Boşama tanıklığı 329
Hâkimin hükmü ile ictihadın çatışması 330

ARAŞTIRMA-TAHKİK ETME KİTABI 333

Teharrînin sözlük ve terim anlamı 333
Teharrînin hükmü 334
Şüphe ve zannın anlamı 334
Zekât verilen zengin çıkarsa yeniden zekât gerekir mi? 335
Zekâtın hak sahibine ulaşması 337
Kıbleyi araştırmak 341
Kıblenin namaz kılarken ortaya çıkması 347
Hüküm galibe göredir 350
Hayvan etleri İle ilgili araştırma 351
Domuz yağı ile zeytinyağının karışması 352
Müslüman ölüleriyle gayri müslim ölülerinin karışması 353
Gayri müslimin cenaze namazı 354
Müslümanın müşrikle kâfir mezarlığına gömülmemesi 354
Pis ve temiz giysilerin karışması 356
Pis ve temiz su kaplarının birbirine karışması 358
Namus konusunda araştırma 359
Birinin hizmetine verilen köleyi süresi dolmadan özgür kılmak 364
Çalıştıranın çalıştırdığının emeği üzerinde hak sahibi olması 364

BULUNTU ÇOCUK KİTABI 369

Lakîtin sözlük ve terim anlamı 369
Terkedilmiş çocuğu almanın ödülü 369

Buluntu çocuğun (Lakîtin) nafakası ile ilgili hükümler ... 372
Lakîtin tanıklığı ... 373
Lakîtin statüsü ... 373
Lakît hakkında nesep davası ... 374
Lakît üzerinde anlaşmazlık ... 376
Lakîtin cinayetinin diyeti ... 376
Lakîtin mirası ... 376
Bulanın lakît üzerindeki yetkisi ... 377
Lakîtin yanında mal ile birlikte bulunması ... 378
Lakîtin dini ile ilgili hükümler ... 379
Lakît ile ilgili davalar ... 382
Lakîtin öldürülmesi ve diyeti ... 385
Lakîte zina iftirası atmak ... 388
Lakîtin ikrarı ile ilgili hükümler ... 389

KARMA İNDEKS ... 393

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

SİYER KİTABI

(كتاب السير)

[10/2]

Şeyh, yüce imam, zühd sahibi, İslam'ın güneşi ve övünç kaynağı Ebû Bekir Muhammed b. Ebû Sehl es-Serahsî (rh.a.) der ki:

Siyer ve sîret sözcüklerinin anlamı

Bil ki; "siyer", "sîret"[1] sözcüğünün çoğuludur. Bu bölüme "siyer" adı verilmiştir. Çünkü, burada harp ülkesi vatandaşı olan müşriklere; güvencelilerden (müste'men) ve zimmet vatandaşlarından oluşan anlaşmalı gayri müslimlere, kelime-i şehâdeti söyledikten sonra inkâr ettikleri için inanmayanların en kötüsü durumuna düşen dinden çıkanlara (mürted) ve bilgisiz ve yorumda yanılmış olmakla birlikte, müşriklerden bir derece aşağıda yer alan isyancılara karşı, Müslümanların sergileyecekleri tutumlar açıklanmıştır.

Müslümanların müşriklere karşı tutumları konusunda deriz ki:

Müslümanların görevi, onları hak dine çağırmak; hak dine girmemekte diretenlerle de savaşmaktır. Çünkü bu ümmetin, indirilmiş olan bütün kitaplarda belirtilen niteliği, iyiliği emretmek, kötülüğü yasaklamaktır. Bu niteliğinden dolayı ümmetlerin en iyisi (üstünü) olmuştur. Allahu Teâlâ,

﴿كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾

"Siz insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülüğü meneder ve Allah'a inanırsınız." (Âl-i İmrân 3/110) buyurmuştur.

Müslümanların müşriklere karşı tutumları

İyiliğin başı, Allahu Teâlâ'ya inanmaktır. Dolayısıyla her inanan, insanlara bunu emretmekle ve onları buna çağırmakla görevlidir.

Kötülüğün kökü de Allah'a ortak koşmaktır. O, bilgisizliğin ve inatçılığın son noktasıdır. Çünkü onda, hiçbir yoruma dayanmaksızın gerçeği inkâr etmek anlamı vardır. Dolayısıyla her inanan, gücü yettiğince insanları bundan alıkoymakla görevlidir.

Resûlüllah (s.a.v.)'a, ilkin müşriklerden uzak durması ve onların yaptıklarını görmezlikten gelmesi emredilmişti. Allahu Teâlâ,

﴿فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ﴾

"Şimdilik onlara güzel muamele et" (el-Hicr 15/85) ve

---

[1] Sîret, bir kimsenin durumu, gidişi, ahlakı, hal tercümesi, biyografisi v.b. anlamlara gelir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in yaşamını konu alan ilim dalına da siyer denir.

﴿وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ﴾

"Müşriklerden yüz çevir" (el-En'âm 6/106) buyurmuştur.

Daha sonra güzel öğütle onları hak dine çağırması ve onlarla en güzel yollarla mücadele etmesi emredildi. Allahu Teâlâ,

﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾

"Sen Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et" (en-Nahl 16/125) buyurdu.

Daha sonra, savaşı başlatan onlar olduğunda onlarla savaşması emredildi. Allahu Teâlâ,

﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾

"Kendileriyle savaşılanlara (müminlere), zulme uğramış olmaları nedeniyle, (savaş konusunda) izin verildi." (el-Hacc 22/39) buyurmuştur. Yani "onların kendilerini savunmalarına izin verildi" demektir.

Yine Allahu Teâlâ,

﴿فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ﴾

"Eğer onlar size karşı savaş açarlarsa siz de onları öldürün" (el-Bakara 2/191) ve

﴿وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا﴾

"Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş" (el-Enfâl 8/61) buyurmuştur.

En sonunda ise savaşa müslümanların başlaması emredilmiştir. Allahu Teâlâ,

﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ﴾

"Fitne tamamen yok edilinceye ve din yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın" (el-Bakara, 2/193) ve

﴿فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ﴾

"Müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün" (et-Tevbe 9/5) buyurmuştur.

Resûlüllah (s.a.v.) da,

أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَإِذَا قَالُوهَا فَقَدْ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّهَا وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ

"Lâilâheillallah" (Allah'tan başka tanrı yoktur) deyinceye kadar insanlarla savaşmam emredildi. Bu sözü söyledikleri zaman kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Ancak işledikleri suçun bir gereği olarak canlarının alınması ve

dinin bir gereği olarak mallarının alınması bunun dışındadır. Onları sorgulamak ise Allah (c.c.)*'a aittir"*[2] buyurmuştur. Böylelikle müşriklere karşı cihad farz kılındı. Cihad kıyamete dek sürecek olan bir farzdır. Resûlüllah (s.a.v.);

الْجِهَادُ مَاضٍ مُنْذُ بَعَثَنِي اللهُ تَعَالَى إِلَى أَنْ يُقَاتِلَ آخِرُ عِصَابَةٍ مِنْ أُمَّتِي الدَّجَّالَ

"Cihad, Allahu Teâlâ'nın beni Peygamber olarak gönderdiği günden, ümmetimden son bir gurubun Deccâl ile savaşmasına değin sürecektir"[3] buyurmuştur. Yine Peygamber (s.a.v.),

[10/3]

بُعِثْتُ بِالسَّيْفِ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ وَجُعِلَ رِزْقِي تَحْتَ ظِلِّ رُمْحِي وَالذُّلُّ وَالصَّغَارُ عَلَى مَنْ خَالَفَنِي وَمَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ

"Kıyametin hemen önünde kılıçla gönderildim. Rızkım mızrağımın gölgesinde kılındı. Zillet ve aşağılanma bana karşı gelenlere verildi. Kim bir topluluğa benzerse, o da onlardandır"[4] buyurmuştur.

Bu hadisin yorumu Süfyân b. Uyeyne (rh.a.)'den nakledilmiştir. O şöyle demiştir: Allah, Peygamber (s.a.v.)'ini dört kılıçla göndermiştir:

1- Kendisinin puta tapanlarla savaştığı kılıç.

2- Ebû Bekir (r.a.)'in dinden çıkanlarla savaştığı kılıç. Allahu Teâlâ, ﴿تُسْلِمُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ﴾ *"Onlarla, teslim oluncaya kadar savaşacaksınız"* (el-Fetih 48/16) buyurmuştur.

3- Ömer (r.a.)'in Mecûsîlerle ve Ehl-i kitapla savaştığı kılıç. Allahu Teâlâ, ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾ *"Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Resûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın"* (et-Tevbe 9/29) buyurmuştur.

4- Ali (r.a.)'nin yanlış yorumlar yaparak dinden çıkanlarla[5], verdiği sözü tutmayanlarla[6], adaletten ayrılanlarla[7] savaştığı kılıç.

---

[2] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/35; Buhârî, Zekât 1; Müslim, Iman 8; Ebû Dâvûd, Zekât 1; Tirmizî, İman 1; Nesâî, Zekât 2; İbn Mâce, Fiten 1.

[3] Ebû Dâvûd, Cihad 33; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/156; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, V/353.

[4] İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, IV/216; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/50. Bkz. Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, V/487.

[5] Bununla "Hâricîler"i kastediyor. Bir şeyin girdiği yerden değilde başka bir yerden çıkmasına (المَارقون) denir. Okun hedefin bir tarafından girip öbür tarafından çıkması gibi.

[6] Bununla da Cemel Vakası'na iştirak eden Hâricîler kastediliyor. Çünkü onlar Ali (r.a.)'ye biat etmişler, sonra biatlarını bozarak onunla savaşmışlardır.

[7] Bununla hakem hadisesinde hileye baş vuran ve Sıffîn Savaşı'na iştirak edenler kastediliyor.

Ali (r.a.)'den şöyle dediği nakledilmiştir: "Yanlış yorumlar yaparak dinden çıkanlarla, verdiği sözü tutmayanlarla ve adaletten sapanlarla savaşmak bana emredildi.[8]"

Allahu Teâlâ, ﴿فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ﴾ *"Allah'ın emrine dönünceye kadar, saldıran tarafla savaşın"* (el-Hucurât, 49/9) buyurmuştur.

Cihad farzı iki türlüdür:

Cihadın türleri

1- Cihada gücü yeten her kişiye, gücü yettiği ölçüde farz olan cihad (farz-ı ayn).

Bu cihad, seferberlik ilan edildiğinde olur. Allahu Teâlâ,

﴿انفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا﴾

"(Ey müminler!) Gerek hafif, gerek ağır olarak[9] *savaşa çıkın"* (et-Tevbe 9/41) buyurmuştur. Yine,

﴿مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ اثَّاقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ﴾

"Size ne oldu ki "Allah yolunda savaşa çıkın" denildiği zaman yere çakılıp kalıyorsunuz." (et-Tevbe 9/38) buyurmuştur.

2- Farz-ı kifâye olan cihaddır; Müslümanlardan bir bölümü yerine getirince müşriklerin direncini kırmak ve dini yüceltmek amacı gerçekleştiği için diğerlerinden yükümlülük düşer. Çünkü şayet bu tür cihad, her zaman herkese farz olsa cihadın amacı gerçekleşmezdi. Çünkü amaç, müslümanların güvende olmaları ve din ve dünya işlerini yerine getirebilmeleridir. Herkes cihadla uğraştığında dünya işleriyle uğraşmaya fırsat bulamazlar. Bundan dolayı; "Müslümanlardan bir bölümü, bunu yerine getirdiğinde diğerlerinden yükümlülük kalkar" dedik.

Cihadın fazileti

Resûlüllah (s.a.v.), cihada bazen kendisi çıkar, bazen de başkasını gönderirdi. Buyurmuştur ki:

وددت ان لا تخرج سرية او جيش إلا وأنا معهم لكني لا أجد ما احملهم ولا تطيب
نفسهم فتخلف عني ولوددت أن أقتل في سبيل الله ثم أحيا ثم أقتل

"İsterdim ki hiçbir birlik ve ordu, ben yanlarında bulunmadan cihada çıkmasın. Ne var ki ben (bütün gönüllüleri) taşıyacak binek bulamıyorum; onlar da

---

[8] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IV/172; Hâkim, *Müstedrek*, III/150; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, VI/353.

[9] Bu ifadeleri yoksul ve zengin, gönüllü ve gönülsüz, genç ve yaşlı, yaya ve süvari olarak diye yorumlayanlar vardır.

benim arkamda kalıp (savaşa gitmemeyi) kendilerine yediremiyorlar. İsterdim ki öldürülünceye kadar Allah yolunda savaşayım, sonra dirilip yeniden öldürüleyim."[10]

Bu hadis, cihadın ve şehitlik payesinin fazilette erişilebilecek son nokta olduğunu gösterir. Bundan dolayı Resûlüllah (s.a.v.), peygamberlik rütbesinde olmasına rağmen bunu arzulamıştır.

Ebû Hüreyre (r.a.)'nin naklettiği bir hadiste Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

الْمُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَالصَّائِمِ الْقَائِمِ الرَّاكِعِ السَّاجِدِ الشَّاهِدِ

"Allah yolunda cihad eden kimse, oruç tutan, rükû ve secde ederek namaz kılan ve Allah huzurunda bulunan kimse gibidir"[11]

Hasan(-ı Basrî) (r.a.)'nin naklettiği bir hadiste de Peygamber (s.a.v.),

غَدْوَةٌ أَوْ رَوْحَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ تَعَالَى خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا

"Allah yolunda (cihad için) sabahleyin yola çıkmak veya akşam üzeri eve dönmek, dünyadan ve dünyadaki her şeyden daha değerlidir"[12] buyurmuştur.

Cihadın fazileti konusundaki haberler oldukça çoktur. Resûlüllah (s.a.v.), cihada "dinin hörgücü, zirvesi" adını vermiştir.

Müslümanların yöneticisinin daimi görevi, bizzat kendisi cihada çıkmak veya oluşan birlik ve orduları cihada göndermek konusunda elinden geleni yapmak, sonra da Allahu Teâlâ'nın, [10/4]

﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ ﴾

"Ey iman edenler! Eğer Allah'a (onun dinine) yardım ederseniz O da size yardım eder" **(Muhammed 47/7) buyruğundaki yardım vaadine güvenmektir.**

Bir ordu göndereceği zaman ordunun başına bir komutan getirmelidir. Komutan atamak

Resûlüllah (s.a.v.), böyle yapardı. Ayrıca onun sayesinde ordunun sözleri aynı noktada toplanır; kalpleri birleşir ve böylece zafere ulaşırlar. Allahu Teâlâ,

﴿هُوَ الَّذِي أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ﴾

"O, seni yardımıyla ve müminlerle destekleyendir. Ve onların kalplerini birleştirmiştir" (el-Enfâl 8/62-63) buyurmuştur.

---

[10] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/496; Buhârî, Cihad 117; Nesâî, Cihad 3; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsât*, II/67; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/157.

[11] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/272; Müslim, İmâret 110; Tirmizî, Fadâilü'l-Cihad 1. Bkz. Buhârî, Cihad 2; Nesâî, Cihad 14; İbn Mâce, Cihad 1.

[12] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/256; Buhârî, Cihad 5; Müslim, İmâre 114; İbn Mâce, Cihad 2; Tirmizî, Fadâilü'l-cihad 17; Nesâî, Cihad 11.

Devlet başkanı, ordunun başına harp konusunda deneyimli, Allah'tan korkan, emri altındakilere karşı şefkatli, cömert ve yiğit olmakla bu işi yapmaya ehil olan birini getirir.

Ordu komutanının nitelikleri

Nasr b. Seyyâr (rh.a.)'ın şöyle dediği nakledilmiştir: Pers milletinin ve diğer milletlerin büyükleri, bir ordu komutanında hayvanlarda bulunan şu on özelliğin bulunması gerektiğinde görüş birliği etmiştir:

1- Horozun cesareti gibi cesur olmak,

2- Tavuğun kol-kanat germesi gibi kol kanat germek,

3- Aslan kalbi gibi, (korkmaz) bir kalp,

4- Tilki kıvraklığı gibi kıvrak olmak; yani tuzak kurabilir ve hile yapabilir olmak,

5- Kurdun saldırganlığı gibi saldırgan olmak,

6- Karganın uyanıklığı gibi uyanık (tetikte) olmak,

7- Turna kuşunun hırsı gibi hırslı (istekli) olmak,

8- Köpeğin yarasına katlandığı gibi katlanmayı bilmek,

9- Atın atağı gibi atak yapmak,

10- Horasan'da bulunan ve hiçbir zaman zayıflamayan bir hayvan gibi semiz (güçlü) olmak.

Askerlerin başına bu nitelikte birini getirdikten sonra ona öğütte bulunması gerekir.

Nitekim Muhammed, "Siyer" konusuna bunu açıklayarak başlamış ve Ebû Hanîfe (rh.a.) > Alkame b. Mersed > Abdullah b. Büreyde kanalıyla, babası Büreyde (r.a.)'nin şöyle dediğini nakletmiştir:

كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِذَا بَعَثَ جَيْشًا اَوْ سَرِيَّةً اَوْصَى صَاحِبَهُمْ بِتَقْوَى اللهِ فِى خَاصَّةِ نَفْسِهِ

Resûlüllah (s.a.v.)'ın savaş kuralları

"Resûlüllah (s.a.v.), bir ordu veya birlik (seriyye) gönderdiği zaman komutanlarına kendi ile ilgili konularda Allah'tan korkmasını,[13] tavsiye ederdi"[14].

Bu hadiste, ordu ile birlik (seriyye) arasında fark olduğuna işaret vardır.

Seriyye, gece ilerleyip gündüz gizlenen az sayıdaki birliktir.

Ordu ise, bir araya gelen ve kaynaşan büyük topluluktur.

---

[13] Muhammed (rh.a.)'in *"Siyer"*inde Allah'tan korkmasını ifadesinden sonra (onunla birlikte savaşa çıkan Müslümanlara da hayrı) cümlesi de vardır.

[14] İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VI/475; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/352; Ebû Dâvûd, Cihad 82; Tirmizî, Diyât 14; İbn Hibbân, *Sahih*, XI/42.

Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

خَيْرُ الْأَصْحَابِ أَرْبَعَةٌ وَخَيْرُ السَّرَايَا أَرْبَعُمِائَةٍ وَخَيْرُ الْجُيُوشِ أَرْبَعَةُ آلَافٍ وَلَنْ يُغْلَبَ اثْنَا عَشَرَ أَلْفًا عَنْ قِلَّةٍ إِذَا كَانَتْ كَلِمَتُهُمْ وَاحِدَةً

"En iyi arkadaş gurubu, dört kişilik guruptur; en iyi birlik (seriyye), dört yüz kişilik birliktir; en iyi ordu da, dört bin kişilik ordudur. On iki bin kişi, söz birliği ettiklerinde, sayı azlığından dolayı asla yenilmezler."[15]

Yine bu hadiste, devlet başkanının özellikle ordu veya birlik komutanına öğütte bulunmasının gerektiği açıklanmıştır. Çünkü devlet başkanı, askerleri, onun emri ve yetkisi altına vermektedir. Bu nedenle onlarla ilgili konularda komutana öğütte bulunur.

Özellikle ordu komutanına öğütte bulunulmasında, askerlerin ona itaat etmesi gerektiğinin açıklaması vardır. Çünkü komutanlığın yararı ancak bununla ortaya çıkar.

Ebû Bekir (r.a.) de, Yezid b. Ebû Süfyân (rh.a.)'ı Şam üzerine gönderdiğinde ona öğütlerde bulunmuştur. Muhammed (rh.a.) buna *Siyerü'l-Kebîr*'de değinmiştir.

Devlet başkanı, komutana Allahu Teâlâ'dan korkmasını öğütler.

Çünkü o, Allah'tan korkarak zafere ve semadan gelecek ilahî yardıma erer. Allahu Teâlâ,

﴿بَلَىٰٓ إِن تَصْبِرُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُم بِخَمْسَةِ ءَالَٰفٍ مِّنَ الْمَلَٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِينَ﴾

"Evet, siz sabır gösterir ve Allah'tan sakınırsanız, onlar (düşmanlarınız) hemen şu anda üzerinize gelseler, Rabbiniz nişanlı beş bin melekle sizi takviye eder" (Âl-i İmrân 3/125) buyurmuştur.

Kişi, takva (Allah korkusu) ile, dünya ve ahiret yararlarını toplar. Peygamber (s.a.v.),

مَلَاكُ دِينِكُمُ الْوَرَعُ

"Dininizin sac ayağı, dayanağı (esası), takvadır"[16] buyurmuştur.

Yine Peygamber (s.a.v.);

التَّقِيُّ مُلْجَمٌ

---

[15] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/299; İbn Mâce, Cihad 25; Ebû Dâvûd, Cihad 81; Tirmizî, Siyer 7; İbn Huzeyme, *Sahih*, IV/140; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/156.

[16] İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, V/284; Taberânî, *el-Mu'cemü'l*-evsât, IV/196; Hâkim, *Müstedrek*, I/170.

"Allah'tan korkan kimsenin ağzında gem vardır"[17] buyurmuştur.

(Yukarıdaki hadiste geçen) "kendi ile ilgili konularda" (fî hâssati nefsihî) ifadesinin anlamı hakkında "Peygamber, öğütlediği her şeyden askerler haberdar olmasın diye, komutana, gizlice öğütte bulunurdu." denilmiştir. Ancak daha açık olan, bu ifadeden maksadın şu olduğudur: Peygamber, komutana önce kendi ile ilgili konularda öğütte bulunurdu. Sonra da beraberindeki müslümanlar hakkında hayrı öğütlerdi.

Peygamber (s.a.v.),

[10/5] ابْدَأْ بِنَفْسِكَ ثُمَّ بِمَنْ تَعُولُ

"Kendinden başla, sonra bakmakla yükümlü olduklarınla (ilgilen)"[18] buyurmuştur. Bir kişiye, kendisi elbette daha yakındır.

Sanki Peygamber, ona kendini her türlü tehlikeden korumasını, sonra da beraberindeki Müslümanları korumasını öğütlerdi ki komutan, askerleri için ancak kendinin rıza göstereceği şeyleri seçsin ve onları bir yana bırakıp, kendine ayrıcalık tanımasın. Kalplerin kaynaşması ve askerlerin komutana içtenlikle bağlanması ancak böyle gerçekleşir.

Sonra,

اُغْزُوا بِاسْمِ اللهِ

***"Allah'ın adıyla savaşın (gaza edin)!*[19]*."* yani; çıkın ve kastedin! derdi.**

"Gaza", kastetmek demektir. Allahu Teâlâ, ﴿أَوْ كَانُوا غُزًّى﴾ *"veya savaşan..."* (Âl-i İmrân 3/156) buyurmuştur. Onlara Allahu Teâlâ'nın adıyla kastetmeleri (yönelmeleri, yola çıkmaları ve girişmeleri) gerektiğini açıklar.

Nitekim Peygamber (s.a.v.),

كُلُّ أَمْرٍ ذِي بَالٍ لَمْ يُبْدَأْ فِيهِ بِاسْمِ اللَّهِ تَعَالَى فَهُوَ أَقْطَعُ

"Allah'ın adıyla başlamayan her işin sonu kesiktir"[20] buyurmuştur.

---

[17] Serahsî (rh.a.), bu sözü "ve dedi:" diyerek nakletmiştir. Ancak bir hadisin hemen peşinden bu ifadeyi kullandığı için bunu da bir hadis olarak andığı düşüncesiyle "Peygamber (s.a.v.)..." diye çevirdik. Ancak *Sünen-i Ebu Dâvud*'un şerhi olan *Avnü'l-ma'bûd* müellifi, bu sözü "denildiği üzere" ifadesiyle anmıştır. Buradan bu sözün hadis olmadığı, büyük bir zata ait olduğu anlaşılmaktadır. (Azîmâbâdî, *Avnu'l-ma'bud*, 10/66. Ayrıca bkz. Beyhakî, *Şuâbu'l-iman*, V/63).

[18] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/305; Ebû Dâvûd, Itk 9; Nesâî, Zekât 60; İbn Hibbân, *Sahih*, VIII/128; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV/178; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, III/483.

[19] *Muvatta*, Cihad 966; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/352; Müslim, Cihad 3; Ebû Dâvûd, Cihad 82; Tirmizî, Fadâilü'l-cihad 48; İbn Mâce, Cihad 38.

[20] Abdurrezzak, *Musannef*, VI/189, XI/163; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/359; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI/128; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II/959.

وَ فِي سَبِيلِ اللهِ ***"Allah yolunda (O'nun uğruna) savaşın[21]"*** **yani cihada çıkışınız, dünya malı elde etmek için değil, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için olsun, derdi.**

Mücahid, canını ve malını ortaya koyar. Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak düşüncesindeyse yaptığı bu işten kazançlı çıkar. Ancak hedefi dünya malı elde etmekse bu yaptığı, boşuna bir çabadır.

Sonra, قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللهِ ***"Allah'ı inkâr edenlerle savaşın![22]"*** **derdi.**

Bu ifade, cihadın farz olduğunu gösterir. Çünkü cihad edenler, küfür belasını (fitnesini) ve kâfirlerin şerrini (kötülüğünü) yok etmek için savaşırlar. Bu ifade, anlamı daralmış kapsamlı (âmm) bir ifadedir. Çünkü (Allah'ı inkâr edenlerden) maksat, Allah'ı inkâr eden savaşçılardır. Görmez misin ki Peygamber (s.a.v.), Mekkke'nin fethinde öldürülmüş bir kadın görünce bunu büyük bir yanlışlık olarak değerlendirmiş ve;هَاه مَا كَانَت هذه تُقَاتِلُ *"Şuna bakın! Bu kadın herhalde savaşacak değildi!.* [23]" buyurmuştur.

Bu hadiste de;

وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيداً

"Çocuk öldürmeyin!.."[24] buyrularak buna işaret edilmiştir.

Sonra; وَلَا تَغُلُّوا ***"Ganimetten çalmayın (gulûl yapmayın)[25]"*** **derdi.**

Burada geçen "gulûl" (الغُلول), "ganimetten mal çalmak" demek olup, haramdır. Allahu Teâlâ,

﴿وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾

"Kim emanete (devlet malına) hıyanet ederse, kıyamet günü, hainlik ettiği şeyin günahı boynuna asılı olarak gelir" (Âl-i İmrân 3/161) buyurmuştur.

Bu âyetin yorumunda, "Bu kimse, cehennemin dibine atılır. Çıkarılması emredilir. Cehennem uçurumunun kenarına kadar yükseltilince yine dibine atılır" denmiştir.

---

[21] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/352; Müslim, Cihad 3; İbn Mâce, Cihad 38; Ebû Dâvûd, Cihad 82; Tirmizî, Diyât 14.

[22] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/352; Müslim, Cihad 3; İbn Mâce, Cihad 38; Ebû Dâvûd, Cihad 82; Tirmizî, Diyât 14.

[23] İbn Hibbân, *Sahih*, XI/110; Zeylei, *Nasbu'r-râye*, III/396. Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/115; İbn Mâce, Cihad 30; Ebû Dâvûd, Cihad 111; Hâkim, *Müstedrek*, II/133.

[24] *Muvatta*, Cihad 966; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/240; Dârimî, Siyer 5; Müslim, Cihad 3; Ebû Dâvûd, Cihad 82; Tirmizî, Diyât 14; İbn Mâce, Cihad 38.

[25] *Muvatta*, Cihad 966; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/300; Dârimî, Siyer 5; Ebû Dâvûd, Cihad 82; Tirmizî, Diyât 14; İbn Mâce, Cihad 38.

Peygamber (s.a.v.),

الْغُلُولُ مِنْ حَمْرِ جَهَنَّمَ

"Ganimetten mal çalmak, cehennem korundandır"[26] buyurmuştur.

Resûlüllah (s.a.v.)'ın bineğini hazırlayan siyâhî köle[27], kör bir okun (atanı belli olmayan) değmesiyle ölünce sahâbîler (r.a.), "Şehitlik rütbesi mübarek olsun!" dediler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.), كَلَّا فَإِنَّ الْعَبَاءَةَ الَّتِي غَلَّهَا مِنَ الْمَغْنَمِ تَشْتَعِلُ عَلَيْهِ نَارًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ *"Nerde! Ganimetten çaldığı kalın giysi (aba), kıyamet gününde, onun üzerine ateş olup yağacak*[28]*"* buyurdu.

Peygamber (s.a.v.), bir hutbesinde;

زُدُوا الْخَيْطَ وَالْمِخْيَطَ فَالْغُلُولُ عَارٌ وَشَنَارٌ عَلَى صَاحِبِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"Bir ipi, bir iğneyi bile getirip verin. Ganimetten mal çalmak, kişi için kıyamet gününde utanç verici bir şeydir, ayıptır"[29] buyurmuştur.

وَلَا تَغْدِرُوا

"Gadretmeyin![30]*"* derdi.

"Gadr", hıyanet etmek ve verdiği sözü bozmak olup, haramdır.

Allahu Teâlâ,

﴿وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِن قَوْمٍ خِيَانَةً فَانبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ﴾

"Bir kavmin hainlik etmesinden korkarsan, sen de (onlarla yaptığın ahdi) aynı şekilde bozduğunu kendilerine bildir. Çünkü Allah hainleri sevmez" (el-Enfâl Sûresi, 8/58) buyurmuştur.

Peygamber (s.a.v.),

لِكُلِّ غَادِرٍ لِوَاءٌ يُرْكَزُ عِنْدَ اسْتِ بِهِ يُعْرَفُ بِهِ غَدْرَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"Hainlik eden herkesin bir sancağı vardır. Bu sancak kıyamet gününde, onun arkasına dikilecek ve hıyaneti, herkesçe bilinecektir"[31] buyurmuştur.

---

[26] İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VII/106.

[27] İsminin Mid'am olduğu, "Kerkere" diye anıldığı belirtiliyor. (Bkz. Zebîdî, *Tâc*, IV/391).

[28] Bkz. Buhârî, Meğâzî 39; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/337.

[29] Abdurrezzak, *Musannef*, V/243; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/127; İbn Mâce, Cihad 34; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII/17.

[30] *Muvatta*, Cihad 966; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/300; Dârimî, Siyer 5; Ebû Dâvûd, Cihad 82; Tirmizî, Diyât 14; İbn Mâce, Cihad 38.

[31] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/16; Buhârî, Cizye 21; Müslim, Cihad 13; İbn Mâce, Cihad 42; Ebû Dâvûd, Cihad 150; Tirmizî, Fiten 26.

Peygamber (s.a.v.), yaptığı anlaşmalarda, وَفاءٌ لا غَدْرَ فِيهِ *" Bu anlaşmaya hainlik edilmeden uyulacaktır"*[32] diye yazdırırdı.

وَلا تُمَثِّلُوا *"İşkence (mesüle) yapmayın*[33]*."*

İşkence haramdır. Nitekim İmrân b. Husayn (r.a.) naklederek şöyle demiştir: Resûlüllah (s.a.v.) Ureyne kabilesinden olan yol kesicileri, işkence yaparak öldürdükten sonra, bize her hutbe okuyuşunda, mutlaka bizleri sadaka vermeye teşvik eder ve işkence yapmamızı yasaklardı.

Peygamber (s.a.v.)'in her zaman, ve okuduğu her hutbede özellikle işkenceden söz etmesi, onun ağır bir haram olduğunun göstergesidir.

وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا *"Küçük çocukları (velîd) öldürmeyiniz*[34]*"* **derdi.**

"Velîd" (وَلِيدٌ) sözlükte "doğmuş" demektir. Her insan doğmuştur. Ancak bu sözcük, halk dilinde "küçük çocuklar" anlamında kullanılır.

Bu, gösterir ki, düşman çocuklarının, savaşa katılmaması durumunda öldürülmeleri helal değildir. Bir hadiste şöyle nakledilmiştir: Peygamber (s.a.v.), **[10/6]** kadınların ve çocukların öldürülmelerini yasaklamış ve,

اُقْتُلُوا شُيُوخَ الْمُشْرِكِينَ وَاسْتَحْيُوا شُرُوخَهُمْ

"Müşriklerin büyüklerini (şuyûh) öldürün; küçüklerini (şurûh) sağ bırakın[35]*"* buyurmuştur.

Burada *"şuyûh"* ile, ergin olanlar; *"şurûh"* ile, kadınlar ve küçük çocuklar; *"sağ bırakmak"* ifadesiyle de, köle yapmak anlamları kastedilmiştir. Allahu Teâlâ; ﴿وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ﴾ *"(Firavun'un sözünü naklederek)"Kadınlarını sağ bırakın (câriye edinin), dediler"* (Ğafir 40/25) buyurmuştur.

Ebû Bekir (r.a.)'in, Yezîd b. Ebû Süfyân'a yaptığı öğütte; "İyice yaşlanmış ihtiyarları, zayıf çocukları öldürme," ifadesi geçer. Bundan maksat, ölümü yaklaşmış ihtiyarlar ve savaşamayacak yaştaki küçük çocuklardır.

وَإِذَا لَقِيتُم عَدُوَّكُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَادْعُوهُمْ إِلَى الاسْلامِ

"Müşrik olan düşmanlarınızla karşı karşıya geldiğinizde, önce onları İslam'a çağırın[36]***"*** **derdi.**

---

[32] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/111; Ebû Dâvûd, Cihad 152; Tirmizî, Siyer 27.

[33] *Muvatta*, Cihad 966; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/300; Dârimî, Siyer 5; Ebû Dâvûd, Cihad 82; Tirmizî, Diyât 14; İbn Mâce, Cihad 38.

[34] *Muvatta*, Cihad 966; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/240; Dârimî, Siyer 5; Müslim, Cihad 3; Ebû Dâvûd, Cihad 82; Tirmizî, Diyât 14; İbn Mâce, Cihad 38.

[35] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/20; Ebû Dâvûd, Cihad 111; Tirmizî, Siyer 29; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, VII/216.

Ebû Hafs (rh.a.)'ın yazdığı nüshada, bu ifade; **"Bir kaleyi veya şehri kuşattığınızda, önce onları İslam'a çağırın"** şeklindedir.

Bu ifade, mücahidlerin önce İslam'a çağırmaları gerektiğini gösterir.

Bu, iki türlü olabilir:

1- İslam çağrısının henüz ulaşmadığı bir toplulukla savaşıyorlarsa onları İslam'a çağırmadıkları sürece savaşa başlamaları helal olmaz. Çünkü Allahu Teâlâ, ﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا﴾ *"Biz bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz"* (el-Isrâ 17/15) buyurmuştur.

İbn Abbas (r.a.) *"Resûlüllah (s.a.v.), İslam'a çağırmadan, hiçbir toplulukla savaşmadı*[37]" demiştir.

Çünkü (İslam'a çağrılmaması durumunda) onlar (düşmanlar), ne uğruna savaştıklarını bilmezler. Dolayısıyla savaş için gelenlerin, kendi mallarına göz dikmiş hırsızlar olduklarını sanabilirler. Onların, hak dine çağırmak için savaştıklarını anladıklarında çağrıya olumlu karşılık verip hakka boyun eğebilirler. Bundan dolayı önce çağrının yapılması gerekir.

2- İslam çağrısı, kendilerine önceden ulaşmışsa, yine de en güzeli önce onları İslam'a çağırmaktır. Çünkü uyarıyı yinelemek ve bu uğurda gayret göstermek, etkili olabilir. Resûlüllah (s.a.v.), müşriklerden bir toplulukla savaşacağı zaman önce onları İslam'a çağırır, sonra namaza koyulurdu. Namazını bitirdikten sonra yeniden savaş alanına döner ve çağrısını yenilerdi.

Bunlara çağrı yapmayıp, geceleyin ani bir baskın yaparlarsa bunda da bir sakınca yoktur. Çünkü bunlar, ne uğruna savaştıklarını bilmektedirler. Müslümanlar, çağrı ile oyalanırken, ola ki onlar güvenliklerini artırabilirler. Böylece müslümanlar, düşman güçlerini ele geçiremeyebilirler. Bu nedenle müslümanlar, çağrıda bulunmadan onlara saldırabilirler. Nitekim nakledilmiştir ki; Resûlüllah (s.a.v.), Üsame b. Zeyd (r.a.)'e, Ubnâ'ya[38] seher vaktinde baskın yapmasını emretmiştir.

Bir başka nakilde, "Seher vakti Übnân kabilesine..." ifadesi vardır.

فَإِنْ أَسْلَمُوا فَاقْبَلُوا مِنْهُمْ وَكُفُّوا عَنْهُمْ

---

[36] Ebû Yusuf, *Âsâr*, II/399; Ebû Ya'la, *Müsned*, III/60; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/352; Müslim, Cihad 3; Ebû Dâvûd, Cihad 82; Tirmizî, Fedâilu'l-cihad 48; İbn Hibbân, *Sahih*, XI/42; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/15.

[37] Abdurrezzak, *Musannef*, V/218; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/236; Dârimî, Siyer 8; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XI/132; Hâkim, *Müstedrek*, I/60; Zeylei, *Nasbu'r-râye*, III/385.

[38] "Übnâ", Filistin topraklarında, Askalân ile Remle arasında bir yerin adıdır. "Yübnâ" şeklinde de kullanımı vardır. Bkz. İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, XIII/6.

"İslam'a girerlerse hak dine girdiklerini kabul edip, onlara saldırmaktan vazgeçin.[39]"

Bu ifade göstermektedir ki, onlar, müslüman olduklarını ilan edince onlara saldırmaktan vazgeçilmesi ve bu sözlerinin doğru kabul edilmesi gerekir.

Peygamber (s.a.v.),

فَإِذَا قَالُوهَا فَقَدْ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ

"Bu sözü (kelime-i şehâdeti) söylediklerinde canlarını ve mallarını benden korumuş olurlar[40]" buyurarak buna işaret etmiştir. Allahu Teâlâ da,

﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا﴾

"Size selam verene, sen mümin değilsin, demeyin" (en-Nisâ 4/94) buyurmuştur.

أُدْعُوهُمْ إِلَى التَّحَوُّلِ مِنْ دِيَارِهِمْ إِلَى دَارِ الْمُهَاجِرِينَ

"Onları kendi yurtlarından, hicret edenlerin yurtlarına göç etmeye çağırın.[41]"

Bu hüküm, hicretin farz olduğu yıllarda, Mekke'nin fethinden önce idi. Mekke fethinden önce, kendi kabilesinde yaşayan her müslümanın, dinin kurallarını öğrenmek için ve Resûlüllah (s.a.v.)'ın hak davasını desteklemek yolunda inananların arasına katılmak için Medine'ye hicret etmesi farzdı. Allahu Teâlâ,

﴿وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّى يُهَاجِرُوا﴾

"İman edip de hicret etmeyenlere gelince, onlar hicret edinceye kadar size onların mirasından bir pay yoktur" (el-Enfâl 8/72) buyurmuştur. Sonra Mekke'nin fethedilmesi ile, bu hüküm, Peygamber'in (s.a.v.), لا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ وَإِنَّمَا هُوَ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ *"Mekke fethedildikten sonra hicret yoktur. Artık sadece cihad ve niyet vardır[42]"* buyruğu ile kaldırılmıştır.

Yine Peygamber (s.a.v.),

الْمُهَاجِرُ مَنْ هجرَ السُّوءَ وَهَجَرَ مَا نَهَى اللهُ تَعَالَى عَنْهُ

---

[39] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/352; Müslim, Cihad 3; Ebû Dâvûd, Cihad 82; Tirmizî, Fedâilu'l-cihad 48; İbn Hibbân, *Sahih*, XI/42; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/15.

[40] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/11; Buhârî, I'tisam 28; Müslim, İman 35; İbn Mâce, Fiten 1; Tirmizî, Tefsîrü'l-Kur'ân 88; Nesâî, Cihad 1; İbn Hibbân, *Sahih*, XV/379.

[41] İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VI/475; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/352; Dârimî, Siyer 8; Ebû Dâvûd, Cihad 82; Tirmizî, Fadâilü'l-cihad 48; İbn Hibbân, *Sahih*, XI/42.

[42] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/226; Dârimî, Siyer 69; Buhârî, Cihad 27; Müslim, İmare 86; Tirmizî, Siyer 33; Nesâî, Bîat 15; İbn Hibbân, *Sahih*, X/452.

"Muhacir (hicret eden), kötülükten ve Allahu Teâlâ'nın yasakladığı şeylerden hicret edip uzaklaşandır[43]*"* buyurmuştur.

فان فَعَلُوا ذَلِكَ فَاقْبَلُوا مِنْهُمْ وَكُفُّوا عَنْهُمْ وَالا فَأَخْبِرُوهُمْ أَنَّهُمْ كَأَعْرَابِ الْمُسْلِمِينَ يَجْرِى عَلَيْهِمْ حُكْمُ اللهِ الذِى يَجْرِى عَلَى الْمُسْلِمِينَ وليْسَ لَهُمْ فِى الْفَىءِ وَلا فِى الْغَنِيمَةِ نَصِيبٌ

"Bunu yaparlarsa kabul edin ve onlardan elinizi çekin. Kabul etmezlerse onlara müslüman bedevîler gibi olacaklarını, Allah'ın müslümanlar hakkında yürürlükte olan hükümlerinin onlar için de geçerli olacağını, ancak ganimetten ve fey'den pay alamayacaklarını haber verin[44]***"*** **derdi.**

[10/7] Bu, hicret farz iken geçerli olan bir hükümdür. Bundan dolayı Peygamber (s.a.v.) onlara bunu karşı tarafa bildirmelerini emretmiştir. Bu, Allah'ın dinini kabul edip boyun eğdiklerinden dolayı Allahu Teâlâ'nın hükmünün onlar hakkında geçerli olmasıdır. Ancak cihad etmekten, Allah'ın dinine yardım etmekten ve dinin hükümleriyle uğraşmaktan kaçındıkları için fey'de ve ganimette payları yoktur.

Bu ifade, ganimet ve fey'deki payın bu iki guruba ait olduğunu gösterir.

Ganimet; Allah'ın adını ve dînini yüceltmek amacıyla savaş yoluyla (düşmandan) elde edilen malın adıdır.

Fey' ise; haraç ve cizye gibi, savaşmadan elde edilen malın adıdır. Allahu Teâlâ,

﴿وَمَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ﴾

"Allah'ın onlardan (mallarından) Peygamberine verdiği ganimetler için siz at ve deve koşturmuş değilsiniz" (el-Haşr 59/6) buyurmuştur.

فَإِنْ أَبَوْا فَادْعُوهُمْ إِلَى اعْطاء الجِزْيَةِ

"Buna yanaşmazlarsa onları cizye vermeye çağırın.[45]***"***

Bu ifade, geniş kapsamlı ifadelerdendir. Ancak kapsamı daraltılmıştır. Çünkü bundan kasıt, onlardan cizyeyi kabul eden Ehl-i kitab (Yahudi ve Hıristiyanlar), Mecûsîler ve Arap olmayan putperestlerdir. Dinden çıkanlardan (mürted) ve Arap olan putperestlerden ise cizye kabul edilmez. Onlarla, İslam'ı kabul edinceye kadar

---

[43] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/163, III/154; Buhârî, Rikâk 26; Ebû Dâvûd, Cihad 2; Nesâî, İman 9; İbn Hibbân, *Sahih*, I/467, II/264.

[44] İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VI/475; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/352; Dârimî, Siyer 8; Ebû Dâvûd, Cihad 82; Tirmizî, Fadâilü'l-cihad 48; İbn Hibbân, *Sahih*, XI/42.

[45] İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VI/475; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/352; Dârimî, Siyer 8; Ebû Dâvûd, Cihad 82; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/184.

savaşılır. Allahu Teâlâ, ﴿تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ﴾ *"Onlarla Müslüman oluncaya (teslim oluncaya) kadar savaşacaksınız"* (el-Fetih 48/16) buyurmuştur.

Eğer düşman, kendilerinden cizye alınabilen bir topluluk ise, iman etmekten kaçınmaları durumunda onlara cizye teklif edilmesi gerekir. Çünkü cizye, savaşı sonlandıran temel bir çözümdür. Allahu Teâlâ, ﴿حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾ *"Küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın"* (et-Tevbe 9/29) buyurmuştur.

Bunu kabul ederek İslam ülkesi vatandaşı olurlar ve ticarî konularda (muâmelât) bizim hükümlerimizle yükümlü olurlar. Bundan dolayı onlar buna (cizye vermeye) çağrılırlar.

(Yukarıdaki âyette geçen) "cizye vermekten" kasıt, kabul etmek ve yükümlü olmaktır.

فَإِنْ فَعَلُوا ذَلِكَ فَاقْبَلُوا مِنْهُمْ وَكُفُّوا عَنْهُمْ

"Bunu yaparlarsa kabul edin ve onlardan elinizi çekin.[46]"

وَإِذَا حَاصَرْتُمْ أَهْلَ حِصْنٍ أَوْ مَدِينَةٍ فَأَرَادُوكُمْ أَنْ تُنْزِلُوهُمْ عَلَى حُكْمِ اللهِ تَعَالَى فَلَا تُنْزِلُوهُمْ فَإِنَّكُمْ لَا تَدْرُونَ مَا حُكْمُ اللهِ تَعَالَى فِيهِمْ

"Bir kaleyi veya şehri kuşattığınızda, sizden kendileri hakkında Allahu Teâlâ'nın hükmünü uygulamanızı isterlerse bu isteklerine uymayın. Çünkü onlar hakkında Allah'ın hükmünün ne olacağını kestiremezsiniz."[47]

Muhammed (rh.a.), bu ifadeyi delil göstererek, kuşatılan kimselere Allah'ın hükmünün uygulanması koşuluyla anlaşma yapılamayacağını söylemiştir.

Ebû Yusuf (rh.a.) ise bunun olabileceği savunarak şöyle der:

"Hüküm o zaman öyleydi. Çünkü vahyin indirilme süreci devam ediyordu. Hüküm günden güne değişiyordu. Dolayısıyla Resûlüllah (s.a.v.)'dan uzakta olanlar, Allahu Teâlâ'nın hükümlerinden, kendilerinden sonra inenleri bilmiyorlardı. Şimdi ise hüküm kesinleşmiş ve müşriklerle ilgili hükmün, onları İslam'a çağırmak, kabul etmeleri durumunda serbest bırakmak olduğu bilinmiştir. Allahu Teâlâ

﴿فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَءَاتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ﴾

"Eğer tövbe eder, namazı dosdoğru kılar, zekâtı da verirlerse yollarını serbest bırakın" (et-Tevbe 9/5) buyurmuştur. Buna yanaşmazlarsa hüküm, cizye vermeye çağrılmalarıdır; buna da yanaşmazlarsa savaşçıların öldürülmesi, kadın ve çocukların esir alınmasıdır.

---

[46] İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VI/475; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/352; Dârimî, Siyer 8; Ebû Dâvûd, Cihad 82; Tirmizî, Fadâilü'l-cihad 48; İbn Hibbân, *Sahih*, XI/42.

[47] Ebû Ya'la, *Müsned*, III/6; Dârimî, Siyer 8; Müslim, Cihad 3; İbn Mâce, Cihad 38; Ebû Dâvûd, Cihad 82; Tirmizî, Fedâilu'l-cihad 48; İbn Hibbân, *Sahih*, XI/42; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/84.

Muhammed (rh.a.) ise şöyle der: Allah'ın hükmünü uygulamak koşuluyla anlaşmak, hadiste belirtildiği gibi, câiz değildir. Çünkü Ebû Yusuf (rh.a.)'un ifade ettiği hüküm, yenilgisi kesinleşmiş bir toplulukla ilgilidir. Kale içinde kuşatılmış olup, direnmeyi sürdüren ve Allahu Teâlâ'nın kendileriyle ilgili hükmünün uygulanmasını isteyen bir topluluk hakkında ise, hükmün bu mu, yoksa başkası mı olduğu kestirilemez.

Bu ifade, Ehl-i Sünnet fırkasının *"Bir müctehid yanılabileceği gibi, doğruyu bulabilir de"* görüşünün de bir kanıtıdır. Çünkü Peygamber, "Çünkü siz, Allah'ın onlarla ilgili hükmünün ne olacağını kestiremezsiniz" buyurmuştur. Her müctehid doğruya bulacak olsa, Allah'ın onlarla ilgili hükmü, ictihad yoluyla kesin bir şekilde bilinebilirdi.

[10/8]

Denirse ki: Peygamber, "Onları kendi hükmünüze razı ederek anlaşın. Sonra uygun gördüğünüz bir şekilde onlar hakkında hükmedin" demiştir. Müctehid ictihadında doğru hükmü bulamayacak olsaydı Peygamber, onları bizim vereceğimiz hükme razı etmemizi emretmezdi. Çünkü o, yanlış bir hükme düşmanı razı etmeyi emretmez. Doğru bir hükme razı etmeyi emreder.

Deriz ki: Evet, biz, kesinlikle "müctehid hata eder" demiyoruz. O, daima doğruyu bulma düşüncesini taşır. Bunun için elinden geleni yapar. Bundan dolayı, Peygamber, düşmanı buna razı etmeyi emretmiştir. Yoksa, müctehid ictihadında mutlaka doğruyu bulur, diye emretmiş değildir.

Bunun yararı şudur: Düşmanlar, bizim hükmümüz doğrultusunda bir anlaşmaya razı olup, biz onlar hakkında uygun gördüğümüz bir hüküm verdiğimizde anlaşmazlık şüphesi kalmaz.

Allah'ın hükmüne dayalı bir anlaşmaya razı olduklarında ise, anlaşmazlık şüphesi söz konusu olur. Çünkü müctehid, doğruyu bulabileceği gibi, yanılabilir de. Bu ifadenin kullanılmasının yararı işte budur.

وإذا حاصرتم أهل حصن أو مدينة فأرادوكم أن تعطوهم ذمة الله وذمة رسوله صلى الله عليه وسلم فلا تعطوهم ذمة الله ولا ذمة رسوله ولكن أعطوهم ذممكم وذمم آبائكم فإنكم إن تخفروا ذممكم وذمم آبائكم فهو أهون

Zimmetin anlamı

"Bir kaleyi veya şehri kuşattığınızda düşmanlarınız, kendilerine Allah'ın zimmetini ve Resûlü'nün zimmetini vermenizi isterlerse onlara ne Allah'ın zimmetini, ne de Resûlü'nün zimmetini verin. Kendi zimmetinizi ve babalarınızın zimmetini verin. Siz, kendi zimmetinizi ve babalarınızın zimmetlerini bozacak olursanız bu daha hafiftir.[48]"

[48] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/358; Dârimî, Siyer 8; Müslim, Cihad 3; İbn Mâce, Cihad 38; Dâvûd, Cihad 82; Tirmizî, Fedâilu'l-cihad 48; İbn Hibbân, *Sahih*, XI/42; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/84.

"Zimmet"ten maksat, ahittir. İslam ülkesindeki gayri müslimlere "zimmet ehli" (zimmet vatandaşları) denilmesi de bundan dolayıdır.

Allahu Teâlâ, ﴿لا يرقبون في مؤمن إلا ولا ذمة﴾ *"Bir mümin hakkında ne ahid tanırlar, ne de anlaşma"* (et-Tevbe 9/10) buyurmuştur.

"Zimmet", bağlayıcılık/yükümlülük demektir. Bundan dolayı, kişideki yükümlülük yerine, "zimmet" denmiştir. Yükümlülük, söz vermekle (ahid) olur.

Bu ifade, Müslümanların müşriklere, Allah'ın ahdini ve Resûlü'nün ahdini vermemeleri gerektiğini gösterir. Çünkü bu sözü (ahdi) bozmak zorunda kalabilirler. Allah'ın ahdini ve Resûlüllah'ın ahdini bozmak ise helal değildir. Peygamber, *"Ancak onlara kendi zimmetinizi ve babalarınızın zimmetini verin"* buyurarak buna işaret etmiştir. Bu sözle, karşılıklı dostluk ve arkadaşlığa dayanan ve cahiliye günlerinde de uyulması zorunlu kabul edilen, kendi sözleri ve babalarının sözleri kastedilmiştir.

Eğer verdiğiniz sözü bozmak zorunda kalırsanız bu daha hafif olur.

Arapça'da, bir kimse verdiği sözü (ahdi) bozunca أَخْفَرَ denir. خفر ise, ahid yaptı (anlaştı) demektir.

حفير sözcüğü de buradan gelir. "Hafîr"; insanların, güvencesi altında yürüdüğü kimseye denir. Güvencesi altında olanlarla ahid yaptığı için veya insanlara sataşan gruplarla, güvencesi altındakilere dokunmamaları konusunda anlaştığı için bu adı almıştır.

Bütün bunlar, bu hadisten anlaşılanların açıklamasıdır. Allah, daha iyi bilir.

İbn Abbas (r.a.)'tan şöyle nakledilmiştir: Ganimetin beşte birlik dilimi (humüs), Resûlüllah (s.a.v.) zamanında beş paya bölünüyordu: Allah ve Resûlüne bir pay, Resûlüllah'ın yakınlarına (Ehl-i beyt) bir pay, yoksullara bir pay, yetimlere bir pay ve yolda kalmışlara bir pay. Daha sonra Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali (r.a.), üç paya bölmüşlerdir: Yetimlere bir pay, yoksullara bir pay ve yolda kalmışlara bir pay.

Ganimetlerin taksimi

İbn Abbas'ın maksadı, Allahu Teâlâ'nın

﴿واعلموا أنما غنمتم من شيء فأن لله خمسه وللرسول ولذي القربى واليتامى والمساكين وابن السبيل﴾

"Bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Resûlü'ne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir" (el-Enfâl 8/41) buyruğunu açıklamaktır.

İbn Abbas (r.a.) "Allah'ın payı ile Resûlüllah (s.a.v.)'ın payı aslında birdir; âyette Allah'ın adının anılması, bereket umulduğu (teberrük) içindir. Allah'ın adı, sözün anahtarıdır" derdi.

Ebû'l-Âliye ise, şöyle derdi: "Ganimet(in beşte birlik dilimi), altıya bölünür: Bir pay Allahu Teâlâ'ya ait olup, eğer Kâbe, ganimetin bölündüğü bölgeye yakın ise bu pay, Kâbe'nin bakım ve onarımına harcanır. Kâbe o bölgeye yakın değilse, oraya en yakın yörenin camisinin bakım ve onarımına harcanır. Çünkü yer yüzünün bu parçaları (camiler), Allahu Teâlâ'ya ait kılınır. Bu pay da Allah'a aittir. Dolayısıyla yalnızca Allah'a ait kılınan bu yerlerin bakım ve onarımına harcanır.

Biz Hanefîler bu görüşü benimsemiyoruz. Burada Allahu Teâlâ'nın adının anılması, ona ait bir pay belirlemek için değildir. Çünkü bütün dünya, içindekilerle birlikte zaten Allah'a aittir. Burada Allah'ın adının anılması, bereket umulduğu için
[10/9] veya bu malın değerini yüceltmek içindir. Çünkü, dünyadaki herhangi bir şeyin özellikle Allahu Teâlâ'ya ait kılınması, (o şeyi) yüceltmek anlamını taşır. Câmilerin ve dişi devenin (nâkâtullâh) Allah'a ait kılınması gibi. Bu anlam, ganimette de söz konusudur. Çünkü ganimet, Allah'ın adını yükseltmek ve dinini yüceltmek amacına yönelik olan bir yolla (cihad yoluyla) elde edilmiştir.

Resûlüllah (s.a.v.)'ın payı ise o, hayatta iken vardı. Biz Hanefîlere göre O'nun ölümünden sonra bu pay düşmüştür.

Şâfiî (rh.a.) ise şöyle demiştir: Bu pay devam etmektedir. Onun ardından gelen her bir halifeye verilir. Çünkü Peygamber, hayatta iken, bu payı, gelen heyetlere ve elçilere hediye verebilmek için alırdı. Nitekim Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

وَاللَّهِ مَا لِي مِنْ غَنَائِمِكُمْ إِلَّا الْخُمُسُ وَالْخُمُسُ مَرْدُودٌ فِيكُمْ

"Allah'a yemin ederim ki! Aldığınız ganimetlerden bana ancak beşte birlik dilim helal olur. Bu beşte birlik dilim de sonuçta size geri döner[49]*"*. Ondan sonra gelen halife (devlet reisi) de, O'nun gerek duyduğu harcamaları yapmaya gerek duyar. Dolayısıyla bu pay, onların bu gereksinimleri için harcanır.

Biz Hanefîler ise şöyle diyoruz: O'ndan sonraki Râşid halifeler (Dört Halife), kendileri için bu payı ayırmadılar. Demek ki bu pay, O'na insanların işlerini yürütmekten dolayı değil, peygamberlik rütbesinden dolayı verilmiştir. Bu rütbe, O'ndan sonra gelen halifelerde yoktur.

Sahâbîler (r.a.), Ebû Bekir (r.a.)'e geçimini sağlayacak bir maaş belirlemek üzere toplandıklarında o maaşı, bu paydan belirlememişlerdir.

Ayrıca, O'nun ganimetten üç ayrı payı vardı: beşte birlik dilimin beşte biri, seçkin mallar (safiy) ve normal ganimet payı.

---

[49] İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VI/460 Ebû Dâvûd, Cihad 149; Hâkim, *Müstedrek*, III/714; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI/339. Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/319; İbn Hibbân, *Sahih*, XI/193.

Ondan sonra gelen bir halife, bu seçkin malı hak etmek konusunda onun yerine konmadığı gibi, beşte birlik dilimin beşte birini hak etmek konusunda da onun yerine konmaz.

"Safiy" (seçkin mal), Peygamber'in ganimet malları içinden kendisi için ayırdığı, kılıç, at veya câriye gibi, değerli mallardır. Nitekim Resûlüllah (s.a.v.)'ın, Zülfikâr'ı Bedir ganimetleri içinden seçtiği nakledilmiştir. Zülfikâr, Münebbih b. Haccâc'a ait bir kılıçtır. Râfizî fırkasının sandığı gibi, gökyüzünden Ali (r.a.)'ye indirilmiş değildir. Yine Resûlüllah (s.a.v.), Hayber ganimetleri içinden Safiye (r.a.)'yi kendine ayırmıştır.

Bu tür seçkin mallar, İslam'dan önce ordu komutanına ait olurdu. Nitekim bir şair şöyle demiştir:

Ganimetin dörtte biri senindir, seçtiklerin de senin,

Hüküm senindir, yolda aldığın senindir, artan da senin.. [50]

Peygamberin yakınlarına ait olan paya gelince, Resûlüllah (s.a.v.) hayatta iken onlara bu payı verirdi. Bunlar, Hâşimoğulları ve Muttaliboğulları soyundan olan kimselerdir. Biz Hanefilere göre, Resûlüllah (s.a.v.)'ın vefatı ile birlikte, onların bu payı kalkmıştır.

Şâfiî (rh.a.) ise şöyle demiştir: Bu pay onlara aittir. Yeryüzünün dört bucağından toplanırlar. Bu pay onların erkek ve kadınları arasında eşit olarak dağıtılır.

Kerhî (rh.a.) ise şöyle derdi: Resûlüllah (s.a.v.)'ın vefatı ile birlikte, zengin olan yakınlarının payı kalkmıştır. Yoksul olanlarınki ise devam etmektedir.

Tahâvî (rh.a.) ise şöyle derdi: İster zengin, ister yoksul olsun, hepsinin bu payı kalkmıştır.

Ebû Bekir er-Râzî (rh.a.) ise şöyle derdi: Onlar, bu payı, Resûlüllah (s.a.v.)'a yakınlıktan dolayı hak etmiş değillerdi. Resûlüllah (s.a.v.) vermiş oldukları destekten dolayı bu payı onlara bir mükafât olarak veriyordu. Resûlüllah (s.a.v.)'ın vefatı ile birlikte, bu anlam kalmamıştır.

Kabul edilen görüş budur.

Şâfiî (rh.a.) kendi görüşüne Allahu Teâlâ'nın ﴿ذِي الْقُرْبَىٰ﴾ *"O'nun akrabalarına..."* (el-Enfâl 8/41) buyruğunun görünüşünü (zâhirini) delil göstermiştir. Çünkü Allahu Teâlâ, bu payı, sahiplik ifade eden "lâm" harfi ile onlara ait kılmıştır. Bu da sözü edilen bu payın, onlara ait bir hak olduğunu gösterir. Bu konuda, onların zenginleri ve yoksulları birdir. Çünkü "akraba" sözcüğü, yoksul ve ihtiyaç [10/10]

لك لحربي منهم والقضب وحكمك فيما نلته منصب

Bu mısra, şair Abdullah b. Aneme ed-Dabbî'ye aittir. Şiirde kendisine seslenilen Bistâm b. Kays'tır. Bkz. İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, IIV/415.

içinde olmak anlamını çağrıştırmaz. "Yetimler" sözcüğü ise böyle değildir. Çünkü "yetim" sözcüğü, ihtiyaç içinde olmak anlamını çağrıştırır. Bundan dolayı bir kimse herhangi Falanca oğullarından olan yetimlere vasiyet etse ve yetimler sayılamayacak kadar çok olsalar, vasiyet edilen mal, onların yoksullarına ait olur. "Falanca'nın akrabalarına" diye vasiyet etmesi durumunda ise böyle değildir.

Resûlüllah (s.a.v.), zengin olan yakınlarına da bu paydan verirdi. Örneğin, (amcası) Abbas (r.a.)'a vermiştir. O sırada Abbas'ın yirmi kölesi vardı. Onlardan her biri, yirmi binlik sermaye ile ticaret yapıyordu. Yine Zübeyr b. Avvâm (r.a.)'a Hayber ganimetinden beş pay vermiştir. Kendisi için bir pay, atı için iki pay, yakını olduğu için bir pay ve annesi Safiye (r.a.) için bir pay. Safiye (r.a.), Resûlüllah (s.a.v.)'ın halasıydı. Bu hüküm, Resûlüllah (s.a.v.) hayatta iken var olduğuna göre, vefatından sonra da varlığını sürdürür. Çünkü O'nun vefatından sonra artık hüküm kaldırma (nesh) yoktur.

Hanefî âlimlerimizden (rh.a.) bu payda, zenginlerin değil, yoksulların hakkı olduğunu söyleyenler ise Allahu Teâlâ'nın; ﴿كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنكُمْ﴾ *"Böylece o mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet (güç) olmaz"* (el-Haşr 59/7) buyruğunu delil getirmişlerdir.

Allah (c.c.), bu âyette önce ganimetin beşte birinin kimlere verileceğini açıklamış, ardından bunun amacını açıklamıştır. Bu amaç, bu malların zenginlerin ellerinde dolaşıp duran bir varlığa dönüşmemesidir. "Akraba" (zevi'l-kurbâ) sözcüğü, kapsamlı (âmm) bir ifade olup, zenginleri ve yoksulları içine alır. Onlar bu delil ile, bu sözcüğün kapsamını daraltırlar ve "akraba" ifadesini yoksul olanlarla sınırlarlar.

"Onlardan zengin olanlar da, yoksul olanlar da pay alamaz" görüşünde olanlar ise şöyle demişlerdir: Âyetteki ifadeden kasıt, onlara da pay verilebileceğini açıklamaktır; yoksa vermenin gerekliliğini açıklamak değildir. Bu konuda açıklık yoktu. Çünkü onların sadaka alması helal değildir. Dolayısıyla ganimetin beşte birinden onlara bir pay verilip verilemeyeceği net bir şekilde bilinmiyordu. Bu karışıklık, Resûlüllah (s.a.v.)'ın ganimette payının bulunduğunu açıklamakla da ortadan kalkmamıştı. Çünkü O (s.a.v.), aldığı bu payı kendi ihtiyaçları için harcamazdı. Allahu Teâlâ, ﴿وَلِذِي الْقُرْبَىٰ﴾ *"ve akrabalarına..."* (el-Haşr 59/7) buyurarak bu karışıklığı ortadan kaldırdı. Râşit halifeler, ganimetin beşte birlik diliminin üç paya bölüneceğinde görüş birliği ettikleri için, biz bunu böyle yorumladık. Bu âyetin onlara gizli kalmış olabileceği veya onların, Resûlüllah (s.a.v.)'ın yakınlarının hakkına engel oldukları düşünülemez. Râşit halifelerin görüş birliğinden anlıyoruz ki; onların ne zenginlerinin, ne de fakirlerinin ganimette payı kalmamıştır.

Şâfiî (rh.a.) ise, "Bu konuda görüş birliği (icmâ) yoktur" der ve Ebû Câfer Muhammed b. Ali (r.a.)'den naklettiği şu hadisi delil getirir:

Ali (r.a.)'nin ganimetin beşte biri konusundaki görüşü, Ehl-i beyt'in görüşü idi. Ancak o, Ebû Bekir ve Ömer (r.a.)'in görüşünden ayrılmayı çirkin gördü.

Haşimoğullarının payı

Yine o, şöyle demiştir: Ehl-i beyt olmaksızın icmâ oluşmaz. Kaldı ki Ali (r.a.)'nin görüşü de Ehl-i beyt'in görüşüyle birleşmektedir. Ancak O, "Ebû Bekir ve Ömer (r.a.)'in görüşünden ayrıldı" denilmesinden sakınmaktadır.

Biz Hanefiler ise şöyle diyoruz: Bu hadiste, Ehl-i beyt'ten kimlerin bu görüşte olduğunun açıklaması yoktur. Halbuki onlar arasında, sözü delil olarak kabul edilmeyen kimseler de vardı. Ali (r.a.), bu görüş ayrılığını hoş görmemiş ve delilin, onların görüşünü desteklediğini görmüştür. Çünkü o, birçok konuda, delil kendi görüşünü desteklediği zaman, onların görüşünden ayrılmıştır.

Çünkü o müctehiddir. Bir müctehidin, doğru olduğuna inandığı kendi görüşünü bırakıp, saygı olsun diye başka bir müctehidin görüşünü benimsemesi helal değildir. [10/11]

Abdurrahmân b. Ebû Leylâ (r.a.)'nın Ali (r.a.)'den naklettiği şu söz bunu ortaya koyar. Ali (r.a.) şöyle demiştir: Bir gün ben, Abbas, Fatma ve Zeyd b. Hârise (r.a.) Resûlüllah (s.a.v.)'ın yanında bir araya geldik.

Abbas, "Artık yaşım ilerledi, kemiklerim inceldi. Geçim yükü sırtıma bindi. Uygun görürsen bana şu kadar ölçek tahıl verilmesini emret" dedi. O da bunu yerine getirdi.

Fatma (r.a.) da; "Benim senin yanındaki yerimi biliyorsun. Uygun görürsen amcana verilmesini emrettiğin kadar bana da verilmesini emret" dedi. Resûlüllah (s.a.v.), bunu da yerine getirdi.

Zeyd b. Hârise (r.a.) de, "Bana bir tarla vermiştin. Ben onu ekip biçiyor ve geçimimi böyle sağlıyordum. Sonra bu tarlayı benden geri aldın. Uygun görürsen bu tarlayı bana geri ver" dedi. Peygamber (s.a.v.) bunu da yerine getirdi.

Ben de; "Uygun görürsen bizim için ayrılan payı bölüştürme yetkisini bana ver ki, senden sonra kimse benimle yetki tartışmasına girmesin" dedim. Bunu da yerine getirdi. Sonra Abbas (r.a.)'a dönerek, *"Sen de yeğeninin istediği gibi bir şey isteseydin ya!"* buyurdu. O da, "Benim isteğim buraya kadar" dedi. Resûlüllah (s.a.v.) hayatta iken ganimet payını ben bölüştürüyordum. Ebû Bekir (r.a.) döneminde ve Ömer (r.a.)'in ilk halifelik yıllarında da bunu yapmaya devam ettim. Ta ki o'na büyük miktarda bir mal geldi. Daha önce almakta olduğum payı alıp Peygamber yakınlarına dağıtmam için beni çağırdı. Ben de, ona "Bugün artık bizim bu mala ihtiyacımız yok. Müslümanların ise ihtiyacı var. Bunu onlara ver" dedim. O da öyle yaptı. Bunun üzerine Abbas (r.a.), bana "Bugün bizi öyle bir şeyden yoksun bıraktın ki, bir daha kesinlikle bize geri dönmez" dedi. O gerçekten dâhî bir insandı. Dediği gibi de oldu.

Bununla ortaya çıkmıştır ki, Ali (r.a.), "Bu gün artık bizim bu mala ihtiyacımız yok" diyerek bu payı geri çevirdiği zaman, bunun onlara verilmesinin bir hak olarak değil, ihtiyaçtan dolayı olduğunu biliyordu.

İbn Abbas (r.a.)'ın şöyle dediği nakledilir: "Ömer (r.a.), bize ganimetin beşte birlik diliminden bir pay ayırarak bekarlarımızı evlendirmeyi ve borçlarımızı ödemeyi teklif etti. Biz, bu payı bizim elimize vermesinde direttik. Ancak o, bunu kabul etmedi".

Şâfiî (rh.a.), şöyle demiştir: "Bu söz, İbn Abbas (r.a.)'ın bu payın kendilerine ait olduğu görüşünde olduğunu gösterir. Onun bu görüşte olduğu, bundan sonra anılan, Necde'ye yazdığı mektupta çok açıktır. O mektupta şöyle demiştir: "Bana yazdığın mektupta Peygamber yakınlarının payını soruyorsun. Biz, bunun bize ait bir hak olduğunu savunuyoruz. Ancak başkaları, bunu bize vermemekte direniyorlar."

Biz Hanefîler ise şöyle diyoruz: Râşit halifeler görüş birliği etmişken, bu konuda İbn Abbas (r.a.)'ın görüşü benimsenemez. Görmez misin mîrastaki "avl[51] " konusunda ve diğer bazı konularda da onun görüşü kabul edilmemiştir.

Bununla birlikte "Biz, bunun bize verilmesinde direttik" sözü, "bunu kendimize harcamamız için" anlamında olmayıp, "içimizden ihtiyaç sahibi olanlara harcamayı bizim üstlenmemiz için" anlamındadır. Herkes, kendi yakınları için bu arzuyu taşır. Görmez misin ki o, "Ancak Ömer, bunu kabul etmedi" demiştir. Ömer (r.a.), hak sahibinin hakkına engel olmasıyla tanınan biri olmayıp, hakkı hak sahibine ulaştırmasıyla tanınan biridir. Nitekim Peygamber (s.a.v.)

أينما دار عمر فالحقُّ معه

"Ömer, her nerede dönüp dolaşırsa hak onunla birliktedir[52]" buyurmuştur.

Saîd b. Müseyyib (r.a.)'in şöyle dediği nakledilmiştir: Resûlüllah (s.a.v.), Hayber'in fethinde, ganimetin beşte birini bölüştürdü. "Peygamber akrabası" payını, Hâşimoğulları ile Muttaliboğulları arasında bölüştürdü.

Bunun üzerine Osman b. Affân ve Cübeyr b. Mut'im (r.a.), Resûlüllah (s.a.v.)'a
[10/12] "Biz ve Muttaliboğulları, soyca size eşit yakınlıktayız. Ama sen bizi bırakıp, onlara

---

[51] **Avl:** Mirasta; miras paydaşlarına (ashâb-ı ferâiz) verilen paylar toplamının, problemin ortak paydasından büyük çıkması durumunda paylar toplamı ortak payda kabul edilerek, eksikliğin tüm mirasçılara payları oranında yansıtılmasına denir.

Mirasta avl işlemini ilk yapan Ömer (r.a.)'dir. Bu konuda görüş birliği edilmiş ve Ömer döneminde buna karşı görüş belirten hiçbir sahâbi çıkmamıştır.

Daha sonraki yıllarda, Abdullah b. Abbas (r.a.), ters görüş belirtmiş ise de bu görüş uygulamada esas alınmamıştır.

[52] İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VI/354. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Harâc, 18; Tirmizî, Menâkıb, 18.

verdin" dediler. Resûlüllah (s.a.v.), *"Biz ve Muttaliboğulları İslam'dan önce ve sonra hep birlikteyiz.*[53]*"* buyurdu.

Bazı rivayetlerde ise, onlar, "Allahu Teâlâ'nın sana onların içinde bahşettiği konumdan dolayı, Hâşimoğullarının üstünlüğü görmezden gelinemez. Ancak biz ve Muttaliboğullarından olan kardeşlerimiz soyca sana eşit yakınlıktayız. Niye onlara pay verip, bizi yoksun bıraktın?" dediler. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.), *"Onlar, ne İslam gelmeden önce, ne de geldikten sonra (beni) yalnız bırakmışlardır*[54]*"* buyurdu.

Başka bir rivayette, *"Hâşimoğulları ile Muttaliboğulları aynı şey gibidir*[55]*"*. Bir diğer rivayette ise, parmaklarını birbirine kenetleyerek,

لَمْ نَزَلْ مَعَهُمْ هٰكَذَا

"Biz onlarla geçmişten beri böyleyiz[56]*"* buyurmuştur.

Bizim dayandığımız delil de bu hadistir. Resûlüllah (s.a.v.), bu payın hak edilişinin, yakınlıktan dolayı olmayıp, onu desteklemekten dolayı olduğunu; parmaklarını birbirine kenetleyerek de yakınlıktan maksadının destek yakınlığı olduğunu açıklamıştır.

Bu hadisin anlamı şudur: Soyun kökü olan Abdümenâf'ın dört oğlu vardı: Hâşim, Muttalib, Nevfel ve Abduşşems. Resûlüllah (s.a.v.) da, Hâşimoğullarındandı. Çünkü O'nun (s.a.v.) soy ağacı şöyledir: Hâşim oğlu Abdülmuttalib oğlu Abdullah oğlu Muhammed. Buna göre Hâşimoğulları, dedesinin çocuklarıdır.

Cübeyr b. Müt'im (r.a.), Nevfeloğullarındandı; Osman (r.a.) da Abduşşemsoğullarındandı. Kişinin dedesinin çocukları, soyca ona dedesinin kardeşinin çocuklarından daha yakındır.

Cübeyr ile Osman'ın (r.a.), "Haşimoğullarının üstünlüğünü görmezlik edemeyiz. Ancak Nevfeloğulları ve Abduşşemsoğulları, yakınlık bakımından Muttaliboğulları ile eşittir" sözlerinin anlamı işte budur.

Nevfeloğullarının ve Abduşemsoğullarının, O'na, Muttaliboğullarından daha yakın olduğu da söylenmiştir. Çünkü Nevfel ve Abdüşems, Hâşimin ana-baba bir kardeşi idiler. Muttalib ise Hişâm'ın baba bir kardeşiydi. Ana-baba bir kardeş, kişiye baba bir kardeşten daha yakındır.

---

[53] İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VII/393; Ebû Dâvûd, Harâc 19.

[54] Nesâî, Kasemü'l-fey' 1; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III/45.

[55] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/85; Buhârî, Menâkıb 2; İbn Mâce, Cihâd 46; Ebû Dâvûd, Harâc 19; Nesâî, Kasemü'l-fey' 1.

[56] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/81; Ebû Dâvûd, Harâc 19; Nesâî, Kasemü'l-fey' 1; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, II/140.

Durum bu iken Resûlüllah (s.a.v.), Muttaliboğullarına verdi; Nevfel ve Abdüşemsoğullarına ise vermedi. İşte onlar bunu anlamakta güçlük çektiler. Bunu O'na sordular. O da bu payı hak ediş nedeninin yakınlık değil, destek olmak olduğu açıklamasıyla, onların kafasına takılan bu soruyu gidermiştir. Ancak Peygamber (s.a.v.), "destek olmak" ifadesiyle, savaşta destek olmayı kastetmiş değildir. Çünkü bu tür destek, Osman (r.a.) ve Cübeyr b. Mut'im (r.a.)'de de söz konusuydu. O'nun "destek olmak"tan kastettiği şey, insanların onu yapayalnız bıraktığı bir durumda, aralarındaki sıcaklıktan dolayı onun yanında toplanarak verdikleri manevi destektir.

Nitekim şöyle nakledilmiştir: Allahu Teâlâ, Resûlüllah (s.a.v.)'ı Peygamber olarak Hâşimoğulları içinden gönderince Kureyşliler, onlarda üstünlük belirtileri sezdiler. Onları çekemediler. Öldürülmek üzere, Resûlüllah (s.a.v.)'ı kendilerine verinceye kadar, Hâşimoğullarıyla birlikte oturmamak ve onlarla konuşmamak konusunda söz birliği ettiler. Hâşimoğulları da, Resûlüllah (s.a.v.)'a destek çıkmak konusunda söz birliği ettiler. Nevfel ve Abdüşemsoğulları, Kureyş safına katıldı. Muttaliboğulları ise, Haşimoğulları safına katıldılar. Haşimoğullarının mahallesine girdiler. Resûlüllah (s.a.v.) ile birlikte üç yıl boyunca kuşatma altında kaldılar. Yokluk yüzünden ot bile yediler.

[10/13] İşte Resûlüllah (s.a.v.), *"Biz ve Muttaliboğulları, İslam gelmeden önce ve geldikten sonra hep birlikteydik"* buyururken buna işaret etmiştir.

Bu payın hak edilişinin, bu destekten dolayı olduğu kesinlik kazandığına ve Resûlüllah (s.a.v.)'ın vefatı ile birlikte böyle bir destek kalmadığına göre, bu payı alma hakkı da ortadan kalkar. Ancak bu, Peygamber (s.a.v.)'in vefatı ile birlikte hükmün kaldırılmış olmasından dolayı değil; gerekçesi (illeti) ortadan kalktığı için hükmün de ortadan kalkmasından dolayıdır.

"Bu, Resûlüllah (s.a.v.)'a ait bir yetkiydi. Bu payı, bu özel yardımların bir ödülü olarak onlara veriyordu" sözümüzün anlamı da işte budur. Resûlüllah (s.a.v.), kendisine destek çıkanları günü geldiğinde mutlaka ödüllendirirdi. Bir gün savaş esirleri kendisine sunulunca,

لو كان مطعم بن عدي حيا ثم سألني هؤلاء النتنى لوهبت له جميعا

"Mut'im b. Adiyy hayatta olsa yaptığı iyiliklerin ödülü olarak bu esirleri ona bağışlardım[57]*"* buyurmuştu. Mut'im b. Adiyy, şirk üzere (müslüman olmadan)

[57] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/80; Buhârî, Farzu'l-humus 16; Ebû Dâvûd, Cihad 120; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, II/117; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, III/409.

ölmüştü. Ancak hayatta iken günlerden birinde O'na destek çıkmıştı[58]. Onunla ilgili bilinen bir olay vardır.

Ya da şöyle deriz: Bu payın hak edilişinin akrabalıktan dolayı olduğu Kitap'la (âyetle); destek vermekten dolayı olduğu da Resûlüllah (s.a.v.)'ın açıklamasıyla ortaya konmuştur.

﴿ وما ينطق عن الهوى إن هو إلا وحي يوحى ﴾

"O, arzusuna göre konuşmaz; o (bildirdikleri), vahy edilenden başkası değildir" (en-Necm 53/3-4)

Dolayısıyla bu payın hak edilişi, iki nitelikli bir illetle sabit olmuştur; akrabalık ve destek olmak. Bunlardan biri olan "destek olma" niteliği, Peygamber (s.a.v.)'in vefatı ile birlikte ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla hak ediş de kalkmıştır. Görmez misin Peygamber (s.a.v.), hayatta iken, Nevfeloğulları ve Abdüşşemsoğullarında bu iki nitelikten biri (destek olma), bulunmadığı için onlara hiçbir şey vermemiştir. Bu durumda, Hâşimoğulları ve Muttaliboğullarının Peygamber'in vefatından sonraki durumları, Nevfeloğulları ile Abdüşşemsoğullarının Peygamber (s.a.v.) hayatta iken bulundukları durum yerindedir.

Bu payın hak edilişini, destek olmaya bağlamak, akrabalığa bağlamaktan daha uygundur. Çünkü kıyas şudur: Resûlüllah (s.a.v.)'a destek olup arka çıkmak, Allah'a yaklaşmak için bir neden ve ibadettir. Allah'a ait olan bir mal, ancak (ibadet sayılan) bir işle hak edilebilir; yalnızca akrabalık gerekçesiyle hak edilemez. Çünkü birine akraba olmak, (yalnızca) onun malını hak etmek için bir nedendir. Allahu Teâlâ'nın malı ise, akrabalıkla hak edilmez.

Ayrıca Resûlüllah (s.a.v.)'ın yakını olma rütbesi, dünyalık bir malı hak etme nedeni kılınamayacak kadar yücedir.

Karşı görüşte olanların, "Onların bu payı, onlara verilmesi haram olan sadakanın yerini tutar. Nitekim Peygamber (s.a.v.), يَا مَعْشَرَ بَنِي هَاشِمٍ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى كَرِهَ لَكُمْ غَسَالَةَ النَّاسِ وَعَوَّضَكُمْ مِنْهَا سَهْمًا مِنَ الْخُمُسِ *"Ey Hâşimoğulları! Allah, insanların mallarının yıkantısını, size uygun görmedi. Onun yerine size ganimetin beşte birinden bir pay verdi*[59]*"* buyurmuştur sözünün bir anlamı yoktur.

---

[58] **Mut'im b. Adiyy,** Taif dönüşünde tehlikeyi göze alarak Resûlüllah (s.a.v.)'ı koruyan kimsedir. Ayrıca Kureyş'in müslümanlara ve Haşimoğullarına karşı uyguladıkları, üç yıl süren ambargoyu kaldırmak için uğraşanlar arasındadır.

Bedir Gazvesi'nden önce müslüman olmadan ölmüştür. Resûlüllah (s.a.v.)'ın bu sözlerinin Bedir Gazvesi esirleri hakkında olduğu söylenir. (Bkz. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n Nebeviyye*, 1/376-381; Hayrettin Ziriklî, *el-A'lâm*, 7/252).

[59] Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, III/426. Ayrıca bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XI/217; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, III/249.

Çünkü onların sadaka almalarının haram olması, değerlerinden dolayıdır. Bununla onlara herhangi bir eksiklik gelmez ki yerine başka bir şey konarak eksikliğin kapatılmasına gerek duyulsun.

Ayrıca bu pay, onların sadaka almalarının haram olmasının yerini tutacak olsa bu payı, Resûlüllah (s.a.v.) ile hiçbir yakınlığı olmaması durumunda bile sadaka alabilecek olanların; yani zenginlerin değil, fakirlerin alması ve Resûlüllah (s.a.v.)'a yakınlıkları yok sayıldığında bu payda hak sahibi oluşlarının, sadaka alma hakkına sahip oluşları gibi olması gerekirdi. Resûlüllah (s.a.v.)'a yakınlıkları yok sayıldığında ise, kendilerine sadaka verilmesini helal kılacak şekilde sadakayı hak edecek durumda olmaları, onlara sadaka verilmesini zorunlu kılmaz. Bu pay da böyledir.

Biz Hanefiler de ganimetin beşte birinden bir bölümünün, onlara verilebileceğini söylüyoruz; ancak yakınlıktan dolayı onlara pay verilmesinin zorunluluğunu kabul etmiyoruz.

[10/14] Ümmü Hânî'nin naklettiği şu hadis bizim bütün söylediklerimizi desteklemektedir. Peygamber (s.a.v.),

سَهْمُ ذَوِي الْقُرْبَى لَهُمْ فِي حَيَاتِي وَلَيْسَ لَهُمْ بَعْدَ وَفَاتِي

"Yakınlarımın bu payı, ben hayatta iken onlara aittir; vefatımdan sonra ise onlara ait değildir[60]*"* buyurmuştur. Bu hadis, her ne kadar şâz (rivayetler içinde tek kalmış) ise de, Râşid halifelerin bu uygulamada görüş birliği (icmâ) etmeleriyle güçlenmiştir.

Câbir b. Abdullah (r.a.)'ın şöyle dediği nakledilmiştir: "Beşte birden bir bölümü, Allah yolunda harcanırdı; bir bölümü de, topluluğun (kavmin) sıkıntılarını gidermek için verilirdi. Mal çoğalınca bu pay başka yerlere harcanmaya başlandı".

O, "beşte bir" sözüyle, Resûlüllah (s.a.v.) hayatta iken onun yakınlarına verilen payı kastetmiştir.

Nitekim ileride, Dahhâk'in şöyle dediği nakledilmiştir: Ebû Bekir (r.a.), Resûlüllah'ın yakınlarına ait olan pay konusunda Müslümanlara danıştı. Onlar, bu payın silah ve at için harcanması yolunda görüş belirttiler.

Bu nakil, Resûlüllah (s.a.v.)'ın vefatından sonra, yakınlarının ganimet malında bir hakkı kalmadığı ve O, hayatta iken bu payda hak sahibi olmalarının O'na destek çıktıklarından dolayı olduğu konusunda onların görüş birliği etmiş olduğunu ortaya koyar. Görmez misin ki, onlar, bu payın harcanacağı yeri, destek aracı olan at ve silah olarak belirlemişlerdir.

---

[60] Ali el-Müttakî, *Kenzu'l-ummâl*, V/850.

"Topluluğun (kavmin) sıkıntılarına" (ifadesinde geçen "topluluğun" kim olduğu konusunda değişik görüşler vardır). Kimileri bununla Resûlüllah'ın yakınlarının kastedildiğini söylemişlerdir. Nitekim İbn Abbas (r.a.), *"Ömer (r.a.) bu paydan bekarlarımızı evlendirmeyi borçlarımızı ödemeyi teklif etti"* demiştir.

Kimileri de bununla savaşçıların (gaziler) kastedildiğini söylemişlerdir. Demek olur ki "bu paydan Allah yolunda savaşanların ihtiyaçları karşılanır". Şu açıktır ki, ihtiyaç içinde olan hak sahibine vermek, hak sahibi olmayıp, ihtiyaç içinde olana vermekten daha uygundur.

Câbir'in, *"Mal çoğalınca bu pay, başka yerlere harcanmaya başlandı"* sözü, bu payı, harcanacağı yere, uygun zamanda harcamayan bazı yöneticilere karşı bir eleştiridir. Câbir bu sözüyle, ihmalin arttığını ve malın çoğalmasına rağmen, az iken ulaştığı yerlere ulaşmadığını söylemek istemiştir.

İbn Abbas (r.a.)'ın şöyle dediği nakledilmiştir: Bir adam, ganimet mallarının arasında, önceden müşriklerin ele geçirdiği devesini buldu. Onu alıp alamayacağını Resûlüllah (s.a.v.)'a sordu. O da,

إِنْ وَجَدْتَهُ قَبْلَ الْقِسْمَةِ فَهُوَ لَكَ وَإِنْ وَجَدْتَهُ بَعْدَ الْقِسْمَةِ أَخَذْتَهُ بِالثَّمَنِ إِنْ شِئْتَ

"Onu ganimet paylaşılmadan önce bulduysan senindir. Paylaşıldıktan sonra bulduysan istersen parasını ödeyerek onu alabilirsin" [61] buyurdu.

İbn Abbas (r.a.)'tan gelen bir diğer nakil de şudur: Müşrikler, müslümanlardan birine ait dişi deveye el koyup ülkelerine götürdüler. Onlardan biri, bu deveyi satın alarak müşriklerin topraklarından dışarı çıkardı. Devenin sahibi, bu konuda onunla anlaşmazlığa düştü. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.),

إِنْ شِئْتَ أَخَذْتَهَا بِالثَّمَنِ

"İstersen parasını (bedel/semen) ödeyerek onu alabilirsin"[62] buyurdu.

Her iki hadis de bizim *"Kâfirler, müslümanların mallarına el koyup kendi ülkelerine götürmekle o mallara sahip olurlar"* görüşümüz için bir kanıttır. Çünkü onlar bu mallara sahip olmasalar Resûlüllah (s.a.v.), her durumda deveyi sahibine karşılıksız olarak geri verirdi. Çünkü müslümanlar, (ganimet yoluyla) müslümanın malına değil, kâfirlerin malına sahip olurlar. Aynı şekilde satın alan da, satın almakla satıcının malına sahip olur.

Ancak Peygamber, ganimet paylaşılmadan önce, mal sahibine malını karşılıksız olarak, paylaşıldıktan sonra ise değerini ödeyerek alma hakkını tanımıştır. Çünkü malına el konan kimseye haksızlık edilmiştir. İslam ülkesini koruyanlar, ona yardım etmek ve ona yapılan haksızlığı gidermekle yükümlüdür.

---

[61] Dârekutnî, *Sünen*, IV/114; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/111.

[62] Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/111.

Bu da, malını ona geri vermekle olur. Ganimet paylaşılmadan önce, bu malın birine aitliği belirginlik kazanmamış olup, savaşçıların ortak hakkı olarak beklemektedir. Bu nedenle sahibinin uğradığı haksızlığı gidermek için malını ona geri vermeleri gerekir.

Ganimet paylaşıldıktan sonra ise, mal kimin payına düştüyse malın ona aitliği belirginlik kazanmıştır. Ancak onun, eski mal sahibinin uğradığı haksızlığı gidermesi gerekir. Bununla birlikte önceki mal sahibi, sonrakinin mülkünü ve hakkını elinden alamaz. Ancak pay sahibinin hakkı, o malın sahip olduğu değer üzerindedir. Bundan dolayı biz, her iki tarafın yararını da gözeterek, "Mal, eski sahibine değeri karşılığında geri verilir. Böylece malı elinden alınan, kendi malını; diğeri de malın değeri üzerindeki hakkını elde etmiş olur.

[10/15] Pay sahibinin hakkının, malın değeri üzerinde olduğunu, devlet başkanının alınan ganimetleri satarak, elde ettiği parayı savaşçılar arasında pay etme yetkisine sahip olması gösterir.

Burada "malın parası" (bedel/semen) ile kastedilen, malın değeridir. Değer, malın piyasa bedelidir. Satım sözleşmesinde belirlenen para ise, karşılıklı rıza ile belirlenmiş olan bedeldir.

Bundan dolayı Peygamber, mal sahibine, bedelini ödeyerek malını geri alma hakkını tanımıştır. Çünkü (kâfirlerden satın alan) alıcının hakkı, kendi malından ödemiş olduğu para üzerinde olup, bu, malın satım bedelidir. Böylelikle malı kendisine geri verilmekle malına el konan kimse gözetildiği gibi, (ödediği para konusunda da) satın alan gözetilmiş olur.

Zimmet statüsü

Şa'bî (r.a.)'nin "Ömer b. el-Hattâb (r.a.), arazi halkına (Ehl-i sevâd) zimmet vatandaşı statüsü verdi" dediği nakledilmiştir. Buradaki "arazi" ile Irak arâzisi (Sevâdü'l-Irak) kastetilmiştir.

Bu nakil, devlet başkanı bir ülkeyi güç kullanarak ve savaşarak fethedince, halkına zimmet vatandaşı statüsü vererek, kişi başına cizye ve topraklarına haraç vergisi koymaya yetkili olduğunu göstermektedir. Görmez misin Ömer (r.a.), böyle yapmıştır. Ömer (r.a.), Irak topraklarını güç kullanarak ve savaşarak fethetmiştir. Bu olay, (Müslümanların savaşlarının anlatıldığı) "Megâzî" eserlerinde anlatılan meşhur bir olaydır. Bu konuda şiirler de söylenmiştir. (Irak'ı elinde bulunduran) Pers İmparatorluğunun ordu komutanı Rüstem b. Farh Hürmüzan'dı. Savaş sırasında öldürüldü. Onu öldüren bedevînin ağzından şu mısralar döküldü:

Görmedin mi, ben korudum şerefi,

Ve ebedileştirdim milletler içinde şan ve şerefi

Hezimet gününün sabahıydı ki gördüm Rüstem'i,

Koyun sürüleri gibi sürüyordu Perslileri,

Fırlattı oku bana, ama ben oldum onun vuranı,

Durmadı, ayağının içiyle topukladı hayvanı,

Vurunca kılıçla çıkan, nasıl bir hırıltı idi!

Ömrüme and olsun ki bu, Acem'in fethiydi[63]

İslam ordularının komutanı da, Sa'd b. Ebû Vakkas (r.a.) idi. Bedeninde çıbanlar çıktığı için, Fetih günü savaş meydanına inememişti. Bu konuda onların içinden bir şair şöyle der:

Görmedin mi ki, Allah yardımını indirdi,

Sa'd ise Kâdisiyye kapısında bağlıydı

Sonra döndük, kocasız kaldı bir çok kadınlar,

Sa'd'ın hanımlarından hiç yoktu dullar.

Bunu açıkladık. Çünkü Şâfiî fıkıh bilginlerinden bir bölümü (rh.a.), Irak'ın savaşla fethedildiğini kabul etmezler.

Şâfiî (rh.a.) ise kitabında şöyle der: "Kûfe toprağı hakkında kesin olarak ne diyeceğimi bilemem. Ancak kesin bilgiye yakın bir zanla derim ki..."

Böyle bir söz, söyleyenin bilgi eksikliğini ve çelişkisini sergiler. Çünkü zan, ortada hiçbir kanıt yokken iki şıktan birinin ağır basmasıdır. Bu, nasıl kesin bilgi olabilir? Irak topraklarının savaşılarak ve güç kullanılarak fethedildiği, kimseye gizli kalmayacak kadar açık bir olay iken, böyle bir zorlama yoruma nasıl gerek duyulur.

Şâfiî (rh.a.) şöyle diyebilir: Ömer (r.a.), bu toprakları müslümanlara verip, halkı esir almış; sonra da müslümanların topraklarında çalışsınlar diye onları salıvermiştir. Ödemekle yükümlü kıldığı haraç ve cizye ise vergi yerindedir. Bu, bir efendinin kölesine bir vergi koyup onu çalıştırmasına benzer.

Şâfiî, şöyle de diyebilir: Ömer (r.a.) onları özgür kılmış, topraklara da sahip olmuştu. Sonra onlara bu toprakları kiraya verdi. Onlardan alınan haraç, kira bedelidir. [10/16]

Ancak bu yorum uzaktır. Çünkü kelle başına konan cizye, gizli kalmayacak kadar açıktır. Ayrıca onlar, o günden bugüne, bu toprakları alıp satmaya ve birbirine miras bırakmaya devam etmektedirler.

Bundan anlıyoruz ki, doğrusu, Hanefî âlimlerimizin (rh.a.) görüşüdür. Ömer (r.a.) onlara özgürlüklerini de, topraklarını da bağışlamış; kelle başına cizye,

---

[63] النمر أنى حسب الدمى * وأنفت مكدمه فى الأمه

عدّاة الهريسه إذ زستنى * يسوق الحوادث سوق النعم

رمى سهمه وقذ نكه * فصك لزبات بعض الدسم

وأضرب بالسّيف بافوحة * فكنت لعمرى فتح بعجم

topraklarına da haraç vergisi koymuştur. Bunu da sahâbîlere (r.a.) danışarak böyle yapmıştır.

Nakledildiğine göre, Ömer (r.a.), defalarca onlara danışmış, ardından onları toplamış ve "Ben, Kur'an'dan bir âyet okudum ve bu âyet, bende sizin görüşünüze gerek bırakmadı" diyerek şu âyetleri okumuştur:

﴿مَا أَفَاءَ اللهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللهَ إِنَّ اللهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ الَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾

"(Allah'ın verdiği bu ganimet malları), yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılmış olan, Allah'tan bir lütuf ve rıza dileyen, Allah'ın dinine ve peygamberine yardım eden fakir muhacirlerindir. İşte doğru olanlar bunlardır. Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri zaruret içinde bulunsalar onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa onlar kurtuluşa erenlerdir. Bunların arkasından gelenler şöyle derler: Rabbimiz! Bizi ve bizden önce gelip geçmiş imanlı kardeşlerimizi bağışla; kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma. Rabbimiz! Şüphesiz ki sen çok şefkatli ve çok merhametlisin" (el-Haşr 59/8-10)

Ömer (r.a.) Allahu Teâlâ'nın *"Bunların arkasından gelenler şöyle derler..."* (el-Haşr 59/10) buyruğuna kadar okuduktan sonra, "Ben, bu ganimette sizden sonra geleceklerin de hakkı olduğunu düşünüyorum. Bunu sizin aranızda paylaştıracak olursam sizden sonrakilere pay kalmaz" demiştir. Toprakları Irak halkına bırakmıştır. Kelle başına cizye, topraklarına da haraç vergisi koymuştur. Böylece hem onların, hem de onlardan sonra gelecek olan müslümanların hakları korunmuştur.

Bu konuda ona çok az sayıda kişi karşı çıkmıştır. Bilâl (r.a.), bunlardandır. Onların Ömer (r.a.)'e karşı bu tutumları, hiç de hoş karşılanmamış ve Ömer (r.a.), minberde, "Allah'ım! Bilâl ve arkadaşlarına karşı bana kâfî gel" diye dua etmiştir.

Bu duanın üzerinden bir yıl geçmeden, onlardan göz kapakları kıpırdayan hiç kimse kalmamıştır. Yani ölmüşlerdir.

Kölenin payı var mıdır?

Atâ (rh.a.)'nın şöyle dediği nakledilir: Necde, İbn Abbas (r.a.)'a mektup yazarak kölenin, ganimette payı var mıdır? Resûlüllah (s.a.v.) ile birlikte savaşa katılan kadınların ganimette payı var mıdır? Bir çocuk ganimette ne zaman pay sahibi olur. Peygamber yakınlarının payı var mıdır? diye sordu. İbn Abbas (r.a.) da ona, kölenin ganimette payı olmadığını, ancak ona gönül alıcı az bir şey verileceğini yazdı.

Bu yazışma, mektup yazarak fetva istemenin onlar arasında bilinmekte olduğunu ortaya koyar. Çünkü Necde, Harûrî'dir[64]. Harûrîler, ayrıntı (çok derin) sorular sormaya meraklı kimselerdi. Necde, sık sık İbn Abbas (r.a.)'a mektup yazarak öyle sorular sorardı ki İbn Abbas (r.a.), ara ara dara düşer ve "Hatırına gelen ahmakça şeyleri hep önümüze getiriyor" derdi. Bununla birlikte onun sorularına cevap yazardı.

Yine bu yazışmada, köleye özgüre verilen pay gibi ganimetten pay verilemeyeceği açıklanmıştır.

Biz Hanefîler de bu görüşü benimsiyoruz. Çünkü köle, özgür bir kimseye bağlıdır. Onun izni olmadan cihada çıkamaz. Asıl ve ona bağlı olan, hak elde etmek bakımından kesinlikle bir tutulamaz.

Ancak savaşa katıldığında ona savaştaki atılganlığına, maddi durumuna ve ihtiyacına bakılarak gönül alıcı bir şeyler verilir.

Kadınların savaşa katılması ve payları

İbn Abbas (r.a.), mektubuna şöyle devam etmiştir: Kadınlar, Resûlüllah (s.a.v.) ile birlikte savaşa çıkıyor ve yaralıların tedavisiyle uğraşıyorlardı. Peygamber de, onlara ganimetten gönül alıcı bir şeyler veriyordu.

Kadınların, Resûlüllah (s.a.v.) ile birlikte savaşa çıktıkları, nakillerde çok meşhurdur. Onlardan, Peygamber'in (s.a.v.) yanında, savaşanlar bile vardı.

Nakledilmiştir ki, Milhân'ın kızı Ümmü Süleym[65], Huneyn gazvesinde gebe olduğu için karnını sarıp bağlayarak savaşmış ve Resûlüllah (s.a.v.), bu durumu görünce; [10/17]

"Hiç kuşkusuz onun mertebesi, falanca ve falanca kimselerinkinden daha yüksektir." buyurmuştur. Resûlüllah (s.a.v.)'ın "Falanca ve falanca kimseler"den kastı, yenilgiye uğrayanlardır.

---

[64] **Harûrî,** sözlük anlamı olarak "Harûrâlı demektir. Harûrâ, Kûfe yakınlarında bir beldedir. Ali (r.a.)'ye karşı savaşan Hâricîlerin kolu Harûriler, buralıdır. İlk defa burada toplanıp kararlar aldıkları için böyle adlandırılmışlardır. Bu yörenin halkı, dinde aşırılıkları ve çok soru sormaları ile tanınmışlardır. (İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arap*, IV/185)

[65] **Ümmü Süleym** (r.a.), Enes b. Mâlik (r.a.)'in annesidir. Önde gelen sahâbî kadınlarındandır. Osman (r.a.)'ın halifeliği sırasında ölmüştür. (Bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't- Tehzîb*, s. 757)

Resûlüllah (s.a.v.)'a "Müşriklerle savaştığımız gibi, savaştan kaçanlarla da savaşmayalım mı?" diyen de Ümmü Süleym'dir. Resûlüllah (s.a.v.) onun bu sorusuna,

عَافِيَةُ اللهِ أَوْسَعُ لَنَا

"Allah'ın bize bahşettiği afiyet, bizim için daha geniştir[66]*"* diye karşılık vermiştir.

Ümmü Eymen (r.a.) de Resûlüllah (s.a.v.) ile birlikte savaşa çıkar, yaralıları tedavi eder ve hastaların başında beklerdi.

Bazı yaşlı kadınlar da, Halid b. Velîd (r.a.) ile birlikte savaşa çıkarak yemek yapar, ekmek pişirir ve su dağıtırlardı.

Bu da, yaşlı kadınların bu hizmetleri görmek için orduyla birlikte çıkmalarında bir sakınca olmadığını gösterir.

Savaştan sonra da kendilerine ganimetten gönüllerini hoş edecek bir miktar verilir. Çünkü onlar da köleler gibi, erkeklere bağlıdırlar. Ayrıca bünyeleri, savaşamayacak kadar zayıftır. Köleler de efendilerinin izin vermemesi ile savaşmaktan âciz olurlar. Dolayısıyla anlam bakımından birdirler. Bundan dolayı her iki gruba da ganimetten (pay vermek yerine) gönüllerini hoş tutacak bir miktar vermekle yetinilir.

İbn Abbas (r.a.) mektubuna şöyle devam etti: Ergenlik çağına ulaşıncaya kadar, çocuğun ganimette her hangi bir hakkı yoktur.

İbn Abbas (r.a.), bu sözüyle tam payı kasteder. Çünkü savaşa katılan çocuk, ergenlik çağına gelmedikçe onun adı, pay sahiplerinin listesine yazılmaz.

Biz Hanefîler de bu görüşü benimsiyoruz.

Bu konudaki delil, İbn Ömer'in (r.a.) naklettiği şu hadistir: O şöyle demiştir: "Uhud Gazvesi'nde, 14 yaşında iken, savaşa katılmak üzere Resûlüllah (s.a.v.)'ın karşısına çıkarıldım. Beni geri çevirdi. Hendek Gazvesi'nde, 15 yaşında iken karşısına çıkarıldım. Bana izin verdi.[67]

Ancak bir çocuk, savaştığı zaman ona gönlünü hoş tutacak bir miktar verilir."

Resûlüllah (s.a.v.) döneminde savaşa katılan çocuklar vardı. Nitekim savaşa katılmak üzere bir çocuk O'nun karşısına çıkarılmış, O da, onu geri çevirmişti. Bu çocuğun usta okçu olduğu söylenince çocuğa izin verdi.

---

[66] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/190; İbn Hibbân, *Sahih*, XI/169; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XXV/119.

[67] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/17; Buhârî, Şehâdât 18; Müslim, İmâre 91; İbn Mâce, Hudûd 4; Ebû Dâvûd, Harâc 15.

Yine O'nun karşısına iki çocuk çıkarılmıştı. Birine izin verdi. Diğerini geri çevirdi. Geri çevrilen çocuk, "Ona izin verdiniz, beni ise geri çevirdiniz. Ama güreşecek olsak ben onu yenerim," dedi. Bunun üzerine Peygamber, "Güreş bakalım" buyurdu. O da güreşti ve onu yendi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.), her ikisine de savaşa katılma izni verdi.

Burada savaşa katılacak olan çocuklara izin verilmesinden amaç, onlara pay verilmesi için değil, gönüllerini hoş tutacak bir miktarın verilmesi içindir.

Şu kesinleşmiştir ki, kişi, ganimetten pay alma hakkına, ancak ergenlik çağına girdikten sonra sahip olur.

Ömer (r.a.)'in, "Kölenin ganimette hakkı yoktur" dediği nakledilmiştir.

Buradaki "hak"tan maksat, tam paydır. Efendisinin izniyle savaşa katılması durumunda, gönlünü hoş tutacak bir miktar verilmesi hükmü ise sabittir. Veya buradaki "köle"den maksat, efendisinin izni olmadan savaşa çıkan kaçak köledir. Bu kölenin ganimetten hiçbir hakkı yoktur. Aksine bu yaptığından dolayı cezalandırılır.

İbn Abbas (r.a.)'tan, Resûlüllah (s.a.v.)'ın Medîne'ye geldikten sonra Bedir ganimetlerini paylaştırdığı nakledilmiştir.

Ganimetin İslam topraklarında bölüştürülmesi

(Muhammed) (rh.a.) bu nakli, devlet başkanının düşman topraklarında ganimet paylaştırmakla uğraşmaması gerektiğini açıklamak için anmıştır.

Çünkü Bedir gazasına katılanlar, o anda muhtaç durumdaydılar. Buna rağmen Peygamber, paylaştırmayı Medîne'ye gelinceye kadar ertelemiştir. Dolayısıyla bu, ganimetin düşman ülkesinde paylaştırılmaması gerektiğini gösterir.

Şâfiî (rh.a.)'nin "Peygamber (s.a.v.), Bedir ganimetini, Bedir'e bağlı "Safrâ" vadilerinden biri olan "Seyr"de paylaştırdı" diye yaptığı nakil, pek sağlam değildir. Meşhur olan nakil, onu Medîne'de paylaştırdığıdır.

Osman (r.a.), "Peki benim payım? Ya Resûlallah!" diyerek kendi için de bir pay ayrılmasını istemiş, O da "Bu da senin payındır" diyerek onun payını ayırmıştır. Peygamber (s.a.v.), onu Medîne'de, hastalanan kızı Rukiyye'nin[68] başında ona bakması için bırakmıştı da, Rukiyye, Resûlüllah (s.a.v.), Medîne'ye gelmeden önce vefat etmişti.

Bazı sahâbîler, olayı şöyle anlatmışlardır: "Zeyd b. Hârise (r.a.), Bedir zaferini müjdelemek için geldiğinde Rukiyye'nin kabrini daha yeni düzlemiştik." yani kabrini toprakla kapatmıştık.

Talha b. Ubeydullah (r.a.) da "Ya benim payım? Ya Resûlallah!" diyerek kendisine pay ayrılmasını istemişti. Kendisi Suriye'de bulunuyordu ve [10/18]

[68] Allah Resûlü'nün kızı Rukıyye (r.a.), Hz. Osman (r.a.)'ın hanımı idi.

gelişi, Resûlüllah'ın (s.a.v.) ganimeti paylaştırdığı zamana denk düşmüştü. Resûlüllah (s.a.v.) "Bu da senin payındır" diyerek ona da bir pay ayırmıştı.

Bedir Gazası'na katılmamalarına rağmen Resûlüllah (s.a.v.)'ın onlara pay ayırması hakkında da konuşulmuştu.

Vâkıdî (rh.a.), Bedir Gazası'na katılamayan sekiz kişiye ganimetten pay ayrıldığını nakleder.

Denilmiştir ki: Osman (r.a.)'a Resûlüllah (s.a.v.)'ın buyruğu ile, savaşa katılamadığı için pay verilmiş ve böylece o da Bedir Gazası'nda bulunanlar arasına katılmıştır. Görmez misin ki Peygamber (s.a.v.), ona ganimet payı vaadinde bulunmuştur.

Talha (r.a.)'yı, Resûlüllah (s.a.v.) kervanla ilgili bilgi edinmek (casusluk etmek) için göndermiştir. Dolayısıyla o da müslümanlara ait bir işle uğraşıyordu. Bu nedenle Peygamber (s.a.v.), onu da Bedir Gazası'na katılanlardan saymıştır.

Kimileri de şöyle demişlerdir: Onlar yardımcı kuvvet gibi olduklarından Resûlüllah (s.a.v.) onlara pay vermiştir. Talha (r.a.), düşman topraklarında idi ve müslümanlara katılma kararını taşıyordu. Osman (r.a.) ise her ne kadar Medîne'de idiyse bile, Medine o günlerde, Resûlüllah (s.a.v.), müslümanlarla birlikte orada bulunduğu zaman İslam ülkesi hükmü taşıyordu. Onların şehirden çıkışından sonra ise şehirdeki ağırlık, yahudilere ve münafıklara geçmişti.

Bu yorum, "ordu, henüz düşman topraklarında iken yardımcı kuvvetler, gelerek orduya katıldığında savaşa doğrudan katılmamış olsalar bile, ganimete ortak olurlar" görüşümüzün delilidir.

Kimileri de şöyle demişlerdir: Bedir ganimetleri üzerinde, Resûlüllah (s.a.v.), dilediğine verip, dilediğine vermemek konusunda tam yetkili olduğu için, onlara ganimetten pay vermiştir.

Bu yetkinin nedeni, ya ganimetin gökyüzünden gelen güçle elde edilmiş olması veya savaşta aralarında bir çok anlaşmazlık yaşanmasıydı. Nitekim Ubâde b. Sâmit (r.a.)'in şöyle dediği nakledilir: *"Bedir günü, ahlakımız bozulmuştu. Bundan dolayı ganimetten yoksun bırakıldık."*

Sonra bunu açıklayarak şöyle devam etti: "Biz o gün üç gruptuk. Bir grup, Resûlüllah (s.a.v.)'ın çevresindeydi. İkinci grup ganimet topluyordu. Üçüncü grup ise kaçanları kovalıyordu. Her bir grup, "Ganimet bizim hakkımızdır" demeye başladı. Derken seslerimiz giderek yükseldi. Resûlüllah (s.a.v.) ise susuyordu. Bunun üzerine Allahu Teâlâ,

﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنفَالِ قُلِ الْأَنفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ﴾

"Sana savaş ganimetlerini soruyorlar. De ki: Ganimetler, Allah ve Resûlü'ne aittir..." (el-Enfâl 8/1) buyruğunu indirdi.

Bu nakilden, Bedir ganimeti üzerindeki tam yetkinin, Resûlüllah (s.a.v.)'a ait olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı Peygamber, savaşta bulunmayan bazı kimselere de pay vermiştir.

Muhammed b. İshâk ve Kelbî (rh.a.)'den, şöyle nakledilmiştir: Resûlüllah (s.a.v.), Huneyn ganimetlerini, Tâif'ten ayrıldıktan sonra, Ci'râne[69] mevkiinde paylaştırmıştır.

Bu da, ganimetin düşman topraklarında paylaştırılmayacağını gösterir. Çünkü Peygamber (s.a.v.), ganimet paylaştırmayı Ci'râne'ye varıncaya kadar geciktirmiştir. Ci'râne, o günlerde, İslam ülkesinin sınırı idi. Çünkü Huneyn'in fethi, Mekke'nin fethinden sonraydı. Ci'râne ise, Mekke'nin kenarında bulunuyordu.

Nakledilmiştir ki; ordudaki bedevîler, Peygamber'den ganimeti paylaştırmasını isteyerek, onun çevresini sardılar ve "Allahu Teâlâ'nın bize nasip ettiği ganimeti aramızda paylaştır" dediler. Bu isteklerinde öyle direttiler ki O'nu bir gölgeye sığınmak zorunda bıraktılar. Hatta içlerinden biri, hırkasını çekip yırttı. Bunun üzerine [10/19]

أَتْرُكُونِي رِدَائِي فَلَوْ كَانَتْ هَذِهِ الْعِضَاهُ إِبِلًا وَبَقَرًا وَغَنَمًا لَقَسَمْتُهَا بَيْنَكُمْ ثُمَّ لَا تَجِدُونَنِي بَخِيلًا وَلَا جَبَانًا

"Hırkamı bari bana bırakın. Şu dikenlerin hepsi deve, sığır ve davar olsa dahi aranızda pay ederdim. Siz beni ne korkak, ne de cimri bulurdunuz![70]*"* buyurdu.

Bunda iyice diretmelerine rağmen Peygamber, ganimet paylaştırmayı İslam topraklarına girinceye kadar erteledi. Bu da, ganimetin düşman ülkesinde paylaşılamayacağını gösterir.

Hayber'e gelince, Peygamber (s.a.v.), orasını fethetmiş ve orada O'nun hükmü yürürlüğe girmişti. Dolayısıyla ganimetin orada pay edilmesi, Medine'de pay edilmesi gibi idi. Bu nedenle ganimetleri, Hayber'den ayrılmadan önce orada pay etmiştir.

Bu (ganimetin Hayber'de pay edilmesi), devlet başkanı, bir yöreyi fethedip, orada İslam'ın hükümlerini uygulayarak orasını İslam ülkesi kılınca, ganimetleri orada pay edebileceğini gösterir.

Resûlüllah (s.a.v.), Hayber'i fethettikten sonra uzun bir süre orada kalarak İslam hükümlerini uygulamış ve orasını İslam ülkesi kılmıştır. Dolayısıyla orada yapılan paylaştırma, İslam ülkesinin herhangi bir bölgesinde yapılan paylaştırma gibidir.

---

[69] **Ci'râne :** Mekke'nin yaklaşık 30 km. kadar kuzeyine düşen, Tâif Seyl Yolu yönüne yakın bir yerin adıdır. Huneyn Gazvesi'nden ve ganimetlerinin taksiminden sonra Resûlüllah (s.a.v.) buradan ihrama girerek umre yapmıştır.

[70] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/82; Buhârî, Cihad 24; İbn Hibbân, *Sahih*, XI/149; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, II/130.

Mustalikoğulları ganimetlerini de, topraklarını fethettikten –yani İslam ülkesi kıldıktan- sonra onların topraklarında pay etmiştir.

Mekhûl'ün naklettiği,

"Resûlüllah (s.a.v.) *ganimetleri ancak İslam ülkesi topraklarında paylaştırmıştır."* hadisi de bunu gösterir. Bu hadis aynı zamanda ganimetin düşman topraklarında pay edilmeyeceğini de gösterir. Çünkü aynı türden fiiller, değişik zamanlarda ancak tek bir nitelikte yapılır. Tek bir nitelikte yapılmıyorsa bunu gerektiren bir gerekçe vardır. Bu da ancak düşman topraklarında ganimet paylaşımının mekruh oluşudur.

Savaşa kendi atıyla katılana, ganimetten ayrı pay verilmesi

İbn Abbas (r.a.)'tan nakledilmiştir ki, Peygamber (s.a.v.), Bedir Günü, atlıya iki, piyadeye bir pay vermiştir.

Bedir günü müslümanların iki atı ve yetmiş devesi vardı. Bu göstermektedir ki, başka hayvanlara değil, yalnızca ata pay verilir. Çünkü atın düşman kalbine saldığı korku, bir başka hayvanda yoktur. Allahu Teâlâ, şöyle buyurmuştur: ﴿ومن رباط الخيل ترهبون به عدوّ الله وعدوّكم﴾ *"Bağlanıp beslenen atlar hazırlayın. Onunla Allah'ın düşmanını ve sizin düşmanınızı korkutursunuz"* (el-Enfâl 8/60) Bu âyet, at için bir pay verileceğini gösterir. Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin dayandığı delil de bu âyettir.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.) ise "At için iki pay; savaşçı için bir pay vardır" demişlerdir. Bu doğrultuda bazı hadisler de bulunmuştur.

Ancak Ebû Hanîfe (rh.a.), Bedir ganimetleri hakkındaki İbn Abbas (r.a.) hadisini tercih ederek şöyle demiştir: Bir pay verilmesi, bütün nakiller birleştiği için kesindir. Bir pay üzeri ise, nakiller arasında farklılık olduğu için şüphelidir. Dolayısıyla ben, ancak kesin olanı veririm. Bir hayvanı insandan üstün tutmam.

Bu konuyu -inşaallah- yeri gelince sonuca bağlayacağız.

(Cu'l) Savaşacak olanlara destek

Savaşa gidemeyecek kişilerin, savaşacak olanlara vereceği destek (cu'l) konusunda İbn Abbas'tan şöyle nakledilmiştir: "Bu destek, binek ve silah için kullanılıyorsa bunda bir sakınca yoktur. Desteği alan, aldığını ev eşyası için harcarsa bunda hiçbir hayır yoktur."

Bu nakil, savaşa katılmayan kimselerin katılanlara maddî destek vermesinin câiz olduğunu gösterir.

Bazı ilim adamları ise cihada çıkan kişinin başkasından ücret almasının helal olmadığı görüşündedirler. Onlar bu görüşlerinde şu rivayete dayanmışlardır: Biri, iki dinar karşılığında cihad için kiralanmıştı. Ganimet almak için geldiğinde Resûlüllah (s.a.v.) ona; *"Kaça kiralanmıştın!"* diye sordu. O da, "İki dinara" diye cevap verdi. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) ona, *"Senin dünyada ve ahirette nasibin ancak iki dinardır."* buyurdu.

Biz Hanefîler de bu hadisi kabul ediyoruz. Cihad için birini kiralamanın câiz olmadığını söylüyoruz. Ancak cihada gidene maddî destek vermek (cu'l), parayla

adam tutmak değil; cihad yolculuğuna destektir. Bu ise mendubtur. Cihad canla olabileceği gibi malla da olabilir. Allahu Teâlâ, ﴿وجاهدوا في سبيل الله بأموالكم وأنفسكم﴾ *"Mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edersiniz"* (es-Saff 61/11) buyurmuştur. [10/20]

Başka âyette de;

﴿إنّ اللّه اشترى مِنَ المؤمنين أنفسهم وأموالهم بأنّ لهم الجنة﴾

"Allah müminlerden mallarını ve canlarını kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır" (et-Tevbe 9/113) buyurmuştur.

İnsanların durumları birbirlerinden farklıdır. Kimileri, cihad farzını malıyla ve canıyla yerine getirebilecek güçtedir. Kimileri de beden sağlığı yerinde olduğu için canıyla yerine getirebilecek güçtedir. Ama yoksul olduğu için cihada çıkma imkânı bulamaz. Kimileri de hastalık veya herhangi bir sıkıntıdan dolayı çıkıp bedeniyle cihad edemez. Ama malıyla cihad etme imkânı vardır. Dolayısıyla bedeniyle savaşacak durumda olan birini malıyla donatır. Böylece cihada çıkan, canıyla; cihada gidemeyip mal veren de malıyla cihada katılmış olur. Müslümanlar bir bina gibidirler. Birbirini tamamlarlar.

Bundan dolayı İbn Abbas (r.a.), cihad için başkasından mal alan kimsenin bunu kendi ev eşyasına harcamasını hoş karşılamaz. Çünkü bu malı ona veren, ondan cihad etmesini istemiştir. Bu mal da, cihad hazırlığı yapmak ve yolculuktaki ihtiyaçlarını karşılamak içindir.

Bu mesele, biz Hanefilere göre iki açıdan incelenmelidir.

1- Malı veren, "Bu mal senindir. Bununla cihada çık" derse alan, onu dilediği yere harcayabilir. Çünkü malı veren, onu bu mala sahip kıldıktan sonra onu cihad için harcaması konusunda yol göstermiştir. Alan, dilerse onun düşüncesini kabul eder, dilerse etmez.

2- Veren, "Al, bu malla cihad et" derse alan, onu ev eşyası için harcayamaz. Ancak binek ve silah alabilir. Yolculuktaki ihtiyaçları için harcayabilir.

Bunun bir benzerini de "Hacc" konusunda açıklamıştık.

Cihada bekarların gitmesinin tercih edilmesi

Nakledilmiştir ki, Ömer (r.a.), savaşa evli olanların adına, bekarları gönderirdi. Savaşa gitmeyenlerin atlarını gidenlere verirdi.

Ömer, müslümanların işlerini güzelce düşünürdü. Onlar için en yararlı olan şeyleri yapardı. Müslümanlar için en yararlı şeyleri yaptığını gösteren örneklerden biri de şudur: Evlinin kalbi ailesinin yanındadır. Dolayısıyla cephede çok uzun süre kalamaz. Bekar olanın kalbi ise (arkasında kimseyi bırakmadığı için) gelecektedir. Dolayısıyla cephede uzun süre kalabilir. Bundan dolayı Ömer, cihada, bekarların çıkmasını emrederdi.

Bu rivayeti "bekarlar" (el-uzb) sözcüğü yerine, "bekar" (el-a'zeb) diye nakledenler de vardır.

Ömer, savaşa gitmeyenin atını gidene verirdi. Böylece atın sahibi, bir yandan eşiyle kalıp onu korur, bir yandan da atıyla cihada katılmış olurdu. Cihada giden de, cihada bedeniyle katılmış olurdu.

Kimi âlimler şöyle demişlerdir: "Ömer, bunu karşılıklı rıza ile yapardı. At sahibinin rızası olmadığında ise yapmazdı. Savaşa çıkacak kişinin kendi malı olmadığında devlet hazinesinden donatırdı. Devlet hazinesindeki mal da zaten bu amaç için hazırlanmıştır."

Cihad İçin vergi konabilir mi?

En doğrusu şöyle dememizdir: Devlet başkanı ihtiyaç duyduğunda böyle yapabilir. Devlet hazinesinde mal olmayıp, müslümanları koruyacak bir ordu hazırlama gereği duyulduğunda devlet başkanı, bunun için yeter miktarda malı halkından zorla alma yetkisine sahiptir. Çünkü o, müslümanların yararına olan işleri yapmakla yükümlüdür. Düşmana karşı koyacak bir ordu hazırlamazsa müşrikler galip gelir. Müslümanların malını, canını ve ailesini alırlar.

Devlet başkanının, mal sahiplerini, orduyu donatmaya yetecek miktarda mal vermekle yükümlü tutması da onların yararının düşünüldüğü durumlardan biridir. Böylece müslümanların geriye kalan malları güvence altında olur. Muhammed (rh.a.)'in bundan sonra andığı Cerîr b. Abdullah (r.a.) rivayetinden de kastedilen budur.

Cerîr diyor ki: Muâviye (r.a.), Kûfe halkına vergi koymuş, Cerîr ve oğlunu bu vergiden muaf tutmuştu. Cerîr (r.a.); "Biz bunu kabul edemeyiz. Ama malımızı askerin kendisine veririz" demişti.

[10/21]

Burada vergi koymaktan kasıt, Kûfelilerin ordu hazırlamak için yetecek oranda malına el koymaktır. Cerîr ve oğlunun malına el koymayarak, Muâviye, onlara iyilik etmek istemişti. Cerîr, onlar arasında saygı duyulan biriydi. Resûlüllah (s.a.v.) bile Cerîr'e o derece saygı gösterirdi ki Cerîr (r.a.) "Resûlüllah, beni her görüşünde gülümserdi, namazda bile..." diyerek bunu ifade eder.

Ama Cerîr, Muâviye'nin bu iyiliğini kabul etmemiştir. Çünkü biliyordu ki malıyla cihad etmenin de sevabı vardır. Bir mü'min iyi işlerde ve Allah'a ibadette diğerleriyle yarışarak saygıyı hak eder. Fakat Cerîr, zorla vermediği ortaya çıksın diye, "Malı sana vermem; mücahidler arasından seçtiğim birisine kendim veririm" demişti.

Hanefî fıkıh bilginlerinden, "En güzeli, kişinin vergi vermekte mahalle halkına katılmasıdır" diyenler bu rivayeti delil gösterirler.

Biz Hanefîlerin çoğunluğu ise şöyle diyoruz: Bu, o dönem için geçerliydi. Çünkü vergi verilerek Allah'a ibadete destek olunuyordu. Bizim yaşadığımız çağda ise, vergilerin çoğu, haksızlıkla alınıyor. Kişi, haksızlığı kendisinden

uzaklaştırabiliyorsa onun için hayırlı olan budur. Verecekse kendini haksızlıktan koruyamayan ve fakir oldugu için malını verecek durumda olmayanlara versin. Böylece fakir, kendini haksızlıktan korumuş olur; veren de bu yaptığı ile sevap kazanır.

Ganimet malından çalmak

Ebû Merzuk, Resûlüllah (s.a.v.)'ın ashâbından birinden şöyle nakletmiştir: O sahâbî, Mağrip'te bir köyü fethetmişti. Arkadaşlarına bir konuşma yaparak şöyle dedi: Ben size ancak Resûlüllah (s.a.v.)'dan duyduğumu aktarıyorum. Hayber günü, O'nun şöyle buyurduğunu işittim:

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يَسْقِيَنَّ مَاءَهُ زَرْعَ غَيْرِهِ وَلَا يَبِيعُ لِمَغْنَمٍ حَتَّى يُقْسَمَ وَلَا يَرْكَبُ دَابَّةً مِنْ فَيْءِ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى إِذَا أَعْجَفَهَا رَدَّهَا فِيهِ وَلَا يَلْبَسُ ثَوْبًا مِنْ فَيْءِ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى إِذَا أَخْلَقَهُ رَدَّهُ فِيهِ

"Kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa kendi suyuyla başkasının ekinini sulamasın. Paylaştırılıncaya kadar ganimetten bir şey satmasın. Müslümanlara ait ganimetten bir hayvana binip onu zayıflattıktan sonra, ganimet malları arasına iâde etmesin. Yine ganimet mallarından olan bir elbiseyi giyip, onu eskittikten sonra ganimete iâde etmesin."[71]

Bu hadis göstermektedir ki, bir yer fethedilirken ordu komutanının askerlere bir konuşma yaparak, ihtiyaç duyacakları bilgileri öğretmesi uygun olur.

Resûlüllah (s.a.v.), Mekke'nin fethinde de, Hayber'in fethinde de böyle yapmıştır. Bu hadis de, Resûlüllah'ın Hayber fethi sırasında söylediği sözlerdendir.

Yine bu hadis göstermektedir ki, ganimetler arasında yer alan gebe bir kadınla cinsel ilişkiye girmek helal olmaz.

Resûlüllah (s.a.v.)'ın sözcüsü de, Evtas esirleri ile ilgili olarak, bu anlamda şöyle demiştir:

أَلَا لَا تُوطَأُ الْحَبَالَى مِنَ السَّبْيِ حَتَّى يَضَعْنَ وَلَا الْحَبَالَى حَتَّى يَسْتَبْرِئْنَ بِحَيْضَةٍ

"İyi bilin ki ganimet arasındaki gebe kadınlarla doğuruncaya kadar; gebe olmayanlarla da bir hayız süresi geçip gebe olmadıkları anlaşılıncaya kadar cinsel ilişkiye girilmeyecek.[72]*"*

Gebe bir kadınla cinsel ilişkiye girmek, suyuyla başkasının ekinini sulamak demektir.

Nitekim Resûlüllah (s.a.v.),

---

[71] İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VI/421; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/108; Ebû Dâvud, Cihad 131; İbn Hibbân, *Sahih*, XI/186.

[72] Bkz. Dârimî, Talâk 18; Ebû Dâvûd, Nikâh 43; Hâkim, *Müstedrek*, II/212; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V/329.

"Ceninin görme ve işitme duyusunun güçlü olması ve saçlarının gür olması, cinsel ilişkiye giren erkeğin suyundan kaynaklanır." buyurarak bunu açıklamıştır.

(Resûlüllah'ın Hayber fethi sırasında yaptığı) bu konuşma, savaşçının kendi payını teslim almadan önce satamayacağını gösterir. Çünkü mülkiyet, paylaştırmadan önce sabit olmaz. Yalnızca mülkiyet hakkını satmak ise câiz olmaz. Ayrıca paylaştırma öncesinde, onun payı belirsiz olup, ne ve hangi miktarda düşecek, belli değildir. Diğer yandan, devlet başkanının, ganimetleri satıp parasını paylaştırma yetkisi de vardır. Dolayısıyla bu kişi, çok çok belirsiz bir malı satmış olur ki bu satış geçersizdir.

Yine bu konuşma, paylaştırma öncesinde, ganimet hayvanlarından veya elbiselerinden yararlanmanın câiz olmadığını gösterir. Resûlüllah (s.a.v.) bir başka hadiste, bu yararlanmayı "ribe'l-gulûl" (ganimetten çalma faizi) olarak nitelendirmiş ve yasaklamıştır.

[10/22] Ancak bu yasak, ganimet malından yararlanmaya ihtiyaç olmadığı zaman için geçerlidir. Gerçekten ihtiyaç ve zorunluluk varsa, düşman topraklarında bunu yapmanın bir sakıncası yoktur. Burada geri ödeme yükümü de yoktur. İslam ülkesi topraklarında yapması durumunda ise eksileni geri ödemesi gerekir.

Çünkü kişi, zorunluluk durumunda, hiçbir hakkı yokken, daha sonra geri ödemek koşuluyla, başkasının malıyla, göreceği zararı önleyebilir. Hiçbir hakkı yokken bunu yapabiliyorsa, üzerinde kendinin de hakkı bulunan bir malı kullanması önceliklidir.

İbn Abbas (r.a.)'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Müşriklerden biri, hendeğe düşerek ölmüştü. Onun cesedi karşılığında müslümanlara mal teklif edildi. فَسَأَلُوا رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ فَنَهَاهُمْ ***"Resûlüllah (s.a.v.)'a ne yapmaları gerektiğini sordular. Peygamber, onların bunu yapmalarına izin vermedi[73]"***

Bu hadis, Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e karşı, bir müslümanın düşman ülkesinde onlara mal karşılığında murdar et satmasının câiz olmadığı konusunda, Ebû Yusuf'un görüşünü destekleyen bir delildir. Çünkü koşula bağlanmamış olan (mutlak) yasak, yasaklanan şeyin geçersizliğini gösterir.

Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.) ise düşman ülkesinde güvenceli (müste'men) bulunan müslümanın böyle bir satış yapmasının geçerli olduğu görüşündedir. Hendek, İslam ülkesinde bulunuyordu. Peygamber (s.a.v.) bundan dolayı yasaklamıştır.

Ancak bu yorum, pek sağlam değildir. Çünkü İslam ülkesinde, güvenceli olan düşman ülkesi vatandaşına, böyle bir satış yapılamaz. Güvencesi olmayan düşman

[73] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/248.

ülkesi vatandaşına ise İslam ülkesinde de, düşman ülkesinde de böyle bir satış yapılabilir. Çünkü onun malı mübahtır. Dolayısıyla müslüman, onun malını gücünün yettiği her yoldan alabilir.

Ancak en doğrusu şöyle demektir: Peygamber (s.a.v.), bu satışı, haram olduğu için değil, müşriklere karşı duyduğu öfke ve tiksintiden dolayı yasaklamıştır. Veya müslümanların mal elde etmek için savaştıkları sanılmasın, Allah rızasını kazanmak ve dini yüceltmek için savaştıkları bilinsin diye yasaklamıştır.

Şa'bî ve Ziyâd b. Ilâka (rh.a.), Ömer b. Hattâb (r.a.)'ın Sa'd b. Ebû Vakkâs (r.a.)'a yazdığı bir mektupta şöyle dediğini nakletmişlerdir:

Destek güçlerinin payı

أَنِّي قَدْ أَمْدَدْتُكَ بِقَوْمٍ مِنْ أَهْلِ الشَّامِ فَمَنْ أَتَاكَ مِنْهُمْ قَبْلَ أَنْ تَتَفَقَّى الْقِسِيُّ فَأَشْرِكْهُ فِي الْغَنِيمَةِ

"Sana Şam halkından bir birliği destek güç olarak gönderiyorum. Ölüler ayrılmadan önce yanına gelenleri de ganimete ortak et.[74]"

Bu hadis, devlet başkanı bir yere ordu gönderdiğinde, askerlerin gücünün artması için, arkalarından destek birliği göndermesinin gerektiğini ve destek birliği, ganimet elde edilip henüz paylaştırılmadan önce gelmişse, onların da ganimete ortak edileceğini göstermektedir. Nitekim Hanefî âlimlerimizin (rh.a.) görüşü de budur.

Ömer (r.a.)'in "Ganimet çatışmaya katılanındır" sözünden kasıt, çatışma İslam ülkesinde olduğundadır. Düşman toprakları ise tek bir yer hükmündedir. Dolayısıyla destek birliğinden her kim düşman ülkesine ulaşırsa çatışmaya katılmış sayılır.

Ömer'in "ölüler ayrılmadan önce" sözü de değişik şekillerde yorumlanmıştır.

Bazı fakihler, bunun, zamanın uzaması ile ölülerin cesetleri bozulmadan önce, demek olduğunu söyleyerek bu ifadeyi, ordunun oradan ayrılarak İslam topraklarına dönmesinden kinaye olarak kabul etmişlerdir.

Bazı fakihler ise, bunun müslüman şehitleri, müşrik ölülerinden ayırt edilmeden önce, demek olduğunu söylemişlerdir. Görmez misin Arap dilinde التَّفَقُّؤ (ayrılmak) sözcüğü bu anlamdadır. "Fakîh" terimi de, bu sözcükten türetilmiştir. Çünkü fakîh, doğru ile yanlışı birbirinden ayırır. Şair[75] şöyle der:

Dev bulutlar suyunu boşaltmıştı üzerine,

---

[74] Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/50.

[75] İsmi, Amr b. Ahmer el-Bâhilî'dir. Cahiliye şairlerindendir. Müslüman olmuş, Bizans'a karşı savaşmış, 90 yaşlarında (yaklaşık h.65/m.685) vefat etmiştir. Şiirlerinde nadir kullanılan kelimelere çok yer verirdi. (H. Zirikli, *A'lâm*, V/72).

Sinekler çıldırmış, uçuşuyordu delicesine.[76]

Ömer'in sözünü, "kaf" ve "fe" harflerinin yeri değişik olarak بمغنى القَتْلَى şeklinde nakledenler de vardır. Buna göre anlam, ölüleri geride bırakarak İslam topraklarına dönmeden önce, demektir.

[10/23] **Ebû Kasît şöyle nakletmiştir: Ebû Bekir (r.a.), İkrime b. Ebû Cehl komutasında beş yüz kişiyi, Yemen tarafına Ziyâd b. Lebîd el-Beyazî ve Muhâcir b. Ümeyye el-Mahzûmî'ye destek birliği gönderdi. Birlik ulaştığında onlar Nüceyr'i fethetmişlerdi. Ebû Bekir, destek birliğini de ganimete ortak etti.**

Destek birliği, orduya, İslam topraklarında ulaşıp katılsa bile ganimete ortak olacağı görüşünde olanlar bu olayı delil gösterirler. Çünkü burası (Nüceyr), fethedildikten sonra İslam toprağı olmuştu.

Biz Hanefîler ise, şöyle deriz: Onlar, Nüceyr'i fethetmişlerdi. Ama henüz İslam'ın hükümleri orada yürürlüğe girmemişti. Bir belde, İslam'ın hükümleri yürürlüğe girmeden, yalnızca fethedilmiş olmakla İslam toprağına dönüşmez.

Ebû Hüreyre (r.a.)'nin, Hayber'in fethinden sonra Resûlüllah (s.a.v.)'ın emrindeki orduya katıldığı yolundaki rivayet de böyle anlaşılır.

Yine Ca'fer, arkadaşları (r.a.) ile birlikte Habeşistan'dan gelerek Hayber'in fethinden sonra orduya katılmıştı. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.), لا أدري بأيّ الأمريين أنا أشدّ فرحًا بفتح خيبر أو بقدوم جعفر ؟

"Neye daha çok sevineyim bilemiyorum: Hayber'in fethine mi, yoksa Ca'fer'in gelişine mi![77]*"* buyurdu ancak onları ganimete ortak etmedi. Çünkü onlar, orası, İslam toprağı olduktan sonra yetişmişlerdir. Bundan dolayı Resûlüllah onlara pay vermemiştir. Ayrıca Hayber ganimetleri, Allah'ın özellikle Hudeybiye'ye katılan mü'minlere yaptığı bir vaatti. Allahu Teâlâ, ﴿وعدكم الله مغانم كثيرة تأخذونها فعجل لكم هذه﴾ *"Allah* (c.c.) *size elde edeceğiniz bir çok ganimet vadetmiştir. (Bu ganimetlerden) işte şunları hemen vermiştir"* (el-Fetih 48/20) buyurmuştur. Ebû Hüreyre ve Ca'fer (r.a.) ise Hudeybiye'ye katılanlardan değillerdi. Bundan dolayı onlara pay vermemiştir.

Destek birliği, orduya düşman topraklarında iken ulaşıp, katıldığında ganimete ortak olacağının delili şu nakildir: Kûfeliler, Nihavent üzerine cihada çıkmışlardı. Basralılar, Ammâr b. Yâsir (r.a.) komutasında iki bin kişilik bir süvari alayı ile onlara destek için geldiler. Ancak ganimetlerin ele geçirilmesinden sonra yetiştiler. Ammâr (r.a.), ganimette ortaklık isteyince ordu komutanı olan Utaridli bir

---

[76] بقيّا فوقه القلع السواري وجن الحرير به خبط

Bulutların suyundan ayrıldığını ifade etmek için şair bu fiili kullanmıştır.

[77] İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VII/351; Hâkim, *Müstedrek*, III/230; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, II/108; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII/101.

kişi, "Behey kulağı kesik! Ganimetlerimize ortak olmak mı istiyorsun?" diyerek tepki gösterdi. Bunun üzerine Ammâr (r.a.), "Kulaklarımın en hayırlı olanına nasıl dil uzatırsın!" diye karşılık verdi. Ammâr'ın kulaklarından birisi, Resûlüllah (s.a.v.) ile birlikte yapmış oldukları bir gazvede kesilmişti. Daha sonra bu anlaşmazlık, Ömer (r.a.)'e iletildi. O da Ammâr'ın birliğini ganimete ortak etti.

İşte âlimlerimiz (rh.a.), bu haberleri delil kabul etmişlerdir.

Düşmana karşı kâfirlerden yardım almak

İbn Abbas'tan (r.a.), şöyle nakledilir: "Resûlüllah (s.a.v.), Kurayza oğullarına karşı, Kaynukaoğullarının desteğini aldı. Ancak onlara ganimetten pay vermedi."

Bu olay, müslümanların, müşriklere karşı savaşırken, zimmet vatandaşlarının desteğini almalarında bir sakınca olmadığını gösterir.

Ancak bazı âlimler, bunu mekruh görerek "Allah'a ortak koşanların yaptıkları, cihad olamaz. Cihad olmayan bir şeyin, cihada karıştırılması uygun düşmez" demişlerdir. Delil olarak şu rivayeti ileri sürmüşlerdir: Müşriklerden iki kişi, Bedir gazvesinde Resûlüllah (s.a.v.) ile birlikte savaşa çıkmıştı. Resûlüllah (s.a.v.),

لَا يَغْزُ مَعَنَا إِلَّا مَنْ كَانَ عَلَى دِيننا فَأَسْلَمَا

"Dinimiz üzere olanlar dışında kimse bizimle birlikte cihada çıkmasın[78]*"* buyurdu. Bunun üzerine onlar, müslüman oldular.

Biz Hanefîler ise şöyle diyoruz: Düşmana karşı onlardan yararlanmak düşmana daha çok öfke ve nefret verir. Onlardan yararlanmak, düşman üzerine köpekleri salmak gibidir.

Resûlüllah, onları götürmemek için direttiğinde onların Müslüman olacağını bildiği için böyle demiştir. Görmez misin hadiste "Bunun üzerine müslüman oldular" denilmiştir.

Denilmiştir ki, Bedir savaşında müslümanlar zayıf olduğu için, onların ihanet etmesinden korkuyordu. Nitekim Allahu Teâlâ, ﴿وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ﴾ *"Siz zayıf durumda iken Allah size Bedir'de yardım etmişti"* (Âl-i İmrân 3/123) buyurmuştur. **[10/24]**

Devlet başkanı, herhangi bir ihanetten çekinirse, onların desteğini istemesi ve onların müslümanların arasına girmelerine izin vermesi doğru olmaz. Dahhâk (r.a.)'ın rivayet ettiği hadisin yorumu da budur. Şöyle ki; Resûlüllah (s.a.v.), Uhud gazvesi için Medine'den ayrılınca Büyük -bir başka rivayette "silahlı"- bir birlik gördü. *"Onlar kim?"* diye sordu. Ona " Falanca oğullarından Yahudilerdir" dediler. Bunun üzerine,

---

[78] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/454; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IV/223; Hâkim, *Müstedrek*, II/132; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, V/550.

لَا نستعين بالكُفَّار

"Biz kâfirlerden yardım almayız[79]" buyurdu.

Veya bu rivayetin yorumu şudur: Onlar (zimmet vatandaşları), kendilerini beğenmiş idiler. Müslümanların sancağı altında savaşmıyorlardı.

Biz Hanefîlere göre, Müslümanların sancağı altında savaşmayı kabul ettikleri zaman onlardan yararlanılabilir. Kendileri sancakları altında toplanırlarsa onlardan yardım istenmez.

Resûlüllah (s.a.v.)'tan nakledilen; لا تستضيئوا بنار المشركين *"Müşriklerin ateşiyle aydınlanmayın![80]"* buyruğunun yorumu da budur.

Yine Resûlüllah (s.a.v.), أنا بريء من كل مسلم مع مشرك *"Ben müşriklerle birlikte olan her müslümandan uzağım[81]"* buyurmuştur. Resûlüllah bu sözüyle, müşriklerin sancağı altında savaşan müslümanı kastetmiştir.

Savaş esirlerinin hükmü

Hakem, Ebû Bekir (r.a)'in kendisine iki Bizans esiri hakkında yazdığı mektupta, şöyle dediğini nakletmiştir: Onlara karşılık iki müdd[82] ölçeği dolusu altın verilse bile fidye almayın. Ya müslüman olurlar ya da onları öldürürsünüz."

Bu, esirlerin mal karşılığı serbest bırakılamayacağını gösterir. Biz Hanefîlerin görüşü de budur.

Şâfiî (rh.a.) ise fidye alınabileceği görüşündedir. Çünkü Resûlüllah (s.a.v.)'ın Bedir esirlerini fidye karşılığı serbest bıraktığı ve her fidyenin dört bin dirhem olduğu yolunda sağlam bir nakil vardır.

Ancak bu hüküm, ﴿ما كان لنبي أن يكون له أسرى حتى يثخن في الأرض تريدون عرض الدنيا والله يريد الآخرة والله عزيز حكيم لولا كتاب من الله سبق لمسكم فيما أخذتم عذاب عظيم﴾ *"Yeryüzünde ağır basıncaya (küfrün belini kırıncaya) kadar, hiçbir peygambere esirleri bulunması yaraşmaz. Siz geçici dünya malını istiyorsunuz. Halbuki Allah (sizin için) ahireti istiyor. Allah güçlüdür, hikmet sahibidir. Allah tarafından önceden verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldığınız fidyelerden ötürü size mutlaka büyük bir azap dokunurdu"* (el-Enfâl 8/67,68) buyruğunun inmesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

---

[79] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/454; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IV/223; Hâkim, *Müstedrek*, II/132; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, V/550.

[80] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/99; Nesâî, Zînet 51; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X/127.

[81] Ebû Dâvûd, Cihad 95; Nesâî, Kasâme 26; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, II/303.

[82] **Müdd:** Bir sâ'ın dörtte birine eşit, iki yüz altmış dirhemlik bir ölçek. Irak rıtlı ile 2 rıtla, Hicaz rıtlı ile ise bir tam 1/3 rıtla eşittir. 77 kg. buğday 100 lt. olarak düşünülürse, şerî müdd için 1,05 litrelik değer elde edilir.

Fidye alınması Ebû Bekir (r.a.)'in görüşüydü. Ömer (r.a.) ise öldürülmeleri görüşündeydi. Resûlüllah (s.a.v.), o günlerde sahâbîler (r.a.), maddî ihtiyaç içinde olduğundan, Ebû Bekir (r.a.)'in görüşünü uygun bulmuştu.

Resûlüllah (s.a.v.), *"Gökten azap inecek olsa bundan ancak Ömer kurtulur."* buyurarak bu olayı hatırlatmıştır.

İşte bundan dolayı Ebû Bekir (r.a.) "İki müdd ölçeği dolusu altın verilse bile..." diyerek, esirlere karşılık fidye alınmasını yasaklamada aşırı titizlik göstermiştir.

Ebû Bekir'in bu sözü, esirin müslüman olmayı kabul etmemesi durumunda öldürüleceğini de gösterir. Bedir esirleri içinde, Resûlüllah (s.a.v.)'ın öldürttüğü esirlerden biri, Ukbe b. Ebû Muayd idi. Peygamber (s.a.v.), Ali'ye, *"Onu öne çıkar, boynunu vur ve Peygamber'inin adağını yerine getir"* buyurdu.

Resûlüllah (s.a.v.), Bedir savaşı sonunda, İslam'a köstek olmamaması koşuluyla Ebû İzze'yi bağışlamıştı. Şairdi. Uhud savaşında yine esir düştü. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.), öldürülmesini emretti. Yine bağışlanma diledi. Resûlüllah (s.a.v.) ona; *"Tamam ama, Araplara Muhammed'i iki kere kandırdım, deme*[83]*"* buyurdu.

Hasan ve Atâ (rh.a.)'nın "Esir öldürülmez. Ya fidye karşılığı serbest bırakılır. Ya da affedilir" dedikleri anılmıştır. Onlar, Allahu Teâlâ'nın, ﴿فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً﴾ *"Savaş sona erince de artık ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin"* (Muhammed 47/4) buyruğuna tutunmuş gibidirler.

Ancak biz Hanefîler, onların görüşlerini kabul etmiyoruz. Çünkü karşılıksız veya fidye karşılığı serbest bırakma hükmü, ﴿فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ﴾ *"Allah'a şirk koşanları nerede bulursanız öldürünüz"* (et-Tevbe 9/5) buyruğu ile yürürlükten kaldırılmıştır. Çünkü Tevbe sûresi, son indirilen sûrelerdendir.

Bazı *"Nevâdir"* eserlerinde Muhammed (rh.a)'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Bu hüküm, putperest Araplarla ilgilidir. Çünkü köleleştirilmesi câiz değildir. Dolayısıyla onların karşılıksız veya fidye karşılığı serbest bırakılması, müslümanların onlar üzerinde kesinleşen haklarını ortadan kaldırmıyordu."

Ancak bu görüş zayıftır. Sağlam olan görüş, -belirttiğimiz gibi- esirleri karşılıksız veya fidye karşılığı serbest bırakma hükmünün yürürlükten kaldırıldığıdır. Devlet başkanı, müslümanlar için genel bir yarar (kamu yararı) öngörmediği sürece böyle yapması câiz değildir. Görmez misin nakledilmiştir ki Hanîfeoğullarından, Yemâme kabilesinin reisi bulunan Sümâme b. Üsâl, Resûlüllah (s.a.v.)'ın sahâbîleri (r.a.) tarafından esir alınmıştı. Onu mescidin bir direğine bağladılar. Resûlüllah (s.a.v.), dışarı çıktı ve, **[10/25]**

مَا وراءكَ يا ثُمامَة

[83] Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/65; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, III/409; Aclûnî, *Kesfü'l-hafâ*, II/2133.

"Sümâme! Arkanda ne bıraktın?" buyurdu.

Sümâme, "Cezalandırırsan günahkar birini cezalandırmış olursun. Bağışlarsan sana şükran borçlu birini bağışlarsın. Yok eğer mal istiyorsan bende dilediğin kadar mal var" dedi. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.), Mekkelilere gıda ambargosu koyması koşuluyla onu bağışladı."[84] Sümâme bu koşulu yerine getirdi ve Mekkeliler kıtlık görünceye kadar bu ambargoyu sürdürdü.

Taksimden önce ganimette bulunan yiyeceklerden yararlanma

Abdullâh b. Ebû Evfâ (r.a.)'nın şöyle dediği nakledilmiştir: Hayber'den ganimet olarak alınan yiyecekler az olduğu için paylaştırılmamıştı. Birimizin bir ihtiyacı olduğunda yetecek kadar alıyorduk.

Bu nakil, ganimette payı olanların ganimetten kendilerine yetecek kadar yiyecek veya yem alabileceklerini gösterir. İbn Ömer (r.a.), Resûlüllah (s.a.v.)'ın yiyecek ve yemler dışında, ganimeti beşe böldüğünü ve ihtiyaç sahiplerinin kendilerine yetecek kadar yiyecek ve yem aldığını nakletmiştir.

Ömer (r.a.)'in Şam ordu komutanı kendisine, "Yiyeceği bol topraklar fethettik. Senin emrin olmadan bir şey yapmak istemedim" diye mektup yazmıştı. Ömer (r.a.) ona şöyle cevap verdi: "İnsanları bırak, satmamaları koşulu ile kendilerine yetecek kadar alsınlar. Kim bu ganimetten bir şeyi satmaya kalkarsa bilsin ki o ganimette Allah ve Resûlü'nün beşte birlik payı gerekli olmuştur" diye yazdı.

Biz Hanefîler, insanların yiyecekler konusunda birbirine hoşgörülü davrandığını ve her ortamın yeni ihtiyaçlar doğurduğunu da göz önünde tutarak, bu haberlere göre hüküm veriyoruz. Ayrıca ordu, düşman ülkesinde kuşatıldığı zaman, gidiş ve dönüş için kendilerine yetecek kadar yiyeceği yanlarında taşıyamazlar.

Abdullah b. Müfaddal (r.a.)'ın şöyle dediği nakledilmiştir: "Bana, Hayber kalelerinden birinde saklı, iç yağı dolu bir dağarcığın yeri gösterildi. Onu kucağıma aldım ve kendi kendime "Bundan hiç kimseye bir şey vermeyeceğim" dedim. Bir de ne göreyim, Resûlüllah (s.a.v.) beni seyrediyor ve gülümsüyor!" Peygamber, onun ihtiyacını bildiği için bu davranışını hoş görmüştür.

Abdullah b. Ömer (r.a.)'in şöyle dediği nakledilmiştir: Resûlüllah (s.a.v.)

Eman (Güvence vermek)

اَلْمُسْلِمُونَ يَدٌ عَلَى مَنْ سِوَاهُمْ تَتَكَافَأُ دِمَاؤُهُمْ وَيَسْعَى بِذِمَّتِهِمْ أَدْنَاهُمْ

***"Müslümanlar başkalarına karşı tek bir el gibidirler. Kanları birbirine eşittir. En zayıf olanları bile elinde eman ile dolaşır"[85]* buyurmuştur.**

---

[84] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/452; Buhârî, Meğâzî 71; Ebû Dâvûd, Cihad 114; İbn Hibbân, *Sahih*, IV/42.

[85] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/192; İbn Mâce, Diyât 31; Ebû Dâvûd, Cihad 147; Nesâî, Kasâme 13; Hâkim, *Müstedrek*, II/153.

Buradaki "el"den kasıt yardım ve destek, yani müslümanların başkalarına karşı dayanışmalarıdır. Allahu Teâlâ, ﴿وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ *"Mü'minlere yardım etmek de bize düşer"* (er-Rûm 30/47) buyurmuştur.

Peygamber (s.a.v.)'in *"kanları birbirine eşittir"* buyruğu, özgürlerle kölelerin kısas cezası açısından eşit oldukları konusunda biz Hanefîlerin delilidir.

Şâfiî (r.a.)'nin bu ifadeyi, müslüman birinin bir gayri müslim karşılığında öldürülemeyeceğine delil göstermesinin bir anlamı yoktur. Çünkü bu hadis, Müslümanların kanlarının eşit olduğunu isbat eder, Müslümanlarla başkalarının kanlarının birbirine eşit olmadığı anlamını ise taşımaz. Çünkü bu, ters anlamdır (mefhûm-u muhâlif). Biz Hanefîlere göre ters anlam, delil olamaz.

Muhammed (rh.a.) *"En zayıf olanları bile elinde eman ile dolaşır"* buyruğunu kölenin verdiği emanın (güvencenin)[86] geçerli olduğuna delil gösterir. Çünkü Müslümanların sosyal konum bakımından durumu en zayıf olanı köledir.

Biz ise, şöyle deriz: Bu ifade, "düşman topraklarına en yakın olanların emanı geçerlidir" anlamındadır. Bunlar da ülke sınırlarında yerleşik kimselerdir. **[10/26]**

Hadisteki (أَدْنَى) "ednâ" sözcüğü, "alçaklık" anlamındaki "denâet" kökünden değil; "yakınlık" anlamındaki اَلدُّنُوُّ "dünüvv" kökünden türemiştir. Allahu Teâlâ, ﴿فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى﴾ *"İki yay arası kadar, hatta dahada yakın oldu"* (en-Necm 53/9) buyurmuştur.

Bu sözcük, "en azları"[87] anlamındadır, diye bir görüş de vardır. Bu durumda "azlık" anlamındaki kökten türetilmiş olur. Nitekim bir âyette, ﴿وَلَا أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرَ﴾ *"Az veya çok olsunlar,... mutlaka O, onlarla beraberdir"* (el-Mücâdele 58/7) buyrulmaktadır. Bu durumda hadis, müslümanlardan herhangi birinin verdiği güvencenin geçerli olduğunu gösterir.

Veya bu ifadeden maksat, "fâsık"tır. Çünkü Resûlüllah (s.a.v.)'ın Allah korkusu olan bir köleyi, alçaklık ve düşüklükle nitelemesi düşünülemez.

Şöyle de denilmiştir: "Hadiste geçen "zimmet" sözcüğünden maksat, "eman" değil; zimmet sözleşmesidir. Kölenin yaptığı zimmet sözleşmesi, bize göre geçerlidir.

Âbü'l-Lahm'in özgür kılınmış kölesi Ebû Umeyr'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Huneyn savaşının ganimetlerini paylaştırdığı sırada, Resûlüllah (s.a.v.)'ın yanına gelmiştim. Bana, *"Şu kılıcı kuşan"* dedi. Bende

---

[86] Günümüzde, gayri müslim bir ülkeye, o ülkenin temsilcisi olan elçinin vizesini taşıyan pasaportla giriliip, vizede belirtilen süre içinde güvenle orada kalınabildiği ve gerektiğinde ticaret yapılabildiği için emanın yerine "vizeli pasaport"un bu işlevi gördüğü söylenebilir.

[87] Matbu metinde "yakınlık bakımından en azları" anlamında "akrabuhum fi'l-kılle" ifadesi yer alıyorsa da "fi'l-kılle" ifadesi anlam bakımından buraya uymamaktadır. Yazma nüshada da yoktur.

kuşandım. Kılıç yerde sürünüyordu. Bunun üzerine bana, bir ev eşyası verdi.[88]

Rivayet edenler arasında, "Ebû'l-lahm'ın özgürleştirilmiş kölesi" diye nakledenler de vardır. Ancak ilki daha yaygındır. Çünkü bu kölenin efendisi, et yemekten kaçınırdı. Bu nedenle "et yemez" anlamında "Âbü'l-Lahm" adı verilmiştir.

Hadisten, Ebû Umeyr'in küçük olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü kuşandığı kılıcın yerde sürünmesi, küçüklüğünden dolayıdır. Şöyle de denilmiştir: "Hayır, karşı tarafa meydan okuyup ikili dövüş isteyenlerin, saflar arasında yaptıkları gibi, böbürlenmek için yapmıştır."

Bu hadisten çıkan hükümlerden biri de şudur: Yaşı küçük veya köle olduğundan dolayı, savaşa katılıp da pay alamayanlara onların gönlünü hoş tutacak bir şeyler verilir. Çünkü Resûlüllah (s.a.v.) ona bir ev eşyası vermiştir. Yani şefkat göstererek gönlünü hoş tutacak bir şeyler vermiştir.

Haram aylarda savaş

İbn Abbas (r.a.)'ın şöyle dediği nakledilmiştir: Resûlüllah (s.a.v.) Muharrem ayının başlarında savaşa çıkmıştı. Kuşatmayı kırk gün sürdürdü. Sonra da şehri fethetti. -Bu fetih Tâif'in fethiydi. Safer ayında gerçekleşmişti.-

Bu nakil, haram ayları içinde savaşmakta bir sakınca bulunmadığını gösterir. Çünkü kuşatma da savaşın bir parçasıdır.

Nakledilmiştir ki, Resûlüllah (s.a.v.), Tâif kuşatması sırasında mancınık kurdurtmuştu. Onun bu uygulaması, haram aylarda savaş yasağının yürürlükten kaldırıldığını gösterir.

Kelbî (rh.a.), haram aylardaki savaş yasağının kaldırılmadığını söylemiştir.

Ancak biz Hanefîler, onun bu görüşünü kabul etmiyoruz. Mücâhid (rh.a.)'in görüşünü kabul ediyoruz. O şöyle demiştir: "Haram aylardaki savaş yasağı hükmü yürürlükten kaldırılmıştır. Bu hükmü yürürlükten kaldıran âyet, ﴿فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ﴾ *"Müşrikleri her nerede bulursanız öldürün"* (et-Tevbe 9/5) buyruğudur. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Tevbe sûresi son inen sûrelerdendir. Bu âyetle, ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ﴾ *"Sana haram ayı, yani onda savaşmayı soruyorlar..."* (el-Bakara 2/217) âyetinin hükmünü kaldırılmıştır.

---

[88] Bazı hadis kaynaklarındaki nakillere göre bu olay, Huneyn savaşında değil, Hayber'in fethinde olmuştur. Bazılarında ise olayın Huneyn şavaşında olduğu belirtilmektedir. Hasılı bu olayın cereyan yeri hakkında birbiriyle uyuşmayan farklı rivayetlerin bulunduğunu okuyucunun dikkatine sunarız. Metinde geçen "harbî" sözcüğü baskı hatasıdır. Doğrusu خِزْيٌ الْمَتَاعُ "ev eşyası"dır. Hadisten anlaşılan, Ebû Umeyr'in çalım sattığı için değil, boyu kısa olduğu için kılıcı taşıyamadığı ve yerde süründüğüdür. Hadisin tam metni için bkz. Dârimî, Siyer 35; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/223; İbn Mâce, Cihad 37; Ebû Dâvud, Cihad, 141; Tirmizî, Siyer 9.

Denirse ki; Bu âyetle öncekinin hükmünün kaldırıldığı iddiası nasıl doğru olabilir? Allahu Teâlâ, ﴿فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ﴾ *"Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün"* (et-Tevbe 9/5) buyurmaktadır?

Deriz ki; Bundan maksat, Allah'ın emriyle, Resûlü (s.a.v.)'nün onlara vermiş olduğu güvence süresinin dolmasıdır. Görmez misin Allah Teâlâ, ﴿فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ﴾ *"Yer yüzünde dört ay daha dolaşın..."* (et-Tevbe 9/2) buyurmaktadır. Bu sürenin dolduğu vakit, haram ayların sona eriş vaktine rastlamıştır.

Haram aylarda savaşma yasağının kaldırıldığını Allahu Teâlâ'nın şu buyruğu gösterir: **[10/27]**

﴿مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً﴾

"Bunlardan dördü haram aylarıdır. İşte bu doğru hesaptır. O aylar içinde (Allah'ın koyduğu yasağı çiğneyerek)kendinize zulmetmeyin ve müşrikler nasıl sizinle topyekün savaşıyorlarsa siz de onlara karşı topyekün savaşın" (et-Tevbe 9/36)

Denilmiştir ki, bu âyetin anlamı, "Haram aylarda müşriklerle savaşmaktan uzak durarak kendinize haksızlık etmeyin. Çünkü bu onların size karşı cesaretlerini artırır. Aksine onlarla topyekün savaşın ki dirençleri kırılsın. Böylece siz zafer elde edesiniz" demektir.

Muhammed (rh.a.)'in *"el-Asl"* adlı eserinde değinilen nakillerden biri de Zübeyr (r.a.)'in, Peygamber'in (s.a.v.) bütün savaşlarında bulunmuş birinden yaptığı şu nakildir:

Resûlüllah (s.a.v.)'ı Kurayzaoğulları üzerine yapılan savaşta gördüm.

مَنْ كَانَتْ لَهُ عانةٌ فَاقْتُلُوهُ وَمَنْ لَمْ تَكُنْ لَهُ عانةٌ فَخَلُّوا عَنْهُ فَكُنْتُ مِمَّنْ لَا عانَةَ لَهُ فَخَلَّى عَنِّي

***"Kasığı olanları öldürün. Kasığı olmayanları ise serbest bırakın"* buyurdular. *"Ben henüz kasığı olmayanlardan olduğum için serbest bırakıldım."*[89]**

Hadiste geçen عانةٌ "kasık" sözcüğü sözlükte, üzerinde kıl biten yerin adıdır. Ancak burada "kasığı olmak"tan maksat, kasığında kıl bitmiş olmaktır. Kılın bittiği yerin adı, "kıl bitmesi"nden kinaye olarak kullanılmıştır.

Mâlik (rh.a.), bu hadisi delil göstererek kasıklarda kıl bitmesini, ergenliğin belirtisi sayar.

---

[89] Bkz. Dârimî, Siyer 26; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/310; Ebû Dâvûd, Hudûd 18; Tirmizî, Siyer 29; Nesâî, Talâk 20; Hâkim, *Müstedrek*, IV/430.

Biz Hanefîler ise bu görüşe katılmıyoruz. Çünkü insanların yapısı, bu konuda farklı farklıdır. Örneğin Hintlilerde kıl hemen biter; Türklerde ise gecikir.

Bu hadis, şöyle yorumlanır: Resûlüllah (s.a.v.), bu topluluk ergenlik çağına girince kasıklarında kıl bittiğini vahiy yoluyla öğrenmiştir. Ya da Sa'd b. Mu'âz (r.a.)'ın onlar hakkında verdiği hükmü uygulamak istemiştir. Çünkü onun hükmü, Kurayza oğullarından ustura kullanmaya başlayanların öldürülmesiydi. Çünkü o, onların savaşa katıldıklarını biliyordu.

Ganimetin paylaştırılmasında usul

Muhammed b. İshâk ve Kelbî (rh.a.), şöyle nakletmişlerdir: Hayber savaşında, Resûlüllah (s.a.v.)'ın ganimet payı, Âsım b. Adiy (r.a.)'in payı ile birlikteydi.

Bu nakil, önce devlet başkanının payları birlik komutanlarına paylaştırması gerektiğini, sonra da komutanların, kendi sancakları altında bulunanlara paylaştırmaları gerektiğini gösterir. Böylece paylaştırma daha kolay olur.

Bu olay, Resûlüllah (s.a.v.)'ın alçak gönüllülüğünü de gösterir. Çünkü O, kendi adına bir pay ayırmamış, bunun yerine kendisini bir başkasının sancağı altına koymuştur.

Nakledilmiştir ki, o gün ilk ayrılan pay, Âsım b. Adiy'in payı idi. Çünkü Resûlüllah'ın payı da onların payı içinde bulunuyordu.

Yine Muhammed b. İshâk ve Kelbî'den şöyle nakledilmiştir: Resûlüllah (s.a.v.), devesinin hörgücünden bir tüy koparark şöyle buyurmuştur:

وَاللهِ مَا يَصْلُحُ لِيَ مِنْ فَيْئِكُمْ وَلَا مِثْلُ هَذِهِ الْوَبَرَةِ أَخْذُهَا مِنْ سَنَامِ بَعِيرِهِ إِلَّا الْخُمُسَ
وَالْخُمُسُ مَرْدُودٌ فِيكُمْ فَأَدُّوا الْخَيْطَ وَالْمِخْيَطَ فَإِنَّ الْغُلُولَ عَارٌ وَشَنَارٌ عَلَى أَهْلِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"Allah'a yemin olsun ki, onlardan kalan ganimetin beşte biri dışında, şu tüy kadarı bile bana helal değildir. Beşte bir oranındaki pay da sonunda size geri döner. Bu nedenle ganimetten aldığınız bir ipliği ve iğneyi bile yerine koyun. Çünkü ganimetten mal kaçırmak (gulûl), kıyamet gününde, yapan için bir ar ve lekedir.[90]"

Bunun üzerine Medineli Müslümanlardan biri, yünden bir iplik yumağını getirerek, "Bunu devemin yunasını[91] dikmek için almıştım" deyince, Resûlüllah (s.a.v.), ona, *"Benim payım senindir"* buyurdu. O da, "Ben bunu öğrendim ya, artık benim bu mala ihtiyacım yok" dedi.

Bu hadis, ganimetten ister az, ister çok olsun, mal kaçırmanın haram olduğunu gösterir.

---

[90] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/127, V/316; İbn Hibbân, *Sahih*, XI/193; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsât*, III/45; Hâkim, *Müstedrek*, III/51; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII/17.

[91] "Yuna", eğerin altına konan ve keçeden yapılan örtünün adıdır.

Şâfiî (rh.a.), bu hadisi üzerinde paydaşlık bulunan (şayi paylı) malın başkasına bağışlanabileceğine delil göstermiştir. Çünkü Resûlüllah (s.a.v.), kendi payını henüz paylaştırılmamış iken, bu adama bağışlamıştır.

Biz Hanefîler ise şöyle diyoruz: Resûlüllah (s.a.v.)'ın bundan amacı, bu yasak konusunda ne kadar titiz olduğunu vurgulamaktır. Yani "Sen bu yumağı sana vermemi istiyorsun. Ama benim, kendi payım dışında bir yetkim yoktur. Câiz olsa sana kendi payımı verirdim" demektir. Peygamber (s.a.v.), bu sözüyle, devlet başkanının, ganimette hakkı olanların hakkını çiğneyerek, içlerinden birini herhangi bir ganimet malında ayrıcalıklı kılmaya yetkili olmadığını açıklamak istemiştir.

Kaldı ki bir yün yumağı, koskoca bir orduya paylaştırılamaz. Çünkü paylaştırıldığında askerlerden her birine işe yarar bir pay düşmez. Biz Hanefîlere göre ise, paylaştırılması mümkün olmayan şeyi paylı bir malın bağış yapılması câizdir. [10/28]

Ebû'l Melîh b. Üsâme, Resûlüllah (s.a.v.)'ın Vedâ haccı'nda şöyle buyurduğunu nakletmiştir: Düşman bir ülkede faiz

كُلُّ رِبًا كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ وَأَوَّلُ رِبًا يُوضَعُ رِبَا الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ

"Câhiliyyedeki her türlü faiz kaldırılmıştır. İlk kaldırılan faiz Abbas b. Abdülmuttalib'in faizidir.[92]" **Bir başka rivayette şu ilave yer alır:** وَكُلُّ دَمٍ كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ وَأَوَّلُ دَمٍ نُوضَعُ دَمُ رَبِيعَةَ بْنِ الْحَارِثِ ***"Câhiliyyedeki bütün kan davaları kaldırılmıştır. İlk kaldırılan kan davası Rebîa b. el-Hâris'in kan davasıdır.[93]"***

Abbas (r.a.), Bedir savaşında, müslüman olduktan sonra Resûlüllah (s.a.v.)'ın izniyle Mekke'ye dönmüştü. Faizin haram kılınışından önce de, sonra da faiz alırdı. Çünkü düşman ülkesinde, müslüman ile düşman ülkesi vatandaşı arasında faiz hükmü yoktur. O günlerde henüz Mekke düşman ülkesiydi.

Daha sonra Resûlüllah (s.a.v.), Mekke'nin fethinin ardından, faizin kaldırıldığını, faizde kesinlikle dava olmayacağını açıkladı.

Denildi ki, Peygamber'in bu sözünden kasıt, Mekke'nin fethinden sonra, kalan faizlerin istenmemesi ile ilgilidir. Nitekim Allahu Teâlâ ﴿وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ *"Eğer gerçekten inanıyorsanız mevcut faiz alacaklarınızı terkediniz"* (el-Bakara 2/278) buyurmuştur.

---

92 Dârimî, Menâsik 34; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/72; Müslim, Hacc 147; İbn Mâce, Menâsik 76; Ebû Dâvûd, Buyû' 5; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân 9.

93 Dârimî, Menâsik 34; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/72; Müslim, Hacc 147; İbn Mâce, Menâsik 76; Ebû Dâvûd, Buyû' 5; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân 9.

Bu habere göre, Resûlüllah (s.a.v.), kralların yolunu izlemediğini göstermek için, önce Abbas (r.a.)'ın faizini kaldırmıştır. Çünkü krallar, emirlerini uygulamaya yabancılardan başlarlar. Resûlüllah (s.a.v.) ise kendisine yakın ve uzak olan herkesin hukuk önünde eşitliğini göstermek için, uygulamaya amcasıyla başlamıştır.

Tenfîl (Fazla pay verme vaadi)

Habîb b. Mesleme'nin[94] şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûlüllah (s.a.v.), ilk saldırıda, alacakları ganimetin dörtte birini; dönüşte de üçte birini askerlere vermeyi vâdederdi.

Bu, savaşa özendirmek için savaşçılara ek pay vermenin câiz olduğu gösterir. Çünkü Allahu Teâlâ, Resûlüne ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ﴾ *"Ey Peygamber! Müminleri savaşa teşvik et"* (el-Enfâl 8/65) buyurmuştur.

Evzâî (rh.a), bu hadisin açık anlamını delil göstererek, ganimeti aldıktan sonra ek pay vadetmenin câiz olduğunu söyler. Çünkü "dönüşte ek pay vadetmek," ganimeti aldıktan sonra vadetmek demektir.

Ancak biz Hanefîler şöyle diyoruz: Bu ifadeden maksat, Resûlüllah (s.a.v.)'ın, ganimet elde edilmeden önce ilk saldırıda dörtte bir, ikinci saldırıda üçte bir pay vadettiğidir. Yoksa ganimet elde edildikten sonra değil. Çünkü ek pay vadetmekten amaç, cihada teşvik etmektir. Ordu, ilk çatışmada, çatışmanın sonraki aşamalarına oranla daha dinç ve canlı olur. Bundan dolayı Peygamber, ilk çatışmada ek pay oranını düşük tutmuş, ikinci çatışmanın ek pay oranını yükseltmiştir. Ayrıca ikinci çatışma için gönderilen birliğin, ganimet toplama düşüncesinden engellenmesi gerekir. Bunun için de ek oranları artırılmıştır.

Zührî (rh.a.)'nin şöyle dediği nakledilmiştir: Resûlüllah (s.a.v.),

Düşman topraklarında binekleri öldürme yasağı

لَا تَعْقِرُوا الْخَيْلَ فِي أَرْضِ الْعَدُوِّ

"Düşman topraklarında bineklerin ayaklarını keserek öldürmeyin"[95] **buyurmuştur.**

Bu hadis, Mâlik (rh.a.)'e karşı delilimizdir. O, ister ganimetten, isterse başka bir yerden elde edilmiş olsun, savaşçıların düşman topraklarında binekleri öldürmelerinin câiz olduğu görüşündedir. Çünkü Câfer-i Tayyâr (r.a.), Mûte savaşında can siperâne savaşıyorken, içlerinden kimsenin kurtulamayacağını anlayınca atını öldürmüş ve şehit oluncaya kadar da düşmanın bağrına doğru ilerlemişti.

[10/29]

Biz Hanefîler ise şöyle diyoruz: Hayvanın ayaklarını kesmek, işkencedir. Resûlüllah (s.a.v.), kuduz köpeğe bile işkence edilmesini yasaklamıştır. Herhalde

---

[94] Metinde "Habîb b. Seleme" denilmiştir. Ancak hadisin râvisi, hadis kaynaklarında belirtildiğine göre "Habib b. Mesleme"dir. Bkz. İbn Mâce, Cihad 35; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IV/19; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI/313.

[95] İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VI/540.

Câfer (r.a)'in bu davranışı, işkence yasağından önce olmuştur. Bu yasakla, bu tür uygulamalar yürürlükten kaldırılmıştır.

Dahhâk (r.a.)'in şöyle dediği nakledilmiştir: Resûlüllah (s.a.v.) bir birlik gönderdiği zaman şöyle derdi:

Savaşta çocuk ve yaşlıların öldürülmesi

لا تقتلوا وليدا ولا النساء ولا الشيخ الكبير

"Küçük çocuğu, kadınları ve yaşlıyı öldürmeyin.[96]"

Düşman kadınlarını ve çocuklarını öldürmenin haram olduğunu açıklamıştık. Çünkü onlar, savaşmazlar. Bedeniyle ve vereceği taktikleriyle savaşmasından korkulmayan ve zürriyetini devam ettirmesi umulmayan yaşlı da böyledir.

Ancak savaşanlara taktik veriyorsa öldürülebilir. Görmez misin ki Düreyd b. Sımme, Huneyn savaşında öldürülmüştür. Çünkü yüz altmış yaşında olmasına ve gözleri olmamasına rağmen, görüşlerinden yararlanmak için düşman, onu yanında götürmüştü de, onları ağırlıkları (yani kadın, çocuk ve hayvanları) şehrin yukarılarına çıkarmaları ve müslümanları kılıçlarıyla at sırtında karşılamaları konusunda uyardı. Ancak onlar, onun sözünü dinlemediler. Bunun üzerine şu beyti söyledi:[97]

Tam dönüş noktasında onlara söyledim, söylemem gerekeni,

Akılları başlarına ancak ertesi günün kuşluğunda geldi.

Resûlüllah (s.a.v.), onu savaş stratejisi öğrettiğinden dolayı öldürtmüştür.

Abdullah b. Ömer (r.a.), Resûlüllah (s.a.v.)'ın düşman topraklarına Kur'an götürülmesini yasakladığını nakletmiştir.

Düşman ülkesine Kur'an götürmek

Bu konuda meşhur olan, Resûlüllah (s.a.v.)'ın,

لا تسافروا بالقرآن إلى أرض العدو

"Düşman topraklarına Kur'an ile gitmeyiniz[98]" buyruğudur.

Peygamber (s.a.v.), bunu Kur'an'ın düşman eline geçmesi ve onların onu aşağılama korkusu ile yasaklamıştır.

Bu durumda, yasak, yeterli güce sahip olmayan birlikler için söz konusudur. Eğer Bizans'a karşı savaşa giden ordular gibi, büyük ordularda ise kişinin, okumak için, yanında Kur'an götürmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü böyle ordular içinde, ordu güçlü ve dirençli olduğu için Kur'an'ın düşman eline geçme korkusu olmaz.

---

[96] Ebû Dâvûd, Cihad 82; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/90; Ali el-Müttâkî, *Kenzu'l-ummâl*; IV/656.

[97] امرتهم امرى بمنعرج اللوى فلم يستبينو الرشد الا ضحى الغد

[98] Muvatta, Cihad 962; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/7; Buhârî, Cihad 129; Müslim, İmâre 92; İbn Mâce, Cihad 45; Ebû Dâvûd, Cihad 81.

Denirse ki; müşrikler, Kur'an'ın Allah kelâmı olmadığını iddia ediyor olsalar bile, onun hikmetli ve edebî bir söz olduğunu kabul etmektedir. Onu niye aşağılasınlar?

Deriz ki; bunu müslümanlara karşı duydukları kinden dolayı yaparlar. "Karamita"[99], kendi inançlarını ortaya koydukları yerde, bu tür davranışlar sergilemişler ve İbn Rizâm'n kitabında naklettiğine göre, Kur'an sayfalarıyla taharetlenmişlerdir.

Tahâvî (rh.a.), *Müşkilü'l-âsâr* adlı eserinde, bunun o döneme ait bir yasak olduğunu söylemiştir. Çünkü müslümanların elinden Kur'an'ın herhangi bir bölümü kayıp olur endişesi taşınıyordu. Günümüzde ise Mushafların sayısı artmış, Kur'ân-ı Kerîm'i ezbere bilen hafızların sayısı çoğalmıştır. Dolayısıyla Kur'an'ı düşman topraklarına götürmekte bir sakınca yoktur. Çünkü Mushafların bir bölümü düşman eline geçse bile, Kur'an'dan herhangi bir bölümün kayıp olma korkusu kalmamıştır.

Savaş sırasında çocuklar öldürülür mü?

Yezîd b. Hürmüz'ün şöyle dediği nakledilmiştir: İbn Abbas (r.a.)'m Necde'ye mektubunu yazmıştım. Mektubunda şöyle diyordu: "Bana yazdığın mektupta, Resûlüllah (s.a.v.), çocukları öldürmeyi yasakladığı halde, Musâ (a.s.)'nın âliminin çocuk öldürdüğünü hatırlatıyorsun. Bana savaşta çocukları öldürmenin hükmünü soruyorsun. Sen de Musâ (a.s.)'nın âliminin bildiğini biliyor olsaydın, bu dediğin olurdu. (ama nerde!)"

[10/30]

Daha önce de söylediğimiz gibi, Necde, İbn Abbas (r.a.)'a çok derin sorular sorardı. Hatta bir gün Süleyman (a.s.)'ın "Hüdhüd'ü niçin aradığını" sormuş; o da, "Çevrede bulunabilecek suyu haber vermesi için. Çünkü o, yüz arşın derinlikte olsa bile yer altı sularını görebiliyordu" diye cevap vermişti. Bunun üzerine Necde, "O, üstü toprakla örtülmüş bir tuzağı bile göremiyor; nasıl olur da toprağın altındaki suyu görür?" deyince İbn Abbas (r.a.), "Kaza gelince göz görmez olur" dedi.

Necde'nin sorduğu sorulardan biri de, Yezîd'in rivayet ettiği bu sorudur. Cevabı da, İbn Abbas (r.a.)'ın verdiği cevaptır. Şöyle ki Mûsâ (a.s.)'nın âlimi, çocuğu öldürdüğüne bir anlam veremeyen Mûsâ (a.s.)'ya sonradan *"Bu çocuğun haddi aşarak azgın, zalim ve nankörce ana-babasını perişan edeceğinden korktuk"* (el-Kehf 18/80) diyerek açıkladığı bilgileri önceden biliyordu.

Tahâvî (rh.a.) şöyle demiştir: Mûsâ (a.s.)'nın âliminin öldürdüğü bu çocuk ergendi. Çünkü çocuğun aklı yerindeydi ve doğruyla yanlışı seçebiliyordu. O dönemde ergenliğin ölçüsü, aklî dengenin yerinde olmasıydı.

---

[99] Karâmita, h. 278 yılında Kûfe'de ortaya çıkan zındık bir topluluktur. Ortaya çıkışı hakkında daha geniş bilgi için bkz. İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, II/172.

Sonra hadiste şöyle anılmıştır: "Mektubunda bana bir yetimin yetimlikten ne zaman çıkacağını soruyorsun. Ergenlik çağına girince yetimlikten çıkar ve kendisine pay ayrılır."

Çünkü Peygamber (s.a.v.),

لا يتم بعد احتلام

"Ergenlikten sonra yetimlik yoktur[100]*"* buyurmuştur.

Nakledildiğine göre kâfirler, Peygamberlik sonrasında bile Resûlüllah'a "Ebû Tâlib'in yetimi" derlerdi. Böyle demekten amaçları, onun halen yetim olması değil, onu alaya almaktı.

Şöyle de denilmiştir: Bu (yetimliğin ergenlik ile sona erdirilmesi), Allahu Teâlâ'nın, Peygamberine bir lutfudur. Çünkü müşrikler, yetimlere hakaret ederlerdi. O ise, artık yetim değildi. Dolayısıyla bu hakaret ona bulaşmaz. Görmez misin nakledildiğine göre onlar, O'na (yerilmiş anlamında) "müzemmem" derlerdi. Halbuki O, Muhammed'dir (övülmüş). Dolayısıyla bu hakaret ona bulaşmaz. Bu da böyledir.

Doğruyu en iyi bilen Allahu Teâlâ'dır; dönüş ve varış da O'nadır.

İSLAM ORDUSUNUN KÂFİRLERE KARŞI TAVRI

Hâkim eş-Şehîd el- Mervezî (rh.a.) der ki;

Savaştan önce İslam'a çağrı

Ordu, kendilerine İslam davetinin ulaşmadığı bir ülkeye karşı savaşa çıkınca onları İslam'a davet etmeden saldırıya geçmesi câiz değildir.

Çünkü bu, müslümanların onlarla niye savaştıklarını öğrenmelerini sağlar. İbn Abbas (r.a.)'ın *"Resûlüllah (s.a.v.) İslam'a davet etmeden hiçbir topluluğa savaş açmadı"* sözünün anlamı da budur.

Eğer çağrı yapmadan saldırırlarsa günahkâr olurlar. Fakat biz (Hanefîlere) göre neden oldukları can ve mal kaybını ödemekle yükümlü olmazlar.

Şâfiî (rh.a.)'nin eski görüşünde, "Ödemekle yükümlüdürler. Çünkü İslam dinine girmeyi reddetmedikleri sürece, onların can ve mal güvenliği devam eder. İslam dinine girmeyi reddetmek ise ancak İslam davetinin kendilerine ulaşması durumunda gerçekleşebilir.

Fakat biz (Hanefîler) şöyle diyoruz: Değerli sayılan mal güvenliği, özel mülkiyet altında olmakla olur. Ancak onlar hakkında bunun geçerliliği yoktur.

---

[100] Abdurrezzak, *Musannef*, VI/416; Ebû Dâvûd, Vasâyâ 9; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IV/14; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI/57.

Güvenlik ve koruma gerekçesi karşı görüş sahibinin savunduğu gibi, din nedeniyle ise onlar hakkında bu koşul da yoktur.

Düşmanı öldürmek, ya âlimlerimizin dediği gibi, savaş durumundan dolayıdır. Ya da karşı görüş sahibinin dediği gibi, Allah'a ortak koşmaktan dolayıdır. Her iki durum da savaşılacak toplulukta vardır. Ancak can ve mallarının mübah olmasının
[10/31] koşulu, savaşmadan önce İslam'a davet etmektir. Davet edilmemeleri durumunda can ve malları mübah olmaz. Ancak öldürmenin haramlığı, ödeme yükümlülüğü için yeterli bir neden değildir. Görmez misin düşman kadınlarının ve çocuklarının öldürülmesi de böyledir. Yine İslam'a davet edilmiş olan düşmanların, işkence edilerek öldürülmeleri de yasaklanmıştır. Ama işkence etmek, ödemeyi gerektirmez.

Eğer savaşılacak topluluğa İslam daveti ulaşmışsa, İslam ordusu onları bir kez daha davet ederse iyi olur.

Çünkü Resûlüllah (s.a.v.), Muâz (r.a.)'ı bir akın için görevlendirerek kendisine şöyle buyurmuştur:

لا تُقَاتِلُوهُمْ حَتَّى تَدْعُوهُمْ فَإِنْ أَبَوْا فَلَا تُقَاتِلُوهُمْ حَتَّى يَبْدَؤُكُمْ فَإِنْ بَدَؤُكُمْ فَلَا تُقَاتِلُوهُمْ حَتَّى يَقْتُلُوا مِنْكُمْ قَتِيلًا ثُمَّ أَرَوْهُمْ ذَنْبَ الْقَتِيلِ وَقُولُوا لَهُمْ هَلْ إِلَى خَيْرٍ مِنْ هَذَا سَبِيلٌ ؟ فَلَأَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى يَدَيْكَ خَيْرٌ لَكَ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ وَغَرَبَتْ

"Onları İslam'a davet etmeden savaşa başlamayın. Eğer daveti kabul etmezlerse onlar saldırmadıkça siz saldırmayın. Onlar saldırıya geçerlerse sizden birini öldürmedikleri sürece onları öldürmeye başlamayın. Sizden birini öldürdükleri zaman bu şehidi onlara gösterin ve "Bundan daha iyi olanı elde etmenin bir yolu yok mudur?" deyin. (Muâz!) İyi bilesin ki Allahu Teâlâ'nın senin elinle bir kimseyi doğru yola erdirmesi, güneşin üzerine doğup battığı her şeyden daha iyidir.[101]"

Daha önce de belirttiğimiz gibi, uyarıda ısrarcı olmanın yararı olabilir.

Ancak bir kez daha davet etmeseler de olur.

Çünkü İslam ordusu, bu topluluğa yeniden böyle bir uyarı ve çağrıda bulunursa (gecikmeden dolayı) onlara karşı güçsüz düşebilir.

Çağrıda bulunmadan, gece veya gündüz aniden düşmana baskın yapmalarında da bir sakınca yoktur.

Nitekim Resûlüllah (s.a.v.) Mustalikoğulları üzerine baskın yaptığında onlar, baskından habersiz subaşında hayvanlarını suluyorlardı.[102]

---

[101] Bkz. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XIII/449; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XVIII/324.

[102] Metindeki يعدهم على الماء سقي ifadesi yanlıştır. Buhârî'deki ifade يسقي على الماء يعدهم şeklindedir. Çeviri buna göre yapılmıştır. Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/31; Buhârî, Itk 13; Müslim, Cihad 1; Ebû Dâvûd, Cihad 91.

Yine Üsame b. Zeyd (r.a.)'e, Übnâ kabilesine sabahleyin baskın yapmasını ve evlerini yakmasını emretmişti.

Resûlüllah (s.a.v.) bir topluluğa baskın yapacağı zaman, sabahı bekler ve ezan sesi dinlerdi. Ezan sesi duymazsa hücuma geçerdi. Nakledilmiştir ki Hayber'e baskın yaptığında işçiler ellerinde çapa ve kürekleriyle işe daha yeni çıkıyorlardı. İslam ordusunu görünce, " Muhammed ve ordusu!" diye çağrıştılar. Kaçışmaya başladılar.

Tevrat'ta Resûlüllah (s.a.v.)'ın kendilerine Perşembe günü savaş açacağı ve onları yenilgiye uğratacağı yazılıydı. O gün de, Perşembe günüydü.[103]

Onlar çağrışınca Resûlüllah (s.a.v.),

اللهُ أَكْبَرُ خَرِبَتْ خَيْبَرُ إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ

"Allahu Ekber! Harap oldu Hayber! Biz bir kavmin yurduna indiğimizde o gün uyarılanların sabahı, ne kötüdür[104]" buyurdu.

Düşman kalelerinin ateşe ve sele verilmesinde, binalarının yıkılmasında ve ağaçların kesilmesinde bir sakınca yoktur.

Düşman kalelerinin ateşe verilmesi

Evzâî (rh.a.) bütün bunları mekruh görürdü. Çünkü Ebû Bekir (r.a.), Yezid b. Ebû Süfyan'a "Ağaç kesmeyin, ev yıkmayın ve süt hayvanlarını öldürmeyin" diye öğütlemiştir.

Allahu Teâlâ da, ﴿ وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ ﴾ *"O dönüp gitti mi (yahut bir iş başına geçti mi) yeryüzünde ortalığı fesada vermek, ekinleri tahrip edip nesilleri bozmak için çalışır. Allah bozgunculuğu sevmez"* (el-Bakara 2/205) buyurmuştur.

Bunların yorumu, Muhammed (rh.a.)'in *es-Siyeru-l Kebîr*'de geçen şu sözüdür: Resûlüllah (s.a.v.), Ebû Bekir (r.a.)'e Şam'ın kendi döneminde fethedileceğini haber vermişti. Rivayet edilmiştir ki Resûlüllah (s.a.v.) bir gün إِنَّكُمْ سَتَظْهَرُونَ عَلَى كُنُوزِ كِسْرَى وَقَيْصَرَ *"Sizler Kisrâ'nın* (Pers kralı) *ve Kayser'in* (Bizans imparatoru) *hazinelerini ele geçireceksiniz[105]"* buyurmuştur.

Ebû Bekir (r.a.), öğüdünde buna işaret ederek "Allah, onlara karşı size yardım edecek ve orada camiler yapmanızı nasip edecektir. Allah, oraya eğlence (yakıp yıkmak) için gitmediğinizi bilsin" demiştir.

---

[103] Serahsî'nin yaptığı bu açıklama Hayberliler'in "Perşembe" anlamına gelen "hamîs" kelimesini kullanmalarından dolayıdır. Ancak şöyle de denebilir: "Hamîs" Arapça'da "ordu" demektir. Ordu, öncüler, sağ, sol, göbek, ve destek birlikleri olmak üzere beş birimden oluştuğu için bu adı almıştır. Bkz. İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab,* VI/66.

[104] *Muvatta*, Cihad 1003; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/111; Buhârî, Cihad 102; Müslim, Cihâd 120; Tirmizî, Siyer 3; Nesâî, Sayd ve'zebâih 31.

[105] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/209. Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/233; Buhârî, Farzu'l-humus 8; Müslim, Fiten 75; Tirmizî, Fiten 41.

Orasının tamamıyla müslümanlara miras kalacağını bildiği için Ebû Bekir (r.a.), ağaçları kesmeyi ve evleri yıkmayı hoş görmemiştir.

Ağaçları kesmek ve evleri yıkmanın câiz olduğunu, Zührî (rh.a.)'den gelen şu rivayet gösterir: Resûlüllah (s.a.v.), Nadîroğullarının hurma ağaçlarının kesilmesini emretmişti. Ağaçların kesilmesi Nadiroğullarının ağırına gitti. "Ey Ebû'l-Kâsım! Sen bozgunculuğu sevmezdin. Hurma ağaçlarını niye kesiyorsun?" dediler. Bunun üzerine,

[10/32] ﴿مَا قَطَعْتُم مِّن لِّينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ﴾

"Hurma ağaçlarından herhangi birini kesmeniz veya olduğu gibi bırakmanız hep Allah'ın izniyledir ve O'nun yoldan çıkanları rezil etmesi içindir" (el-Haşr 59/5) âyeti indirildi. Âyette geçen "lîne" sözcüğünü tefsir âlimleri "değerli hurma ağacı" diye açıklamışlardır.

Yine Resûlüllah (s.a.v.), Hayber'deki hurmaların kesilmesini emretmişti. Ömer (r.a.) geldi ve "Allahu Teâlâ Hayber'i sana vaat etmemiş miydi?" dedi. Peygamber (s.a.v.) *"Evet"* buyurdu. Bunun üzerine Ömer (r.a.) "O zaman sana ve ashabına ait olan hurma ağaçlarını kestiriyorsun" deyince Peygamber (s.a.v.) kesim emrini durdurdu.

Yine Resûlüllah, Sakîf kabilesi'ni kuşattığında hurma ağaçlarının ve üzüm bağlarının kesilmesini emretmişti. Bu durum Sakîfliler'in ağırına gitti. "Bağlar artık yirmi yıl sonra yük tutar. Burada daha hayat yok" dediler.

Bütün bunlar göstermiştir ki düşman böyle durumlarda ezilir. Morali bozulur. Öfke duyar. Bize de zaten emredilen budur. Allahu Teâlâ,

﴿وَلَا يَطَئُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَّيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُم بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ﴾

"İşte onların... kâfirleri öfkelendirecek yere ayak basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları ancak bunların karşılığında kendilerine salih bir amel yazılması içindir. Çünkü Allah iyilik yapanların mükâfatlarını zayi etmez" (et-Tevbe 9/120) buyurmuştur.

Resûlüllah (s.a.v.) Tâif üzerine yürüdüğünde Evtas kabilesinin topraklarından geçerken yoluna Avf b. Mâlik en-Nadrî'nin sarayı çıktı. Sarayın yakılmasını emretti. Hassân b. Sabit, bu konuyu şu beytinde dile getirir:

Lüeyoğullarının namlı efendileri
Büveyre'de yayılan ateşle tattı zilleti[106]

[106] وَهَانَ عَلَى سَرَاةِ بَنِي لُؤَيٍّ حَرِيقٌ بِالْبُوَيْرَةِ مُسْتَطِيرُ

Bütün bu nakiller, bunun câiz olduğunu gösterir.

Hasan b. Ziyâd (rh.a.) şöyle derdi: Bu, kalede müslüman herhangi bir esirin bulunmadığı bilindiği zaman câizdir. Bilinmiyorsa kalenin ateşe veya sele verilmesi câiz olmaz. Çünkü bir müslümanı öldürmekten kaçınmak farzdır. Düşman kalesini yakmak ise mübahtır. Farz olanı tercih etmek ve onu uygulamak daha doğrudur.

Biz Hanefîler şöyle diyoruz: İslam ordusunun bunları yapmasını yasaklarsak müşriklerle savaşmakta ve onlara karşı zafer elde etmekte güçlük çekerler. Ayrıca müslüman esirin bulunmadığı bir düşman kalesi nadirdir. Diğer yandan müslüman esirin öldürülmesi câiz olmadığı gibi, kadınların ve çocukların öldürülmesi de câiz değildir. Ama düşman kalesinde kadın ve çocuklar var diye kalenin ateşe verilmesi yasaklanmamıştır. Dolayısıyla esir bulunma durumunda da bu, yasak olmaz. Ancak askerler, kaleyi yakarken düşmanı hedef alırlar. Çünkü onları birbirinden seçme imkânları olsa, bunu yapmaları gerekirdi. Onları en azından düşüncede birbirinden ayırma imkânına sahip oldukları için, düşmanı hedef yapmaları gerekir.

Biz (Hanefîlere) göre, ganimet İslam ülkesi sınırından içeri sokularak güvence altına alınmadan, düşman topraklarında paylaştırılmaz.

Düşman topraklarında ganimet taksimi

Şâfiî (rh.a.) ise, "Müşrikleri tamamen bozguna uğrattıktan sonra düşman topraklarında paylaştırılmasında bir sakınca yoktur" demiştir.

Çünkü onun prensibine göre, (ganimet üzerindeki) mülkiyet onu ele geçirmekle gerçekleşir. Çünkü ganimet, mübah bir maldır. Mübah mala ise, almak ve ele geçirmekle sahip olunur. Ele geçirildiği yerde paylaşılması câiz olur. Bu itibarla ganimet ava benzer. Çünkü mübah malların mülkiyet nedeni, ele geçirmektir. Bu da duyularla algılanabilen ve kendiliğinden tamamlanan bir eylemdir. Müşriklerin kendi ülkelerinde bulunan müslüman askerlerine karşı direnmeleri ve mallarını almaya çalışmaları, müslümanların ganimetlerin mülkiyetini elde etmelerine engel olmaz. Çünkü düşmanlar, müslümanların giyecek ve atlarını almak için de çabalarlar. Müslümanlara saldırma ve onları yenilgiye uğratma imkânı bulsalar, bütün bunları alırlar.

Sonuçta düşmanın yeni bir saldırı yaparak mallarını geri alma olasılığı, malın müslümanlarca ele geçirilmiş olmasını geçersiz kılan bir nedendir. Mülkiyetin gerçekleşmesi için mülkiyet nedeninin ortadan kalkma olasılığının kesinlikle bulunmaması, koşul değildir. Alış-veriş ve bağış işlemleri de böyledir.

Görmez misin ki, savaş, İslam topraklarında meydana gelmiş olsa veya devlet başkanı ele geçirilen yörenin İslam toprağı olduğuna hükmetse, ganimeti orada paylaştırması câiz olur. Halbuki bu durumda da düşmanın yeniden saldırması mümkündür. **[10/33]**

Ayrıca düşman yeniden saldırsa bile müslümanlar, Allahu Teâlâ'nın, kendi dostlarına yardım edeceği vaadine güvenirler. Birinci de yardım ettiği gibi, ikincisinde de yardım edecektir.

Biz Hanefîlere göre ise, ganimeti ele geçirmekle, mülkiyet hakkı sabit olur. İslam topraklarına götürmekle güçlenir. Paylaşılmakla iyice yerleşir.

Bu şuf'a (önalım) hakkına benzer. Şuf'a hakkı, satımla sabit olur. Hak sahibinin istemi ile güçlenir. Teslim almakla mülkiyet tamamlanır.

Hak zayıf olduğu sürece paylaştırma câiz değildir. Çünkü bu mülkiyet, satım sözleşmesindeki teslim almadan önceki zayıf mülkiyetin de aşağısındadır.

Bu kuralın açıklaması şudur: Mülkiyet nedeni, ganimeti İslam topraklarında emniyet altına almadan tamamlanmaz. Çünkü neden, düşmana güç üstünlüğü sağlamaktır. Ganimetleri İslam topraklarına götürmeden önce, İslam ordusu, zilyetlik bakımından güç üstünlüğü sağlamışlarsa da, yurt üstünlüğü henüz karşı taraftadır. Bir açıdan sabit olup diğer açıdan sabit olmayan bir mülkiyet, zayıf bir mülkiyettir. Çünkü bir yöre, bize veya düşmanlara güç-kuvvet itibarıyla ait kılınır. Bu yöre düşmanlara ait kılındığına ve düşman toprakları olarak anıldığına göre, biz bu topraklardaki gücün onların elinde olduğunu anlarız.

Bu toprağın düşmana ait olduğunun göstergesi şudur: Komutanın orayı düşman elinde bırakarak İslam topraklarına dönmesi helaldir. Bu dönüş, komutan henüz orada kalacak güce sahip olmadığından dolayı helaldir.

Biz, "komutan müşrikleri yenilgiye uğrattı" derken, olaya iyi tarafından bakıyoruz. Gerçekte ise yenilen odur. Çünkü o toprakları düşmanın elinde bırakmıştır.

Bunu şu gösterir: Mallar ele geçirilmekle mülkiyete girdiği gibi, topraklar da ele geçirilmekle mülkiyete girer. Ancak üzerinde konakladıkları bu topraklardaki mülkiyet hakkı, orası İslam ülkesi topraklarına katılmadığı sürece kesinleşmez. Ganimet mallarında da durum böyledir. Her iki durumda da mülkiyet altına alma amacı vardır. Çünkü İslam ordusu, oraya imkân ölçüsünde arazi ve mal ele geçirmek için girmiştir.

Biz mülkiyet nedeninin sadece ele geçirmek olduğunu kabul etmiyoruz. Aksine neden, Allah'ın adını yüceltmeyi sağlayacak biçimde üstünlük kurmaktır. Bunun içindir ki elde edilen mal, ganimet sayılır. Beşe bölünür. Bu güç üstünlüğü sadece malı almakla veya yalnız mal sahiplerine üstünlük kurmakla tamamlanmış olmaz. Aksine düşman ülke halkının tümüne güç üstünlüğü sağlamakla tamamlanır. Bu da ancak ganimetleri İslam ülkesine getirip güven altına almakla gerçekleşir. Böylelikle düşman ülkesinin bütünü, İslam ülkesinin bütünüyle karşı karşıya gelmiş olur.

Ganimetin, İslam topraklarına getirilip güvence altına alınmasından önce, bütün düşman ülke halkı, yalnızca İslam ordusuyla karşı karşıyadır. Onların ise bütün düşman halkına karşı koyma gücü yoktur.

Bu açıdan efendisinden kaçıp, İslam ordusuna sığınarak kendisini güvence altına alan köle ise böyle olmayıp, orduya sığınmakla özgür olur. Çünkü onun ihtiyaç duyduğu şey, efendisini âciz bırakmaktır. Bu da orduya sığınmasıyla gerçekleşmiştir. Görmez misin ki, o, ganimet malı kabul edilerek değerinin beşte biri, devlet hazinesine ayrılmaz.

Savaş, İslam ülkesi topraklarında gerçekleştiği zaman ise mal, ele geçirilmekle İslam topraklarında emniyet altına alınmış ve düşmana üstünlük kurulmuş olur. Fethedilen bir toprak, İslam ülkesine katılmakla alınan ganimetler, yine ülke toprakları içerisinde tam olarak emniyete alınmış sayılır.

Görmez misin ki, İslam ülkesine katılan topraklarda müslümanların düşman malları üzerindeki hakları, malları henüz elde etmiş olmasalar bile kesinleştiği gibi, fethedilen topraklar üzerindeki hakları da kesinleşir.

Bu açıdan bakıldığında ganimet avdan ayrılır. Avdaki mülkiyet nedeni onu yakalamaktır. Bu da hayvanın kaçmasını engellemekle gerçekleşir.

Burada ise ele geçmemekte direnen maldır. Hatta onun için savaşanlar yani bütün düşman ülkesi halkıdır. Düşman halkının bütününün direncini kırmak ve onlara üstünlük kurmak ise, ancak bu malları İslam topraklarına taşımakla olur.

Ancak yine de deriz ki:

Komutan, ganimeti orada paylaştırırsa bu da câiz olur. Çünkü o, bu konuda kendi ictihadı doğrultusunda hareket etmiştir. Müctehidin ise ictihad alanına giren konularda vereceği hüküm geçerlidir.

Bunun açıklaması şöyledir: Görüş ayrılığı, paylaşımın nedeni olan mülkiyetle yani, mülkiyetin, sadece ele geçirmekle gerçekleşip gerçekleşmeyeceği ile ilgilidir. Komutan, kendi ictihadıyla bunu uyguladığında geçerli olur.

Bu, gözleri görmeyen birinin veya kazif suçundan dolayı ceza görmüş birinin tanıklığı doğrultusunda hüküm vermeye benzer. [10/34]

Denildi ki; Hanefîlerin ganimetlerin düşman topraklarında paylaştırılamayacağı yolundaki görüşü, bu paylaşımın hükümsüz değil, mekruh olması yönündedir. Çünkü paylaşma, gelecek destek güçlerinin ortaklığının önünü keser. Onların orduya katılma şevklerini kırar.

Diğer yandan ganimet paylaştırıldığında, ganimet payını alan gaziler dağılabilirler. Düşman yeniden toparlanarak dağılan gruplardan birine saldırabilir. Bu, paylaşımın gerçekleşmesinden apayrı bir şeydir. Dolayısıyla paylaşmanın câiz olması hükmünü engellemez.

Ebû Yusuf (rh.a.)'tan şöyle dediği nakledilmiştir: "Komutan, ganimetleri taşıyacak araçlar bulamadığı zaman paylaşımı düşman topraklarında yapar. Bu, Muhammed (rh.a.)'in bu eserinin bazı rivayetlerinde anılmıştır.

Ebû Yusuf (rh.a.)'un görüşünün açıklaması şudur: Bu, zorunluluk durumunda olur. Çünkü komutan, bu ganimeti paylaştırmadığı takdirde, orada terk etmek zorunda kalacaktır. Böyle olunca da, ganimeti ele geçiren gazilerin ganimetteki hakları boşa gidecektir. Böyle bir durumda, destek güçlerinin ganimet ortaklığı engellenmiş olmakla birlikte, paylaştırarak savaşçıların hakkını kesinleştirmek, daha uygundur.

Komutan, ganimeti düşman topraklarında paylaştıramadığı gibi satamaz da.

Çünkü satım, ganimeti güvence altına alarak mülkiyet hakkının kesinleşmesine bağlıdır. Ayrıca satım da, paylaşım gibi bir işlemdir.

Görmez misin ki, teslim alma öncesinde satım konusunda, satım sözleşmesi ile paylaştırma arasında fark yoktur.

Ganimetler arasında yiyecek veya yem türü maddeler varsa, bir kimse bunlara ihtiyaç duyduğunda ihtiyacı kadar alabilir.

Yiyecek ve yem gibi ganimet mallarının hükmü

"İhtiyaç duyduğunda" sözü, ihtiyaç duymak koşul olduğu için değil, böyle söylenegelmiş olduğu içindir. Bunları ihtiyaç sahibi olan da, olmayan da alabilir.

Bunun delili, Abdullah b. Ömer (r.a.)'in rivayet ettiği şu hadistir: "Resûlüllah (s.a.v.)'ın başında bulunduğu İslam ordusu askerleri, bir savaşta yiyecek ve bal ele geçirmiş ve bu yiyeceklerin paylaşımı yapılmamıştı. İhtiyacı olan her asker, bu yiyeceklerden ihtiyacı kadar alıyordu."

"İslam ordusu, Kisrâ'ya (Pers imparatoruna) karşı zafer kazanınca, Kisrâ'nın saray mutfağında bulunan bütün malzemelerini ele geçirdiler. Tencereler doldurulmuştu. Bazı bedeviler, tencerelerde bulunan şeyi güzel koku sanarak sakallarına sürmek istediler. Kendilerine tencerelerdekinin yiyecek olduğu söylenince, tıka basa doyuncaya kadar yediler."

"Selman (r.a.)'ın kölesi Kâdisiye savaşında bir sepet getirdi. Selman (r.a.) ona "Sepeti aç. Eğer içinde yiyecek varsa ihtiyacımız kadar alırız; Yok eğer içindeki mal ise orduya teslim ederiz" dedi. Açıp baktılar ki içinde ekmek, peynir ve bıçak var. Selman (r.a.), yiyeceklerden yemeye ve arkadaşları için peynirden kesmeye başladı. Bir taraftan da onlara peynirin nasıl yapıldığını anlatıyordu."

Bu göstermektedir ki, yiyecekler konusunda genel bir izin, onlar arasında biliniyordu. Hayvan yemi de yiyeceğin bir benzeridir. Çünkü bir kimse kendisi için yiyeceğe ihtiyacı olduğu gibi, üzerine binmek için hayvana da ihtiyacı vardır.

Çünkü onlar, gidiş ve dönüş sırasında kendilerine yetecek miktarda yiyecek ve yem taşımaları mümkün değildir. Düşman topraklarında, bunları satın alabilecekleri bir kimse de bulamazlar. Güç kullanarak alacakları da ganimettir.

Bunlara ihtiyaç duyulacağı bilindiği için, bunlar ganimet malları dışında tutulurlar. Prensipteki mübahlık hükmü devam eder. Bundan dolayı, İslam topraklarına dönmedikleri sürece, ihtiyacı olan ve olmayan herkesin bu mallardan alması câiz olur. İslam topraklarına girdikleri andan itibaren, zorunluluk ortadan kalkar. Çünkü askerler, burada yiyecek ve yem satın alma imkânına kavuşmuşlardır. Dolayısıyla artarak İslam ülkesine getirilen yiyecek ve yemlerde, ganimet hükmü kesinleşir.

Yine bir asker savaşmak için ihtiyaç duyduğunda ganimet olan silahı da alıp kullanabilir. İhtiyacı kalmayınca yerine koyar. İhtiyaç yokken alınması ise mekruhtur. [10/35]

Çünkü ganimet ortaklığının dışında bırakılan, sadece yiyecek ve yemdir. Dışarıda bırakılmasının nedeni de, kendisine duyulan ihtiyacın sürekliliğidir. Silah ise böyle değildir. Onlardan her biri, İslam topraklarından yanında silah götürebilir. Bu yüzden silah, ganimet ortaklığı dışında tutulamaz. Silahın alınmasını mübah kılan, ona gerçekten ihtiyaç duyulmasıdır. İhtiyaç duyulmadığında kullanılması mekruhtur. İhtiyaç olduğunda ise bir sakınca yoktur. Çünkü zorunluluk durumunda, kişinin üzerinde hiçbir hakkı olmayan, başkasına ait bir maldan yararlanması câizdir. Kendisinin de üzerinde hakkı söz konusu olan bir maldan yararlanması, tamamen başkasına ait bir maldan yararlanmasından daha önceliklidir.

Ayrıca savaşçı, kılıcının elinden düşmesi gibi durumlarda buna ihtiyaç duyabilir. Düşmanının kınına doğru atılıp, onun kılıcını almaya çalışabilir. Kılıcını aldığı zaman, bu kılıç ganimet olur. Bu kılıcı kullanması câiz olmazsa bu, sıkıntı ve zarara yol açar.

Muhammed (rh.a.), şu sözüyle buna işaret etmektedir:

Düşman, müslümanlara ok attığında bu okun tekrar düşmanlara atılması veya düşmanın elinden alman kılıcın ona karşı kullanılması mekruh olur mu? Bu ve benzeri şeylerde bir sakınca yoktur.

Diğer eşyanın, elbiselerin ve hayvanların ise paylaşımdan önce kullanılması mekruhtur. Delili daha önce naklettiğimiz yasaklayıcı hadistir.

Diğer yandan, onların bu mallar üzerindeki hakları, ganimet İslam ülkesine getirilip güvence altına alınmadan önce -kesinlik kazanmamış olsa bile- sabit olmuştur. Dolayısıyla, onlar içinden birilerinin bu mallardan, paylaşım öncesinde yararlanmalarını meşru kılacak bir ayrıcalıkları yoktur. Bu, (başkasının mülkiyetinde olan) bir maldan yararlanmak gibidir.

Eğer bu mallara gerçekten ihtiyaç duyuyorlarsa, ordu komutanı, ganimeti düşman topraklarında paylaştırır. Çünkü ihtiyaçları kesinleşmiştir. İhtiyaç durumunda, orduda bulunanların hakkını gözetmek destek güçlerin hakkını gözetmekten daha önde gelir. Ayrıca destek güçlerinin onlara katılıp-katılmayacağı da kesin olarak bilinemez.

Ancak ihtiyaçları yoksa ganimeti düşman topraklarında paylaştırmak mekruhtur.

Bu ifadeden anlaşılıyor ki, âlimler arasındaki görüş ayrılığı, paylaştırmanın câiz olup-olmadığı konusunda değil, mekruh olup-olmadığı konusundadır.

Görmez misin ki, bir başka müslüman ordusu düşman topraklarına girse, alınmış olan bu ganimete ortak olur.

Bu, biz Hanefîlere göredir. Şâfiî'ye göre ise destek güçleri, orduya ganimeti ele geçirdikten sonra katıldığında ganimete ortak olamaz. Çünkü ona göre, mülkiyet nedeni ele geçirmedir. Mülkiyet, ganimeti düşman elinden almakla kesinleşir. İslam topraklarına götürmeden önceki durumla, sonraki durum arasında fark yoktur.

Biz Hanefîlere göre ise, mülkiyet nedeni, düşmana üstünlük kurmaktır. Üstünlük ise, ganimetleri İslam topraklarına götürülmesi ile tamamlanır. Destek güçleri, orduya düşman topraklarında yetişip, mülkiyet nedeninin kendisiyle tamamlanacağı, ganimeti İslam topraklarına götürme işine katıldıklarında, mülkiyet hakkının kesinleşmesinde onlara katılıyorlar demektir. Nitekim destek güçleri, orduya, savaş sırasında malların bir kısmı ele geçirildikten sonra yetiştiğinde hüküm böyledir.

Çünkü savaşçıların, düşman topraklarında savaş amacıyla bir araya gelmeleri, ele geçirilen ganimetlerde ortaklık nedenidir. Yardımcı görevlerde bulunanların sıcak çatışmaya katılanlarla eşit sayılmaları bunu gösterir.

Ali (r.a.), Resûlüllah (s.a.v.)'a: "Bir topluluğu koruyan bir kimse ile silah taşıyamayan birinin durumu nedir? Onlar da ganimete ortak olurlar mı?" diye sormuştu. Resûlüllah (s.a.v.)

إِنَّمَا تُنصَرُونَ وَتُرْزَقُونَ بِضُعَفَائِكُمْ

"Sizlere içinizde bulunan zayıfların bereketiyle yardım edilir ve rızık verilir,[107]*"* buyurmuştur.

Ayrıca düşman ülkesine girmek, müşriklere üstün gelmenin nedenidir.

---

[107] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/198; Ebû Dâvûd, Cihad 70; Tirmizî, Cihad 24; Nesâî, Cihad 43. Ayrca bkz. Buhârî, Cihad 76.

Ali b. Ebû Talib (r.a.) der ki: "Kendi yurdu içinde savaşmak zorunda kalan bir millet, zelil olur."

Bunun içindir ki Allah (c.c.), düşmanın dolaştığı topraklara ayak basmayı sevab kazanmaya neden kılarak, ﴿ وَ لا يَطَؤُن مَوْطِئاً يَغِيظُ الكُفَّارَ وَ لا يَنَالُون مِن عَدُوٍّ نَيْلاً إلاّ كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ . إنَّ اللهَ لا يُضِيعُ أجرَ المُحسِنِين ﴾ *"Kâfirleri öfkelendirecek bir yere (ayak) basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları kendilerine salih bir amel yazılması içindir"* (et-Tevbe 9/120) buyurmuştur.

Elde edilmiş bir ganimetteki ortaklığın hükmü de böyledir. Düşman topraklarına savaş kastıyla ayak basan bir kişi, bu topraklara girişi düşmana öfke ve acı vereceği için, onları öldürmek gibi kabul edilir. [10/36]

Bütün bu anlattıklarımıza, ticaret kastıyla düşman topraklarına girenler, askeri kamp pazarlarında ticaret yapanlar, önceden düşmana esir düşüp de onlardan kurtarılanlar ve düşman topraklarında müslüman olup da orduya katılanlar dahil değildir. Çünkü bunların amacı savaşmak olmayıp, kiminin amacı ticaret yapmak, kiminin kastı kendini kurtarmaktır. Bu nedenle ganimete ortak olamazlar. Ancak savaşa bilfiil katılmaları durumunda amaçlarının savaşmak olduğu ortaya çıkar (ve ganimete ortak olurlar).

Müslümanlardan biri, ganimetler arasında bulunan herhangi bir eşyaya (kullanmaması durumunda) ölümüne yol açacak derecede ihtiyaç duyarsa, onu ganimet paylaşılmadan önce, kullanmasında bir sakınca yoktur. Görmez misin bu boyutta bir ihtiyaç olduğunda başkasına ait olan bir malı da kullanması câizdir.

Ancak başkasına ait olan eşyada mülkiyetin sabit olması için bedelini borçlanması koşulu aranırken, burada bu koşul da aranmaz. Çünkü ganimetteki mülkiyet, bu mallar İslam topraklarına götürülmeden kesinleşmez.

Görmez misin ki, bir asker, ganimet İslam toprağına götürülmeden önce herhangi bir ganimet malını telef etse, telef ettiğini ödemekle yükümlü olmaz.

Esirlerle ilgili hükümler

Komutan esirleri, İslam topraklarına getirilmeden, ihtiyaç duyulsa bile askerler arasında paylaştırmaz. Onları satmaz. Nitekim diğer ganimet malları üzerinde de bu türden işlemler yapamaz.

Çünkü İslam ülkesine götürülmeden önce, esirler üzerindeki mülkiyet hakkı henüz kesinleşmemiştir.

Esirlerin yürümeye gücü yetiyorsa, onları yürüterek İslam ülkesine taşır. Şayet yürümeye güçleri yetmiyorsa ve ganimet içerisinde ihtiyaçtan fazla yük hayvanı bulunuyorsa, onlara bindirerek taşır.

Çünkü bu hayvanlar, ganimeti ele geçiren savaşçıların hakkıdır. Esirler de onlarındır. Haklarının taşınarak (İslam ülkesine) götürülmesi de onların yararınadır.

Ganimet içinde fazla binekleri yok, ama savaşçılardan bir kısmının ihtiyacından fazla bineği varsa, komutan onların rızasını alarak esirleri bu hayvanlara bindirir. Gönül hoşluğuyla rıza göstermiyorlarsa zorla bindiremez.

Çünkü bu binekler, özel kişilere aittir. Esirler üzerinde ise topluluğun hakkı vardır. Komutan, topluluğa ait malları, sahiplerinin rızası olmadan özel kişilere ait binekler üzerinde taşıma yetkisine sahip değildir.

Askerlerden bir kısmı bir esiri sırtında veya omzunda taşıyabilecek güce sahip olsa, ordu komutanı onu buna zorlama yetkisine sahip olabilir mi(?).

Komutan, esirleri (İslam ülkesine götürme imkânı bulamadığında) onların erkeklerini öldürür.

Çünkü –yukarıda açıkladığımız gibi- mülkiyet hakkı kesinleşmeden, öldürülmelerinde yarar görülüyorsa, öldürülebilirler.

Böyle bir durumda, onları öldürmeyecek olursa, serbest bırakmak zorunda kalacaktır. Onlar da, yeniden müslümanlara karşı savaşmak üzere düşman ülkeye dönerek düşman güçlerine katılacaklardır. Bu açıdan öldürülmelerinde yarar vardır.

Kadınları ve çocukları ise, düşman elinin ulaşamayacağı bir yere bırakır.

Çünkü onları düşman elinin ulaşabileceği bir yerde bırakması durumunda, düşman onlardan yaralanıp onlarla gücüne güç katabilir. Onların böyle bir yerde bırakılması, onlara kötülük etmek için değildir. İyiliği terk etmek, kötülük yapmak anlamına gelmez. Onları tehlikeden tamamen uzak olacakları bir bölgeye götürme imkânı olmadığı için, bu kadarıyla yetinmesi câiz olmuştur.

Komutan, herkes kendi payını taşıma sorumluluğunu üstlensin diye, esirleri düşman toprağında paylaştırmayı uygun görürse, böyle de yapabilir.

Bu, onları orada bırakmaktan daha iyidir.

Silahlar ve diğer mallarla ilgili hükümler

Silahları ve diğer eşyayı İslam topraklarına taşıma imkânı yoksa onları yaktırarak yok eder.

Çünkü o, düşman gücünü kırmak, müslümanların gücüne güç katmakla görevlidir. Bunlardan birini yapmaya gücü yetmemiştir. Ama diğerini yapabilecek durumdadır. Bu durumda yapabileceği şeyi yapar. Yani yeniden düşman eline geçip de onunla düşmanlar onunla güçlenmesin diye, ganimet mallarını ateşe verip yakar.

Yanabilen malların hükmü böyledir. Demir gibi yanıcı olmayan mallara gelince, bunları düşmanın bulup ele geçiremeyeceği ve yararlanamayacağı bir yere gömmek gerekir. [10/37]

Ele geçirilen büyük ve küçükbaş hayvanları ise, yaralayarak geride sakat olarak bırakamaz.

Mâlik (rh.a.) ise bu hayvanların yaralanarak bırakılacağı görüşündedir.

-Bu mesele daha önce açıklanmıştı.-

Komutan onları oldukları gibi sağ ve sağlam da bırakamaz.

Şâfiî (rh.a.) ise sağ bırakılacakları görüşündedir.

Çünkü onları sağ bırakması durumunda düşmanlar onlarla güçlenirler.

Komutanın yapması gereken, hayvanları boğazlamak, sonra da düşman yararlanmasın diye yakmaktır.

İhtiyaç durumunda, eti yenen veya yenmeyen hayvanların boğazlanması dînen câizdir. Boğazladıktan sonra öylece bırakması durumunda düşmanlar onların etinden yaralanarak güçlenebilirler. Bu yüzden giyecekler ve diğer eşyada yaptığı gibi, onları da yakarak düşmanın yararlanma yolunu engeller. Böyle yaparak düşmanı da öfkelendirmiş ve sarsmış olur.

Düşmana acı veren ve onları öfkelendiren konularda, yakma ve yıkmanın câiz olduğuna daha önce değinmiştik.

DÜŞMAN TOPRAKLARI İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

Fethedilen düşman ülkeleri konusunda devlet başkanı, seçim hakkına sahiptir; dilerse, Resûlüllah (s.a.v.)'ın Hayber'de yaptığı gibi araziyi beşe bölüp beşte birini hazineye ayırdıktan sonra kalanı savaşçılar arasında paylaştırır. Dilerse, fetihten önceki sahiplerine bırakır. Onları müslümanların zimmetinde kalmak koşuluyla özgür bırakarak, topraklarını kendilerinde bırakır. Her bir kişi için cizye vergisi, topraklar için de haraç vergisi koyar. Ömer'in Irak toprakları üzerindeki uygulaması böyledir.

Bu hüküm biz Hanefîlere göre böyledir.

Şâfiî (rh.a.)'ye göre ise, kişiler hakkında böyle yapabilir. Ama topraklar hakkında yapamaz. Fethedilen araziyi savaşçılara dağıtmak ve beşte birini devlet hazinesine ayırarak verilmesi gereken yerlere vermesi gerekir.

Bu konudaki tartışma iki ayrı uygulamaya dayalıdır:

1 – Irak toprakları savaşla mı alınmıştır yoksa sulh yoluyla mı? Bu konuyu daha önce açıklamıştık.

2 – Mekke'nin fethi. Biz Hanefîlere göre Mekke savaşla ve güç kullanılarak fethedilmiştir.

Şâfiî (rh.a.) ise, sulh yoluyla fethedildiği görüşündedir.

Kerhî (rh.a.) kitabında der ki: "Siyer ilmi ve fetihler hakkında bir ölçüde bilgisi olan bir kişi bunu söylemez. Bütün âlimler Mekke'nin savaş yoluyla ve güç kullanılarak fethedildiği konusunda görüş birliği içindeydiler. Hicrî 200 yılından sonra Mekke'nin sulh yoluyla fethedildiği yolunda bir söz ortaya atıldı. Bu sözün sahibi de Şâfiî (rh.a.) idi. Söylemesinin nedeni de şuydu: Resûlüllah (s.a.v.), fetihten sonra Mekke'nin çevresinde bulunan araziyi ve hurmalıkları sahiplerinin elinde bırakmıştı. Şâfiî kendi görüşünü uygulamakta bunu demekten başka yol bulamadı."

Şâfiî der ki: Bunun delili Abdullah b. Abbas (r.a.)'ın naklettiği şu hadistir: "Hz Peygamber (s.a.v.) Hudeybiye yılı, Mekkeli müşriklerle on yıl savaşılmayacağına dair bir sulh anlaşması yaptı. Bundan yirmi iki ay sonra Mekke'ye girdi."

Demek ki Resûlüllah (s.a.v.), Mekke'ye, yaptığı bu sulh anlaşmasına dayanarak girmiştir. Allahu Teâlâ da şu buyruğuyla buna işaret eder: ﴿ وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُم بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ ﴾ *"O, sizi onlara karşı muzaffer kıldıktan sonra, Mekke'nin içinde onların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çekendir"* (el-Fetih 48/24) Peygamber (s.a.v.)'in onların arazisine vergi koymaması da bunu gösterir. Çünkü savaşla ve güç kullanarak fethedilen ülke topraklarının haraç konulmadan yerli halkın elinde bırakılması câiz değildir.

Bu konuda biz Hanefîlerin delilleri ise şunlardır:

Kureyşlilerin, Resûlüllah (s.a.v.) ile aralarındaki sulhu bozduklarına dair birçok nakil vardır. Nakledildiğine göre, Huzâaoğulları, anlaşmayla Resûlüllah (s.a.v.)'ın korumasına; Bekroğulları da, Kureyş'in korumasına girmişti. Daha sonra Bekroğulları, Huzâaoğullarına saldırdı. Kureyşliler onlara silah ve yiyecek yardımı yaptı. Dahası geceleyin karanlığı fırsat bilerek Bekr oğulları safında, savaşa bilfiil katılan Kureyşliler bile olmuştu.

[10/38] Bunun üzerine Huzâaoğullarının temsilcisi Amr b. Sâlim, Resûlüllah (s.a.v.)'a gelerek şöyle yardım istemişti:

Allah'ım! Muhammed'i yardıma çağırıyorum,

Babalarımızla babasının eski yemini aşkına

Diyorum ki Kureyş verdiği sözü tutmadı sana

Ve karşı geldi yaptığı anlaşmasına

"Vetîr" suyunda bastılar bizi geceden

Kalkmamıza bile fırsat vermediler secdeden[108].

Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.), حم بنصر يا عمرو بن سالم *"Yardım edildi bil Amr!*[109]*"* buyurdu.

O sırada gökyüzünde bir bulut belirdi. Peygamber *"Bu bulut, Huzâa'ya oğullarına yardım edileceğinin habercisidir"* buyurdu. Sonra ordusuyla "Merrü'z–Zahrân" denilen bölgeye varıp konakladı.

Abbas (r.a.) der ki: "Kendi kendime, eğer Kureyşliler yola çıkıp aman dilemeden Resûlüllah (s.a.v.) Mekke'ye girerse, bütün Kureyş helak olur" dedim. Resûlüllah (s.a.v.)'ın katırına binip misvak ağaçlarının arasına daldım. Odun toplayan kimseler bulabilir ve onlara Resûlüllah (s.a.v.)'ın geldiğini haber verebilirim ümidindeydim. Yolda Ebû Süfyan ve Hakîm b. Hizam (r.a.)'a rastladım. Aralarında konuşuyorlardı. O sırada biri diğerine "Bu ateşler de neyin nesi?" diye sordu. Diğeri "Huzâalıların ateşi" diye cevap verdi. Soruyu soran "Onların bunu yapabilecek ne gücü, ne de cesareti vardır" dedi.

Ben, "Hanzala! Sen ne sanıyorsun" dedim. Bunun üzerine Ebû Süfyan "Fazl'ın babası! Senin burada işin ne?" dedi. Ona "Bu gördüğün Resûlüllah'dır. On bin kişilik bir orduyla Merrü'z-Zahran'a konakladı" dedim. "Peki çare ne?" diye sordu. "Bilemiyorum ama sen hele terkime bin" diyerek, onu da yanıma aldım.

Yanan hangi ocağın önünden geçsem "Bu Resûlüllah (s.a.v.)'ın katırı. Bu da amcası" diyorlardı. Tam Ömer (r.a.)'in bulunduğu ocağın yanından geçiyordum ki Ebû Süfyan'ı tanıyarak, kılıcını eline alıp onu öldürmek için peşinden koşmaya başladı. Hemen hayvanı topukladım ve Resûlüllah (s.a.v.)'ın çadırına dalıverdim. Ardımız sıra Ömer de girdi.

"Ey Allah'ın Rasûlü! Allah, düşmanını eline düşürdü. Aramızda bir sulh anlaşması da yok. İzin ver, şunu öldüreyim" dedi.

Ben "Hele sakin ol! Ben onu himayeme aldım. Bu Adiyyoğullarından[110] birisi olsa onu öldürmeye kalkmazdın" dedim.

Bunun üzerine Ömer'in gözleri doldu ve "Allah'a yemin ederim ki sen müslüman olduğun gün ben öyle sevindim ki, babam müslüman olsaydı ona bu kadar sevinemezdim" dedi.

---

[108] Şiirin metni:

حشد أتانا و أسه الأتلدا — [illegible]

إن قريشا احلفوك الموعدا - و نقضوا ميثاقك المؤكدا

و قتلونا بالوتير هجدا - و قتلونا ركعا و سجدا

[109] Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/233; Zeylei, *Nasbu'r-râye*, III/399; Ali el-Müttakî, *Kenzu'l-ummâl*, X/759.

[110] Adiy oğulları, Ömer (r.a.)'in kabilesidir.

Resûlüllah (s.a.v.), Ebû Süfyan'ı o gece kendi yanımda barındırmamı emretti. Ertesi sabah onu da alıp Resûlüllah (s.a.v.)'ın yanına gittim.

Resûlüllah (s.a.v.) ona *"Allah'tan başka tanrı olmadığına tanıklık edeceğin an hâlâ gelmedi mi?"* buyurdu. Ebû Süfyan, "Artık Allah'tan başka tanrı olsaydı herhalde bize yardım ederdi" diyorum, dedi.

Resûlüllah (s.a.v.), *"Benim Allah'ın elçisi olduğuma tanıklık ediyor musun?"* diye sordu. Ebû Süfyan bu soruya "İçimde hâlâ bazı kuşkular var" diye karşılık verdi.

Ben araya girerek "Müslüman ol! Kılıç tepende!" dedim. Bunun üzerine müslüman oldu.

Daha sonra, "Ey Allah'ın Resûlü! Ebû Süfyan övgüyü, ayrıcalığı seven bir kimsedir. Ona bir ayrıcalık tanısan" dedim. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.), *"Her kim Ebû Süfyan'ın evine girerse güvende olur"* buyurdu. Bunu duyan Ebû Süfyan, "Ey Allah'ın Resûlü! Benim evim kaç kişi alır ki?" deyince Resûlüllah (s.a.v.),

[10/39] مَنْ أَغْلَقَ الْبَابَ عَلَى نَفْسِهِ فَهُوَ آمِنٌ وَمَنْ أَلْقَى السِّلَاحَ فَهُوَ آمِنٌ وَمَنْ تَعَلَّقَ بِأَسْتَارِ الْكَعْبَةِ فَهُوَ آمِنٌ إِلَّا ابْنَ خَطَلٍ وَيَعِيشَ بْنَ ضُبَابَةَ وَقَيْنَتَيْنِ لِابْنِ خَطَلٍ

"Evinden dışarı çıkmayanlar, güvende olacaktır. Silah bırakanlar, güvende olacaktır. Kâbe'nin örtüsüne tutunanlar, güvende olacaktır. Ancak Abdullah b. Hatal, Makîs b. Subâbe[111] *ve İbn Hatal'ın iki şarkıcı câriyesi bu affın dışındadır*[112]*"* buyurdu. Bu iki şarkıcı Resûlüllah (s.a.v.)'ı hicveden şarkılar söylerlerdi.

Daha sonra Resûlüllah (s.a.v.), bana Ebû Süfyan'ı, vadiye üstten bakan dar bir boğazda tutmamı emretti. Böylece bütün birlikler onun gözünün önünden geçecekti.

Her bir birlik önünden geçince, "Bunlar kim?" diye soruyordu.

Sonunda yeşil birliğiyle Resûlüllah (s.a.v.) de boğazdan geçti. Bu birlikte Mekkeli ve Medineli Müslümanlardan iki bin kişi yer alıyordu. Her biri silahlı ve zırhlıydı. Demirin karaltısından başka hiçbir şey görünmüyordu.

Resûlüllah (s.a.v.)'ın sancağı elinde olan Sa'd b. Ubâde, Ebû Süfyan'ın karşısına gelince elindeki sancağı sallayarak, "Gün, savaş günüdür. Gün, saygınlığın çiğneneceği gündür" diye haykırdı.

---

[111] Metinde Yaış b. Sübâbe olarak geçen bu isim, hadis kitaplarında Makîs b. Sübâbe olarak geçmektedir. Bu nedenle tercüme ona göre yapılmıştır. Bkz. Hâkim, *Müstedrek*, II/62; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsât*, VI/342.

[112] Bkz. İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VII/398; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, VIII/13; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI/382.

Bu manzara karşısında Ebû Süfyan, bana, "Kardeşinin oğlu çok büyük bir krallık elde etmiş" deyince ona "Bu krallık değil, peygamberliktir" dedim. Bunun üzerine "Ya da öyle..." dedi. Sonra Resûlüllah (s.a.v.)'a, "Kavmine Kureyş'in kökünü kazımayı mı emrettin! Bak Sa'd ne diyor!" diye seslendi.

Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.),

اَلْيَوْمَ يومُ الْمَرْحمة اَلْيَوم تُحفَظُ فيه الْحرْمةُ

"Gün merhamet günüdür. Saygınlığın korunacağı gündür[113]*"* buyurdu. Ardından da Sa'd'a haber göndererek sancağı oğlu Kays'a vermesini emretti..."

Bu olay, baştan sona, Kureyşlilerle Resûlüllah (s.a.v.) arasındaki sulhün bozulduğunu gösterir.

Resûlüllah (s.a.v.) Mekke'ye girerken bir koldan Halid b. Velîd (r.a.)'i, diğer koldan Zübeyr b. Avvâm (r.a.)'ı göndererek,

أَتَرَوْنَ أَوْبَاشَ قُرَيْشٍ أُحْصُدُوهُمْ حَصْدًا حَتَّى تَلْقَوْنِي عَلَى الصَّفَا

Kureyş birliklerini görürseniz onları ekin gibi biçin! Sonra Safa Tepesi'ne gelerek bana katılın[114]*"* buyurdu.

Şair[115], (kendisini yeren hanımına) o günü şöyle anlatmıştır:

Görseydin eğer Mekke'nin fetih gününü

Safvân'ın, İkrime'nin kaçtığını, görmeden önünü

Emin ol söylemezdin o zaman, bu sözünü."[116]

Abdullah b. Ravâha (r.a.) Resûlüllah (s.a.v.)'ın huzurunda şu mısraları söylemişti:

Savulun kâfirler O'nun yolundan

Bugün, vuracağız kelleleri

Öyle ki, uçacak akıllar baştan

---

[113] Ali el-Müttakî, *Kenzu'l-ummâl*, X/762; İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, XXIII/454.

[114] İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VII/397; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/538; Müslim, Cihad 86; İbn Hibbân, *Sahih*, XI/73; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, VIII/13.

[115] Bu şairin adı, Hımâs'tır. Halid b. Velîd'in Mekke'ye giriş yaptığı bölgede İslam ordusuyla çatışmaya girmişler. Bir anda 12–13 kayıp vererek kaçışmaya başlamışlardır. Hımâs da kaçarak evine girerek saklanmış, hanımına kapıyı örtmesini söylemiş, kendisini ayıplayan hanımına manzarayı bu mısraların alındığı beyitlerle canlandırmıştı.

Bu şairin er-Ra'âş el-Hüzelî olduğu da söylenir. (bkz. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n- Nebeviyye*, 2/408, İbn Kesîr, *el- Bidâye ve'n-nihâye* 4/295-296).

[116] Şiirin metni:

إنك لو شهدت يوم حندمه ❁ ذ ف صفوان و ف عكرمه

لم يطب اليوم بأدنى كلمه.

Arkadaş dalacak arkadaştan

Allah'ım! İnanıyorum inan ki ben

Gönderdiğin habere şu yoldaştan"[117]

"Ömer (r.a.), kendisine, "Allah (c.c.)'ın Harem'inde şiir mi söylüyorsun?" deyince Resûlüllah (s.a.v.) ona, دَعْهُ يَا عُمَرُ فَلَهُوَ أَسْرَعُ فِيهِمْ مِنَ النَّبْلِ "*Ömer! Bırak söylesin! Onun söylediği şiirler, onların gönüllerini oktan daha hızlı yaralar*[118]" buyurdu.

Sonunda Ebû Süfyân Resûlüllah (s.a.v.)'a gelerek "Kureyş'in ileri gelenleri, hep boyun egdi. Artık Kureyş diye bir şey yok" dedi.

Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.), الْأَبْيَضُ وَالْأَسْوَدُ آمِنٌ إِلَّا ابْنَ خَطَلٍ "*Beyazı, siyahı... Herkes güvendedir. Ancak İbn Hatal bu affın dışında*[119]" buyurdu.

Daha sonra Resûlüllah (s.a.v.), Kâbe'nin kapısına geldi. Kureyşin ileri gelenleri oradaydı. Kapının iki yanını tutarak *"Size ne yapacağım, ne dersiniz?"* diye sordu.

"Sen iyiliksever bir kardeş ve iyiliksever bir kardeşin oğlusun. Her şeyi yapmaya kadirsin. Ama affediver" dediler.

[10/40] Resûlüllah (s.a.v.) onlara,

﴿ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ۝ اذْهَبُوا فَأَنْتُمُ الطُّلَقَاءُ لَكُمْ أَمْوَالُكُمْ

"Size kardeşim Yusuf (a.s.)*'un kardeşlerine söylediği sözleri söylüyorum: 'Bu gün size kınama yok. Allah sizleri bağışlasın. O bağışlayıcıların en merhametlisidir'* (Yusuf 12/92) *Serbestsiniz. Mallarınız da sizindir!*[120]" buyurdu.

Resûlüllah (s.a.v.)'ın Mekke'ye başında miğfer ile girdiği de sağlam nakillerle sabittir. Bu da, O'nun (s.a.v.) Mekke'ye savaşmak kastıyla girdiğini gösterir.

Resûlüllah (s.a.v.), fetihten sonra yaptığı konuşmada şöyle buyurmuştur:

---

[117] Şiirin metni:

حدا بي الكفار عن بلدتي * بغير اصطراخ ولا تأويله
حتى يقيل بهم على مقيله * ويذهل الخليل عن خليله
لا هم أني مؤمن بقيله .

[118] Bkz. Tirmizî, Edeb 70; Nesâî, Menâsık 109; İbn Huzeyme, *Sahih*, IV/199; İbn Hibbân, *Sahih*, XIII/104.

[119] Bkz. Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, VI/256.

[120] Şâfiî, *Ümm*, VII/593; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/118.

إِنَّ مَكَّةَ حَرَامٌ حَرَّمَهَا اللهُ تَعَالَى يَوْمَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ وَإِنَّهَا لَمْ تَحِلَّ لِأَحَدٍ قَبْلِي وَلَا تَحِلُّ لِأَحَدٍ بَعْدِي وَإِنَّمَا أُحِلَّتْ لِي سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ ثُمَّ هِيَ حَرَامٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

"Mekke, Allahu Teâlâ'nın gökleri ve yeri yarattığı günden bu yana saygın kıldığı bir beldedir. Benden önce, buranın saygınlığını çiğnemek için hiç kimseye izin verilmemişti. Benden sonra da kimseye izin verilmeyecektir. Bana da günün bir bölümünde, (fetih için) izin verilmiştir. Artık burası kıyamet gününe değin saygın kalacaktır.[121]*"*

Resûlüllah (s.a.v.)'ın, *"bana izin verilmiştir"* buyururken kastı, Mekke'de savaşa izin verilmiş olduğudur. Bu da Resûlüllah (s.a.v.)'ın Mekke'ye savaş amacıyla girdiğini gösterir.

Nitekim, ﴿ إذا جاء نصر الله والفتح ﴾ *"Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde..."* (en-Nasr 110/1) âyeti de bunu destekler. ﴿وهو الذي كف أيديهم﴾ *"...Onların ellerini size uzanmaktan alıkoyan O'dur."* (el-Fetih 48/24) âyeti, Hudeybiye Sulh Anlaşması ile ilgilidir. Görmez misin ki bu âyetin hemen devamında, ﴿هم الذين كفروا وصدوكم عن المسجد الحرام والهدى معكوفا أن يبلغ محله﴾ *"Onlar, inkâr eden ve sizin Mescid-i Harâm'ı ziyaretinizi ve bekletilen kurbanların yerlerine ulaşmasını engelleyenlerdir"* (el-Fetih 48/25) buyuruluyor.

Resûlüllah (s.a.v.)'ın, Mekkelilerin arazisine haraç koymayışının gerekçesi şuydu: Toprakların hükmü, kişilerin kendi haklarındaki hükme bağlıdır. Resûlüllah (s.a.v.), onları cizyeye bağlamamıştır. Çünkü araplar cizyeye bağlanamayacağı gibi, köle de olamazlar. Dolayısıyla topraklarına da haraç konamaz.

Mekke'nin güç kullanarak fethedildiği anlaşıldığına göre Hanefî mezhebinin yukarıda andığımız görüşü açıklığa kavuşmuş olur.

Bu meseleye yeniden başladığımızda Şâfiî (r.a.) şöyle der: Ganimeti elde edenlerin bu topraklardaki hakkı kesinleşmiştir. Bana göre, onların bu hakkının kesinleşmesi, toprakları ele geçirmeleri ile gerçekleşmiştir. Siz Hanefîlere göre ise, hakkın kesinleşmesi ele geçirmekle (ihrâz) ile olur. İhraz ise belde fethedildikten sonra İslam'ın hükümlerinin orada uygulanmaya başlanmasıyla olur. Arazinin, üzerinde oturan eski sahiplerine bırakılması, bu toprakları ganimet olarak ele geçirenlerin, topraklar üzerindeki kesinleşmiş hakkını ortadan kaldırır. Devlet başkanının ise böyle bir yetkisi yoktur. Nitekim toprakları değil de, yalnızca malları ele geçirmiş olsalardı devlet başkanı bu malları sahiplerine geri vererek, ganimeti ele geçirenlerin haklarını iptal edemezdi.

Esirlerin durumu ise bundan farklıdır. Çünkü onlar üzerindeki mülkiyet hakkı, (kişilere köle olarak dağıtılmadan önce) kesinlik kazanmaz. Komutanın,

---

[121] Abdurrezzak, *Musannef*, V/140; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/32; Buhârî, Cizye 22; Müslim, Hacc 445; Nesâî, Menâsik 120.

gerektiğinde onları öldürme yetkisine sahip olması da bunu gösterir. Her birinin başına cizye koyarak, onları serbest bırakma yetkisine de sahiptir.

Ayrıca devlet hazinesine kalacak olan beşte birin dağıtılacağı kimselerin hakları da âyetin açık ifadesiyle sabittir. Esirleri (cizye karşılığı) serbest bırakma, bu hakkın iptaline yol açar. Bundan dolayı ben, "cizye de beşe bölünmelidir" diyorum. Çünkü esirlerin beşte biri, beşte birlik payın dağıtılacağı kişilerin hakkıdır. Dolayısıyla onların bu hakkı, esirlerin bedeli olan cizyede de sabit olur.

Biz Hanefiler (rh.a.) ise şöyle diyoruz: Devlet başkanının bu işlemi, bir yarar gözetilerek gerçekleştirilmiştir. Devlet başkanı da zaten bunun için görevlendirilmiştir.

Bunun açıklaması şöyledir: Devlet başkanı bu toprakları, savaşçılara paylaştırırsa, onlar ekim dikim işlerine dalarak cihadı terk edebilirler. Düşman da bunu fırsat bilerek onlar üzerine saldırabilir.

Ayrıca savaşçılar, çiftçilikten anlamıyor olabilir. Komutan tarlaları yerli halkının elinde bıraktığında, onlar çiftçiliği iyi bildikleri için üretimle uğraşarak cizye ve haraç vergilerini öderler. Bu gelir, savaşçılar için harcanır. Böylelikle onlar cihada (askerliğe) ara vermemiş olurlar.

Bu gösteriyor ki, devlet başkanının bu işlemi, askerlerin hakkını iptal etmez. Aksine yararlarını çoğaltır. Çünkü paylaşmanın vereceği yarar, daha çabuk gerçekleşmekle birlikte, haraç vergisinin getireceği yararın sürekliliği vardır.

Ayrıca onların o topraklardan yararlanma hakkı olduğu gibi, âyette açıklandığı üzere, onlardan sonra gelecek nesillerin de yararlanma hakkı vardır. Allahu Teâlâ, ﴿وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ﴾ *"Bunların arkasından gelenler..."* (el-Haşr 59/10) buyurmaktadır.

Bu toprakların savaşçılara paylaştırılması, gelecek nesillerin hakkını iptal eder. Eski sahiplerinin elinde bırakılması durumunda ise, her iki grubun hakkı da gözetilmiş olur.

[10/41] Resûlüllah (s.a.v.), Hayber topraklarını sahâbîlerine (ashâbına) (r.a.), o gün ihtiyaç içinde oldukları için paylaştırmıştır. Biz de, müslümanların ihtiyaçları olduğu zamanlarda devlet başkanının toprakları paylaştırılabileceğini söylüyoruz. Ancak, ihtiyacın bulunmadığı durumlarda, uygun olan, Ömer (r.a.)'in Irak topraklarında uyguladığı sistemdir. Bunun delili de, Ömer (r.a.)'in ileri sürdüğü delildir.

Cizyenin beşe paylaştırılacağı yolundaki görüş, gerçekten çok uzak bir görüştür. Çünkü Resûlüllah (s.a.v.), Hecer Mecusilerinden cizye, Necran oğullarından (iki bin takım) elbise alarak, Muâz (r.a.)'a,

خُذْ مِنْ كُلِّ حَالِمٍ وَحَالِمَةٍ دِينَارًا

"Ergenlik çağına giren her erkek ve kadın başına bir dinar al[122]*"* buyurmuştu. Ancak alınan bu cizyeleri beşe bölerek dağıtmamıştı. Bu, cizyede beşte birlik payın olmadığı gösterir.

Atlı ve yayanın ganimet payları

Komutan, ganimeti paylaştırırken Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, atlıya iki, yayaya bir pay verir. Irak fakihlerinin görüşü böyledir.

Ebû Yusuf, Muhammed ve Şâfiî (rh.a.)'ye göre ise, atlıya üç pay verir. Şam ve Hicaz fakihleri de bu görüştedir.

Çünkü Abdullah el-Ömerî (r.a.), Nâfî-İbn Ömer kanalıyla Resûlüllah (s.a.v.)'ın, atlıya üç pay verdiğini, bu üç payın birisinin kendisi için, diğer ikisinin atı için olduğunu nakletmiştir.

Resûlüllah (s.a.v.), Hayber ganimetini on sekiz paya ayırmıştı. Savaşa katılan askerler bin dört yüz kişiydi. At sayısı ise iki yüzdü. Resûlüllah (s.a.v.), her yüz kişi için bir pay ayırmıştı. Buradan da Resûlüllah (s.a.v.)'ın, her bir atın payını bir kişiye düşen payın iki katı olarak belirlediği anlaşılıyor.

Delillerin çatışması durumunda bizim rivayetimizin kabul edilmesi daha uygundur. Çünkü bu rivayette öncekine ek vardır. Ayrıca Şam ve Hicaz fakihleri, bu görüşte birleşmişlerdir. Onlar bunu, Irak fakihlerinden daha iyi bilirler.

Ayrıca bir atın bakım gideri, bir askerin giderlerinden daha çoktur. Belirlenecek hak da, giderler ölçüsünde olmalıdır.

Ebû Hanîfe (rh.a.) ise, Ubeydullah el-Ömerî'nin Nâfi'den, O'nun da Abdullah b. Ömer (r.a.)'den naklettiği şu hadisi delil gösterir:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَسَمَ لِلْفَارِسِ سَهْمَيْنِ سَهْمًا لَهُ وَسَهْمًا لِفَرَسِهِ

Resûlüllah (s.a.v.), atlıya, biri kendisi, biri atı için olmak üzere iki pay vermiştir[123]*."* Ubeydullah (r.a.), kardeşi Abdullah (r.a.)'tan daha sikadır (hadis ezberi daha sağlamdır).

Mikdâd b. Esved (r.a.)'in kızı Kerîme'nin babası Mikdâd'tan naklettiği bir hadise göre, Resûlüllah (s.a.v.), Bedir savaşında bir pay kendisine, bir pay da atına olmak üzere Mikdâd'a iki pay vermiştir.

Mücemmi', babası Yakûb'tan, O da babası Mücemmi'den şu hadisi nakletmiştir: *"Resûlüllah (s.a.v.), Hayber savaşında atlılara iki pay verdi.*[124]*"*

---

[122] Abdurrezzak, *Musannef*, X/330; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, III/445. Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/230; Ebû Dâvûd, Harâc 29; Tirmizî, Zekât 5.

[123] Bkz. Abdurrezzak, *Musannef*, V/184; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VI/489; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/152; Tirmizî, Siyer 6; İbn Hibbân, *Sahih*, XI/139.

[124] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/420; Ebû Dâvûd, Cihad 143; Hâkim, *Müstedrek*, II/143; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI/325.

Hayber ganimetlerinin on sekiz paya bölündüğü yolundaki nakiller doğrudur. Ancak bu hadiste at sayısı üç yüz olarak geçmektedir.

Eğer onların naklettikleri rivayet doğruysa "At sayısı iki yüzdü" sözü, "binicisi üstünde olan at sayısı iki yüzdü; yayaların sayısı ise, bin dört yüzdü" anlamındadır. Nitekim âyette, ﴿ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَ رَجِلِكَ ﴾ *"Süvarilerinle, yayalarınla onları yaygaraya boğ..."* (el-Isrâ 17/64) buyrulmaktadır. Bir diğer âyette, ﴿ يَأْتُوكَ رِجَالًا ﴾ *"gerek yaya olarak... sana gelsinler..."* (el-Hacc 22/27) buyrulmaktadır.

Buradan Hayber'deki asker sayısının bin altı yüz (1600) olduğu anlaşılıyor. Her yüz kişiye bir pay verildiğine göre her atlı iki; her yaya bir pay almıştır.

Sonuç olarak, bizim naklettiğimiz rivayeti uygulamak daha uygundur. Çünkü kesin olan budur. Diğer görüşte olanların tercih ettiği fazlalıkta, delil çatışması vardır. Kaldı ki bizim naklettiğimiz rivayette, fazlalık yayaların payındadır.

[10/42] Ayrıca ata iki pay, insana bir pay verilmesi durumunda, bir hayvanın insandan üstün tutulması söz konusudur. Bu da câiz değildir. Çünkü ganimete hak kazanmak, savaşmakla olur. Bir kişi yalnız başına savaşabilir. Ama bir at yalnız başına savaşamaz.

Bundan dolayı kıyasa göre, bir atla bir kişinin eşit tutulmaması ve ata herhangi bir pay verilmemesi gerekiyordu. Çünkü at da, sonuçta diğer savaş araçları gibi bir araçtır. Fakat gelen haberler, at için bir pay verileceği konusunda birleşmiştir. Biz de haberlerin birleştiği kadarını kabul ettik; haberlerin farklılaştığı konuda ise kıyasın gereğini uyguladık.

Atın bakım giderlerini dikkate almanın da akla uygun bir yanı yoktur. Çünkü katırı ve eşeği olan kimse de aynı bakım giderlerini yapar. Ama yaptığı bu giderlerden dolayı hiçbir pay alamaz. Fili veya devesi olan kişinin harcama tutarı, atınkinden de çoktur. Ama o da hiçbir pay alamaz.

Kaldı ki biz, atın bakım giderinin insanınkinden daha çok olduğunu da kabul etmiyoruz. Atın yiyeceği ottur. Bu da kırlarda karşılıksız olarak bulunabilir. İnsanın yiyeceği ise ekmek ve et gibi yiyeceklerdir. Bunlar, ancak bedeli ödenerek elde edilebilir.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin bu görüşü, Ömer (r.a.)'den de nakledilmiştir.

Safkan Arap atı olmayan atların durumu

Arap atı olmayan, yahut melez at sahiplerinin atları için alacakları pay, biz Hanefîlere göre safkan Arap atı sahiplerinin alacağı paya eşittir.

Şam fakihleri ise, Arap atı olmayan atlar için pay verilmeyeceği görüşündedirler.

Bu konuda bir de hadis nakledeler. Ama bu hadis, şâzdır (meşhur hadislere ters düşen tek kalmış bir hadistir).

Bu konuda meşhur olan rivayet şudur: Bir süvari birliği Şam üzerine saldırmıştı. Bu birliğin başında Münzir b. Ebû Hamsa el-Vedâî vardı. Safkan Arap atına sahip olanlar, Şam'a o gün ulaştılar. Diğer atlılar ise ancak ertesi gün kuşluk vaktinde ulaşabildiler. Bunun üzerine Münzir, "Savaşa yetişenle yetişemeyeni bir tutmam" diyerek sonradan gelen atlılara pay vermedi. Durumu bir mektupla Ömer (r.a.)'e bildirdi. Ömer, durumu öğrenince, "Aferin Vedâî'ye!, Anası onu akıllı doğurmuş" diyerek onun görüşünü beğendiğini ifade etti. Bir diğer nakle göre ise "Anası onu erkek doğurmuş. Onun dediğini aynen uygulayın" dedi.

Biz Hanefîlerin bu konudaki delili ise şudur: Ata pay ayrılmasının gerekçesi düşmana korku salmaktır. Allahu Teâlâ,

﴿ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللهِ وَعَدُوَّكُمْ ﴾

"ve cihad için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın. Onunla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı... korkutursunuz" (el-Enfâl 8/60) buyurmaktadır.

Düşmana korku salma, safkan Arap atıyla gerçekleştiği gibi, diğer atlarla da gerçekleşir. Ayrıca safkan Arap atı, düşman kovalamada ve düşmandan kaçmada daha seri ve güçlüdür. Ama Arap atı olmayan atları da savaşa daha dayanıklı, düşmanla karşılaşma anlarında daha yumuşak başlıdır. Her at türünün kendisine göre bir açıdan yararı vardır. Ayrıca bakım giderleri açısından da aralarında fark yoktur.

Ömer (r.a.)'in uygulamasının yorumu şudur: Münzir bunu kendi ictihadına dayanarak yapmış, Ömer (r.a.) de onun bu ictihadını onaylamıştır. Biz de bunu söylüyoruz.

Bazı fakihler de, safkan Arap atlarının iki pay, diğer atların bir pay alacaklarını savunmuşlardır. Ancak bu görüş, doğru değildir. Çünkü safkan olmayan at, Arap atı olmayan attır. Safkan at ise Arap atıdır. Nasıl ki Arap asıllı olan bir askerle, Arap olmayan bir asker birlikte savaştıklarında aynı oranda pay alıyorlarsa safkan Arap atıyla, diğer atlar da aynı payı alır.

Ömer (r.a.)'in "لَقَدْ أَذْكَتْ بِهِ" sözü "annesi onu akıllı doğurmuş" demektir. Diğer nakildeki "أَذْكَرَتْهُ" sözü ise "erkek doğurmuş" demektir.

Bir savaşçı, düşman topraklarına ordu ile birlikte atlı olarak girse, sonra ganimet ele geçirilmeden atı ölse veya yaralansa biz Hanefîlere göre yine iki pay alır.

Ömer (r.a.)'in görüşü de budur.

Şâfiî (rh.a.) ise "Piyade payı alır" demiştir. Çünkü Ömer (r.a.), "Ganimet savaşa bizzat katılanındır" demiştir. Bu kişi de savaşa piyade olarak katılmıştır.

[10/43] Diğer yandan ganimetten pay alma hakkı, o ganimeti ele geçirmekle elde edilir. Bu kişi, ganimeti ele geçirdiği anda piyadedir. Nasıl ki atı düşman topraklarına girmeden ölen kişi piyade payı alıyorsa, bu da piyade payı alır.

Ayrıca bir atın payı, sahibinin payından daha güçlü olamaz. Bir savaşçı yola çıkıp sınırı geçtikten sonra öldüğünde ganimetten pay alamadığına göre, at, haydi haydi pay alamaz.

Ayrıca kişi, kendisiyle savaşa katılan kölesi için, ganimetten onun gönlünü edecek bir eşya aldığı gibi, atı nedeniyle de ek bir pay alır. Onun kölesi sınırı geçtikten sonra ölünce kölesi için herhangi bir ödül alamaz. At da böyle olmalıdır.

Biz Hanefîlerin delilleri ise şunlardır: Bu kişi, düşman topraklarına cihad amacıyla atlı olarak girmiştir. Dolayısıyla atı sağ olduğu halde, kendisi piyade olarak savaşan bir kişi, nasıl atlı payı alıyorsa atı ölen kişi de atlı payı alır.

Çünkü ata ayrıca pay verilmesinin gerekçesi, düşmana korku salmaktır. Bu da gerçekleşmiştir. Çünkü bir ordu, sınırı geçerek düşman topraklarına girince kendini göstermiş olur. O sırada atlı olan ve adını asker listesine atlı olarak yazdıran kişi, atıyla düşmana korku salmıştır. Çünkü düşman topraklarında "İslam ordusu şu kadar atlıyla topraklarımıza girdi..." haberleri etrafa yayılır. Bundan sonra zaten çok az sayıda at yaşar.

Ayrıca önemli olan, düşmana, İslam dininin şanını yüceltecek nitelikte üstünlük kurmaktır. Bu da cihad amacıyla düşman topraklarına girmekle gerçekleşir. Kişi, düşman topraklarına girdiği sırada cihad amacı taşıyor ve bu amaçla atına bakıyorsa, pay alma hakkını elde etmiş olur.

Ganimetler ele geçirilinceye kadar, atın sağ kalma koşulunun olmadığı konusunda âlimler arasında görüş birliği vardır. Çünkü savaştan sonra, ganimetler İslam ülkesi topraklarına götürülmeden önce atı ölen kişi, atlı payı alma hakkını elde etmiş olur. Dolayısıyla dikkate alınan, pay alma hakkının nedeninin başlangıçta gerçekleştiği andır.

Atın henüz sınırı geçmeden ölmesi, böyle değildir. Çünkü bu durumda, düşmana korku salma ve üstünlük kurma henüz gerçekleşmemiştir.

Atlının kendisinin ölmesi durumu da böyle değildir. Çünkü zaten hak sahibi odur. Hak sahibi ölünce, neden gerçekleşmiş olsa bile, ortada hak kazanma diye bir şey kalmamıştır.

Görmez misin ki bir asker, düşman topraklarında iken öldürülse veya savaş bittikten sonra, ganimetler İslam topraklarına götürülmeden ölse biz Hanefîlere göre ganimetten herhangi bir pay alamaz.

Köle de, özgür olan gibi sonuçta bir insandır. Kaldı ki köleye verilen ödül, paya benzemez.

Görmez misin ki, bunun, belirli bir miktarı yoktur. Payı, kendisinden çok aşağıda olan bir şeye kıyas etmek doğru değildir.

Bir kişi, sınırı geçtikten sonra, henüz savaş başlamadan atını satsa Hasan b. Ziyâd'ın Ebû Hanîfe'den nakline göre, yine de atlı payı almaya hak kazanmış sayılır.

Çünkü adını atlılar listesine yazdırmıştır.

Zâhirü'r-rivâye nakline göre ise, piyade payı alır.

Çünkü atı satmasıyla, atının bakımını savaşmak amacıyla yapmadığı, atını ticaret amacıyla beslediği anlaşılmıştır. Sınırı ticaret amacıyla geçmesi durumunda ise, ganimet payı alma hakkının nedeni gerçekleşmez. Atının ölmesi durumu ise böyle değildir.

Ayrıca atını satan veya birine bağışlayan kişi, attaki mülkiyet hakkını kendi isteğiyle kaldırmış; böylelikle de kendi hakkını düşürmüştür. Atı ölen ise, attaki mülkiyetini kendi isteğiyle kaldırmayıp, bineğini yitirmek zorunda kalmıştır.

Atını savaş bittikten sonra satsa alacağı pay düşmez. Çünkü onun, atının bakım giderlerini karşılarkenki amacının bu atla savaşmamak olduğu kesin olarak bilinemez. Görmez misin ki o, savaş bitinceye kadar atını satmak için uğraşmamıştır.

Sonraki dönem Hanefî fakihlerimiz, savaş sırasında atını satan kişiye pay verilip verilmeyeceği konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. **[10/44]**

Kimileri "Onun atlı payı düşmez." demişlerdir. Çünkü savaş sırasında kişinin atını satması, kendini tehlikeye atmaktır. Amacı savaşmak olmayan kişi, bu hengâmede kaçmak için at arar. Belli ki bu kişi, savaşmaktaki kararlılığını göstermek için atını satmıştır. Düşmana, kesinlikle kaçmak gibi bir düşünce taşımadığını göstermek arzusundadır.

Bana göre, en doğrusu, onun atlı payı almayacağıdır.

Çünkü atın satışını savaş anına kadar geciktirmesi, ticaret kastı taşıdığını gösterir. Çünkü böyle zamanlarda at alacak olanlar daha istekli olurlar. Ticaretle uğraşanlar da ihtiyacın arttığı ve malların piyasa değerinin yükseldiği zamana kadar mallarını ellerinde tutarlar. Bu yüzden atını satması durumunda, alacağı ek pay düşer.

Kişi, düşman topraklarına piyade olarak girse, sonra orada at satın alarak savaşa onunla katılsa piyade payı alır.

Abdullah b. Mübârek, Ebû Hanîfe (rh.a.)'den onun atlı payı alacağı yolunda bir görüş nakletmiştir.

Çünkü dinin yüceltilmesi sağlayan düşmana korku salma ve üstünlük kurma, atıyla savaşan kişide, sınırı atlı geçen kişidekinden çok daha belirgindir. Bir kimse

sınırı atlı olarak geçmekle atlı payı almaya hak kazanıyorsa, at üzerinde savaşanın bu payı öncelikli alması gerekir.

Zâhirü'r-rivâye de nakledilen görüşün dayanağı şudur:

Komutan, ordu kayıtlarını ve atlı ve piyade askerlerin adlarını, sınır geçilirken tutar. Bundan sonraki aşamalarda, askerleri sürekli yoklaması güçtür. Bir kişi, adını ordu kayıtlarına piyade olarak yazdırmışsa pay alma nedeni de piyadelik olarak belirlenecektir. Daha sonra at satın almasıyla bu durumu değişmez.

Bu konu, bir önceki konuya benzer. Şöyle ki sınırı atıyla geçmiş olan kişinin pay alma nedeni, atının sonradan ölmesiyle değişmez.

Düşman topraklarına atlı olarak giren, fakat kale kapısında veya bir gemide savaşmak gibi bir nedenle, savaşa piyade olarak katılan kişi atlı payı alır.

Biz Hanefîlere göre, onun atlı payı almasının nedeni, adını atlılar listesine yazdırmış olması ve sınırdan atlı olarak geçmiş olmasıdır.

Şâfiî (rh.a.)'ye göre ise savaştığı sırada, atı savaşmak için yanında hazırdır. İhtiyaç duyduğu anda onu kullanacaktır. Dolayısıyla, yardımcı kuvvetlerin sıcak savaşa katılanlarla birlikte pay aldıkları gibi, o da atlı payı almaya hak kazanır.

Ganimet payının miras kalması

Savaşa katılan kişi, ganimet ele geçirildikten sonra, İslam topraklarına götürülmeden önce ölse veya şehit edilse, biz Hanefîlere göre ganimet payı, mirasçılarına verilmez. Ali (r.a.)'nin görüşü de böyledir.

Şâfiî (rh.a.), "onun payı mirasçılarına verilir" demiştir. Ömer (r.a.)'in görüşü de böyledir.

Bu, daha önce açıkladığımız ana kurala dayalı bir görüş ayrılığıdır. Şâfiî (rh.a.)'ye göre, ganimet payı üzerindeki mülkiyet hakkı, ganimetin ele geçirilmesiyle sabit olur. Ortaklardan birinin ölmesi, kendi payındaki mülkiyet hakkını ortadan kaldırmaz. Aksine mülkiyet hakkı, onun mirasçılarına geçer. Nitekim ortak avlanan kişilerle ilgili hüküm de böyle olup, av yakalandıktan sonra ortaklardan biri öldüğünde (payı mirasçılarına geçer).

Bizim kuralımıza göre ise, mülkiyet hakkı, ganimeti ele geçirmekle sabit olur. Ancak İslam topraklarına götürülmeden kesinleşmez. Zayıf hak, mirasçılara geçmez. Bu, (herhangi bir sözleşmedeki) kabul etme hakkına benzer. Şöyle ki satıcı, satım teklifinde (icapta) bulunduktan sonra, alıcı, bu teklifi kabul etmeden ölse kabul etme hakkı, mirasçılarına geçmez.

Ganimet, İslam topraklarına götürüldükten sonra ise mülkiyet hakkı kesinleşir. Kesinleşmiş olan haklar ise, mirasçılara geçer. Nitekim rehin hakkı, malın kusurlu olmasından dolayı geri verme hakkı da böyledir.

Bu mesele, bizim şuf'a (onalım) hakkı ve koşul muhayyerliği konusundaki görüşümüze benzer. Bu haklar, zayıf oldukları için mirasçılara, geçmez.

Bazı Hanefî fakihlerimiz, henüz İslam topraklarına götürülmemiş olan ganimet üzerindeki hakkın zayıflığına şunu delil getirmişlerdir: Hiçbir zorunluluk ve ödeme yükümlülüğü olmaksızın, ganimet içindeki yiyecek ve yemlerden yararlanılabilir. Ayrıca İslam topraklarına götürülmeden önce ganimet mallarından herhangi birini tüketen kişi ödemekle yükümlü tutulmaz. İslam topraklarına götürüldükten sonra tüketmesi durumunda ise ödemekle yükümlüdür. [10/45]

Ayrıca ganimetler İslam topraklarına getirilmeden önce, savaşçıların ganimetle ilgili tanıklıkları kabul edilirken, götürüldükten sonra kabul edilmez. Buradan anlaşılıyor ki, bu hak, müslümanların devlet hazinesine ait mallar üzerindeki hakkı gibi, zayıf bir haktır.

Ancak Şâfiî fakihleri (rh.a.), bu iki konuda bizim görüşümüze katılmayabilirler.

Köle, savaşta efendisinin yanında bulunup, onun izniyle savaşa katılsa kendisine gönül alıcı bir ödül verilir. Savaşa katılan çocuk, kadın, zimmet vatandaşı ve yazışmalı köle de böyledir.

Ebû Hureyre (r.a.) Peygamber (s.a.v.)'in, kadınlara, çocuklara ve kölelere ganimetten pay vermediğini, bunun yerine gönül alıcı bir ödül verdiğini nakletmiştir.

Fudâle b. Ubeyd de Peygamber (s.a.v.)'in, kölelere pay değil, gönül alıcı bir ödül verdiğini nakletmiştir.

Ayrıca köle, bağımsız bir savaşçı değildir. Görmez misin ki, efendisinin onun savaşa katılmasına izin vermeme yetkisi vardır. Bundan dolayı onunla, bağımsız iradesiyle savaşa katılma yetkisi bulunan özgür bir kişi, ganimet payı hak etme konusunda birbirine eş tutulamaz. Ancak savaşa katılması durumunda, teşvik olsun diye, kendisine gönül alıcı bir ödül verilir.

Kadın ve çocuk ise savaşacak dirence sahip değillerdir. Bu nedenle onlara cihad farz kılınmamıştır.

Zimmet vatandaşı ise, cihad etme ehliyetine sahip değillerdir. Çünkü gayri müslimler, İslam dinine girmedikleri sürece, İslamın hükümleriyle yükümlü tutulmazlar.

Yazışmalı kölenin ise köleliği henüz devam etmektedir. Olabilir ki, değerini ödeyemez ve efendisi kendisine savaşa çıkma yasağı koyabilir.

Köle, yalnızca efendisine hizmet etmekle uğraşır, savaşa katılmazsa ödül verilmez.

Çünkü efendisi onun giderlerini kendisiyle birlikte savaşsın diye değil, hizmetini görsün diye üstlenmiştir.

İlk durum ise böyle değildir. Çünkü orada efendi, kölesinin beslenme giderlerini kendisiyle birlikte savaşsın diye karşılamıştır.

Bu, yukarıda değindiğimiz atını satma konusuna benzer.

Karargâh kampının çarşısında ticaretle uğraşan kişiler, aktif olarak savaşa katılmazlarsa onlar için pay ayrılmadığı gibi, gönül alıcı bir ödül de verilmez.

Çünkü onların amacı, düşmana korku salmak ve İslam dinini yüceltmek değil, ticaret yapmaktır.

Savaşa da katılırlarsa ganimetten pay da alırlar.

Çünkü yaptıkları, asıl amaçlarının savaşmak olduğunu, ticaretin dolaylı bir iş olduğunu gösterir.

Onlar, hac yolculuğunda ticaretle uğraşan kişiye benzer. Bu ticaret, onun yerine getireceği hac ibadetinin sevabını eksiltmez. Nitekim, ﴿ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ ﴾ *"(Hac mevsiminde ticaret yaparak) Rabbinizden gelecek bir lutfu (kazancı) aramanızda size herhangi bir günah yoktur"* (el-Bakara 2/198) âyeti bu konuda indirilmiştir.

Düşman topraklarına birkaç atla birlikte giren kişi, Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre, yalnızca bir at için pay alma hakkına sahiptir. Irak ve Hicaz fakihlerinin görüşü budur.

Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise, iki at için pay alma hakkına sahiptir. Şam fakihlerinin görüşü de budur.

Nakledilmiştir ki Zübeyr b. Avvâm (r.a.) Hayber savaşına iki atla birlikte katılmış, Resûlüllah (s.a.v.) ona beş pay vermiştir. Bu paylarda biri, kendisi için ve ikişer pay da atları içindir.

Ayrıca kişi, savaşta iki ata birden gerek duyabilir. Çünkü atlardan biri yorulduğunda savaşa öbürünün üzerinde devam eder. Bu, savaşçılar arasında bilinen bir uygulamadır. Bu durumda o, her iki atına da savaş için bakmıştır. Dolayısıyla her biri için ayrı pay alır.

Savaş için bundan daha çok ata gerek duyulmaz. Bu nedenle diğer atlar, savaş dışı sayılır.

Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.) ise şu delilleri ileri sürmüşlerdir:

[10/46] İbrahim b. el-Hâris et-Teymî babasından nakletmiştir: Peygamber (s.a.v.), Huneyn savaşında birkaç atı olan kişilere, yalnızca bir at için pay verdi.

Zübeyr (r.a.) ile ilgili hadisin yorumu şudur: Peygamber (s.a.v.) ona, hem kendisi, hem de annesi Safiye için Peygambere yakınlık payı vermiş ve yalnızca bir at için pay vermiştir.

Kaldı ki, deliller çatıştığında kesin olan miktar kabul edilir. Çünkü ata pay verilmesi kıyasa ters düşer.

Ayrıca bir kişi, ancak bir atın üzerinde savaşabilir.

Peygamber (s.a.v.)'in daha çok pay verdiği yolundaki nakiller, bu payları Peygamber'in ek pay niteliğinde (tenfil) verdiği şeklinde yorumlanır. Nitekim Seleme b. el-Ekva (r.a.)'ya piyade olduğu halde iki pay vermiştir. Ancak, bu paylardan birini, ona savaşta gösterdiği yararlıklar ve üstün başarıdan dolayı ödül niteliğinde vermiştir. Nitekim o gün,

خَيْرُ رَجَّالَتِنَا سَلَمَةُ بْنُ الْأَكْوَعِ وَخَيْرُ فُرْسَانِنَا أَبُو قَتَادَةَ

"En iyi piyademiz Seleme b. el-Ekva'dır. En iyi süvarimiz ise Ebû Katâde'dir[125]*"* buyurmuştur.

Bu, "Evlilik" bölümünde açıkladığımız şu meseleye benzer: Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre, kadın, tek bir hizmetçi için kocasından nafaka alma hakkına sahiptir. Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise, iki hizmetçi için nafaka alabilir.

Askerlerden biri hastalansa veya yaralanıp çadırına konsa, bu sırada savaşçılar ganimeti ele geçirseler, o da ganimetten tam pay alır.

Çünkü onun ganimetten pay alma nedeni, –daha önce anlattığımız gibi– gerçekleşmiştir. Peygamber (s.a.v.), buna benzer bir olayla ilgili olarak,

إِنَّمَا تُنْصَرُونَ وَتُرْزَقُونَ بِضُعَفَائِكُمْ

"Size içinizde bulunan zayıflar nedeniyle yardım edilir ve rızık verilir[126]*"* buyurmuştur.

Komutan düşman topraklarına akıncılar gönderse ve onlar bazı ganimetlerle dönseler, sonra ana ordu da çeşitli ganimetler elde etse, hepsi birbirinin ganimetine ortak olur. Çünkü ganimeti hak etme nedeni, düşman toprağına savaşmak amacıyla girmektir. Her iki grupta da bu vardır.

Ayrıca ana ordu, akıncılar için destek birlik hükmündedir. Herhangi bir durumla karşılaşıp yardıma ihtiyaç duyduklarında, ordu, onları korur. Çünkü her ikisi de düşman topraklarında bulunurlar. Yukarıda açıkladığımız gibi, destek birlikleri, sıcak çatışmaya girmeseler bile, orduya arkadan yetişmeleri durumunda, ganimete ortak olurlar. Sözünü ettiğimiz durumda pay almaya daha layıktırlar.

Bir asker, esir düştükten sonra İslam ordusu ganimeti ele geçirse, daha sonra kaçıp kurtularak bağlı olduğu orduya, ordu henüz düşman

---

[125] İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VII/420; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/52; Müslim, Cihad 135; İbn Hibbân, *Sahih*, XVI/133; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, VII/16.

[126] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/198; Ebû Dâvûd, Cihad 70; Tirmizî, Cihad 24; Nesâî, Cihad 43. Ayrca bkz. Buhârî, Cihad 76.

topraklarından ayrılmadan katılsa, daha sonra hiçbir çatışma olmasa bile, ordunun ele geçirdiği bütün ganimetlere ortak olur.

Çünkü ordudaki diğerleri gibi, onun da ganimetten pay alma nedeni gerçekleşmiştir. Dolayısıyla ganimet payı üzerindeki mülkiyet hakkını kesinleştiren, İslam topraklarına getirme eyleminde de onlara ortak sayılır. Arada meydana gelen hastalanma ve yaralanma gibi geçici durumlara bakılmaz.

Bu esir, kaçarak düşman topraklarında bulunan ve ganimet elde etmiş olan başka bir birliğe katılırsa, yeni bir çatışmaya girip onlarla birlikte savaşmadığı sürece, ganimetten pay alamaz.

Çünkü onlarla birlikte ganimete ortak olma nedeni gerçekleşmemiştir. Onlara katılma amacı, kendini kurtarmaktır. Dolayısıyla onlarla birlikte pay alamaz. Ancak savaşa katılması durumunda onun, onlarla birlikte savaşma amacı taşıdığını anlamış oluruz. Onun ganimeti korumak için savaşması, en baştan ganimet elde etmek için savaşmak hükmünde sayılır.

Düşman toprağında müslüman olan veya dinden çıkıp sonra tövbe ederek yeniden İslam'a dönen kişi, yahut da düşman toprağına daha önceden girmiş olan bir tüccar, düşman toprağında bulunan İslam ordusuna katıldıklarında (önceden) esir düşmüş asker gibidirler. Savaşırlarsa pay alma hakları doğar. Yoksa hiçbir pay alamazlar.

el-Asl'da şöyle bir meseleye yer verilir:

[10/47] **Bir köle, yanlışlıkla öldürme veya yaralama suçu işlese veya birinin eşyasını bozarak borç altına girse, sonra düşmana esir düşse, daha sonra onu esir alanlar, o ellerinde iken müslüman olsalar, onlara ait sayılır.**

Çünkü Peygamber (s.a.v.),

مَنْ أَسْلَمَ عَلَى مَالٍ فَهُوَ لَهُ

"Kim bir mala sahip iken müslüman olsa o mal, kendisinindir[127]*"* buyurmuştur.

Bundan sonra, yaralama veya öldürme suçunun sorumluluğu düşer. Ama malî borcu zimmetinde kalır.

Çünkü öldürme veya yaralamadan doğan hak, kölenin sahibine bağlı bir haktır. İlk sahibinin mülkiyeti sona erince o da düşer.

Görmez misin ki, onun üzerindeki mülkiyet, satış veya bağış yoluyla sona erse, öldürülenin velisinin (cezalandırmayı isteme) hakkı düşer. Borç ise kölenin

[127] Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, III/414. Ayrıca bkz. Ebu Ya'la, *Müsned*, X/226; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/113.

zimmetinde kalır. Satılması durumunda düşmediği gibi, (herhangi bir nedenle) sahibinin değişmesi durumunda da düşmez.

Çünkü borç kölenin zimmetinde olup, malî değerine bağlı olduğu için ödenmesi gerekir. Düşmanlar ona, esir ettikleri sırada zimmetinde olan bu borcuyla birlikte sahip olmuştur. Bundan dolayı müslüman olduktan sonra da bu borcu düşmez.

Onu, düşmanlardan biri satın alsa ve[128] müslümanların ele geçirdikleri ganimet arasında o da bulunsa, eski efendisi onun değerini veya satım bedelini (semen) ödeyerek onu tekrar alsa,[129] bu durumda kölenin işlediği suçun gerektirdiği ceza sorumluluğu ve borcu geri döner.

Çünkü onu satın almakla yeniden eski mülkiyetine döndürmüştür. Öldürülenin velisinin cezalandırma isteminde bulunma hakkı da, köle onun mülkiyetinde iken sabit olmuştur.

Bu konu ileride daha ayrıntılı açıklanacaktır.

Eğer kölenin işlediği öldürme veya yaralama suçu, kasıtlı olarak işlenmişse, bu suçun sorumluluğu kesinlikle düşmez.

Çünkü burada gereken ceza kısastır. Kısas cezası, gerektikten sonra, satmak, özgür kılmak vb. bir yolla efendinin köle üzerindeki mülkiyetinin sona ermesi ile düşmez.

Ganimet ele geçirildikten sonra, komutanın herhangi bir savaşçıya ödül olarak ganimetten ek pay verme (tenfil) yetkisi yoktur. "Nefl", ganimet, İslam topraklarına getirilmeden önce komutanın; "Kim birini öldürürse onun şahsi eşyası, öldürene ait olacaktır" veya "Kim (düşmana ait) bir eşya ele geçirirse bu eşya kendisine ait olacaktır" vb. bir söz söylemesidir.

Bu uygulama, askerleri savaşmaya teşvik edici olduğu için müstehap görülmüştür.

Bu konu birkaç açıdan ele alınmalıdır:

1– Biz Hanefîlere göre, komutanın özel bir duyurusu olmaksızın, düşmanlardan birini öldüren asker, onun özel eşyasına sahip olamaz.

Şâfiî (rh.a.)'ye göre ise, iki ordunun safları arasındaki bir meydan dövüşünde düşman savaşçısını öldüren kişi, onun özel eşyasını alma hakkına sahiptir.

---

[128] Matbu metinde أو (veya) şeklindedir. Doğrusu, yazma nüshadaki gibi و (ve) olmalıdır.

[129] Matbu metinde يأخذه سعر şeklindedir. Yazma nüshada ise فحدث سعري şeklindedir. Doğrusu budur. Tercüme de buna göre yapılmıştır.

Şâfiî, bu görüşüne Peygamber (s.a.v.)'in Bedir savaşındaki şu buyruğunu delil getirmiştir: مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا فَلَهُ سَلَبُهُ *"Kim birini öldürürse onun özel eşyası öldürene aittir.*[130]"

Kanun koyucunun ağzından böyle bir söz çıktığında bu söz, nedeni açıklamak için olur. Bu Peygamber (s.a.v.)'in, مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ *"Her kim dinini değiştirirse onu öldürün*[131]" buyruğuna benzer.

İlk bakışta anlaşılan, bu sözün hüküm koymak için söylendiğidir. Zaten Peygamber de (s.a.v.), bunun için gönderilmiştir.

Ebû Katâde (r.a.) şöyle anlatmıştır: Huneyn savaşında müslümanlar bir saldırıya uğramıştı. O gün müşriklerden birinin bir müslümanın üzerine çıktığını gördüm. Arkadan gelip boyun damarlarına vurdum. Bana döndü ve beni öyle sardı ki ölümün kokusunu duyar gibi oldum. Sonra adam ölüverdi ve beni saldı. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.)'ın yanına geldim ve مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا فَلَهُ سَلَبُهُ *"Kim birini öldürürse özel eşyası öldürene aittir*[132]" buyurduğunu duydum. "Benim için kim tanıklık eder?" diye sordum. Birisi "Ey Allah'ın Resûlü! doğru söylüyor. Öldürülen bu adamın eşyası bendedir. Onu ikna ediver de eşya bende kalsın" dedi.

Bunun üzerine Ebû Bekir (r.a.) "Vallahi! Hayır. Allah'ın aslanlarından bir aslan, Allah'ın düşmanını öldürecek, sonra da malını sana verecek öyle mi?" dedi.

Resûlüllah'ın buyruğu üzerine adam eşyayı Ebû Katade'ye verdi.

Ebû Katâde, o müşriği, Resûlüllah (s.a.v.)'ın bu buyruğu öncesinde öldürmüştü. Buna rağmen Peygamber (s.a.v.), onun özel eşyasını Ebû Katâde'ye verdi.

Bundan anlaşılıyor ki, bu eşyayı hak ediş nedeni, komutanın ödül koyması değil, öldürmedir. Ayrıca o, düşmanı öldürme girişiminde bulunarak savaşmadaki azim ve kararlılığını göstermiştir. Dolayısıyla atlı ile piyade arasındaki fark gibi, o da ganimet payından ayrı bir ödülü hak eder.

[10/48]

Çünkü meydan dövüşüne çıkarak düşmanını öldüren kişi, canını tehlikeye atar. Özel bir gayret gösterir.

Öldürülen düşmanın özel eşyasının durumu

Bundan dolayı, düşmanını arkasını dönmüş kaçıyorken öldürse, onun özel eşyasına sahip olamaz. Yine İslam ordusu saflarından ok atarak bir müşriği öldürse onun özel eşyasını alamaz. Çünkü bu, özel gayreti gerektiren bir şey olmayıp, buna herkes yeltenir.

---

[130] *Muvatta*, Cihad 973; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/306; Buhârî, Meğâzî 55; Ebû Dâvûd, Cihad 136; Tirmizî, Siyer 13; İbn Hibbân, *Sahih*, VIII/101.

[131] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/217; Buhârî, İstitâbetü'l-mürted, 2; İbn Mâce, Hudûd, 2; Ebû Dâvûd, Hudûd, 1; Tirmizî, Hudûd, 25; Nesâî, Tahrîmu'd-demm, 14.

[132] *Muvatta*, Cihad 973; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/306; Buhârî, Meğâzî 55; Ebû Dâvûd, Cihad 136; Tirmizî, Siyer 13; İbn Hibbân, *Sahih*, VIII/101.

Hanefî fakihlerimiz ise bu konuda âyeti delil getirmişlerdir: Allahu Teâlâ, ﴿وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ﴾ *"Bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a ... aittir"* (el-Enfâl 8/41) buyurmuştur. Öldürülen kişinin özel eşyası da ganimettendir. Çünkü ganimet, en şerefli yoldan elde edilmiş bir maldır. Bu âyetten ilk bakışta anlaşılan anlama göre, öldürülenin özel eşyasında da beşte birlik bölümün, emredilen yerlere verilmek üzere ayrılması gerekir. Size göre ise bu gerekmiyor.

Bu, Abdullah b. Abbas (r.a.)'tan da nakledilmiştir. O, "Öldürülen kişinin özel eşyası ganimettendir. Onun da beşte birinin ayrılması gerekir" diyerek bu âyeti delil göstermiştir.

Resûlüllah (s.a.v.)'a Belkayn'dan[133] bir adam gelerek "Ganimet malı kimindir?" diye sordu. O da,

لله سَهْمٌ وَلِهؤُلاء أَرْبَعَةُ أَسْهُمٍ

"Bir payı Allah'a aittir. Geriye kalan dört payı ise, şu gördüklerine aittir[134]" buyurdu.

"Savaşa katılanlar arasında birilerinin diğerlerinden ayrıcalığı var mıdır? Aralarında diğerlerinden daha çok pay alanlar olur mu?" diye sordu. Peygamber (s.a.v.), *"Hayır, Oku atıp öbür tarafından çıkartacak bile olsan, seninle birlikte savaşan bir kardeşinden daha fazla alamazsın"* buyurdu.[135]

Abdurrahman b. Avf (r.a.)'tan şöyle nakledilmiştir: Bedir savaşında, henüz yeni yetme iki genç arasında duruyordum. Bunlardan birisi Mu'avviz b. Afrâ, diğeri Mu'âz b. Amr b. Camûh idi.

Onlardan birisi bana "Amca! Ebû Cehil'i tanıyor musun?" diye sordu. "Onu ne yapacaksınız?" dedim. "Duydum ki Resûlüllah (s.a.v.) hakkında kötü sözler söylüyormuş. Allah'a yemin olsun ki, eğer onunla karşılaşırsam, içimizden ölümü daha tez olan yere serilmedikçe gölgem gölgesini bırakmayacak" dedi. Diğeri de bana dokunarak buna benzer şeyler söyledi.

Müşrik safları arasında Ebû Cehil'le karşılaştım. O gençlere "İşte aradığınız adam!" dedim. Kılıçlarıyla onun üzerine atılıp onu öldürdüler.

Ebû Cehil'in özel eşyasını alma konusunda anlaşmazlığa düşerek Resûlüllah (s.a.v.)'a başvurdular. Her biri; "Onu ben öldürdüm; eşyası da bana ait" diyordu.

Resûlüllah (s.a.v.) onlara *"Kılıçlarınızı sildiniz mi?"* diye sordu. "Hayır" dediler. *"Kılıçlarınızı bana gösterin"* buyurdu. Gösterdiler. Resûlüllah (s.a.v.),

---

[133] İbn Manzur'un *Lisanü'l-Arab*'da yaptığı açıklamaya göre "Belkayn", Esed kabilesinin bir kolu olan Kaynoğullarının adı imiş. Benü'l-Kayn terkibi, zamanla kaynaşma yoluyla tek bir kelimeye dönüşmüş.

[134] Ebû Ya'la, *Müsned*, XIII/101; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, I/206.

[135] Bkz. Ebû Ya'la, *Müsned*, XIII/101; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, I/206.

كِلا كَمَا قتَله

"Onu ikiniz birden öldürmüşsünüz[136]" buyurdu. Sonra Ebû Cehil'in eşyasını Mu'avvız b. Afrâ'ya verdi.

Öldürülenin eşyasını hak ediş nedeni öldürmek olsaydı Peygamber (s.a.v.) *"Onu ikiniz birden öldürmüşsünüz"* buyurduğu halde, Ebû Cehil'in eşyasını onlardan yalnızca birine vermezdi.

Burada şöyle bir itiraz gelebilir: "Yaygın haber, Ebû Cehil'i Abdullah b. Mesûd (r.a.)'un öldürdüğü yolunda iken, böyle bir haber nasıl doğru olabilir?"

Bu itiraza şu cevabı veririz: Bu iki genç Ebû Cehil'i yere sermiş; İbn Mesûd (r.a.) da işini bitirmiştir.

Nitekim İbn Mesûd (r.a.)'un şöyle anlattığı nakledilir: Onu ölüler arasında yere serilmiş bir durumda buldum. Can çekişiyordu. Göğsünün üzerine oturdum. Gözlerini açtı ve "Seni davar çobanı! Çok yüksek bir yere çıkmışsın! Sonuç kimin lehine?" dedi. Ona "Allah ve Resûlü'nün lehine" diye cevap verdim.

"Ne yapmak istiyorsun?" diye sordu. "Başını kesip koparacağım" dedim. "Efendisini öldüren ilk köle sen olmayacaksın" dedi. Sonra "Benim kılıcımı al. İsteğini onunla daha iyi gerçekleştirirsin. Başımı kökünden kes. Ona bakana daha heybetli görünsün. Muhammed'le karşılaşırsan O'na, bugün kendisine karşı olan kin ve öfkemin öncekinden daha fazla olduğunu söyle" diye devam etti.

Kafasını kopartarak Resûlüllah (s.a.v.)'a getirdim. Yere attım ve "Bu, Ebû Cehil'in başı" dedim.

[10/49]

Resûlüllah (s.a.v.). اللهُ أكبرُ هذا فرعونى وفرعونُ أمتى شرٌّ على أمتى من شرِّ فرعونَ على من قبلَ *"Allahu Ekber! Bu da benim Firavun'umdu. Ümmetimin Firavun'unun ümmetime dokundurduğu kötülükler, Firavun'unun İsrailoğullarına yaptığı kötülükten çok daha büyük olmuştur[137]"* buyurdu. Ebû Cehil'in kılıcını mükâfat olarak bana verdi.

Onun bu anlattıklarından da anlaşılıyor ki, Ebû Cehil'i asıl öldüren (son darbeyi vuran) İbn Mes'ûd'dur. Öldürülenin özel eşyasını alma hakkının tek nedeni öldürme değildir. Çünkü bunun tek nedeni öldürmek olsaydı, Ebû Cehil'in kılıcı, onu yere serenlere ait olurdu. Peygamber (s.a.v.) onu onlardan başkasına ödül olarak vermezdi.

---

[136] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/192; Buhârî, Farzu'l-humus 18; Müslim, Cihad 42; Hâkim, *Müstedrek*, III/480; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI/305.

[137] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/444; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX/84; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/92; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, VI/103.

Berâ b. Mâlik (r.a.), Merzubân ez-Ze'ra'yı[138] öldürdü. Ona ait olan inci ve mücevherâtı aldı. Bunlara yirmi bin dinar değer biçildi.

Bunun üzerine Ömer (r.a.) "Öldürülen kişilere ait özel eşyayı paylaştırmıyorduk. Ancak Berâ'nın aldığı bu eşya, böyle yüksek bir değere ulaştı. Ben bunun beşte birini almamın uygun olacağı görüşündeyim" dedi.

Enes (r.a.) diyor ki: "Beşte bire karşılık olarak Ömer (r.a.)'e dört bin dinar gönderdik."

Beşte birinin devlet hazinesi için ayrılmasının gerekliliği ortaya çıktığına göre, geriye kalan kısmının da ganimetçiler arasında paylaştırılacağı sabit olmuştur.

Resûlüllah (s.a.v.), مَنْ قَتَلَ قتيلًا فله سلبه *"Kım birini öldürürse onun özel eşyası öldürene aittir[139]"* buyruğu, dinî bir hüküm koymak için değil, savaşa teşvik niteliğindedir. Bu ancak, Peygamber (s.a.v.), bu sözünü Medine'de Mescid-i Nebevî'de söylediği zaman dinî bir hüküm niteliği kazanır. Peygamber Bedir gazvesinde, savaş sırasında askerleri savaşmaya teşvik için ve Huneyn gazvesinde, müslümanlar yenik düşüp kaçarlarken onları cesaretlendirmek için böyle söylemiştir. Bu iki olayın dışında bu sözü söylediği nakledilmemiştir.

Buradan anlıyoruz ki, Peygamber (s.a.v.) bu sözünü, dinî bir hüküm koymak için değil, askerleri yüreklendirmek için söylemiştir.

Biz Hanefîlere göre, düşmanını öldüren asker, onun özel eşyasına ancak (komutan tarafından) bir ödül duyurusu yapıldığında sahip olabilir.

Ayrıca düşmanını öldüren kişi, onu ancak ordudan aldığı güçle öldürebilmiş ve özel eşyasını alabilmiştir. Dolayısıyla bu eşya yalnızca ona ait olmaz. Görmez misin birini esir etse veya başka bir malı ele geçirse, o yalnızca kendisine ait olmaz.

Diğer yandan ikili dövüşte düşmanını öldürmek için özel bir gayret gösterdiği gibi, birini esir etmek veya canlı bir düşmanın eşyasını elinden almak için de özel gayret göstermesi gerekir. Ama ele geçirdiği bu eşya veya esir ettiği kişi, ancak komutanın ödül duyurusundan sonra ona ait olabilir.

Nitekim Resûlüllah (s.a.v.), Bedir savaşında, مَنْ قَتَلَ قتيلًا فَلَهُ سَلَبُهُ *"Kim birini öldürürse onun özel eşyası öldürene aittir[140]"* buyurduğu gibi, مَنْ أَخَذَ أَسِيرًا فَهُوَ لَهُ

---

[138] Merzubân, İran hükümdarlarına verilen bir ünvandır. "Ze'ra" aslanın kükreyişi demektir. Sözü edilen hükümdar, aslan gibi kükrediği için bu adı almıştır. Bkz. İbn Manzur, *Lisanü'l-arab,* IV/314. Bu ifade matbu Mebsut metninde er-Râze olarak yer almıştır. İbn Manzur'un bu açıklamasına göre matbu nüsha yanlıştır.

[139] *Muvatta*, Cihad 973; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/306; Buhârî, Meğâzî 55; Ebû Dâvûd, Cihad 136; Tirmizî, Siyer 13; İbn Hibbân, *Sahih*, VIII/101.

[140] *Muvatta*, Cihad 973; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/306; Buhârî, Meğâzî 55; Ebû Dâvûd, Cihad 136; Tirmizî, Siyer 13; İbn Hibbân, *Sahih*, VIII/101.

"*Kim birini esir ederse o, kendisine aittir*[141]" buyurmuştur. Kişinin esir ettiği kişiye sahip olması, komutanın özel ödül duyurusu yapmasına bağlı olduğu gibi, öldürdüğü kişinin özel eşyasına sahip olması da buna bağlıdır.

Bu konuda temel prensip, Peygamber (s.a.v.)'in;

لَيْسَ لِلْمَرْءِ إِلَّا مَا طَابَتْ بِهِ نَفْسُ إِمَامِهِ

"*Kişi, ancak komutanının rıza gösterdiği eşyayı alabilir*[142]" buyruğudur.

Komutanın, askerleri savaşmaya teşvik etmek için, ganimet ele geçirilmeden önce, uygun gördüğü bir yolla askerlere özel ödül vadetmesi (tenfil) müstehaptır.

Allahu Teâlâ,

﴿ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ ﴾

"Ey Peygamber! Müminleri savaşa teşvik et" (el-Enfâl 8/65) buyurmuştur.

Ayrıca komutan askerlere özel ödül vaat ederek, onlara iyilik yolunu kolaylaştırmış olur. Bu iyilik, Allah rızası için kişinin canını feda etmesidir. Dolayısıyla komutanın böyle yapması müstehaptır.

Ancak bu, ganimetten önce olmalıdır. Ganimet elde edildikten sonra böyle bir ödül duyurusu câiz değildir.

Ancak Şam fakihleri, "Peygamber'in ganimet ele geçirdikten sonra bazı askerlere özel ödül verdiği" yolundaki rivayete dayanarak, komutanın bunu yapma yetkisine sahip olduğunu savunmuşlardır.

Biz Hanefîler bu rivayeti şöyle yorumlarız: Peygamber (s.a.v.), bu ödülü beşte birlik paydan veya kendi hakkı olan seçip alabileceği mallardan yapmış olabilir. Yahut Peygamber (s.a.v.) bunu özellikle Bedir savaşında yapmıştır. Çünkü rivayet edildiğine göre, Bedir savaşında, ganimet üzerindeki tasarruf yetkisi, yalnızca O'na (s.a.v.) aitti.

Said b. Müseyyeb (r.a.), "Ganimet İslam toprağına götürüldükten sonra, özel ödül yoktur. Ancak Resûlüllah (s.a.v.)'ın yetkisi bunun dışındadır" diyerek buna işaret etmiştir.

Bunun gerekçesi şudur: Ganimet ele geçirildikten sonra böyle bir ödül verilmesi, beşte birlik payda hak sahibi olanların ve ganimetten pay alma hakkı bulunan bazı savaşçıların haklarını iptal eder. Bu da onlar arasında fitne çıkmasına ve aralarının bozulmasına yol açar. Halbuki ödül vaadi, savaşa teşvik ve fitneyi

[10/50]

---

[141] Abdurrezzak, *Musannef*, V/239; Ebû Dâvûd, Cihad 144; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XII/129; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI/315.

[142] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IV/20; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, IV/348; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, V/596.

yatıştırmak içindir. Ganimet ele geçirildikten sonra bazı askerlere özel ödül vermek ise, konuluş amacıyla bağdaşmayan bir duruma yol açar. Bu ise câiz olamaz.

Bir kimse, ganimet malından hayvanı için yem alsa, İslam topraklarına girildiğinde aldığı bu yemden bir kısmı artmışsa, bu artan kısmı, henüz paylaştırılmamışsa ganimet malları içine koyar.

Çünkü yemi almasına ihtiyaçtan dolayı izin verilmiştir. Bu ihtiyaç, İslam topraklarına girildiğinde son bulmuştur.

Buna izin verilmesi, savaşçıların ganimet üzerindeki hakkı henüz kesinleşmediğinden dolayıdır. Ganimetin İslam topraklarına götürülmesiyle bu durum (hakkın kesinleşmemesi durumu) ortadan kalkmıştır.

Ganimet paylaştırılmışsa, elindeki yem, yitik eşya (lukata) hükmünü alır. Kendisi fakirse, onu kendisinin tüketmesinde bir sakınca yoktur. Varlıklı birisi ise, yemi satar ve buluntu eşyada olduğu gibi, parasını sadaka olarak fakirlere verir.

Ganimet içinden almış olduğu yiyecek ve yemi satamaz da.

Çünkü bunlar, ihtiyacından dolayı ona mübah kılınmıştır. Yeme izni verilen kişi, izin verilen yiyeceği satarak onun üzerinde işlem yapamaz. Şayet böyle bir şey yaparsa parayı, henüz paylaştırılmamışsa ganimet malları arasına koyar. Paylaştırılmışsa, -açıkladığımız gibi- buluntu eşya konusunda ne yapılması gerekiyorsa, onu yapar.

Yemi (veya yiyeceği) düşman topraklarında, kendi ordusundan bir askere ödünç verse onu ondan geri alması câiz olmaz.

Çünkü ödünç veren ile alan, onu yemek (veya hayvanına yedirmek) konusunda birbirine eşittir. Ancak ilk alan, yiyecek kendi elinde olduğu için, onu yemek konusunda daha öncelikliydi. Yiyecek elinden çıkınca bu öncelik hakkı da düşer. Bundan dolayı verdiği kişiden hiçbir şeyi geri alamaz.

Askerlerden biri, ganimet içinde bulunan bir câriyeyi özgür kılsa, kıyasa göre bu özgür kılma işlemi geçerli olur.

Çünkü ganimet üzerindeki hakları, İslam topraklarına getirmeleriyle kesinleşmiştir.

Görmez misin ki, paylaştırmayla, her bir askerin özel mülkiyeti belirlenir. Paylaşım, mülkiyet kurmaz. Ortak mülkiyetin ayrıştırılmasını sağlar. Buradan anlaşılıyor ki, onların mülkiyeti daha önceden vardı. O asker, kendisiyle başkaları arasında ortak olan bir câriyeyi özgür kıldı.

Bu hüküm, Şâfiî (rh.a.)'nin prensibine göre daha açıktır. Çünkü o, ganimeti ele geçirmekle mülkiyetin sabit olacağı görüşündedir.

Ancak biz Hanefîler, istihsan delilini işleterek, bu özgür kılmayı geçerli saymayız.

Çünkü özgür kılmanın geçerliliği için, özgür kılmaya konu olan köle üzerinde kesin bir mülkiyet bulunmalıdır. Paylaşımdan önce askerlerin bu nitelikte bir mülkiyeti yoktur.

Görmez misin ki, komutan ganimet mallarını satarak parasını paylaştırabilir. Paylaşmada askerlerden her birine hangi payın düşeceği de bilinemez. Dolayısıyla özgür kılmanın geçerlilik koşulu henüz gerçekleşmemiştir. Bundan dolayı bu özgür kılma işlemi geçerlilik kazanmaz.

Yine bir askerin ganimet içindeki bir câriyeyi çocuk annesi (ümmü veled) edinmesi de geçerli olmaz.

Çünkü onu çocuk annesi edinmek, özgür kılınma hakkı doğurur. Bu da, ancak çocuk annesi edinilecek kadın üzerinde kesin bir mülkiyet oluştuktan sonra olabilir.

Oğlunun câriyesini çocuk annesi edinen babanın durumu bundan farklıdır. Çünkü onun câriyeyi mülkiyetine alma yetkisi vardır. Dolayısıyla, câriyeyi çocuk annesi edinmeden önce onu mülkiyetine almış sayılır.

Burada ise askerin, komutanın onayını almadan bu câriyeyi mülkiyetine alma yetkisi yoktur. Dolayısıyla onu çocuk annesi edinmesi geçerlilik kazanmaz. Çocuğun nesebi de ona ait kılınmaz.

Fakat kesinleşmiş bir mülkiyet hakkı bulunduğundan dolayı, ona zina cezası verilmez. Ama ilişki bedeli (ukr) ödemesi gerekir.

Çünkü böyle bir durumda İslam toprakları içinde meydana gelen bir cinsel ilişki, ya zina cezasını, ya da ilişki bedelini gerektirir. Bu durumda, o ve çocuğu, ganimetten sayılır. Çünkü çocuk, annesine bağlıdır.

Şâfiî (rh.a.)'ye göre ise, onun câriyeyi çocukannesi edinmesi geçerlidir. Çünkü onun prensibine göre, ganimetin elde edilmesiyle mülkiyet kesinleşir.

Ganimetten mal çalmanın hükmü

Askerlerden biri, ganimetler arasından bir eşya çalsa eli kesilmez.

Çünkü onun üzerindeki hakkı kesinleşmiştir.

Ancak çaldığı eşyayı ganimete geri verir. Ona tazir cezası verilir. Ama biz Hanefîlere göre, yükü yakılmaz.

Evzâî (rh.a.), "Yükü yakılır" demiş ve bu görüşünü Peygamber (s.a.v.), ganimetten gizlice mal kaçıranın yükünün yakılmasını emretti" hadisine dayandırmıştır. **[10/51]**

Siyer-i Kebîr'de Muhammed (rh.a.), bu hadisin sahih olamayacağını ifade etmiştir. Çünkü Resûlüllah (s.a.v.) döneminde, orduda cahil bedeviler de bulunurdu. Bunlar, zaman zaman ganimetten gizlice eşya çalarlardı. Şayet ganimetten gizlice

mal çalanın yükünün yakılması gerekseydi, Peygamber (s.a.v.)'in bu yöndeki uygulaması duyulur ve birçok kişi tarafından nakledilirdi.

Bu kişinin yükünde Mushaflar bulunsa bunlar da yakılır mı dersin!

Bu görüşün uygulamadan uzak olduğunu ortaya koymak için daha birçok delil sayılabilir.

Kişinin ganimetten gizlice eşya çalması durumunda, el kesme ve yük yakma cezası verilmediği gibi, kölesi veya mahrem bir yakını çaldığında da el kesme ve yük yakma cezası yoktur.

Çünkü bunların çalma girişimi, ganimette pay sahibi olanın girişimi hükmündedir. Bu konuyu "Hırsızlık" bölümünde açıklamıştık.

Ganimet sancaklara paylaştırıldığında, bir câriye bir sancağa veya daha küçük bir birliğe düşse ve içlerinden biri, onu özgür kılsa, ortaklar az sayıda ise bu özgür kılma geçerli olur.

Çünkü fertlere paylaştırılmadığı için, her bir malın kime ait olduğu tam netlik kazanmamış olmakla birlikte, genel bir paylaşım yapıldığı için mülkiyet kesinleşmiştir.

Görmez misin ki, komutanın artık ganimetin satılmasına veya esirlerin öldürülmesine karar verme yetkisi kalmamıştır.

Bu nedenle bu câriye, verildiği birliğin askerleri arasında ortak mülkiyete konu olur. Onlardan birinin özgür kılma işlemi geçerlilik kazanır.

Ancak bu, askerlerin sayıca az olması ve dolayısıyla ortaklığın, özel (yani dar kapsamlı) olması durumunda geçerlidir. Sayıca çok olmaları durumunda ise ortaklık, genel olur. Müslümanların devlet hazinesi üzerindeki ortaklıkları gibi. Genel ortaklıklarda ise, ortaklardan birinin, köleyi özgür kılma yetkisi yoktur. "Az", yüz ve aşağısıdır.

Ben bu konuda herhangi bir miktar belirlemiyorum.[143]

Muhammed, *es-Siyerü'l-Kebîr*'de bu konuda farklı görüşlere yer vererek şöyle der:

Kimi fakihler, "Az ile çok arasındaki sınır kırktır" demişlerdir. Çünkü Resûlüllah (s.a.v.), müslümanların sayısı çoğalınca İslam dinini açığa vurdu. O zaman, sayıları kırk idi.

Kimileri, faili mechul cinayetlerde elli kişiye yemin ettirildiğine bakarak "bu sayı ellidir" demişlerdir.

---

[143] Muhammed (rh.a.)'in *es-Siyeru's-sağîr*'deki ibaresinden anlaşıldığı kadarıyla azlık miktarını "yüz ve aşağısı" şeklinde belirleyen Ebû Hanife'dir. Muhammed (rh.a.) "Ben bu konuda herhangi bir miktar belirlemiyorum" diyerek bu konuda Ebû Hanife'den ayrıldığını ifade etmiştir. Bkz. Şeybanî, *Siyer,* s. 120; Beyrut, 1975.

Kimileri, ﴿ فان يكن منكم مئة صابرة ﴾ *"Sizlerden sabırlı yüz kişi bulunursa iki yüz kişiye galip gelir"* (el-Enfâl 8/66) âyetinden hareketle bu sayının yüz olduğunu söylemişlerdir.

Kimileri, "Hesaba kitaba gerek duyulmadan sayılabilecek bir sayıda iseler az sayılırlar" demişlerdir.

Kimileri de, "İçlerinden birinin çocuğu dünyaya geldiğinde, doğum haberi, bir gün içinde herkesçe duyulacak sayıda iseler "az" sayılırlar" demişlerdir.

Ancak en doğru görüş ise, onların az veya çok olduğuna karar verme yetkisinin komutana (devlet yetkilisine) ait olduğudur.

Çünkü miktarlar, kıyas yoluyla belirlenemez. Bu konuda delil olabilecek herhangi bir nass (âyet veya hadis) da yoktur. Dolayısıyla en uygun olan, bunun idarecinin ictihadına bırakılmasıdır.

Ordu, bir kadını esir alsa, bundan kısa veya uzun bir süre sonra da kocasını esir alsa, kadın bu süre zarfında ister iki aybaşı dönemi geçirsin, ister geçirmesin, düşman topraklarından çıkarılmadan kocası da esir alınmış ise aralarındaki evlilik bağı devam eder.

Eşlerden biri esir alınıp İslam toprağına götürüldükten sonra, diğer eş de esir alınıp getirilse evlilik bağları sona erer.

Biz bu konuyu "Evlilik" bölümünde açıklamıştık.

Burada evlilik bağını sona erdiren neden, onların esir düşmeleri değil, ülke farklılığıdır. Eşler, ister birlikte esir düşsünler, ister biri diğerinden sonra esir düşsün, aralarında ülke farklılığı meydana gelmemişse, evlilik bağları devam eder.

Esir alınan eş, İslam toprağına götürüldüğünde, ülke farklılığı hem fiilen, hem de hükmen gerçekleşmiş olur. Aralarındaki evlilik bağı son bulur. Sonradan diğer eş de esir edilse bile, evlilik geri dönmez.

Doğrusunu Allah bilir.

GANİMET İÇİNDE BULUNAN VE ÖNCEDEN BİR MÜSLÜMANA AİT İKEN MÜŞRİKLERCE ELE GEÇİRİLMİŞ OLAN MALLARLA İLGİLİ HÜKÜMLER

[10/52]

Hâkim eş-Şehîd el-Mervezî (rh.a.) der ki:

Gayri müslimlerin müslümandan zorla aldığı mala sahip olması

Bu bölümdeki meseleler, üzerinde görüş birliği olmayan şöyle bir esasa bina edilmiştir:

Biz Hanefîlere göre, kâfirler zor kullanarak müslümanlara ait olan malları ele geçirir ve kendi ülkesine götürürse o mallara sahip olurlar.

Şâfiî (rh.a.)'ye göre ise, sahip olamazlar. Kâfirlerin ele geçirdiği bu mallar, onların mülkiyetine geçmiş sayılmaz. Bu konudaki delili şu âyettir:

﴿وَلَن يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا﴾

"Allah kâfirler için mü'minler aleyhine asla bir yol vermeyecektir." (en-Nisâ 4/141)

Karşı tarafa güç üstünlüğü kurup zorla mallarını almak, imkânların en güçlüsüdür.

Uteybe b. Hısn, Medîne-i Münevvere halkının otlayan hayvanlarına saldırdı. Hayvanlar arasında Resûlullah (s.a.v.)'ın devesi Azbâ' ile Ensâr'dan bir kadın da vardı.

Ensardan olan bu kadın diyor ki: Gece karanlık bastırınca ellerinden kaçmaya karar verdim. Elimi hangi deveye dokundu isem ses çıkarıyor, böğürüyordu. Ne zaman ki, Resûlüllah (s.a.v.)'ın devesi Azbâ'ya dokundum; bana yaklaştı ve sessizliğini korudu. Ona bindim ve; Allah bana kurtulmayı nasip ederse bu deveyi kurban edeceğim, hörgücünden ve ciğerinden yiyeceğim, diye adakta bulundum.

Resûlullah (s.a.v.)'ın huzuruna gelince, başımdan geçeni ona anlattım. Resûlullah (s.a.v.);

بِئْسَمَا جَازَيْتَهَا لَا نَذْرَ فِيمَا لَا يَمْلِكُ ابْنُ آدَمَ

"Onu ne kötü bir şekilde ödüllendiriyorsun! İnsanoğlu kendi sahip olmadığı bir şeyi adayamaz."[144] buyurdu.

Kişinin sahibi olmadığı bir malı adaması

Bir başka rivayette de;

"Onu geri ver. O bizim develerimizdendir. Allah'ın İsmiyle ailene dön!" buyurmuştur.

Bu hükmün açıklaması şöyledir: Müslümanlara yapılacak saldırı açık ve kesin bir düşmanlıktır. Haramdır. Mübah olduğunu iddia edebilecek hiçbir yönü yoktur. Dolayısıyla bir müslümanın başka bir müslümanın malına el koyması gibi, mülkiyet nedeni olamaz.

Böyle diyoruz. Çünkü mülk edinmek, meşru ve herkesin kendisine rağbet ettiği bir şeydir. Öyleyse meşru bir nedene dayanması gerekir. Açık ve kesin bir düşmanlık ise, meşruluğun tamamen zıddıdır. Ayrıca İslam dininde güvence altına alınmış bir şey, tıpkı kişi özgürlüğünde olduğu gibi, güç kullanarak ve zorbalıkla mülk edinilemez.

Din (şeriat), bir malı ve insan özgürlüğünü, tek bir yolla güvence altına alır. Resûlüllah (s.a.v.);

---

[144] Müslim, Nüzür 8; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XVIII/190.

فإذا قالوها عصموا مني دماءهم وأموالهم

"Lâ ilâhe illallah diyerek iman edenler, canlarını ve mallarını benden korurlar[145]", buyurmuştur.

Bu da can ile malın, zorla mülkiyet altına alınamayacağı konusunda birbirine eşit olduğuna delildir.

Çünkü el koyma (istila), sahibi olan korunmuş mallarda değil, mübah mallarda mülkiyet nedenidir. Görmez misin, izin ve güvence alarak İslam Ülkesine giren bir kimsenin malı, güç kullanılarak elinden alınamaz. İzni olmayan bir düşman ülke vatandaşının malı ise zorla alınabilir.

Bunun bir benzeri de şudur. Harem bölgesinin dışında yaşayan av hayvanları yakalanıp mülkiyet altına alınabilir. Ama Mekke Harem bölgesinde yaşayan av hayvanları, yakalanıp mülkiyet altına alınamaz.

Hukuki bir neden, ancak kendisine uygun olan bir konuda işlerlik gösterir. Eğer bir ele geçirme, başkasına ait ve hukuki olarak güvence altında olan bir malda cereyan etmişse, mülkiyet ifade etmez .

Bu noktada satın alma, hediye ve bağış gibi mülkiyet nedenlerinden farklıdır. Çünkü satın alma ve hibe gibi işlemler, başkasına ait meşru mallarda etkisini gösterir.

Bu konuda Hanefîlerin delilleri ise şunlardır:

Kur'an'da;

﴿لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ﴾

"(Allah'ın verdiği bu ganimet malları) yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılan yoksul muhacirler için..." (el-Haşr 59/8)

Bu âyette Allahu Teâlâ, Mekke'den hicret eden mü'minleri "fakir kimseler" olarak isimlendirmiştir. Fakir kelimesi de, gerçek anlamda malı olmayan kimseyi ifade eder. Şayet kâfirler, el koyma yoluyla (zorla) onların mallarını sahiplenmeselerdi Allahu Teâlâ onlara fakir demezdi.

Mekke'nin fethi günü Ali (r.a.), Resûlüllah (s.a.v.)'a; "Evine inmeyecek misin?" diye sormuş, Resûlüllah (s.a.v.) da O'na ; وَهَلْ تَرَكَ لنا عقيلٌ مِنْ رَبْعٍ *"Akîl* [146] *bize yer mi bıraktı!?*[147]*"* diye cevap vermiştir.

---

[145] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/11; Buhârî, I'tisam 28; Müslim, İman 35; İbn Mâce, Fiten 1; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân 88; Nesâî, Cihad 1.

[146] **Akîl,** Rasûlullâh (s.a.v.)'ın amcası Ebu Talib'in oğlu, Ali (r.a.)'nin ağabeyisidir.

[147] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/201; Buhârî, Meğâzî 49; Müslim, Hacc 439; İbn Mâce, Ferâiz 5; Ebû Dâvûd, Menâsik 86; Hâkim, *Müstedrek*, II/658.

Rasûlullâh (s.a.v.)'ın Mekke'de, Hatice (r.a.)'den miras kalan bir evi vardı. Peygamberin hicretinden sonra Akîl bu evi işgal etmişti.

Bu görüşün aklî yönünü açıklamak mümkündür: Zorla sahip olmak, müslümanın, kâfirin malına sahip olduğu bir yoldur. Aynı şekilde kâfir de bu yolla bir müslümanın malına sahip olur. Nitekim alış-veriş ve hediyeleşmede de durum böyledir. [10/53]

Bu yolla mal edinebilmek de şu şekilde gerçekleşir. Alma fiilinin bizzat kendisi, malı ele geçirerek, fiilî hâkimiyet kurulan mala sahip olma nedeni gerçekleşmiş olur.

Dünyalık elde etme yollarında, kâfirlerle aramızda eşitlik vardır. Hatta onların dünyalık nasibi, müslümanlardan daha geniştir. Çünkü dünya, onların bütün emelleridir. Kâfirlerin savaştan kasıtları, sadece dünya malı kazanmaktır.

Biz müslümanlar ise, ganimette sırf dünyalık kazanma amacı taşımayız. Müslümanların dünyalık edinmeye yönelik kasdı olmadığı halde, böyle bir fiil müslümanlar için mülkiyet nedeni sayılınca, bütün emeli dünyalık elde etmek olan kâfirler için mülkiyet nedeni olması önceliklidir.

Kâfirlerle aramızdaki fark, cezalandırma söz konusu olan şeylerde kendini gösterir. Çünkü cezalar, eylemlere uygun olarak verilir. Bu da meselâ, özgür bir kimseyi mülkiyet altına almada ortaya çıkar. Çünkü insanoğlu, aslında sahip olunmak (mülk olmak) için değil, mâlik olmak için yaratılmıştır. İnsanda mülkiyet altına girme niteliğinin meydana gelişi, ancak sahip olma niteliğinin ortadan kalkmasıyla mümkündür. Bu da kâfirler hakkında, onları cezalandırma yoluyla meşrudur. Kâfirler Allah'ın birliğini inkâr ettikleri için, Allah da bunun karşılığı olarak onları, kuluna köle yaparak cezalandırır. Böyle bir şeyin müslümanlar hakkında geçerliliği yoktur.

Özgürlük niteliğinin, karşılık ve cezalandırma olarak iptal edilmesinde garipsenecek bir durum yoktur. Bilindiği gibi köle olan bir kimseye, özgürlük niteliğini kazandırmak da ödül olarak ve Allah'a yaklaşma, sevap elde etme yoluyla meşru kılınmıştır. Dolayısıyla özgürlük niteliği, karşılık (ceza) verme ve cezalandırma yoluyla iptal edilebilir. Bu yol, özgür olan müslüman için geçerli olmadığı gibi, köle olup da özgürlüğünü kazanma hakkını elde edenler için de uygulanamaz. Öyle ki, zaten köle olan bir kimse üzerindeki mülkiyet, bu yolu kullanmaya ihtiyaç olmadan sabit olduğu gibi, kâfirler de ele geçirme yoluyla müslümanların kölelerine sahip olabilirler.

Helallik ve haramlık konusundaki kâfirlerle aramızdaki farklılık, nedeni oluşan bir mülkiyetin hükmü konusunda aramızdaki eşitliğe engel değildir. Nitekim bir müslümanın kâfir bir köle elde etmesi, mülkiyet ifade eden mübah bir yoldur. Bir kâfirin müslüman bir köleye sahip olması ise haramdır. Her ne kadar biz Hanefîlere göre haksız bir fiil, mülkiyet ifade etmese de, gerekli neden oluşunca müslüman

köleye sahip olmak, yine de mülkiyet ifade eder. Çünkü bir fiil, meşru ve hukuken güvence altındaki bir mal konusunda haksız bir yol sayılır. Bir malın hukuken güvence altında sayılması, o malın ihrazı (ele geçirilmesi) ile gerçekleşir. İhraz ise, din ile değil, yurt (dâr) ile olur. Çünkü din ile ihraz dinin (şerîatın) hakkına uygun hareket etmek yönündendir. Günahlık bu hakka tecavüzdedir. Bu da inkârcılar için söz konusu olmaz. Onlar hakkında ihraz, fizîki olarak onların kötülüğüne engel olacak olan yurt ile gerçekleşir.

Bir mal, İslam ülkesinde ele geçirilmekle, hukuki güvence altında olduğu sürece bize göre, zorla onu ele geçirenin mülkiyetine girmez. Ancak müslüman kimseye ait bir malın bu niteliği, düşman topraklarına götürülüp düşmanlar tarafından kendi topraklarında sahiplenilmesiyle ortadan kalkar. Bu mal onların mülkü olur. Bu malı onlardan geri almak, artık düşmanlık ve haksız yolla olmadığı gibi, hukuki koruma altında da değildir. Bu yüzden böyle bir malı zorla düşmanın elinden geri almak, yeniden onu mülkiyete alma nedeni sayılır.

Dini açıdan ihrazın, kâfirler hakkında bir etkisinin olmayacağına delil, tazminatın ödenmemesi konusudur. Görmez misin düşmanlar, telef ettikleri müslüman canlarını ve mallarını ödemekle yükümlü değildirler.

Bir malın hukuki koruma altında olmasının etkisi, mülkiyete engel olmasından daha açıktır.

Mal dokunulmazlığı açısından, düşmanın din farklılığı, tazminat ödemeyi gerektiren konularda dikkate alınmadığına göre, mülkiyete engel olma konusunda da dikkate alınmaz. (Medinelilere ait hayvanların düşmanlar tarafından ele geçirildiğini nakleden) hadisin yorumuna gelince; müşrikler bu hayvanları henüz kendi topraklarına götürerek kendi mülkiyetlerine tam olarak geçirmemiş olmalarındandır.

Resûlüllah (s.a.v.)'ın devesiyle kaçan kadın da, bu nedenle binerek kaçtığı
[10/54] deveye sahip olamamıştır. Bunun içindir ki Resûlüllah (s.a.v.), deveyi geri almış, kadının yaptığı adak da, sahip olmadığı bir malda yaptığı adak sayılmıştır.

Âyetteki kasıt, almanın (cezalandırmanın) hükmüdür. Buna delil, aynı âyette geçen, şu ifadedir:

﴿فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾

"Allah, kıyamet gününde aralarında hükmedecekir." (en-Nisâ 4/141)

Biz de bu âyete dayanarak, kâfirlerle aramızdaki farkın asıl ahirette ortaya çıkacağı görüşündeyiz. Çünkü ahiret, yapılan işlerin karşılığının verildiği yerdir. Ödül ve cezaların verildiği ahiret yurdunda, müslümanlar aleyhine kâfirlere imkân tanınmayacaktır.

Malı, düşman tarafından istila edilen bir müslümanın, malını ganimetler arasında bulması

Bu bilgileri edindikten sonra deriz ki; bir müslümanın kâfirler tarafından ele geçirilmiş malı, ganimetlerle birlikte onlardan geri alınmışsa bakılır: Eğer müşrikler önceden ele geçirmiş oldukları bu malı, kendi ülkelerine götürmüşlerse, malın asıl sahibi olan müslüman, malını paylaşımdan önce ganimet arasında bulursa karşılıksız olarak alabilir. Ganimet paylaşıldıktan sonra bu malı bulmuşsa; dilerse değerini ödeyerek onu alabilir.

Bu konudaki delil, Abdullah b. Abbas (r.a.)'ın naklettiği şu hadistir: "Müşrikler müslümanlardan birisinin devesini ele geçirerek kendi ülkelerine götürmüşlerdi. Daha sonra deve müslümanların ele geçirdiği ganimetler arasında görülünce devenin eski sahibi, devesini almak için davacı oldu. Resûlüllah (s.a.v.) ona:

إن وجدتها قبل القسمة أخذتها بغير شيء وإن وجدتها بعد القسمة أخذتها بالقيمة ان شئت

"Deveni, paylaşımdan önce bulmuşsan karşılıksız olarak alabilirsin. Eğer paylaşımdan sonra bulmuşsan ve onu almak istiyorsan, değerini ödeyerek alabilirsin,[148]" buyurmuştur.

Bu hadis, kâfirlerin ele geçirip ülkelerine götürdükleri müslüman mallarına sahip olduklarını gösteren bir delildir. Ancak asıl mal sahibinin malını alması, paylaşım yapılmadan önce karşılıksız olma, paylaşımdan sonra ise değer ödeme açısından farklılık gösterir. Çünkü malı düşmanlar tarafından işgal edilen bir müslüman, zulme uğramış, mazlum duruma düşmüştür. İslam diyarının düşmanlara karşı korunması gerekenlere (gazilere) düşen, kâfirlerin peşine düşüp, bu kişiyi düşmanın zulmünden kurtarmak, müslümanın malını onun elinden almaktır. Paylaşım yapılmadan önce ganimet üzerindeki hak, savaşçıların hepsine aittir. Savaşçıların, bu kişinin malını geri vererek bu zulmü önlemeleri gerekir. Ancak paylaşım yapıldıktan sonra bu mal, payına düşen kişiye geçmiştir. O kişinin bu maldaki mülkiyeti kesin duruma gelmiştir. Mal, payına düşen bu kişi de zulmü önlemekle yükümlüdür. Fakat bu yükümlülüğü, kendi hakkını iptal ederek yerine getirmek zorunda değildir. Bu kişinin hakkı, malın bizzat kendisinde değil maliyetindedir (değerindedir). Görmez misin bir devlet başkanı, ganimetleri satıp parasını savaşçılara dağıtabilir. Eski sahibinin hakkı ise bizzat malın kendisindedir. Durum böyle olunca, mal sahibi dilerse değerini ödeyerek malını geri alabilir. Böylece her biri, kendi hakkına kavuşmuş ve her ikisi açısından da adil bir çözüm yolu bulunmuştur.

Diğer yandan, mücahidlerin paylaşımdan önce ganimet üzerinedeki hakkı, her hangi bir bedel karşılığı oluşmamıştır. Aksine onlara dinin bir bağışıdır.

---

[148] Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, III/433. Ayrıca bkz. Dârekutnî, *Sünen*, IV/14; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsât*, VIII/216.

Dolayısıyla müslüman ülke vatandaşı olan eski sahibinin, malını karşılıksız olarak alması, mücahidlerin hakkı olan bir bedeli iptal etmiş olmaz. Paylaşımdan sonra bu malın payına düştüğü kimse, ganimetten kendisine düşecek bedel karşılığı almaya hak kazanmıştır. Onun bu bedel isteme hakkını iptal etmek, mümkün değildir. Dolayısıyla eski mâlik, bu mal payına düşen kimseye, hakkı olan bedeli vererek malı ondan alabilir.

Ancak eski sahip, bu malın kendisine ait olduğunu isbat ettiğinde onu alabilir. Yalnız söz, paylaşımdan önce mücahidlerin hakkını iptal etmeye yeterli delil olmadığı gibi, paylaşımdan sonra da payına düşen kimsenin mülkiyet hakkını ortadan kaldırmaya da yeterli değildir.

Kâfirler tarafından ele geçirilen bir mal, mislî (standart) mallardan olmadığında hüküm böyledir. Eğer alınan mal, dirhem, dinar, para, ölçüye ve tartıya gelen mislî (standart) mallardan ise, böyle bir malı eski sahibi paylaşımdan evvel bulursa karşılıksız alır. Paylaşımdan sonra bulması durumunda ise, hiçbir şekilde alamaz. Çünkü dînen, bu malı almak, yararlı olduğu zaman geçerlidir. Paylaşımdan önce malı alması yararlıdır. Paylaşımdan sonra alması durumunda ise o malın dengini ödeyerek almak zorundadır. Bunun ise ekonomik bir yararı yoktur. Çünkü bu tür şeylerdeki maliyet, ölçü ve tartı göz önüne alınarak değerlendirilir. Bu yüzdendir ki, standart mallar, haklarında faiz cerayan eden mallar sayılır.

Bu tür bir malı, değerini ödeyerek geri almak bir yarar sağlamayacağına göre deriz ki; böyle bir geri alış meşru sayılamaz. Mislî (standart) olmayan mallar bundan farklıdır. Çünkü bu çeşit (mislî olmayan) malların değerinin ödenerek geri alınması, o malda insanların meşru bazı amaçlarının bulunması nedeniyle, belli bir yarar ifade eder.

[10/55] **Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, müslüman bir kimsenin kölesi, kaçarak düşmanlara sığınsa, daha sonra da esir alınarak paylaşımda savaşçılardan birinin payına düşse, eski sahibi onu karşılıksız alabilir.**

Ebû Yusuf ve Muhammad (rh.a.)'e göre ise, eski sahibi kölesini geri almak istiyorsa onun değerini ödemek zorundadır.

Bu konudaki delilleri, Abdullah b. Ömer (r.a.)'in naklettiği şu hadistir: Müslüman bir kimsenin kölesi düşman ülkeye kaçmıştı. Daha sonra o düşmandan alınan esirler arasında olduğu görüldü. Kölenin sahibi, Resûlüllah (s.a.v.)'ın huzuruna çıkarak kölesini almak için davacı oldu. Resûlüllah (s.a.v.);

ـ ه حنيفة قبل خمسة أخماسه بعد شيء وبعد خمسة أخماسه أخذه بالقيمة إن شاء

"Köleni, paylaşımdan önce bulmuşsan karşılıksız olarak alabilirsin. Eğer onu paylaşımdan sonra bulmuşsan ve almak istiyorsan, değerini ödeyerek alabilirsin[149]*,"* buyurdu.

Ezher b. Yezîd, şöyle bir olay naklediyor: Birisinin câriyesi, düşman ülkesine kaçtı. Daha sonra ele geçirilen esirler arasında görüldü. Efendileri onu geri almak için davacı oldular. Ordu komutanı Ebû Ubeyde b. Cerrâh (r.a.), bir mektup yazarak durumu Ömer (r.a.)'e bildirdi. Ömer (r.a.), bu mektuba şöyle cevap verdi: "Câriyeyi paylaşımdan önce bulmuşsa, alabilir; paylaşımdan sonra bulmuşsa artık paylaşım geçerlidir."

Ayrıca kaçak bir köle, başka tür yollarla da mülkiyete geçirilebilir. Mesela İslam ülkesinde başıboş dolaşırken düşmanlar tarafından ele geçirilip, kendi yurtlarına kaçırılabilir. Ülkelerinde mülkiyet altına alınabilir. Yahut hayvanlar, düşman yurduna kaçabilirler.

Ele geçirilip düşman ülkesine götürülen bir malın, onların mülkü olma niteliğinin bir açıklaması da bu malın, miras yoluyla onu ele geçiren kişinin mirasçısına kalabileceğidir. Öyle ki, mirasçı, kendisine bu şekilde miras kalan bir köleyi, miras bırakan öldükten sonra özgür kılacak olsa, bu özgür kılma geçerli sayılır.

Ayrıca böyle bir köle ödeme karşılığı olarak da, bir kimsenin mülkiyetine girebilir. Öyle ki; köle, birisi tarafından gasp edildiği ve gasp eden kişice, sahibine ödendiğinde, köle tazminat karşılığı sahiplenilmiş olur.

Yine böyle bir mal, küçük yaştaki çocuğa bağışlama (hibe) veya elinde olan kimseye onu satma yoluyla da onu alan kişinin mülkiyetine geçer.

Ancak kaçak kölenin onu elinde tutan kimseden başkasına satılması câiz olmaz. Çünkü bu durumda satan kişi, onu alıcıya teslimden âcizdir. Yoksa bu yasak, böyle bir malın mülkiyet kabul etmeyen bir mal olması yüzünden değildir.

Dünyalık elde etme nedenlerinde müslümanlarla gayri müslimler arasında eşitlik

Gayri müslimlerden bize kaçan kölenin hükmü bunun delilidir. Biz böyle bir köleyi ele geçirmekle, ona sahip oluruz. Daha önce açıklandığı gibi, dünyaya yönelik kazançta onlarla aramızdaki eşitliğin bir gereği olarak, onlar da ele geçirdikleri takdirde, bizim kölemize sahip olurlar.

Ebû Hanîfe (rh.a.), Muhammed (rh.a.)'in *el-Asl* adlı eserinde kendi görüşünün dayandığı esası açıklar ve der ki; Çünkü kâfirler böyle bir köleyi mülkiyet altına alamazlar. Bu ifade ile, kölenin kendi kendine sahiplenildiğini, onun zilyedliğinin de hukuki hüküm ifade eden bir zilyedlik olduğunu, bu zilyedliğin, müşriklerin onu fiilî hâkimiyet ve korumaya alarak sahiplenmelerini önleyeceğini kasteder. Nitekim efendisiyle özgür kılınma anlaşması yapan (mükâtep) bir köle de, kendi kendinin zilyedinde sayılır.

---

[149] Zeylei, *Nasbu'r-râye*, III/433.

Biz bu görüşteyiz. Çünkü, efendisinin köle üzerindeki zilyedliği, kaçmasıyla fiilî olarak, düşman topraklarına girmesiyle de hükmî olarak kalkmıştır. Çünkü dârülharpde (düşman ülkede) bulunan bir köle üzerinde müslüman bir kimsenin mülkiyeti, hükmî açıdan geçerli olamaz. Nitekim İslam devlet başkanının hükümranlığı da, dârülharpdeki bir kimse üzerinde söz konusu olamaz.

Ancak bu, ya efendisinin zilyedliği, üzerinden kalkan bir köle, bir başkasının mülkiyetine girmediği içindir. Bu köle üzerinden efendinin zilyedliği fiilî olarak kalkmıştır. Düşmanın eline de geçmediğinden, üzerinde düşmanın zilyedliği de gerçekleşmemiştir. Ya da dârülharp halkının zilyedliğinin böyle bir köle üzerinde hükmî olarak değil, fiilî olarak sabit olabileceğindendir. Çünkü köleyi yakalayamadıkları sürece, onların köle üzerindeki fiilî zilyedlikleri sabit olmaz. Dolayısıyla bu köle, kendi kendisinin zilyedindedir. Çünkü bir insan, köle bile olsa kendi üzerinde zilyedlik elde etmeye ehildir.

Nitekim bir köle kendi kendini efendisinden satın almaya vekil atasa, onun da kendi üzerinde zilyedliği olabileceği için, satıcı, bedel karşılığında onu hapsetme yetkisine sahip değildir. Çünkü bir kölenin kendi kendisine sahip olmasına engel, onun üzerinde efendisinin zilyedliğinin bulunmasıdır. Bu zilyedlik ortadan kalkıp, yerini bir başkası doldurmayınca, engel ortadan kalktığı için kendi kendisinin sahibi durumuna gelir. Böyle bir köle, efendisiyle özgürlük anlaşması yapmış (mükâtep) bir köleye benzer ki, o da kendi kendisinin sahibidir.

Hukuki olarak geçerli sayılan ve hukuki sonuç meydana getiren böyle zilyedlik dikkate alındığında, bu kölenin, İslam ülkesinde mülk olma niteliği devam eder. Çünkü mülk sahibi, İslam ülkesi vatandaşıdır. Düşmanlar, hiçbir şekilde bu köle ile sahibinin zilyedliğini birbirinden ayırma yetkisine sahip değildirler.

[10/56] Bu köle, İslam ülkesinde mülk olarak devam ettikçe müşrikler onu mülk edinmiş olmazlar.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin; "Kâfirler, onu mülkiyetlerine almış olmazlar" sözünün anlamı budur.

İslam ülkesinde dönüp dolaşan kölenin durumu bundan farklıdır. Çünkü o, hükmî olarak efendisinin zilyedindedir. Bu yüzden, onu küçük yaştaki oğluna hediye etse, oğlu onu teslim almış sayılır. Hükmen mülkiyete engel olan şey, kölenin kendi kendine sahip olmasına da engeldir. Dolayısıyla müşrikler onu ele geçirdiklerinde onu mülk edinme tamam olmaz.

Düşman ülkeye kaçan bir köle ise, hükmî olarak efendisinin zilyedliğinde sayılmaz. Efendisi onu küçük çocuğuna hediye edecek olsa, bu hibe geçerli değildir.

Harameyn kadısı Ebû'l-Hüseyn (rh.a.)'in, Ebû Hanîfe (rh.a.)'den yaptığı nakil böyledir.

Kaçarak düşman ülkeye giden bir hayvanın durumu, köleden farklıdır. Çünkü hayvan kendi kendine zilyedliği sabit olacak, zilyedliğe ehil olan bir varlık değildir.

Düşmandan kaçarak bize sığınan bir kölenin durumu da, bizden onlara kaçan köleden farklıdır. Çünkü böyle bir kölenin kendi kendine zilyedliği, bizim açımızdan değer taşıyan bir zilyedlik değildir. Dolayısıyla müslümanlar, onu ele geçirmiş ve mülk edinmiş sayılırlar.

Bu durum miras ve tazminat ödeme yoluyla meydana gelen mülkiyetten de farklıdır. Çünkü bu yollarla mülk edinme, hükmî bir mülkiyettir. Doğrudan mülkiyete konu olmayacak mallarda da mülkiyeti sabit kılan bir yoldur. Görmez misin şarabın mülkiyeti veya kısas hakkı, miras yoluyla mirasçıya geçebilir. Alacak da, miras veya bedelini ödeme yoluyla mülkiyete girer. Halbuki bunlar, doğrudan mülkiyete alınabilecek şeyler değildir.

Daha önce açıklandığı gibi, mülkiyet ve dokunulmazlık devam etmekle birlikte, böyle bir köleye miras ve ödeme yoluyla da sahip olunur. Fakat, ona sırf ele geçirme yoluyla sahip olunamaz.

Delil olarak getirilen iki hadisin yorumu, şöyledir: Anılan köle ve câriye kaçtıklarında düşman topraklarına ulaşmamış olabilirler. Düşmanlar, ülkelerinden çıkarak onları ele geçirmiş ve daha sonra da ülkelerine götürmüş olabilirler.

Bu bilgileri edindikten sonra deriz ki; böyle bir köleyi eski sahibi paylaşımdan sonra hiçbir karşılık ödemeden alabildiğine göre, bu kölenin değeri, paylaşımda kendi payına düşen savaşçıya, devlet başkanı tarafından hazineden ödenir. Çünkü bu savaşçının payı, başkası tarafından hak edilmiştir. Böyle bir durumda, o kişinin ganimet ortaklarına başvurma hakkı vardır. Askerler kendi kabilelerine dağıldığı için böyle bir başvurmanın gerçekleşmesi imkânsız duruma gelmiştir. Bu yüzden, ödeme devlet hazinesinden yapılır. Çünkü, payına düşen mal elinden alınan bu savaşçının tazminat isteme hakkı, müslümanlar adına hazîne üzerinde yetkisi olan kişilerde olacaktır. Hazine de zaten bu çeşit işler için kurulmuştur.

Diğer yandan, mücevher v.b. paylaşılması mümkün olmayan mallardan artanlar hazineye konur.

Aynı şekilde ödemekle yükümlü olunan bir borç da hazineden ödenir. Çünkü nimet, külfete; külfet de nimete göredir.

Esir alınan, müdebber (efendisinin özgürlüğünü ölümüne bağladığı) veya mükâtep (efendisiyle özgürlük anlaşması yapan) bir köle, yahut da bir müslümanın ümmü veledi (efendinin, kendisinden çocuk edindiği câriye) ise, eski sahibi onu, paylaşımdan sonra da hiçbir şey ödemeden alma hakkına sahiptir.

Daha önce de açıklandığı gibi, devlet başkanı böyle bir kölenin değerini, paylaşımda payına düşen savaşçıya, devlet hazinesinden öder.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, dârülharpe (düşman ülkeye) kaçan bir köleyi, ilk sahibi, onlardan satın alarak İslam ülkesine getiren bir müslümanın elinde bulursa, köle üzerindeki mülkiyeti devam ettiği için eski efendisi, hiçbirşey ödemeden onu geri alabilir. Köleyi düşmandan satın alan müslüman alıcıya, yaptığı ödemeye karşılık bir şey vermek zorunda değildir. Çünkü bu müslüman alıcı, kölenin ilk sahibinin emri olmadan, kendi malını (kölenin bedeli olarak) düşmana vermiştir. Eğer kendi emrine dayanarak böyle bir ödeme yapmış olsaydı, o zaman köle sahibine başvurabilirdi.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre, kölenin eski sahibi bu köleyi almak istiyorsa, alıcının vermiş olduğu parayı ona ödeyerek geri alabilir.

Kölenin esir alınmış olması durumunda da hüküm ittifakla böyledir. Çünkü alıcı, böyle bir kimsenin uğradığı zulmü, doğacak zararları kendi malından karşılayarak uzaklaştırmak zorunda değildir.

Diğer yandan bu köle, alıcının eline belli bir bedel karşılığı ulaşmıştır. Bu da karşı tarafa ödemiş olduğu bedeldir. Ödediği bu bedeldeki hakkı gözetilmek zorundadır. Bu yüzden eski sahibi, köleyi alıcıdan almak istiyorsa, ancak onun ödemiş olduğu parayı kendisine vererek alabilir.

Eğer böyle bir köleyi, dârülharp halkı bir müslümana hediye etseler, eski efendisi kölesini geri almak istiyorsa, ancak değerini ödeyerek alabilir. Çünkü köle, artık hediye edilen kimsenin malı olmuştur. Böyle bir mülk, muteber ve bütün hukuki yönleriyle geçerli bir mülktür. Bu mülkiyetin, kölesi elinden alınarak esir
[10/57] edilen bir kimsenin uğradığı haksızlık kaldırılacak diye, karşılık olarak bir bedel ödemeden geçersiz sayılması câiz değildir.

Bu kimsenin durumu, paylaşım sırasında köle kendi payına düşen bir kimse gibidir. Bu yüzden eski efendisi bu köleyi, ancak değerini ödeyerek alabilir.

"Böyle bir mülk, hediye edilen kimse hakkında bedelsiz olarak sabit olur" denilirse biz de şöyle deriz: Mesele söylediğiniz gibi değildir. Bağışlarda karşılık ve ödül koşul değilse bile, bir beklentidir. Bu yüzden karşılık alamayan bir kimse, bağışladığı malı geri alma hakkına sahiptir. Bağışta bu anlamın bulunması, bağış yapılan kişinin kölenin değerinde sabit olan hakkının dikkate alınmasını gerektirir.

Köleyi düşmandan satın alan kimse, onu bir başkasına satmışsa, eski efendisi onu ikinci alıcıdan, ödemiş olduğu bedeli ödeyerek alabilir.

Bu bedel, şayet standart şeylerden ise dengini, değilse değerini öder.

Çünkü ikinci alıcı, artık birinci alıcının yerini almıştır. Birinci alıcıda olduğu gibi, ikinci alıcının mülkiyeti de gözetilir. Kölenin eski sahibi, köleyi birinci alıcıdan almak ve ona birinci bedeli ödemek için, ikinci alıcının yaptığı akdi iptal etme hakkına sahip değildir.

İbn Semaa, Muhammed (rh.a.)'den efendinin bu hakkının olduğunu nakleder. Çünkü efendisinin kölenin aynındaki (bizzat kendisindeki) hakkı, birinci alıcının hakkından daha önce gelir. Alıcının yaptığı bu kullanma, efendinin hakkını ortadan kaldıramaz. Bu nedenle ön alım (şuf'a) hakkı sahibi alıcının kullanımını bozma hakkına sahip olduğu gibi, efendi de onun yaptığı satışı bozma imkânına sahiptir.

Diğer yandan anılan iki satış bedeli (semen) farklı olduğu için, efendinin böyle bir kullanımı bozmasında yararı vardır.

Zâhirü'r-rivâye'nin delili ise şöyledir: İslam hukuku, kölenin önceki sahibine, yapılan kullanımı bozmadan köleyi alma hakkı tanımıştır. Nitekim ona, kölesini karşılıksız almak için ganimet paylaşımını bozma hakkı da tanımamıştır. Buradaki yararı ise, daha belirgindir.

Onalım haklısının (şefiin) hakkı bundan farklıdır. Çünkü alıcının yapacağı bir kullanım, böyle bir kullanımı bozma yetkisi olmayan onalım sahibinin hakkını iptal eder. Olabilir ki alıcı onu birisine bağışlar. Onalım hakkı ise, bağışta değil, alış-veriş akdinde geçerlidir. Bağışlama durumunda onalım hakkına sahip olan bir kimsenin, hakkını devam ettirmek için ona kullanımı bozma imkânı verilmiştir.

Bizim üzerinde durduğumuz konuda ise, alıcının kullanımının yürürlükte olması durumunda, kölenin eski sahibinin hakkını iptal yoktur. Alıcı onu satsa, bağış veya sadaka olarak birine bağışlasa bile, köleyi alma hakkı kalıcıdır. Bu yüzden eski sahibine, yapılan kullanımı bozmadan alma imkânı tanınır.

Bu konunun daha geniş bir açıklaması şöyledir: Onalım hakkı sahibinin bu hakkı, alıcı mala sahip olmadan önce sabit olmuştur. Bu yüzden, alıcı aldığı bu malı muhayyerlik (alma veya bırakma konusunda tercih hakkı) koşul koyarak satın almış olsa bile yine de onalım hakkı vardır. Alıcının kullanım hakkı ise, malın kendi mülküne girmesi esasına dayanır. Dolayısıyla yapacağı kullanım, mülkünde önceden, başkası lehine sabit olan hak yüzünden bozulur.

Kölenin önceki sahibinin hakkı ise, alıcı köleye sahip olduktan sonra sabit olur. Görmez misin köleyi ele geçiren kâfirler, onu satmadan önce İslam'a girecek olsalar, eski efendisi bu köleyi onlardan alamaz. Onun için efendinin, alıcının köledeki kullanımını bozma imkânı da yoktur.

Alıcı ile kölenin eski efendisi arasında köleye ödenmiş olan fiyatın miktarı konusunda anlaşmazlık çıktığında söz, yeminiyle birlikte alıcının sözüdür. Çünkü onun, bu sözü ve yeminine dayanılarak elindeki köle başkasının mülkiyetine geçecektir. Böyle bir alım da ancak onun karşı taraf lehine ikrarı ile mümkündür.

Nitekim alıcı ile onalım hakkı sahibi, malın fiyatında anlaşmazlığa düştüklerinde de durumları bunun gibidir.

Ancak mal sahibi, alıcının bu köleyi daha ucuz bir fiyata aldığını ispat edecek bir delil getirirse, o zaman delille ispat edilen şey, karşı tarafın ikrarı ile ispatlanmış gibi olur.

Bir kimse bu durumdaki bir köleyi düşmandan satın alır, eski efendisi de bu durumu bildiği halde bir süre ses çıkarıp davacı olmaz, daha sonra fiyatını ödeyerek köleyi almak isterse, yine de onu alma hakkına sahiptir.

İbn Semaa'nın Muhammed (rh.a.)'den naklettiğine göre; bu kimse, köleyi sonradan alma hakkına sahip değildir. Görmez misin onalım hakkı olan kişi de
[10/58] satım yapıldığını öğrendikten sonra bir süre ses çıkarmasa ve onalım hakkını kullanmasa, daha sonra bu hakkını kullanamaz.

Zâhirü'r-rivâye'nin delili şöyledir: Alıcının uğrayabileceği zararı ve aldanmayı önlemek için, ön alım hakkı olan kimsenin onalım hakkını kullanmayıp susması, onun bu hakkını düşürür. Şayet ön alım hakkına sahip olanın bu hakkı, susmasıyla düşmeyecek olsa, o alıcının yapacağı kullanımı bozma imkânını korur. Alıcı da ön alım sahibinin kullanımını bozacağı korkusuyla aldığı şeyde herhangi bir kullanımda bulunamaz.

Böyle bir durum, konumuzda yoktur. Kölenin önceki sahibi, -yukarda açıkladığımız gibi- alıcının kullanımını bozma imkânına sahip değildir. Bu yüzden onun susması, kendi hakkını düşürmez.

Eski efendisi köleyi alıcıdan almaz, köle de ikinci defa düşman eline esir düşer ve onu bir başka kişi düşmandan satın alırsa, eski sahibi onu hiçbir şekilde ikinci alıcıdan alamaz. Çünkü bu köleyi geri alma hakkı, kendisinden esir alınan kimse adına ait olur. Bu defa kendisinden esir alınan kişi, kölenin eski sahibi değil, birinci alıcıdır. Onun için, ikinci alıcının elinden köleyi alma hakkı birinci alıcıya aittir. Birinci alıcı bu hakkını kullanır ve köleyi ikinci alıcınınn elinden alırsa işte o zaman, eski sahibine köleyi dilerse onun elinden, ödenen her iki bedelin hepsini ödeyerek alma hakkı doğar.

Birinci alıcı, onu ikinci alıcıdan geri almaktan kaçınırsa, eski sahibinin bu köleyi alma hakkı yoktur. Çünkü onun alma hakkı, birinci alıcının mülkiyetinde olan şey için geçerlidir. Şayet birinci alıcı geri alırsa, hak konusu doğar. Almazsa, hak konusu doğmaz. Bu yüzden ilk sahibine köleyi alma yolu olamaz. Nitekim kendisine bağışlanan bir kimse de, aldığı bağışı başkasına bağışlasa, ilk bağışlayana yol kapanmıştır. İlk bağışlayan, bağışladığını geri alamaz. Ancak kendisine ilk bağışlanan kişi, kendi bağışından dönüp bağışladığı şeyi geri alırsa, işte o zaman işlem, aynı anlamı taşıdığından ona bağışlayan ilk kişiye de kapı açılır. Onun da bağışından dönme hakkı doğar.

Eğer, "Alıcı böyle bir köleyi düşmanın elinden almışsa, ilk sahibine köleyi geri alma hakkı doğar. Bu, ikinci alıcıdan aldığı ayrı bir mülktür. Nasıl olur da eski sahibinin böyle bir durumda alma hakkı doğar?" denilirse, şöyle deriz:

Mesele, söylediğiniz gibi değildir. Çünkü düşman tarafından kölesi esir alınan kimse, bu köleyi geri almakla eski mülküne geri veriyor demektir. Meselede bu anlam bulunduğu için, bağışlanan bir köleyi, bağışlayan geri alabilir. Alıcının düşmana ödediği, bir mülk bedeli değil, bir fidyedir. Bu, bir kimsenin suç işleyen kölesi için ödediği fidyeye benzer. O kimse, böylece kölesini kendi eski mülkiyetinde alıkor; verdiği fidyeyle yeniden mülk edinmiş olmaz.

İkinci alıcıdan geri alınan köleyi, almak isteyen ilk efendisi her iki bedeli de ödeyerek onu geri alabilir. Çünkü birinci alıcının köle için kendi malından verdiği bedel budur. Bu bedeli o, iki kere ödemiştir. Tek bir bedel ödemekle, eski sahibi bu köleyi alamaz. Geri alabilmek için bütün bedelleri ödemek zorundadır. Yükümlü olduğu bir borcu iki defa ödemesi durumunda da hüküm yine böyledir.

Düşmanın esir aldığı köle, işlemiş olduğu kasıtlı veya yanlışlıkla bir cinayet işlemekten sorumlu ise yahut birisine borçlu durumdaysa; ve ilk efendisine, herhangi bir şekilde önceki mülkiyet hakkına dayalı olarak geri dönmüşse, bütün bunlar ilk efendinin borcu olur. Köle sanki onun mülkiyetinden hiç çıkmamış gibidir.

Köle efendisine hiç geri dönmez veya yeni bir mülk olarak dönerse, kölenin yanlışlıkla işlediği cinayetin malî yükümlülüğü ilk efendi üzerinden kalkar. Çünkü yanlışlıkla işlenen cinayetten dolayı üzerinde bulunan yükümlülük, vaktiyle var olan eski mülkiyetine bağlı bir yükümlülüktür. Bu mülkiyet son bulmuş ve bir daha dönmemiştir. Yükümlülüğün dayanağı hak son bulunca sorumluluk da, son bulur.

Cinayet işleyen bir kölenin efendisinin mülkiyetinden satım veya özgür kılma yoluyla çıkması durumunda da hüküm böyledir.

Eğer yükümlülük, kasten işlenmiş cinayet veya borç yükümlülüğü ise, bunlardan dolayı ortaya çıkan sorumluluk ve yükümlülük ona aittir. Çünkü kasdî bir cinayetle ortaya çıkan yükümlülük, kölenin kendi zimmetidir. Bu, efendisinin mülkiyeti son bulsa da, devam eder. Görmez misin, efendisinin mülkiyeti, satım veya bağı yoluyla sona erse bile, köle üzerinde var olan kısas cezası yine de iptal olmaz. [10/59]

Aynı şekilde kölenin başkasına olan borcu da zimmetinde kalır; çünkü devam etmektedir. Nitekim, kölenin satılması veya özgür kılınması durumunda borcu da devam eder. İptale uğramaz.

Zimmetinde kalan bu borç, eski efendisi hakkında da etkisini gösteren bir borç ise, o zaman kölenin maliyet değerine bağlı olarak kalır. İlk efendi kölesini buna dayanarak geri alma hakkına sahiptir.

Böyle bir kölenin, hem yaptığı cinayetin getirdiği yükümlülük yerine getirilecek ve hem de borcu ödenecekse, önce cinayet nedeniyle olan borcu ödenir. Kölenin satım işlemi daha sonra yapılmalıdır. Ardından da borcuna geçilir.

Çünkü satımla başlandığında, cinayetten dolayı tazminat isteme hakkına sahip olan kimselerin bu hakkı iptal olur. Cinayetten doğan tazminat ödenmeye başlandığında ise, alacaklının hakkı yitirilmez. Bu nedenle, cinayete bağlı olan ödeme öne alınmalıdır.

Esir alınmış olan böyle bir köle, paylaşım sırasında bir askerin payına düşmüş, o da paylaşım sırasında hazır bulunmayan eski efendisi henüz ortaya çıkmadan bu köleyi özgür kılmış veya ona ölümünden sonra özgür kılınmayı vaad etmiş (müdebbersin demiş) ise, yapılan bu özgür kılma ve özgürlük vaadi geçerlidir. Çünkü bu kullanım, kişinin kendi mülkiyet hükmüne dayanan bir kullanımdır. Köle kendisinden esir alınan kimsenin bu kölede belli bir hakkı olmakla birlikte, payına düşen askerin köle üzerindeki mülkiyeti tam bir mülkiyettir. Dolayısıyla köle üzerinde yaptığı kullanım geçerli bir kullanımdır. Bu kullanımdan sonra, kölenin eski sahibinin köle üzerinde yeniden mülk edinme yolu tıkanmıştır. Çünkü köle, özgürlüğünü kazanmak veya kazanma hakkı elde etmekle bir mülkiyetten bir başka mülkiyete geçme niteliği son bulmuştur.

Diğer yandan kölenin velâ hakkı[150] da kendisini özgür kılan kimse lehine kesinleşmiştir. İptali için de yol ve imkân kalmamıştır. Eski sahibinin hakkı ise velâ hakkını iptale yöneliktir.

Bu durum, köle kendisine bağışlanan bir kimsenin, bu köleyi özgür kılması veya müdebber yapmasına benzer. Kölenin eski sahibine başvurma hakkı tanımak, -yukarda açıkladığımız gibi- bağışlayan kimsenin velâ hakkını sona erdirir.

Esir alınan ve paylaşım sırasında bir askerin payına düşen, eğer câriye ise, o da payına düşen bu câriyeyi evlendirmiş ve bu evlilikten bir çocuk dünyaya gelmişse, eski efendisi bu câriyeyi de, çocuğunu da alma hakkına sahiptir. Çünkü bu câriye, kocasından çocuk dünyaya getirmekle, bir mülkten bir başka mülke geçme özelliği yok olmamıştır. Çocuk da ondan bir parçadır. Bu yüzden, câriyenin bizzat kendisi gibi doğurduğu çocuğu da eski sahibinin alma hakkı vardır.

Bu durum, bağışlayan kimsenin yaptığı bağıştan dönmesinden farklıdır. Bağıştan dönme çocuk hakkından sabit olmaz. Çünkü bağışlayan bir kimsenin bağışından dönmesi, asıl yapısı itibarıyle zayıf bir haktır. Nitekim bu hak, kendisine bağışlanan kimsenin bağışlanan şeyde yapacağı kullanımla sonra ortadan kalkar. Zayıf haklar, kendilerine konu olan sınırların dışına çıkamaz. Çocuk da her ne kadar anneden bir parça olsa da, mülkiyet açısından bağımsız bir mülkün konusu olabilir.

Üzerinde durduğumuz meselede ise, efendinin hakkı güçlü ve câriye üzerinde kesinlik kazanmış bir haktır. Öyle ki alıcının câriye üzerinde kullanımı ile de ortadan kalkmaz. Bu yüzden, câriyeden bir parça olan çocuğa da bu hak yayılır.

---

[150] Velâ hakkı, mirasçılığa neden olmaya elverişli bir hükmî yakınlıktır.

Ancak câriyesini geri alan eski efendi, onun evliliğini bozamaz. Yukarıda açıkladığımız gibi o, alıcının yaptığı kullanımı tamamen ortadan kaldırmadan câriyesini alma imkânına sahiptir. Nikah ise diğer hukuki kullanımlardan daha bağlayıcıdır. Dolayısıyla, efendi bu nikahı bozamaz.

Câriye kendi payına düşen kişi, câriyenin ukrunu (nikah şüphesi bulunan bir cinsel ilişkiden doğan ödeme bedelini) veya ona karşı işlenen bir cinayetin diyetini alırsa, câriyeyi geri alan eski efendisi onları bu kişiden geri isteyemez. Çünkü efendinin hakkı bizzat câriyenin kendisindedir. Diyet ve ukr ise câriyeden doğma bir parça değildir. Onları da geri almayı gerektirecek bir neden yoktur. Geri almayı gerektirecek neden, bu malın düşman tarafından ele geçirilmiş, olmasıdır.

Diğer yandan efendi, ukr ve diyeti ondan alacak bile olsa bunların dengi olanları ödeyerek alabilir. Böyle olunca da bu geri alışın bir yararı olmaz.

Diyet ve ukrun alıcı yanında kalması hesap edilerek, câriye için ödenen fiyattan eski efendisi lehine bir indirim yapılamaz. Nitekim bu câriye alıcının yanında iken az veya çok sayılabilecek bir noksanlığa uğradığında da, efendi lehine herhangi bir indirim yapılmaz.

Daha önce açıklandığı gibi bu hüküm, alıcının böyle bir câriye için verdiği para, câriyenin bedeli değil, fidyesi olmasındandır. Bir fidye de, herhangi bir niteliğin karşılığı değil, bir can karşılığıdır.

Düşmandan böyle bir câriyeyi satın alan bir alıcı, onu başkasıyla evlendirmemişse, başından geçenler hakkında bilgisi olsa bile, onunla cinsel ilişkide bulunabilir. Çünkü câriye, onun mülkiyeti altındadır. Bu mülk, geçerli koşulları taşıyan bir mülktür. Eski efendisinin, onu alma hakkının sürüyor olması, onun bu mülkiyetini engellemez.

Böyle bir câriyenin durumu, başkasına bağışlanan bir câriyeye benzer. Bağış yapan kişinin bağışından dönme hakkı olsa bile, kendisine bağışlanan kişi, bu câriyeyle cinsel ilişkide bulunabilir. [10/60]

Kölesi elinden alınarak esir edilen kişi, yetim birisi ise, vasiyet görevlisi (vasîsi) köleyi düşmandan satın alan alıcıdan bedelini ödeyerek geri alma hakkına sahiptir.

Çünkü vasî, onun çıkarlarını korumak ve kollamak için haklarını alma konusunda, çocuğun yerini alır. Ancak, bu köleyi kendisi için alamaz. Çünkü esir alma olayı onun mülkünde gerçekleşmemiştir. Bir kişiye malını geri alma hakkı veren bu nedendir.

Gerçek değeri bin dirhem olan bir câriye, bin dirhemlik bir borç karşılığında rehin (ipotek) iken düşman onu esir alsa, bir kişi de onu bin dirheme onlardan satın alsa, eski efendisi bu miktarı ödeyerek onu geri alma konusunda öncelik hakkına sahiptir. Çünkü câriye kendi mülkü altında iken esir edilmişti. Kendisinden

esir alınan kişinin bedelini ödeyerek alma hakkı, onun eski mülkiyetine dayalı bir haktır. Bu hak da rehni elinde tutana (mürtehine) değil, rehin verene aittir. Geri alırsa yeniden rehin olmuş olmaz. Çünkü o, artık rehin alan açısından telef olmuş bir maldır. Diğer yandan rehin alanın onu almasında bir yarar yoktur. Çünkü, rehin sahibi verdiği bin dirhemi bağışlayacak değildir. O, kendi mülkünü yeniden canlandırmayı ancak bin dirhemi vererek elde etmiştir. Rehin alan da ancak onun verdiği bu bin dirhemi kendisine vererek önceden rehnedilmiş câriyeyi alabilir. Onun câriyeyi almasının nedeni, câriyenin değeri içinden kendi alacağı olan bin dirhemi alabilme imkânını elde etmek içindir. Bin dirhemini almak için, kendisinin tekrar bin dirhem daha vermesi yararsız bir davranıştır.

Bu durum, rehin olan bir câriyenin, diyeti bin dirheme ulaşan bir cinayet işlemesine benzer. Şayet rehin alan bu diyeti vermekten kaçınırsa, onu rehin verenin ödemesi gerekir.

Eğer câriyenin fiyatı, bin dirhemden az ise, rehin alan dilerse câriyenin sahibine bu fiyatı ödeyip, onu eski konumda rehin olarak elinde tutabilir. İstemiyorsa ödeme yapmaz ve câriyeyi almaz. Çünkü bu durumda câriyeyi almasında yararı vardır. Misal olarak, vereceği beşyüz dirhem, onun bin dirhemdeki hakkını canlı tutacaktır.

Bu durum da, işlediği cinayetin diyeti bin dirhemden az olan bir câriyenin durumuna benzer. Onu rehin veren, bu parayı ödediğinde, rehin alan dilerse bu parayı ona öder. Câriye de eski konumunda rehin olarak onun elinde kalır. İstemiyorsa ödeme yapmaz. Rehin tutma hakkını yitirir. O teminat, artık rehin alan açısından yok olmuştur.

Daha önce açıklandığı gibi, eski sahibinin alıcıya verdiği para, mülk karşılığı bedel değil, cinayete karşılık verilmiş bir fidye konumundadır.

Eğer câriye onun elinde vedîa (emanet), âriyet (ödünç eşya) veya kiralanmış ise rehin alan hiçbir yolla onu alamaz. Câriyeyi alma hakkı eski efendisine aittir. Çünkü câriyeyi alma hakkı önceki mülkiyete itibarladır. Eski mülkiyet de, câriyeyi elinde tutan kimsenin değil, efendisinindir.

Bu konu, bir malı gasp eden kişiden malı geri almaktan farklıdır. Çünkü gasp, mal sahibinin mülkiyetini ortadan kaldıramaz. Yanına emanet bırakılan veya kendisine ödünç verilen kişi de, o malı koruma konusunda mal sahibinin yerini tutan kimsedir. O da yeniden koruma altına alabilmek için malı geri alma imkânına sahiptir.

Köleyi mülk edinmek ise, efendisinin onun üzerindeki mülkiyet hakkını sona erdirdiği gibi, köleyi emanet ve ödünç alarak alandan onu gözeten birisi gibi olmaktan da çıkarır. Ödünç veya emanet alan da bedelini ödeyerek geri alma hakkı verecek olursak, mülk edinmede kendi adına hareket etmiş olur. Bunun

içindir ki, emanetçinin ve ödünç mal alan kimsenin, bedelini ödeyerek bu malı geri alma hakkı yoktur.

Düşmana esir düşen bir köleyi satın alma, bu yönüyle cinayet nedeniyle fidye (tazminat) vermekten farklıdır. Emanet veya ödünç alan bir kimse, eli altındaki kölenin cinayetinden doğan fidyeyi (tazminatı) öderse bu geçerlidir. Yaptığı bu ödeme, teberrû (karşılığı beklenmeyen bir ödeme)dur. Çünkü cinayet, köle üzerinde efendinin mülkiyetini sona erdirmez. Bu tür mallar için verilen ödemeler, o mal üzerinde kişinin mülkünü kendi adına koruduğunu güçlendirir. Esir alıp el koymak ise efendinin mülkiyetini ortadan kaldırır. Onu satın almak için başkasına ödenen parayı vererek tekrar geri satın alırsa, onu yalnız koruması altına değil, yeniden mülkiyetine geçirmiş olur. Efendi, bu noktada emanetçi veya ödünç alan kişiyi, kendi yerine geçirmemiştir.

Böyle bir câriye, esir alınmadan önce evli olup, kocası bulunsa, bu evliliği devam eder. Çünkü bu durumda ülkelerin farklılığı, hükmî açıdan karı ile kocayı birbirinden ayrı ülkelerin vatandaşı yapmaz. Çünkü kadın, düşman ülkede esir olsa bile müslümandır. Müslüman bir kimse de, cismen dârülharpte olsa bile hüküm açısından, İslam ülkesi vatandaşıdır. Gerçekte ülke farklılığı olsa bile, hükmî açıdan yok sayılan bu farklılık, karı-koca arasındaki nikah bağını koparamaz. Ancak esir edilir. Düşman topraklarına götürülmekle, düşman ülke mülkü sayılır. Bu durum nikah açısından, efendisinin onu satışına benzer. Böyle bir satış, nikahı bozmaz. [10/61]

Düşmanın müslümandan musâdere ettiği malı, bir müslümanın satın alması

Düşmanlar, müslümanların malını zorla ele geçirseler ve kendi ülkelerine götürseler, eman (izin ve güvence) alarak düşman topraklarında bulunan bir müslüman tacirin bu malı onlardan satın alması ve eğer yiyecek türünden ise yemesi, câriye ise cinsel ilişkide bulunması câizdir. Çünkü düşman bunları kendi ülkesine götürmekle sahiplenmiş ve diğer malları arasına katmış kabul edilir.

Bu mesele, bir tacirin eman alarak düşman ülkeye girmesi ve onlardan câriye çalarak İslam ülkesine getirmesinden farklıdır. Böyle bir câriyeyi bir müslümanın, bu kimseden satın alması câiz değildir. Çünkü o kişi, bu câriyeyi İslam topraklarına haksızlık (aradaki anlaşmaya aykırılık) ederek getirmiştir. Devlet başkanının onu zorlama yetkisi yoksa da, dinî açıdan câriyeyi götürüp geri vermekle yükümlüdür. Çünkü bu kişi, böyle bir durumda karşı devletle, İslam devleti arasındaki anlaşmaya değil, o devletle kendi emanı ile zulmetmiştir.

Konumuzda ise, alınan bu malın, alana ait olan mülkiyeti tamdır. Buna delil de; mala el koyan kimsenin müslüman olması veya zimmîliği kabul etmesi durumunda, aldığı şeyin bütün haklarıyla kendisine ait sayılmasıdır. Geri verilmesi yönünde bir fetva da verilemez. Bu yüzdendir ki, böyle bir câriyeyi ondan satın alan kişinin, câriye ile cinsel ilişkide bulunması câiz olur.

Bu hüküm, daha önce açıklanmış olan; İslam ülkesindeki bir mülkün sahibi lehine doğan haklarının, bu malın düşmanlarca ele geçirilip kendi ülkelerine

götürülmesi ve bu şekilde müslümanlara karşı korunma altına alınmasının kesinleşmesiyle son bulması, fıkhî esasına dayanır.

Bu mesele ile, müdebber câriye (efendisinin ölümünden sonra özgürlük vaad edilmiş), ümmü veled (efendisinden çocuk dünyaya getirmiş) veya efendisiyle özgürlük anlaşması yapmış (mükâtebe) farklıdır. Böyle bir câriye, düşman topraklarına götürülmekle onların mülkiyetine girmez. Müslüman bir tacirin onu müşriklerden satın alması ve onunla cinsel ilişkide bulunması doğru olmaz. Nitekim böyle bir câriyeyi esir alıp ülkesine götürenler sonradan müslüman olsalar veya İslam ülkesi vatandaşı (zimmî) olmayı kabul etseler, câriyeyi eski sahibine geri vermek zorundadırlar. Câriye eskiden olduğu gibi yine ilk efendinin olur.

Müslüman bir tacir, düşman ülke halkı tarafından esir alınmış mükâtep, müdebber veya özgür bir kimseyi onlardan satın alsa ve İslam ülkesine getirse, özgür kimse yine özgür, mükâtep ve müdebberdirler. Çünkü mükâtep ve müdebber köle ve câriyeler herhangi bir nedenle başkasının mülkiyetine geçmezler.

Alıcı onların fidyelerini emirleri olmadan vermişse, verdiğini almak için onlara başvuramaz. Çünkü böyle bir durumda verdiği fidye bağış sayılır.

Fidyeyi onların emriyle vermişse, verdiği fidyeyi almak için onlara başvurabilir. Çünkü malını, onların emriyle onları kurtarmak ve onlara yarar sağlamak için vermiştir.

Özgür konusunda hükmün böyle olduğuna dair herhangi bir problem yoktur. Mükâtep konusu da bunun gibidir. Mükâtep bir kölenin işlediği cinayetin de bütün sorumluluğu kendisine aittir. Çünkü o, zilyedlik ve kazanç konusunda özgür gibidir.

Esir alınan, müslüman birisine ait bir köle ise ve sahibi onu darülharp halkından birine satmış, alan kimse de özgür kılmışsa, tıpkı bir müslümana satılmış, o da özgür kılmış gibi, o köle artık özgürdür.

Denildi ki, böyle bir kölenin, Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşüne kıyas edildiğinde, satın alan kişinin özgür kılmasıyla değil, bizzat satış akdiyle özgür olması gerekir. Çünkü Ebû Hanîfe'nin esas aldığı kurala göre, harbî (düşman ülkesi vatandaşı) bir kimsenin kölesi müslüman olduğunda efendisi onu satarsa, köle özgür olur. Bu da aynı şekilde, harbîye ait müslüman bir köledir. Kölenin satışıyla üzerindeki mülkiyet kalkar. Köle özgür olur.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre, köle satışla değil, alanın özgür kılmasıyla özgürlüğüne kavuşur.

Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre, harbî bir kimsenin yaptığı özgür kılma işlemi geçerlidir. Muhammed (rh.a.)'e göre ise, eğer harbî kişinin ülkesinde özgür kılınan

birisinin, yeniden yakalanıp köle edinilmesine engel olunuyorsa, özgür kılma işlemi geçerlidir.

Burada bilinmesi gereken bir şey vardır. O da, söz konusu köle müslümandır. Özgür kılındıktan sonra bir daha köle edinilemez. Dolayısıyla bir köle, harbî efendisinin özgür kılmasıyla da özgür olur.

[10/62]

Denildi ki: Ebû Hanîfe, Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'in hepsine göre hüküm böyledir. Ebû Hanîfe, üzerinde müslüman bir kimsenin hakkı olmayan bir kölenin, ancak satışla özgür olacağı görüşündedir. Bu kölede ise, eski efendisinin ister karşılıksız olarak, isterse vereceği fidye karşılığında onu kendi mülkiyetine geçirme, döndürme hakkı vardır. Dolayısıyla böyle bir köle, sahibi özgür kılmadıkça, sadece satışıyla özgürlüğüne kavuşmuş olmaz.

Dârülharp vatandaşının, müslümanların malını musâdere ettikten sonra zimmî olması

Dârülharp vatandaşı olan gayri müslimler, ellerinde müslümanlardan almış oldukları mallar bulunduğu halde İslam dinine girseler veya İslam ülkesi vatandaşı olmayı kabul etseler, bu mallar onlarındır. Müslümanlar herhangi bir yolla bunları geri alamazlar.

Çünkü kıyasa göre düşman ülkesine götürülüp sahiplenilen bir mal üzerindeki mülkiyet hakkı sona erer. Daha sonra eski sahibin önceki mülkiyetine dayanarak onları geri alma hakkı yoktur.

Zührî ve Hasan el-Basrî (rh.a.) de bu görüştedir.

Ancak, biz ganimet arasında çıkan veya bir müslümanın düşman ülkesinde satın almış olduğu böyle bir mülk konusunda kıyasın gerektirdiği hükmü bırakarak, sünnete uyduk.

Bu konuda sünnette yer alan hüküm; müslüman olan bir kimsenin var olan mülkiyetini kabul ve kesinleştirme yönünde gelmiştir. Resûlüllah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

مَنْ أَسْلَمَ عَلَى مَالٍ فَهُوَ لَهُ.

"Bir kimse elinde bir mal bulunduğu halde müslüman olursa, malı kendisine aittir.[151]*"*

Bir önceki meselede, eski sahibinin malını geri almasına imkân veren hukuki hükmün aklî delili, daha önce açıklandığı üzere, paylaşım sırasında mal kendi payına düşen müslümanın o mal sahibine yardımcı olması ve önceden düşmanın yaptığı zulmü engellemek zorunda olmasıdır.

---

[151] Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, III/414. Ayrıca bkz. Ebû Ya'la, *Müsned*, X/226; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/113.

Burada ise, bu anlam yoktur. Çünkü, sonradan müslüman olan bu harbînin, malı alıp ülkesine götürdüğü zaman, malı alınan müslümana yardım etme zorunluluğu yoktu.

Yardım ve destek verme, dinî açıdan iki müslüman arasında sabit olan bir haktır. Kâfirler ise bu çeşit hükümlerin muhatabı değildirler. Ayrıca bu durumda bir müslümana yardım ile İslam ülkesi vatandaşları yükümlüdür. Sonradan müslüman olan kişi o zaman İslam ülkesi vatandaşı değildi. Durum böyle olunca eski mülk sahibinin, yeni müslüman olan böyle bir kimsenin malları üzerinde artık hakkı yoktur. O kişi müslüman olunca veya İslam ülkesi vatandaşlığına geçince, mal üzerindeki mülkiyeti de kesinleşir. Mülkü aynen kendisine bırakılır.

Darülharp halkından olan bu kimsenin elindeki malı bir başka vatandaşına satması, satın alan bu kimsenin Müslüman olması veya İslam ülkesi vatandaşlığına geçmesi durumunda da hüküm aynıdır. Üzerinde durduğumuz hukuki anlamda alıcının konumu satıcının konumu gibidir.

Bu kimsenin yanında böyle bir mal bulunduğu halde eman (izin ve güvence) alarak bizim ülkemize gelmesi durumunda da hüküm yine böyledir. Bu kimsenin malı İslam ülkesinde elinden alınamaz. Bu açıktır. Çünkü o, güvenceyle (emanla) ülkemize girmiş bile olsa, darülharp vatandaşıdır. Eski mal sahibinin onun bu malı üzerinde hakkı yoktur. Eğer darülharp vatandaşı olan bu kimsenin elinden malı geri alma imkânını ona tanırsak bu hareket, verilen güvenceyi yerine getirmemek ve anlaşmaya uymamak anlamına gelir. Böyle bir davranış yasaktır.

Ancak darülharp vatandaşı olan bu insanın elindeki müslüman bir köle ise onu müslümanlardan birine satmaya zorlanır. Çünkü elindeki köle müslümandır. Bir gayri müslimin, üzerindeki mülkiyetini devam ettirip, onu yeniden düşman ülkeye götürerek zillet (zorluk) altında tutmasına izin verilmez.

Dârülharp vatandaşı bir çocuğun esir alınıp, İslam ülkesine getirilmesi

Darülharp vatandaşı olan bir küçük çocuk, esir alınarak İslam ülkesine getirilse ve getirildiği İslam topraklarında ölse, kâfir olan anne ve babası veya ikisinden birisi yanındaysa cenaze namazı kılınmaz.

Bu konuda dayanılan esas, bir çocuğun din konusunda ana-babaya tâbi olduğudur. Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurur:

كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ وَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصِّرَانِهِ أَوْ يُمَجِّسَانِهِ حَتَّى يُعْرِبَ عَنْهُ لِسَانُهُ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا.

Çocuğun, ana babasının dininden sayılması

"Her çocuk İslam fıtratı üzerine doğar. Onu Yahudîleştiren veya Hıristiyanlaştıran yahut da Mecûsîleştiren ana-babasıdır. Bir gün gelip de, kendi

lisanı kendi inancını –şükreden veya inkâr eden birisi olarak- dile getrinceye kadar bu böyle devam eder.[152]"

Bir çocuğun ülke bağı ise, ana-baba bağına bakarak bilinmez. Görmez misin İslam ülkesi vatandaşı olan bir gayri müslimin çocukları, İslam ülkesinde olmalarına rağmen babalarının dinine bağlı sayılırlar. Çünkü bir çocuk, ana-babadan dünyaya gelir. Bir vatanda yaşar. Ama o vatandan doğmuş değildir. Bu yüzden bir çocuğun ana-babasına bağlı olması asıldır. Ülke halef (bir şeyin yerinde olan)tir (ana-baba bağının yerini alır). Asıl varken, ikinci derecedeki onun önüne geçemez.

Burada anılan hüküm konusunda, ana-babadan birinin bulunması, ikisi adına yeterlidir. Görmez misin zimmî olan bir kadın zinadan bir çocuk dünyaya getirse, baba yoktur. Çocuk din konusunda anneye bağlı sayılır. Buradan da anlıyoruz ki, ana-babadan birisi çocuğun kendisine bağlı olması için yeterlidir. Çocukla birlikte anası babası veya sadece birisi olsa, çocuk onun dini üzeredir. Bu çocuk İslam topraklarında öldüğünde, cenaze namazı kılınmaz.

Esir edilen kız çocuğu ise, ana-babası veya ikisinden birisi Ehl-i kitaptan değilse, esir alan kimsenin onunla cinsel ilişkide bulunması câiz olmaz. **[10/63]**

Ana babasından birisi müslüman olan çocuğun durumu

Esir edilen bir çocuğun ana-babası veya ikisinden birisi İslam dinine girse, çocuk da onlardan müslüman olana bağlı düşünülür. Müslüman sayılır. Çünkü çocuk din açısından ana-babasından en hayırlısına tâbi olur. Çocuk kime tâbi ise hüküm açısından da ona yakın kabul edilir. Öldüğünde de cenaze namazı kılınır.

Yanında ana babasından birisi olmayan esir çocuğun durumu

Ana-babası veya ikisinden birisi yanında olmaksızın esir alınarak İslam topraklarına getirilen bir çocuk, henüz İslam dinine aklı ermeden ölecek olsa cenaze namazı kılınır. Çünkü ana-babasıyla aralarında olan bağ, ülkelerin değişmesiyle gerçek ve hukuki anlamda kopmuştur. Böyle bir durumda ülke bağı ortaya çıkar. Bulunduğu ülkeye bağlı olarak hakkında işlem yapılır. Müslüman olduğuna hükmedilir.

Buluntu bir çocuk da buna benzer. O da ölünce cenaze namazı kılınır.

Esir edilen bir baba ve çocuğu sınırlardan ayrı ayrı, fakat aynı zamanda İslam ülkesine getirilseler çocuk ölse cenaze namazı kılınmaz. Çünkü bu çocuk, ülkemizde babasıyla birlikte bulunmuştur. Ülkeye değil babasına tâbidir.

Önce babanın sonra da çocuğun getirilmesi durumunda da hüküm aynıdır.

Çocuğun önce, babasının daha sonra getirilmesi durumu bundan farklıdır. Çünkü çocuk önce getirildiğinde, getirildiği ülkeye bağlı olarak müslüman olduğuna hükmedilir. Bundan sonra ana-babası İslam topraklarına getirilse bile yeniden küfrüne hükmedilemez.

---

[152] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/233; Buhârî, Cenâiz 92; Müslim, Kader 22; Ebû Dâvûd, Sünne 17; Tirmizî, Kader 5; İbn Hibbân, *Sahih*, I/336.

Denilirse ki; Ana veya babasından birisi çocukla birlikte İslam ülkesine getirildiğinde babasının tarafı dikkate alındığında çocuğun kâfir sayılması, bulunduğu ülke dikkate alındığında müslüman sayılması gerekir. Annesinin müslüman olması durumunda olduğu gibi çocuğun da müslüman sayılmasını gerektirecek tarafın tercih edilmesi gerekir.

Biz deriz ki; Her iki tarafın eşit olması durumunda sorun, tercihle çözülür. Böyle bir eşitlik de anne ve baba arasında vardır. Vatan ise -daha önce açıklandığı gibi- din konusunda ana-babanın halefidir. Onlar olmadığında kişinin dinini belirlemede geçerlidir. Asıl dururken, onun yerini alacak olan dikkate alınmaz. Dolayısıyla tercihle uğraşılmaz.

Babası İslam ülkesinde kâfir olarak ölen bir çocuğun hükmü de böyledir. Çünkü onun ölümüyle tâbilik hükmü, ortadan kalkmaz. Görmez misin babaları ölse bile, İslam ülkesi vatandaşı olan gayri müslimlerin çocuklarının müslüman olduğuna hükmedilmez.

Bu noktada, bir problem vardır: Dârülharpte olan bir kimse, dârülislamda olan birisi açısından ölü hükmündedir. Biz, ana-babası Dârülharpte kalan bir çocuğu, bulunduğu İslam ülkesine bağlı sayarak hakkında ona göre hüküm verdik. Ancak kendisi gibi ana-babası da İslam ülkesinde olan ve ana-babası orada ölen bir çocuğu, bulunduğu İslam ülkesine bağlı düşünmedik.

Bu problemin çözümü için şöyle demek mümkündür: Ölüm, masumiyeti (günahtan korunmuşluğu) tamamen ortadan kaldırmaz. Görmez misin kocası ölen bir kadının kocasıyla olan nikah bağı, kocasını yıkamasının helal olması konusunda, aralarında devam eder. Ülkelerin gerçek ve hükmî olarak birbirinden ayrılığı ise hem masumiyeti, hem de dinî konudaki bağımlılığı sona erdirir. Bu açıdan ölüm ile ülke farklılığı birbirinden ayrıdırlar.

Esirlerin zimmîlere satılması

Esirler, eğer İslam'a girmiyorlarsa, zimmîlere (İslam ülkesi vatandaşı olan gayri müslimlere) satmakta bir sakınca yoktur. Çünkü bu esirler, her ne kadar ülkemiz vatandaşı olmuşlarsa da kâfirdirler. Zimmîlere satılmalarında bir sakınca yoktur.

Ancak bir devlet başkanının bunu yapmaması daha uygundur. Uygun olan, belki günün birinde müslüman olurlar ümidiyle onları müslümanlara satmaktır.

Esirleri dârülharp halkına satmak ise, mekruhtur. Çünkü onlar artık bizim ülkemiz halkımızdan olmuşlardır. Bu yüzden esirler, yeniden dârülharbe döndürülebilecekleri ve müslümanlara karşı bu esirlerle güç kazanacakları endişesi ile düşmanlara satılmazlar.

Esir alınan ve müslümanlığına hükmedilen küçük çocukların da, diğer müslüman kölelerde olduğu gibi, İslam ülkesi vatandaşı olan gayri müslimlere satılması mekruhtur.

Devlet başkanı esir alınan ileri yaştaki erkekleri öldürtebileceği gibi, onları hayatta bırakabilir. Askerler arasında paylaştırabilir. Devlet başkanı duruma bakar, değerlendirir. Müslümanlar için en hayırlı olanı uygular. Çünkü *Resûlullah* (s.a.v), *Benî Kureyza esirlerini öldürtmüş, Evtâs kabilesi esirlerini savaşçılar arasında paylaştırmıştı.* Bundan da anlıyoruz ki bütün bunlar câizdir. Devlet başkanı gözeticidir. Bütün bunları gözden geçirip en uygun olanını seçerek karar vermesi gerekir.

Esirlerin öldürülmeleri

[10/64]

Verilecek bu karar, düşmana acı, moral bozukluğu ve öfke verme anlamı taşıyacağı; müslümanlara onların kötülüğünden korkusuz olma imkânı doğabileceği için, esirleri öldürme daha hayırlı olabilir. Müslümanların kendilerinden yararlanması için onları savaşçılar arasında paylaştırmak da mümkündür.

Devlet başkanı kamu için bunlardan en uygun ve yararlı olanı seçer ve uygular.

Bu yüzden müslüman kişilerin, devlet başkanının görüşünü almadan esirleri öldürmesi helal değildir. Çünkü böyle bir davranışta devlet başkanının emrine karşı bir görüş ortaya koyma vardır. Ancak esiri ele geçiren bir savaşçı, herhangi bir tehlikeden korkarsa, o zaman esir aldığı kişiyi devlet başkanının yanına getirmeden önce öldürme yetkisine sahiptir. Esiri ele geçiren kimseden başkasının böyle bir hakkı yoktur. Cabir (r.a.)'in naklettiği bir hadiste Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

Düşmanı esir alan askerin öldürmesi

لا يتغاطى احدكم أسير صاحبه فيقتله

"Biriniz arkadaşının esirini öldürmek için almasın[153]"

Şayet öldürürse bir şey gerekmez. Çünkü esir, devlet başkanının yapacağı paylaşımdan önce kanı mübah bir kimsedir. Devlet başkanının bu devrede öldürme yetkisinin olması da buna delildir. Kanı mübah olan bir kimsenin öldürülmesi diyet (tazminat) gerektirmez.

Eğer esirler müslüman olurlarsa, öldürülmezler. Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

Esirlerin müslüman olup köleleştirilmesi

فإذا قالوها فقد عصموا مني دماءهم وأموالهم

"Kelime-i tevhidi söylediklerinde mallarını ve canlarını bana karşı korumuş olurlar.[154]"

---

[153] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/18; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, V/600.

[154] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/11; Buhârî, I'tisam 28; Müslim, İman 35; İbn Mâce, Fiten 1; Tirmizî, Tefsîrü'l-Kur'ân 88; Nesâî, Cihad 1; İbn Hibbân, *Sahih*, XV/379.

Ayrıca öldürmek, küfür fitnesini önlemek içindir. İslam dinine girilmesiyle bu tehlike zaten önlenmiştir. Böyle bir durumda, devlet başkanı esirleri sadece paylaştırır. Çünkü o öldürmekle paylaştırmak arasında seçim yapma yetkisine sahipti. İkisinden birisi uygulamadan kalkınca digeri kesinlik kazanır.

Hüküm böyledir. Çünkü müslümanların onları ele geçirmekle esirlerdeki hakları kesinlik kazanmış bir haktır. Alınan esirler artık köle hükmündedirler. Müslüman olmaları köle olarak kalmalarına aykırı değildir. Paylaşım, her bir askerin payına düşen mülkü netleştirmek içindir. Yoksa alınan esirleri köleleştirmenin başlangıcı değildir. Onların müslüman oluşu böyle bir köleleştirmeye engel değildir.

Esirler İslam dinine girmez, ama güvence aldıklarını iddia ederlerse, müslümanlardan bir grup; biz onlara güvence vermiştik derlerse, onların bu sözleri doğrulanmaz. Çünkü müslümanların esirler üzerindeki hakkı, kesinleşmiştir. Onların bu iddiaları, müslümanların sabit olmuş bir hakkını iptal anlamı taşıdığı için kabul edilmez. Bu konudaki sözleri bir tanıklık değil, bir ikrar sayılır. Çünkü onlar kendi yaptıkları bir şeyi haber vermektedirler. Kendilerinin başlatma yetkilerinin olmadığı bir konuyu haber veren kimseler, bu haberleri konusunda kuşku ve zan altındadırlar. Bu nedenle de haberleri doğrulanmaz.

Müslümanlardan tanıklık koşullarını taşıyan doğru sözlü ve dürüst bir grup, bir başka müslüman grubun esirleri ele geçirdikleri sırada, onların kendilerine karşı güç olduklarına tanıklık etseler, tanıklıkları geçerlidir. Çünkü onların tanıklıklarında kuşku olasılığı yoktur. Eğer tanıklık edenler asker içerisinden bir grup ise tanıklıkları kendilerine de zarar verecektir. Asker dışından bir grup ise, böyle bir tanıklıkta herhangi bir yararları yoktur. Töhmet ortadan kalkınca da, tanıklıkla isbatlanan bir şey, bizzat göz önünde cereyan eden bir şey gibidir.

Sakat esirlerin öldürülmeleri

Esirlerden kör, yatalak ve bunamış olanlar öldürülmezler. Çünkü İslam hukukunda ancak savaşan bir kimse öldürülür. Kurân'da;

﴿ وَقَاتِلُوهُمْ ﴾

"Onlarla savaşın" (el-Bakara, 2/193; el- Enfâl 8/ 39) buyurulmuştur.

Arap dilinde "müfâ'ale" kipi, iki tarafın da eyleme katıldıklarını/yapılan işin karşılıklı yapıldığını anlatır.

Resûlullah (s.a.v.), öldürülen bir kadını görünce;

هاه ، مَا كانَتْ هَذه تُقاتِلُ!

"Şuna bak! Bu kadın savaşmıyordu,[155]*"* buyurmuştur.

---

[155] İbn Hibbân, *Sahih*, XI/110; Zeylei, *Nasbu'r-râye*, III/396. Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/115; İbn Mâce, Cihad 30; Ebû Dâvûd, Cihad 111; Hâkim, *Müstedrek*, II/133.

Buradan da öğreniyoruz ki, esirler içinden savaşabilecekler öldürülür. Kör, yatalak ve bunamış olanlar kimseyle savaşamazlar. Bu durumda iken esir edilen kimselerin bu durumları geçici bile olsa, böyle esir alınmış oldukları için artık öldürülmelerine yönelik hüküm ortadan kalkmıştır. Savaşan bir düşman kadınında da böyledir. Bunlar esir alındıktan sonra artık öldürülmezler.

Savaş sırasında düşman şehirlerinin yakılıp yıkılması

İçinde çocuklar, esir alınmış veya ticaret için gitmiş müslüman kimseler bulunsa bile, düşman şehrinin sele veya ateşe verilmesinde, çevresine mancınıklar yerleştirerek taşa tutulmasında bir sakınca yoktur.

Hasan b. Ziyâd (rh.a.)'a göre, böyle bir şehirde müslüman olduğu ve bu şekilde saldırıda bulunulduğunda o müslümanların ölebileceği biliniyorsa, bir komutanın böyle bir yol kullanarak savaşması câiz değildir. Çünkü bir müslümanın öldürülmesine kalkışmak, haramdır. Kâfirin öldürülmesinden vazgeçmek ise câizdir. Görmez misin bir devlet başkanı, müslümanların (kamunun) yararını gördüğü bir noktada esirleri öldürmeme yetkisine sahiptir. Bu açıdan bakıldığında da, aralarında bulunan müslüman kimseleri gözönünde bulundurması daha uygundur. **[10/65]**

Biz Hanefiler şöyle diyoruz: Biz kâfirlere karşı savaşmakla emredildik. Eğer bir savaşta hiçbir müslümanın ölümüne neden olunmaması gerektiğini dikkate alacak ve ona göre hareket edecek olursak, bu koşul müşriklere karşı savaş kapısını kapatır. Çünkü, düşman kaleleri veya şehirlerinde hiçbir müslümanın bulunmadığı durum genellikle enderdir.

Ayrıca aralarında kadınlar ve küçük çocuklar olduğu zaman, bu tür bir saldırıda bulunmak câizdir. Müslüman öldürmek haram olduğu gibi, müslüman olmayanların kadınlarını ve çocuklarını öldürmek de haramdır. Kadınları ve çocukları yanlarında olduğunda böyle bir saldırının yapılması nasıl yasak değilse, aralarında müslüman olduğu zaman da engellenmesi doğru değildir.

Rivayet edilir ki; Resûlullah (s.a.v.), Tâif kuşatmasında mancınık kurdurmuştur. Üsâme b. Zeyd (r.a.)'e gerektiğinde şehri ateşe vermesini emretmiştir. Avf b. Mâlik'e ait kaleyi yaktırmıştır.

Gayri müslimlerin müslümanları kalkan edinmeleri

Düşmanlar, müslüman çocuklarını kendilerine kalkan olarak kullandıklarında hüküm yine böyledir. Atış yapan kişi müslümana isabet edebileceğini bilse bile, üzerlerine atış yapmasında bir sakınca yoktur.

Hasan b. Ziyâd (rh.a.), böyle bir durumda atış yapmanın câiz olmadığı görüşündedir. Bu aynı zamanda Şâfiî (rh.a.)'nin görüşüdür. Delilleri; daha önce açıklandığı gibi, müslüman bir kimseyi öldürmekten kaçınmanın farz, onlara karşı atış yapmamanın ise câiz oluşudur.

Ancak biz Hanefiler diyoruz ki; onlara karşı savaş farzdır. Onlar böyle yapıyor diye atış yapamayacak olursak, onlara karşı savaş kapısını kapatmış oluruz.

Diğer yandan müşrikler müslüman çocukları kalkan olarak kullanıyor diye mücahidler atış yapamadıklarında, bundan müslümanlar zarara uğrarlar. Böyle bir tavır, müslümanlara karşı onlara cesaret verir. Olabilir ki, bu şekilde müslümanlara yakınlaşma imkânı bulurlar. Yakın atış yaparak yüksek isabet kaydetme fırsatını elde ederler. Zarar da İslam hukukuna göre engellenmelidir. ("Zarar imkân ölçüsünde giderilir" kuralı fıkhın temel ilkelerindendir.)

Ancak atış yapan müslüman, atışında imkân ölçüsünde düşmanı hedef seçmeli ve atış sırasında onu kastetmelidir. Çünkü o, müslümanla kâfiri gerçekten tam olarak ayırma imkânına sahip ise, bu ayırıma dikkat etmek zorundadır. Bunu fiilen yapamadığında, niyetiyle yapmalıdır. Çünkü bu durumda bulunan bir kimsenin, güç yetirebileceği ancak budur.

Böyle bir durumda olan kişi, düşmanın kalkan edindiği müslümanlardan birisini vurduğunda üzerine kefâret veya diyet gerekmez. Çünkü o kimse, durumu gerçek yönleriyle bilmekte ve mübah (câiz) olan bir atış yapmaktadır. Müslümanı vurma da böyle bir atışla olmuştur. Genel anlamda mübah bir fiil, kefâret veya diyet ödemeyi gerektirmez.

Şâfiî (rh.a.)'ye göre ise diyet ve kefâret gerektirir. O, bu konuda şöyle der: Bu yanlışlıkla bir öldürme sayılır. Çünkü atış yapan kimse, bu atışla kâfiri vurmayı kastetmiş, ancak hedef sapmış ve bir müslümanı vurmuştur. Normal koşullarda yanlışlıkla öldürmenin şekli de, böyle bir öldürmedir.

Ancak Hanefî âlimleri (rh.a.) der ki; atış sırasında vurduğu kimsenin gerçek durumunu bildiğine göre yaptığı bu fiil, yanlışlıkla olan bir fiil değil, aksine kayıtsız mubah/serbest bir fiildir.

Düşman elinde câriyesi olan bir müslüman, güvence alarak dârülarbe girse, onun bu câriyeyi gasbetmesi ve onunla cinsel ilişkide bulunması mekruhtur.

Çünkü düşmanlar ele geçirdikleri ve ülkelerine götürdükleri bu câriyenin, sahibi konumundadırlar. Onu da diğer malları arasına katmışlardır.

Şayet câriyeyi gasp eder veya çalarsa onun bu davranışı, güvence anlaşmasına karşı haksızlık sayılır. Halbuki bu güvence anlaşmasıyla onlara, haksızlık etmeyeceği ve kendi rızaları olmadan hiçbir mallarını almayacağı garantisi vermiştir.

Eğer câriye, müdebbere veya ümmü veled ise, onu bu şekilde alıp kaçmasında bir sakınca yoktur. Çünkü düşmanlar, ona karşı bu câriyeye sahip olamaz. Onu mülkiyetleri altına alamazlar. O, bu fiiliyle kendine ait olan bir malı, kendi zilyedliğine yeniden kazanmış, onlara ait bir mülke her hangi bir sataşmada bulunmamış demektir. Böyle olunca da yaptığı iş güven anlaşmasına karşı yapılmış bir haksızlık sayılmaz.

Nitekim bu durumdaki kimseler, câriye ellerinde iken müslüman olsalar, normal câriyenin aksine olarak onu sahibine geri vermek zorundadırlar.

Şayet câriyesi elinden alınarak esir edilmiş bir kimsenin kendisi de, düşman tarafından esir alınmış olsa, o zaman câriyesini onların elinden gasp etmesinde veya çalmasında bir sakınca yoktur. Çünkü böyle bir kimse ile düşman arasında herhangi bir güven anlaşması yoktur. Aksine o, düşmanlar tarafından zayıf düşürülmüş, zulme uğratılmış bir kimsedir. Gücü yettiği oranda kendi uğradığı zulmü önleme hakkı vardır. [10/66]

Nitekim onun, düşmanlardan güç yetirdiğini öldürme, mallarından ve çocuklarından imkânı, gücü oranında alma ve çalma hakkı vardır. Bu konuda o esir düşen kişi, güvence alarak onların ülkesine giren bir kişiden farklıdır.

Dârülharp vatandaşı olan bir kimse, orada İslama girse, daha sonra müslümanlar bu ülkeyi ele geçirseler, elinde olan malları, köleleri ve çocukları yine kendisine bırakılır. Çünkü onun küçük yaştaki çocukları kendisine bağlı olarak müslüman olmuş sayılırlar. Dolaysıyla esir alınıp köleleştirilmezler.

Dârülarpte müslüman olan birisinin mallarının durumu

Taşınır mallar da gerçek anlamda onun elinde bulunmaktadır. Sahibinin müslüman olmasıyla mallar, bütün mülkiyet haklarını taşıyan bir zilyeddedir. Bu yüzden işgal etme yoluyla mallar o kişinin elinden alınıp mülk edinilemez.

Diğer yandan bu kimse, ülkeyi müslümanların ele geçirmesiyle onlarla güç ve güven kazanmış, elindeki mal güvence altına alınmıştır. Böyle bir durum, bir müslümanın mülkünün iptaline değil, kesinleşmesine nedendir. Bu taşınabilir mallara elinin, fiilî hâkimiyetinin diğer müslümanlardan önce ulaşmış olması da bunu gösterir.

Taşınmaz mallarına gelince onlar, Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre müslümanlara ganimettir.

Ebû Yusuf (rh.a.) göre ise, istihsana göre taşınmazları da kendisine aittir. Çünkü o da, taşınır mallar gibi bu kişinin hukuki koşullarını taşıyan bir mülküdür. Ebû Yusuf (rh.a.), bu görüşüne Kelbî'nin ve Muhammed b. İshak (rh.a.)'ın şu hadisini delil gösterir. *Resûlullah* (s.a.v.), *kendilerini kuşatma altına aldıklarında Benî Kureyza kabilesinden bir grup İslam dinine girdiler. Böylece canlarını ve mallarını korumuş ve kurtarmış oldular.*

Mal kavramının kapsamı

Genel mal kavramı içinde evler ve topraklar gibi taşınmazlar da vardır.

Ancak biz Hanefîler şöyle diyoruz: Bu arazi parçaları, sonuçta darülharpten bir parçadır. Böyle olunca da diğer toprak parçaları gibi müslümanların ganimetidir.

Diğer yandan, taşınmaz mallar üzerindeki zilyedlik, hükmî olarak sabit olmuş bir zilyedliktir. Darülharp ise İslam hükümlerinin işlediği bir yer değildir. Dolayısıyla böyle bir taşınmaz üzerindeki zilyedlik, o ülkeyi müslümanlar ele geçirmeden dikkate alınmaz. Fethettikten sonra da, bu taşınmazlar üzerinde savaşçıların fiilî hâkimiyeti, bu kimseden daha güçlüdür. Bunun için taşınmazlar, taşınır mallardan farklı olarak ganimetler arasında yer alır.

Hadisin bizim açımızdan yorumu şöyledir: Eğer sahih bir hadisse biz onun taşınmazlarda değil, taşınır mallar konusunda olduğu görüşündeyiz.

Böyle bir kimsenin taşınmazları, ganimetten sayıldığı gibi, yaşça büyük tam ehliyet sahibi çocukları da ganimetten sayılır. Çünkü onlar babalarının İslamiyete girişiyle müslüman olmuş sayılmazlar. Babanın onlar üzerinde herhangi bir veliliği de yoktur. Bu çocuklar da diğer harbîler (savaşçılar) gibidirler.

Gebe eşinin durumu da aynı bunun gibidir. Çünkü o da kocasının müslüman olmasıyla İslam'a girmiş sayılmaz. Böyle olunca da ganimetler arasında yer alır. Kocasının onun üzerindeki eli, nikah akdine dayalı hükmî bir zilyedliktir. Böyle bir zilyedlik taşınmaz mallardaki zilyedlikte olduğu gibi o kişinin ganimetten sayılmasını önleyemez.

Hanefîlere göre anne karnındaki çocuğun hükmü de böyledir. O da ganimetten sayılır.

Şâfiî (rh.a.)'ye göre ise, bu durumdaki bir çocuk ganimetten sayılmaz. Çünkü kadının karnındaki çocuk, babası müslüman olduğu için müslüman sayılır. Bir müslüman da hiçbir zaman köle edinilemez. Nitekim önceden doğmuş olan bir çocuğun hükmü işte böyledir.

Ancak biz Hanefîler şöyle diyoruz: Cenin, annenin parçası hükmündedir. Burada sözü geçen anne de bütün beden parçaları ile ganimet olmuştur. Bilindiği gibi, bir anne özgür edilirken bedeninin diğer parçaları ayrı tutulamadığı gibi, karnındaki cenin de özgür kılmanın dışında tutulamaz. Nasıl anne özgür edildiğinde, karnındaki cenin bu özgür kılmanın hiçbir şekilde dışında tutulamıyorsa, annenin câriye edinilmesi durumunda da hüküm aynıdır. Câriyelik niteliği annede sabit duruma geldikten sonra, cenin bu niteliğin dışında tutulamaz.

Bu hüküm şu esasa dayanır. Başkasına tâbi olan bir şeyin hükmü, asıl şeyden bağımsız ve ayrı olarak düşünülemez. Aksine önce asılda sabit olan hüküm, asla bağlı olan şeyde kendisini gösterir. Böyle bir hüküm, tâbi olan şey açısından var olan hükmün devamı niteliğindedir. Dolayısıyla müslüman olmak, köleliğin devamını engellemez.

[10/67] Düşman ülke vatandaşı bir kimse, İslam topraklarına girse, sonra da müslüman olsa, daha sonra da müslümanlar onun ülkesini fethetse, ailesi, malları ve çocuklarının hepsi ganimettir.

Çünkü bu kimse İslam topraklarında müslüman olduğunda, darülharpteki çocukları onun müslüman olmasıyla İslam dinine girmiş sayılmazlar. Daha önce açıklandığı gibi, arada gerçek ve hükmî anlamda bir ülke farklılığı vardır. İşte bu farklılık, aradaki bağlılığın devamına engeldir.

Ayrıca bu kişinin, arkasında, darülharpte bıraktığı mallarından hiçbiri üzerinde zilyedliği kalmamıştır. Bu yüzden de bütün bu mallar müslümanların ganimetidir.

Çünkü o, malları ele geçiren ve düşmana karşı güvence altına alan o değil, ordudaki askerlerdir.

Dârülharpte müslüman olup dârül İslam'a geçen kişinin dârülharpteki malları

Bu kimse şayet darülharpte müslüman olsa sonra dârülislâma girse, bundan sonra müslümanlar da ülkesini fethetseler, bütün malları yine ganimet sayılır. Ancak küçük çocukları esir edinilmez. Onlar babalarının müslüman olmasıyla müslüman olmuş kabul edilir. Çünkü bu kişi, dârülharpte İslam dînine girdiğinde çocuklarıyla aralarındaki tâbilik devam ediyordu. Çocuklar babasına tâbi olarak müslüman olduktan sonra artık köle edinilemezler.

Mallara gelince, bu kimsenin dârülislâma gelmesiyle onları dârülharpte bıraktıktan sonra, üzerlerinde zilyedliği kalmamıştır. Bu sırada mallarından bir müslüman veya zimmîye emanet olarak bıraktıkları varsa bu mallar, ganimet olmaz. Çünkü bir müslümanın veya zimmînin bu mallar üzerindeki zilyedliği geçerli bir zilyedliktir. İslam ordusundaki neferlerin, diğer emanet mallarında olduğu gibi bu malları ganimet olarak alıp sahiplenmesine engeldir.

Ganimet olmadığına göre kendisine emanet verilen bir kimsenin emanetteki zilyedliği emaneti veren kimsenin zilyedliği gibidir. Dolayısıyla bu açıdan kişi malını mülkiyeti altında ve güvencede tutmuş olur. Malı kendisine geri verilir.

Şayet mallarından bir kısmını, dârülharp vatandaşı olan bir kimseye emanet etmişse Zâhirü'r- rivâye'ye göre bu mal ganimetten sayılır.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'den nakledilen bir rivayete göre, bu durumdaki bir mal, ganimet olmaz. Çünkü emanet verilenin zilyedliği emanet edenin zilyedliği gibidir. Bu yüzden kendi yerini alan bir kimsenin bu malı elinde tutmasıyla mal üzerinde zilyedlik, hükmen emanet verilenin zilyedliğinde devam eder.

Zâhirü'r-rivâye olan görüşün açıklaması şöyledir: Kendisine emanet bırakılan kişinin emanet mal üzerindeki zilyedliği geçerli bir zilyedlik değildir. Görmez misin onun zilyedliği, kendine ait, diğer malların Müslümanlar tarafından ganimet olarak alınmasını engelleyemez. Emanet konusunda da hüküm böyledir. Onun zilyedliği geçerli olmadığına göre, bu mal ile hiç kimseye emanet edilmemiş bir mal, hüküm açısından aynıdır.

Bir müslüman veya zimmî güvence alarak ticaret amacıyla düşman ülkesine girmiş ve orada bir mal veya ev elde etmiş, daha sonra müslümanlar bu ülkeyi fethederek bütün bu mallara el koymuşlarsa, o kimselerin ev ve arsalar dışındaki malları kendi mülkiyetinde kalır. Ev ve arsaları ise, ganimet sayılır. Çünkü böyle bir kimsenin zilyedliği, İslam ülkesi vatandaşı olduğu için, geçerli bir zilyedliktir. O, mallarını kendi mülkiyeti altında tutmuş ve korumuş sayılır. Mallarının kendi elinde olması, müslümanların bu malları istila yoluyla mülkiyetleri altına almalarına engeldir. Taşınmazlar, ev ve arsalar ise dârülharbe ait arazi parçalarındandır. Onlar da diğer arazi parçaları gibi, ganimet arasında yer alır.

Bu ifadeyi şu şekilde biraz daha netleştirmek mümkündür: Dârülharbe ait böyle bir arazi parçası üzerindeki mülkiyet, yalnız kendisi dikkate alındığında güçlü bir mülkiyet değildir. Bütün yurda sahip olan güç, ona da sahip bir güçtür. Sonra bu parça, başkasına tâbi (bağlı) bir toprak parçası hükmündedir. Yukarıda açıkladığımız gibi, ferî (ayrıntı) asla tâbidir. Taşınır mallar bundan farklıdır. Onlardaki zilyedlik, bağımsız mülk edinme kasdıyla gerçekleşmiş bir zilyedliktir. Kişiyle birlikte kalıcıdır. Böyle bir hâkimiyet, bir müslüman tarafından daha önce o mala ulaşmış ve üzerinde hâkimiyet kurarak onu mülkiyeti altına almıştır.

Şu durum bunu daha iyi açıklar: Bir müslüman, taşınabilir mallardan birini dârülislâma çıkardığında, onu mülkiyet altına almış olur. Müslümanlar bu ülkeyi fethettiklerinde de malını kendi mülkiyeti altında tutmuştur.

Taşınmaz mallar ise değişmez. Bir müslüman tarafından dârülislâma taşınarak güvence altına alınamaz. Aksine beldeyi fethedip, ganimeti ele geçiren savaşçılar tarafından ele geçirilmiş ve mülkiyet altına alınmıştır.

[10/68] Bu şekilde müslüman olan bir kimsenin yaşça büyük bir kölesi müslümanlara karşı savaşmışsa, o da ganimetten sayılır. Çünkü o, müslümanlara karşı savaşmakla kendisini efendisinin elinden çıkartmış sayılır. Bir müslüman, kölesinin müslümanlara karşı savaşmasına engel olur. Bir köle de, gerçek anlamda efendisinin elinden çıkmışsa, diğer düşman köleleri gibi ganimet sayılır.

Böyle bir kimsenin gebe bir hanımı varsa o da, karnındaki cenin de, yukarıda açıklandığı gibi ganimetten sayılır.

Bir müslümana, zimmî veya harbî (dârülharp vatandaşı)ye bıraktığı emanet, yine kendisine aittir. Ganimet olarak kabul edilmez. Müslümana veya zimmîye verdiği emanetin ganimet olmayacağı konusunda bir problem yoktur.

Harbîye verilen emanetin, sahibinin mülkiyetinde kalmasının nedeni ise şöyledir. Mal sahibi, dârülharpte bulunduğu sürece, emanet verdiği kimsenin zilyedliği dikkate alınarak kendi zilyedliği, mal üzerinde sabit ve sürüyor sayılır. Emanet alan kişi de malı koruyacağı için böyle bir zilyedlik, bu malın ülkeyi fetheden müslümanların mülkiyeti altına girmesine engel olur.

Daha önce anılan İslam ülkesine çıkma durumu bundan farklıdır.

Savaştan önce İslam ülkesine çıktığında da hüküm yine böyledir.

Muhammet (rh.a.)'in burada "hüküm yine böyledir" diyerek kurduğu bağlantıdan kasdı, bir müslümanın veya zimmînin yanında bırakılan emanetin hükmü ile ilgili ise, sonuç zaten ortadadır. Yok, kasdı bir harbînin yanında bırakılan emanetin hükmüyle ilgili ise, bu ifadeler Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin görüşünü güçlendirir.

Bu mesele ile, daha önce belirtilen meselenin Zâhirü'r-rivâye'ye göre farkının belirtilmesine ihtiyaç vardır.

Bu farkın açıklaması şöyledir: Güvence (eman) alarak düşman ülkesine giren bir tacirin malı İslam ülkesinde güvence ve koruma altına alınmış bir maldır. Bu mal güvencesi, ancak müşriklerin onları ele geçirip ülkesine götürmesiyle son bulur. Böyle bir durum, kendisine verilen emir doğrultusunda emaneti korumaya devam ediyorsa, harbî bir kimseye emanet edilen bir malda, cereyan etmez. İslam ülkesindeki bir malın koruma ve güvence altında (mülk) olma niteliği devam ediyorsa, müslüman askerler onu ganimet olarak alamazlar.

Dârülharpte müslüman olan bir kimsenin malı ise İslam ülkesinde koruma ve güvence altına alınmış bir mal değildir. Dolayısıyla ganimet olarak alınmasını önleyecek geçerli bir zilyedlik bulunmadığı sürece, ganimet olmaya uygunluk niteliği taşır. Bir kimse malını dârüharp vatandaşı olan birisine emanet ettiğinde, malın ganimet olarak alınmasını önleyecek bir zilyedlikte bulunmuş sayılmaz.

Müslümanlar böyle bir emaneti ele geçirmişler, ganimeti paylaşırken onu da paylaşıma sokarak birisine vermişlerse, daha sonra gelen sahibi herhangi bir değer ödemeden onu alabilir. Çünkü bu mal müşriklerin ele geçirerek ülkelerine götüremediği müslümana ait bir maldır.

Şayet müşrikler kendi ülkelerinde bu müslümanı öldürmüş ve malını almışlarsa müslümanlar bu ülkeyi/şehri fethettiklerinde, ganimet paylaşımından önce bu malı öldürülen kişinin mirasçılarına karşılıksız olarak geri verirler. Çünkü müşrikler bu kimseyi öldürüp malını aldıklarında, o malı kendi ülkelerinde güvence altına almış ve malı mülkiyetlerine geçirmiş sayılırlar. Daha sonra müslümanlar, ganimet yoluyla bu mallara sahip olmuşlardır. Böyle bir mal, düşmanların ele geçirip kendi ülkelerinde güvence altına aldıkları, sonra da müslümanların ganimetleri arasında görülen sahibi ölmüş bir müslüman malına benzer. Ölen kişinin mirasçıları, ganimet paylaşılmadan önce hiçbir karşılık vermeden bu malı alabilirler. Çünkü bir mirasçı, malî ve mülkiyet hakları konusunda kendine miras bırakanın yerini tutar. Mirasçının malı geri alma imkânını elde etmesi, eski mülkiyet hakkına dayanarak gerçekleşir. Bir mirasçı orada mal sahibinin yerine geçmiştir.

Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre, böyle bir kimsenin mirasçısının malı geri alma hakkı yoktur. O, bu konuyu onalım ve muhayyerlik (seçimlik) haklarına kıyas eder. Bu haklar, hak sahibinin ölümünden sonra miras olarak kalmaz.

Esir alınan bir kişinin hakkı konusunda da hüküm aynıdır. Nitekim böyle bir hak onalım hakkından daha zayıf bir haktır. Onalım hakkına sahip bir kişi, alıcının malda yapacağı kullanımı bozma yetkisine sahiptir. Üzerinde durduğumuz konuda, sözü edilen eski mal sahibinin ise böyle bir yetkisi yoktur.

Öldürülen kimsenin mirasçıları, askerler ganimeti paylaştıktan sonra gelmiş ve mirasçısı oldukları kimsenin malını almak istemişlerse, o malı ancak değerini ödeyerek alabilirler. Bu sırada mal içinde bulunan altın ve gümüş türü şeyleri

alamazlar. Görmez misin miras bırakan kimse hayatta olsaydı, o da bu çeşit altın ve gümüşleri alamazdı.

[10/69] Yukarıda adı geçen müşrikler, kendi ülkelerinde müslüman olsalar, İslam devletiyle barış anlaşması yapsalar, öldürülen kişinin malından hiçbir şey alamazlar. Çünkü onların müslüman olmalarıyla onların mülkiyet hakları kesinlik kazanmıştır.

Müslüman bir kimseyi öldürmüş olmalarından dolayı, diyet vermeleri de gerekmez. Çünkü onu müslümanlara karşı harp durumunda iken öldürmüşlerdir. Bu nedenle onu öldürdükleri gün, kanını ödemeyle yükümlü değildirler. Daha sonra müslüman olmaları da onlara böyle bir yükümlülük getirmez.

Bir müslüman güvence (eman) alarak düşman ülkesine girse, köle durumunda bir kız ve erkek çocuğu satın alarak özgür kılsa, sonra onları bu ülkede bırakarak dârülislâma dönse ve çocuklar kaldıkları ülkede kâfir olarak büyüseler, müslümanlar bu ülkeyi fethettiklerinde onlar ganimet sayılırlar. Çünkü sahiplerinin onları düşman ülkede özgür kılması Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre bir anlam ifade etmez. Bu kişi zaten onları tam bir güvence altına almamıştır.

Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre, bu özgür kılma, geçerli bir özgür kılmadır. Bu çocuklar diğer özgür, dârülharp vatandaşları gibidirler. Esirler arasında ona göre yer alırlar.

Ebû Yusuf'un buradaki kasdı velânın[156] doğumdan farklı olduğudur. Çünkü çocuk babasının müslüman olmasıyla müslüman sayılır. Şayet özgür edilen bir köle ise, yaşça küçük olsa bile bir müslüman tarafından özgür edilmekle müslüman olmuş sayılmaz. Çünkü velâ, mülkiyetten kaynaklanır. Dolayısıyla bir köle, mülkiyetin aslı göz önünde tutularak, din konusunda efendisine bağlı değildir. Mülkiyetten kaynaklanan bir şeye bağlı olmaması, daha da uygundur.

Dârülharpte tacir veya esir olarak bulunan, yahut da orada müslüman olan bir kimse oradaki müşriklere İslam ülkesine girmeleri için güvence verecek olsa, verdiği bu güvence geçersizdir. Çünkü o kimse, düşman elinde baskı altındadır. Bu kimsenin düşmanlar tarafından güvence vermeye zorlandığı düşünülür. Diğer yandan böyle bir güvence ile o kişi, müslümanların yararını değil kendisini güven altına almayı kast etmiştir.

Ayrıca güvence korkudan dolayı alınır. Onların kendi ülkelerinde bulunan bir müslümandan korkmaları yersizdir. Dolayısıyla yaptığı akit kendi adına değil de başkaları adına olmuştur. Onun başkası adına yeni bir akit yapma yetkisi yoktur.

Ordu içerisinden bir askerin verdiği güvence geçerlidir. Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

يسعى بذمتهم أدناهم

[156] Velâ hakkı, mirasçılığa neden olmaya elverişli bir hükmî yakınlıktır.

"Onların en düşüğünün verdiği ahit (söz) bile geçerlidir.[157]*"*

"En düşüğünün" ifadesinden kasıt "en azıdır". En az olan da tek kişidir.

Yine bir başka hadiste de şöyle buyurulur:

يَعْقِدُ عَلَيْهِمْ أَوَّلُهُمْ وَيَرُدُّ عَلَيْهِمْ أَقْصَاهُمْ

"Onların en öndekileri akitleşebilir. En sondakileri de akdi geri çevirebilir.[158]*"*

Denildi ki; bu hadisin anlamı, ilk seriyye güvence verebilir. Verdiği bu güvence müslümanlarca geçerlidir. Son seriyye de bu güvence akdini bozabilir. Aynı şekilde onun bu akit bozuşu da diğer müslümanlarca yürürlüğe konur. Herkesi bağlayıcıdır.

Diğer yandan orduda bulunan bir asker, düşmana kendiliğinden güvence verebilir. Çünkü ordu içerisinde yer alan böyle bir askerden düşman çekinir. Dolayısıyla bu durumda kendi adına yapacağı bir akid geçerli bir akittir. Daha sonra bu akdin hükmü diğerlerine de geçer ve onları da bağlar.

Durum böyledir. Çünkü, güvence verme bölünme kabul etmez. Nedeni de imandır. Aynı şekilde o iman da, bölünme kabul etmez. Neden hakkında tam olarak gerçekleştiği için, -hısımlık nedeniyle evlendirme yetkisinde olduğu gibi- her bir müslüman kendi başına bu yetkiyi taşır.

Müslüman kadının gayri müslime verdiği güvence

Yine dârülislâm vatandaşı olan bir kadının, dârülharp halkından birisine güvence vermesi de geçerlidir. Bunun delili şu hadistir: *Resûlullah* (s.a.v.)*'ın kızı Zeynep* (r.a.)*, kocası Ebû'l Âs b. er-Rebî'ye güvence vermiş, Peygamber* (s.a.v.) *de onun bu güvencesini onaylamıştır.*

Ümmü Hânî (r.a.)[159] rivayet ediyor ve diyor ki; "Mekke'nin fethi günü iki kaynımı korumam altına almıştım. Ali (r.a.), evime girdi. Onları öldürmek istiyordu. Bana; müşrikleri mi koruyorsun? diye kızgınlığını belli etti. Ben de kendisine; Hayır öldüremezsin. Onları öldürmek için benden başlaman gerekir, dedim. Onu evden çıkarttım. Kayınlarımın üstüne kapıyı kilitledim. Daha sonra Resûlullah (s.a.v.)'a geldim. Beni görünce: *Ümmü Hânî Fâhite'ye merhaba! Hoş geldin!* buyurdu.

O'na; annemin oğlu Ali'den gördüğüm karşılığa bak! İki kaynımı koruma altına aldım. Ali ise onları öldürmek istiyor, dedim.

Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

---

[157] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/211; İbn Mâce, Diyât 31; Ebû Dâvûd, Cihad 147; Nesâî, Kasâme 9; Hâkim, *Müstedrek*, II/153.

[158] İbn Abdilber, *İstizkâr*, VIII/178. Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/180; İbn Mâce, Diyât 31; Ebû Dâvûd, Cihad 147.

[159] Ümmü Hânî (r.a.), Resûlüllah (s.a.v.)'ın amcası Ebu Talib'in kızı, Ali (r.a.)'nin ablasıdır. İsmi metinde de geçtiği gibi Fâhite'dir. Hind olduğu şeklinde de nakil vardır.

لَيْسَ لَهُ ذلك وَقَدْ أَجَرْنَ مَنْ أَجَرْتَ وَأَمَّنَّا مَنْ أَمَّنْتَ.

[10/70] *"Bunu yapmaya hakkı yok. Senin koruduğunu biz de korur, güvence verdiğine biz de güvence veririz.*[160]*"*

Diğer yandan kadın da, cihad ehlindendir. O da malıyla cihad eder. Malıyla cihad ettiği gibi bedenen ve canıyla da cihad eden kadınlar vardır. Hastaları tedavi için savaşa çıkabilir. Savaşçılara ekmek pişirebilirler. Bu da onun cihadıdır.

Köle olan bir kimsenin, dârülharp halkından bir kimseye güvence vermesine gelince; eğer bu köle efendisinin kendisine savaşması için izin verdiği bir kimse ise, verdiği güvence geçerlidir.

Rivayet edilir ki, bir köle okun üzerine farsça olarak "korumadasınız" yazarak kuşatma altındakilere atmıştı. Daha sonra bu yazı Ömer (r.a.)'e sunuldu. Ömer (r.a.) de onun güvencesini onayladı ve; "O, bir müslümandır," dedi.

Bu köle bir savaşçıydı. Çünkü atış yapmak, bir savaşçının işidir.

Ayrıca bu köle efendisinin izniyle savaşma imkânını elde etmiş bir kimse olduğuna göre, düşman ondan da korku duyuyor demektir. Onun vereceği bir güvence akdi önce kendisini bağlar; daha sonra bu hüküm başkalarına geçer, onları da bağlar. Bir kölenin bu konuda söylediği söz geçerlidir. Görmez misin böyle bir kölenin Ramazan hilalini gördüğüne dair yaptığı tanıklık ve kendi aleyhine kısası gerektiren ikrarı geçerlidir.

Bu konuda şöyle denilemez: "Bir kölenin kâfirlerle ırk yakınlığı vardır. Dolayısıyla müslümanlara karşı onlara yarar sağlamak için taraf tuttuğu konusunda suçlamaya açıktır. Bu yüzden zimmî bir kimsenin güvencesinin geçersiz olduğu gibi onun vereceği güvence de geçersiz olmalıdır."

Çünkü bir müslümanın ırkını dinine tercih edeceği düşünülemez. Eğer ırk farkını dikkate alacak olsaydık, böyle bir kölenin özgür olduktan sonra da güvencesinin aynı şekilde geçersiz olması gerekirdi. Böyle bir görüşün ilmî hiçbir gerekçesi yoktur.

Zimmî (İslam ülkesi vatandaşı olan gayrı müslim) bir kimseye gelince, onun güvence verme yetkisini gerektirecek neden gerçekleşmemiştir. Zimmî bir kimse inanç açısından düşmanla uyum gösterir. Açık kanıya göre, o düşman tarafına meyillidir. Ayrıca düşmanlar, bir zimmîye karşı korku duymazlar.

Efendisinin savaş için izin vermediği bir köleye gelince, onun vereceği güvence Ebû Hanîfe (rh.a)'ye göre geçersizdir. Muhammed ve Şâfiî (rh.a)'ye göre ise geçerlidir. Tahâvî, Ebû Yusuf'un görüşünün Ebû Hanîfe ile, Kerhî de Muhammed (rh.a.) ile aynı olduğunu andı.

---

[160] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI/341; Ebû Dâvûd, Cihad 155; Tirmizî, Siyer 26; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XXIV/416; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/95.

Muhammed ve Şâfiî (rh.a)'nin bu konudaki delilleri şu hadistir: Resûlüllah (s.a.v.); يسعى بذمتهم ادناهم *"Onların en düşüğünün (en azının) verdiği ahit bile geçerlidir,*[161]*"* buyurmuştur.

Müslümanların sosyal açıdan en düşüğü köledir. Abdullah b. Ömer (r.a.)'in naklettiği bir hadiste Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

أمان العبد والصبي والمرأة سواء

"Kölenin, çocuğun, ve kadının verdiği güvence eşittir.[162]*"*

Ebû Mûsâ (r.a.)'nın naklettiği bir hadiste de Resûlülah (s.a.v.);أَمَانُ العَبْدِ أَمَانٌ *"Kölenin verdiği güvence güvencedir."*[163] buyurmuştur.

Diğer yandan köle de savaş ehlidir. Durumunda suçlamayı, eleştiriyi gerektirecek bir şey de yoktur. Dolayısıyla vereceği güvence özgür bir kimsenin güvencesi gibi geçerlidir.

Kölenin güvence vermeye ehil olduğunun açıklaması şöyledir: Cihad etmekle elde edilmesi arzulanan, dinin yücelmesi ve küfür fitnesinin engellenmesidir. Bütün müslümanlar da bu göreve ehildirler.

Ayrıca, cihad bazen can ile bazen de mal ile yapılır. Bir kölenin malı yoktur. Ama canını ortaya koyarak cihad etmesi de efendisinin kendisinden yararlanma hakkını tehlikeye düşüreceği ve maliyet değerini yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakacağı için yasaktır. Güvence ise, sözle cihaddır. Onda hiçbir şekilde efendinin hakkına zarar verme yoktur. Dolayısıyla güvence konusunda köle, özgür gibidir. Buna delil de, savaş için izinli olduğunda vereceği güvencenin geçerliliğidir. Verilen izin, ehil olmayan bir kimse için ehliyetin isbatında değil, engeli kaldırmada etkisini gösterir. Görmez misin bir kölenin kendisine izin verilse bile, tanıklık yapmaya ehliyeti yoktur. Kullanımda bulunma engelinin kaldırılması ehliyetin varlığını gösterir.

Sonuç olarak güvence, savaşı bırakmaktır. Dolayısıyla savaşa izin verilmekle elde edilen bir yetki değildir. Çünkü savaş güvencenin zıddıdır. İzinden sonra ise, bir köle bu konuda artık efendisinin vekili konumunda değildir. Bunun delili, burada dikkate alınması gerekenin efendinin dini değil, kölenin dinidir. Böylece anlıyoruz ki bir köle müslüman olduğu için güvence vermeye ehildir.

Ayrıca güvence dinin ikinci derece meselelerinden biridir. Bir kölenin dini hakkında söyleyeceği söz, geçerli ve bağlayıcı olunca, dinin detayları konusunda **[10/71]**

---

[161] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/211; İbn Mâce, Diyât 31; Ebû Dâvûd, Cihad 147; Nesâî, Kasâme 9; Hâkim, *Müstedrek*, II/153.

[162] Tirmizî, Siyer 26; Said b. Mansûr, *Musannef*, II/233.

[163] Zeylei, *Nasbu'r-râye*, III/405. Ayrıca bkz. Abdurrezzak, *Musannef*, V/222; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/94.

söyleyeceği söz de aynı şekilde ve öncelikle geçerli sayılır. Bunun içindir ki, müslüman köle ihrama girdiğinde bu ihram geçerli sayılır. Müşrik bir kabileyle yapacağı zimmet akdi de geçerlidir. Zimmet güvenceden daha güçlüdür. Kendisinden daha güçlü olan bir şeyde geçerli olması, daha zayıf olan bir şeyde geçerli olmasına öncelikli olarak delil oluşturur.

Bu konuda delillerimiz ise şunlardır: Kur'an'da;

﴿ضرب الله مثلاً عبدا مملوكا لا يقدر على شيء﴾

"*Allah hiçbir şeye gücü yetmeyen bir köleyi misal gösterir.*" (en-Nahl 16/75) buyurulmuştur.

Güvence de bir "şey"dir. Ve genel anlamlı bir kelime olup, istisna konusunda yapılacak iddia geçerli değildir. Çünkü Allahu Teâlâ bu misali, Allah'ın hiçbir şeye gücü yetmeyen putlara benzetilmemesi gerektiğini ifade için söylemiştir. Ayrıca köle cihada ehil sayılan bir kimse değildir. Bu yüzden zimmî, küçük çocuk ve delide olduğu gibi onun verdiği güvence de geçerli değildir.

Kölenin niteliği ile ilgili aklî delillerinin açıklaması ise şöyledir: Cihad, canla yapıldığı gibi malla da yapılır. Bir kölenin canı başkasının mülkiyeti altındadır. Kendisi mal edinmeye ehil değildir. Buradan da anlıyoruz ki o, cihad ehli değildir.

Bunun sonucu şöyle açıklanabilir. Tek bir kimsenin vereceği güvencenin geçerli olması, müslümanların yararlarına itibarladır. Olabilir ki, verilen güvence kendilerine güveni artıracağı için müslümanlar hakkında daha hayırlı olur. Çünkü savaş, her şeyden önce bir güven sağlama ve güven artırmadır. Sonra da, üstünlük kurma ve galip gelmedir. Ancak güvencedeki fazilet ve üstünlük duygusu, kapalıdır. Ancak cihad eden kimse tarafından bilinir. Yetkileri alınmış bir köle de savaşma hakkına sahip değildir. Bu yüzden güvencedeki üstünlük duygusunu bilemez. Dolayısıyla vereceği güvence, sözle yapılmış bir cihad sayılamaz.

Kendisine cihad için izin verilen bir kölenin durumu ise bundan farklıdır. Böyle bir köle, savaşma imkânı bulduğundan birisine güvence vermedeki üstünlüğü bilen bir kimsedir.

Bunun içindir ki, esir bir kimsenin verdiği güvence geçerli sayılmaz. Çünkü güvencedeki fazilet ve üstünlük duygusu kapalı bir duygudur. Böyle bir duyguyu, ancak kendi canından korkusuz olan kişi duyar. Esir olan bir kimse ise korku içindedir.

Bu duygunun yokluğu, esaret bağı ile bağlı bir kimsede netlik kazandığına göre, kölelik bağıyla bağlı olan kimsede öncelikle yoktur. Çünkü bir esir, sonuçta savaşçı bir kimsedir. Savaşa imkân bulamayışı fizikidir. Bir köle ise, savaşma hakkına temelde sahip değildir.

Diğer yandan bir kölenin yapacağı anlaşma, temel olarak başkası adına yapılmış bir anlaşmadır. Çünkü düşmanlar, savaşma hakkına sahip olmayan bir köleden çekinmezler. Savaş için kendisine izin verilen kölenin durumu ise farklıdır. Düşmanlar bu yetkiye sahip bir köleden çekinirler. Dolayısıyla o, böyle bir anlaşmayı kendi adına yapabilir.

"Bir köle düşmandan korkarak, kendi canını güvence altına almak ister," demenin bir anlamı yoktur. Çünkü o, her ne kadar savaşma yetkisi olmayan bir kimse ise de; "size güvence veriyorum," der. Yoksa o; "kendime güvence veriyorum," demez. Şayet böyle dese, güvence vermiş olmaz.

Ayrıca güvence, bir tür yetkidir. Söylediği söz, yükümlülük altına sokarak başkasını bağlayan bir akittir.

Bu mesele, nikahtaki velilik hakkına benzer. Bir köle efendisi ona izin vermediği sürece, kendi başına evlenme yetkisine sahip değildir. Aynı şekilde savaş için izinli olmadığı sürece de güvence verme yetkisine sahip değildir. Çünkü güvence, zorunlu olarak güvence verilenle savaşı bırakmaktır. Böyle olmakla birlikte o, aynı zamanda bir soğuk savaştır. Dolayısıyla güvence verme yetkisine ancak savaşma yetkisi taşıyan bir kişi sahip olabilir.

Kölenin güvence verebileceğine dair görüşte olanların naklettiği hadisler, savaş için kendilerine izin verilen köleler hakkındadır. Resûlüllah (s.a.v.)'ın;

يَسْعَى بِهَا أَدْنَاهُمْ *"Onların en düşüğünün verdiği ahid geçerlidir,*[164]*"* hadisinin açıklaması daha önce geçmişti.

Zimmet akdine gelince, bu konuda şöyle deriz : "Bu akit sırf müslümanlar yararına bir akitir. Çünkü kâfirler güvence dilediklerinde devlet başkanının onların bu isteğine karşılık vermesi farzdır. Köleden daha önce çıkacak böyle bir güvence, eğer dikkate alınacak ve ona uyulacak olursa, arada geçen zaman, cizye ödeme konusunda düşman aleyhine hesaba işler. Şayet kölenin verdiği güvence dikkate alınmayacak olursa, bu sürenin başlangıcı, devlet başkanının güvence verdiği andır."

Sırf müslümanların yararına olduğu için, biz de bağış ve sadaka kabul etme işlemlerinde de olduğu gibi, bir kölenin verdiği güvencenin geçerli olduğuna hükmettik. Güvence ise, yararlı da olabilir, zararlı da. Bu yüzden kâfirlerin bu yoldaki çağrılarına karşılık vermek farz değildir. Ayrıca güvence akdi, müslümanların ganimet ve esir alma haklarından bir bölümünü iptale neden olur. [10/72]

Bir köle kendi kendine, özellikle içinde efendisinin zarar görme olasılığı bulunan alım-satım akdi gibi kâr ve zarar içeren sözleşmeler yapmaya yetkili değildir. Çünkü böyle bir kullanımın getireceği zarar efendiye olumsuz etki

[164] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/211; İbn Mâce, Diyât 31; Ebû Dâvûd, Cihad 147; Nesâî, Kasâme 9; Hâkim, *Müstedrek*, II/153.

edecektir. Kişisel bir olayda hüküm bu olunca, bir kölenin müslümanların geneline, kamuya zarar getirecek bir kullanımda bulunma hakkının olmaması önceliklidir.

Bir çocuğun güvence vermesine gelince; eğer bu çocuk henüz aklı erecek, temyiz yaşına gelmemişse vereceği güvencenin geçersiz olduğu kesindir. Bu konuda fakihler arasında bir anlaşmazlık yoktur.

Yok, eğer aklı eren, temyiz yaşına gelmiş bir çocuksa, Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre yine güvencesi geçersizdir. Şâfiî (rh.a.) de bu görüştedir. Görmez misin böyle bir çocuğun yaptığı yeminler de geçersiz sayılır. Muhammed (rh.a.) ise, yeminleri geçerli olduğu gibi, güvencelerinin de geçerli olduğu görüşündedir.

Eğer aklı eren bir çocuk, savaşmasına izin verilen bir çocuk ise, bazı Hanefî âlimleri, "yine de güvenceleri geçersizdir. Çünkü böyle bir çocuğun, boşama ve köle özgür kılma gibi zarar gelebilecek konulardaki sözleri, izinli olsa bile dikkate alınmaz. Müslümanların genelinin zarar göreceği bir konuda ise hiç dikkate alınmaz," demişlerdir.

En doğru olan, aklı eren ve savaşmasına izin verilen bir çocuğun verdiği güvencenin geçerli olmasıdır. Çünkü böyle bir kullanım, hem zarar hem de yarar getirebilir. Bu açıdan alım-satım akdine benzer. Böyle bir çocuğun, kendisine izin verildikten sonra yaptığı alış-veriş de geçerlidir.

Devlet başkanı; "Kim bir ganimet elde ederse, ele geçirdiği ganimet kendisine aittir," diye ilan eder, bir kimse de bir câriye ele geçirerek rahminin temiz olduğunu ortaya çıkaracak bir süre onu bekletirse (istibrâ yaparsa), o kimsenin Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre bu câriyeyi İslam topraklarına götürmediği sürece, onunla cinsel ilişkide bulunması veya onu başkasına satması câiz değildir.

Muhammed (rh.a.)'e göre, o kimsenin bu câriyeyle cinsel ilişkide bulunması veya onu satması câizdir. Çünkü bu câriye artık onun kendisine aittir. Rahminin temiz olduğu ortaya çıktıktan (istibrâdan) sonra onunla cinsel ilişkide bulunabilir.

Görmez misin, dârülharpte câriye satın alan bir kimsenin de, satın aldığı câriyeyi rahminin temiz olduğu ortaya çıkıncaya kadar beklettikten sonra, onunla cinsel ilişkide bulunması câizdir. Çünkü, bir mülk sahibi, mülkünden yararlanma hakkına da sahiptir. Yararlanma hakkının nedeni olan mülkiyet, devlet başkanının ilanına dayanarak câriye kendine ait olduğu an, bu kişi için de gerçekleşmiştir.

Dârülharpte câriye çalan ve rahminin temiz olduğu ortaya çıkıncaya kadar onu bekleten bir kimsenin durumu, bundan farklıdır. Onun böyle bir câriye ile cinsel ilişkide bulunması câiz değildir. Çünkü bu câriye, henüz onun kendi mülkiyetine geçmemiştir. Görmez misin bu kimse, düşman topraklarına giren bir İslam ordusuna katılacak olsa, orduda bulunan askerler de bu câriyenin mülkiyetine ortak olurlar.

Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.) şöyle diyorlar: Bir devlet başkanının, askeri yüreklendirmek için ödül olarak ilan ettiği bir şeyde mülkiyet nedeni, düşmana galebe çalma ve güç üstünlüğü kurmadır. Bu da ordunun ele geçirdiği ganimet gibi, ele geçirilen bir câriyeyi, İslam topraklarına çıkarıp güvence altına almakla kesinleşir.

Daha önce açıklandığı gibi, bir şeyi ele geçiren ama onu İslam ülkesine henüz götüremeyen bir kimse veya ordu, her ne kadar düşmana karşı fiziki üstünlük kurmuşsa da, bulunduğu belde düşman beldesi olduğu sürece, yurt üstünlüğü kuramamıştır. Yurt üstünlüğü, düşmana aitir. Dolayısıyla mülkiyet nedeni bir açıdan gerçekleşmiş, bir başka açıdan ise gerçekleşmemiş sayılır.

Devlet başkanının böyle bir ilanda bulunmasının etkisi, düşmana üstünlük kurmada değil, ilanda belirtilen koşullarda malı ele geçiren kişiye, ordunun diğer askerlerinin ortaklığının önünü kesmede kendini gösterir. Eğer böyle bir ilan olmasaydı, bu malı ele geçiren kişinin mal üzerindeki mülkiyet nedeni ne olurdu? diye sorulursa, bunun cevabı; "Düşmana karşı galibiyet elde etmek ve ona güç üstünlüğü kurmaktır," olurdu.

Bu açıdan, alınan bu mal, bir kimsenin düşmana ait bir malı darülharpte çalmasına benzer. Çünkü, ona her an ordunun ulaşması olasılığı vardır. Olasılıklı şeyler de bilinen gerçekler karşısında bir anlam ifade etmez. Böylece anlıyoruz ki, cinsel ilişkinin câiz olmamasının nedeni, düşmanı mağlup edip ona tam bir üstünlük kurmanın gerçekleşmemiş olması, câriye üzerindeki mülkiyetin henüz tamamlanmamasıdır.

Satın alınan bir câriyenin durumu ise bundan farklıdır. Onda, akit yapmak ve câriyeyi teslim alıp, bedelini ödemekle (teslim ve tesellümle) mülkiyet nedeni tamamlanmış olur.

Bir devlet başkanı veya ordu komutanı, ganimeti darülharpte paylaştırdığında, bu paylaşımda bir kimsenin payına düşen bir câriyede, bu kişi tarafından rahminin temiz olduğu netleşinceye kadar bekletildiğinde de aynı ihtilaf söz konusudur.

Çünkü paylaşımın komutan tarafından dârülharpte yapılmış olması, düşmanı tam olarak üstünlük altına almayı ifade etmez. Bu da düşmanın yenilmiş oluşudur.

Hanefî fakihleri arasında bazıları (rh.a.) şunu demektedir: Komutan tarafından paylaşım gerçekleştirilince, bu paylaşımda paya düşen câriye de satın alınmış bir câriyeyle aynı hükmü alır. Çünkü payına düşen kimsenin paylaşımla bu câriyenin bizzat kendisinin mülkü olduğu artık kesinleşmiştir. Dolayısıyla payına düşen kişinin câriyesi ile cinsel ilişkide bulunmasının helal olması gerekir. **[10/73]**

Burada ilk görüşün doğruluğu daha belirgindir.

Ganimet paylaşımı

Bir grup asker, bir kışla veya kamptan ayrıldıktan sonra, ganimet mallar ele geçirseler, bu mallar beşe bölünüp beşte biri beytülmâle alındıktan sonra geriye

kalan, onlarla kışladaki veya kamptaki arkadaşları arasında eşit olarak paylaştırılır. Bu çıkışın komutanın izniyle olup-olmaması veya geride kalan arkadaşların destek ve yardımcı güç konumunda olup-olmaması farketmez.

Çünkü kışla ve karargâhta bulunan askerler, oradan çıkış yapan askeri birlikler için daima destek gücü konumundadırlar. Elde edilen ganimet hepsinin gücüne dayalı olarak yurt içine getirilmiş ve ele geçirilmiştir. Karargâhta bulunan askerler, çıkış yapanlar için destek ve düşmanları caydırıcı güç konumundadırlar. Herhangi bir durum karşısında onlardan yardım isterler. Çünkü bu askerler, birbirlerine yardım etmek için dârülharbe girmişlerdir.

Diğer yandan devlet başkanı, güçlerinin yettiği, imkân bulduklarında müşrik mallarını almaları konusunda izin vermiştir. Çünkü onları dârülharbe bunun için sokmuştur. Bu yüzden, bundan sonra artık yeni bir izne ihtiyaç yoktur.

Bir komutanın bir kişiyi öncü olarak göndermesi ve bu kişinin ganimet ele geçirmesi durumunda da hüküm aynıdır. Çünkü orduda bulunan diğer askerler ona destektir.

Eğer devlet başkanı tarafından müfreze olarak gönderilen bir birlik, el-Mısayyısa[165] veya Malatya[166] gibi büyük bir şehirden gönderilmiş ve bu askeri harekât sırasında ganimetler ele geçirmişlerse, aldıkları bu ganimetlerde şehir halkı ortak sayılmaz. Çünkü şehir halkı dârülislâmda oturan insanlardır. Bunlar, düşman topraklarında bulunan savaşçılara destek gücü olamaz. Çünkü onların bu şehri oturulan yer edinmeleri, aileleri ile birlikte normal bir vatandaş olarak oturmak kastıyladır.

Karargâhlardaki askerlerin durumu ise bundan farklıdır. Onlar ordugâhta savaş için otururlar. Bu nedenle bulundukları merkezlerden hareket eden müfrezelere takviye ve imdat gücü konumundadırlar.

Görmez misin düşman topraklarında kurulan bir kampta kalan askerlerden biri, fazla kalınacak ümidiyle mukim[167] olmaya niyet etse, onun bu niyeti geçerli sayılmaz. Şehirde oturan kimse ise böyle değildir. Onun ikamet niyeti geçerlidir.

Diğer yandan, şehirden ayrılan bir müfrezenin İslam ülkesine getirdiği mal, yalnız müfreze tarafından getirilmiş ve İslam diyarında koruma altına alınmıştır. Kışla veya askeri kamptan ayrılan müfrezenin getirdiği ganimet ise, İslam

---

[165] **el-Mısayyısa**: Ceyhan nehri kıyısında eski bir şehrin adı. Şu anda adı "Misis" dir. Adana ili Ceyhan ilçesine bağlı tarihi bir yerleşim yeri, kasabadır.

[166] **Malatya**: Türkiye sınırları içinde bulunan ve yukarda andığımız gibi söylenen şehrimiz. Kitaptaki şekliyle Arapça teleffuzu "Malatıyye" şeklindedir. Eskiden böyle olan söyleyiş bu gün artık Türkiye'deki kullanımın etkisiyle genelde "Malatya" şeklini almıştır.

[167] **Mukîm,** Oturan, ikamet eden. Vatanında veya o hükümdeki bir yerde oturan kimse. Mukabili "müsâfir / yolcu" dur.

topraklarına müfreze ve ordu yardımlaşması ile ulaşmıştır. İkisi arasındaki fark, kendisini bu açıdan belli eder.

Müslüman şehirlerinden birinden çıkan bir birlik, ya silahlı ve savaşma gücü olan bir birlik veya savaşamayacak derecede güçsüz bir birlik olabilir. Devlet başkanının izni ile çıkmış olabilecekleri gibi, çıkışları böyle bir izne dayanmamış da olabilir.

Eğer silahlı ve savaşma gücü olan kalabalık bir birlik ise, ister devlet başkanının izni ile çıkmış olsun, isterse izinsiz çıkmış olsun düşmanlardan ele geçirdikleri mallar ganimet sayılır. Beşte biri hazineye (beytülmâle) ayrılır; geriye kalan da süvariler ve piyadeler arasında paylaştırılır. Ganimeti bizzat ele geçirenlerle, geçirmeyenler eşit pay alırlar. Çünkü böyle bir birliğin, düşman topraklarına girişi, genellikle bir devlet başkanının bilgisi dahilindedir. Gerektiğinde o, böyle bir birliğe takviye göndermek ve yardım etmek zorundadır. Her ne kadar ganimeti güç kullanarak ele geçirmişlerse de müslüman bir birlik düşman topraklarında, zayıf bir konumda sayılır. Düşman her an karşı saldırıya cesaret edebilir. Devlet başkanının onlara yardım yükümlülüğü olduğuna göre, böyle bir birlik de onun izniyle düşman topraklarına girmiş kabul edilir.

Diğer yandan ganimet; içinde Allah'ın ism-i celâlini yüceltme, dinini izzet ve şereflendirme bulunan bir yolla elde edilen malların ismidir. Bu anlam burada da vardır. Çünkü ganimeti ele geçiren birlik, silahlı ve savaş gücü olan bir birliktir. Yaptığı şeyleri, açıkça yapar.

Fakat düşman topraklarına giriş yapan grup, savaşma gücü olmayan, bir-iki kişi gibi azınlık bir grup ise ve düşman topraklarına girişleri devlet başkanının izniyle olmuşsa, cevap yine yukarıdaki gibidir. Çünkü devlet başkanı, başlarına bir iş gelip zora düştüklerinde onlara yardımda bulunmak zorundadır. Çünkü devlet başkanı, düşman topraklarına birisini gönderiyorsa, bu kişinin gönderilen göreve yeterli olup-olmadığını yine göderen bilir. Böyle olunca da o kişi küçük bir birlik konumundadır. **[10/74]**

Resûlüllah (s.a.v.), Abdullah b. Üneys (r.a.)'i yalnız başına müfreze olarak gönderdiği gibi, Hendek Gazvesi'nde de Dıhyetü'l-Kelbî (r.a.)'yi haber toplamak üzere öncü olarak gönderdi.

Bir müslümanın düşmandan gizlice aldığı malla ilgili hukuki durum

en-Nevâdir'de belirtildiğine göre, tek kişinin ele geçirmiş olduğu ganimet paylaştırılmaz. Çünkü bu kişinin ganimet alışı, dini yüceltme yoluyla değildir. Düşman ülke halkına karşı kendini koruma gücü olmadığı için o, aldığını açıkça değil, gizlice alabilir. Böyle bir kimse devlet başkanından izinsiz düşman topraklarına giren bir kimse gibidir.

Şayet düşman topraklarına giren ve kendilerini koruyacak gücü olmayan grup, devlet başkanının izni olmadan çalıp kaçma yoluyla mal ele geçirmişse, Hanefîlere göre ele geçirilen bu maldan beşte bir pay alınmaz. İçlerinden kim ne

alırsa aldığı şey, özellikle o kimseye ait olur. Toplu olarak ganimet ele geçirmişlerse, bu ganimet aralarında eşit olarak paylaştırılır. Süvari olan piyade olandan daha fazla alamaz.

Şâfiî (rh.a.)'ye göre bu şekilde ele geçirilen ganimetin beşte biri devlet hazinesine ayrılır. Geri kalan, diğer ganimetlerde olduğu gibi savaşcılara pay edilir. Kur'an'da; ﴿واعلموا أنّما غنمتم من شيء فأنّ لله خمسه﴾ *"Biliniz ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a aittir"* (el-Enfâl 8/ 41) buyurulmaktadır.

Ganimet, müslümanların düşmanlardan güç kullanarak aldığı malın ismidir. Bu anlam burada da vardır. Bu kimseler düşman topraklarına savaşmak ve güç kullanmak, düşmanı acze düşürmek için girmişlerdir.

Çünkü düşmana güç üstünlüğü sağlamak ve onları acze düşürmek, bazen açıkca kuvvet kullanmakla, bazen de gizlice, tuzak kurarak ve hile yoluyla olur. Resûlüllah (s.a.v.), الحرب خُدْعةٌ *"Harp hiledir,*[168]*"* buyurmuştur.

Görmez misin bu kimseler düşman topraklarına devlet başkanın izniyle girmiş olsalardı, ele geçirdikleri şeyler, ganimet sayılacaktı. Onlardan birisinin durumu da, devlet başkanının izninin olup olmamasına göre değişmez.

Hanefîlerin delilleri ise şunlardır:

Nakledilir ki, müşrikler, müslümanlardan birisinin oğlunu esir aldılar. Bu kimse Resûlüllah (s.a.v.)'a gelerek duyduğu yalnızlığı ve hasreti dile getirdi. Peygamber (s.a.v.) de ona;

لا حول وَلا قُوّة إلّا بالله العلي العظيم

"Yüce ve azamet sahibi Allah'ın verdiği güç ve kuvvetten başka hiçbir güç ve kuvvet yoktur,[169]*"* zikrini çokca yapmasını emretmiştir.

O kişi, emredileni yerine getirdi. Aradan çok geçmeden oğlu az sayıda bir davar sürüsüyle çıkageldi. Resûlüllah (s.a.v.), getirilen bu sürüyü adamın oğluna geri verdi. Sürüden beytülmâle hiçbir pay almadı.

Ganimetin anlamı daha önce açıklandığı gibi; en şerefli yoldan ele geçirilen malın adıdır. Bu şerefli yolda, içinde İ'lây-ı Kelimetullah (Allah'ın adını yüceltmek) olan ve dinin yüceliğini duyuran yoldur. Bundan dolayıdır ki, ganimetin beşte biri, Allah için beytülmâle (hazineye) ayrılır.

Bu anlam, çalma yoluyla bir kişinin ele geçirmiş olduğu malda gerçekleşmez. Yaptığı şey, sadece mal kazanmaya yöneliktir. O, avlanma veya dağlardan odun toplamaya benzer. Kuvvet ve silah sahibi olan grubun durumu ise bundan farklıdır.

---

[168] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/308; Buhârî, Cihad 157; Müslim, Cihad 18; İbn Mâce, Cihad 28; Ebû Dâvûd, Cihad 92; Tirmizî, Fedâilu'l-cihad 5.

[169] Bkz. İbn Mâce, Dua 16; Ebû Dâvûd, Salât 134; Tirmizî, Daavât 114; İbn Hibbân, *Sahih*, III/226; Hâkim, *Müstedrek*, I/421.

Sayıca çok olan ve savaşma gücü bulunan bir grupta bulunan bir askerin verdiği güvencenin geçerli olması, aradaki bu farka delildir. Düşman topraklarında, mal çalıp kaçmak niyetiyle bulunan bir kimsenin vereceği güvence ise geçerli değildir.

Devlet başkanının emriyle düşman topraklarına giren bir kimse hakkındaki farklı nakilleri ve Zâhirü'r-rivâye'ye göre aradaki farkın açıklaması yukarıda yapılmıştı.

Bir müslüman, güvence alarak dârülharbe girecek ve orada Ehl-i kitabtan olan bir câriye satın alacak olsa, rahmin temiz olduğu ortaya çıkacak bir süre onu bekletse, o ülkede bu câriyeyle cinsel ilişkide bulunabilir. Çünkü mülk edinme nedeninin tamamlanması ile, kişinin bu câriye üzerindeki mülkiyeti de tamamlanmıştır. Satın alma mülk edinme nedeni olduğuna göre, bu neden tamamlanmıştır. Satın alma yerinin dârülharp veya dârülislâm olması farketmez.

Çalıp kaçma niyetiyle dârülharbe giren ve câriye ele geçiren bir kimsenin durumu bundan farklıdır. Onun dârülharpteki mülkiyet nedeni, câriyeyi İslam topraklarına getirerek düşmana karşı güvence altına almadan önce tamamlanmış olmaz. Çünkü o, darülharpte güç açısından düşmana göre zayıf durumdadır.

Diğer yandan bu kimsenin, dârülharbe girmiş bir İslam ordusuna katılma ve eğer ele geçirdiğini İslam topraklarına getirirken kendisine yardımcı olma durumları var ise o zaman, onlarla bölüşebilir.

Bir kimsenin câriyesi veya eşiyle darülharpte cinsel ilişkide bulunması mekruhtur. Çünkü bu kişinin o ülkede neslinin kalma korkusu vardır.

Bir müslümanın gayri müslim ülkede nesil bırakması

Çünkü müslüman birisinin, dârülharbi kendisine vatan edinmesi yasaklanmıştır. Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ مَعَ مُشْرِكٍ

"Müşrikler arasında yaşayan her müslümandan berîyim.[170]*"*

Olabilir ki, bu kimse dârülharp topraklarından ayrıldıktan sonra, orada kendi neslinden insanlar kalabilir. Müşriklerin ahlakıyla ahlaklanabilir. **[10/75]**

Ayrıca cinsel ilişkide bulunduğu kadın, dârülharp halkından bir kadın ise, müslümanlar bu beldeyi fethettiklerinde, karnındaki çocukla birlikte ona sahip olabilirler. Böyle bir durumda doğacak çocuğunu, köle olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmış olur. Bu da mekruhtur.

Devlet başkanının, savaşçılardan birisinin muhtaç durumda olan babasına, hazineye ayrılan beşte bir paydan pay vermesinde bir sakınca yoktur. Çünkü eğer

Ganimetten hazineye ayrılan paydan savaşçıların yakınlarına verilmesi

[170] Ebû Dâvûd, Cihad, 95; Tirmizî, Siyer, 42; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, II/303; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII/130.

bu savaşçının bizzat kendisinin muhtaç durumda olduğu bilinseydi, ona pay verilmesinde de bir sakınca yoktu. Muhtaç olan babasına, pay verilmesi bundan daha uygundur. Çünkü hazineye ayrılan bu payın dağıtımından kasıt, muhtaç kimselerin ihtiyacını gidermektir.

Zekâtın hükmü, farklıdır. Zekât, mal sahibi üzerine farzdır. Farz olan, onu vermektir. Bu da, bütün yönleriyle verdiği maldan yararlanabilme ilişkisini keserek onu yalnız Allah rızası için vermekle tamamlanır.

Bu konumuzda ise ganimetin beşte birini vermek, savaşçılar üzerine farz değildir. Farz olan, Allah rızası için hazineye ayrılan beşte birin, Allahu Teâlâ'nın emriyle ihtiyaç sahiblerine dağıtılmasıdır. Savaşçı ve onun babası da bu konuda başka muhtaçlar gibidir.

Bölge komutanı büyük bir orduyla savaşa çıktığında, had (cezası Kur'an ve hadisle tespit edilen suçların) cezalarını askeri kamp içerisinde uygular.

Daha önce bu konuyu hadlerle ilgili bölümde açıklamış ve bölge komutanının, özellikle belli bir savaş için atanan ordu komutanından farkını belirtmiştik.

Bir şehri kuşatan ordunun, orada misafir hükmünde olması

Bölge emiri, bir şehri uzun bir süre kuşatma altında tuttuğunda, kıldırdığı namazları mukim gibi tamamlayarak kıldırmaz. Ayrıca bu namazları birleştirerek de kılmaz. Çünkü o yolcu sayılır. Nitekim Resûlüllah (s.a.v.), Tebûk'de yirmi gün ikamet ettiği halde namazları kısaltarak kıldı.

Abdullah b. Ömer (r.a.), Azerbeycan'da altı ay ikamet ettiği halde namazları kasr ederek kıldı.

Namazlarla ilgili bölümde, bir savaşçının düşman topraklarında ikamet niyetinin geçerli olmadığını açıklamıştık. Çünkü böyle bir savaşçı vatan edinme imkânı bulamaz. Her an düşmanını yenip orada kalma veya yenilip geri çekilme olasılıkları arasında kararsız bir konumdadır.

Bir grup müslüman düşman topraklarına saldırı düzenlemek istediklerinde, savaş için hazır birlikleri, maddi hazırlıkları ve malzemeleri yoksa, birbirleriyle yardımlaşarak savaşacak bir birlik çıkarmaları ve savaşa katılmayanların katılanlara silah ve techizat sağlamasında bir sakınca yoktur. Daha önce Ömer (r.a.)'in hadisini açıklamıştık. Bunun aklî gerekçesi de şudur: Cihad bazen beden ve can ile olur. Bazen de mal ile yapılır. Kendisi savaşa çıkabilen bir insanın savaşa çıkabilme imkânını elde etmesi için mala olan ihtiyacı çoktur. Varlık sahibi bir insan da, cihada çıkacak müşriklerden canına ve malına gelecek zulmü önleyecek savaşçıya ihtiyacı vardır. Dolayısıyla savaşa çıkmayıp oturanın, malıyla, savaşa çıkanın da bedeniyle ve canıyla cihad etmesi için aralarında yardımlaşmalarında ve dayanışmalarında bir sakınca yoktur.

وَالْمُؤْمِنُونَ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُمْ بَعْضًا

"Mü'minler birbirlerinin eksiğini tamamlayan ve birbirlerine kenetlenen perçinlenmiş bir duvar gibidir.[171]"

Diğer taraftan savaşa çıkan bir mü'mine savaşması için elindekini veren bir kimse, onu bir farzı yerine getirmeye atıyor demektir. İslam hukukunda, onun böyle bir görevi yerine getirmesi mendubtur.

Eğer aralarında veya devlet başkanının yanında askeri bir birlik varsa, kişilerin bu şekilde aralarında yardımlaşarak bir birlik çıkarmaları mekruhtur. Hazinede mal varsa, bu mal böyle bir amaç için biriktirilmiş ve devlet başkanının kullanımına verilmiştir. Onun da bu malı bu tür ihtiyaçlar için harcaması gerekir. Elinde olanı kullanmadan müslümanlardan yeniden mal alması câiz değildir.

Aynı şekilde bir savaşçının cihada yetecek kendi malı varsa, başkasından mal almaya ihtiyacı yoktur. Cihad, mal ve canla yapıldığında tam bir cihaddır.

Diğer yandan mücahid başkasından mal alarak cihad ettiğinde yaptığı iş şeklen, birisinden ücret alarak çalışan kimsenin davranışını andırır. Dolayısıyla bu şekildeki bir cihad, her şeyiyle Allah rızası için yapılmış bir cihad olmaz. **[10/76]**

Görmez misin Resûlüllah (s.a.v.), ücretle tutulan birisine; *"Kaça kiralandın?"* diye sordu. O da; İki dinara, diye cevap verdi.

Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.);

"Senin yaptığının dünyada da, ahirette de karşılığı bu iki dinardır," buyurdu.

Diğer yandan başkasının yapılan işe ortak olması, o işdeki ibadet anlamını ortadan kaldırır. Allah (c.c) Kudsî bir hadiste şöyle buyurmaktadır:

مَنْ عَمِلَ لِي عَمَلًا وَأَشْرَكَ فِيهِ غَيْرِي فَهُوَ كُلُّهُ لِذَلِكَ الشَّرِيكِ وَأَنَا مِنْهُ بَرِيءٌ

"Benim için bir eylemde bulunan kimse, yaptığı işe benden başkasını ortak etmişse, bütün iş bu ortak için yapılmış sayılır. Ben böyle bir işden uzağım.[172]"

Bunun içindir ki, bir mücahidin ihtiyacı yoksa, başkasından mal alarak cihadına onu da ortak etmesi mekruhtur.

Gece namazı ile sınırda nöbet beklemenin sevabı

Bir kimse kendi yerine sınır boylarında düşmana karşı bekçilik yapacak birisini bulursa, onun için gece namazı, onun için bekçilikten daha faziletlidir. Bunların her ikisi; (nöbet tutmak da gece namazı) de Allah'a tâattır. Geceleyin namaz kılmanın bir tâat, bir ibadet olduğu açık ve bilinen bir gerçektir. Sınır bekçiliğinin (nöbet tutmanın) tâat olduğuna delil ise, Resûlüllah (s.a.v.)'ın şu buyruğudur:

---

[171] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/404; Buhârî, Mezâlim 5; Müslim, Birr ve's-sıla 65; Tirmizî, Birr ve's-sıla 18; Nesâî, Zekât 67; İbn Hibbân, *Sahih*, I/467.

[172] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/301, II/435; Müslim, Zühd ve rekâik; İbn Mâce, Zühd 21; İbn Huzeyme, *Sahih*, II/67; İbn Hibbân, *Sahih*, II/120.

ثلاثُ أعْيُنٍ لا تمسُّها نارُ جهنّم عينٌ غضّتْ مِنْ محارم اللهِ تعالى وعينٌ بكتْ من خشية الله وعَيْنٌ باتت تحْرُسُ في سبيل اللهِ.

"Üç göz vardır ki, onlara Cehhennem ateşi dokunmaz: Allah'ın haram kıldığı şeylere bakmaktan sakınan göz, Allah korkusuyla ağlayan göz, Allah yolunda bekçilik yaparken, düşman gözetlerken geceleyen göz.[173]*"*

Ancak orada bekçilik ve gözcülük görevini yapan bir başkası varsa, o zaman kişinin namaz kılması daha faziletlidir. Çünkü namaz bedenin bütünüyle yapılan bir ibadettir. İnsanı kötülüklerden, alıkor. Zihnine saplanan kötü fikirlerden, bayağı hayallerden, vesveselerden uzak tutar. Boş ve gereksiz sözlere engel olur. Dolayısıyla namazla uğraşmak daha faziletlidir.

Kendi yerine bekçilik yapacak kimse yoksa, kişi sınır bekçiliği ile namazı birleştirebiliyorsa, ikisini birleştirmesi onun için daha faziletlidir.

Muhammed (rh.a.), *es-Siyerü'l-Kebîr*'de bazı sahâbîlerden (r.a.), onların düşmana karşı bekçilikle namazı birleştirdiklerini nakleder. Her ikisini birleştirmek mümkün olmuyorsa, o zaman bekçilik daha efdaldir. Çünkü onun yararı daha geneldir. Resûlüllah (s.a.v.);

خيرُ النّاس من ينفعُ النّاس

"İnsanların en hayırlısı insanlara yararlı olandır,[174]*"* buyurmuştur.

Çünkü bir insan bekçilik görevini bitirip evine dönünce de namaz kılabilir. Bekçilik ve gözcülük ise ancak, bu iş için uygun olan yerde yapılabilir. Bir yer, hangi amaç için belirlenmiş ve tahsis edilmişse, o yerde onun yapılması en uygundur.

Bu Beytullah'ı tavafa benzer. Tavaf da, Mekkeliler için değilse de, dışardan gelenler için nafile namazdan daha üstündür.

Bedenine mızrak saplanan ve iç organlara kadar ulaşan bir müslüman, mızrak bedenine saplı olduğu halde, kılıçla vurmak için düşmanına doğru yürüyemez. Kendini öldürmek konusunda düşmanıyla yardımlaşamaz. Çünkü bir müslüman canını, düşmanı yenmek ve dini yüceltmek için feda eder. Bu davranışında, amacını gerçekleştirmek için canını feda etmekten daha üstün bir tavır söz konusu değildir.

Ancak bu hüküm, kişi böyle bir davranışta bulunduğunda başından yaralanacağını bildiğinde geçerlidir. Bu, bir mücahidin müşriklerden büyük bir gruba saldırmasına benzer. Eğer, yiğitçe bir saldırı ile düşmanların bazılarını yere sereceğini ve ölü ve yaralamalarla onlara büyük zarar vereceğini biliyorsa işte o zaman böyle bir saldırıda bulunmasında bir sakınca yoktur. Zayiat verdirerek onlara

---

[173] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XIX/416; Hâkim, *Müstedrek*, II/92.

[174] Ali el-Müttakî, *Kenzu'l-ummâl*, XVI/171; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II/234.

zarar veremeyeceği kanısında ise, o zaman böyle bir saldırıda bulunması doğru değildir. Allahu Teâlâ;

﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ﴾ *"Kendinizi öldürmeyiniz.."* (en-Nisâ 4/29) Bir başka âyette de;

﴿وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ﴾ *"Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın,"* (el-Bakara 2/195) buyurmaktadır.

Bu konuya esas oluşturan delil, şu hadistir.

Resûlüllah (s.a.v.), Uhud savaşı günü Yahûdîlere ait bir birlik gördü ve; "Bu birliğe kim karşı çıkar?" buyurdu. Vehb b. Kâbûs; Ben onlara karşı çıkarım Ya Rasûlallah (s.a.v.)! diye cevap verdi. Ardından bütün gücüyle düşmana yüklendi. Öyle ki onları darmadağın etti.

Daha sonra bir başka birlik daha görüldü. Resûlüllah (s.a.v.) yine; *"Bu birliğe kim karşı çıkar?" buyurdu. Vehb aynı şekilde; Ben çıkarım! diye cevap verdi. Resûlüllah* (s.a.v.)*; "Karşı çık ve şehitlikle müjdelen!"* buyurdu. Vehb düşmanın arasına daldı. Onları böldü parçaladı ve dağıttı. Kendisi de şehit oldu.

Bu hadis, bir kimse saldırısıyla karşı tarafta ölü ve yaralılar bırakarak ciddi şekilde zarar vereceğini biliyorsa, onlara karşı saldırıda bulunmasında bir sakınca olmadığına delildir.

Bir gemide bulunan müslümanlara ateş açılmışsa, ateşe dayanarak sabretme veya denize atlama konusunda muhayyerdir:

Bir kimse bu iki şıktan birisinde kurtulma ümidi görüyorsa, onu yapmak zorundadır. Çünkü o, gücü yettiğince canını yok olmaktan kurtarmaya çalışmakla emredilmiştir. Bu da, kurtulma ümidi görülen tarafa meyletmeyi gerektirir. **[10/77]**

Her iki tarafta da kurtulma ümidi görüyorsa, ikisinden kendisine en uygun olanı seçmekte serbesttir. Çünkü insanların durumları birbirinden farklıdır. Bazıları suya dayanıklılığı, ateşe dayanıklılığından daha fazladır. Bazı insanlar da, suya batıp çıkmaktan suyla boğuşmaktansa, ateş ve dumana karşı daha fazla sabır gösterirler. Ateşe ve dumana dayanmayı tercih ederler.

Her iki tarafta da kurtuluş ümidi görmüyorsa, Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre muhayyerdir. İki şıktan istediğini tercih eder.

Muhammed (rh.a.)'e göre, böyle bir kimse kendisini suya atamaz. Çünkü ateşe dayanmaya çalışarak ölürse, ölümü düşmanın fiiliyle olur. Şayet kendisini suya atarsa, ölümü kendi fiiliyledir. Buradan, ölümünün düşman elinden olması için ateşe sabretmesinin gerektiği ortaya çıkar.

Çünkü bu durumdaki birisinin kendini suya atması, canını kurtarmak için câizdir. Bu da suya atlamakta kurtuluş ümidi olduğundadır. Eğer suya atlamada kurtuluş ümidi yoksa, o zaman suya atlamak, yok olmayı önleme ve can kurtarmak için yapılmış bir davranış da sayılmaz.

Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre, insanların yapıları değişiktir. Kimisi, ateşte yanıp onun acısını duymaktansa, suda boğulmayı tercih eder. O kimse ateşin vereceği acıya dayanamayacağını bildiğinden, kendini suya atarak yanmanın kendine vereceği acıyı önlemeye çalışır. Böyle bir kimse zorunlu bir durumla karşı karşıya olduğundan kendine uygun olanı seçme konusunda serbest bırakılmalıdır. İki bela arasında kalan bir kişi bu belalardan kendine daha hafif geleni seçer.

Diğer yandan bu kimse kendisini suya attığında, müşrikler tarafından atlamaya zorlandığı için, onların zorlayıcı fiili nedeniyle kendisini atmış sayılır. O kişiye tercih etme hakkı, düşünme payı bırakmamışlardır. Bu yüzden, artık böyle bir durumla karşı karşıya kalan birisinin yaptığı fiil dikkate alınmaz. Çünkü yaptığı davranış iradî bir fiil değildir. Kendisine dayandırılamaz. Bunun için de böyle bir durumda olan kişi istediği yolu seçmek konusunda serbest bırakılır.

Doğruları en iyi bilen şüphesiz Allah'tır.

HARAÇ VERGİSİ KOYMA İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

Zimmet ehline cizye ve haraç konulması

Bir devlet başkanı, kâfirlerden bir topluluğun, İslam devleti vatandaşı olmasını (zımmî) kabul ederse, her bir yetişkin erkek başına cizye, araziye de haraç koyar. Konan cizye ve haraç da, bu kimselerin güçlerinin yetebileceği oranda olmalıdır.

Kişi başı cizye almanın meşruluğu Kitab ve Sünnet'le sabittir.

Kur'an'dan delil şu âyettir:

﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ ... حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾

"Küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar...savaşın" (et-Tevbe 9/29)

Zimmîlerden alınan cizye

Sünnet'teki delil ise şunlardır: Resûlüllah (s.a.v.) Hecer mecûsîlerinden (ateşe tapanlarından) cizye, Necran hıristiyanlarından ikamet vergisi (halel) aldı. Bu da bir çeşit cizye idi. Şöyle buyurdu :

سُنُّوا بِالْمَجُوسِ سُنَّةَ أَهْلِ الْكِتَابِ

"Mecûsilere Ehl-i kitaba uygulanması gereken hükümleri uygulayın[175]*,"* buyurdu.

Bununla onlardan da cizye alınmasının gerektiğini kasdediyordu.

Bazı inançsızlar böyle bir uygulamaya dil uzatarak şöyle diyorlar: Bir kâfir kendisinden alınan bir mal karşılığında suçların en büyüğü olan Allah'a şirk

[175] Abdurrezzak, *Musannef*, X/325; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, II/435; *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XIX/437; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/189; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, V/635.

koşmada nasıl doğrulanabilir ki? Şayet böyle bir şey, câiz kabul edilirse, kendisinden alınacak mal karşılığında zina edenin zinasını doğrulamak câiz olur.

Bu konuda söylenecek söz, bizleri kâinatın hakîm olan yaratıcısı ve peygamberliğin isbatı konusunda söylenmesi gereken söze götürür.

Kısaca deriz ki: Gayri müslimlerden cizye almaktaki asıl amaç, mal elde etmek değildir. Aksine bu, en güzel üslûbla dine davet etmektir. Çünkü zimmet akdiyle, esasen savaş terk edilir. Savaşmayan bir kimseyle de savaşılmaz.

Diğer yandan kendisiyle cizye akdi yapılan bir kimse, müslümanlar arasında oturur. İslam dininin güzelliklerini görür. Kendisine ehil bir kimse tarafından öğüt verilir. Olabilir ki o kişi, bir gün İslam dinine girer. Ancak İslam beldesinde oturduğu ve kendi dininde ısrar ettiği sürece küfrü nedeniyle, İslam karşısında aşağılanma ve cezalandırılma duygusu altında tutulurlar. Bu cezalandırma da kâfirin zilletine, müslümanın izzet ve üstünlüğüne delil olması için, kendisinden cizye alma yoluyla gerçekleştirilir. [10/78]

Müslümanların böyle bir kimseden cizye alışları, onun küfürde ısrarı yüzünden meydana gelmiş olan savaşta, kazanılan zafere karşılıktır.

Çünkü dârülislâm vatandaşı olan herkes, ülkesine yardım etmek ve onu korumak zorundadır. Zimmîler bedenleriyle bu yardım için uygun değildir. Çünkü onlar, düşman ülke halkına meyillidirler. Düşmanlar konusunda zihnimizi karıştırırlar. Bu yüzden onlardan, yurda yardım ve koruma görevini yürüten savaşçılara harcanmak üzere vergi alınır. Bunun için, kendilerinden alınan miktar da zenginlik ve yoksulluk durumlarına göre değişir. Yardım ve savaşa katkı için kişinin malî durumu, göz önünde tutulur.

Zimmîden alınacak cizye miktarı

Fakir olan kimse eğer müslüman ise, ülkesi için genellikle piyade olarak savaşır. Orta halli ise, binekli olarak savaşır. Ortanın üstünde bir zenginliğe sahipse, kendisi binekli olarak savaşa katıldığı gibi, bir gencin binek ihtiyacını da karşılar. Yurdu koruma ve kollamanın yerini tutan cizye de aynı şekilde insanların durumuna göre değişiklik gösterir.

Alınacak miktarların belirlenmesinde esas kabul edilen, Ömer (r.a.)'in uygulamasıdır. O, her bir erkek için durumuna göre, on iki dirhem, yirmidört dirhem ve kırksekiz dirhem cizye koymuştur.

Miktar tesbiti, sadece görüşle olamaz. Ömer (r.a.)'in burada belirli miktarlar tesbitinden anlıyoruz ki o, bu konuda Resûlüllah'tan (s.a.v.) duyduğu bir hadise dayanmaktadır.

Dolayısıyla biz de aynı görüşü kabul ediyor ve ona uyuyoruz ve şöyle diyoruz:

Malı olmayan ama ihtiyacının üstünde kazancı olan, çalışabilen bir insandan her yıl oniki dirhem alınır.

Hem malı olan, hem de çalışan bir kimseden de, eğer bu malı kendisini çalışmaya ihtiyaç duyurmayacak derecede değilse, her yıl yirmidört dirhem alınır.

Çalışmaya ihtiyaç duymayacak derecede çok malı olan ve zenginlik derecesi normalin üstündeki bir kimseden de kırksekiz dirhem alınır.

Cizye almak için, cizye alınacak kişinin malı şu kadar olmalıdır gibi kesin ve net ölçülerle bir sınır belirlemek mümkün değildir. Çünkü böyle bir ölçü, beldeden beldeye değişir. Mesela Irak'ta ellibin dirhemi olan orta halli sayıldığı halde, bizim beldemizde[176] onbin dirhemi olan zengin kabul edilir. Dolayısıyla bu konu, devlet başkanının takdirine bırakılır.

Hasan el-Basrî (rh.a.); gösterişli katıra binen ve altın yüzük takan bir zimmîden kırksekiz dirhem alınır, derdi.

Bir başka görüşte de; zimmîden alınan bu cizyenin, oturma bedeli olduğu söylenir ve şöyle açıklanır: Çünkü kâfir olarak kalmakta ısrar eden bir kimse, esasen dârülİslâm vatandaşı olamaz. Bir insan bir başkasına ait bir beldede ancak kira ile oturabilir.

Yoksul bir kimse için ikamet masrafı olarak her ay için bir dirhem yeterlidir. Orta halli bir kimse ise daha fazlasına ihtiyaç duyar. Bu yüzden ondan alınacak ikiye katlanır. Aynı şekilde zenginlik derecesi yüksek bir kimse için de, bu ikinci rakam ikiye katlanır.

En doğru olan birinci görüştür. Yukarda açıkladığımız gibi cizye, beden ile yapılması gereken bir yardımın yerini tutmak üzere konulmuş bir vergidir.

Şâfiî (rh.a.)'ye göre, cizye miktarı bir dinardır. Bu rakam, cizye alınacak kimselerin fakirliklerine ve zenginliklerine göre değişmez.

Şâfiî (rh.a.)'nin kabul ettiği kurala göre cizye, kan dökmemenin karşılığı olarak alınması gereken bir maldır. Bu da bir insanın yoksulluğuna veya zenginliğine göre değişmez.

Bu görüşüne, Resûlüllah (s.a.v.)'ın Mu'âz (r.a.)'a;

خُذْ مِنْ كُلِّ حالِمٍ وَ حالِمَةٍ دِينَاراً

"Erginlik çağına giren her kadın ve erkekten bir dinar al," buyruğunu delil gösterir.[177]

---

[176] Muhammed b. Ahmed es-Serahsî (rh.a.), Horasan bölgesindendir. Uzkent'te 14 yıl hapis hayatından sonra Fergana'nın Mâginâ kasabasında vefat etmiştir.

[177] Abdurrezzak, *Musannef*, X/330; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, III/445. Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/230; Ebû Dâvûd, Harâc 29; Tirmizî, Zekât 5.

Ancak biz Hanefîler, şöyle diyoruz: Kan akıtmamanın gerekliliği, alınacak malın karşılığı değil, aksine kan akıtmayı mübah kılacak nedenin ortadan kalkmasından dolayıdır. Kan akıtmayı mübah kılacak neden ise, savaştır.

Ayrıca cizye, zimmet akdi yapılan bir kimsenin canını ve malını ülkemizde güven altına alıp gerçek ölçülerde korumanın bedelidir. Çünkü böyle bir kimse, zimmet akdini kabul etmekle bizim ülkemizin bir vatandaşı olur. Kendisine hiçbir şekilde düşman ülkeye geri dönme imkânı tanınmaz . [10/79]

Mu'âz (r.a.) hadisi, cizye konusunda değil, üzerine sulh anlaşması yapılan mal konusundadır. Nitekim bunun kadından da alınması emredilmiştir. Oysa cizye kadın üzerine vâcib değildir.

Haraç vergisi

Toprağın vergisi olan haraca gelince, bu konuya esas kabul edilen delil, Ömer (r.a.)'in uygulamasıdır. O, tarıma uygun toprağın her ceribine [178] (dönümü başına) bir dirhem ve bir kafîz[179],(tahıl) üzüm bağının her ceribi için on dirhem, hurmalığın ceribi için beş dirhem haraç koymuştur. O bu uygulamasında da sünnete uymuş olsa gerektir.

Haraç oranı

Resûlüllah (s.a.v.), kendisinden sonra meydana gelecek kıyamet alametlerinden söz ederken;

منعت العراق قفيزها و درهمها

"*Irak, dirhemini ve kafîzinin vermediğinde...*[180]" ifadesini kullanmıştır.

Öte yandan, haraç olarak verilmesi gereken, arazinin ürününe göre değişir. Haraç, ürün veren toprağın vergisidir. Dolayısıyla toprağın ürününe göre değişmelidir.

Nakledilir ki Ömer (r.a.), toprağın ürününü ölçmek için Osman b. Hanîf ve Huzeyfe b. Yeman (r.a.)'ı göndermiş, onlar geri dönünce de kendilerine; "Korkarım araziye güç yetiremeyeceği bir yük yüklediniz," demiştir. Onlar da; Hayır, aksine güç yetireceği bir oranda yük yükledik. Daha artıracak olsaydık ona da güç yetirirdi, diye cevap vermişlerdir.

Ebû Yusuf (rh.a.), bu hadisin açık anlamını delil göstererek; Toprağın verim gücü daha fazlasına imkân verse bile, Ömer'in belirlediği miktara ilavede bulunmak câiz değildir, der. Çünkü Osman ve Huzeyfe (r.a.); daha artıracak olsaydık ona da güç yetirirdi, dedikleri halde Ömer onlara haracı artırmalarını emretmemiştir.

---

[178] **Cerib**: Dönüm anlamındadır. Miktarı belde örflerine göre farkeder. Bazı beldelerde 1366,0416 m² dir.

[179] **Kafîz**: 48 sâ' = 132 litre alan bir hacim ölçüsü.

[180] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/262; Müslim, Fiten 33; Ebû Dâvûd, Harâc 28; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/137.

Muhammed (rh.a.)'e göre, haraç miktarı belirlenirken toprağın belirlenecek haraca güç yetirme imkânı göz önünde tutulur. Çünkü Ömer (r.a.), onların; "Korkarım araziye güç yetiremeyeceği bir yük yüklediniz," diyerek dikkatini çekmiştir.

Buradan anlaşılan; toprağın kapasitesi yüksekse, haracın da o oranda artırılmasının gerektiğidir. Nitekim toprak, eğer veriminin düşüklüğü nedeniyle, belirlenen miktara güç yetiremeyecek durumda ise, haraç oranı düşürülecektir. Haliyle verimi yüksek olup, daha fazla miktara güç yetirme imkânı varsa haraç da artırılmalıdır. Bu konuyu *ez-Ziyâdât* kitabının şerhinde açıklamıştık.

Arazi haracı konusunda erkek, kadın ve çocuklar eşittirler. Çünkü haraç, tarıma elverişli olan bir toprağın vergisidir. Bir topraktan kendileri için verim elde etme konusunda erkek, kadın ve çocuklar eşittirler.

Kişilerden alınan cizyeye gelince; o kadın ve çocuklardan alınmaz. Bunun nedenini yukarda açıklamıştık. Cizye, kâfir olma niteliğini korumakta ısrar nedeniyle yapılamayan bedenle yardımda bulunmanın yerini tutan malî bir destektir. Bu kimseler eğer müslüman olsalardı, savaşmak görevi kadınlar ve çocukların değil, erkeklerin olacaktı.

Diğer yandan, şayet cezalandırma yolu kullanılacaksa, dârülharp halkından olduklarında onlara verilmesi gereken ceza ölümdür. Ölüm cezası verilince de, kadın ve çocukları değil, erkekleri öldürülür. Zimmet akdi yaptıktan sonra, cizyenin hükmü de böyledir.

Eğer İslam ülkesinde oturma dikkate alınacaksa, kadın ve çocuklar iskan konusunda tâbi konumundadırlar. İskan edilen bir yerin kira ücreti de tâbi olan kimsenin değil, asıl olan kimsenin üzerine düşer.

Kendilerinden cizye alınmayan kişiler

Ancak önceki görüş, daha doğrudur. Çünkü, kör olan bir kimseden, çok yaşlı insanlardan, bunamış ve zekâ özürlü kimselerden ve ayağa kalkamayan bedensel özürlülerden cizye alınmaz. Halbuki bunlar iskan konusunda asıldırlar. Ancak bu çeşit insanlar, eğer müslüman olmuş olsalardı, bedenleriyle yardım ve destekte bulunma göreviyle yükümlü olmayacaklardı. Dolayısıyla onlardan, bedenle yardım ve desteğin yerini tutan cizye de alınmaz.

Ebû Yusuf (rh.a.)'un şöyle dediği nakledilir: Kör ve ayağa kalkamayan bedensel özürlüler, maddî gücü olan ve savaş konusunda görüş belirtip fikir yürütebilen bir kimse ise onlardan da cizye alınır. Çünkü böyle kimseler, müslüman olduklarında her ne kadar bedenleriyle savaşa katılamasalar da, fikir ve görüşleriyle katılırlar. Bunların noksanlıkları mallarında değil bedenlerindedir. Böyle olunca da onlardan, bedenen yardımın bedeli olan malın alınması gerekir.

[10/80]

Çalışamayacak durumda olan yoksul kimseden cizye alınmaz. Çünkü cizye sonuçta alınması gereken bir maldır. Yoksul kimsenin her hangi bir malı yoktur. Bir

görevi yerine getirmeye güç yetiremeyen kimsenin kamuya ait konulardaki özürleri, İslam hukuku açısından geçerlidir. Allahu Teâlâ;

﴿وإن كان ذو عسرة فنظرة إلى ميسرة﴾

"Eğer borçlu darlık içinde ise, eli genişleyip maddî açıdan rahatlayıncaya kadar kendisine mühlet verilmelidir." (el-Bakara 2/280)

Bu kolaylığın cizyede gösterilmesi daha uygundur. Çünkü cizye, ödenmesi gereken bir borç değil, maddî açıdan kurulan bir vergi bağıdır. Görmez misin o, İslam hukukunda "haraç" diye adlandırılır. Haraç, atıyye/karşılık olan şeye verilen isimdir. Nitekim Kur'an'da şöyle buyurulmaktadır:

﴿فهل نجعل لك خرجا﴾

"(Ey Zülkarneyn!) Sana bir vergi verelim mi?" (el-Kehf 18/94),

Bir başka âyette de;

﴿أم تسألهم خرجا فخراج ربك خير﴾

"(Resûlüm!) Sen onlardan bir karşılık/ödül mü istiyorsun? Rabbinin vereceği ödül çok daha hayırlıdır," (el-Mü'minûn 23/72) buyurulur.

Vergi veya karşılık olan mal da, ancak mal bulabilen bir kimseden alınır. Mal bulamayan kimseye ise, mal yardımı yapılması gerekirken, nasıl ondan mal alınabilir ki?

Kölelerden cizye alınmaz. Çünkü cizye, yurda cihad ederek yapılan destekten bedeldir. Bir köle -müslüman olsa bile- kendi kendine savaşma yetkisine sahip değildir. Haliyle savaşmanın yerini alması gereken şey de ona gerekmez.

Ayrıca köle, malı olmayan özgür bir kimseden daha zor durumdadır; çünkü, esasen mülk edinme yetkisine sahip birisi değildir.

Diğer yandan bir köle, yerleştirme konusunda efendisine bağlıdır. Kadın ve çocuklarda olduğu gibi, başkasına bağlı olan kişiler cizye vermekle yükümlü değildirler.

Zimmî olan kimselerin meralara çıkıp otlayan hayvanlarından, vatanlarında bulunan ticaret mallarından zekât alınmaz. Çünkü bu konudaki önderimiz, Ömer (r.a.)'dir. O, öşür memurlarının uğrayıp aldığı dışında, zimmîlerin bu tür mallarına dokunmamıştır.

Bütün bunları zekât konusunda açıklamıştık.

Meselenin fıkhî açıklaması şöyledir: Müslümanların mallarından alınan zekât, bir karşılık/bir masraf olarak değil, sırf ibadet anlamı taşıyan bir yolla alınır.

İslam dini zekâtı, dinin temel direklerinden biri kabul etmiştir. Müslüman olmayan bir kimse de, böyle bir ibadete ehil değildir.

Haraç ile öşür bundan farklıdır. Bunlar müslümandan toprak vergisi olarak alınır. Dolayısıyla bunların, müslüman olmayandan da alınması câizdir.

Ancak müslüman olmayan kimseden alınan, ibadet anlamından uzak, onlara müslümanlar karşısında küçüklüğü hissettirecek bir şekilde alınır. Bu anlamı da haraç taşır.

Zimmînin müslüman olması durumunda cizye

Hanefîlere göre, zimmî olan bir kimse yıl tamamlanmadan veya yıl tamamlandığı halde kendisinden henüz cizye alınmadan müslüman olsa, bu cizye kendisinden düşer.

Şâfiî (rh.a.)'ye göre, yıl tamamlandıktan sonra düşmez.

Yıl tamamlanmadan müslüman olması durumunda ise, Şâfiî'den iki görüş nakledilir.

Bu konuda Şâfiî'nin dayandığı deliller şöyledir: Yıl tamamlanınca cizye, artık zimmette sabit bir borç olarak kesin duruma gelmiştir. Diğer borçlarda olduğu gibi, müslüman olması bu borcu düşürmez.

Bu hükmün aklî açıklaması da şudur: Bu borç da diğer borçlar gibi ödenmesi istenen, gerektiğinde ödeme konusunda zorlama yapılabilen ve zorlama için borçlunun hapsedilebildiği bir borçtur. Hatta diğer borçlardan daha güçlüdür. Öyle ki, bir kimse ödemekle yükümlü olduğu cizyeyi kendi yerine birisini vekil atayarak onunla gönderse, bu ödeme şekli kabul edilmez. Diğer borçlar ise bu konuda onun gibi değildir.

Ayrıca bu borç, başlama noktası açısından müslüman olan bir kimse üzerine gerekmese de, bu, sabit olan bir borcun İslam dinine girdikten sonra kişinin üzerinde kalmasına engel olmaz.

Topraktan alınan haraç da böyledir. Bir müslüman toprağına baştan haraç konarak bu haracı ödemekle yükümlü tutulmaz. Ama konmuş bir haraç, devam eder.

Kölelik de böyledir. Bir müslüman, özgür iken köle edinilemez. Ancak köle iken müslüman olmuşsa, bu köleliği İslam dinine girdikten sonra da devam eder.

Aynı şekilde yoksul bir kimsenin üzerine zekât da baştan farz olmaz. Ancak üzerine zekât farz olan bir kimse, sonradan nisap miktarı malını tüketerek eritse, vermekle yükümlü olduğu zekât miktarı, yerine getirilmesi gereken bir borç olarak üzerinde kalır.

Diğer yandan cizye, bir oturma bedeli niteliğindedir. Diğer ücretlerde olduğu gibi, müslüman olmak bu bedelin alınmasına engel değildir.

Cizye, böyle bir müslümana, başlangıç olarak vacip olmaz. Çünkü müslüman olan bir kimse, artık aslen dârülislâm vatandaşıdır. Cizye ise kan dökmenin bedelidir. Kısastan vazgeçme karşılığında üzerinde anlaşılan ve ödenilmesi zorunlu olan bir mala benzer. Önceki günlerde kısastan vazgeçip, kan dökülmesini önlemenin bedeli olan malın alınmasına, cinayet işleyen kişinin İslam dinine girmesi engel olmaz.

Ancak İslam dinine giren bir kimse, müslüman olduktan sonra cizye ile yükümlü tutulmaz. Çünkü o, İslam dinine girmekle kanının dökülmesini zaten koruma altına almıştır.

Hanefîlerin bu konudaki delilleri şöyledir:

Abdullah b. Abbas (r.a.)'ın naklettiği bir hadiste Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyuruyor: [10/81]

لَيْسَ عَلَى مُسْلِمٍ جِزْيَةٌ

"Müslüman bir kimseye cizye konmaz.[181]*"*

Ömer (r.a.)'in bir uygulaması da bu konuda delildir. Bir zimmî kendisinden cizye istenince müslüman olmuştu. Ona; "Sen cizyeden kurtulmak için İslam'a sığındın," denilince o; "Kurtulmak için İslam'a sığınmış bile olsam, İslam gerçek bir sığınaktır," cevabını verdi.

Bu durum Ömer (r.a.)'e ulaştırıldığında O; "Doğru söylüyor," demiş ve o kişinin serbest bırakılmasını emretmiştir.

Bu meseledeki fıkhî anlam –daha önce de açıkladığımız gibi- şöyledir: Zimmîler cizyeyle, borçlanma yoluyla değil, cezalandırma yoluyla yükümlüdürler. Küfrün cezası da öldürmede olduğu gibi, İslam dinine girmekle düşer.

Hüküm açısından cizyenin öldürmenin benzeri olduğuna delil, cizyenin de küfür nedeniyle öldürülmeleri câiz olan kimseler üzerine gerekli olmasıdır. Görmez misin öldürülmeleri yasak olan kadın ve çocuklar cizye vermekle yükümlü değildirler.

Bu açıdan cizye, toprak üzerinden alınan haraçtan ve esir alarak köle edinmekten farklıdır. Bir insanı "sahip" niteliğinden çıkarıp, "sahip olunan" niteliğine sokmak, bir cezalandırmadır. Bir kimse esir alınıp köle edilince, bu fiil tamamlanmış ve cezalandırma bitmiş olur. Cizye de bunun bir benzeridir. İslam'a girmeden önce, konmuş olan cizye ile kişinin cezalandırılması tamamlanmıştır.

Ayrıca, cizye olarak alınan bu mal, müslümanlar açısından –daha önce açıkladığımız gibi- bedenen savaş desteğinin yerini tutan maddî bir destekdir.

---

[181] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/223; Ebû Dâvûd, Harâc 32; Dârekutnî, *Sünen*, IV/156; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsât*, VI/383; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/198.

Zimmî olan bir kimse, İslam dinine girdiğinde, artık bedeni ile savaş desteği vermesi gereken kişilerden olmuştur. Dolayısıyla yerini tutan cizye, ortadan kalkar. Çünkü olması gereken devreye girince, o yokken yerini doldurmuş olan, devam edemez.

Ayrıca cizye zimmîlerden, müslümanlar karşısında küçük düştüklerini hissettirerek alınır. Allahu Teâlâ da;

﴿وهم صاغرون﴾

"İslam'ın üstünlüğünü kabul etme ve müslümanlar karşısında küçük düşme duygusu içinde..." (et-Tevbe 9/29) buyurarak bunu emretmektedir.

Zimmînin cizyeyi veriş şekli

Bu yüzden cizyesini kendi getirmeyip, başkasıyla gönderen kişinin cizyesi kabul edilmez. Aksine onu, bizzat kendisinin getirmesi ve ayakta teslim etmesi istenir. Cizyeyi teslim alan kimse ise oturur durumda olmalıdır.

Bir başka rivayette de şöyle denir: Cizyeyi teslim alan, zimmînin yakasından tutar. Onu sarsarak; "Ey zimmî! cizyeni ver," diyerek cizyeyi alır.

Bir kimse müslüman olduktan sonra, onu küçük duruma düşürerek kendisinden cizye almak mümkün değildir. Çünkü bir müslüman, inancı nedeniyle saygı gösterilir. Alınması gereken şekilde alınamayan bir cizye de, artık alınmamalıdır. Çünkü gerekli kılındığı şeklin dışında, alınması câiz değildir. Gerekli olan alım şekli, hangi niteliklerde alınması isteniyorsa o şekilde alınmakla gerçekleşir.

Bu mesele, bir kimsenin üzerine zekât farz olduktan sonra, nisap miktarı malını tüketerek eriten bir kimsenin durumundan farklıdır. Çünkü zekât müslümana ibadet yoluyla farz olur. Bu kişi, yoksullaştıktan sonra da yine ibadet olarak kendisinden bu zekât alınabilir. Eğer o kişi, dinini terkederek ibadet ehli olmaktan çıksa, zekât verme yükümlülüğünün de kalktığını söyleriz.

Daha önce de açıkladık ki, cizye bir borç olmadığı gibi, İslam ülkesinde oturma ücreti veya öldürmekten vazgeçme bedeli değildir.

Şâfiî (rh.a.)'nin bu tezini kabul edecek olsak bile, öldürmekten vaz geçmenin geçmişte değil, gelecekte olduğu ve cizyenin de bunun bedeli olduğu daha uygundur. Bir zimmî de zaten müslüman olmakla canını geleceğe yönelik koruma altına almıştır. Dolayısıyla bundan sonra kendisinden cizye almanın artık bir anlamı yoktur.

Aynı görüş ayrılığı şu konuda da geçerlidir:

Hanefîlere göre, bir zimmî, zimmet akdi üzerinden bir yıl geçtikten sonra ölürse, cizyesi terikesinden (ölümünden sonra geriye bırakmış olduğu mal varlığından) alınmaz.

Şâfiî (rh.a.)'ye göre, diğer borçlara kıyas edilerek, onlar gibi bu borç da terikeden alınır.

Bu konuda tuttuğumuz yol, bir önceki konuda izlediğimiz yol gibidir. Ayrıca cizye bir atıyye/bir vergidir. Atıyyeler de ancak teslim almakla tamamlanmış olur. Nafakalarda olduğu gibi, teslimden önce meydana gelen ölümle de sona erer.

Cizyenin atıyye/vergi olduğuna delil de -daha önce açıkladığımız gibi- oturma bedeli olmayışıdır. Çünkü bir zimmî, zimmet akdiyle bizim ülkemiz vatandaşı olmuştur. Dolayısıyla o, her ne kadar kendinin mülkü olmayan bir yerde otursa bile, artık kendi yurdu sayılan bir yurtta oturmaktadır. Ülkeyi, Dârulİslâm diye isimlendirmemiz, idari açıdandır. Bu dikkate alınarak, müslüman olmayan zimmîden oturma ücreti alınamaz.

Cizye, öldürmekten vazgeçme bedeli de değildir. Çünkü bir insanın, temel prensip olarak kanı akıtılmaz. İnsan öldürmenin câiz olması, geçici savaş nedeniyledir. Zimmet akdi yaparak savaşa son verilmişse, bu geçici durum ortadan kalkmış ve asıl olan kan dökme yasağı yeniden geri dönmüştür.

Diğer yandan bir kâfirin öldürülmesi, Allah'a ait haklardandır. Böyle bir hak, esas olarak mal karşılığında düşmez. [10/82]

Cizyenin herhangi bir şeyin bedeli olmadığı sabit olduktan sonra, öğreniyoruz ki, o bir atıyye/vergidir. Atıyye ve vergilerde de dikkate alınması gereken mal değil, fiildir. Fiiller de terikeden alınamazlar. Bir kimsenin ölümünden sonra alınması mümkün olan şeyler, kalıcı olan şeylerdir.

Nitekim bir kimse, eliyle (bizzat kendisinin) elbise dikmesi için kendisine ücretle bir terzi tutsa, terzinin ölmesiyle akid sona erer. Çünkü hak edilen, fiildir. Bunu ölünün geriye bıraktığı maldan almak mümkün değildir.

Verilmeden geçen yılların cizyesi

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, cizye alınması gereken bir zimmî, ölmese ama aradan yıllar geçtiği halde cizyesi kendisinden alınmamış olsa, bu geçmiş yılların cizyesi ondan tahsil edilmez. Ancak kendisinden, içinde bulunduğu yılın cizyesi alınır.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre, eğer gecikme meşru bir mazeretten dolayı değilse, bütün geçmiş yılların cizyesi alınır.

Bu mesele "el-mevânîz" diye anılır.

Ebû Yusuf ve Muhammed'e (rh.a.) göre, cizyedeki "mevânîz" (geçen yıllar) haraçtaki "mevânîz" gibidir. Haraç konusunda, süre ne kadar uzarsa uzasın, bütün birikmiş haraçlar alınır. Cizye konusunda da durum aynıdır. Çünkü bir zimmî hayatta kaldığı ve müslüman olmamakta ısrar ettiği sürece, nasıl cizye vermesi üzerine gerekiyor ve bu cizye kendisinden alınıyorsa, aynı şekilde ondan bütün yılların cizyesini almak da mümkündür.

Zimmînin İslam dinine girmesi veya ölmesinden sonraki durum ise, bundan farklıdır.

Ebû Hanîfe'nin delilleri iki yönlüdür:

1– Cizyenin zimmîler üzerine gerekmesi, bir cezalandırma yoluyladır. Hukukullah'a karşı işlenen (ve kamu suçları denilen) suçlara, had cezalarında olduğu gibi, suç bir kaç defa işlenince, içiçe girmiş kabul edilerek tek ceza verilir.

2– Müslümanlar için, cizye, bedenle savaşa katılıp ülkeye destek olmanın yerini alan maddî destektir. Bu anlam, bir tek cizyeyle de gerçekleşir. Ayrıca geçmiş yılların cizyesini almaya ihtiyaç yoktur.

Diğer taraftan, cizye almaktan kasıt, mal elde etmek değil, kâfir bir kimseye düştüğü zilleti ve müslümanlar karşısındaki küçüklüğünü hissettirmektir. Çünkü bir zimmînin tevhid inancının hâkim olduğu bir ülkede, Allah'a ortak koşmaya devam etmesi ve bu konuda ısrarlı olması, kendini küçük düşüren bir uygulamadan uzak tutulmamalıdır.

Bu maksat da, bir tek cizye alımıyla gerçekleşir. Geçen her yılın cizyesini alacak olsak, o zaman bu cizyeleri alışımızadaki amaç mal elde etmek olur. Daha önce açıkladık ki, cizye almaktan kasıt mal elde etmek değildir.

Görmez misin bu yüzden bir zimmî ölünce veya müslüman olunca, cizye de ortadan kalkar.

Cizyenin alış vakti

Cizye alınış vakti, yılın son günleri ve henüz yeni bir yıla başlanmadığı ilk günlerdir.

Ebû Yusuf (rh.a.)'tan, her iki ayda bir bu aylara düşen payın alınmasının gerektiği, nakledilir.

Muhammed (rh.a.)'e göre ise, veren kişi, sıkıntısını daha çok duysun ve alınan cizye müslümanların yararlanmasına daha elverişli olsun diye aylık olarak ve her ay alınır.

En doğru olan birinci görüştür. Çünkü toprakla ilgili verilen haraçta veya müslümanların verdiği zekâtta olduğu gibi, dikkate alınması gereken, yıl devri olmalıdır.

Toprak sahibi, sahip olduğu topraktan bir yılda bir kaç verim elde etse bile, arâziden bir yılda tek bir haraç alınır. Bu meseledeki delil, Ömer (r.a.)'in uygulamasıdır. O, zimmî halktan bir yılda tek bir haraç almıştır.

Diğer yandan, toprakların çoğundan bir yılda yalnız bir kere ürün alınır. Hükümler de, genel çoğunluk dikkate alınarak verilir.

İçinde büyük ağaçların olduğu bir araziye de verim imkânına göre, güç yetirebileceği oranda haraç konur. Çünkü Ömer (r.a.), belirlediği haraç

miktarlarında "güç yetirme" imkânını dikkate almıştır. Biz de onun bu uygulamasından, esas alınması gerekenin bu olduğunu anlıyoruz.

Ekilmeyen arazinin haracı

Bir zimmî toprağını ekmeyip, ürünsüz bıraksa üzerinden haraç yükümlülüğü düşmez. Çünkü topraktan ürün elde etme ve yararlanma fırsatını kendisi terketmiş, bu yolu da kendisi seçmiştir. Böylelikle vereceği haracı düşürmeye ve bu masraftan kurtulmaya çalışmıştır. Bu kastı, kendi alayhine döndürülür.

[10/83]

Öşürün durumu bundan farklıdır. Çünkü öşürde verilmesi gereken, çıkan ürünün bir bölümüdür. Çıkan ürün olmadan da bu farz gerçekleşmez.

Bizim konumuzda ise, ödenmesi gereken cizye, topraktan yararlanma imkânı dikkate alınarak konulan ve kişinin zimmetinde olan maldır. Toprağı ekmeyip boş bırakmasıyla bu mal yok olmaz.

Ekilen arazinin afete uğraması durumunda haraç

Bir zimmî toprağı eker, ama ekin bir afete uğrar ve telef olursa, bu kişiden haraç alınmaz. Çünkü ekini afete uğrayan bu kişinin kendisi, yardım edilmesi gereken bir durumdadır.

Eğer bu durumda kendisinden haraç alacak olsak, elindeki asıl sermayesini kökten almış oluruz.

Kisrâların[182] övülen davranışlarından olarak şu olay anlatılır: Afet ekinleri yok ettiğinde, topraklarına harcamaları için çiftcilere devlet hazinesinden yardımda bulunurlardı. "Bir tacir kâra ortak olduğu gibi zarara da ortaktır," derlerdi.

Eğer toprak verim vermezse, sahibinden alınması gereken haraçtan indirime gidilmez, hiç haraç alınmaz.

Haraç kiradan da farklıdır. Kira akdinde, bir toprak ekildiği süre kadar kira verilmek zorundadır. Çünkü kira, yarar bedelidir. Bir yerden ne kadar yararlanılmışsa, o kadar yararın bedeli yararlanan kişinin zimmetinde borç olarak kalır.

Haraç ise arazi nedeniyle verilmesi gereken atıyye/vergidir. Ekinleri afet yok ettikten sonra, alınması mümkün değildir. Çünkü böyle bir durum, toprağın boş bırakılıp ekilmemesinden farklıdır. Toprak sahibinin bu durumda, topraktan ürün alma imkânının olmadığı ortaya çıkmıştır.

Haraç arazisine sahip olan bir zimmînin müslüman olması durumunda arazinin statüsü

Biz Hanefîlere göre, eli altında arazi bulunan bir zimmî, İslam dinine girerse önceden konmuş olan haraç, önceki gibi devam eder.

Mâlik (rh.a.)'e göre, müslüman olmasıyla haraç düşer.

Bir zimmînin, toprağını müslüman bir kimseye satması durumunda da görüşler böyledir.

---

[182] **Kisrâ** : (Eski İran) Pers imparatorlarına verilen ünvandır.

Mâlik (rh.a.), haracı cizyeye kıyas etmektedir. Ona göre, bir zimmî nasıl müslüman olduktan sonra üzerindeki cizye düşüyorsa, toprak üzerinden verilen haraç da aynı şekilde düşer.

Biz Hanefîler şöyle diyoruz: Haraç, öşürde olduğu gibi üretim yapabilecek olan bir toprağın vergisidir. Müslüman bir kimse de kendisinden vergi alınabilen bir kimsedir. Çünkü bir zimmînin İslam dinine girmesi, arazisini vergisiz bırakmaz. Konulmuş olan haraç yükümlülüğünün devam etmesi de en uygun olandır. Çünkü konulan haracı düşürecek olsak bu defa, öşür yükümlülüğü koymaya ihtiyaç duyarız.

İnsan başına konan cizyenin durumu ise farklıdır. Müslüman olan bir zimmînin cizyesini kaldırdığımızda, bu kimseye cizyenin yerini alacak yeni bir vergi koymak zorunda değiliz.

Müslümanın sahip olduğu haraç arazisinin haracı

Bir müslümanın toprak üzerinden haraç ödemesi mekruh değildir. Görmez misin Abdullah b. Mes'ûd, Hasan b. Ali ve Kadı Şüreyh (r.a.)'in Irak'ta arazisi vardı. Bu arazinin haracını verirlerdi.

Bundan da anlaşılıyor ki, toprak üzerinden haraç vermek, zillet (horluk) ifade etmez. Her ne kadar Allah'ın ilim, irfan nîmetinden nasibi olmayan fikir yoksulları, aksini düşünüyorlarsa da horluk ifade eden, kişiler adına verilen cizyedir.

Bu kimseler, kendi görüşlerine Peygamber (s.a.v.)'den yapılan bir nakli delil gösteriyorlar. Bu nakilde şöyle deniyor: Resûlüllah (s.a.v.), çiftçi aletlerinden birini görmüş ve;

"*Bu alet bir topluluğun evine girerse o millet zillete düşer.*" buyurmuştur.

Bu hadisteki kastın, haraç vermek zorunda kalarak zillete düşmek olduğunu zannettiler.

Bu görüş doğru değildir. Bu hadisteki kasıt, müslümanlar tarımla uğraştıkları, sığır kuyruklarının peşine düştükleri ve cihadı terk edip oturdukları zaman, düşman fırsat bulup hücum edecek ve müslümanları zillete düşürme fırsatı yakalayacaktır, düşüncesidir.

Tağlibî[183] olan bir kimse, haraç topraklarından birisini satın alsa, o da, önceden olduğu gibi bu toprağa konmuş olan haracı vermek zorundadır. Çünkü müslümanlar onlara yeni bir haraç koymuş olsalar, haracı katlayarak koyacaklardı. Onlarla, müslümanlar arasındaki sulh anlaşması bu şekilde yapıldı. Müslümana ait olan bir toprağa, yeni başlarken, haraç konmaz. Bilindiği gibi, bir belde halkı kendi istekleriyle İslam dinine girecek olsalar, arazilerine haraç değil, öşür konur. Bu yüzden Tağliblilerin satın aldığı bir arazinin haracı da katlanmaz.

[183] Arap yarımadasında yaşayan Hıristiyan Araplardır.

Eğer Taglibî olan bir kimse, öşür topraklarından birini satın alsa, vereceği öşür katlanarak alınır. Çünkü müslüman bir kimseye de baştan öşür konur. Dolayısıyla zekâtta olduğu gibi Tağlibî olan bir kimseden öşür katlanarak alınır. [10/84]

Onların erkekleri, kadın ve çocukları bu konuda eşittir.

Bu konuları, bütün yönleriyle Zekât bölümünde açıkladık.

Muhammed (rh.a.)'e göre, haracın katlanması koşuluyla yaptıkları sulh, kendi arâzileri ile ilgilidir. bir müslümandan satın almış oldukları arazide ise, toprak sahibinin değişmesiyle toprağa konan öşür değişmez. Görmez misin bir müslüman da, herhangi bir haraç toprağını satın aldığında bu toprak üzerine konan haraç da değişikliğe uğramaz. Yine mükâtep (efendisiyle özgürlük anlaşması yapmış) bir kölenin veya küçük yaşta bir çocuğun satın aldığı toprağın öşrü de değişmez.

Nitekim Mekke-i Mükerreme'de Harem sınırları[184] içinde olan bir araziyi bir zimmî veya Tağlibî satın almış olsa, bu topraklar haraç toprağı olmaz. Veya daha önce öşür toprağı olan bir toprak, öşür toprağı olmaktan çıkmaz.

Düşman ülke vatandaşı olan bir kimse, güvence alarak İslam topraklarına girse ve zimmî bir kadınla evlense, yaptığı bu evlilikle zimmî olmuş olmaz. Çünkü bir erkek oturma konusunda kadına tâbi değildir. Bir kimse, yalnız nikah akdi yapmakla, ölümüne kadar bizim ülke vatandaşımız olmaya razı olmuş olmaz. Bu kişi de, güvence alan ve bizim ülkemizde ticaret kasdıyla bulunan bir kimsedir. Bir tacir, herhangi bir beldede evlenebilir. Ama bu evlilikle o beldeyi vatan edinmeyi kastetmeyebilir. Bu yüzden o kimse, bu şekildeki bir evliliğe dayanarak zimmî kabul edilmez.

Oturumunu uzatır ve ülkemizi vatan edinirse, o zaman cizye ile yükümlü tutulur.

Devlet başkanı onu uyararak ve gerekirse ceza vererek dârülharbe çıkış yapmasını emreder.

Eğer bu duyuruyu da kendisine; şu vakte kadar çık, yoksa zimmî kabul eder, ona göre işlem yaparım, diyerek ve belli bir süre tanıyarak yapmışsa, o da bu süre içinde çıkmışsa, onu serbest bırakır. Yok, çıkmamışsa bu vakit dolduktan sonra bir daha kendisine çıkış imkânı vermez. Onu zimmîleştirir. Çünkü duyuru yapıldıktan sonra verilen süre içerisinde çıkmayışı ve sürenin bu şekilde doluşu, ülkemizde ebedî olarak yerleşmeye rızası olduğunu gösterir.

Duyuruyu belli bir süre tanımadan yapmışsa, o zaman bir yılın geçmesi dikkate alınır. Bu uyarıdan sonra bir yıl daha bizim ülkemizde oturmuşsa, o zaman

---

[184] Mekke-i Mükerreme'nin çevresinde onu bütün yönlerden kuşatan ve ana hatları Peygamber Efendimiz (s.a.v.) tarafından belirlenen bir Harem bölgesi vardır. Burasının av hayvanları avlanamaz. Ağaçlarına zarar verilemez. Kendiliğinden büyüyen otları yolunamaz.

dışarı çıkmasına izin verilmez. Bu süre, o kişinin herhangi özür ileri sürmemesi içindir. Bir yıl da, bunun için iyi bir süre sayılır. Görmez misin iktidarsız erkekler ve benzerleri için de aynı süre uygun görülmektedir.

Böyle bir kimse, haraç topraklarından olan bir yer satın alsa ve onu ekse, ektiği toprağa haraç, kendi başına da cizye konur. Toprağa haraç konmasının nedeni, haracın ürün verebilecek olan bir toprağın vergisi olmasındandır. Toprağı ekip-biçince de bu haraç kesinlik kazanır. Ektiği toprağın haracını üstlenmekle de dârülİslâm hükümlerine uymaya rıza göstermiş olur. Böylece bir zimmî ile aynı konumda olur. Çünkü zimmî, günlük işlemler konusunda İslamî hükümlere uymayı kabul etmiş bir gayri müslimdir. Hükümlere uymayı kabul etme de bizzat sözlü taahhütle olduğu gibi, bazen de rızayı gösteren bir davranışla olur.

Dârülharp vatandaşı olan ve İslam ülkesine güven alarak gelen bir kadın, bir müslüman veya zimmî ile evlendiği zaman ülkemizi vatan edinmiş ve zimmî olmuş sayılır. Çünkü kadın, ikamet konusunda kocaya bağlıdır. Görmez misin bir eş, ancak kocasının izniyle bulunduğu beldeden çıkabilir. Yaptığı evlilikle kendisini bizim ülkemiz vatandaşı olan birisine bağlı duruma getirmiştir. Böylece o, ömrünün sonuna kadar bizim ülkemizi vatan edinmeye rıza göstermiştir. Rızasını gösteren bu fiili, tıpkı rızasını açık olarak söylemesi hükmündedir. Bu yüzden evlendiği andan itibaren zimmî sayılır.

Doğruları en iyi bilen Allah Sübhânehû ve Teâlâdır.

Son dönüş ve varış da O'nadır.

DÜŞMAN DEVLET BAŞKANLARI İLE ATEŞKES VE BARIŞ ANLAŞMALARI

[10/85]

Köleleri bulunan bir kral müslümanlarla zimmet akdi yaptığında kölelerinin yine kendisine ait olması

Düşman ülke krallarından birisinin geniş toprakları ve bu topraklarında yaşayan o kralın içlerinden dilediğini satabildiği kölesi durumunda olsalar; ve bu kral müslümanlarla sulh anlaşması yaparak zimmî olursa, kendi ülke halkı daha önceden de olduğu gibi yine onun kölesi konumundadırlar. Dilerse onları satabilir.

Çünkü kişinin malını güvence altına alma konusunda zimmet akdi, müslüman olmanın yerini tutar. Eğer bu kral müslüman olsaydı, köleleri yine kendi mülkiyetinde kalacaklardı.

Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

مَنْ أَسْلَمَ على مَالٍ فَهُوَ لَهُ

"Kim İslam dinine girdiğinde elinde mal bulunursa o mal yine kendisinindir."[185]

Bir kimse zimmî olduğu zaman da hüküm böyledir. Çünkü o, zimmî olmadan önce de bu kimselerin sahibiydi. Onların ziyedi idi. Zimmet akdi yapmakla bu mülkiyeti daha da güçlenir.

Şayet başka düşmanlar bu kimseleri ele geçirseler, daha sonra müslümanlar tarafından düşman elinden kurtarılsalar, ganimet paylaşımından önce karşılıksız olarak, paylaşımdan sonra da değeri karşılığında yeniden eski sahiplerine geri verilirler. Bu konuda onlar da, diğer zimmî malları konumundadır.

Çünkü müslümanlar kendilerinin uğrayacağı zulmü önlemekle yükümlü oldukları gibi, zimmî olan kimselerin uğrayacağı zulmü de önlemekle yükümlüdürler.

Buna göre, zimmet akdi yapan bir kral ve arazisinde çalışan köleleri veya kral değil de sadece çalışanlar İslam dinine girseler, daha önceden olduğu gibi bu kimseler yine onun kölesi sayılırlar. Çünkü bu kral, zimmet akdi yapmakla malını güvence altına almıştır. Bu güvence İslam dinine girmekle daha da artmıştır. Mülkiyeti altındakilerin müslüman olması, onlar üzerindeki mülkiyetini sona erdirmez.

Şayet bir kral, kendi mülkiyeti altındakilere istediği gibi hükmetmeyi, dilediğinde öldürmek, dilediğinde asmak gibi İslam ülkesinde yapılması câiz olmayan şeyleri yapabilme koşulu koşarak zimmet akdi yapmak isterse, onun bu isteği kabul edilmez. Çünkü zulme engel olma imkânı varken, ona onay anlamı taşıyan bir karar vermek haramdır.

Diğer yandan zimmî, işlemlerle ilgili konularda İslam'ın hükümlerini kabul edip ona uyan kişidir. Onun, zimmet akdi gereğine ters düşen koşulu geçersizdir. Görmez misin bir kimse müslüman olmak için, günahlardan birisini işlemesine izin verilmesini koşul koyarsa, koyduğu bu koşul geçersizdir.

Bu konuda asıl kabul edilen delil, şu hadistedir: Sakîf'ten Resûlüllah (s.a.v.)'a bir heyet geldi. Peygamber (s.a.v.)'e; "Biz rukûya ve secdeye eğilmemek koşuluyla İslam'a gireriz. Arkamızın başımızdan daha yukarda olmasını çirkin buluyoruz," dediler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) onlara şöyle buyurdu:

لا خيْرَ فِي دينٍ لا صلاة فيه ، ولا خيْرَ فِي صَلاة لا رُكُوعَ فيها ولا سُجُودَ

"İçinde namaz olmayan bir dinde hayır olmadığı gibi, İçinde rükû ve secde olmayan bir namazda da hayır yoktur."[186]

---

[185] Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, III/414. Ayrıca bkz. Ebû Ya'la, *Müsned*, X/226; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/113.

[186] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/218; Ebû Dâvûd, Harâc 25; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX/54.

Bir devlet başkanı düşmanla bu koşulları kabul ederek sulh ve zimmet anlaşması yaparsa, İslam'a ters düşen koşullar geçerli kabul edilmez. Bu konudaki delil Peygamber'in (s.a.v.);

كُلُ شرطٍ ليس في كتَاب الله فهُو بَاطلٌ

"Allah'ın kitabında olmayan her koşul batıldır, (geçersizdir)[187]*"* buyruğudur.

Bu şekilde anlaşma yapılan bir kral daha sonra İslamî hükümlere uymayı kabul ederse, zimmet akdi geçerlidir. Aksi takdirde emri altındakilerle birlikte kendini güvende hissettiği bir yere ulaştırılır (ve arada akid yokmuş gibi davranılır.) Çünkü zimmet akdi rızaya dayanan bir akiddir. Koşullar olmadan rızası tam kabul edilmez. Bu çeşit koşullara bağlılık göstermek de dinî açıdan sakıncalıdır.

Kişi bu koşullar olmadan zimmet akdine rıza göstermediğinde, geçici güvence alarak İslam topraklarına girmiş olan kimselerde olduğu gibi, kendisini güven içinde hissedeceği bir yere ulaştırılır. Çünkü haksızlık ve vefasızlıktan sakınmak gerekir. Resûlüllah (s.a.v.) anlaşmalar konusunda;

وفاءٌ لا عدز فيه

"Gadredilmez, vefa gösterilir,[188]*"* buyurmuştur.

Bir kimsenin namaz kılmama koşuluyla müslüman olması, bundan farklıdır. Çünkü İslam'a girmeye zorlanan bir kimsede olduğu gibi, İslam dinine şeklen giriş, rıza tam olmadan da geçerlidir. Bir kimse bu şekilde İslam'a girince bir daha dinden çıkıp küfre dönmesine, imkân verilmez.

Düşman için casusluk yapan zimmînin durumu

Zimmet akdi yapan bir kimse, zimmeti askıya alıp müslümanların sırlarını müşriklere haber verir casuslara yataklık yaparsa bu zimmet akdini bozma sayılmaz. Ancak o kişi, yaptıklarından dolayı cezalandırılır ve hapsedilir.

[10/86]

Mâlik (rh.a.)'e göre, o kişi yaptığıyla ahdi bozmuş sayılır. Ölüm cezasına çarptırılır.

Aynı şekilde, müslüman birilerine saldırılarına devam eder ve onu öldürürse veya bu çeşit bir fiili, kendisi gibi zimmî birisine karşı yaparsa, Hanefîlere göre yine ahdi bozmuş sayılmaz.

Mâlik (rh.a.)'e göre, bu akdi bozmadır. Çünkü bu çeşit bir davranış, akdin gereğini ihlaldir. Bir zimmî günlük işlemlerle ile ilgili konularda İslamî hükümlere boyun eğmekle yükümlüdür. İslam ülkesinde müslümanların eli altında onların

---

[187] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI/213; Buhârî, Şurût 2584; Müslim, Itk 8; İbn Mâce, Itk 3; Nesâî, Talâk 31; İbn Hibbân, *Sahih*, X/93; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XI/11.

[188] İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VI/512; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/111; Ebû Dâvûd, Cihad 152; Tirmizî, IV/143; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/231.

üstünlüğünü kabul etmiş bir konumdadır. Ahdin gereğine ters düşen davranışlarda bulunması, verdiği sözü bozma sayılır.

Biz Hanefîler diyoruz ki, bu çeşit davranışları bir müslüman yaptığı zaman bu, imanını bozma, dinden çıkma anlamına gelmez. Aynı şekilde, bir zimmî yaptığı zaman o da, bu çeşit davranışlarla aldığı güvenceyi bozmuş sayılmaz.

Bu konuya esas oluşturan delil, Hâtıb b. Ebû Belte'a ile ilgili hadistir.[189] Şu âyetin iniş nedeni de bu olaydır:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ﴾

"Ey iman edenler! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanlara sevgi göstererek dostlar edinmeyin!" (el-Mümtehine 60/ 1)

Hâtıb b. Ebû Belte'a'nın hikâyesi, savaşları konu edinen (meğâzi) kitaplarında geçer. Bilinen bir hikâyedir.

Bu davranışına rağmen Allahu Teâlâ onu mü'min diye adlandırmıştır.

Bir başka delil de, Ebû Lübâbe b. Münzir ile ilgili hadistir.[190] Şu âyetin iniş nedeni de odur:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ﴾

"Ey iman edenler! Allaha ve peygambere hainlik etmeyin!" (el-Enfâl 8/ 27)

Ebû Lübâbe'nin de Benî Kureyza'ya verdiği haber konusundaki hikâye meşhur dur. Buna rağmen Allah, Ebû Lübâbe'yi mü'min diye isimlendirmiştir.

Buradan da anlaşılıyor ki, bu çeşit bir davranış, imanı bozmadığı gibi zimmet akdini de bozmaz.

Ancak, adam öldürdüğü delille sabit olan bir kimseye, kısas hükmü uygulanır. Zimmîlere ait bir yerde de fâili meçhul bir ölü bulunduğu ve öldürenin de

---

[189] Hâtıb b. Ebî Belte'a (r.a.)'a, Kureyş'e bir mektup yazarak Resûlüllah (s.a.v.)'ın orduyla Mekke üzerine yürümeye hazırlandığını haber vermek istemiş, ancak Resûüllah, Ali ve Zübeyr'i göndererek Hâtıb'ın mektubunu taşıyan kadını yakalatmıştı.

Bedir Savaşı gâzilerinden olan Hâtıb, Allah'a ve Resûlü'ne inandığını ve bu inancında da samimi olduğunu, ancak bunu Mekke'de korumasız ailesi ve çocuklarını herhangi bir saldırıdan koruyabilmek için yaptığını söyleyince, Resûlüllah tarafından affedilmişti. (İbn Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* s. 280)

[190] Ebu Lübâbe, kendisiyle istişâre eden ve Resûlullah'ın hükmüne razı olurlarsa bu hükmün ne olacağını soran Benî Kurayzalılara; eliyle boynunu göstererek, bu hükmün ölüm olacağını ima etmişti.

Bunun bir ihanet olduğunu anlayınca çok pişman olmuş, Mescid-i Nebî'ye gelerek, affedilinceye kadar kendisini sütunlardan birine bağlamıştı.

bilinmediği zaman, kasâme[191] ve diyet uygulanır. Görmez misin Hayber'de bulunan fâili meçhul bir ölü için Resûlüllah (s.a.v.) böyle hükmetmiştir.

Ölü kendi beldesinde bulunan bir hükümdara da elli kere; "Vallahi onu ben öldürmedim. Öldüreni de bilmiyorum," diye yemin ettirdikten sonra diyet ödettirilir.

Onun mülkiyeti altında bulunan diğer kişilere yemin ettirilmez. Çünkü onlar bu kişinin köleleridirler. Köleler, kasâme ve diyet konusunda özgürlerle aynı seviyede tutulmazlar.

Şayet halk da, özgür kimseler ise, onlara da yemin ettirilir. Diyetten ortaklaşa sorumlu tutulurlar. Çünkü özgür olan halk, özgürlük ve beldede ikamet konusunda, yöneticiyle eşittirler. Dolayısıyla yemine ve diyete de ortak olurlar.

Dârülharp olan ülkelerden birinin halkı, hiçbir koşul öne sürmeden bir kaç yıllığına sulh anlaşması yapmak isterse, devlet başkanı durumu değerlendirir. Düşmanın güçlü olması veya bir başka nedenle böyle bir anlaşmayı müslümanlar için daha hayırlı görürse, onlarla anlaşma yapabilir. Delil, şu âyettir:

﴿وإن جنحوا للسلم فاجنح لها﴾

"Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş." (el-Enfâl 8/ 61)

Ayrıca Resûlüllah (s.a.v.), Hudeybiye yılı, aralarında on yıl savaşmamak üzere Mekkeliler ile sulh anlaşması yapmıştır. Mekkelilerle Hayber halkı arasında karşılıklı anlaşma olduğu için böyle bir sulh anlaşmasının müslümanlar lehine olduğu görünüyordu.

Bu anlaşma da herkesçe bilinen bir anlaşmadır.

Bir devlet başkanı, değerlendirmek ve en doğru olanı, uygulamak için atanmıştır. Müslümanların gücünü ilk aşamada korumak da iyi bir değerlendirmedir. Eğer müşrikler güçlü durumda ise, müslümanların gücünü koruma, bazen anlaşmayla elde edilir. Veya çok güçlü bir kavme ulaşmak için düşman ülke hakkında inceleme ve değerlendirme yapmak için zamana ihtiyaç duyabilir. Onlara ulaşmak için yolu üzerinde bulunanlarla anlaşma yapmaktan başka bir yol da bulamayabilir.

Eğer anlaşma müslümanlar için daha hayırlı ve yararlı değilse, İslam devlet başkanının düşmanlarla sulh anlaşması yapması uygun düşmez.

Allahu Teâlâ;

﴿فلا تهنوا وتدعوا إلى السلم وأنتم الأعلون﴾

---

[191] **Kasâme**, ölünün bulunduğu arazilerin sahipleri olan köy halkından elli kişiye onu öldürmediklerine ve öldüreni de bilmediklerine dair yemin ettirmedir.

"Gevşemeyin. Siz üstün durumda iken düşmanınızı sulhe çağırmayın," (Muhammed 47/35) buyurmaktadır.

Diğer yandan, müşriklerle savaşmak farzdır. Bir farzı da meşru bir özür olmadan terketmek doğru değildir.

Eğer baştan böyle bir sulh anlaşmasını yararlı görür ve düşmanlarla sulh yapar, daha sonra da bu sulhün müslümanlara zararlı olduğu kanısı oluşursa, kendilerini bilgilendirerek anlaşmayı bozabilir. Onlarla savaşabilir. Çünkü başta olsaydı sulha imkân vermeyecek olan durum, sonradan ortaya çıkmıştır. Başlangıçta nasıl onu barış anlaşması yapmasına engelse, sonradan ortaya çıkması da anlaşmanın devamını engeller. [10/87]

Çünkü karşı tarafı bilgilendirerek bir anlaşmayı bozmak câizdir. Resûlüllah (s.a.v.);

بعقد عليهم أولاهم ، ويرد عليهم اقصاهم

"Onların en öndekileri akitleşebilir. En sondakileri de akdi geri çevirebilir[192]*,"* buyurmuştur.

Yapılan bir anlaşmanın, karşılıklı olarak bozulması gerekir. Kur'an'da şöyle buyurulmaktadır:

﴿ وإما تخافن من قوم خيانة فانبذ إليهم على سواء ﴾

"(Anlaşma yaptığınız) bir kavmin hainlik yapmasından korkarsan, sen de (onlara yaptığın ahdi) aynı şekilde bozduğunu kendilerine bildir." (el-Enfâl 8/58) Yani sizlerin de onların da bu konuda karşılıklı bilgisi olsun demektir.

Bundan anlıyoruz ki, anlaşmayı bozmadan ve önceden olduğu gibi kendilerini korumaya almaları için bozulduğunu karşı tarafa bildirmeden, onlarla savaşa girmek câiz değildir. Hükmün böyle olması, haksızlıktan, vefasızlıktan sakınmak içindir.

Düşmanla bedel karşılığı sulh olur mu?

Düşmanlar, müslümanları kuşatma altına alırlar ve kendilerine yıllık verilecek belirli bir bedel karşılığında anlaşmak isterlerse, devlet başkanı bu isteğe olumlu cevap vermemelidir. Çünkü, böyle bir durum müslümanlar için zillet ve küçük düşme anlamı taşır. Bir devlet başkanı böyle bir isteği, ancak müslümanların yok olma korkusu bulunması ve böyle bir anlaşmanın müslümanlar açısından daha iyi olduğu kanısına varması gibi zarûrî durumlarda kabul edebilir. Böyle bir durum olursa, o zaman olumlu cevap verip anlaşma yapmasında bir sakınca yoktur.

Rivayet edildi ki müşrikler, hendeğin çevresini kuşattılar. Müslümanlar âyette,

---

[192] İbn Abdilber, *İstizkâr*, VIII/178. Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/180; İbn Mâce, Diyât 31; Ebû Dâvûd, Cihad 147; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII/29.

﴿ هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ﴾

"İşte orada iman sahipleri, imtihandan geçirilmiş ve şiddetli bir sarsıntıya uğratılmışlardı." (el-Ahzâb 33/11) buyurulduğu gibi ciddî bir sarsılma geçirdiler. Resûlüllah (s.a.v.), Uyeyne b. Hısn'a haber gönderdi. Her yıl Medine meyvelerinin üçte biri karşılığında, kuşatmayı kaldırıp beraberindekilerle geri dönmelerini istedi. Bu miktara razı olmayıp meyvelerin yarısını istediler.

Elçileri, Resûlüllah (s.a.v.)'ın huzuruna sulh anlaşması yazmaya gelince, Ensârın ileri gelenlerinden Sa'd b. Mu'âz ve Sa'd b. Ubâde (r.a.) ayağa kalkarak; "Ey Allah'ın Resûlü! Eğer bu anlaşma vahiyle bildirilmiş bir anlaşma ise emredildiğin şeyi yerine getir. Yok senin kendi kanaatin ise, onlar da biz de câhiliye günlerini yaşarken, onların da bizim de inancımız yokken Medîne meyvelerine göz dikemiyorlardı. Meyvelerimizi ancak satın alarak veya konuk olarak yiyebiliyorlardı. Allah bizi İslam diniyle güçlendirdikten ve onurlandırdıktan sonra gönderdiği Resûl de aramızda iken onlara diyet mi vereceğiz? Allah'a yemin olsun ki onlara ancak kılıç veririz," dediler.

Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.); *"Ben bütün arapların bir tek yaydan atılmış ok gibi üzerinize geldiklerini gördüm. Onları sizden uzaklaştırmak istedim. Eğer istemiyorsanız, onlarla hesaplaşırız"*, buyurmuştur. Daha sonra elçilere; *"Gidin! Size ancak kılıç vereceğiz,*[193]*"* demiştir.

Resûlüllah (s.a.v.), başlangıçta müslümanlarda gevşeme ve zayıflık belirtileri duyduğu için, düşmanla sulh yapmaya meyletmişti. Her iki Sa'd'ın bu sözleri üzerine yeniden kuvvet ve azm içinde olduklarını görünce anlaşmadan vazgeçmişti.

Resûlüllah (s.a.v.) müellefetü'l-kulûbe (kalpleri İslam'a ısındırılmak ve zararları önlenmek istenen) kimselere, müslümanlara verebilecekleri zararı önlemek için zekâttan pay verirdi.

İşte bu uygulama da, zarar korkusu olduğunda böyle yapmakta bir sakınca olmadığını gösterir. Çünkü müslümanlara galip gelme durumunda düşman bütün malları alacak, insanları esir edecektir. Müslümanların, esirlerini ve mallarının geri kalanlarını kurtarmak için düşmana bir miktar mal vermeleri, (büyük zararı küçük zararla önlemeleri) onlara daha az zarar verir. Daha çok yarar getirir.

[10/88] Düşman ülkelerden birinin halkı, her yıl için müslümanlara belli bir haraç vermek kaydıyla, belirli yıllar boyunca müslümanlarla sulh anlaşması yapmak istese, verdikleri haraç karşılığında kendi ülkelerinde İslam hükümlerinin uygulanmamasını koşul koysalar, müslümanlar lehine yarar görülmedikce böyle bir anlaşma yapılmaz. Çünkü bu anlaşmayla onlar İslamî hükümlere uymayı

[193] Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, VI/28; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, IV/130.

kabullenmemişlerdir. Düşman olmaktan çıkmamışlardır. Daha önce de açıklandığı gibi müslümanlar lehine bir yarar bulunmadığı sürece kâfirlerle savaşı bırakmak doğru değildir.

Eğer devlet başkanı böyle bir anlaşmada yarar görürse, onlarla sulh anlaşması yapar.

Şayet beldelerini orduyla kuşatmış ise, onlardan aldığı ganimet sayılır. Beşte biri hazineye ayrılır. Geriye kalanı askerlere pay eder. Çünkü ganimete, ordu gücü sayesinde ulaşmıştır. Bu, düşman ülkeyi fethederek onlara karşı zafer kazanmaya benzer.

Orduyla savaş meydanına çıkılmamış, ama düşmanlar elçi göndererek devlet başkanını anlaşmaya çağırmışlarsa, yapılan anlaşmayla onlardan alınan, cizye sayılır. Beşli paylaşım uygulanmaz. Cizye nerelere harcanması gerekiyorsa o yerlere harcanır.

Eğer yapılan sulh, her yıl müslümanlara yüz kişi esir verme şeklinde ise ve verecekleri bu yüz kişilik esir, kendileri ve çocukları arasından olacaksa, böyle bir anlaşma geçerli değildir. Çünkü anlaşma kendi milletini tümüyle içine alan bir anlaşma olmuştur. Onların hepsi de güvence (eman) almış kimselerdir. Müslümanların güvencesi altındaki insanların da köle edinilmesi câiz değildir. Nitekim onlardan birisi bu anlaşma yapıldıktan sonra çocuğunu satacak olsa, bu satış geçerli değildir.

Aynı şekilde, böyle bir sulh anlaşmasına konulan maddeye dayanarak kendilerinden veya çocuklarından bir kısmını mülkiyet altına vermeleri câiz değildir. Çünkü anlaşmayla özgürlükleri netlik ve kesinlik kazanmıştır.

Yıl başında içlerinden belirli yüz kişi ayırıp; "Bunlar sizin olmak kaydıyla bize güvence verin. Gelecek üç yıl için sizinle sulh anlaşması yapalım ve her yıl için kölelerimizden yüz tanesini size verelim," derlerse, böyle bir anlaşma geçerlidir. Çünkü bu sulh anlaşması, birinci yılda müslümanlara vermek üzere, bizzat kişileri belirlenmiş olan kişileri kapsamaz. Onları müslümanlara verilecek bedel olarak belirlemek suretiyle anlaşma metninin dışında tuttuklarında, bu kimseler anlaşma gereği müslümanların köleleri olurlar. Daha sonra gelecek yıllar için, her yıl yüz köle verme koşulu koymuşlardır. Köleler de mülkiyete konudur. Satım akdiyle de başkasının mülkiyetine geçer. Aynı şekilde anlaşma bedeli de olabilirler.

Çünkü sulh anlaşmasının konusu, sırf kendi başına düşünüldüğünde herhangi bir mal değildir. Kendisi mal olmayan bir şey karşılığında, cinsi bilinen bir canlının bedel olarak belirlenmesi ve bu bedelin zimmette borç kalmasının koşul konulması câizdir. Görmez misin nikahta ve kadının bir bedel karşılığında kocasının kendisini boşamasını istemesi (hul') durumunda da hüküm böyledir.

Bu şekilde yapılan bir anlaşmayla, sulh yapıldıktan sonra müslümanlardan biri, sulh yapılan kimseden bir mal çalacak olsa, bir başkasının ondan bu malı satın alması doğru değildir. Çünkü onlar yaptıkları anlaşmayla canlarını ve mallarını güvence altına almışlardır. Güvence alan bir kimsenin malı, çalınma yoluyla mülk edinilemez. Çalan, bu malı mülk edinemediğine göre, çalan kişiden bu malı satın almak da helal değildir.

Diğer yandan, bu bir zulüm sayılacağı için devlet başkanının, hırsızlık konusunda bilgi edindiği zaman hırsızlık yapanı fiiline uygun bir ceza ile cezalandırması gerekir. Hırsızlık yapandan böyle bir malı satın almak, onu zulme isteklendirme sayılır. Bu çeşit bir fiili onaylamak da câiz değildir.

Eğer anlaşma yapılan bir beldeye, diğer düşmanlar baskın yapar, bir kısım mal ve kölelerini ele geçirirlerse, bu malları veya köleleri düşmandan satın almak câizdir. Çünkü düşman, bunları ele geçirip kendi ülkelerine götürmek sûretiyle, mülkiyetleri altına almışlardır. Görmez misin böyle bir malı müslümanlardan alsalardı, mülkiyetlerine geçirmiş olacaklardı. Daha sonra da onlardan bu malı satın almak geçerli olurdu. Dolayısıyla, dârülharp halkından alıp sahiplenmeleri durumunda, malın o kişilerden satın alınmasının câiz olması, önceliklidir.

Böyle bir mal, düşmandan satın alındıktan sonra, anlaşmalı belde halkına ne karşılıksız, ne de karşılıklı olarak verilmek zorundadır. Çünkü böyle bir topluluk, yaptıkları sulh anlaşmasıyla, İslamî hükümlere uymayı kabul etmedikleri sürece düşman ülke halkı olmaktan çıkmış sayılmazlar. Haliyle müslümanlar onlara yardım etmek, destek olmakla yükümlü değildirler.

Düşmana silah ve silah malzemesi satmak

Bu noktada, zimmet ehlinin malıyla, müslüman ve zimmînin malı bir birinden ayrılır.

Binek, silah, demir (bir başka ifadeyle savaş malzemesi olacak bir mal) satmamak koşuluyla, tacirlerin anlaşma yapılan bir ülkeye ticaret malı götürerek satmasına engel olunmaz. Çünkü onlar, her ne kadar anlaşma yapmış bile olsalar sonuçta, düşman ülke halkıdırlar. Bilindiği gibi anlaşma süresi dolduktan sonra yeniden müslümanlara karşı savaş durumuna geçeceklerdir.

[10/89]

Ayrıca düşman topraklarına girerek ticaret yapmak isteyen bir tacir de, onlara silah ve binek satmadığı sürece engellenemez. Silah ve binek satılması durumunda olabilir ki, düşman satın aldıkları bu binek ve silahlarla güçlenirler. Dolayısıyla bu çeşit eşyanın düşman topraklarına götürülmesi engellenmelidir.

Demir de böyledir. Çünkü silahın asıl ham maddesi odur. Kur'an'da;

﴿و أنزلنا الحديد فيه بأس شديد و منافع للناس﴾

"Biz demiri de indirdik ki onda büyük bir kuvvet ve insanlar için yararlar vardır." (el-Hadîd 57/25) buyurulmaktadır.

Kendileriyle sulh anlaşması yapılan belde halkından birisi, yeni bir güvence almadan İslam topraklarına girecek olsa, kendisine dokunulmaz. Çünkü o, yapılan anlaşmayla zaten güvence içindedir. Bilindiği gibi müslümanların ona kendi ülkesinde dokunması câiz değildir. İslam ülkesine girdiğinde de hüküm böyledir. Ebû Süfyân, sulh anlaşması sırasında Medîne'ye gelmiş ve kendisine hiç kimse, herhangi bir şekilde zarar vermemiştir.

Aynı şekilde, sulh yapılan ülke halkından birisi, bir başka düşman ülkesine girse, o sırada müslümanlar bu ülkeyi fethetseler, o anlaşmalı ülke insanına zarar veremezler. Çünkü o, nerede olursa olsun müslümanlar tarafından güvence verilmiş bir kimsedir. Bu konuda, müslümanların fethettiği düşman topraklarına önceden girmiş olan bir zimmîye benzer.

Güvence alarak İslam topraklarına giren bir dârülharp (düşman ülke) vatandaşı, İslam topraklarında müslüman veya zimmî olan bir köle satın alsa veya beraberinde getirdiği kölelerden bir kısmı İslam ülkesinde İslam dinine girse, onları kendi ülkesine götürmesine izin verilmez. Çünkü bunlar müslüman kölelerdir. Zillet altında tutulacak bir konumda, düşman ülkede kâfir mülkiyetine terkedilmez. Kölesi müslüman olan bir zimmîde olduğu gibi, böyle bir köleyi müslümanlara satmaya zorlanır.

"Zimmî olan bir kimse, günlük işlemler konusunda İslamî hükümlere uyan birisidir. Güvence alarak İslam ülkesine giren bir kimsenin ise, böyle bir yükümlülüğü yoktur," denilirse;

Deriz ki; Güvence almış bir kişi de müslümanları hafife almamayı, onlarla alay etmemeyi üstlenmiş bir kişidir. Biz güvence alan bir kimseye, bir müslümanı zillet altına alması için güvence veremeyiz. Bu şekilde güvence vermek, zaten câiz değildir. Bundan dolayıdır ki o kimse, müslüman köleyi satmaya zorlanır.

Güvence alarak İslam topraklarına giren bir harbî (düşman ülke vatandaşı), İslam ülkesi vatandaşından birisinde alacak bıraktıktan, birine emanet verdikten veya ölümünden sonra bir kölesine özgür kılmayı vaad ettikten sonra ülkesine dönse, daha sonra da o kişi esir alınsa veya ülkesi fethedilip ele geçirildikten sonra öldürülse; ölümünden sonrası için özgür kılmayı vaad ettiği köleler (müdebberler) ile kendisinden çocuğu olan câriyeler, (ümmü veledler) özgürdür, deriz.

Öldürülmesi durumunda hükmün böyle olacağı açıktır. Nedeni de bellidir. Esir alınması durumunda da hüküm böyledir. Çünkü onun kendisi, esir alınmakla mülkiyet altına girmiştir. Köleleştirmek de, hükmî açıdan bir yok etmedir. Diğer yandan kendisi artık mülk sahibi olamayacak bir konuma geldiğinden, mülkiyeti altındaki köleler, onun mülkiyetinden çıkar. Ama bir başkasının da olmazlar. Çünkü kendisine ölümden sonra özgürlük vaad edilen bir köle ve efendisinden çocuğu olan bir câriye, bir başkasının mülkiyetine geçmez. Bu yüzden de özgür olurlar.

Alacağına gelince; o, bu kişinin tasarruf ehliyetini yitirerek mülk edinmeye ehil olmaktan çıkışıyla, alacağı, borçlusunun üzerinden düşer. Çünkü borç, güç kullanarak ele geçirilemez. Haliyle, borçlunun zimmetinde olduğu için, alacaklı kişiyi ele geçirenin mülkiyetine de girmez. Borçlunun kendi zimmetindeki bir mala ulaşma önceliği, herkesten daha öndedir. Dolayısıyla o borçlu kişi, bu malı ele geçirmiş ve koruma altına almış sayılır.

Emanetlere gelince, onlar ganimet hükmündedir. Emanet edilen kimsenin elinde bulunan bir mal, emanet edenin elinde gibi sayılacağından güç kullanarak ele geçirilmiş mal hükmünü alır. Görmez misin esir alındığı sırada kendi elinde olsaydı ganimet sayılacaktı. Emanet verdiği kimsenin elinde bulunması durumunda da hüküm böyledir.

Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre bu şekilde emanet edilen bir mal, emanet edilen kimselerin mülkiyetine girer. Çünkü harbî olan sahibinin esir alınmasıyla mal üzerindeki mülkiyeti düştüğü an, onların zilyedlikleri başkalarından önce bu mala ulaşmış sayılır. Dolayısıyla bu çeşit mallar, ganimet ele geçirenlerden önce emanetçiler tarafından koruma ve güvence altına alınmıştır.

Çünkü bu mallar konusunda verilen güvence hükmünün devamı, bu devamlılığa aykırı bir durumun ortaya çıkmamasına bağlı oluşudur. Böyle bir kimsenin esir düşmesi veya müslümanların o kişinin bulunduğu düşman ülkesini fethetmesi, bu zıt durumun kesin olarak ortaya çıktığını gösterir.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre; harbî olan bir kimse, kendi mülkiyeti altında iken müslüman olan veya satın aldığı müslüman bir köle ile İslam topraklarına girerse, bu köle özgür olur.

[10/90] Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise, müslümanlar tarafından bu kişinin ülkesi fethedilmediği veya efendisinin engeline rağmen köle ülke dışına çıkamadığı sürece özgür olamaz. Çünkü efendisiyle ülkemize girmiş bir köle, hüküm açısından, verilen güven nedeniyle efendisinin sultası altında sayılır. Düşman ülkede, efendinin köle üzerindeki sultası ve güç üstünlüğü fizikidir. Köle efendisine güç üstünlüğü kurmadığı, kendisini onun sultasından kurtaramadığı sürece, onun mülkiyeti altında kalır. Kendisini kurtarması da, ya engele rağmen efendisinin bulunduğu ülkeden çıkması, veya müslümanlar tarafından bu ülkenin fethedilmesiyle mümkündür. Görmez misin böyle bir köle, dârülharp'de bulunulduğu sırada İslam'a girseydi, ancak anılan iki yoldan birisiyle özgür olabilirdi. Dârülslâmda müslüman olduktan sonra dârülharbe götürülmeleri durumunda da hüküm böyledir.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin bu meselede izlediği yol özgür kılınma hükümleriyle ilgili bölümde (Kitâbu'l-ıtâk) anlatıldı. Ancak, ikinci bir yol vardır. Onu burada belirteceğiz.

Bu yol şöyledir: Böyle bir kimse, dârülİslam ülkesi hududlarından çıkış için son noktaya vardığında, onunla aramızdaki güvence anlaşması kalkar. Kölesi müslüman olduktan sonra bu köle üzerindeki mülkiyetinin devamı, güvence akdine dayanıyordu. Güvence akdi kalkınca mülkiyeti de ortadan kalkar. Mülkiyet kalkınca da kölenin kendisi, kendi zilyedliğine geçer. Böylece özgürlüğüne kavuşur. O andan itibaren onun zilyedliği de hukuki nitelikleri taşıyan bir zilyedliktir. Başkasının kendisini zorla mülkiyet altına almasına bu zilyedlik engel olur.

Eğer müslüman olan köleyi, düşman topraklarına götürecek olursa, ülkesinde elde edeceği sultayla, yeniden köle üzerinde mülkiyet kuramaz.

"Güvencenin kalkmasıyla mülkiyetin aslı değil, üzerindeki yasak niteliği kalkmıştır. Bu durum birşeyi bir başkasına ikramda bulunan kimsenin durumuna benzer. Bu durumda, mülkiyetin aslı ortadan kalkmamıştır. Düşman ülkesinde mülkiyetin mubah oluşu, eskiden olan mülkiyetin devamı nedeniyledir. Yoksa yeni bir mülkün isbatı değildir," denilirse,

Biz de şöyle deriz: "Kölenin İslam topraklarında müslüman olmasından sonra, düşman ülkesi vatandaşı olan efendisinin mülkiyetinin köle üzerinde devam etmesi, dokunulmazlığı, güvence altında oluşundan dolayıdır. Çünkü o, İslam topraklarına güvence almadan girmiş bir kimse olsaydı, müslüman olan köle İslam topraklarında o efendiden daha güçlü bir konumda olacak, efendisine güç üstünlüğü kuracaktı. Böylece de özgürlüğüne kavuşacaktı. Bu yüzden kişiye tanınan güvencenin ortadan kalkmasıyla, dokunulmazlık da sona erer. Dokunulmazlık ortadan kalkınca mülkiyetin aslı da son bulmuş olur.

Nitekim böyle bir köle, düşman topraklarında efendisini öldürür, malını alarak İslam topraklarına sığınırsa, özgürlüğünü elde eder. Beraberinde getirdiği mallar da kendisinin olur.

Bu da, daha önce açıklandığı gibi, kendi özgürlüğüne sahip olduğunu, bu mülkiyetin ve zilyedliğin geçerli bir zilyedlik olacağını gösterir.

Satın aldığı ve düşman topraklarına götürdüğü kölenin zimmî olması durumunda da hüküm böyledir. Çünkü zimmînin kendisi üzerindeki mülkiyeti de müslümanınki gibi geçerli bir mülkiyettir.

Düşman ülkesi halkından birisinin kölesi, dârülharpte müslüman olsa, daha sonra da müslümanlar bu ülkeyi ele geçirseler, köle özgür olur. Çünkü o artık müslümanların gücüne dayanarak kendini güvence altına almıştır.

Müslümanlar bu ülkeyi ele geçirmeden önce efendisi de İslam'a girecek olsa önceden olduğu gibi köle, onun mülkiyeti altında köle olarak kalır. Çünkü kölenin müslümanlığı, efendisinin üzerindeki mülkiyetini ortadan kaldırmaz. "Bir kimse elinde mal bulunduğu halde müslüman olursa o mal, yine o kişiye aittir."

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, kölesi İslam dinine girdiğinde efendisi onu, bir müslümana veya bir zimmîye yahut da bir harbîye satacak olsa köle, yine özgür olur. Çünkü müslüman bir kölenin üzerinden, harbî olan efendinin mülkiyeti kalktığında, zorla ülke dışına çıkmada olduğu gibi sonuç özgürlüktür.

Ebû Bekir er-Râzî (rh.a.) şöyle söylerdi: Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, böyle bir köle alıcıya teslim edilerek efendinin mülkiyetinden tamamen çıkmadığı sürece, yalnız satışla özgür olmaz. Mülkiyetinden çıkardığı ve böylece üzerindeki sultası kalktığı an, köle özgür olur. O, alıcının sultası altına girmez. Çünkü köle artık müslümandır. Kendi mülkiyeti altındadır. Kendi mülkiyeti de, müslüman, zimmî ve harbî... kimden olursa olsun, üzerine gelebilecek her türlü sultayı önler.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise, böyle bir köle özgür olmaz. Çünkü alıcının mülkiyeti ve onun zilyedliği, hüküm açısından satıcının mülkiyeti ve zilyedliği gibidir. Köle satımdan önce, satıcının zilyedliği dikkate alındığında onun mülkiyeti altında idi. Satımdan sonra da hüküm aynen sürer.

Bu ve benzeri diğer meseleler özgür kılma ile ilgili bölümde açıklandı.

[10/91]

Emanla İslam ülkesine girip, ölen kişinin bıraktığı mallar

Güvenceyle İslam ülkesine giren bir kimse (müste'men), İslam ülkesinde ölse ve geriye mal bıraksa, kendi ülkesinde de mirasçıları olsa, mirasçıları gelinceye kadar bu mal bekletilir.

Çünkü böyle bir kimse her ne kadar fiziki açıdan İslam topraklarında ise de hüküm açısından sanki kendi ülkesinde gibidir. Kendi ülkesinde olduğu zaman, mirasçıları malları konusunda onun yerini alır. Bizim ülkemizde ölmesiyle, önceden sabit olan güvence akdi tamamen son bulmaz. Aksine bu güvence malı hakkında devam eder. Bu kişinin hakkı göz önünde tutularak malı mirasçıları gelinceye kadar bekletilir.

Mirasçılar, geldiklerinde malı alabilmek için mirasçı olduklarına dair delil sunmak zorundadırlar. Çünkü yalnız mirasçı olduklarını, iddia etmekle her hangi bir şey alma hakkını elde edemezler.

Şayet zimmî kimselerden tanık gösterirlerse, kıyas metoduna göre böyle bir tanıklığın kabul edilmemesi gerekir. Çünkü ülkemizde kalan mal, İslam devlet başkanının koruması altındadır. Müslüman olmayan kimselerin, müslüman aleyhine mülkiyet hakkının isbatına ihtiyaçları ve zimmîlerin müslüman aleyhine tanıklık etmeleri, müslümana karşı hak elde etmekte delil olmaz.

İstihsan deliline göre, zimmîlerin tanıklıkları kabul edilir. Ölen kimsenin mirasçılarının o kişiler olduğuna, onlardan başka mirasçı bilmediklerine dair tanıklık ettiklerinde mal, mirasçılara verilir. Çünkü onlar, bu malı güvence (eman) veren aleyhine alma hakkı elde ederler. Bu mal zaten güvence verilen kişinin hakkı göz önünde tutularak bekletilmiştir. Zimmî olan bir kimsenin de güvence veren aleyhine tanıklığı geçerlidir.

Diğer yandan harbî olan kimseler, genelde mirasçı olduklarına dair müslüman tanık bulamazlar. Çünkü gayri müslim kimselerin soy kütükleri, düşman ülkesindedir. Bu kayıtlar genellikle müslümanlar tarafından bilinmez. Bu meseledeki tanıklık, erkeklerin bakmalarında sakınca olan durumlarda, kadınların yapacağı tanıklığa benzer.

Sonradan ortaya çıkabilecek olasılıklar göz önünde tutularak bütün mirasla ilgili malî borç ve haklar için mirasçılardan kefil istenilir.

Denildi ki; yukarda belirtilen görüş, Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin değil, onlar hakkında da müslümanlar arasında miras konusunda uygulanan kurallar uygulanır diyen, öğrencileri Ebû Yusuf ile Muhammed (rh.a.)'in görüşüdür.

Yine denildi ki; bu görüş, hepsinin görüşüdür. Çünkü bu durumda mal, mirasçılara zayıf bir tanıklığa dayanılarak verilmektedir. Dolayısıyla, ancak kefille tedbir altına alındıktan sonra verilmelidir.

Devlet başkanlarının kişi hakkında özel mektubu, bu konuda delil olarak kabul edilemez. Çünkü harbî olan bu kimselerin başkanları müslüman değildir. Müslümanlardan güvence almamıştır. Eğer böyle bir kralın kendisi, tanıklık yapacak olsaydı, tanıklığı kabul edilmezdi. Öyle olunca özel mektubu da delil kabul edilmez.

Yazının ve mührün devlet başkanlarına ait olduğuna dair müslümanlardan bir gurup tanıklık yapacak olsa, hüküm yine aynıdır. Çünkü bu kimse, müslümanlar açısından sıradan birisidir. Veya daha alt seviyededir. Mektup da mühür de delil olamaz.

Güvence alarak İslam ülkesine giren bir harbî, beraberinde binek hayvanları, silah veya demir madeni olduğu halde çıkmak isterse, çıkışına izin verilmez. İster müslüman ister kâfir olsun dârülslâmdan satın aldığı kölelerle çıkışına da izin verilmez. Müslüman bir tacirin de onlara bu eşyayı götürmesine göz yumulmaz. Çünkü düşman, bunlarla müslümanlara karşı güç elde eder. Bir kimseye, müslümanlara karşı savaşta düşmana güç sağlayacak bir yolla kazanç sağlaması için güvence verilmesi câiz değildir.

Köleler konusundaki hüküm açık ve nettir. Çünkü bu köleler müslüman veya zimmî halktandır. Müslümanlara karşı harb etmek için düşman ülkesine gitmelerine izin verilemez.

Güvence alan bir kimse İslam ülkesine giriş yaparken beraberinde getirdiği bu çeşit eşyayı tekrar geri götürmesine engel olunmaz. Çünkü bu eşya, dârülharpteyken zaten yanındaydı. Geriye götürülmeleriyle önceden bulunmayan bir güç kazanımı elde etmiş olmazlar. İslam ülkesinden satın alınarak götürülenlerin durumu bundan farklıdır.

Diğer yandan, bizim böyle bir kimseye verdiğimiz güvence elindeki mallar içindir. Verilen bu güvenceye uyularak kendisinin dönmesine nasıl engel olunmuyorsa, aynı şekilde beraberinde getirdiği şeyleri geri götürmesine de engel olunmaz.

[10/92] Eğer böyle bir kimse, beraberinde kılıç getirmiş ve onu satmış, onun yerine yay, mızrak veya kalkan gibi başka silahlar, harp malzemeleri satın almışsa kılıcın yerine bu silahları götürmesine izin verilmez. Çünkü kuvvet anlamı silahların çeşidine göre değişebilir. Görünen odur ki; bu kimse yaptığı şeyle bizim aleyhimize güç kazanmayı kastetmiştir. Ayrıca düşmanda bulunan silah çeşidini çoğaltmıştır. Başka bir silah çeşidini artırmak daha yararlı olabilir. Düşman, bu yolla böyle bir yarar elde etmeyi planlamış da olabilir.

Kendi kılıcını daha iyi bir kılıçla değiştirdiğinde de hüküm yine böyledir. Çünkü bu kalite farkıyla belli bir güç kazanmış olurlar. Biz ülkeye giren bir insana güvence verirken, o kimse bu güvenceye dayalı olarak bizden böyle bir hak elde edemez. Dolayısıyla, bu çeşit bir kalite artırımı elde etmesine engel olunur. Böyle bir şeyin engellenmesi de, ancak bu kılıcın ülkelerine götürülmesine engel olunmakla mümkündür.

Eğer değiştirdiği kılıç önceki kılıcının kalitesinde veya ondan daha düşükse, onu götürmesine engel olunmaz. Çünkü bu kılıç, ilk kılıç gibidir. Düşman için bir güç artırımı sayılmaz. Ayrıca yararlanma konusunda da, her iki silah aynıdır. Bilindiği gibi bu kimse, önceki kılıcını dârülharbe götürecek olsaydı, kendisine engel olunmayacaktı. Aynı şekilde benzerini götürdüğünde de yine kendisine engel olunmaz.

Demek ki güvenceyle ülkemize gelen bir kimsenin, saydıklarımız dışında eşya satın alarak ülkesine götürmesinde bir sakınca yoktur. Müslüman bir tacir de onlara savaş malzemeleri dışında diğer ticaret mallarını götürebilir.

Şâfiî (rh.a.)'nin bu çeşit ticari malların da götürülmesinin engellenmesine dair bir görüşü vardır. Çünkü düşman kendisine getirilen yiyecek, giyecek ve silahla güç artırımı sağlar.

Ancak Hanefîler, Resûlüllah (s.a.v.)'ın Ebû Süfyân (r.a.) Mekke'de harbî olduğu günlerde, kendisine hediye ettiği acve hurmasını delil gösteriyorlar. Peygamber (s.a.v.) de ondan hediye olarak beyaz deve almıştı.

Ayrıca Resûlüllah (s.a.v.), Mekke'de kıtlık olduğu yıl ihtiyaç sahiplerine dağıtılması için beşyüz dinar göndermiştir.

Diğer yandan, müslümanların ilaç ve benzeri bazı ihtiyaçları dârülharpten getirilirdi. Eğer biz, silah dışındaki ticari eşyanın müslüman tacirler tarafından götürülmesine engel olursak, onlar da aynı şekilde bizim bu çeşit ihtiyaçlarımıza

engel olurlar. Böyle bir engel, bir ambargo da bize, hiç de küçümsenmeyecek oranda zarar verir.

Harbî olan bir kimse, kendi kölesini güvence alarak İslam ülkesine ticaret yapmak üzere gönderse, köle de İslam ülkesinde müslüman olsa, bu köle İslam ülkesinde bir müslümana satılır. Parası düşman ülke halkından olan efendisine gönderilir.

Çünkü köle, güvence alarak kendi ülkesinden İslam ülkesine çıkış yaptığında, verilen güvence akdiyle onun mal değeri, efendisine taahhüd edilmiştir.

Eğer böyle bir kölenin efendisi de kendisiyle birlikte İslam ülkesine gelmiş olsaydı, efendisi onu satmaya zorlanırdı. Satılan kölenin parası da onun olurdu. Efendi köleyle birlikte bulunmadığı zaman da hüküm böyledir.

Biz kâfirin müslümana getireceği zilleti ortadan kaldırmak için, kölenin satılmasının gerektiğini, ve verilen güvence gereğince maliyetteki hakkı nedeniyle parasının harbî olan efendisine verileceğini söylüyoruz.

Ülkelere giden elçilerin can güvenliği

Düşman ülke vatandaşı olan bir kimse, İslam topraklarında bulunsa ve "Ben elçiyim," derse, ardından da devlet başkanlarının olduğu anlaşılan yazılı bir belge çıkarırsa, elçilik görevini yerine getirip geri dönünceye kadar güvence altında sayılır. Bir elçi, İslam'dan önceki devirlerde olduğu gibi, İslam'da da güvence altındadır. Çünkü savaş da barış da, ancak elçilerle gerçekleştirilir. Dolayısıyla amaca ulaşabilmek için, elçiler güvence altında olmalıdırlar.

Elçilerden birisi, Resûlüllah (s.a.v.)'ın huzurunda hoşuna gitmeyecek sözler sarf edince Efendimiz kendisine;

لَوْ لا انَّكَ رسُولٌ لَقَتَلْتُك

"Eğer elçi olmasaydın seni öldürürdüm,[194]*"* buyurmuştur. Bu hadis elçinin güvence altında olduğunun delilidir.

Elçinin güven mektubu

Eğer elindeki belge dışında kendisinden elçi olduğunu isbat edecek bir tanık bulamadığında, onu böyle bir tanık bulmakla yükümlü tutacak olursak bu, sıkıntı ve güçlüğe neden olur. Yararsız sıkıntı ve güçlük vermek de hukuk açısından istenmeyen ve önlenmesi emredilen bir şeydir. Bu yüzden delil sayılacak bir şeyle yetinilir. Bu kişinin beraberinde, devlet başkanlarının olduğu belli bir mektubun bulunması da, delil sayılır. Bir kimse, böyle bir mektup çıkarınca görünüşte sözünde doğru olduğu anlaşılır. "İç yüzü bilinemeyen konularda görünüşe göre hüküm verilmesi, gerekir; bu bir hukuk kuralıdır.

Böyle bir kimse, eğer yazılı bir belge çıkaramıyor veya çıkardığı belgenin devlet başkanlarına ait olduğu bilinemiyorsa, kendisi ve beraberinde bulunan

[194] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/406; İbn Hibbân, *Sahih*, XI/235; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX/194; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/211.

[10/93] mallar ganimet sayılır. Çünkü böyle bir belge, başkası tarafından da düzenlenmiş olabilir. Belgenin devlet başkanlarına ait olduğu, bilinen mühür veya imza yoluyla anlaşılamıyorsa, görünüşe göre bu belgeyi kendisi uydurmuştur. O kişi, İslam ülkesine gizlice sızmaya çalışan birisidir. Biz kendisini yakalayınca elimizden kurtulmak için böyle bir hileye başvurmuştur. Bu yüzden kendisi ve beraberindeki mallar ganimet sayılır.

Şayet güvence alarak girdiğini iddia etse, bu iddiası kabul edilmez. Malları yine ganimet işlemi görür. Çünkü güvence aldığını gösteren herhangi bir delil olmadan yakalandığı an, müslümanların onun üzerinde ganimet hakları sabit olmuştur. Onun daha sonra bu hakkı iptal yönündeki sözleri kabul edilmez.

Düşman ülke vatandaşı olan bir grup, güvence alarak İslam ülkesine girdiklerinde, önceden düşman ülkede aralarında cereyan eden borçlanmalar konusunda kendilerine karışılmaz. Herhangi bir zorlamada bulunulmaz. Çünkü onlar güvence almakla bizim ülkemizin vatandaşları olmazlar. Kendi aralarında geçen bu işlemler, İslam devlet başkanının idaresi altında olmadığı günlerdeki işlemlerdir. Devlet başkanı, İslamî hükümlere bağlılığı kabullenmedikleri sürece onların mahkemeleşmeye yönelik sözlerini dinlemez. İslamî hükümlere bağlılık ve sorumluluk ancak zimmet akdiyle olur.

Eğer aralarındaki bu çeşit borçlanmalar, İslam ülkesinde cereyan etmişse o zaman yararlanırlar. Çünkü bu işlemler, aralarında cereyan ederken onlar İslam devletinin yönetimi altında idiler. Biz onlara, birbirlerine haksızlık yapıp zulmetmeleri için güvence veremeyiz. Aksine uğrayacakları zulmü önlemeyi üstleniriz. Bunun içindir ki, ülkemizde onlarla müslümanlar arasında cereyan edecek işlemlerde olduğu gibi, kendi aralarında cereyan eden işlemlerde de yargılanmaya yönelik iddiaları dikkate alınır ve dinlenir.

Bir müslümanın yakaladığı gayri müslimin durumu

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, harbî olan bir kimse İslam topraklarına güvence almadan girse ve bir müslüman tarafından ele geçirilse, o, bütün müslümanların ganimeti sayılır.

Bişr, Ebû Yusuf (rh.a.)'tan da bu görüşün aynısını nakleder.

Ebû Yusuf (rh.a.)'un meşhur olan görüşüne ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise, bu şekilde ele geçirilen bir kimse, kendisini ele geçiren müslümanın sayılır.

Ebû Yusuf ve Muhammed'in delilleri şöyledir: Bu kişi bizim ülkemizde herkesin ele geçirmesine açık konumda iken, onu yakalayan kimsenin eli, herkesten önce ona ulaşmış, onu mülkiyet altına almıştır. Dolayısıyla, İslam ülkesinde yakaladığı bir av, ormandan topladığı odun veya bulduğu maden gibi, o kimsenin özel mülkü olur. Çünkü böyle bir kimse, girişinden müslümanların haberi olmadığı için ülkemize girmesiyle, müslümanların kontrol altına aldıkları bir kimse olamaz. Görmez misin bu kimse, hiçbir müslümanın haberi olmadan ülkesine geri dönseydi, özgür olacaktı. Sulta altına girmesi, yakalanması nedeniyledir.

Dolayısıyla, bir müslüman tarafından düşman ülkede yakalanmış ve İslam ülkesine getirilmiş gibi, kendisini yakalayan kimsenin olur.

Ebû Hanîfe (rh.a.), bu konuda hüküm verirken iki yol izlemiştir:

1– Bütün İslam ülkesi, kenarıyla köşesiyle müslümanların devlet başkanının yönetimi altındadır. Onun eli de bütün müslümanların elini temsil eder. Böyle bir kimse, İslam ülkesine girmekle hükmen bütün müslümanların eline düşmüş sayılır. Herkesce yakalanmış gibidir. Dolayısıyla üzerinde bütün müslümanların hakkı sabit olur. Bundan sonra onu yakalayan kimse, üzerinde bütün müslümanların hakkının sabit olduğu bir kimseyi ele geçirmiş olur. Bu nedenle, nasıl hazineye ait olup da yakalanan bir köle, özel mülkiyete geçmiyorsa, bu kimse de yakalayanın özel mülkiyetine girmez. Ancak bu kişi, İslam ülkesine girdiğinde üzerinde sabit olan el, hükmî bir eldir. Etkisi ve geçerliliği müslümanlar arasındadır. Dârülharp halkı arasında bir etkisi, bir geçerliliği yoktur. Bunun içindir ki, hiç kimsenin haberi olmadan dârülharbe geri dönmeyi başarırsa, eskiden olduğu gibi yine özgür ve harbî bir kimse olarak hayatına devam eder.

Diğer yandan, bu kişi üzerinde müslümanların sabit olan hakkı, zayıf bir haktır. Böyle bir hak, dârülharpte ganimet ele geçiren ve henüz oradan çıkartamayan askerlerin, bu ganimet üzerindeki hakkına benzer. Orada da ganimet arasında bulunan esirlerden birisi, İslam topraklarına getirilmeden önce kaçarak yeniden dârülharp halkına sığınsa ve onların desteğini alsa özgürlüğünü elde etmiş olur. Burada da aynı şekilde, kimsenin haberi olmadan kendi ülkesine dönen bir harbî, kendi özgürlüğünü elde eder.

Ancak yakalandığında, üzerinde bütün müslümanların hakkı sabit olduğundan o, sadece kendisini yakalayanın özel mülkü olmaz.

2– Ülkemize gizlice giren bir harbîyi ele geçiren kimse, bu imkânı müslümanların gücü sayesinde elde etmiştir. Çünkü harbî, ferd olarak o kimse ile denktir. Ona karşı kendini savunabilir. Ona karşı sağladığı güç üstünlüğü, müslümanların gücü sayesindedir. Bu yüzden, yakaladığı kişi sadece kendi özel mülkü sayılmaz. [10/94]

Bu durum, düşman topraklarında bulunan bir müfreze (küçük birlik) ile ordunun durumuna benzer. Böyle bir müfrezenin ele geçirdiği ganimet sadece kendine ait değildir. Çünkü bu imkânı ordu gücü sayesinde elde etmişlerdir. Meselemiz de ona benzer. Müslümanlar, harbî kişiyi ele geçiren kimse için bir tür destek kuvvet konumundadır. Ganimet üzerindeki hak, ele geçirme ve güvence altına almakla kesinlik kazanır. Ülkeye gizlice giren kişiyi yakalayan kimse, her ne kadar onu yalnız ele geçirmişse de, güvence altına alınmasında kendisine müslümanlar da ortaktır. Daha önce de açıklandığı gibi destek kuvvet, ordunun ele geçirdiği ganimete ortaktır.

Ancak ordunun ganimet ele geçirişi, ganimeti İslam ülkesine getirişten öncedir. Burada ise İslam ülkesine geliş, ele geçirişten öncedir. Eğer destek kuvvet, ele geçirişten sonra ganimeti ülkeye getirişte orduya katkıda bulunmuş sayılıyor ve ganimete ortak oluyorsa, İslam ülkesine girişteki katkının, yakalanmadan önce olması durumundaki ortaklık daha da uygun bir ortaklıktır.

Bu açıdan bakıldığında esir, avdan veya ormandaki odundan farklıdır. Çünkü bunların ele geçirilmesi müslümanların desteği sayesinde değildir. Çünkü malda koruma yoktur.

İzlenilen bu iki yoldan birincisi daha doğrudur.

Ebû Hanîfe göre (rh.a.)'ye, bu şekilde gizlice İslam ülkesine giren bir kimse yakalanmadan önce müslüman olsa, yine de müslümanların mülkiyeti altındaki bir köle hükmündedir.

Yakalanmadan önce İslam dinine giren bir harbînin özgürlüğü, dârülharpte müslüman olması durumunda olduğu gibi, İslam dinine girmesiyle kesinlik kazanır. Şayet bu kimse, İslam topraklarına girdiğinde ülke açısından ele geçirilmiş bir kişi sayılmasaydı, yakalanmadan önce İslam dinine girmesiyle, özgürlüğünü elde etmiş olacaktı.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre, yakalanmadan önce müslüman olan böyle bir kimse özgürdür. Hiçbir şekilde köle edinilemez. Çünkü bir kimsenin kölelik nedeni, esir alınmasıdır. Bir müslüman da köle edinilemez. Dolayısıyla özgür olur.

Eğer bu kimse müslüman olduktan sonra, ele geçmeden dârülharbe geri dönerse, müslüman olmadan geri döndüğünde olduğu gibi, onun özgür olduğunda görüş birliği vardır.

Sonra, böyle bir kimse yakalandığında, değerinin beşte birinin beytülmâle alınmasının gereği konusunda Ebû Hanîfe'den iki görüş nakledilir:

Birincisinde der ki; Ülke desteğiyle ele geçirilen, ordu desteğiyle ele geçirilen gibidir; ganimet sayılır ve beşte biri beytülmâle ayrılır.

İkincisinde de şöyle söyler: Beşte bir pay, müslüman ordusunun hücum ve gayretiyle ele geçirilen ganimette olur. Burada böyle bir şey gerçekleşmemiştir. Dolayısıyla bu durumda ele geçirilen cizye ve haraç gibidir. Ondan beşte bir pay alınmaz.

Diğer yandan böyle bir ganimet üzerindeki hak, bütün müslümanlarındır. Ve olduğu gibi beytülmâle verilir. Bu yüzden içinden beşte bir pay alınarak beytülmâle konulmasında bir yarar yoktur.

Muhammed (rh.a.)'den de böyle bir ganimetten beşte bir pay ayırımı konusunda iki görüş nakledilir:

Bunlardan birisinde, bu şekilde ele geçirilen bir kimse, ormandaki oduna veya av hayvanına benzetilir. Beşte bir pay alınmaz, denilir. Çünkü o, dine izzet ve şeref kazandıran bir yolla ele geçirilmemiştir.

Diğer rivayette ise, madene benzetilmiş ve beşte bir pay alınmalıdır, denilmiştir. Çünkü madeni bulan kişi de, onu bütün müslümanların gücüne dayanarak bulmuştur. Çıkartıp alınması konusunda devlet başkanının izni vardır. Bir devlet başkanı zaten bu ve benzeri konularda bütün müslümanlara izin vermektedir.

Şayet bir kimse, dârülharpte bu şekilde bir kişiyi ele geçirse, ele geçirdiği kendinin olur. Beşte bir değerini beytülmâle verir. Dârüllslâmda ele geçirdiğinde de hüküm aynıdır.

Ebû Hanîfe'ye göre, İslam Ülkesine gizlice giren bir kimse, yakalanmadan Harem-i Şerif'e[195] girerse yakalanır. Müslümanların ganimeti olur. Çünkü Harem-i Şerif'e girmeden önce, bu kişi üzerinde müslümanların hakkı sabit olmuştur. Bu durumda o, Harem-i Şerîf'e ait bir köle gibidir. Çünkü böyle bir kimse, Harem-i Şerif'e girmeden önce öldürülmesi, yakalanıp köle edinilmesi câiz olan bir kimseydi. Harem-i Şerîf'e girmekle öldürülmek konusunda kendini güvence altına almıştır. Müslümanların üzerindeki köle edinme hakkı ise, müslüman olması durumunda olduğu gibi, devam eder.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre, bu şekilde Harem-i Şerif'e giriş yapmış kimseye, Harem-i Şerif'de dokunulmaz. Çünkü bu kimse, onlara göre ülkeye girişiyle yakalanmış kabul edilmez. O hala özgür ve öldürülmesi câiz olan bir kimsedir. Bu durumda iken Harem'e sığınmıştır. Harem-i Şerif'te iken kendisine **[10/95]** dokunulmaz. Ancak çıkıncaya kadar kendisine yiyecek, içecek verilmez. Barınma imkânı tanınmaz. Bu konuyu hac ile ilgili bölümde açıklamıştık.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre, harbî olan bir kimse, Harem içindeyken dışarıya çıkmadan önce müslüman olsa, özgürlüğünü elde etmiştir. Çünkü onlara göre İslam ülkesine girmekle yakalanmış sayılmaz. Müslüman olmakla özgürlüğünü güçlendirmiştir. Bundan sonra hiçbir şekilde kendisine dokunulamaz.

Bir müslüman güvence alarak dârülharbe girdiği sırada, orada borçlanır veya kendisine karşı borçlanılırsa, mal gasbeder veya kendi malları gasbedilirse, karşı tarafıyla kendi arasındaki mahkemeleşme kabul edilmez. Davaya bakılmaz. Çünkü onlar, üzerlerinde İslamî hükümlerin geçerli olmadığı bir anda bu fiili yapmışlardır.

---

[195] **Harem**, Mekke'nin kutsal kılınan çevresi Harem'in sınırları Medîne tarafından üç mil, Irak tarafından yedi mil, Tâif tarafından on mil, Cidde yönünden on mil, Ci'râne tarafından dokuz mil ve Yemen yönünden yedi mildir.

Onlardan mal gasb ettiği zaman, onların malı bize göre mübah olma özelliğini henüz korumaktadır.

Bir müste'men (güvence alarak yabancı ülkeye giren bir kişi) aldığı güvenceyle, o ülkenin halkına ihanet etmeme garantisi vermiştir. İhanet ettiği zaman da, İslam devlet başkanının yaptığı güvence anlaşmasına değil, kendi yaptığı anlaşmaya uymamıştır. Dolayısıyla dinî açıdan, kendisine gasbettiği malı geri vermesi yönünde fetva verilir. Ama hüküm açısından buna zorlanmaz.

Düşmanlar onun malını gasbettiklerinde, onlar da İslamî hükümlere uymayı kabul etmiş ve, bu hükümlere bağlı bir konumda değildirler. Onu öldürdüklerinde ödemeyle yükümlü olmadıklarına göre, malını telef ettikleri veya gasb ettikleri zaman da, malını ödemeyle yükümlü olmamaları önceliklidir. Çünkü o, müslümanlar arasında güven içinde bulunmayı terk edip onların ülkelerine girdiğinde, kendi canını kendisi tehlikeye atmıştır.

Borçlanmaya gelince; düşman ülke halkı olup güvence alarak İslam ülkesine girenler, her ne kadar güvence hükümlerine bağlı iseler de, İslamî hükümlere bağlı hareket eden kimseler değildirler. Dolayısıyla kendi ülkelerinde aralarında cereyan eden borçlanmalar konusundaki davaları taraflar arasında eşitlik sağlanamayacağı için müslüman hâkimlerce dinlenmez.

Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise böyle bir dava dinlenir. Ona göre bir müslüman, İslamî hükümleri kabul ettiği ve bu hükümlere bağlı olduğu için, aleyhine açılacak bir dava nerede olursa olsun dinlenir.

Dârülharbe giren bir müslümanın orada İslam'a göre yasak akitlerden birisini yapması

Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre, güvence alarak düşman ülkeye giren bir müslüman, bir dirhem karşılığında peşin veya veresiye olarak iki dirhem satsa, yahut onlara içki, domuz ve murdar hayvan eti satsa, yaptığı böyle bir alım- satım akdinde sakınca yoktur.

Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise, böyle bir akid câiz değildir. Çünkü bir müslüman nerede olursa olsun İslamî hükümlere bağlıdır. Onlara uymakla yükümlüdür. İslamî hükümlere göre de bu çeşit işlemler haramdır. Nitekim bir müslüman, böyle bir akdi güvence alarak bizim ülkemize giren bir harbî ile yapacak olsa, bu akid geçerli değildir. Dârülharpte yapıldığında da olmaz.

Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre, böyle bir akidle elde edilen kazanç, rızası ve gönül hoşluğuyla kâfirin malını almaktır.

Bunun fıkhî anlamı şudur: Harbî olan kimselerin malları, esasen mübah mal konumundadır. Ancak güvence alarak ülkelerine giren bir kimse, onlara ihanette bulunmamayı garanti etmiştir. O kimse, ihanetten sakınmak için, bu çeşit nedenlerle kâf rleri razı etmekte, daha sonra da mallarını -yapılan akidle değil, kâfir malının müba^ olma esasına dayalı olarak- almaktadır.

Bu açıdan bakıldığında, güvence alarak bizim ülkemize giren harbîlerden farklılık gösterirler. Çünkü güvence ülkemize gelen harbîlerin malları, bu güvence akdiyle hukuki açıdan koruma altına alınmış mallardır. Bir kimsenin onu mübahlık esasına dayanarak alması mümkün değildir. Bu çeşit geçersiz akidlerle alınması da haramdır.

Bu konulardaki bilgilerin tamamı, sarf (karşılıklı paranın para ile alım-satımı) ile ilgili bölümde yer almaktadır.

Emanla İslam ülkesine giren birisine karşı işlenen suçun cezası

Güvence alarak dârülIslâma giren bir harbîyi kasıtlı veya yanlışlıkla öldüren veya elini kesen bir müslüman, müste'men bir kimsenin kanı temelde mübah olduğu ve güvence aldıktan sonra da mübah kalma şüphesi bulunduğu için kısasla cezalandırılmaz. Çünkü müste'men, hükmen harbî gibidir. Kişi dokunulmazlığı açısından onunla kendi ülke vatandaşımız eşit olmaz. Kısas ise karşılıklı eşitliğe dayanır.

Ancak böyle bir kimseyi öldüren müslüman, özgür bir müslümanın değeri üzerinden diyet öder. Çünkü bir harbî bizden güvence aldığında, kan dokunulmazlığının esas olması, canı konusunda tam bir değerlendirmeyi gerekli kılar. Nitekim malının değeri kadar mal dokunulmazlığı da, böyle bir kimsenin malını güvence altına alma konusunda gereklidir. Öyle ki tüketilmesi veya zarar verilmesi durumunda malı ödetilir. Canının telef edilmesi durumunda, canının ödenmesi ise bundan daha öndedir. Onun can değeri konusundaki durumu, bir zimmînin durumuna benzer. Hanefîlere göre nasıl bir zimmî ile bir müslümanın diyeti eşit tutuluyorsa, bir müslüman ile bir müste'menin diyeti de aynı şekilde eşit tutulur. **[10/96]**

Doğruları en iyi bilen şüphesiz Allah (c.c.)'tır.

DÂRÜLHARP VATANDAŞLARININ NİKAHLARIYLA İLGİLİ HÜKÜMLER VE MÜSLÜMAN TACİRLERİN GÜVENCE ALARAK DÂRÜLHARBE GİRMELERİ

Dârülharpte iken evli olan bir kadınla evlenip, müslüman olarak İslam ülkesine giren kadın-erkeğin durumu

Bir harbî, kendi ülkesinde evli olan bir kadınla evlense, daha sonra da kadınla birlikte müslüman olarak bizim ülkemize gelse, yeni nikah yapılmadan bu kadın kendisine helal olmaz.

Çünkü dârülharpte aralarında yapmış oldukları nikah, geçersizdir. Kadın, nikah anında başka birisinin nikahı altındadır. Nikahlı bir kadının bir başkasıyla evlenmesini hiçbir din mensubu câiz görmez. Onlar, İslam dinine girdiklerinde hükmen birbirlerine yabancıdırlar. Müslüman olduktan sonra aralarında yeni bir nikah akdi yapılmadan erkeğin bu kadına yaklaşması doğru değildir.

Onların bu durumları, darülharpte iken aralarında önceden hiç böyle bir nikah akdi geçmeyen bir kadınla erkeğin durumuna benzer.

Özgür bir harbî erkek, dört kadınla evlenmiş olsa, daha sonra da eşleriyle birlikte esir düşseler, ister bu kadınlarla tek bir akidle evlenmiş olsun, isterse ayrı ayrı akidlerle evlenmiş olsun, aralarındaki nikah ortadan kalkar. Çünkü kocanın düştüğü kölelik durumu, onun baştan dört kadınla evlenmesine engel olduğu gibi, nikâhın devamına da engeldir. Kocasından ayırma konusunda eşlerden birini öbürüne tercih önceliği de olmadığı için, bütün eşlerle olan evliliği son bulur.

Görmez misin bir kimse, süt çağında iki kız çocuğuyla evlense, daha sonra bir kadın bu çocukları emzirse, kız çocuklarıyla olan evlilik de sona erer.

Sonuç itibarıyle bu iki mesele arasında bir fark yoktur. Burada, her iki kızla yapılan nikah akidleri, geçerli birer akid olduğu halde, akde zıt olan süt kardeşliği durumu, sonradan meydana gelirken, burada ise eşlerle geçerli akid yapıldıktan sonra, akde zıt olan kölelik durumu, sonradan meydana gelmiştir.

Şayet bu dört eşten ikisi ölmüşse, geriye kalanların nikahları geçerlidir. Çünkü bu kimse esir düşüp köle edinildiğinde nikahı altında sadece iki kadın vardır. Bir kimsenin köle olması, baştan iki kadınla evlenmesine engel olmadığı gibi, var olan nikâhın devamına da engel değildir.

Bütün bu konuların açıklaması, nikah konusunda geçmiştir.

Bir müslümanın dârülharpte Ehl-i kitap bir kadınla evlenmesinin mekruh olduğu da, daha önce anılmıştı.

Bir müslümanın Ehl-i kitap olan birisinin kestiği hayvanların etinden yemesinde bir sakınca yoktur. Bu görüş Ali (r.a.)'den nakledilmiştir.

Dârülharpte evlenmenin mekruhluğu, orayı vatan edinmenin mekruh oluşu veya Dârülharpte neslinden insanların kalması korkusuyladır. Veya çocuğuna gebe iken eşinin esir düşmesi ve çocuğunu kölelik tehlikesine atma olasılığı bulunduğu içindir. Ama kestikleri hayvanlarda, bu çeşit bir tehlike yoktur.

Dârülharbe emanla giren bir müslümanın orada işlediği suçun cezası

Güvence alarak düşman ülkesine giren bir müslüman ora halkından bir kimseyi öldürür veya malını telef ederse, ülkemize giriş yaptığında bunları ödemek zorunda değildir. Çünkü aynı şeyi onlar yaptığında, onlar da ödemek zorunda değildirler. Aynı şekilde müslüman yaptığı zaman, o da ödemez.

Çünkü dârülharpte yaşayan insanlar, aralarında cereyan eden olayların hukuki hükümleri ve çözümü konusunda İslamî hükümlere bağlı değildirler.

Güvence alarak dârülharbe giren bir müslümanın, ora halkına haksızlık ve hainlikte bulunması hoş değildir. Çünkü haksızlık haramdır.

Resûlüllah (s.a.v.);

بِكُلِّ غَادِرٍ لِوَاءٌ يُرْكَزُ عِنْدَ بَابِ اسْتِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُعْرَفُ بِهِ غَدْرَتُهُ

"Her ğadr (ihanet) eden kimsenin, kendine ait bir bayrağı vardır, arka tarafındaki kapıya dikilir ve böylece onun ğadr eden bir kişi olduğu herkesce bilinir[196]*,"* buyurur.

Haksız yolla elde edilen bir malı satın almanın hükmü

Şayet bu şekilde güvenceyle düşman ülkesine giren bir kimse, düşman ülkesi halkına haksızlık eder, mallarını alır ve İslam ülkesine getirirse, bu durumu bilen bir müslümanın ondan bu malı satın alması mekruhtur. Çünkü o kişi, bu kazancı gayri meşru bir yolla elde etmiştir. Bu yolla elde ettiği bir malı ondan satın almak da onu bu çeşit yollarla mal elde etmeye isteklendirmektir. Bu da bir müslüman için mekruhtur.

Bu konuya esas oluşturan delil, Muğîre b. Şu'be (r.a.) hadisidir: O, yanındakileri öldürüp mallarını alarak Medîne'ye getirmişti. Müslüman olmuş ve Resûlüllah (s.a.v.)'tan bu malların beşte birinin ayrılarak beytülmâle alınmasını istemişti. Resûlüllah (s.a.v.), ona şöyle cevap veriyordu: **[10/97]**

أمّا اسلامك فمقبول ، وأمّا مالك فسائل عذر فلا حاجة لنا فيه

"İslam dinine girişin makbuldür. Ama getirdiğin bu mal, ğadrederek alınmış bir maldır. Bizim böyle bir mala ihtiyacımız yoktur.[197]"

Buna rağmen bir müslüman, böyle bir malı satın alacak olsa, bu alım akdi geçerlidir. Çünkü o kişi, bu malları İslam ülkesine getirip güvence altına almakla onlara sahip olmuştur. Satın alınmasının yasaklanışı, alım akdindeki bir anlamdan dolayı değildir. Dolayısıyla yasak, bu akdin geçerli bir akit olmasına engel oluşturmaz.

Eğer bu şekilde satın alınan, câriye ise, alıcının onunla cinsel ilişkide bulunması mekruhtur. Çünkü bu câriye açısından alıcı, satıcının yerini alan bir kimsedir. Satıcının onunla temasta bulunması mekruh olduğuna göre, alıcınınki de mekruhtur.

Böyle bir câriyenin durumu, fâsid bir alış-veriş akdiyle satın alınan câriyenin durumundan farklıdır. Onu satın alan alıcı, satarsa, ikinci alıcının, rahminin temiz olduğu ortaya çıkıncaya kadar beklettikten sonra onunla cinsel ilişkide bulunması câizdir. Çünkü ilk satıcının câriyeyi geri alma hakkı bulunduğu için, mekruh olma hükmü birinci alıcı için geçerlidir. Bu hak, ikinci satım akdiyle ortadan kalkar.

Bizim konumuzda ise mekruhluk, yapılan fiilde haksızlık anlamı bulunduğu ve alınan şeyi dârülharp halkına dînen geri vermekle yükümlü olduğu içindir. Bu anlam birinci kişi için ne ise ikincisi için de odur.

---

[196] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/16; Buhârî, Cizye 21; Müslim, Cihad 13; İbn Mâce, Cihad 42; Ebû Dâvûd, Cihad 150; Tirmizî, Fiten 26.

[197] Abdurrezzak, *Musannef*, V/332; Buhârî, Şurût 15; Ebû Dâvûd, 156; İbn Hibbân, *Sahih*, XI/216; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XX/9; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/218.

Sözü edilen düşman ülkesi halkı, kendileri dışında başka bir düşman ülkeden esirler ele geçirseler, güvenceyle ülkelerine giren müslümanın onlardan bu esirleri satın almasında bir sakınca yoktur. Çünkü onlar bu esirleri kendi güçleri ile ele geçirmekle diğer düşmanlara karşı sahiplenmişler, esirler ve mallar üzerine hâkimiyet kurmuşlardır.

Çünkü onlar, birbirlerinin şahsını ve malını ele geçirip, sahiplenen gaspçı bir gruptur. Dolayısıyla onlardan güvence alarak ülkelerine giren bir müslümanın, başka malları onlardan satın alması nasıl helal ise, bu çeşit esirleri satın alması da helaldir.

Aynı şekilde, içinde bulunduğu ülke halkından bir esir alınır da kendisine satılırsa, onlardan bu esiri satın alması da câizdir. Çünkü esir edenler, bunları ülkelerinde el koyarak mülk edinmişlerdir. Onlar, müslümana göre de esasen mübah olma özelliğini koruyan kimselerdir. Böyle bir müslümanın üzerine düşen görev, kendisine güvence verenlere ğadr etmemektir. Böyle bir alım da, hiçbir şekilde ğadr sayılmaz.

Müslümanlar düşman bir belde halkıyla anlaşma yapsa, daha sonra da onlara düşman olan bir başka ülke askerleri, bu ülkeye baskın yaparak onları esir alsa, anlaşma yapılan ülkeye giren bir müslümanın baskın yapanlardan esir etmiş oldukları kimseleri satın alması da aynı şekilde câizdir. Çünkü o ülke halkı, sulh anlaşması yapmış olmakla, harbî olmaktan çıkmış olmazlar. Ancak biz onlara haksızlık etme hakkına sahip değiliz. Onlar, kendilerini ele geçiren kimseler tarafından sahiplenilmekle onların mülkiyeti altına girmişlerdir. Diğer mallarda olduğu gibi, esir alan kimselerden onları satın almak câiz olur.

Eğer onları esir alanlar, müslüman bir topluluk olup da kendileriyle anlaşma yapılan bir ülke halkına haksızlık yapmışlarsa, öbür müslümanların bu esirleri satın almaları câiz değildir. Şayet satın alırlarsa, bu alım geri döndürülür. Çünkü onlar, hâlâ müslümanların verdiği güvence içindedirler. Müslümanların bir kısmının vermiş olduğu güvence, hepsinin verdiği güvence gibidir. Müslümanlar kendilerine güvence verilmiş kimseleri ve mallarını ele geçirmekle onları sahiplenemezler.

Bu, güvence alarak düşman ülkesine giren ve girişten sonra müslümanlar tarafından fethedilen bir ülkedeki müslümanın durumundan farklıdır. Çünkü orada, güvence veren müslüman değil, düşmanlardır. Bu durumdaki bir müslüman bir başkasına nasıl güvence vermiş olabilir ki? Kendisi düşman arasında onlara karşı güçsüz ve korumasızdır. Bu yüzden ülkeyi fetheden müslümanların onları esir alması câizdir.

Bizim konumuzda ise, bu kimseler müslümanların güvencesi altındadır. Çünkü onlara bütün müslümanların güç desteği olan bir kimse, güvence vermiştir.

Bir müslümanın gayri müslimlerin safında savaşması

Düşmandan güvence almış müslüman bir grup, dârülharpte bulundukları sırada başka bir düşman ülke askerleri o ülkeye saldırsalar, müslümanların onlara

karşı savaşması câiz değildir. Çünkü savaşta can tehlikesi vardır. Canı tehlikeye atmak da ancak İ'lâ-yı Kelimetullah ve dini yüceltmek için helal olur. Burada, o anlam yoktur. Çünkü girdikleri ülkede müşrik halkın kanunları hâkimdir. Orada bulunan müslümanların İslamî hükümleri yürürlüğe koyma imkânları da yoktur. Böyle bir durumda yapacakları savaş, şirki yüceltmek için yapılan bir savaş olacaktır. Bu da câiz değildir.

Savaşmaları ancak, saldıranlara karşı can korkuları olduğunda câizdir. O zaman sladırganlara karşı, şirki yüceltmek için değil de, kendi canlarını savunmak için savaşırlar. [10/98]

Bu hükmün delili, Câfer b. Tâlib (r.a.)'in uygulamasıdır. O, Necâşi'ye saldırıda bulunan düşmanlara karşı Necâşi'nin yanında yer almış ve savaşmıştır. Çünkü o, beraberindeki müslümanlarla birlikte o günlerde Necâşî'nin yanında, onun güvencesi altında idi. Diğer düşmanlardan kendisi ve beraberindeki müslümanlar için can korkusu vardı. Savaşa da onun için katılmıştı.

Bu uygulamadan da öğreniyoruz ki, can korkusu olduğunda savaşmakta bir sakınca yoktur.

Bir kısım müslümanların güvence alarak girdikleri ülkenin askerleri, müslüman bir beldeye saldırarak müslüman aileleri ve çocukları esir alsalar, bu kimselerin onlarla savaşmaya güçleri yetiyorsa, esirleri kurtarmak için savaşmak zorundadırlar. Çünkü düşmanlar esir alıp kendi ülkelerine getirmekle müslümanların aile ve çocuklarına sahip olamazlar. Düşmanlar onları esir etmekle bir zulüm işlemişlerdir. Kendileriyle güvence akdi yapan müslümanlar, zulümlerinde de onları destekleme garantisi vermemişlerdir. Dolayısıyla, müslümanların aile ve çocuklarını, onların elinden kurtarmak için savaşmakla yükümlüdürler.

Malların durumu, esirlerden farklıdır. Çünkü düşman, müslüman mallarını ele geçirip kendi ülkesine götürmekle, bu malları mülkiyeti altına almış sayılır. Güvence alan müslümanlar da, aldıkları güvenceyle düşman malına dokunmama konusunda onlara garanti vermişlerdir.

Hâricîlere baskın yapıp ve onların aile ve çocukları esir alınırsa, hüküm yine aynıdır. Çünkü Haricîler de müslümandırlar. Aile ve çocukları yakalanıp dârülharbe götürülmekle mülkiyet altına girmezler.

İslam devleti vatandaşı bir grup müslüman, Haricîlere ait bir beldede bulunduklarında, düşman ülke askerleri oraya baskın yaparlarsa, onların da müslümanlara ait değerleri ve İslam iffetini korumak için düşmanlara karşı savaşmaları gerekir. Çünkü Haricîler müslümandır. Onlarla birlikte savaşa katılmak da dini yüceltme anlamı taşır.

Diğer yandan onlar, katıldıkarı bu savaşla müslümanları korumakta, düşmanları onlardan uzak tutmaktadırlar. Müslümanları düşmanlara karşı

korumak da gücü yeten her müslümana farzdır. Bu yüzden düşmana karşı savaşmak zorundadırlar.

Şüphesiz Allahu Sübhânehu ve Teâlâ her şeyi en iyi bilendir.

DİNDEN ÇIKANLARLA İLGİLİ HÜKÜMLER (MÜRTEDLER)

Dinden dönene verilecek ceza

Bir kimse İslam dininden çıkarsa, kendisine yeniden İslam'a dönmesi teklif edilir. Reddederse öldürülür. Ancak kendisine süre verilmesi isteğinde bulunursa, ona üç gün süre tanınır.

Bir dinden çıkanın (mürtedin) öldürülmesinin gerektiğine esas olan deliller şunlardır:

Kur'ân-ı Kerîm'de; ﴿أَوْ يُسْلِمُونَ﴾ *"Veya müslüman olurlar"* (el-Fetih 48/16) buyurulur. Bu âyetin mürtedler hakkında indirildiği söylenir.

Resûlüllah (s.a.v.) da;

مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ

"Kim dinini değiştirirse onu öldürün,[198]*"* buyurmuştur.

Bir mürtedin dinden çıktığı için öldürüleceği, Ali, Abdullah b. Mes'ûd ve Muâz b. Cebel (r.a.) gibi bir çok sahâbîden nakledilmiştir.

Çünkü dinden çıkan bir kimse, Allah'a ortak koşan Arap müşriklere benzer. Belki işlemiş olduğu suç açısından onlardan daha kötüdür.

Araplar, Resûlüllah (s.a.v.) ile aynı nesildendirler. Kur'an onların diliyle indirilmiştir. Buna rağmen onlar, Allah'a ortak koşarken bütün bu nimetleri gözardı etmişlerdir.

Bir mürted de, Resûlüllah (s.a.v.)'ın dinindendi. İslam'ın güzelliklerini yakından tanıma imkânı bulmuştu. İşte o, dinden çıkarken bütün bunları gözardı etmiştir. Nasıl Arap müşriklerden, İslam veya ölümden başka bir şey kabul edilmiyorsa, mürtedler hakkında da hüküm aynıdır.

[10/99] Ancak, dinden çıkan bir kimse süre isteminde bulunursa, kendisine üç gün süre verilir. Çünkü anlaşılan odur ki, zihninde şüphe belirmiş ve bu şüphe onun dinden çıkmasına neden olmuştur. Dolayısıyla bizim bu şüpheyi ortadan kaldırmamız gerekir.

Veya yeniden hakkı bulmak için kendisinin düşünmeye ihtiyacı vardır. Bu da ancak kendisine belli bir süre tanınmasıyla (mehil verilmesiyle) mümkündür. Onun

[198] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/217; Buhârî, İstitâbetü'l-mürted, 2; İbn Mâce, Hudûd, 2; Ebû Dâvûd, Hudûd, 1; Tirmizî, Hudûd, 25; Nesâî, Tahrîmu'd-demm, 14.

için bir mürted, süre isteminde bulunduğunda devlet başkanı, ona süre tanımalıdır. Düşünüp sonuca varma süresi de, İslam hukukunda üç gün olarak takdir edilmiştir. Nitekim alım-satım akdindeki koşul muhayyerliğindeki (koşullu seçim hakkındaki) süre de üç gündür. Dolayısıyla devlet başkanı da, süre isteminde bulunan bir mürtede üç gün süre tanır. Bu süreyi herhangi bir şekilde uzatmaz.

Muhammed (rh.a.)'in *Zâhirü'r-rivâye*'de belirtildiğine göre, eğer dinden çıkan kişi, süre isteminde bulunmazsa, o zaman derhal öldürülür.

Nevâdir'de anıldığına göre ise, Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.), dinden çıkan kişi, ister süre isteminde bulunsun isterse bulunmasın, devlet başkanının ona üç gün süre tanımasının müstehap olduğu görüşündedir.

Şâfiî (rh.a.)'ye göre ise, bir devlet başkanı mürtede üç gün süre tanımak zorundadır. Böyle bir süre tanımadan onu öldürmesi doğru değildir.

Bu görüşüne delil oarak Ömer (r.a.)'in sözlerini göstermiştir. Ömer (r.a.) uzaktan gelen bir kişiye; "Duymadığımız yeni bir haber var mı?" diye sormuş, o da; "Evet, bir adam müslüman olduktan sonra yeniden küfre döndü," cevabı vermişti.

Bunu duyan Ömer (r.a.); "Ona ne yaptınız?" diye sorunca da; "Yakalayıp getirdik. Boynunu vurduk," diye cevap verdi.

O zaman Ömer (r.a.); "Keşke onu hapsedip üç gün üzerine kapı kapatsanız, kendisine her gün bir ekmek vererek ona süre tanısanız, belki tevbe eder, yeniden hak dine dönerdi," diyerek üzüntüsünü belirtmiştir.

Daha sonra ellerini kaldırarak Rabb'ine özrünü şu sözlerle açıklamıştır: "Allah'ım! ben orda yoktum. Haber bana ulaşınca da yaptıklarına rıza göstermedim."

Bu olay, bir başka rivayet zinciriyle şöyle nakledilmiştir: Haberi duyan Ömer (r.a.); "Bu kişi hakkında sizin yerinize karar verme durumunda ben olsaydım, onu üç gün tevbeye çağırır, tevbe ederse bırakır, etmezse öldürürdüm," demiştir.

Ömer (r.a.)'in bu sözleri, süre verilmesinin müstehap olduğunu gösterir.

Birinci rivayetteki sözlerinin yorumu ise; "Bu kişi süre isteminde bulunmuştur," şeklinde olabilir.

Sonra o devirlerde müslümanlar arasında İslam dinine yeni girmiş kimseler çoktu. Bu kimselerden birine şüphe gelmiş, bu şüphe yüzünden o kişi dinden çıkmış olabilir. Şüphe duyduğu nokta kendisine açıklanarak şüphesi ortadan kaldırılırsa o kişi tevbe edebilir. Bu yüzden süre ve tevbe imkânı tanımadan onu öldürmek mekruh görülmüştür.

Günümüzde ise dinî hükümler tamamen yerleşmiş, hak ile bâtıl farkı net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bundan sonra bir kişinin dinden dönerek yeniden Allah'a

ortak koşması, kör bir inattan başka bir şey değildir. Ya da zihnine saplanan bir şüphe, onu küfre sürüklemiş olabilir. Süre isteğinde bulunması da, böyle bir şüphe içinde olduğunun göstergesidir.

Dinden çıkan birisi, eğer süre isteğinde bulunmuyorsa, görünen, bu kişinin küfre düşme nedeni inadı olduğudur. Böyle olunca da öldürülmesinde bir sakınca yoktur. Ancak, yine de tevbeye davet edilmesi müstehaptır. Çünkü mürted bir kimse, kendisine önceden İslam daveti ulaşmış kâfire benzer. Davet ulaşan bir kimseye de yeniden çağrıda bulunmak farz değil, müstehaptır. İşte o kimsenin durumu da bu örneğimizdeki ile aynıdır.

Tevbeye çağrılan birisi, şayet tevbe ederse serbest bırakılır. Ancak böyle bir durumda tevbe, kelime-i şehâdetin yanında, İslam'ın dışındaki bütün dinlerden veya kabullendiği inançtan artık uzak olduğunu da söyleyerek yapılır. Bir yahudinin İslam dinine girişi, yahudilikten, bir hıristiyanınki hıristiyanlıktan, bir mürtedinki de İslam'ın dışındaki bütün dinlerden berî (fikren ve kalben uzak) olmakla tamam olur. Çünkü bir mürtedin belli bir dini yoktur. Geçtiği inançtan uzak olduğunu söylemesiyle de istenen amaç elde edilmiş olur.

Bir kimsenin İslam'a birden çok girip çıkması

Bir kişi, ikinci ve üçüncü defa dinden çıkar, suçu tekrarlanırsa her defasında kendisine aynı uygulama yapılır; yeniden müslüman olursa serbest bırakılır.

Buna delil, şu âyettir:.﴿فإن تابوا وأقاموا الصلاة وآتوا الزكاة فخلوا سبيلهم﴾

"Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar, zekâtı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın." (et-Tevbe 9/5)

Ali ve Ömer (r.a.)'e göre, bir kişi dördüncü defa dinden çıkarsa, bir daha tevbesi kabul edilmez. Bundan sonra artık ne yaparsa yapsın öldürülür. Çünkü görünen odur ki, bu kişi samimi bir tevbe yerine dini hafife almakta, onunla alay etmektedir.

Onlar, bu görüşlerine şu âyeti delil gösterirler:

﴿إن الذين ءامنوا ثم كفروا ثم ءامنوا ثم كفروا ثم ازدادوا كفرا لم يكن الله ليغفر لهم ولا ليهديهم سبيلا﴾

"İman edip sonra inkâr edenleri, sonradan yine iman edip tekrar inkâr edenleri, sonra da inkârlarını artıranları Allah ne bağışlayacak ne de onları doğru yola iletecektir" (en-Nisâ 4/137)

[10/100]

Ancak biz Hanefîler, bu görüşe şöyle cevap veririz: Delil gösterilen âyetteki hüküm, iman edip tevbe ve samimiyetini belli eden kimse için değil, küfürdeki ısrar ve inadı artan kimse içindir. Bir mürtedin dördüncü defadaki durumu da, daha öncekilere benzer. Eğer bu kişi, tevbe edip yeniden İslam'a dönüyorsa, tevbesinin kabulü gerekir. Allahu Teâlâ;

﴿ وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا ﴾

"Size selam verene, sen mü'min değilsin demeyin..." (en-Nisâ 4/94) buyurur.

Nakledildi ki, Üsâme b. Zeyd (r.a.) müşriklerden birine yüklenince, müşrik; "Lâ ilâhe illallah!" diye şehâdet kelimelerini söylediği halde, Üsâme onu öldürmüştü. Bu durum Resûlüllah (s.a.v.)'a haber verilince, Resûlüllah Üsâme'ye;

أقتلت رجلا قال لا إله إلا الله من لك بلا إله إلا الله يوم القيامة

"Lâ ilâhe illallah! diyen birini nasıl öldürdün? Kıyâmet günü bu "Lâ ilâhe illallah"ın hesabını nasıl vereceksin?" buyurmuştu.

Üsâme; "O kişi kendisini kurtarmak için böyle söyledi," deyince;

هلا شققت عن قلبه ؟

"Kalbini yarıp baktın mı?" cevabını vermişlerdi.

Üsâme; "Kalbini yarsam bile bilemem ki" deyince de Resûlüllah (s.a.v.);

فإنما يعبر عن قلبه لسانه

"Bir kişinin kalbindeki duyguları dili ifade eder,[199]*"* buyurmuşlardı.

Ancak *"en-Nevâdir"*de şu söylenir: Bir kimsenin dinden çıkması tekrarlarsa, o kişi bu suçtan dolayı canı iyice yanacak derecede dövülür. Sonra da tevbe edip samimiyetini ortaya koyuncaya kadar hapsedilir.

Ebû Yusuf (rh.a.)'tan, bu şekilde tekrar tekrar dinden çıkan bir kişinin öldürüleceğine dair görüş nakledilir. Bunu sık sık yapan kişi, yeniden müslüman olduğunda göz hapsine alınır. Tekrar dinden çıktığını ifade eden bir kelime sarfettiğinde, yeniden tevbeye çağırılmadan öldürülür. Çünkü görünen odur ki, böyle birisi, müslümanların inancını hafife almaktadır. Nitekim, kendisine İslam daveti ulaşan bir kâfiri tevbeye çağırmadan öldürmek de câizdir.

Dinden çıkanın mallarma uygulanacak hukum

Bizim Hanefî âlimlerimize göre dinden dönen bir kimse, yeniden İslam dinine girmeyi reddederse öldürülür. Mirası İslam hukundaki pay oranına göre müslüman mirasçılarına dağıtılır.

Şâfiî (rh.a.)'ye göre, böyle bir kişinin malı, savaşsız elde edilen ganimetlerden sayılır. İslam devlet hazinesine konulur. Çünkü Resûlüllah (s.a.v.);

لا يرث المسلم الكافر

"Bir müslüman kâfire mirasçı olamaz,[200]*"* buyurmuştur.

---

[199] İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VI/480; Müslim, İman 138; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V/176. Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/200; Buhârî, Diyât 1; Ebû Dâvûd, Cihad 95.

Mürted de bir kâfirdir. Bir müslüman, mürtedin mirasçısı olamaz. Ayrıca mürtedin kendisi de, başka hiçbir kimseye mirasçı olamayacağı gibi, başka birisi de ona mirasçı olamaz. Nitekim köle de böyledir.

Buna daha da açıklık getirerek şöyle der: Köle birisi de, dinî açıdan aynı dine bağlılıkla uygunluk gösterdiği halde, dinde uygunluk gösterdiği kimseye mirasçı olamamaktadır. Dinî uygunluk mirasçı olmaya neden sayıldığı gibi, din açısından farklılık da mirasdan mahrumluk nedeni sayılır. Bir kimseye aynı dinden bir köle, mirasçı olma nedeni bulunduğu halde, mirasçı olamadığına göre, dinî açıdan uygunluk göstermeyen birisi öncelikle mirasçı olamaz.

Öldürülen mürtedin malı mirasçılarına kalmayınca, bu mal hukuki açıdan iki şıktan biri konumunu alır:

1– Bu mal kendisine güvence verilmemiş bir düşman ülkesi vatandaşı (harbî) malı gibidir. Dolayısıyla müslümanlar için ganimettir.

2– Diğer açıdan bakıldığında bu mal, yitik bir mal hükmündedir. Yitik bir malın konulacağı yer de beytülmâldir (hazinedir). Kendi dininden mirasçısı olmayan bir zimmî öldüğünde de hüküm böyledir. Onun malı da beytülmâle konur.

Biz Hanefîlerin bu konudaki delilimiz Allahu Teâlâ'nın şu sözünün açık ifadesidir;

﴿إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ﴾

"Eğer çocuğu olmayan bir kimse ölür de onun bir kızkardeşi bulunursa, bıraktığının yarısı bu kızkardeşindir..." (en-Nisâ 4/176) buyurulmaktadır. Mürted birisi de ölmüş kimsedir. Çünkü öyle bir suç işlemiştir ki, karşılığında canını yitirmektedir. Dolayısıyla ölmüş bir kimse hükmünü alır.

Abdullah b. Übey b. Selûl ölünce, Resûlüllah (s.a.v.), onun malını müslüman olan mirasçılarına vermişti. Abdullah b. Übey, daha önceden de münafık olan birisiydi. Allahu Teâlâ, onun imandan sonra küfrüne tanıklık etmiştir. Şu âyet, onun hakkında indirilmiştir :

﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا﴾

"İman edip daha sonra inkâr edenler..." (en-Nisâ 4/137)

Ali (r.a.), Müstevred el-Aclî'yi mürted olduğu için öldürmüş, malını da müslüman olan mirasçıları arasında paylaştırmıştı. Bu hüküm, aynı zamanda Abdullah b. Mes'ûd ve Mu'âz b. Cebel (r.a.)'den de nakledilmiştir.

---

[200] *Muvatta*, Ferâiz 1082; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/200; Buhârî, Ferâiz 26; Müslim, Ferâiz 1; İbn Mâce, Ferâiz 5; Ebû Dâvûd, Ferâiz 10; Tirmizî, Ferâiz 15.

Bunun anlamı şudur: Dinden dönen bir kimse, önceden müslümandı. Malının da sahibiydi. Böyle bir kişi, ölünce, -bir müslümanın ölümünde olduğu gibi- malı konusunda, onun yerini mirasçıları alır.

Bu söz incelendiğinde şöyle bir sonuç ortaya çıkar. Riddet (dinden çıkış), bir çeşit ölümdür. Bir kimse dinden çıkınca artık harbî (müslümanlara karşı savaş durumunda olan birisi) olur. Harbî olan kimseler de müslümanlar açısından ölü hükmündedirler.

Ancak gerçek ölüm, ölüm cezası yerine getirildiğinde veya öldüğünde gerçekleşir. Ne zaman öldürülür veya ölürse, işte o zaman miras, dinden çıktığı andan bir önceki duruma dayandırılır. Bu anda o kişi, henüz müslümandı. Dolayısıyla malı konusunda, müslüman olan mirasçıları onun yerini alır. Sonuçta bu, bir müslümanın bir başka müslümana mirasçı olmasıdır. Çünkü bir hüküm, neden tamamlanınca nedenin ilk başladığı ana göre sabit olur. Nitekim muhayyerlik koşulu koşularak yapılan bir alım-satım akdinde, akid onaylandığı zaman alınan mal üzerindeki mülkiyet, akdin yapıldığı andan itibaren sabit olur. Böylece alıcı, malın gelişme ve çoğalma yoluyla gösterdiği bütün artışlara sahiptir. Burada, müslümanın müslümana mirasçı kabul edilmesinde de aynı yol izlenir. [10/101]

Eğer "dinden çıkan kişinin malı üzerindeki mülkiyeti, ya dinden çıkışından önce, ya dinden çıkışı sırasında veya dinden çıkışından sonra sona ermiş olabilir. Bir hüküm, nedeninden önce gerçekleşmediği gibi nedeniyle aynı anda da gerçekleşmez. Ancak nedeninin peşinden gerçekleşir. Kişi dinden çıktığı andan itibaren de, artık kâfirdir" denirse;

Buna cevap olarak deriz ki; "Bir müslümanın malı üzerindeki mülkiyetini nasıl ölümü sona erdiriyorsa, bir mürtedin malı üzerindeki mülkiyetini de dinden çıkışı sona erdirir. Sonra, biz biliyoruz ki ölüm, ölüm sırasındaki mülkiyeti değil, kişinin hayat durumundaki mülkiyetini sona erdirir. Dinden çıkış da kişinin müslüman iken var olan mülkiyetini sona erdirmektedir. Aynı şekilde bir kişinin can dokunulmazlığını da sona erdirir. Bilindiği gibi dokunulmazlığı olmayan birisinin değil, dokunulmazlığı olan bir kişinin can dokunulmazlığı sona erer.

Buradan öğreniyoruz ki; bu yolla, bir müslümanın başka bir müslümandan mirasçı oluşu gerçekleşmiş oluyor. Yine bunun içindir ki, onun mirasını müslüman olmayan mirasçıları alamazlar. Çünkü kalan miras, bir müslümanın mirasıdır. Bir kâfir de müslümana mirasçı olamaz.

Bizim delilimiz budur. Bu noktada bir kişinin müslüman oluşuna bağlı olan iki hüküm vardır:

1- Müslüman olmayan mirasçıların mirastan mahrumluğu.

2- Müslüman mirasçıların ise mirasçı oluşu.

Kişinin dinden çıkışından sonra bu iki hükümden birisi, nasıl müslüman oluşuna bağlı olarak kalıp geçerliliğini devam ettiriyorsa, diğer hüküm de aynı şekilde kalır ve geçerliliğini devam ettirir.

Dinden çıkanın mirasçılığı

Dinden çıkanın kendisine gelince o, işlediği suç yüzünden hiç kimseden miras alamaz. Dinden çıkan bir kimse, bu konuda mirasçısı olduğu kimseyi öldüren birine benzer. Çünkü miras bırakanını (mûrisi) öldüren kişi, işlediği cinayet nedeniyle öldürdüğü kimsenin mirasını alamaz. Ancak bir kişinin ölümüne neden olan, eğer öldürmeye kastettiği kişiden önce ölürse, öldürülen kişi, öldürenin mirasçısı olur ve mirasını alır.

Diğer yandan, dinden çıkan bir kimsenin malını ganimet kabul etmek mümkün değildir. Çünkü bu mal, İslam toprakları içinde, mülkiyet ve güvence altında olan bir maldır. Dolayısıyla da ganimet sayılamaz.

Buradan da, böyle bir mal üzerinde mirasçıların hakkının sabit olacağı açığa çıkmaktadır. Çünkü dinden çıkan bir kişi, henüz hayatta iken malı ganimet olarak alınamaz. Bunun nedeni, mal üzerinde dinden çıkanın hakkının bulunması değildir. Çünkü malı üzerinde onun hakkının, artık bir değeri kalmamıştır. Ama mirasçılarının hakkının bir hukuki değeri vardır. Ölümünden sonra da hüküm yine böyledir.

Şayet "Böyle bir mal, yitik mal kabul edilerek hazineye konulup bütün müslümanlara özgü olmalıdır", denilirse, biz de şöyle deriz: Müslümanlar bu malı, müslüman oldukları için alma hakkına sahiptirler. Dinden çıkan kişinin mirasçıları da müslüman olma konusunda diğer müslümanlarla eşittirler. Ancak onlar, dinden çıkan kişiyle olan yakınlıkları nedeniyle diğerlerine tercih edilirler. Çünkü bu malı almaya hak kazanma konusunda iki nedeni olan, tek nedeni olana tercih edilir. Dolayısıyla malların onlara dağıtılması daha uygundur.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, dinden çıkanın, İslam dininden ayrıldıktan sonra kazandığı mal, ganimet sayılır ve hazineye konur.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre, bu mal da miras sayılır. Mirasçılarına kalır. Çünkü böyle bir kimsenin kazancı, o kişi tekrar İslam'a döner ümidiyle, İslam'a döndüğünde kendisine verilmek üzere bekletilir. Böyle olunca da, müslüman iken kazandığı mal gibi, o mallar konusunda mirasçısı, o kişinin yerini alır. Mala sahip olur. Söylediğimiz fıkhî incelikler, her iki kazancın da birlikteliğini gerektirir. Çünkü kişi, dinden çıkmakla kendisini yok olmanın eşiğine getirmiştir. Bundan daha öte bir şey söyleyemeyiz. Dolayısıyla bu kişi, ölüm döşeğindeki bir hastaya benzer. Ölüm döşeğinde iken elde edilen bir kazanç da, miras açısından sağlık sırasındaki bir kazanç gibidir.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre mirasçı olmak, bir mülk konusunda asıl mal sahibinin yerini almak (halefiyet) demektir. Dinden çıkış, edinilmiş bir mülkiyetin devamına nasıl ters düşüyorsa, yeni bir mülkiyete öncelikle ters düşer.

Böyle bir kimsenin müslümanken kazandığı mal, kendi mülkü idi. Bu mal üzerindeki mülkiyet hakkı, tamamen sona erince, mirasçısı onun yerine geçer. Dinden çıktıktan sonra edindiği mal ise, kazanma sırasında tam bir mülk edinmeye ters düşen bir durum bulunduğundan, o kişinin mülkü olamaz. Ancak yeniden İslam dinine girerse, kendisine bu malın mülkiyeti verilir. Mirasçıları, böyle bir hak konusunda onun yerini alamazlar. Dolayısıyla böyle bir mal, o kişinin ölümünden sonra sahipsiz mal olarak kalır. Hazineye konur. [10/102]

En doğru olan görüş, Mirasçılığın, dinden çıkışın başında müslümanken olan kazanca dayandırılmasıdır. Çünkü bir neden, ancak kendisiyle ilgili yerde bulunduğunda etkisini gösterir. Mirasçı olma nedeninin oluştuğu yer de, dinden çıkışın öncesidir.

Mirasçılığın dinden çıkmış olduğu sırada elde ettiği kazanca dayandırılması ise, mümkün değildir. Çünkü bu kazancın nedeni oluşurken ve kazanç elde edilirken, dayandırılabilecek meşru bir yer yoktur. Şayet bu malda miras hükmü sabit olursa, kazanç anına bağlı olarak isbatlanabilir. Kazanç sırasında ise o kişi kâfirdir. Bir müslüman da kâfire mirasçı olamaz.

Böyle bir mal ve kazanç, kişi yeniden İslam'a döner ümidiyle, müslüman olunca kendisine verilmek üzere bekletilir. Ölmesi veya öldürülmesiyle böyle bir olasılık ortadan kalkınca malında güvence akdi olmayan harbî bir kimsenin malı olduğu hükmü, kesinlik kazanır. Dolayısıyla müslümanlara ait savaşsız alınmış bir ganimet hükmünü alır. O mallar bütün müslümanlar adına beytülmâle konur.

Dinden çıkan bir kimsenin mirasını kimin alacağı konusunda Ebû Hanîfe (rh.a.)'den yapılan nakiller farklılık göstermektedir:

Hasan b. Ziyâd'ın Ebû Hanîfe (rh.a.)'den yaptığı nakle göre, dinden çıktığı sırada kimler dinden çıkanın mirasçısı ise ve ölümüne kadar kimler hayatta kalmışsa, o kişiler mirasçısı olur. Dinden çıkışından sonra mirasçı niteliği kazananlar ise mirasçı olamazlar. Nitekim onun dinden çıkışından sonra yakınlarından müslüman olanlar olsa veya dinden çıkışından sonra kurulan bir cinsel ilişkiden oluşan bir çocuğu dünyaya gelse, o çocuk bu nakle göre mirasçı olamaz. Çünkü mirasçı olma nedeni, dinden çıkıştır. Bu neden oluşurken bulunmayan bir kimsenin, miras alma hakkı da doğmaz. Dinden çıkışla doğan hak, dinden çıkanın ölümüyle kesinlik kazanır. Ancak bu kesinlik kazanma, nedeni oluşmayan bir hak için değil, nedeni oluşan bir hak için geçerlidir. Mirasçı olma nedeni oluşan bir kimsenin de, miras alma hakkının kesinleşmesine kadar hayatta kalması koşuldur. Bundan daha önce ölen bir kimsenin hakkı, nedenin iptali ile sona erer.

Sahibinin onayına bağlı olarak bekletilen bir satım akdinde de hüküm böyledir. Ne zaman mal sahibi satım akdini onaylarsa alıcının mülkiyeti, satım anından itibaren geçerli duruma gelir. Ancak akit konusu olan malın, onay anına

kadar sağlam kalması koşuldur. Onaydan önce telef olması durumunda mülkiyet nedeni olan akit, bozulur.

Ebû Yusuf'un Ebû Hanîfe (rh.a.)'den yaptığı nakle göre ise, mirasçının dinden çıkış sırasında olması dikkate alınır. Mirasçı olma hakını elde ettikten sonra, dinden çıkan kimsenin ölümüyle, bu hak ortadan kalkmaz. Çünkü miras bırakma konusunda dinden çıkış, ölüm gibidir. Miras bırakanın ölümünden sonra, miras henüz pay edilmeden önce ölen bir mirasçının hakkı yok olmaz. Onun payını, kendi mirasçıları alırlar. Dinden çıkanın mirası konusunda da hüküm aynıdır.

Muhammed'in Ebû Hanîfe (rh.a.)'den yaptığı nakil ise daha farklıdır. En doğru olan da budur. Bu rivayete göre, bir dinden çıkanın mirasçıları konusunda dikkate alınan, ister dinden çıkış sırasında bulunsun, isterse sonradan ortaya çıksın, dinden çıkanın öldüğü veya öldürüldüğü sırada hayatta olan kimselerdir. Çünkü neden oluştuktan sonra fakat kesinlik kazanıp tamamlanmadan önce ortaya çıkan bir kimse, nedenin başlangıç anında da var kabul edilir.

Görmez misin satılan bir malın kendisinde, henüz teslim alınmadan önce meydana gelen değer artırıcı bir fazlalık, akdin yapıldığı anda var kabul edilir. Bu fazlalık, teslim alma sırasında daha önce yapılmış olan akde dayanılarak teslim alınır. Alınan bedelin bir bölümü, bu fazlalığın bedeli sayılır.

Burada da neden tamamlanmadan önce ortaya çıkan bir kişi, nedenin başından beri var kabul edilir. Dinden çıkan kimsenin gerçek ölümünden sonra meydana gelen bir döllenme ile çocuğunun doğduğu varsayılırsa, bu çocuğu da baştanberi var kabul edilir. Ancak böyle bir düşünce pratikte gerçekleşecek bir düşünce değildir. Dinden çıkarak hükmen öldükten sonra böyle bir şeyin
[10/103] gerçekleşmesi ise mümkündür. Bu durumda, sonradan ortaya çıkan da baştanberi var kabul edilir.

Dinden çıkan bir kimse, kaçarak düşman ülkesine (dârülharbe) sığınırsa, devlet başkanı onun malını da aynı şekilde mirasçıları arasında paylaştırır. Dinden çıkanın dârülharbe sığınması hükmen ölümü sayılır.

Şâfiî (rh.a.)'ye göre, dinden çıkanın malı, düşman topraklarına sığındıktan sonra da, sığınmadan önce nasıl bekletiliyorsa, aynı şekilde bekletilir. Çünkü onun dârülharbe gitmesi bir çeşit yitirilme, gözden uzaklaşmadır. Bununla da malının hükmü değişmez. Nitekim İslam topraklarında dolaştığı zaman da hüküm böyledir.

Biz Hanefîlere göre, dârülharbe sığınan bir dinden çıkan gerçekten ve hükmen düşman ülkesi vatandaşı (harbî) olmuştur. Çünkü bu kimse, müslümanlara düşman bir harbî olarak düşman ülkeye sığınmakla kendi hayatını hükmen sona erdirmiştir. dârülharpteki bir harbî müslümanlar açısından ölü hükmündedir.

Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

﴿ اومن كان ميتا فأحيَيْنَاه ﴾

"Ölü iken dirilttiğimiz... kimse gibi olur mu?" (el-En'âm 6/122)

Bu meseleyi Nikah bölümünde, ülke farklılıklarını konu edinirken tartışmış ve sonuca bağlamıştık. Diğer yandan dârülharbe sığınan bir kimse, İslam devlet başkanının, hem fiziki hem de hükmî olarak hâkimiyetinden çıkmıştır. Şayet hâkimiyetinde olsaydı, gerçek anlamda dinden çıkanı ölümle cezalandırır, malını da paylaştırırdı. Elinden çıkışı yüzünden bunu yapamadığında, onu hükmî olarak öldürür. Malını da mirasçıları arasında pay eder. Ümmü veledleri ve ölümünden sonra özgürlük vaad ettiği köleleri varsa onların özgür olduğuna, vadeli borçları varsa onların da peşin (vadesiz) duruma geldiğine hükmeder.

Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre de, hâkimin dinden çıkan hakkında dârülharbe sığınmış olduğuna karar verdiği andaki mirasçılar dikkate alınır.

Muhammed (rh.a.)'e göre ise, dinden çıkanın dârülharbe sığındığı an, dikkate alınır.

Çünkü, Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre, bir kimsenin dinden çıkmasıyla malı üzerindeki mülkiyeti sona ermez. Bu yüzden, dinden çıkanın malında yaptığı tasarruf, -daha sonra da açıklayacağımız gibi- onlara göre geçerli kabul edilir ve uygulamaya konur.

Onlara göre, bir dinden çıkanın malı üzerindeki mülkiyetinin sona ermesinin nedeni, o kişinin dinden çıkmasıdır. Sona erdiği an ise, dârülharbe sığındığı andır. Dolayısıyla bu zamandaki mirasçıları dikkate alınmalıdır. Bir dinden çıkanın dârülharbe sığınması, hükmî açıdan bir ölümdür. Sonu itibariyle gerçek öldürme ile meydana gelmiş bir ölüm gibi kabul edilir.

Ancak Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre dârülharbe gidiş, gerçekte uzak bir beldeye gidiş, göz önünden yitiriliş gibidir. Hükmî açıdan ölü sayılabilmesi, ancak hâkim kararıyladır. Sonuç olarak dinden çıkanın malını almaya hak kazanma konusunda, dinden çıkan kimsenin dârülharbe sığındığına dair hâkimin karar verdiği andaki mirasçıları dikkate alınır.

Şayet dinden çıkan, dârülharbe sığındığı sırada hanımı, iddet beklemeye devam ediyorsa o da mirasçıdır. Çünkü her ne kadar dinden çıkanla aralarındaki nikah, onun dinden çıkmasıyla son bulursa da, böyle bir durumda dinden çıkan, hanımına miras vermekten kaçan bir kişi konumundadır. Miras vermekten kaçma kastıyla hanımını boşayan bir kimsenin eşi, kocasının ölümü sırasında henüz iddet bekliyorsa miras alır.

Ebû Yusuf, Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin, dinden çıkan bir kimsenin hanımının iddeti bitmiş olsa bile miras alacağı görüşünde olduğunu nakleder. Çünkü kocanın dinden çıktığı sırada bu hanım için mirasçı olma nedeni zaten vardı. Bu rivayette yer alan görüşe göre, dinden çıkış anında nedenin bulunması dikkate alınmıştır.

Dinden çıkanın vasiyetleri

Dinden çıkan (mürted) bir kişinin yaptığı vasiyetler, geçersizdir. Çünkü bir vasiyetin geçerli oluşu, vasiyet eden kişiye ait bir haktır. Dinden çıktığı için öldürülen veya düşman ülkesine sığınan bir kimsenin de müslümanlar üzerinde her hangi bir hakkı kalmaz.

Dinden çıkan birinin kölesine, ölümünden sonrası için özgürlük sözü vermesi, vasiyetten farklıdır. Çünkü kölenin hakkı, bu vaadin verilmesiyle, kendisine özgürlük vaadeden kimse üzerinde sabit olmuştur. Onun özgür kılınması tıpkı, bir ümmü veledin[201] özgür edilmesine benzer. Veya onun hakkı, dinden çıkandan alacaklı durumda olan kimselerin hakkı gibidir.

Muhammed (rh.a.), eseri *el-Mebsût*'ta der ki; vasiyet eden birisinin dinden çıkması, o kişinin vasiyetinden dönüşüne benzer. Çünkü dinden çıkışıyla bu kimsenin hakkı sona erer. Bir vasiyetin uygulanması da, vasiyet edenin hakkıdır. Dolayısıyla bir kimsenin kendi hakkından geri dönmesi, vasiyetini geçersiz kılmada etkilidir. Ama vaad ettiği özgür kılmayı ortadan kaldırma konusunda hukuki etkisini gösteremez. Dinden çıkmada da durum böyledir.

Bir devlet başkanı, dinden çıkan kişi İslam topraklarında bulunduğu sürece böyle bir uygulamada bulunmaz. Çünkü dinden çıkan kişi, hem fiziki, hem de hükmî olarak onun eli altındadır. Yeniden İslam dinine dönmezse, önce onu gerçek anlamda öldürür; sonra da malını paylaştırır.

Şayet devlet başkanı, dinden çıkan dârülharbe sığınmasından sonra bu şekilde malını paylaştırır, sonra da o kişi tevbe ederek geri dönerse, mal hakkında bir hak iddia edemez. Devlet başkanının bütün yaptıkları yürürlüğe girmiş, uygulanmış ve artık geçmişte kalmıştır. Buna rağmen tevbe edip dönen kişi mallarından bir kısmını, mirasçılarının elinde aynıyla bulursa, o malı mirasçıdan alabilir. Çünkü mirasçı olma; bir tür halefiyet, aslın yerine geçiştir. Ne zaman asıl ortaya çıkarsa, onun yerini alanın yer ve yetkileri düşer. Ne zaman dinden çıkan birisi de böyle tevbe eder, İslam ülkesine geri gelirse, hükmen diri sayılır. Mirasçısının mülk konusunda onun yerini alışı, hükmî açıdan ölü kabul edilişi nedeniyledir. Kişinin ölmediği ortaya çıkınca da, aslın hükmü yeniden kendini gösterir. **[10/104]**

Bu nedenle diyoruz ki; şayet mirasçı kendisine miras kalan köle ile özgür kılma anlaşması yapsa bile, bu köle mükâtep (özgürlük anlaşması yapmış bir köle) olarak eski efendisine döndürülür. Çünkü bir hüküm, haleften asla geçmez. Özgür kılma akdi de, bu geçişe engel olmada herhangi bir etki göstermez. Bu sonuç, aslın ortaya çıkmasıyla, aslın yerini tutan kimsenin devreden çıkmasından kaynaklanır. Dolayısıyla böyle bir durumda mülk, eski durumun devamının bir gereği olarak asıl mal sahibine geçer.

---

[201] **Ümmüveled**; efendisinden çocuk doğuran cariye.

Mirasçısının satmış olduğu mallar, geri alınarak eski sahibine geri verilemez. Çünkü asıl ve onun yerini alan kimsede, belirtilen hüküm etkisini gösterebilmesi için, asıl ortaya çıktığında malın elde olması gerekir. Mirasçının, mal üzerinde satım ve benzeri kullanımlarda bulunması, kişinin kendi mülkünde yaptığı kullanımlar olduğu için geçerlidir. Böyle bir yolla telef ettiği malları ödemesi de gerekmez. Çünkü o sırada mülkiyet hakkı tamamen kendisine aitti. Bir kimsenin tamamen kendisine ait bir mülkte yaptığı işlem, hiçbir zaman ödeme nedeni olamaz.

Devlet başkanı, şayet dinden çıkarak düşman ülkesine kaçan bir kimsenin, o ülkeye sığındığına karar vermeden ve malını mirasçılarına paylaştırmadan, o kişi tevbe ederek geri dönerse, dinden çıkışından önce olduğu gibi, bütün malları yine kendisinin olur. Çünkü sığındığına dair hüküm verilmediği sürece düşman ülkeye gidiş, gözden uzak bir yere seyahat ve yitirilme hükmündedir. Böyle bir kimse ile İslam toprakları içinde dolaşan bir kimse, kayıp olma hükmü açısından aynıdır.

Dârülharbe (düşman ülkesine) sığınan ve malları devlet başkanı tarafından mirasçılarına paylaştırılan dinden çıkanın, dinden çıkmış olarak bulunduğu sırada yapacağı alım, satım, özgür kılma, ölümünden sonrası için özgürlük vaadi veya özgürlük anlaşması... hepsi geçersizdir.

Dinden çıkanın geçerli olan ve geçerli olmayan kullanımları

Kısaca, hukuki sonuçları itibarıyle bir dinden çıkanın dört çeşit kullanımı vardır:

1- Geçerliliğinde görüş birliği olan işlemler: Câriyenin ümmü veled olması bu çeşit kullanımlardandır. Öyle ki dinden çıkanın, câriyesi bir çocuk dünyaya getirdiğinde bu çocuğun kendisinden olduğunu iddia ederse, çocuk nesep açısından ona bağlanır. Diğer mirasçıları ile birlikte, bu çocuk da miras payı alır. Câriye de o kişinin ümmü veledidir.

Çünkü dinden çıkanın kendi mülkü üzerindeki hakkı, babanın oğlunun câriyesi üzerindeki hakkından daha güçlüdür. Bir babanın, oğlunun câriyesini ümmü veled edinmesi geçerli olduğuna göre, dinden çıkanın kendi câriyesini ümmü veled edinmesi önceliklidir. Çünkü böyle bir câriye, dinden çıkanın mülkiyet hakkına bağlı olarak bekletilir. Eğer İslam'a yeniden dönerse, yine onun câriyesi olmaya devam eder.

Onun bu câriye üzerindeki hakkı, efendinin, kendisiyle özgürlük anlaşması yaptığı kölenin kazancı üzerindeki hakkından daha güçlüdür. Bir efendinin özgürlük anlaşması yaptığı köleye ait câriyenin dünyaya getirdiği çocuk üzerindeki nesep davası geçerli olduğuna göre, dinden çıkanın kendine ait câriyenin dünyaya getirdiği çocuk üzerindeki nesep davası öncelikle geçerlidir.

Ancak yukardaki konuda, câriye köle olarak efendisinin zilyedliğinde bulunduğu konusunda, efendisini doğrulaması gerekir. Bizim üzerinde

durduğumuz konuda ise, dinden çıkanın yaptığı kullanımda mirasçıların onu doğrulamasına ihtiyacı yoktur. Çünkü onların câriye üzerinde henüz zilyedliği gerçekleşmemiştir. Kullanım ise, o anda gerçekleşmiştir.

2– Yapıldığı anda, geçersiz olduğunda görüş birliği olan işlemler: Nikah ve hayvan kesimi bunlardandır. Çünkü bunlardaki helallik, dine dayanır. Dinden çıkanın ise belli bir inancı, dini yoktur. Bağlı olduğu dini terk etmiş, kapıldığı yeni inançta da doğrulanmamıştır.

3– Dondurulması, askıda tutulması gerektiği konusunda görüş birliği olan işlemler: Mufâvaza (eşit koşullardaki ortaklık) bunlardandır. Eğer bir dinden çıkan, bir başkası ile mufâvaza şirketi kurmuşsa, bu ortaklığın eşitlik (mufâvaza) niteliği, askıdadır/ mevkuftur.

Şirketin aslının dondurulması konusunda ise görüş farklılığı vardır.

4- Üzerinde görüş farklılığı olan işlemler: Bir dinden çıkanın yukarıda belitilenler dışında kalan kullanımları, bu çeşit işlemlerden sayılır.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, bu tür kullanımlar da bekletilir. Kişi yeniden İslam'a dönerse geçerlilik kazanır. Ölür veya dinden çıkışı yüzünden öldürülürse, yahut dârülharbe kaçarsa, iptal edilir.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre, bir dinden çıkanın yukarıda belirtilenlerin dışındaki işlemleri geçerlidir. Ancak Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre, sağlıklı bir müslümanın kullanımı nasıl geçerli ise dinden çıkanınki de aynı şekilde geçerlidir. Öyleki bütün malını kapsayacak şekilde bağışta bulunsa bu bağışı geçerli sayılır.

Muhammed (rh.a.)'e göre ise, dinden çıkanın kullanımı, ölüm döşeğindeki bir hastanın kullanımının geçerliliği oranında geçerlidir.

[10/105] Her iki hukukçunun delilleri şöyledir: Dinden çıkan, hukuki işlemde bulunmaya ehil birisidir. Yaptığı işlem de, kendi mülkünde yapılmış bir kullanımdır. Dolayısıyla geçerli sayılır.

Bunun açıklaması şöyledir: Kullanım bir sözdür. Hukuki açıdan söylediği sözler dikkate alındığı için, kişinin ehliyeti vardır. Bu ehliyet dinden çıkmakla son bulmaz. Mülk sahibi olma da, özgürlük niteliğiyle birlikte olduğunda geçerlidir. Özgürlük de dinden çıkmayla sona ermez. Dinden çıkmasının etkisi, kanının mübah duruma gelmesi konusundadır. Bu kan mübahlığı da, hakkında recm (evlinin zinasının cezası) veya kısasla hüküm verilmiş bir kimsenin o andaki durumu gibi, kan sahibi olma niteliğiyle meydana gelen bir mübahlık değildir.

Buna delil, efendisiyle özgürlük anlaşması yapan bir kölenin dinden çıktıktan sonra yaptığı işlemlerdir. Böyle bir işlemin geçerli olduğunda görüş birliği vardır. Özgür bir kimsenin işleminin hukuki geçerliliği, özgürlük anlaşması yapan fakat dinden çıkan bir kölenin durumundan daha güçlüdür. Dinden çıkma suçu, zilyedlik

hakkı ile çelişmiyorsa, buna dayanarak özgürlük anlaşması yapmış bir kölenin yaptığı kullanım geçerli oluyorsa, dinden çıkan özgür bir kimsenin mülkiyeti ile çelişmemesi ve yaptığı işlemin geçerli olması önceliklidir.

Ancak Muhammed (rh.a.)'e göre, dinden çıkan bir kimse, ölüm cezasıyla cezalandırılmanın eşiğindedir. Dolayısıyla işlemleri konusunda, ölüm döşeğindeki bir kimsenin işlemlerine benzer. Görmez misin ölüm döşeğindeki bir kimse, hanımına miras vermekten kaçmaya çalışırsa, bu yönde yaptığı kullanım dikkate alınmaz. Hanımına da miras verilir. Böyle bir hukuki sonuç da ancak ölümcül hasta için geçerli olan, bir durumdur.

Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre, dinden çıkan kimse, kendisinden istenilen ve umulan bir nedene dayanarak ölüme karşı kendisini koruma imkânına sahiptir. Dolayısıyla ölümcül bir hasta hükmünde değildir. O, kendisini dağda yüksek bir yardan atmak isteyen bir kimseye benzer. O kişiler de, böyle bir durumda ölümcül hasta konumunda sayılmazlar.

Ölüm cezası mahkumu kimsenin ölüm hastalığında olan gibi sayılmaması

Bu konu, şöyle de açıklanabilir: Recm veya kısas cezasına mahkum olmuş bir kimse, hapiste olduğu sürece ölümcül hasta konumunda sayılmaz. Çünkü o da, cinayette şüphe bulunduğuna dair dava açarak kendisini ölümden kurtarabilir. Bir dinden çıkanın durumu ise, bu konuda ondan daha uygun bir durumdur.

Ebû Hanîfe'ye göre, bir kimsenin dinden çıkmakla mal üzerindeki mülkiyeti sona erer. Ancak malı, yeniden İslam'a döner ümidiyle bekletilir. Onun kullanımı mülkiyet hükmüyledir. Mülkiyetin dondurulmasıyla işlemleri de dondurulur.

Aklî delilin açıklaması da şöyledir: Mülk sahibi olma niteliği, güçlü olma ve malı ele geçirmekten ibarettir. Bunlar da hükmen, mal dokunulmazlığı göz önünde tutularak gerçekleşir. Bilindiği gibi, İslam hukuku can ve mal dokunulmazlığını bir tek nedene bağlamıştır. Bir dinden çıkanın can dokunulmazlığı, dinden çıkmasıyla kalktığına, dolayısıyla öldürülebileceğine göre, aynı şekilde mal dokunulmazlığı da kalkmış sayılır.

Bunun delili de, hüküm açısından dinden çıkanın ölmüş sayılmasıdır. Mal sahibinin gerçekten ölmesi, nasıl mala sahip olma niteliğini yok ediyorsa, bir yargı kararı/hüküm ile ölmüş sayılması da aynı şekilde mâlik olma niteliğini de yok eder.

Ancak ölen bir kimsenin borçları, geriye bıraktığı malların tamamını kapsayacak şekilde olduğunda, malı, bu haklar karşılığı bekletmeye alınırsa, kişinin ölümü, bu bekletmeye engel değildir. Hükmî ölüm de böyledir.

Ayrıca, sahip olma niteliğini sona erdirme konusunda dinden çıkmanın etkisi, köle durumuna düşmekten daha güçlüdür. Çünkü kölelik, mal edinebilme niteliği ile çeliştiği halde, nikah yapma ehliyetine zıt değildir. Dinden çıkış ise her ikisine de engeldir.

Kısas veya recm hükmü verilen bir kimsenin durumu, bundan farklıdır. Böyle bir hüküm ile kişinin mal ve can dokunulmazlığı sona ermez. Davacılar tarafından canının hak edilmesi/öldürülmesi de, dokunulmazlık haklarının bir gereğidir. Dolayısıyla mal dokunulmazlığı devam ettiği için o, ölünceye kadar malının gerçek sahibi olarak kalır.

Bizim konumuzda ise, can konusundaki dokunulmazlık kalktığı gibi, mal konusundaki dokunulmazlık da kalkar. Çünkü mal dokunulmazlığı, can dokunulmazlığına tâbidir.

Efendisiyle özgürlük anlaşması yapmış (mükâtep) bir kölenin durumu da farklıdır. Çünkü bir mükâtebin kullanımı, yaptığı özgürlük anlaşmasına dayanır. Onun dinden çıkması, böyle bir kullanıma etki edemez.

Görmez misin gerçek ölüm, özgürlük anlaşmasının devamına engel değildir. Hükmî ölüm, öncelikle engel olamaz. Bunun içindir ki, bir mükâtebin düşman topraklarına sığındıktan sonraki kullanımı, geçerli sayılır.

Dinden çıkanla ilgili konuda ise, bir dinden çıkanın düşman topraklarına sığındıktan sonraki kullanımı ittifakla geçersizdir. Bu çeşit kullanımlar, dondurulur. Sığınmadan önceki kullanımları da böyledir. Çünkü bir dinden çıkanın ölü sayılması, düşman topraklarına sığınmasıyla değil, dinden çıkmasıyladır.

[10/106] Aynı şekilde, mirası da dinden çıkışı dikkate alınarak paylaştırılır. Daha önce de belirtilip açıklamıştık. Mirasın hukukiliği dinden çıkma anının bir öncesine dayandırılır. Böylece mirasın geçmesi müslümandan müslümana yapılmış olur.

Delili bir kimsenin dinden çıkışıyla harbî (düşman savaşçı) duruma düşmesidir. Ölüm cezasına çarptırılması da bu yüzdendir. Müslümanlar tarafından ele geçirilen bir harbînin kullanımı, ele geçirilen esirler gibi bekletilir. Ancak esir edilen harbîlerin bekleyişleri, kölelik, ölüm ve hayatlarını bağışlama arasındaki bir bekleyiştir. Dinden çıkan ise ölüm ile yeniden İslam'a dönme arasında bekletilir. Sonra, bir esirin kullanımının dondurulması, kendi kişisel durumu askıya alındığı içindir. Dinden çıkanın durumu da aynıdır.

Bir köleyi, önce dinden çıkan efendisi, ardından da kendisinden başka mirasçı bulunmayan oğlu özgür kılarsa, hiçbirisinin özgür kılma işlemi geçerli değildir. Çünkü dinden çıkanın özgür kılması, geçici olarak dondurulmuştur. Ölümü durumunda geçersiz olur. Mirasçının özgür etmesi ise, henüz mülkiyetine tam olarak girmemiş bir kölede cereyan ettiğinden geçersizdir. Çünkü dinden çıkan ölmeden, mirasçısı malına sahip olamaz. Aksine bu sırada mal, dinden çıkan lehine bekletilir. Dolayısıyla mirasçının bu mal üzerindeki tasarrufu geçerli sayılmaz.

Borcu karşılamayan bir terikenin durumu bundan farklıdır. Böyle bir terike içinde yer alan bir köleyi eğer mirasçı özgür kılar, daha sonra da borç düşerse özgür kılma işlemi geçerlidir. Çünkü burada, miras nedeni tamamlanmıştır. Malın

bekletiliş nedeni alacaklıların hakkıdır. Mülkiyet nedeni tam olduktan sonra yapılan bir özgür kılma, dondurulmaz.

Bizim konumuzda ise, dinden çıkışla miras nedeninin aslı oluşmuş, ancak asıl mal sahibinin hem gerçek, hem de hüküm açısından hayatta olması nedeniyle henüz tamamlanmamıştır. Bir mirasçı da ancak aslın yok olmasından sonra onun yerini alabilir. Bu yüzden, daha sonra sahip olacak olsa bile, mirasçının yapacağı işlemler geçerli sayılmaz.

Özgür kılınmış kölesi ve dinden çıkan babası olan bir oğul ölse, peşinden de baba ölse, bu babanın mirası oğlun özgür kıldığı kölesinin değil, kendi özgür kıldığı kölesinindir.

Daha önce de açıklandığı gibi, her ne kadar miras nedeninin aslı, dinden çıkışla oluşmuşsa da, oğul henüz neden tamamlanmadan öldüğünden hükümsüz kalmıştır. Çünkü mirasçılık nedeni oluştuktan sonra, mirasçının bu neden tamamlanıncaya kadar hayatta kalması koşuldur.

Bu konudaki farklı rivayetler daha önce açıklanmıştı.

Dinden çıkanın dinden çıktıktan sonraki kazancı

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, birisinin dinden çıkışı sırasında kazanmış olduğu mal, savaşsız alınmış ganimet (fey') sayılır.

Ebû Yusuf ve Muhammed, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye karşı, dinden çıkış sırasında kazanılan malı delil gösteriyor ve bu maldaki kullanımının geçerli olduğunu söylüyorlar. Öyleki borcunu bu sırada kazanmış olduğu maldan ödese veya bu malı, borcu karşılığı rehin olarak gösterse, yaptığı kullanımlar geçerli olur. Müslüman olduğu sırada kazanmış olduğu mal da böyledir.

Hanefî âlimlerimizden bu görüşün doğruluğunu teslim eden ve aradaki farka dikkat çekerek meseleyi açıklayanlar da vardır. Buna göre, bir dinden çıkanın dinden çıkışı sırasında kazanmış olduğu maldaki kullanımının geçerli oluşu, onun kendi mülkü olduğu için değil, kazancı olduğu içindir. Çünkü dinden çıkış, mülk edinmeye zıttır. Müslüman olduğu sıradaki kazancında yaptığı kullanım ise, mülkiyetine dayanır. Mülkiyetinin de askıya alınışı konusu yukarıda açıklanmıştı.

Bu nakiller içinde en doğru olan, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, her iki kazancındaki kullanımının da askıya alınacağı ve kişinin ölümü durumunda da geçersiz olacağıdır.

Dinden çıkanın borçlarının ödenmesi

Bir dinden çıkanın geride bıraktığı borçlarının ödenmesi konusunda Ebû Hanîfe'den yapılan nakiller, farklılık göstermektedir.

Ebû Yusuf (rh.a.)'un ondan yaptığı nakle göre, bir dinden çıkanın borçları, dinden çıktığı sırada elde ettiği kazançtan ödenir. Şayet bu kazanç bütün borçları için yeterli olmazsa, geriye kalan borç, müslüman iken olan kazancından karşılanır. Çünkü müslümanken olan kazancı, mirasçılarının hakkıdır. Dinden çıkanın dinden çıktıktan sonraki kazancında ise mirasçılarının bir hakkı yoktur. O tamamen dinden

çıkana aittir. Bu yüzden de dinden çıkan ölüm cezasına çarptırıldığında bu mal, fey' sayılır. Borç ödemesinin de tamamen kendine ait maldan yapılması daha uygundur.

Buna dayanarak, borcun ödemesi için güvence olarak bir malı rehin verme konusunda diyoruz ki; bir dinden çıkanın, borçlarının ödenmesi veya borcu karşılığı rehin verilmesi, yapılması gereken aynı çeşit fiillerdir. Bu nedenle de her iki çeşit işte geçerli sayılır.

Hasan b. Ziyâd'ın Ebû Hanîfe (rh.a.)'den yaptığı nakle göre, dinden çıkanın borçlarının ödenmesine, müslüman olduğu sırada elde ettiği kazançtan başlanır. Eğer bu kazanç yeterli olmazsa, kalanı, dinden çıktıktan sonra elde ettiği kazançtan tamamlanır.

[10/107] Çünkü bir borç, o borçlunun malından ödenir. Bir dinden çıkanın müslümanken sağladığı kazanç da, kendi malıdır. Bu nedenle, mal konusunda mirasçısı onun yerini alır. Bir mirasçı da miras bırakanın yerini, ancak onunla ilgili haklar sona erdikten sonra alabilir.

Dinden çıktığında ve sonrasında elde ettiği kazanç ise, dinden çıkanın mülkiyetine girmez. Dolayısıyla borcun başka imkânlarla ödenmesi mümkün olduğu sürece, böyle bir kazançtan borç ödemesi yapılmaz. Buna dayanarak, şayet bir dinden çıkanın borçlarını ödemeye müslüman olduğu sıradaki kazancı yeterli geliyorsa, bu borçları dinden çıktıktan sonra elde ettiği kazançtan ödemesi veya bu kazançtan rehin vermesi yönünde yapacağı bir kullanım, geçerli sayılmaz.

Züfer'in Ebû Hanîfe (rh.a.)'den nakline göre, bir dinden çıkanın müslüman olduğu sıradaki borçlanmaları, müslüman iken; dinden çıktıktan sonraki borçları da dinden çıkmış iken elde ettiği kazançtan ödenir. Çünkü her iki kazanç üzerindeki hak, biribirinden farklıdır. Her iki kazanç da, bu borçlanmalarla ilgili nedene dayalı olarak elde edilmiş kazançlardır. Dolayısıyla her bir borç, kendine uygun gelirle karşılık bulması için borçlanış zamanındaki kazançlardan ödenir. Böylece nimet külfet dengelenmiş olur.

Züfer (rh.a.)'in kendisi de bu görüşü benimsemiştir.

Dinden çıkanın işlediği cinayetin diyeti

Bir dinden çıkan, diyet ödemek zorunda olduğu bir cinayet işlerse, bu diyeti âkile[202] üstlenmez. Çünkü diyet üstlenmede, yardımlaşma anlamı dikkate alınır. Bu anlam, âkile gücüyle cinayet yükünü göğüsleme imkânıdır. Dinden çıkan bir kimseye de, hiç kimse yardım etmez. Başka ifade ile âkilenin diyeti üstlenmesi,

---

[202] **Âkile:** Sözlükte diyet manasına olan "akl"den türemiş bir kelime olup "diyet ödeyen topluluk" anlamına gelir. Dini bir terim olarak; bir kasıt olmaksızın işlenen cinayetin diyetini ödemekle yükümlü olan kişilerdir. Bunlar genelde katilin, kabîle ve aşiret gibi mensubu bulunduğu topluluk fertler veya suçlunun da aralarında bulunduğu bir kütükte yazılı olanlardır. Bir birlik sancağı altında hareket eden, belli bir kütükte yazılı olan belirli maaş veya prim alan, muharip sınıfından olan kimselerin hepsi âkile olur. Bunların hiçbiri yoksa hazine akile işlevi görür.

kasıtsız cinayet işleyen kişinin bu cinayet yükünü hafifletmek içindir. Dinden çıkan bir kimse de böyle bir yük hafifletmesine layık değildir. Dolayısıyla yaraların ve beden organı kayıplarının diyeti (erş) de dinden çıkanın kendi malından alınır. Başkalarına ait malları gasp ve telef ettiğinde de, bu zararlar aynı şekilde onun kendi malından ödenir. Bütün bunlar, ödemekle yükümlü olduğu birer borç sayılır.

Dinden çıkan bir kimsenin önceden malı olmaz da, sadece dinden çıktıktan sonra kazandığı malı bulunursa, bütün borçlar bu maldan ödenir. Çünkü bu mal, sonuçta onun kazancıdır. Efendisiyle özgürlük anlaşması yapmış bir kölede olduğu gibi, onun borcunu ödemeye harcanır.

Dinden çıkana karşı işlenen cinayetin hükmü

Dinden çıkmış bir kimseye yönelik işlenen bir cinayet ise, hederdir (karşılıksız kalır). Çünkü cinayette, kişinin can dokunulmazlığı göz önünde tutulur. Dinden çıkan bir kimsenin de, dinden çıkmasıyla can dokunulmazlığı sona ermiştir. Dolayısıyla ona yönelik işlenen bir cinayet, karşılıksız kalır.

Müslüman birisi, bir başka müslümanın elini bilerek veya yanlışlıkla kesse, daha sonra eli kesilen kişi İslam dinini terketse, ardından da bu el kesmenin etkisiyle ölse veya dinden çıkışı nedeniyle öldürülse; yahut da kaçıp dârülharbe sığınsa, el kesen kişi kasten kesmişse, bu elin diyetini kendi malından öder. Yanlışlıkla kesmişse âkilesi tarafından ödenir.

Çünkü el kesme, ödemeyi gerektiren bir cinayettir. Eli kesilen kişinin dinden çıkması nedeniyle can dokunulmazlığı sona erdiği için, yarası azarak başka organlara sirayet etmiş ve ölüme nedeniyet vermiş kabul edilemez. Dolayısıyla iyi olmuş bir el kesimi gibi kabul edilerek, eli kesen kişi yalnız el diyeti ile yükümlü tutulur.

Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre böyle bir kimse, dârülharbe sığınmadan önce yeniden İslam'a dönse, daha sonra da bu cinayet onun ölümüne yol açsa, istihsana göre onun elini kesen, bütün bedeninin diyetini vermek zorundadır.

Muhammed ve Züfer (rh.a.)'e göre ise, kıyas uygulanır. El kesen kişi sadece elin diyetini ödemekle yükümlü tutulur. Çünkü yara sirayeti, o kişinin dinden çıkmasıyla can dokunulmazlığı sona erdiği için, kesintiye uğramıştır. Bu kişinin daha sonra yeniden İslam'a dönmesi can güvenliğinin bir ara kesintiye uğramadığı anlamına gelmez. Sirayet hükmü, kesintiye uğradıktan sonra yeniden geri dönmez. Bu cinayete dayalı olarak ölmesi, başka bir nedene dayalı ölmesiyle aynı hükmü alır.

Görmez misin bu şekilde eli kesilen bir kimse, kaçarak dârülharbe sığınsa, sonra geri dönse, sonra da bu yaralamanın etkisiyle ölse, elini kesmiş olan kişi yalnız kesilen elin diyetiyle sorumlu tutulur. Dârülharbe sığınmadan önce ölmesi durumunda da hüküm yine böyledir.

Diğer yandan, böyle bir cinayetin ve yara sirayetinin dikkate alınarak hareket edilmesi, kendisine karşı suç işlenen kişinin bu suçtan kaynaklanan tazminat

isteme hakkından dolayıdır. Bu kişi, dinden çıkmasıyla tazminat isteme hakkının düşmesinden sonra, yaralamanın sirayeti durmuş ve yarası iyi olmuş birisi gibi olur.

Bu durum, eli kesilen bir kölenin durumuna benzer. Elini kestiği bir köleyi, efendisi özgür kılar veya başkasına satarsa, köle üzerindeki mülkiyeti sona erdiği için, yara sirayeti önlenmiş, yara da iyi olmuş kabul edilir.

Yara iyi olduktan sonra, yaranın etkisine dayalı olarak hakkın geri verilmesi isteminde bulunamaz. Yara etkisinin hükmünü isbat konusunda, eli kesilmiş olan kimsenin sonradan İslam'a dönmesiyle, dönmemesi eşittir. Arada bir hüküm farkı yoktur.

[10/108] Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre -daha önce de açıklandığı gibi- dinden çıkan bir kimsenin, dinden çıkışıyla hakkı askıya alınır. Ne zaman yeniden İslam'a dönerse bu hak askıya alınması da sona erer. Sonradan ortaya çıkan bu durum, sanki hiç olmamış gibi kabul edilir.

Satılan veya özgür edilen bir kölenin durumu bundan farklıdır. Çünkü böyle bir durumda, efendinin köle üzerindeki mülkiyeti tamamen sona erer. Cinayet ise efendinin mülkiyeti sırasında cereyan etmiştir.

Bu durumdaki bir köle ile dinden çıkan arasındaki farkı, kölelerdeki cinayet ödemesinde mülk olma niteliğinin dikkate alınır olması daha iyi açıklar.

Bunun için, yarası azmaya başlayan bir kölenin maliyeti, kademe kademe eksildiğinden, ödemesi de aynı şekilde kademe kademe artarak gerekir. Kölenin özgür edilmesiyle de, bu zorunluluk temelden yok olmuştur. Satılması durumunda da, cinayet diyetini alma hakkı olan kişi açısından yok sayılır.

Bir organın ödemesi ise, taşıdığı can dikkate alındığı içindir. Bu can da, o kişinin dinden çıkmasıyla yok olmaz.

Ancak can dokunulmazlığı koşuldur. Bu koşulun, ödemenin gerekli olması için ödeme nedeninin ilk başladığı anda bulunması göz önünde tutulur. Daha sonra eli kesilmiş olan bu kişinin ölümünün kesinleşmesiyle, hüküm de kesinleşmiştir. Ölüm anında can dokunulmazlığının bulunup - bulunmaması ise dikkate alınmaz.

Bu durum şuna benzer: Bir efendi kölesine; "Şu eve girersen özgürsün" der, sonra onu satar, ardından da tekrar satın alır, bundan sonra da köle, o eve girerse aynı gerekçeyle özgürlüğüne kavuşur.

Şayet eli kesilen kişi, kaçar düşman topraklarına sığınır, hâkim de düşman ülkeye sığınmış olduğu yolunda karar verirse, o kişi hükmen ölü sayılır. Cinayet hükmünün devamı da, canın devamına bağlıdır. O kişinin, hükmen ölü sayılırken diri kabul edilmesi mümkün değildir. Çünkü bir konuda hüküm verilirken hakkında karar verilecek konunun ortada olması gerekir. Ortada konu yoksa, böyle bir karar da düşünülemez.

Şayet hâkim, dinden çıkanın düşman topraklarına sığınmış olduğuna karar vermemiş ise, doğrusu bu konuda fıkıh âlimleri arasında yukarıda geçen görüş farklılıklarının olduğudur.

Bizim Hanefî âlimlerimizden, bir önceki görüşü kabul ederek; bu durumdaki bir kişi, dârülharbe sığınmakla harbî olur, diyenler vardır. Harbî olan bir kişi de İslam ülkesinde bulunan kimseler açısından ölü hükmündedir.

Bu yüzden düşman topraklarına sığınan kişi, kadın olsa ve düşmandan diğer düşman kadınları gibi esir alınsa, bu sığınışla yara sirayeti tamamen kesintiye uğramış sayılır. Düşman topraklarına sığınmadan önceki durum ise bundan farklıdır.

Bunu şu şekilde açıklamak mümkündür: Dinden çıkış, sonradan meydana gelmiş bir durumdur. Bu durum kesinleşmeden yeniden ortadan kalkarsa, sanki hiç olmamış sayılır.

Bu örnek, satın alınan ve henüz teslim alınmadan şaraplaşan üzüm şırasına benzer. Daha sonra bu şarap, mayalanıp sirkeleşirse, yapılmış olan akit geçerli bir akit olarak kalır. Akit kesinleştikten sonra şaraplaşma yüzünden bir süre kesintiye uğramış olması dikkate alınmaz.

Bu şekilde satın alınan bir şıra şaraplaşsa, hâkim akdin bozulmasına karar verdikten sonra da şarap sirkeye dönüşürse, yine akdin hükmü yukarıdaki gibidir.

Düşman ülkeye sığınmakla hüküm kesinleşmişse –özellikle de hâkim bu konuda karar vermişse- bundan sonra kararın sonucunun artık ortadan kalkma olasılığı dikkate alınmaz. Düşman ülkeye sığınmadan önceki durum ise bundan farklıdır.

Şayet dinden çıkan, el kesen kişi ise ve eli kesilen kişi, bu yaranın etkisiyle müslüman olarak ölmüşse, o zaman duruma bakılır:

Eğer el kasıtlı olarak kesilmişse, bu kesmeden dolayı eli kesilene herhangi bir hak doğmaz. Çünkü kasıtlı cinayetlerde, verilmesi gereken ceza kısastır. El kesen kişinin dinden çıkışı yüzünden öldürülmesi veya ölmesiyle, kısas konusu, kısas uygulanacak kişi ortadan kalkmıştır.

Şayet el, yanlışlıkla kesilmişse, el kesenin âkilesi, tam diyet öder. Çünkü cinayet işleyen kişi, cinayeti işlediği sırada müslümandı. Yanlışlıkla cinayet işleyen bir kimsenin işlemiş olduğu cinayetinin diyeti, âkilesinin borcudur. Yaranın diğer organlara sirayetle azarak o kişinin ölümüne neden olması, cinayetin bir öldürme olayı olduğunu açığa çıkarır. Bu yüzden de yanlışlıkla cinayet işleyenin âkilesi, tam diyet öder.

Dinden çıkan kadın ile ilgili hükümler

Şayet cinayet işleyen kişi, bu cinayeti dinden çıkmış iken işlemişse, yanlışlıkla işlediği cinayet diyeti -daha önce açıklandığı gibi- onun kendi malından alınır. Bir dinden çıkanın cinayet diyetini ödemekle hiç kimse yükümlü değildir.

Hanefî âlimlerine göre, dinden çıkan bir kadın öldürülmez. Hapsedilir. Yeniden İslam'a dönmesi için zorlanılır.

Şâfiî (rh.a.)'ye göre ise, dinden çıkan bir kadın, yeniden İslam'a dönmezse öldürülür.

Ebû Yusuf (rh.a.) da başlangıçta bu görüşteydi. Daha sonra bu görüşten döndü.

Hasan b. Ziyâd, Ebû Hanîfe (rh.a.)'den şöyle bir nakilde bulunur: Dinden çıkan bir kadının, küçük aralıklarla hapisten çıkarılması, otuz dokuz kırbaç vurularak cezalandırılması, sonra yeniden hapse konulması gerekir. Bu uygulama, İslam'a dönünceye veya ölünceye kadar devam eder.

Şâfiî (rh.a.), görüşüne şu hadisi delil gösterir:

مَن بَدَّلَ دينهُ فاقتُلُوهُ

"Kim dinini değiştirirse, onu öldürün [203]*"*

[10/109] Bu hadiste kullanılan "kim"kelimesi, erkek – kadın herkesi içine alır. Nitekim;

﴿ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ﴾

"Sizden Ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun!" (el-Bakara 2/185) âyetindeki "kim" kelimesi de hem erkeği, hem de kadını içine alır.

Hadisteki bu ifadeden, öldürmeyi gerektiren nedenin, din değiştirmek olduğu ortaya çıkar. Çünkü Allah ve Rasûlü'nün dile getirdiği bu çeşit ifadeler, o konudaki hükmün illetini (hükmün üzerine bina edildiği asıl nedeni) açıklamak içindir. Sözü edilen bu kadın da, dinini değiştirmiştir.

Bir hadiste, Resûlüllah (s.a.v.), "Ümmü Mervân" denilen bir kadını dinden çıktığı için öldürtmüştü.

Ebû Bekir (r.a.)'in de "Ümmü Karfe" denilen ve dinden çıkan bir kadını öldürttüğü nakledilir.

Ayrıca İslamiyet'i terkeden bir kadının inandığı din, daha önceden bâtıl olduğunu itiraf ettiği bir dindir. Dolayısıyla o da, aynı durumda olan bir erkek gibi öldürülür.

Diğer yandan ölüm, dinden çıkışın bir cezasıdır. Çünkü Hak dini ikrar ettikten sonra dönüp onu inkârda bulunmak, suçların en büyüklerindendir. Bu yüzden dinden çıkan bir kimsenin öldürülmesi tamamen Allah'a ait bir hak (kamu hakkı) sayılmıştır. Bütünüyle Allah'a ait olan bu çeşit bir hak, (önceden kabullendiği kurulu düzene karşı gelme suçunun karşılığı olan) bir çeşit cezadır. Çünkü, hırsızlık

---

[203] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/217; Buhârî, İstitâbetü'l-mürted, 2; İbn Mâce, Hudûd, 2; Ebû Dâvûd, Hudûd, 1; Tirmizî, Hudûd, 25; Nesâî, Tahrîmu'd-demm, 14.

ve içki cezalarında olduğu gibi, işlenen suçlara karşı verilen cezalar (had cezaları) konusunda da , erkeklerle kadınlar eşittirler.

Buradan da anlaşılıyor ki, dinden çıkmakla işlenen suç, asıl olarak kâfir olarak kalma suçundan daha ağırdır. Çünkü ikrardan sonraki inkâr, diğer haklar konusunda da olduğu gibi, baştanberi inkârda ısrardan daha ağırdır.

İşlediği cinayet ağır olmayan birisinin öldürülmemesi, aynı türden işlediği cinayetin ağır olması durumunda o kişinin öldürülmeyeceği anlamına gelmez.

Diğer yandan, baştanberi kâfir olan bir kadınının bu küfrü, müslümanlara karşı savaşması, büyücülük yapması veya kraliçe olup müslümanlara karşı savaşa kışkırtıcı olması gibi nedenlerle küfrü ağırlaştığında, o da öldürülür.

Bunun gibi, dinden çıkan bir kadının suçu da ağırdır; dolayısıyla öldürülür. Bunun delili, dinden çıkan bir kadının hapsedilmesi, tazir yoluyla cezalandırılabilmesi ve dinden çıktıktan sonra yeniden İslam'a dönmesi için zorlanabilmesidir. Bütün bu tür cezalar, henüz hiç müslüman olmamış kâfir bir kadına uygulanmayan şeylerdir.

Aynı şekilde yaşlı insanlar, manastırlarda yaşayanlar, rahipler, rahibeler ve papazlar da müslüman olurlar; sonra da dinden çıkarlarsa öldürülürler. Bunlar, baştan beri kâfir olduklarında öldürülmeyen kimselerdir.

Kör ve yatalak gibi bedensel özürlülerin durumu da böyledir.

Aynı şekilde, baştan beri kâfir olan bir köle de öldürülmez. Bu da, kâfir bir esirin köle edinilmesi şeklinde gerçekleşebilir. Müslüman olan bir kölenin dinden çıkması durumunda ise, köleliği öldürülmesine engel oluşturmaz.

Ayrıca, asıldan kâfir olan esir bir kadın, hayatta bırakılırken kendi hakkında karar verme yetkisine sahip özgür bir kadın olarak bırakılmaz. Müslümanların kendisinden yararlanması için esir alınıp câriye edinilir. Aynı şekilde dinden çıkan bir kadın da kendi durumunda serbest bırakılamaz. İslam topraklarındaki bir kadının sonradan câriye edinilmeyeceği konusunda da görüş birliği vardır. Dolayısıyla dinden çıkan bir kadının öldürüleceği görüşündeyiz.

Biz Hanefîlerin bu konudaki delillerimiz şöyledir: Resûlüllah (s.a.v.), kadınların öldürülmesini yasaklamıştır. Bu konuda iki hadis vardır:

Birincisi; Rabâh b. Rebîa (r.a.)'nın naklettiği şu hadistir: Resûlullah (s.a.v.), savaşlardan birinde bir grup askerin bir şeyin çevresinde toplandığını görmüş ve nedenini sormuştu. Sahâbîler; "öldürülmüş bir kadına bakıyorlar," diye cevap verdiler. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.);

لَوْ أَدْرِكَ أَحَدٌ خَالِداً وَ قَالَ لَهُ : لا يَقْتُلَنَّ عَسِيفاً وَ لَا ذُرِّيَّةً

"Biriniz Hâlid'e yetişsin, çalıştırılan işçileri, kadın ve çocukları öldürmemesini söylesin,[204]*"* buyurmuştur.

İkincisi de; Abdullah b. Abbas (r.a.)'ın naklettiği şu hadistir. Resûlüllah (s.a.v.), öldürülen bir kadın görerek; *"Bu kadını kim öldürdü?"* diye sordu. Sahâbîlerden biri; "Ey Allah'ın Resûlü ben!" diye cevap verdi ve olayı şöyle anlattı: "Onu arkama atın terkisine bindirmiştim. Beni öldürmek için kılıcımı ele geçirmeye çalıştı, ben de öldürdüm." dedi.

Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.);

ما شَأْنُ قتْلِ النِّسَاء وَارِهَا وَلا تَعُدْ

"Kadınları öldürmek bizim şanımızdan değildir: Onu göm ve bir daha böyle bir iş yapma!"[205] buyurmuştur.

Mekke'nin fethi günü de öldürülen bir kadın görmüş ve;

ها مَا كَانتْ هذه تُقاتِلْ

"Şuna bak! Bu kadın savaşmıyordu![206]*"* diye doğru bulmadığını belirtmişti.

Buradan da ortaya çıkıyor ki, bir düşmanın öldürülmeyi hak etmesi, müslümanlarla savaşmasından dolayıdır. Kadınlar ise öldürülmezler. Çünkü onlar savaşçı değildirler.

Bu konuda baştan beri kâfir olmakla, sonradan kâfir olma arasında fark yoktur.

[10/110] Karşı görüş sahiplerinin delil olarak naklettikleri hadis, açık anlamıyla uygulanan bir hadis değildir. Çünkü din değiştirmek, bir kâfirin müslüman olması durumunda da gerçekleşir. Buradan da öğreniyoruz ki, kelimenin anlamı âmmdır, geneldir. Ancak, İslam dininden dönen kişi için özel anlamda kullanılmıştır. Biz de özel anlamda kullanıyor ve yukarıda aktardığımız delillere dayanarak bu ifadeyle erkeklerin kastedildiğini söylüyoruz.

Resûlüllah (s.a.v.) zamanında öldürülen kadın, bir savaşçıydı. Ümmü Mervân hem savaşan hem de başkalarını savaşa yüreklendiren bir kadındı. Kabilesinde sözü dinlenir, itaat görürdü.

Ümmü Karfe'nin ise otuz tane oğlu vardı. Onları müslümanlarla savaşa kışkırtırdı. Onun öldürülmesi oğullarının gücünü kırdı.

---

[204] Ebû Dâvûd, Cihad 111; İbn Hibbân, *Sahih*, XI/110; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, V/72; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/82.

[205] İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VI/483; Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/22; Buhârî, Cihâd 145; Müslim, Cihâd 24; Ebû Dâvûd, Cihâd 111; Nesâî, Cihâd 30.

[206] İbn Hibbân, *Sahih*, XI/110; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, III/396.

Ayrıca Ümmü Karfe'nin öldürülüşü, Ebû Bekir (r.a.)'in bu öldürmede kamu yararı gördüğüne ve siyasi bir gerek duyuşuna yorumlanır. Nitekim bunun bir benzeri olarak, Resûlüllah (s.a.v.)'ın vefatında tef çalarak gürültü ve şamata yapan kadınların ellerinin kesilmesini de emretmiştir.

Bu meselenin fıkhî açıklaması şudur: Dinden çıkan bir kadın, artık kâfirdir. Baştan beri kâfir olan kadınlar nasıl öldürülmüyorsa o da öldürülmez. Ayrıca ölüm, dinden çıkışın bir cezası değildir. Aksine dinden çıkan kişinin kâfirlikte ısrarı ve inadı nedeniyle hakettiği bir cezadır. Görmez misin dinden çıkan kişi yeniden İslam'a dönse, küfürde ısrarlı olmadığından, cezası da düşer. Hakkkında ceza kesinleşen böyle bir kişiden bu ceza tevbe ile düşmez. Nitekim had cezaları böyledir. Cezayı gerektiren nedenler devlet başkanı önünde açık bir şekilde ortaya çıktıktan, suç ispat edildikten sonra, suç işleyen kişinin tevbesi, bu cezaları düşüremez. Mesela; yerleşim merkezleri dışında yol kesen, yağmada bulunan kişilerin cezaları da tevbeyle düşmez. Bunların tevbesi, devlet gücü tarafından ele geçirilmeden önce pişman olup mal sahiplerine aldıkları malları geri vermeleriyle mümkündür. Bu şekilde bir tevbeden sonra, devlet başkanı önünde ölüm cezasını gerektiren nedenler oluşamaz.

Şu açıklama bu konuya daha bir netlik kazandırır. Din değiştirmek de, baştan beri kâfir olmak da işlenecek suçların en büyüğüdür. Ancak bu çeşit suç, kişi ile Rabb'ı arasındadır. Dolayısıyla cezası da, her şeyin karşılık bulduğu Hesap gününe bırakılır.

Cezaların amacı

Dünyada acil olarak uygulanan ceza, kullara yönelik yarar sağlayan meşru siyasi uygulamalardan ibarettir. Örnek olarak kısas cezası, can güvenliğini sağlamak; zina cezası, nesebleri ve meşru aile hayatını korumak; hırsızlık cezası, malları güvence altına almak; iftira cezası, iffetlere dil uzatılmasını önlemek ve içki cezası, insan aklını koruma altına almak için verilen cezalardır.

Dinden çıkma cezasının nedeni

Bir kimsenin küfürde ısrarı, onu müslümanlara karşı savaşan birisi konumuna sokar. Dolayısıyla, bu savaşçı tavrının önünü almak için o kişi öldürülür.

Ancak Allahu Teâlâ, bazı yerlede, öldürme hükmünün illetini indirdiği âyetle belirtmiştir. Nitekim bir âyette;

﴿ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ ﴾

"Eğer onlar sizlere karşı savaş açarlarsa siz de onları öldürün," (el-Bakara 2/191) buyurulmuştur.

Bazen de bu illete götüren nedeni açıklamıştır. Buradaki neden de Allah'a ortak koşmadır.

Kâfir olan bir kimsenin öldürülmesinin hukuki olma nedeninin savaş durumu olduğu kesinleştiğine göre; deriz ki; bir kadın gerçek anlamda savaş niyeti taşımaz.

Dolayısıyla kadın ne baştan beri kâfir olduğu için, ne de sonradan küfre döndüğü için öldürülebilir. Fakat hapsedilir. Nitekim baştan kâfir olan bir kadının hapsedilmesi de meşrudur. Böyle bir kadın, esir alınıp câriye edinilebilir. Câriyelik de bir çeşit özgürlük kısıtlamasıdır. Bir çeşit hapistir. Câriye olan bir kadın kendi hakkında karar verme yetkisini yitirir.

Diğer haklarda da olduğu gibi, ikrarından dönen her kişinin hapsedilmesi meşrudur. Haklar konusunda hapsin meşru oluşu, ne kadının küfrü, ne de savaşma durumunun dikkate alınmasından dolayıdır.

"Suçun ağırlaşması" diye iddia edilen şey, güç kazanmaz. Yapılan ikrardan geri dönmek veya tanıkla isbat edilen bir suçu inkârda ısrar etmek hüküm ve sonuç açısından birbirine eşittir. Hatta bir bakıma suçta ısrar, daha ağır bir durumdur. Çünkü bir kimse, dinden çıkmış olduktan sonra yeni inancında onaylanmaz. Henüz kabul görmeyen ve kesinlik kazanmayan bir şey, kesinlik ve istikrar ifade eden bir şeyden daha zayıftır. Bazı niteliklerle suçların ağırlaştığı prensip olarak kabul edilse bile, baştan beri kâfir olan bir kimsenin, küfrü sırasındaki suçun ağırlaşmasını - Arap asıllı müşrike kadınlarda olduğu gibi-, daha çok dikkate alınmalıdır. Halbuki, Allah'a ortak koşan o Arap asıllı kadın nasıl öldürülmüyorsa, dinden çıkan bu kadın da öldürülmez.

Fakat bir kadının savaşçı, kraliçe veya büyücü birisi olması durumunda öldürülmesi ise, bu çeşit kadınların zararını önlemek içindir.

Bizim üzerinde durduğumuz konuda ise, dinden çıkan bir kadını öldürmeyip hapsetmek ve önceden de açıklandığı gibi onu müslüman olmaya zorlamakla, zaten varılmak istenen sonuca ulaşılmış olur.

[10/111] Kölelik niteliği ise, baştan beri kâfir olan bir kişinin öldürülmesini engelleyemez. Kâfirlerin köleleri de, özgürleri gibi öldürülür. Esir alıp köle edinmek ise, bir çeşit hayat güvencesi vermek sayılır.

Kendilerinden cizye alınması câiz olan kimselerle zimmet akdi yapıldığında, o kimselerle savaş durumu son bulur. Harp durumu Arap müşrikler ve dinden çıkanlar gibi kendilerinden cizye alınması câiz olmayan kimselerle ise devam eder. Böyle kimselerden cizye alınmaz. Dolayısıyla kendileriyle zimmet akdi yapılarak, onlara karşı yürütülen savaşa son verilemez.

Yaşlı bir kimse, baştan beri kâfir olduğunda, askerler onun görüşlerinden yararlanıyorsa, öldürülür. Dinden çıkma ise, mutlaka fikir yürütme yeteneği olan bir kimseden beklenebilir.

İslam'da ruhbanlık

İslam'da ruhbanlık konusuna gelince; İslam'a girmiş bir kimsenin, bir kenara çekilip bütün insanlardan uzaklaşması, dünya ile ilgisini kesmesi gerçeğe ters durumdur. Çünkü Hak Din'e yardım, onu yüceltme her müslümanın yerine getirmekle zorunlu olduğu bir görevdir. Resûlüllah (s.a.v.),

لا رهبانيّة في الإسلام

"İslamda ruhbanlık (dünya ile ilgiyi kesip insanlardan uzaklaşmak) yoktur,[207]*"* buyurmuştur.

Neden gerçekleşmeden, hüküm sabit olamaz.

Bizim Hanefî âlimlerimiz (rh.a.), Arap müşriklerinden bedensel özrü olan kimselerin hükmü konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir:

Bir kısım âlimler, bu çeşit kimselerin baştan beri kâfir olduklarında öldürülecekleri görüşündedirler. Çünkü bir derde, bir afete yakalanma, zimmet akdine benzer. Zimmet akdiyle, savaş son bulur. Ancak, baştan beri kâfir olan bir kısım insanlara karşı savaş, zimmet akdiyle nasıl sona ermiyorsa, aynı şekilde afetle de sona ermez. İşte bu görüşe göre, dinden çıkan bedensel özürlü kimseler de öldürülürler.

Bir başka görüşte de denildi ki; uğranılan afet, dişiliğe benzer. Çünkü bu afetle kişinin bedeni, savaşa uygun olmaktan çıkar. Bu görüşe göre, özürlü duruma düşen kimseler, baştan beri kâfir olduklarında nasıl öldürülmüyorlarsa dinden çıktıktan sonra da öldürülmezler.

Dinden çıkan bir kadının öldürülmeyeceği sabit olduktan sonra deriz ki; kaçıp düşman topraklarına sığınan dinden çıkmış bir kadın, esir alınıp câriye edinilebilir. Bu konuda sahâbîler görüş birliği içindedirler.

(Yalancı Peygamber Müseylime'nin kabilesi) Benû Hanîfe dinden çıktığında, Ebû Bekir (r.a.), onların kadınlarını esir alarak câriye yapmıştır. Hatta bu câriyelerden biri Ali (rh.a.)'nin payına düşmüş, oğlu Muhammed b. Hanefiyye (rh.a.) bu câriyeden dünyaya gelmiştir.

Âsım, Ebû Rezîn'den, o da İbn Abbas (r.a.)'tan bu çeşit kadınlar konusunda şöyle bir nakilde bulunur: Bir kadın, dinden çıktığında öldürülmez; yakalanıp câriye edinilir. Çünkü o da, harbî (düşman ülke vatandaşı) olan bir kadın hükmündedir. Harbî olan kadınların da esir alınarak câriye edinilmesi meşrudur.

Zâhirü'r-rivâye'ye göre, dinden çıkan bir kadın, İslam ülkesinde bulunduğu sürece câriye edinilemez. Çünkü bir kadının özgürlüğü, İslam ülkesinde güvence altında bulunması güç kazanan özgürlüğü; yalnız dinden çıkmış olmasıyla ortadan kalkmaz. Çünkü özgürlük, köleliği engeller. Ayrıca İslam ülkesi, esir alıp köle edinme ülkesi değildir.

en-Nevâdir'de Ebû Hanîfe (rh.a.)'den, dinden çıkan bir kadının yakalanıp câriye edinileceğine dair görüş nakledilir. Bu görüşün delili şudur: Biz, dinden çıkan bir erkeği, yakalanmış ve güvence akdi olmayan bir harbî gibi kabul etmişsek, dinden

---

[207] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/82.

çıkan bir kadının da onun gibi, ele geçirilen ve güvence akdi olmayan bir kadın kabul edilmesi ve ülkemizde olsa bile yakalanıp câriye edinilmesi gerekir.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, bir kadın dinden çıktıktan sonra kendine ait olan bir malda kullanımda bulunsa, dârülislâmda yaşadığı sürece bu kullanımı geçerli sayılır. Çünkü o, tamamen kendine ait bir malda kullanımda bulunmuştur. Onun durumu erkeğinkinden farklıdır. Ebû Hanîfe erkekle kadın arasındaki farka dikkat çekerek şöyle der: Kadın öldürülmez; erkek ise öldürülür.

Bunun anlamı şudur: Mal güvenliği, can güvenliğine bağlıdır. Bir kadının da dinden çıkmasıyla can dokunulmazlığı sona ermez; dolayısıyla dinden çıkan bir kadın, öldürülmez. Bu konuda erkekten farklıdır. Dolayısıyla malı da güvence altında oluşu korur.

Bundan dolayıdır ki, kaçıp düşman ülkeye sığındığında yaptığı kullanım, erkeğin kullanımıyla eşittir. Çünkü düşman ülkeye sığındığında can dokunulmazlığı sona erer. O andan itibaren yakalanıp câriye edinilebilir. Özgürlüğünü yitirerek câriye durumuna düşmek bir kadın için hüküm açısından telef olmak sayılır. Malının dokunulmazlığı da, canı gibidir.

[10/112]

Dinden çıkan bir kadın, hapiste iken ölse veya kaçıp düşman ülkeye sığınsa, malı mirasçıları arasında paylaştırılır. Bu konuda müslüman iken kazandığı mal ile dinden çıktıktan sonra kazandığı mal arasında fark yoktur. Yukarıda açıkladığımız gibi, bir kadın dinden çıktıktan sonra da dokunulmazlığı devam eder. Dolayısıyla her iki kazanç da onun mülkü sayılır ve miras olarak yakınlarına geçer.

Dinden çıkan birisinin mirasında eşinin payı

Ancak böyle bir kadının kocası, onun mirasını alamaz. Çünkü bir kadın dinden çıkmakla, kocasıyla olan nikah bağı sona erer. Ölüm hastalığına yakalanmış bir kimse olarak da kabul edilmeyeceği için, ölüm döşeğinde olup kocasına miras vermekten kaçan bir kadın konumunda da değildir.

Dinden çıkıp, düşman ülkeye (dârülharbe) sığınan bir kadının kocası, kadının henüz bekleme süresi (iddeti) bitmemiş bile olsa, onun kızkardeşiyle evlenebilir. Çünkü bu durumda o kadın, harbiye sayılır (dârülharp vatandaşı). Kocası açısından ölü hükmünü alır. Hanımı ölen bir kimse de, hanımının kızkardeşiyle evlenebilir.

Diğer yandan harbiye bir kadın, müslüman kocadan iddet beklemez. Çünkü kadının iddet beklemesi, kocasının onun üzerindeki bir hakkıdır. Ülke farklılığı ise, böyle bir hakka engeldir. Şayet daha sonra esir alınır veya tevbe edip müslüman olarak geri dönerse, bu durum kızkardeşin nikâhına zarar veremez. Çünkü bir kadından iddet düştükten sonra o kadın yeniden dönüp iddet beklemez.

Böyle bir kadın, tevbe ederek tekrar müslüman olup geri dönse, eski kocası o anda onunla evlenebilir. Çünkü kadın, o anda herhangi bir nikah altında olmadığı gibi, herhangi bir iddet de beklememektedir.

Eğer dinden çıkan bir kadın düşman topraklarında iken esir alınır ve İslam ülkesine getirilirse, -düşman ülkeye sığınmadan önce de zorlanacağı gibi- İslam'a girmesi için zorlanılır.

Şayet dinden çıkan kadın düşman topraklarında doğum yapar, ardında da çocukla birlikte esir düşerse, çocuğu da kendisi gibi ganimet sayılır. Çünkü onun çocuğu da, onun hükmünü alır. O da esir edilmiş bir düşman kadın konumundadır. Dolayısıyla çocuğu da bu konumdadır.

Dinden çıkan bir kadın, devlet başkanının huzuruna çıkarıldığında; "Ben dinden çıkmadım, Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna şehâdet ediyorum," dese, onun bu sözleri tevbe sayılır. Daha önce de açıklandığı gibi, dinden çıkan bir kimsenin tevbesi, Allah ve Resûlü'ne inandığını ikrar eden kelimeleri söylemesi ve geçtiği dinin inançlarından her yönüyle uzak olduğunu ifade etmesiyle olur. Bu da huzurda söylediği bu sözlerle gerçekleşmiş sayılır. Çünkü bu şekilde bir inkâr ve peşinden şehadet kelimelerini söyleme, o inançtan uzak olduğunu ifadenin en doruk noktasıdır. Bunun içindir ki, böyle bir inkâr ve ikrar hem kadın hem de erkekten tevbe sayılır.

Dinden çıkan bir erkek köle, dinden çıkışı nedeniyle öldürülür. Çünkü o da, özgür bir kimse gibi savaşma gücüne sahiptir. Şayet öldürülürse, kazancı efendisinindir. Çünkü efendisi, ona sahip olmakla, onun yerine kazancını alma hakkına da sahiptir.

Dinden çıkan bir câriye ise öldürülmez; hapsedilir. Çünkü özgür bir kadın gibi, câriyenin yapısı da savaşa uygun değildir. Eğer bu câriyenin sahipleri, onun hizmetine ihtiyaç duyuyorlarsa, câriye onlara verilir. Kendilerine câriyeyi İslam'a girmeye zorlamaları emredilir. Kulun kendine ait bir maldaki hakkı, Allah'a ait haktan önce gelir. Çünkü kul muhtaçtır. Ayrıca, her iki hakkı birleştirme imkânı da vardır. Allah'a ait hak, bu câriyenin İslam'a zorlanmasıdır. Câriyenin efendisi, bunu devlet başkanı adına üstlenebilir. Böyle olunca da câriye, hem hizmetinden yararlanılması, hem de İslam'a dönüşe zorlanması için efendisine verilir.

Bir câriyenin veya efendisiyle özgürlük anlaşması yapan bir kölenin dinden çıktıktan sonra işlediği bir suç, diğer zamanlardaki işledikleri suç ile aynı hükmü taşır. Çünkü, efendinin onlar üzerindeki mülkiyeti, onlar dinden çıktıktan sonra da devam eder.

Özgürlük anlaşması yapan bir köle, dinden çıktıktan sonra, önceden de olduğu gibi kendi kazancını elinde tutma ve malında kullanımda bulunma hakkına sahiptir. Dolayısıyla işlediği cinayetin diyeti de onun kazancından ödenir.

Dinden çıkmış olduğu sırada köleye karşı işlenen bir cinayet ise, hederdir (karşılıksız kalır). Erkeklerde heder oluşunun nedeni, dinden çıkan erkeklerin dinlerini terk etmeleriyle ölüm cezası hak edişleridir. Ölümü hak eden bir kişiyi öldüren de câni değil, iyilik eden bir kimse sayılır.

Kadınlarda heder oluşun nedeni ise, dinden çıkan bir câriyeyi öldürmenin, dinden çıkan özgür bir kadını öldürmekle aynı hükmü taşımasındandır. Dinden çıkan özgür bir kadını öldüren kimse de, her ne kadar câiz olmayan bir fiil işlemişse de, herhangi bir ödeme cezasına çarptırılmaz. İşlediği bu suçtan dolayı, uygun bir ceza ile cezalandırılır. Dinden çıkan bir câriye öldürüldüğünde de hüküm böyledir.

Burada câriyeyi ayrıca belirtti. Çünkü, bazı fıkıh âlimleri dinden çıkan bir câriyenin öldürülebileceği görüşündedirler. Diğer yandan dinden çıkan bir câriye, düşman kadın konumundadır. Düşman olan bir kadın da öldürülmez. Şayet birisi düşman bir kadını öldürürse, her hangi bir ödemede bulunmaz. Dinden çıkan bir câriyeyi öldüren de böyledir.

[10/113] "Niçin dinden çıkan bir kadın, bizim ülkemizde iken yakalanıp câriye edinilemiyor?" denecek olursa, biz de; "İslam ülkesinde güvence altında olma niteliği devam ettiği için", deriz.

Yurt içinde güvence altına alınan bir kimsenin can ve mal dokunulmazlığının tam olması, köle edinmeye engeldir. Bu zorunluluk, sırf kan değeriyle değerlendirilmez. Nitekim hakkında recm hükmü verilen bir kimse de böyledir. İslam ülkesinde güvence altında olmak ile, kanın heder olması birlikte olabiliyorsa, aynı farklı durumda dinden çıkan bir kadında da birlikte yan yana gelebilir. Dolayısıyla dinden çıkan bir kadın, hem İslam ülkesinde düşman bir kadın, hem de özgür kadın konumunda olabilir.

Bir kimse, dinden çıkan kölesini veya câriyesini satacak olsa, bu satış onlar üzerindeki mülkiyet ve kölelik niteliği dinden çıkmadan sonra da devam ettiği için câizdir.

"Bir alım-satım akdinin câiz olması, mal olma ve parayla değerlendirilme nitelikleri dikkate alındığında geçerlidir. Dinden çıkan bir köle ile câriyede artık mal sayılma niteliği yoktur. Dolayısıyla onları öldüren bir kimse diyetini ödemede bulunmaz", denirse;

Biz de şöyle deriz: "Hayır, mesele böyle değildir. Aksine insandaki mal olma niteliği, mülk altına girme yüzündendir. Bu da mutlak anlamda sabittir. Efendisinin mülkiyeti devam etmektedir. Değer takdiri, elde ve güvence altında bulunan mallarda geçerlidir. Bu koşullar, dinden çıkan köle ve câriyede de aynen vardır."

Onların telefine neden olan kişinin ödemede bulunmaması sonradan ortaya çıkan bir durum, dinden çıkış yüzündendir. Görmez misin böyle bir köle veya câriyeyi gasbeden kişi, onları ödemek zorundadır.

Dinden çıkış, bir köle veya câriyede kusur sayılır. Ama bu kusur mal olma ve değer biçilme niteliklerini ortadan kaldırmaz. Bu yüzden satıcı, kusuru alıcıya bildirerek satım yapmışsa, yapılan akit kesinleşmiş ve bağlayıcı duruma gelmiştir. Çünkü satıcının kusuru alıcıya bildirmesiyle, alıcıyı kandırma fiili ortadan kalkmıştır.

Müdebber (efendisinin ölümünden sonra özgürlük vaadettiği câriye) veya ümmü veled (efendisinden çocuk doğuran câriye) dinden çıksa ve kaçıp düşman ülkesine sığınsa, efendisi de İslam ülkesinde vefat etse, daha sonra bu câriye esir düşse, ganimet sayılır.

Bu durum, efendisinin ölümünden önce esir düşmesinden farklı bir durumdur. Çünkü efendisi hayatta iken câriye üzerindeki mülkiyeti devam ettiği için, câriye efendiye geri verilir. Efendisinin ölümünden sonra ise, bu konumdaki bir câriye, artık özgürlüğünü kazanmıştır. Çünkü müdebbere veya ümmü veled olan bir câriyenin özgürlüğe kavuşması, efendinin ölümüne bağlıdır. Koşul gerçekleştiğinde ülkelerin farklı olması, özgürlüğe kavuşmaya engel değildir. Böyle bir câriye, özgürlüğünü elde ettiğinde artık dinden çıkmış, düşman topraklarında esir alınmış özgür bir kadın konumundadır. Dolayısıyla ganimet sayılır.

Bir köle, efendisiyle birlikte dinden çıkarak düşman ülkeye sığınsalar ve efendi düşman topraklarında ölse, köle de esir alınsa, ganimet sayılır. Çünkü bu durumda o, harbî bir kimsenin dârülharbe kendisiyle birlikte götürüp koruma altına aldığı mülkü idi. Bu durum, müslüman olan mirasçılarının köle üzerindeki hakkına engel olur. Dolayısıyla böyle bir köle, esir alındığında ganimet sayılır. Yeniden İslam'a dönmezse dinden çıkmış olduğu için ölüm cezasına çarptırılır.

Aynı şekilde dinden çıkan bir kimsenin, düşman topraklarına birlikte götürdüğü bütün malları ganimet sayılır. Düşman ülkeye sığınan bir dinden çıkan, düşman ülkeden İslam topraklarına gizlice giriş yaparak mirasçılarına paylaştırılan mallarından bir kısmını alarak tekrar düşman ülkeye dönse, daha sonra da dinden çıkmış durumda iken öldürülse ve götürdüğü bu malları ele geçirilse, bu mallar ganimettir. Ganimet olarak paylaşılmadan önce mirasçıları yetiştikleri takdirde karşılıksız olarak, paylaşımdan sonra gelirse değeri karşılığında alabilirler. Çünkü mirasçılar bu mala, hâkim aralarında onu paylaştırdığı zaman sahip olmuşlardır. Bu harbî kişi de, müslümana ait malı alarak dârülharbe götürmüştür. Daha sonra da müslümanlar tarafından ele geçirilmiştir. Bu konudaki hükmü daha önce açıklamıştık.

Bir köle, dinden çıkarak efendisinin malını alıp düşman ülkesine götürse, sonra da bu malla birlikte ele geçirilse, köle ve mallar ganimet sayılmaz. Efendisine teslim edilirler. Çünkü böyle bir köle efendisinin mülkiyetinden çıkmamıştır. Dârülharbe sığınmakla özgürlüğünü elde etmiş de değildir. Görmez misin dinden çıkarak efendisinin yanından kaçan bir köle de beraberinde götürdüğü mala sahip olmuş sayılamaz. Sonuç itibariyle bütün bunlar, yeniden efendiye geri verilir.

Bu hükümlerin hepsi, Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin esas aldığı prensiplerle tam uyum gösterir. Onun kaçak köle konusundaki görüşü budur.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre de hüküm böyledir. Çünkü böyle bir köle düşmanlar tarafından henüz ele geçirilmemiştir. Onlara göre, efendisinin

böyle bir köle üzerindeki mülkiyeti, ancak müşriklerin köleyi yakalayıp kendi ülkelerine götürmeleriyle son bulur. Böyle bir şey henüz gerçekleşmemişse, köle üzerinde efendisinin mülkiyet hakkı altında kalmaya devam eder.

Kendileriyle birlikte kadın ve çocukları da bulunan bir topluluk, topluca İslam dininden çıkarak müslümanlara karşı savaş başlatsalar ve düşman topraklarıyla çevrili şehirlerinden birini ele geçirseler, müslümanlar tarafından mağlub edilerek yakalandıklarında, erkekleri öldürülür; kadın ve çocukları da esir edilir.

[10/114]

Kısaca Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, böyle bir topluluğun yaşadığı yer, üç koşulla dârülharbe dönüşür:

Müslüman olan bir beldenin dârülharbe dönüşme koşulları

1- Beldenin düşman topraklarına[208] bitişik olması; bu topraklarla düşman toprakları arasında müslüman bir beldenin bulunmaması.

2- O beldede müslümanın imanına bağlı olarak, zimmînin de yaptığı güvence akdine dayanarak güven içerisinde yaşayışına devam edememesi.

3- O beldede küfür ve şirk hükümlerinin hâkim duruma gelmesi.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre, beldelerinde küfür ve şirk kanunları hâkim duruma gelirse, o belde dârülharp hükmünü alır. Çünkü topraklar ve üzerinde yaşayanlar, hâkim güç, kuvvet ve hâkimiyet dikkate alınarak, ya bize, ya da kâfirlere nisbet edilir. Kâfir hükümlerinin hâkim duruma getirildiği her toprak parçasındaki güç üstünlüğü, kâfirlere aittir. Dolayısıyla bu topraklar, dârülharp sayılan topraklardır. İslam hükümlerinin ve yönetiminin hükümran olduğu topraklardaki güç üstünlüğü de müslümanların elindedir.

Ancak Ebû Hanîfe (rh.a.), tam olarak sağlanmış bir güç ve kuvvet üstünlüğünü dikkate alır. Çünkü bu belde, daha önce müslümanlar tarafından fethedilmiştir. İslam topraklarına katılan bir beldenin bu niteliği, ancak kâfirler tarafından sağlanacak tam bir güç üstünlüğü ile değişebilir. Bu da ancak anılan bu üç koşulun hepsinin birlikte gerçekleşmesi ile mümkündür.

Çünkü bir belde düşman topraklarına bitişik değilse, o beldede yaşayan kimseler, dört bir yandan kendilerini çevreleyen müslümanların kuşatması ve sultası altında sayılırlar.

Müslüman veya zimmîlerin bu beldede, taşıdığı inanç ve yaptığı akidle güven duyarak yaşamaya devam etmesi durumunda da hüküm böyledir. Çünkü bu durum, düşmanın müslümanlara karşı tam bir güç üstünlüğü sağlayamadıklarına

---

[208] Müellif (rh.a.), Türk sınır boylarına yakın bir beldede yaşadığı ve o günlerde Türklerin büyük bir kısmı henüz İslam diniyle şeref bulmadığı için, düşman topraklarından söz ederken "Türk Toprakları" deyimini kullanmaktadır. Türklerin İslam'a hizmetlerinden, cihad ve fetih ruhuna yeni bir canlılık kazandırmalarından sonra, İslam'a kazandırılan bir çok ülke, bunun tam aksi bir anlamla "Türkî Beldeler" veya "Türkleşen Beldeler" olarak anılmaya başlanmıştır. Ancak gerçek anlamda isimlendirmeler, "İslam ülkesi/beldesi" veya "Küfür ülkesi/beldesi" şeklindeki isimlendirmelerdir. Irklar, esasen bir inancı veya ideolojiyi değil, etnik çeşitliliği ifade eder.

delildir. Bu, düşmanın İslam ülkesinde ele geçirdiği müslüman malına benzer. Bu malı ülkelerine götürüp el koymadıkları sürece, mal üzerinde tam bir hâkimiyet kuramadıklarından mülkiyetlerine geçirmiş sayılmazlar.

Sonra aslın geride etkisi devam ettiği sürece hüküm, sonradan ortaya çıkan duruma göre değil, asla göredir. Nitekim, bir toprak fetihten sonra bazı kişilere verilmiş ve verilen bu kişilerden birisi de hayatta kalmışsa; o toprak, üzerinde oturan veya onu satın alan kimselerin değil, fetihten sonra kendisine verilen aileden hayatta kalan kişiye aittir.

Bu topraklar, asıl itibariyle dârülislâmdır. Oralarda müslüman veya zimmî kaldığı sürece, asıl izlerden bir iz yine devam ediyor demektir. Dolayısıyla aslın hükmü de devam eder.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin esas aldığı prensip budur. Öyleki bu prensibe dayanarak şöyle der: Bir şıra mayalanmaya devam edip keskinleşse, ama köpük atıp ekşimediği sürece henüz sakinliğini korumaya devam ettiği için şaraplaşmış sayılmaz. Aynı şekilde bir belde hakkında, çevresindeki beldeler dikkate alınarak hüküm verilir. Şayet çevre beldelerin hepsi İslam beldesi ise, İslam beldeleriyle çevrili bu beldeye dârülharp hükmü verilemez.

Bu durum, gayri İslamî hükümlerin henüz, yürürlük kazanamadığı bir İslam ülkesi durumuna benzer. Orası da dârülharp sayılamaz. Dinden çıkanlar bu beldeyi sadece günün belli bir süresinde işgal etmişledir. Onların böyle bir işgaliyle, o topraklar düşman ülkesi durumuna gelmez. Müslümanlar bu beldeyi yeniden ele geçirirlerse, erkekleri öldürür, kadın ve çocukları İslam dinine dönmeye zorlarlar. Ne erkekleri ne de kadın ve çocukları hiçbirisini esir olarak almazlar. Oysa dârülharp durumuna gelen ülkedeki mallar, kadın ve çocuklar, beşte biri devlet hazinesine alınan ganimet mallardan sayılırlar.

Anılan durumdaki topraklarda müslümanlar hâkimiyet kurunca hayatta kalanlar, dinden çıkmış oldukları için İslama dönmeye zorlanırlar. Ganimet paylaşımında bu kadınlardan biri kendi payına düşen kişinin, o kadının dinden çıkmışlığı devam ettiği sürece -yahudi veya hıristiyan olsa bile- bu kadınla cinsel ilişkide bulunması câiz değildir. Çünkü dinden çıkma durumu, helallik durumuna zıttır. Ancak nikahı câiz olan bir kadın, câriye olarak efendisine helal olur.

Şayet böyle bir kadının üzerinde borç varsa, bu borç onun esir düşmesiyle düşer. Çünkü o, artık câriye durumundadır. Bir kadın özgür iken borçlanırsa, bu borç, kadın câriye durumuna düşünce sona erer. Çünkü köle durumuna düşmesi, onun hukuki durumunu değişikliğe uğratır. Diğer yandan köle bir kişi, borçla yükümlü değildir. Onlar, ancak kendi kölelik maliyetine, bedeline bağlı olarak borçlanmaları mümkündür.

Bizim konumuzdaki maliyet ise, esir düşmekle sonradan ortaya çıkmış bir maliyettir. Dolayısıyla köle, kendisini esir olarak alanın mülkiyetine hiçbir malî [10/115]

yükümlülük taşımadan girer. Bu yüzden üzerinde önceye yönelik hiçbir borç kalmaz.

Bir karı-koca birlikte dinden çıkar ve küçük yaştaki çocuklarını da alarak dârülharbe sığınırlar, ardından da müslümanlar bu yerleri ele geçirirlerse, bu çocuk da ganimet sayılır. Çünkü anne ve baba onu da alarak dârülharbe sığındıklarında çocuk, müslüman olmaktan çıkmış sayılır. Küçük çocukların müslüman olma hükmü, ana-baba ve ülkeye bağlıdır. Anne ve baba dinden çıktığı, onu da alarak dârülharbe sığındığı zaman, bütün bu koşullar kalmamıştır. Bu yüzden çocuk ganimet sayılır. Erginlik çağına gelince, annesinin zorlandığı gibi o da, müslüman olmaya zorlanır.

Onu dârülharbe sadece babası götürmüş, anne müslüman olarak dârülislâmda kalmışsa, o zaman çocuk ganimet olmaz. Çünkü çocuk anneye bağlı bir müslüman olarak hayata devam eder.

"Ülke farklılığı ortaya çıktığına göre çocuk nasıl anneye bağlı sayılır?" denilirse; biz de deriz ki; başlangıçta ülke farklılığı müslüman olma konusunda anne ve babaya bağlılığa engeldir. Fakat baştan beri var olan bir hususun varlığına engel değildir. Öyle olunca da zaten sabit olan müslümanlığın devamına, erkeğin dinden çıkarak düşman ülkesine gitmesi engel oluşturmaz.

Görmez misin küçük çocuğu olan harbî bir kimse, dârülharpte İslam dinine girip daha sonra ülkemize gelse, eski ülkesinde kalan çocuğu, babasının müslüman oluşuyla, müslüman olarak o ülkede kalır. Bu ülke müslümanlar tarafından ele geçirilirse, çocuk ganimet sayılamaz.

Bu durum, gayri müslim babanın İslam ülkesinde müslüman olup çocuğunun dârülharpte bulunmasından farklıdır. Üzerinde olduğumuz konuda çocuk, müslümandır. Her ne kadar anne dârülislâmda olsa bile, müslümanlığı devam ettiği için, anneye bağlı olarak çocuk da müslüman kalır.

Annesinin müslüman olarak ölmesi durumunda da hüküm yine böyledir. Çünkü annenin müslümanlığı ölümüyle kesinlik kazanmıştır. Artık hiçbir şekilde iptale uğramaz.

Annenin hıristiyan bir zimmîyye olması durumunda da hüküm böyledir. Çünkü o kadın da İslam ülkesi halkındandır. Bir çocuk, dinimizden olan anneye bağlı olduğu gibi, ülke halkımızdan olan zimmîyye anneye de bağlı sayılır. Böyle bir hüküm çocuğa daha fazla yarar sağlamak içindir.

Bu durumdaki bir çocuk, dârülharbe götürülmekle orada tam bir koruma altına alınmış ve sahiplenilmiş olmaz. Çünkü babanın tarafı dikkate alındığında çocuğun harbî, annenin tarafı dikkate alındığında da İslam ülkesi vatandaşı olması gerekir. Her iki durum karşı karşıya geldiğinde, çocuğun yararı düşünülerek anne tarafı tercih edilir. Çocuk hükmen İslam ülkesi vatandaşı olarak kaldığında da

sanki gerçekten ülkemiz vatandaşı olarak kalmış sayılır. Dolayısıyla esir alınıp köle edinilemez.

Ahdini bozan zimmî bir baba, dârülharp vatandaşı olma konusunda dinden çıkan ve düşman ülkeye sığınan bir müslümana benzer.

Dinden çıkmış bir ana-babanın dârülharpte çocukları dünyaya gelir, daha sonra da bu çocuğun çocuğu olursa, ardından da müslümanlar bu beldeyi ele geçirirlerse, önceden müslüman fakat sonradan dinden çıkan ana-babanın çocuğu İslam'a zorlanır. Ama onun çocuğu zorlanamaz. Çünkü ana-babanın temelde müslüman oldukları ve çocuğun ana-babaya bağlılığı dikkate alınarak, müslüman olma hükmü çocuklarında sabit olmuştur. Dolayısıyla o da müslüman olmaya zorlanır. Çocuğun çocuğuna gelince, müslüman olma hükmü onda sabit değildir. Çünkü çocuk, din konusunda dedesine değil, babasına bağlıdır. Babası ise hiçbir şekilde müslüman olmamıştır. Görmez misin dede İslam dinine girse, onun İslam'a girişiyle çocuğunun çocuğu müslüman olmuş sayılmaz. Burada olduğu gibi, bir çocuk da dedesinin müslüman olması nedeniyle müslüman olmaya zorlanamaz.

Çünkü torunlar hakkında dedenin müslüman olması dikkate alınacak olsa, en yakın dede ile en uzak dede bu konuda aynı sayılacağı için, bütün kâfirlerin hepsi dinden çıkmış sayılırlar. Dedeleri Âdem veya Nuh (a.s.)'un müslüman oluşundan dolayı hepsi müslüman olmaya zorlanırlar. İşte bu durum uygun bir yorum değildir.

en-Nevâdir'de şu söylenir: Anne ve baba birlikte dinden çıkarak küçük çocuklarıyla kaçıp dârülharbe sığınsalar ve bu çocuk büyüdükten sonra onun da bir çocuğu olsa, ardından da müslümanlar çocuğun çocuğunu ele geçirseler, bu çocuk Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre müslüman olmaya zorlanır. **[10/116]**

Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise zorlanmaz. Çünkü bu çocuk, kendi başına müslüman olan bir kişi değildi. Çocuk hakkındaki Müslümanlık hükmü, çocuğun başkasına bağlı olmasıyla sabit olan bir hükümdür. İşte böyle bir çocukla, anne ve babası dinden çıktıktan sonra dârülharpte dünyaya gelen çocuk arasında bir fark yoktur.

Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre bu çocuk, ana-babasına veya İslam ülkesine tâbi olarak Müslümanlığına hükmedilmiş bir çocuktur. Küçük yaştaki bir çocuk, din konusunda babasına tâbidir. Eğer, babası vaktin birinde müslüman ise, çocuk da müslüman hükmünü alır. Dolayısıyla böyle bir çocuk da müslüman olmaya zorlanır. Dinden çıkan bir ana-babanın çocuğu, dârülharpte dünyaya gelmişse, onun durumu bundan farklıdır. Çünkü bu çocuk, hiçbir zaman müslüman olmamıştır.

Zimmî olan halktan bir topluluk, ahdi bozup isyan başlatarak bir şehri ele geçirseler, o şehir hakkındaki hüküm, dinden çıkanların işgal ettiği bir şehrin hükmü gibidir. Ancak İslam devlet başkanı, dinden çıkanlardan farklı olarak onların erkeklerini esir alıp köle edinebilir. Çünkü onlar baştan beri kâfirdirler. Köle

edinilmeyişleri ise, ülkemiz vatandaşı oluşlarıdır. Ahdi bozduklarında bu vatandaşlık da sona ermiş, ülkeleri dârülharp durumuna gelmiş olur.

Dinden çıkanlara gelince onlar, başta müslümandılar. Bu yüzden onlar, ya müslüman olmak zorundadırlar, ya da silahla karşılık görürler. Ahdi bozanların hükmü de böyledir. Onlar da sulh ve zimmet antlaşmasına geri döndüklerinde, bu istekleri kabul edilir. Dinden çıkanların ise böyle bir istekleri kabul edilmez. Çünkü zimmîler, ahdi bozdukları an düşman savaşçılara (harbîlere) katılmış sayılırlar. Harbî olan halk, zimmet akdine razı olup boyun eğdikleri zaman onların bu istekleri kabul edilir. Dinden çıkanların durumu ise bunun aksidir.

Bu konuya esas oluşturan kural şöyledir: Köle edinilmesi câiz olan bir kimsenin, cizye karşılığında kendi inancında kalarak hayata devam etmesi câizdir. Çünkü savaş her iki yolla da sona erer. Böyle bir sona erişte de, müslümanların yararı vardır.

Şayet yeniden zimmet akdine dönerlerse, kısas ve mal borçlanmaları gibi ahdi bozmadan önce yükümlü oldukları haklarla sorumlu tutulurlar. Çünkü hem bedenleri, hem de zimmetleri ahdi bozmadan önce nasılsa öylece devam eder. Ahd bozma, sonradan ortaya çıkmış geçici bir durumdur. Ne zaman bu geçici durum son bulursa, sanki hiç meydana gelmemiş sayılır.

Ahdi bozan zimmîler, savaş sırasında işlediklerinden dolayı yargılanmazlar. Çünkü savaş nedenlerine sarıldıkları andan itibaren artık düşman sayılırlar. Düşman olan halkın, müslüman olarak veya zimmet akdi yaparak savaş durumunu sona erdirmesi durumunda, savaş sırasında telef ettikleri can ve malları ödemek zorunda olmadıkları daha önce açıklanmıştı.

Dinden çıkanlar da bu konuda zimmîler gibidirler. Çünkü kısas, bir müslümanın hakkı olarak aleyhlerinde sabit duruma gelmiş bir cezadır. Dinden çıkmak veya ahdi bozmakla, hak sahibinin, hakkını almak için cezalandıracak kişiyi bulması imkânsız bir duruma gelmiş olsa bile, böyle bir durum onların durumuna ters düşmez. Mal alacağının durumu da böyledir. Ne zaman hak sahibi hakkını alma imkânı bulursa, alabilir.

Bir zimmî eşiyle birlikte ahdi bozar ve dârülharbe sığınır, sonra yeniden zimmet akdi yaparak geri dönerlerse, aralarındaki nikah bağı devam eder. Çünkü aralarında din ayrılığı da, yurt ayrılığı da meydana gelmemiştir. Müslüman bir karı-koca birlikte dinden çıkıp, daha sonra yine birlikte müslüman olurlarsa, aralarındaki nikah devam ettiğine göre, iki zimmî arasındaki nikâhın devam ediyor olması önceliklidir.

Zimmet ahdini bozan bir erkek, dârülharbe sığınırken, zimmîyye olan hanımını geride bırakırsa, gerçek anlamda fiilen ve hükmen yurt ayrılığı meydana geldiğinden, bu hanımla olan evliliği de son bulur.

Aynı şekilde bir dinden çıkan, kendisi gibi dinden çıkan hanımını dârülislâmda bırakarak, dârülharbe sığınsa aralarındaki evlilik bağı kopar. Çünkü kadın her ne kadar İslam'dan çıkmış olsa bile, bizim ülke vatandaşımız olduğu için kocasıyla arasında gerçek anlamda bir yurt ayrılığı meydana gelmiştir. Bu da aradaki evlilik bağını sona erdirir.

Dinden çıkarak isyan eden kimseler beldelerini müslümanlara karşı korusalar ve kâfir toprakları durumuna getirseler, ardından da beldeleriyle birlikte dârülharbe katılsalar; düşmandan esir, müslümanlar ve zimmîlerden de mal ele geçirseler; daha sonra da tevbe ederek müslüman olsalar, ele geçirdikleri esirler ve mallar kendilerine aittir. Çünkü onlar, bütün bunları beldelerine götürüp koruma altına alarak sahiplenmişlerdir. [10/117]

Bir kimsenin müslüman olduğu sırada elinde bulunan ve kendisine ait olan malları, yine kendisine ait sayılır. Ancak müslüman veya zimmîlerden ele geçirdikleri özgür, müdebber, mükâtep veya ümmü veled olan kimseler üzerindeki mülkiyetleri kabul edilmez. Onları salıvermek zorundadırlar. Çünkü böyle kimseler, düşman ülkeye götürülüp elde tutulmakla mülkiyet altına girmezler. Ayrıca gerçek anlamda bir özgürlük veya İslam'ın kendilerine tanıdığı özgürlüğü elde etme hakkı, bu insanlarda kesinleşmiştir.

Şayet müslümanlar, harp sırasında ahdi bozan zimmîlerden mal, kadın ve çocuk ele geçirmişlerse, bunlar ganimet olarak mücahidler arasında paylaştırılır. Daha sonra, bunlardan hiçbiri, kendilerine geri verilmez. Çünkü müslümanlar, düşman ülke halkına ait mal, kadın ve çocukları ele geçirmişler, İslam ülkesine getirmişler ve burada paylaşarak sahiplenmişlerdir. Dolayısıyla bu düşmanlar, daha sonra müslüman olsalar bile, onlardan ganimet alınan şeyler, başka düşman halktan ele geçirilen ganimetler nasıl geri verilmezse, onlara da geri verilmez.

Dinden çıkan kimseler, müslümanlardan zimmet isteğinde bulunsalar, bu istekleri kabul edilmez. Çünkü zimmet isteği, köle edinilebilen kimselerden kabul edilir. Dinden çıkanlar ise, arap müşrikler gibidirler. Arap asıllı olan müşrikler, Resûlüllah (s.a.v.)'a yakınlık bağları olduğu halde, (Allah'a ortak koşmakta devam ettikleri için) en ağır suçlardan birini işlemektedirler. Dinden çıkanlar da önceden Resûlüllah (s.a.v.)'la aynı din bağı içinde olduklarından böyledirler. Resûlüllah (s.a.v.)'ın;

لا يجتمع في جزيرة العرب دينان

"Arap yarımadasında iki din bir arada bulunmaz[209]*"* buyruğunu uygulayarak nasıl Arap müşriklerden zimmet ahdi kabul edilmiyorsa, dinden çıkanlardan da

[209] *Muvatta*, Câmi' 1584; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VI/468; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI/274; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/208.

kabul edilmez.

Dinden çıkan kimseler, Şayet kendi durumlarını değerlendirmek için bir süre ateşkes isteğinde bulunurlarsa, Müslümanların askeri gücü yetersiz ve böyle bir anlaşmada yararları varsa, onlarla anlaşma yapmalarında bir sakınca yoktur. Çünkü onlar, dinden çıktıklarında bu, kalplerine şüphe girdiğini gösterir. İçinde bulundukları durumu yeniden değerlendirmeleri durumunda, belki bu şüphe ortadan kalkabilir.

Diğer yandan, daha önce de açıklandığı gibi, süre isteminde bulunduklarından kendilerine belli bir süre tanınır. Ancak tanınacak bu süre, üç günü geçmemelidir. Böylece, müslümanlar gerektiğinde onları öldürmeye imkân bulabilirler.

Burada ise müslümanlar, dinden çıkanlara karşı yeterli askeri güce sahip değildirler. Dolayısıyla, müslümanların güçlerini korumaları için ve karşı koymaktaki yetersizlikleri değerlendirerek dinden çıkanların istediği oranda, onlara süre verilmesinde bir sakınca yoktur. Eğer onlara karşı yeterli olacak güç var ve harp, müslümanlar için anlaşmadan daha yararlı görünüyorsa o zaman, dinden çıkanlara karşı savaşırlar. Çünkü dinden çıkan kimseler, yeniden İslam'a dönünceye kadar, onlarla savaşmak farzdır.

Kur'an'da;

﴿تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ﴾

"Onlarla teslim/müslüman oluncaya kadar, onlarla savaşacaksın!" (el-Fetih 48/16) buyurulmaktadır.

Yerine getirme imkânı olan bir farzı, yerine getirmeyip geciktirmek câiz değildir. Durum böyle olunca da devlet başkanı, onlarla anlaşma yapar. Bu antlaşma karşılığı haraç da almaz. Ancak dârülharp halkı hakkındaki uygulama bundan farklıdır. Çünkü böyle bir haraç alımıyla yapılan antlaşma, zimmet ahdine benzer. Daha önce de açıkladığımız gibi, dinden çıkanlardan zimmet kabul edilmez.

Aynı şekilde burada da, -harbîlerden farklı olarak- anlaşma karşılığı dinden çıkanlardan haraç kabul edilmez. Buna rağmen, eğer onlardan böyle bir mal alırsa, bu câizdir. Çünkü onların malları üzerindeki dokunulmazlık, artık sona ermiştir. Görmez misin, müslümanlar onları yenerek ele geçirdiklerinde bu mallar, ganimettir. Aynı şekilde onlara ait malları, hangi yolla alırlarsa alsınlar, bu mala sahip olurlar.

Arap müşriklerinden sulh antlaşması kabul edilmediği gibi, zimmet akdi de kabul edilmez. Onlar, sadece İslam'a çağırılırlar. Ya müslüman olurlar, ya da öldürülüp kadın ve çocukları esir alınırlar.

Ancak onların kadın ve çocukları İslam dinine girmeye zorlanmazlar.

Arap asıllı müşrikler, İslam dinine girmeye zorlama dışındaki konularda dinden çıkanlara benzerler. Dinden çıkan kimselerin kadın ve çocukları, önceden müslüman oldukları için yeniden İslama dönmeye zorlanır. Arap müşriklerin kadın ve çocukları ise, baştan beri müslüman değildir. Dolayısıyla İslam'a zorlanmaz. Ama esir alınıp köleleştirilir. Çünkü Resûlüllah (s.a.v.) Evtâs kabilesinin kadın ve çocuklarını esir almış ve onları paylaştırmıştır. [10/118]

Daha önce de belirtildiği gibi, Ebû Bekir (r.a.), Benî Hanîfe kabilesinin kadın ve çocuklarını esir almıştı. Böyle bir şey, dinden çıkanlarda câiz olduğuna göre, arap müşrikleri hakkında câiz olması önceliklidir.

Hanefîlere göre, Arap müşriklerinin erkeklerinin esir alınıp köleleştirilmeleri câiz değildir.

Şâfiî (rh.a.)'ye göre, onlar da esir alınıp köleleştirilebilir. Çünkü diğer kâfirleri köle edinmenin câizliğine neden olan gerekçe, Arap müşriklerinde de vardır. Bu da, müslümanların bu kölelerden iş ve hizmet alanlarında yararlanmalarıdır.

Ayrıca bir insanı köleleştirmek, hükmî açıdan kişilik bakımından onu yok etmektir. Esasen kâfir olan bir kimseyi gerçek anlamda yok etmek nasıl câiz ise, hükmî açıdan onu yok etmek öncelikli olarak câiz olmalıdır. Çünkü böyle bir köleleştirmeyle, mal sahibi olma niteliği, mülkiyete konu olma niteliğine değiştirilerek bir çeşit cezalandırma gerçekleştirilmiş olur. Her kâfirin durumuna en uygun olan da böyle bir cezalandırmadır. Çünkü onlar Allah'ı tanımayan, Allah'ın vahdâniyyetini (birliğini) inkâr eden kimselerdir. Allah da onları, bu şekilde kuluna köle ederek cezalandırır.

Esasen dinden çıkanların da bu şekilde cezalandırılması gerekirdi. Ancak bir dinden çıkanı, dinden çıktığı için öldürmek, bir had cezasıdır. Böyle bir had cezası da, müslümanların yararı gerekçe gösterilerek terk edilemez.

Ayrıca bir dinden çıkanın özgürlüğü, müslümanlığıyla kesinlik kazanmış bir özgürlüktür. Onu köleleştirmek sûretiyle sona erdirmeye imkân ve yol yoktur. İşte böyle bir durum, Arap müşrikleri hakkında yoktur.

Biz Hanefîlerin bu konudaki delillerimiz şöyledir: Kur'an'da;

﴿ تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ ﴾

"Onlarla teslim/müslüman oluncaya kadar savaşacaksın" (el-Fetih 48/16) buyurulmaktadır.

Bu âyetin anlamı, *"müslüman oluncaya kadar..."* demektir, denilmiştir. Âyet, Resûlüllah (s.a.v.)'ın kendileriyle savaştığı, putperest müşrik Araplar hakkında indirilmiştir. Dolayısıyla bu âyet müşriklerin, ya Müslüman olacağına, ya da öldürüleceğine delildir.

Resûlüllah (s.a.v.);

لَا رِقَّ عَلَى عَرَبِيٍّ

"Araplar köleleştirilmez,[210]*"* buyurmuştur.

Evtâs'la yapılan savaş gününde;

لَوْ جَرَى رِقٌّ عَلَى عَرَبِيٍّ لَكَانَ الْيَوْمَ وَإِنَّمَا هُوَ الْقَتْلُ أَوْ الْإِسْلَامُ

"Eğer Arap köle olacak olsaydı, bu gün olurdu. Bu gün ya İslam, ya ölüm!" buyurmuştur.

Kur'an'da;

﴿ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا ﴾

"Yer yüzünde ağır basıncaya (küfrün belini kırıncaya) kadar, hiçbir peygambere esirleri bulunması yaraşmaz. Siz, geçici dünya malını istiyorsunuz..." (el-Enfâl 8/67) buyurulmaktadır.

Bu âyetin açık anlamı, esirlerden fidye alınmasının yasaklığını gösterdiği gibi, köle edinilmenin yasaklığını da gösterir. Çünkü her ikisinden kasıt da geçici dünya malıdır. Ayrıca, Arap müşriklerden zimmet akdinin kabul edilmeyeceğinde görüş birliği vardır. Köle edinmeyle zimmet akdi, anlam açısından birbirine yakındır. Çünkü her iki uygulamada da, müslümanlar için sağlanan iş veya mal yararı karşılığında kâfirleri küfrüyle yaşamaya bırakma vardır.

Cizye alımında ise, kâfirleri küçük düşürme ve onları cezalandırma anlamı vardır. Bu anlam kölelikte de vardır; hatta daha da belirgindir. Diğer yandan kölelik, kadın ve çocuklar için de geçerlidir. Cizye ise, yalnız ergin erkeklerden alınır. Araplardan puta tapanların, cizye karşılığında Allah'a ortak koşma inancı taşıyarak hayatta bırakılması doğru değildir. Aynı şekilde köle edinilmeleri de doğru değildir.

Yukarıda açıklandığı gibi, Arap müşrikler suçlarının ağırlığı açısından dinden çıkanlara benzerler. Dinden çıkanlar nasıl köle edinilmiyorsa, Arap putperestler de, diğer müşriklerden farklı olarak köle edinilmezler.

Arap asıllı olan Ehl-i kitap kimselerin hükmü, diğer Ehl-i kitap insanların hükmüyle aynıdır. Durum böyle olunca da onları köle edinmek de, onlardan cizye almak da câizdir. Çünkü onlar, her ne kadar Arap yurdunda yerleşmiş kimseler ise
[10/119] de, kök olarak Arap asıllı değildirler, kök olarak İsrail oğullarındandırlar. Arap asıllı olsalar bile, suçlarının ağırlığı, putatapanlar derecesinde değildir. Ehl-i kitap olan kimseler, tevhid iddiasındadırlar. Bunun içindir ki, putatapan kimselerden farklı olarak kestikleri hayvanlar yenir. Kadınlarını nikahlamak da câizdir.

---

[210] Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/73.

Böyle bir hükme esas olan delil; Resûlüllah (s.a.v.)'ın Kurâ vadisi ile Teymâ yahudilerinden cizye almasıdır.

Aynı şekilde Behrâ, Tenoh ve Tayy kabilelerinden de cizye alınmıştır.

Ömer (r.a.), Benî Tağlib hristiyanlarına cizye koymak istemiş, daha sonra katlanılmış zekât üzerine kendileriyle anlaşma yapmış, ardından da; "Bu bir cizyedir. Siz dilediğiniz gibi isimlendirin!" demiştir. İşte bütün bu kimseler Arap asıllı kimselerdi.

Arap asıllı olmayan putperestlere gelince, onların köleleştirilebileceği konusunda herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Görüş ayrılığı, onlardan cizye alınıp - alınmayacağındadır.

Biz Hanefîlere göre, onlardan cizye alınması câizdir.

Şâfiî (rh.a.)'ye göre ise, câiz değildir. Onlar, putperest Araplar gibidirler. Allahu Teâlâ cizye alınma hükmünü, özellikle Ehl-i kitap olan kimselere vermiş ve şöyle buyurmuştur:

﴿ولا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾

"*Kendilerine* kitap verilenlerden hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar ...(savaşın.)" (et-Tevbe 9/29)

Şâfiî (rh.a), ateşe tapanların (Mecûsîlerin) da Ehl-i kitap olduğu kanısındadır. Bu konuda Ali (r.a.)'den bir eser (sahâbî görüşü) nakledilir. O şöyle der: "Onların okuya geldikleri bir kitapları vardı. Kralları sarhoş olup kendi kızına tecavüz edince, kitapları kaldırıldı. İlimleri yok edildi..." Ali (r.a.)'nin anlattığı bu nakil oldukça uzun bir nakildir.

Biz Hanefîlerin bu konudaki delillerimiz ise şöyledir. Her ne kadar semavî kitapları yoksa da mecûsilerden cizye alınabileceğinde görüş birliği vardır.

Resûlüllah (s.a.v.); :

سُنُّوا بِالْمَجُوسِ سُنَّةَ أَهْلِ الْكِتَابِ

"Mecûsilere, Ehl-i kitaba uygulanması gereken hükümleri uygulayın,[211]*"* buyurmuştur. Bu hadiste, mecûsilerin semavî kitaplarının olmadığına açık delil vardır.

Kur'an'da;

﴿ أَنْ تَقُولُوا إِنَّمَا أُنْزِلَ الْكِتَابُ عَلَى طَائِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا﴾

[211] Abdurrezzak, *Musannef*, X/325; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, II/435; *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XIX/437; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/189; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, V/635.

"Kitap, yalnız bizden önceki iki topluluğa indirildi...demeyesiniz diye." (el-Enâm 6/156) buyurulmaktadır. Şayet mecûsilerin de semavî kitabı olsaydı bunlar, (iki değil) üç topluluk olurdu.

Ali (r.a.)'den nakledilen eser ise, Kur'ân'ın âyetine uygun düşmemektedir. Ali (r.a.)'den yapılan bu naklin, doğru olmadığı daha uygun olsa gerektir.

Böylece mecûsilerin semavî kitaplarının olmadığı, buna rağmen kendilerinden cizye alındığı kesinlik kazanır. Halbuki onlar, her ne kadar bu konudaki ifadeler birbirini tam tutmasa bile, "Nur ve Karanlık" veya "Yezdân ve Ehremen" diye anılan iki ilah iddiasında bulunan müşriklerdir. Şirk de zaten buna denir.

Mecûsilerden cizye almak câiz olduğuna göre, (Arap asıllı olmayan) diğer müşriklerden cizye almak da câizdir. Nitekim *Resûlüllah* (s.a.v.), *Hecer mecûsilerinden cizye almıştır*. Böylece konu daha net olarak ortaya çıkıyor ki, âyette Ehl-i kitabın anılması, hükmü onlarla sınırlandırmak için değil, Ehl-i kitaptan cizye almanın câiz olduğunu açıklamak içindir.

Hanefî mezhebinin esas aldığı kurala göre, hukuki bir hükümde bir şeyin özellikle belirtilmesi, belirtilen dışındaki şeylerin hükmünün, o şeyin hükmünün aksi olacağı anlamına gelmez.

Bir müslüman birliği, düşman topraklarında savaştığı sırada içlerinden bir grup dinden çıkıp birliğin kampını terkederek harbe devam etse, müslüman birlikle aradaki anlaşmalar da kaldırılsa, müslümanlar ganimet elde ederken, onlar da, müşrik olan düşmanlardan ganimet ele geçirseler, daha sonra düşman topraklarından ayrılmadan önce de tevbe ederek müslüman olsalar, her iki grup da diğerinin ele geçirdiği ganimete ortak olamaz. Çünkü düşman topraklarındayken her bir grup diğerine destek olan birlik konumunda değildi. Ne müslümanlar dinden çıkanlara yardım etmişler, ne de zora düşünce o dinden çıkanlardan yardım almışlardır. Ayrıca dinden çıkanların ele geçirdiği mallar ganimet değildir. Çünkü ele geçirme sırasında dinden çıkanların kasdı, dini yüceltmek değildi. O sırada dinden çıkanlar, müslümanlar açısından düşman halk gibidirler. Üzerinde bulunulan yer de düşman topraklarıdır. [10/120]

Düşman bir ülke halkı, müslüman olarak İslam ordusuna katılsa onlar da bu katılımdan önce alınan ganimetlere ortak olamazlar. Dinden çıkanların durumu da böyledir.

Ancak İslam topraklarına girmeden önce yeni bir savaşa girişilir ve hepsi birlikte savaşırlarsa, o zaman birbirlerinin ganimetlerine ortak olurlar. Çünkü bu durumda ele geçirilen ganimeti korumak için birlikte savaşmışlardır. Sanki bu ganimeti bu savaşta elde etmiş ve birlikte İslam ülkesine getirerek koruma altına almış gibi olurlar. Haliyle tüm ganimette ortaktırlar.

Müslümanların ele geçirdiği mallarda hükmün böyle olmasında, herhangi bir proplem yoktur. Bu durum düşman halkından bir grubun müslüman olarak orduya katılması ve yapılan savaşta birlikte savaşmalarına benzer.

Dinden çıkanların elde ettiği mala gelince o, her ne kadar ganimet sayılmasa da, girilen bu savaştan sonra artık ganimet hükmünü alır. Onun durumu da, gizlice düşman ülkeye giren ve onlardan mal çalan, daha sonra da İslam ordusuna sığınan kişinin durumuna benzer. Onun çaldığı bu mal da, ganimet hükmünü alır. Ona da beşli taksim uygulanır.

Dinden çıkanı İslam'a davet etmeden öldürmenin hükmü

Dinden çıkan kimseleri, İslam'a davet etmeden önce öldüren bir kişiye herhangi bir ceza verilmez. Çünkü dinden çıkanlar, kendilerine İslam daveti ulaşan kâfirlere benzer. Çağrının yenilenmesi güzel olduğu gibi, yeni bir çağrı yapılmadan yok edilmeleri de, yerine göre güzeldir.

Henüz ergen olmamış çocuğun dinden çıkması

Erginlik çağına henüz girmemiş bir genç, İslam dinini terkederse öldürülmez.

Bu konu iki bölümde incelenebilir:

Biz Hanefîlere göre, henüz ergenlik çağına girmemiş ama aklı eren bir çocuğun müslümanlığı, istihsan kuralına göre geçerli kabul edilir.

Kıyasa göre ise, böyle bir çocuğun müslümanlığı, dünya ile ilgili konularda geçerli sayılmaz. Züfer ve Şâfiî (rh.a.) bu görüştedir.

Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثٍ عَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَحْتَلِمَ

"Üç sınıf insandan kalem (sorumluluk) kaldırılmıştır: Erginlik çağına girinceye kadar çocuktan, ...[212]*"* Hesap görme kaleminin, aleyhine günah yazmadığı bir kimsenin sözlerine, dünya ile ilgili hükümler de uygulanmaz.

Böyle bir çocuk, erginlik çağına girmediği sürece İslamî hükümlerle yükümlü değildir. Dolayısıyla müslümanlığının geçerliliğine hükmedilemez. Onun durumu, henüz aklı ermeyen ama etkileyici konuşmayla müslüman olduğunu söyleyen küçük bir çocuğa benzer.

Bu konuyu bir kaç açıdan daha netliğe kavuşturabiliriz:

1- Erginlik çağına girmeden onun aklına itibar edilmez. Din ve ülke konusunda başkasına tâbi (bağımlı) sayılır.

Bunu şu şekilde daha da netleştirmek mümkündür: Aklı eren bir çocuğun kendisi herhangi bir İslam dışı inanca sahip olsa bile, anne veya babasından birisi müslüman olduğunda onun da müslüman olduğuna hükmedilir. Sabit olan bir şeyde bilgisi ve inancı dikkate alınmadığına göre, sabit olmayan bir şeyin isbatında

[212] Buhârî, Talâk, 10; İbn Mâce, Talâk15; Ebû Dâvud, Hudûd 17; Tirmizî, Hudûd, 1; Nesâî, Talak 21

nasıl dikkate alınabilir? Hüküm konusunda asıl olmakla, bir şeye bağlı olma arasında, taban tabana zıt derecesinde bir farklılık vardır.

2– Şayet kimseye bağımlı olmadan müslümanlığı geçerli olacak olsaydı, o zaman müslüman olması üzerine farz olurdu. Çünkü onun kendi başına müslüman olduğunu söylemek imkânsızdır. Farz olması da, müslüman olmakla yükümlü tutulmasını gerektirir. Bir çocuğun dini hükümlerle sorumlu olmadığı konusunda da görüş birliği vardır. Böyle bir çocuğun müslüman olması, farz olmadığına göre, müslümanlığı da esas itibarıyla geçerli sayılmaz.

Diğer ibadetler, bundan farklıdır. Çünkü ibadetler, yerine göre farz olabildiği gibi nafile de olabilir.

Başkasına bağlı olarak müslüman sayılma da, bundan farklıdır. Çünkü asılda bulunan farz olma niteliği, -dil ile ikrar ve kalp ile imandan ibaret olduğu gibi- onu başkasına bağlı olmaya ihtiyaç duyurmaz.

Diğer yandan, erginlik yaşına gelmeyen ama aklı eren bir çocuğun aklının dikkate alınması, öne çıkarılması akla duyulan zorunlu ihtiyaçtan dolayıdır. Bu da çocuk adına başkası tarafından ulaşılması, yapılması mümkün olmayan şeylere özgüdür. Onun adına başkası tarafından ulaşılmasının mümkün olduğu durumlarda, çocuğun aklını dikkate alarak, öne çıkararak hareket etmeye ihtiyaç yoktur. Dolayısıyla bu dinî konularda, çocuğun sırf aklının ermesi dikkate alınmaz.

Buna delil şudur: Bir çocuk aklı erdikten sonra müslüman olmakla nitelenmeseydi, hanımıyla arasındaki ayrılık gerçekleşmezdi. Din konusunda aklının ermesi dikkate alınırsa, dine inandığını güzelce anlatmadığında karısıyla arası ayrılır. Tıpkı erginlik çağına girdikten sonra böyle bir durumun evliliğin son bulmasına neden oluşu gibi. [10/121]

Çünkü İslam'ın dünyaya yönelik hükümleri, kişinin sözlerine dayanılarak verilir. Bir çocuğun bu konudaki sözü, ya ikrar ya da tanıklıktır. İslam hukuku, diğer ikrarlarda ve tanıklıklarda olduğu gibi, onun ikrarına bağlanmaz.

Kendisiyle Allah arasında, müslüman olduğuna dair söylediği sözleri inanarak söylüyorsa; biz de kabul ediyoruz ki; ahiretle ilgili hükümler açısından, müslümanlar orada nasıl bir mükafat göreceklerse, onlar da aynı mükafatı göreceklerdir.

Biz Hanefîlerin bu konudaki delilleri şunlardır:

Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

حَتَّى يُعْرِبَ عَنْهُ لِسَانُهُ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا

"...Bir gün gelip de, kendi lisanı kendi inancını –şükreden veya inkâr eden birisi olarak- dile getrinceye kadar.. [213]"

Burada dili, şükreden bir şükürcü olarak inancını dile getirmiştir. Biz böyle bir kimseyi, inkârcı nankör gibi göremeyiz.

Ali (r.a.), çocuk yaşta iken müslüman olmuştur. İslamî yaşantısı güzel, samimi ve örnek bir müslüman olmuştur. Küçük yaşta müslüman oluşuyla iftihar ettiğini bir şiirinde şöyle dile getirmiştir:

Tazecikken geçtim sizleri, İslam'la şeref bulma yarışında,

Çocuktum, gelmemiştim henüz erginlik çağlarıma [214]

Ali (r.a.)'nin müslüman olduğu ve vefat ettiği yaşı

Ali (r.a.)'nin müslüman olduğunda ve öldüğü sırada yaşının kaç olduğu konusunda, değişik nakiller vardır:

Muhammed b. Ca'fer (r.a.); "müslüman olduğunda beş, öldüğünde ellisekiz yaşında idi," der. Çünkü Resûlüllah (s.a.v.), Peygamberliğin ilk günlerinde onu İslam'a davet etmiştir. Peygamberlik süresi yirmi üç yıldır. Resûlüllah (s.a.v.)'tan sonra Hilafet otuz yıl devam etmiş ve Ali (r.a.)'nin ölümüyle sona ermiştir. Beş yıl, elli üç yıla eklenirse, toplam ellisekiz yıl olur.

Uteybî de; "yedi yaşında müslüman olmuş, altmış yaşında vefat etmiştir," der. Onun hesaplaması da yine aynı yolladır.

Câhız da şöyle der: "On yaşında müslüman olmuş, altmış üç yaşında vefat etmiştir."

Muhammed (rh.a.), *es-Siyeru'l-Kebîr* adlı eserinde böyle der.

Aklı eren bir çocuğun müslüman sayılması konusundaki aklî açıklama da şöyledir: Müslüman olduğunu söyleyen ve aklı eren bir çocuk, müslüman olduğunu gerçek anlamda ifade etmiştir ve o buna ehildir. Dolayısıyla erginlik çağına girmiş bir kimse gibi, onun da müslüman olduğuna hükmedilir.

Bunun delili de şudur: İslam kalp ile iman, dil ile ikrardır. Aklı eren bir çocuk da, inanmaya ehildir. Kendi vicdanına dönen bir kişi bilir ki o, erginlik çağına girmeden de tevhid inancına sahiptir.

Ayrıca aklı eren bir çocuk, inanmaya ehil olduğu gibi diğer şeylere inanmaya ve onları bilmeye de ehildir. Anne ve babasını bilen bir çocuk, herhangi bir zorlukla karşı karşıya kaldığında dönüp onlara başvurur. Başvurmasını bilir. İşte böyle bir çocuğun yaratılıştan bilgiye ehil olduğunu zorunlu olarak biliriz. Ve biz böyle bir çocuktan anlaşılır bir ifadeyle müslüman olduğuna dair ikrar duyuyoruz.

---

[213] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/233; Buhârî, Cenâiz 92; Müslim, Kader 22; Ebû Dâvûd, Sünne 17; Tirmizî, Kader 5; İbn Hibbân, *Sahih*, I/336.

[214] سبقكم الى الاسلام طرا غلاما ما بلغت أوان حلمى

Görüyoruz ki çocuk, İslamî konularda tartışmaya giriyor, açık ve net deliller öne sürüyor, tevhîd inancına sahip olanlarla ilmî tartışma yaptığında onu bilgilendirip tezini en iyi şekilde anlatıyor, inançsızlarla tartışınca da onları susturuyor... Aklı eren bir kimsenin, o çocuğun marifet ve bilgiye ehil olmadığını söyleyeceği zannedilmez. Aklı eren bir çocuğun ehil olduğuna delil, onun bir başkasına bağlı olarak müslüman kabul edilebilmesidir. Ehliyet olmadan böyle bir şey düşünülemez.

Diğer yandan böyle bir kişi, çocuk olsa bile peygamberlik görevine ehildir. Allahu Teâlâ;

﴿وَاٰتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا﴾

"Çocukluk yaşında iken ona peygamberlik verdik..." (Meryem 19/12) buyurmaktadır. Dolayısıyla zorunlu olarak anlaşılır ki; aklı eren bir çocuk, müslüman olmaya ehildir.

Ayrıca bir şey, gerçek anlamda bulunduktan sonra bazen hukuki bir kısıtlamadan dolayı dikkate alınmayabilir. Burada böyle bir şeyin yapılabileceğinin zannedilmesi mümkün değildir. Bütün insanlar, en son ferdine kadar İslam'a davetlidir. Müslüman olmaya kısıtlama getirmek küfürdür.

Bazen de, var olan bir şeyin gelebilecek herhangi bir zarardan dolayı, geçerli olmadığına hükmedilir. Böyle bir şey de, müslüman olma konusunda düşünülemez. Çünkü İslam, Allah rızası ve sonsuz mutluluğu elde etme nedenidir. Dolayısıyla o, her yönüyle hem dünya, hem de ahiret için yararlıdır. Her ne kadar bir kişinin müslüman olması, kâfir bir kimseye veya evliliği sona eren müslüman bir kocanın kâfir olan hanımına mirasçı olmalarına engel ise de, bu durum, mirasçı durumundakilerin Müslümanlığından değil, miras bırakan kişilerin manevî pislikleri yüzündendir.

[10/122]

Görmez misin aklı eren bir çocuğa, başkasına bağlı kabul edildiğinde müslüman hükmü verilmektedir. Böyle başkasına bağlı olarak verilecek bir hüküm, çocuğu zarara düşürecek şeylerde değil, ona sadece yarar sağlayacak şeylerde olur. Çocuk, daha fazla yarar imkânı sağlanması için başkasına bağlı sayılmıştır. Başkasına bağlılığının devamında yarar gözetilmesi de, yine yarar oranını çoğaltma anlamı nedeniyledir. Çünkü böyle bir yararı elde etmek için, önüne bir yol yerine iki yol açılmaktadır. Bu da onun için daha yararlıdır.

Hem bağlı (tâbi), hem de asıl olma anlamının bir kişide toplanmaması, ikisi arasında zıtlık olduğunda mümkün değildir. Ancak biri öbürünü destekliyor ve güçlendiriyorsa, o zaman her iki niteliğin bir araya gelmesi daha doğru olur. Bir kadın kocasıyla yola çıktığında kendisi yolculuğa niyet ederse o, niyeti ile yolcudur. Bu kadın, hem kendi adına, hem de kocasına tâbi olarak yolculuğa niyet eder.

Bir çocuğun anne ve babasından birisi müslüman olduğunda, yine çocuğun yararı için çocuğun inancı dikkate alınmaz. Ancak anne ve babasının her ikisinin de kâfir olması durumunda, çocuğa daha çok yarar sağlaması için, çocuğun İslam'a olan inancının geçerli olacağına delildir.

Ergen olmamış bir çocuğun dinî görevleri yerine getirmekle sorumlu tutulmaması, çocuğun onları yapmadığında, günah kazanıp sıkıntıya düşmemesi içindir.

Bu da, şayet çocuk böyle bir görevi yerine getirirse, bunun geçerli olduğuna hükmedilmesinin gerektiğini gösterir. Çocuk böyle bir görev yaptığında, daha önceden bu görevle sorumlu tutulmuş gibi kabul edilir. Böylece, görev karşılığı arzu edilen sonuca ulaşılmış olur. Nitekim yolcu, cuma namazını kılmakla sorumlu değildir. Ancak, imkân bulup namazını kılarsa bu yolla kıldığı namaz, yerine getirilmiş farz bir namaz olarak kabul edilir. Çünkü bir çocuğa müslüman olma sorumlululuğu yöneltilmemesi, uğrayacağı zararı önlemek içindir. Bu yolla, işlediği görevlerle sorumlu kabul edilmesinde herhangi bir zarara uğramadığı gibi, aksine elde edeceği yarar ile imkân ve fırsatı çoğaltılmıştır. Bu şekilde, İslam inancı gerçekten var olan bir çocuğun müslüman olduğuna hükmedilmesi, herhangi bir şekilde onun niteliğine de zarar vermez.

Ergen olmayan bir çocuğun aklı eriyorsa, eşi ile arasındaki ayrılığın gerçekleşmeme nedeni, tâbi olma anlamını devam ettirmek ve onun yararını çoğaltmak içindir.

Bir çocuğun müslüman olduğunu açıklayan sözü, başka sözlerle kıyaslanmaz. Biz onun diğer konulardaki sözlerini yalan veya gerçek sayabiliriz. Allah'ın varlığını ve birliğini ikrar ettiğinde hiç kimse; o yalan veya yanlış söylüyor, yahut da; boş konuşuyor, diyemez. Aksine kesin olarak bilir ki, onun bu konuda söylediği söz, hak ve doğru bir sözdür. Dolayısıyla biz, hükmün böyle olması gerektiği kanısına sahip olduk.

Böyle bir çocuk dinden çıkarsa, Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre, bu dinden çıkma geçerli sayılmaz. Onun bu görüşü, Ebû Hanîfe (rh.a.)'den rivayetidir. Kıyas da, bunu gerektirir. Çünkü dinden çıkma, kişiye zarar verir. Bu yaştaki bir çocuğun bilgisi ve aklı kendine zarar veren konularda değil, yararı olan konularda dikkate alınır. Görmez misin onun hediye kabulü geçerli, hediye vermesi ise geçersizdir.

Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre, istihsan yoluyla olayın hükmüne değil, illetine (temel nedenine) bakarak dinden çıkmasının geçerli olduğuna hükmedilir. Çünkü bilgisinin dikkate alınması ve müslüman olduğuna hükmedilmesi, aynı illete dayanarak zorunlu olarak dinden çıkmasının da dikkate alınmasını gerektirir. Çünkü inkâr, yaratıcısını bilmediğini gösterir. Nitekim böyle bir çocuğun başka şeylerdeki cahilliği dikkate alınır. Öyle ki, bir şeydeki bilgisizliği

bilindiğinde, o konuyu bilen birisi konumunda tutulamaz. Rabb'ını bilmediği zaman da hüküm böyledir.

Diğer yandan kişinin bir akit yapmaya ehil sayılması, zorunlu olarak o kişinin bu akdi sona erdirmeye de ehil sayılmasını gerektirir. Nitekim aklı eren bir çocuk, nasıl hac ve umre için niyet edip ihrama girebiliyor veya namaza başlamaya ehil kabul ediliyorsa, onlardan çıkmaya da ehil sayılır. Böyle bir çocuğun başkasına hediye vermesinin geçersiz sayılması, hediye yoluyla bir mal bir mülkiyetten öbür mülkiyete geçtiği kendi mülkünde azalma olduğu içindir.

[10/123] Görmez misin dinden çıkış da, birisine tâbi olma yoluyla çocuğa zarar verebilir. Anne ve baba dinden çıkıp çocuğu da alarak dârülharbe sığındıklarında, çocuğun onlara bağımlı oluşu ona zarar verir. Hibe vermenin çocuğa zararı ise, baba yönünden değildir. Bu noktada dinden çıkma ile hediye verme arasındaki fark da açığa çıkar. Böyle bir çocuğun dinden çıkmasının geçerli olduğuna hükmedilirse, hanımıyla olan evliliği de sona erer. Ancak çocuk, istihsana göre öldürülemez. Çünkü öldürme bir cezalandırmadır. Erginlik çağına gelmemiş bir kimse de, cezayı gerektiren bir suç işlese bile dünyaya yönelik konularda cezaî sorumluluk taşıyan bir kişi sayılmaz. Diğer cezalandırmalarda da hüküm böyledir.

Dinden çıkan çocuğu öldürmenin cezası

Bununla birlikte bir kimse, dinden çıkmış ve aklı eren bir çocuğu öldürürse herhangi bir diyet ile yükümlü tutulmaz. Çünkü dinden çıkışı geçerli sayılırsa bu, zorunlu olarak onun can dokunulmazlığını kaldırır. Fakat bu dokunulmazlığın kalkması, onun mutlaka öldürülmesini gerektirmez.

Nitekim bir kadın da, dinden çıktığında öldürülmez. Ama bu kadını öldüren kişi, herhangi bir şekilde bunun diyetinden sorumlu tutulmaz.

Bu konu bir kaç alt bölümden meydana gelir:

Birincisi, anne ve babasına bağlı olarak müslüman olan ve erginlik çağına girince dinden dönen çocuk hakkındadır.

Kıyas gereği, müslüman olduktan sonra dinden dönmüş olması nedeniyle böyle bir kişi, öldürülür.

İstihsana göre ise, öldürülmez; müslüman olmaya zorlanır. Çünkü bu yaştaki bir çocuk henüz bağımsız olarak ve sonucunu bilerek müslüman olmuş bir kişi değildir. Kendisine müslüman hükmü verilmesi, başkasına tâbi olarak gerçekleşmiştir. Her ne kadar bu çocuk erginlik çağına dinden çıkmış olarak girse de, böyle bir durum şüphe içerir. Şüphe de ölüm cezasının düşmesine neden olur.

İkincisi, küçüklüğünde müslüman olan, daha sonra erginlik çağına dinden çıkmış olarak giren bir çocuğun durumudur. O da aynı kıyas ve istihsan yoluna göre hüküm alır. Çünkü küçük yaşta İslam dinine giren bir çocuğun bu inancının geçerli sayılması konusunda, âlimlerin farklı görüşler ileri sürmesi, şüphe meydana getirmiştir.

Üçüncüsü, bir çocuğun küçüklüğünde dinden dönmesidir.

Dördüncüsü, zorla (tehdit altında) İslam'a giren bir çocuğun dinden dönmesidir. Böyle bir çocuk, istihsan metoduna göre öldürülmez. Çünkü biz, böyle bir çocuğun müslüman olduğuna dış görünüşü dikkate alarak hükmederiz. İslam, mutlaka inanılması gereken bir dindir. Ancak başına silah dayanması, o kişinin müslüman olduğunu inanarak söylemediğinin bir delilidir. Bu da müslümanlığı konusunda şüphe oluşturur. Öldürme cezasını düşürür.

Bu durumların hepsinde de dinden çıkan kişi, yeniden İslam'a girmesi için zorlanır. Çocuk müslüman olmadan önce birisi tarafından öldürülürse, öldüren kişi herhangi bir şekilde cezalandırılmaz.

Bir kimsenin sarhoşken dinden çıkması

Sarhoş bir kimse dinden çıkarsa, kıyasa göre hanımıyla olan evliliği sona erer. Çünkü bir sarhoşun söz ve fiilleri, geçerlilik konusunda ayık bir kimsenin söz ve fiilleriyle aynı kabul edilir. Öyle ki, hanımını boşayacak olsa, evliliği sona erer. Birisine mal satsa veya herhangi bir ikrarda bulunsa, bütün bunlar geçerli sayılır.

Ancak Ebû Hanîfe (rh.a.), istihsan yolunu izlemiş ve; dinden çıktığını söylemesiyle hanımıyla olan evliliği sona ermez, demiştir. Çünkü dinden çıkış, kişinin inancına bağlı bir olaydır. Biz de, bir sarhoşun söylediği şeyleri inanarak söylemediğini biliyoruz. Ayrıca sarhoş bir kimse, sarhoşluk durumunda genellikle küfür içeren sözler söylerler.

Bu konuya esas oluşturan delil şudur: İçkinin henüz yasaklanmadığı günlerde sahâbilerin ileri gelenlerinden birisinin sarhoş olduğu ve Resûlüllah (s.a.v.)'a; "siz benim ve atalarımın köleleri değil miydiniz?" diye sorduğu nakledilir. Bu sözler kendisinden küfür olarak kabul edilmemiştir. Sarhoşlardan biri, akşam namazı sırasında: ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ *"De ki ey kâfirler"* (Kâfirûn, 109/1) sûresini okumuş ve sûredeki "lâ"ları[215] terk etmişti.

Bunun üzerine şu âyet nazil oldu:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ﴾

"Ey iman edenler! Siz sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar.... namaza yaklaşmayınız...." (en-Nisâ, 4/43).

Bu da, bir kişi sarhoş olduğu sırada deliliğine hükmedilemeyeceği gibi, dinden çıktığına da hükmedilemeyeceğine delildir. Dolayısıyla hanımıyla olan evliliği de sona ermiş olmaz.

Zorlama ile dinden çıkan ve boşamanın hükmü

Zor kullanarak dinden çıkarılan bir kimsenin eşiyle olan evliliği, kıyasa göre sona erer. Hasan b. Ziyâd (rh.a.), bu görüştedir. Gerekçesi şudur; böyle bir kimsenin dışa vurduğu şeyleri içinde gizlediklerinden ayırt edecek bir bilgiye sahip değiliz.

[215] Burada kastedilen "lâ"lar, olumsuzluk ifade eder. Terkedilmeleri durumunda, cümlenin anlamı tamamen aksi yönde değişikliğe uğrar.

Hüküm ise görünüşe, ondan duyduklarımıza göre verilir. Bunun içindir ki müslüman olmaya zorlanan bir kişi, müslüman olduğunu söylediğinde, onun müslüman olduğuna hükmedilir. Eşiyle evliliğinin sona ermesine engel olma konusunda, zorlanmış olmanın bir etkisi yoktur. Nitekim boşamaya zorlanan bir kişinin bu zorlanmasının, boşanma üzerinde bir etkisi yoktur.

İstihsana göre ise, hanımıyla arasındaki evlilik sona ermez. Çünkü bir kişinin başına silah dayanması, o kişinin söylediği söze inanmadığına açık bir delildir. O, bu sözle böyle bir tehdit ve kötülüğü kendinden uzaklaştırmak istemiştir. Dinden çıkma da inanca bağlı bir şeydir ve İslam'a zıttır. [10/124]

Burada, açık olan (zâhir) bu şey, başka bir zahirle karşı karşıya gelmiştir. İslam boşanmanın aksine inanılması gereken bir şeydir. Çünkü boşanma bir kullanımda bulunmaktır. Nedeni de sözle oluşur. Zor kullanmak da, böyle bir oluşuma engel değildir. Zor altında dinden çıkış ise, o anda sahip olduğu inancı haber veriştir. Zor kullanılması da, onun bu konuda doğru söylemediğinin bir delilidir. Dinden çıkmaya zorlamayla boşama için yapılan zorlama, mahiyeti itibariyle aynı ölçüleri taşır.

Dinden çıkan bir kimsenin dinden çıkmış olduğu sırada elde ettiği kazancını mirasçıları almak isteyip; "o, ölmeden önce müslüman olmuştu," diye iddiada bulunsalar, Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre bu iddialarını ispat edecek delil getirmek zorundadırlar. Çünkü Ebû Hanîfe (rh.a.), bu iki çeşit kazancı birbirinden ayırmaktadır.

Bu konudaki fıkhî incelik şöyledir: Mirasçılarının bu kazançtan yoksun bırakılmasının nedeni açıktır. Çünkü o kişi, onları elde ettiği sırada dinden çıkmıştır. Mirasçılar ise, kendilerine miras bırakan kişinin ölmeden önce müslüman olduğunu, ölenin dinden çıkma durumunu sonradan ortadan kaldıran bir değişikliğin meydana geldiğini iddia etmektedirler. Dolayısıyla onlar bu iddialarını, delille isbat etmek zorundadırlar.

Bir zimmî, ahdi bozarak dârülharbe sığınsa, geriye bıraktığı mallar konusunda mirasçıları, dinden çıkan bir kimsenin geriye bıraktığı mallarda yapılması gerekeni yaparlar. Çünkü bu zimmî, artık hem gerçek hem de hükmî anlamda harbî olur. Bizim ülke vatandaşımız açısından ölü hükmünü alır.

Doğruları şüphesiz en iyi bilen Allah Sübhânehû ve Teâlâ'dır. Son dönüş ve son varış da O'nadır.

(İSYANCILAR) VE HÂRİCİLER İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

Fitne (anarşi) zamanında fitneden uzak olmak

Müslümanlar arasında fitne (anarşi) meydana geldiğinde, her müslümanın yapması gereken şey, böyle bir fitneden uzak durmak ve kendi evinde oturmaktır.

Hasan b. Ziyâd (rh.a.), bunu Ebû Hanîfe (rh.a.)'den rivayet eder. Delili Resûlüllah (s.a.v.)'ın şu buyruğudur:

من فرّ من الفتنه أعتق الله رقبته من النار

"Kim fitneden kaçar, ondan uzak durursa, Allah onu Cehennem ateşinden azad eder."

Resûlüllah (s.a.v.), bir başka hadiste de sahâbîlerden birisini fitneye karşı şöyle uyarmıştır:

كُنْ حِلْسًا من أحلاس بيتك فإن دخل عليك فكُنْ عبد الله الْمَقْتُول

"Evinin kilimlerinden/çullardan bir kilim/çul gibi ol. Fitne evindeyken sana kadar ulaşırsa, sen Allah'ın öldürülen kulu ol."[216]

Bu hadisin bir başka rivayet metninde; *"Allah'ın yanında... ol"* ifadesi yer almaktadır.

Bu hadisin anlamı şöyledir: "Evinde oturanlardan ol. Fitneye karışan ve fitne kasdıyla hareket edenlerden olma."

İsyancılara karşı savaşmak

Müslümanlar bir yönetici çevresinde toplanmışlar, ona güven duymuşlar ve onda can güvenliği bulmuşlarsa, ülkede seyehat özgürlüğü ve güvenliği hâkimse, böyle bir durumda bir grup isyan ederek devlet başkanına karşı gelirse, o zaman savaşma gücü olan her kişi, isyan edenlere karşı devlet başkanının yanında yer alarak savaşmak zorundadır.

Âyette geçen;

﴿ فإن بغت إحداهما على الأخرى فقاتلوا التي تبغي حتى تفيء إلى امر الله ﴾

"Mü'minlerden bir grup diğerine saldırırsa, Allah'ın buyruğuna dönününceye kadar saldıran tarafla savaşın... " (el-Hucurât 49/9) Emir kipi, gerçek anlamda farz ifade eder. Mutlaka yapılmayı gerektirir.

İsyancılar, müslümanlara eziyet ve sıkıntı verme kasdı taşırlar. Bir sıkıntıyı, zulmü ortadan kaldırmak da İslam'ın bir gereğidir. İsyan edenlerin isyan edip karşı çıkışları bir suçtur. Onlara karşı savaşmak ise, kötülükleri önleme (nehy-i anil münker) savaşıdır. Bu görev de mü'min birisine farzdır.

Ayrıca başkaldıranlar, fitne uyandıran kimselerdir. Resûlüllah (s.a.v.);

الفتنة نائمة لعن الله من أيقظها

"Fitne uykudadır; Allah onu uyandırana lanet etsin.[217]*"* buyurur.

---

[216] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/110; Ebû Dâvûd, Fiten ve melâhim 2; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*,

Bir kişi, Resûlüllah (s.a.v.) diliyle lanetleniyorsa, o kişiye karşı savaşılmalıdır.

Abdullah b. Ömer (r.a.) ve diğer bazı sahâbîlerin fitne ve karışıklık sırasında evlerine kapandıkları yolundaki rivayet, onların artık savaşa güç yetiremedikleri şeklinde yorumlanabilir. İsyan edenlere karşı savaşmak, güç yetiren kişiler üzerine farzdır.

Bu olay sırasında Ali (r.a.), devlet başkanı idi. Ayaklananlarla savaşmaya karar vermiş ve bu şekilde emredildiğini şu sözlerle duyurmuştu: *"Dinden çıkanlara, döneklere ve adaletten ayrılanlara karşı savaşmakla emredildim*[218]*"*

[10/125]

Onun için kitabın bu bölümü Kesîru'l-Hadramî'nin naklettiği haberle başlar. O şöyle anlatır: Kûfe mescidine, Kinde yönündeki kapılardan birinden girdim. İçeriye girince de beş kişinin halife Ali (r.a.) hakkında kötü sözler sarf ettiğini duydum. Bu beş kişiden birinin, üzerinde kapşonlu bir palto vardı. Şöyle söylüyordu: "Allah'a ahd ederim ki onu öldüreceğim."

İsyan niyetinde olanlara karşı takınılacak tavır

Onu yakaladım; arkadaşları dağıldılar. Adamı alarak Ali (r.a.)'nin huzuruna getirdim. "Bu adamın seni öldürmek için Allah'a ahdettiğini duydum," dedim.

Ali (r.a.): "Yaklaş! Yazıklar olsun! Kimsin sen?" dedi. O da; "Ben Sivâr'ul Minkarî'yim" diye cevap verdi.

Bu konuşmanın peşinden Ali (r.a.), bana; "onu serbest bırak," dedi. "Serbest mi bırakayım? O, seni öldürmek için Allah'a ahd etti," diye hayretimi belirttim.

Ben böyle söyleyince Ali (r.a.); "beni öldürmeden onu öldüreyim mi?" karşılığını verdi. "O senin hakkında çok kötü sözler sarf etti." deyince de; "İstiyorsan sen de ona kötü sözler söyle veya bırak gitsin, " diye cevap verdi.

Bu nakil de, henüz isyan başlatmamış bir kimseyi, devlet başkanının öldürerek cezalandırma yetkisinin olmadığına delildir.

Hasan b. Ziyâd'ın Ebû Hanîfe (rh.a.)'den naklettiği görüş böyledir. Bu nakilde, Ebû Hanîfe (rh.a.) şöyle der: "Onlar isyana kalkışmadıkları sürece, devlet başkanı kendilerine dokunmaz. Ne zaman ayaklanırlarsa, o zaman günah ve suça azmettikleri, fitneyi körükledikleri için isyan büyümeden onları yakalar ve hapseder."

Kesîru'l-Hadramî'nin kötü sözlerine tanık olduğu kimseler, henüz Ali (r.a.)'ye karşı isyan fikrine katılmamışlar, isyana da girişmemişlerdi.

Veya Ali (r.a.), Sivâr'ul Minkarî'nin kendini öldüreceğine dair Kesîru'l-Hadramî'nin verdiği haberi doğru kabul etmemiş, bu yüzden ona tuttuğu adamı bırakmasını emretmişti.

---

[217] Aclûnî, *Kesfü'l-hafâ*, II/810; Ali el-Müttakî, *Kenzu'l-ummâl*, XI/186.

[218] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, X/91; Hâkim, *Müstedrek*, III/150.

Ali (r.a.)'nin; "istiyorsan sen de ona kötü söyle," demekten kasdı, onu başka bir nesebe bağlamayı isteme anlamında değildir. Çünkü bu, bir yalan ve iftira olur. İslam dininde de buna izin yoktur. Bu sözlerden kasdı, ondan bildiği kötü şeylere nisbet ederek söylemesidir. Mesela şerre ve fitneye nisbeti kastederek; "Ey fitneci!; Ey şerli!" veya bunların benzeri sözlerle ona hitap etmesidir.

Kur'ân'daki;

﴿ لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظُلِمَ ﴾

"Allah kötü sözün açıkça söylenmesini sevmez; ancak haksızlığa uğrayan başka." (en-Nisâ 4/148) buyruğunun anlamı da budur.

Ali (r.a.)'nin "Hüküm Allah'a aittir" diyen Hâricîlere cevabı

Bize ulaşan bir nakilde, Ali (r.a.) cuma hutbesinde iken, Hâricîler mescidin bir köşesinden hükmün ancak Allah'a ait olduğunu, söylemişler; Ali (r.a.) de onlara şöyle cevap vermişti: "Dosdoğru bir söz! Ancak ardından batıl kastediliyor. İçinde ibadet ettiğiniz, Allah'ı andığınız sürece Allah'ın mescidlerine gelmenize engel olmayacağız. Bizimle birlikte el ele verdiğiniz sürece, ganimetten pay almanıza engel olmayacağız. Bize karşı savaşmadığınız sürece, biz de size karşı savaşmayacağız."

Bu cümlelerden sonra Ali (r.a.), hutbesine devam etti.

Haricîlerin; hakem meselesini gündeme getirişleriyle ifade edilen; "Hüküm Allah'a aittir," diye bağırmalarıdır. Kendi aralarında bu meseleyi gündeme getirir; sık sık bu konuları konuşurlardı. İşte Ali (r.a.), zihin karışıklığına neden olduğu için, onlara hutbe sırasında cevap vermiştir.

Hâricîler bu sözleriyle Ali (r.a.)'yi, iki hakem belirleme işine rıza göstermesi ve kendi adına hüküm vermesi için Ebû Musa el-Eş'arî'yi temsilci ataması nedeniyle kâfirlikle suçluyorlardı. Bunun içindir ki Ali (r.a.), onlara cevap olarak; "Dosdoğru bir söz! Ancak ardından batıl (doğru olmayan) kastediliyor," demiştir. Yani kişinin "hüküm Allah'a aittir" demesinin dış görünüşü olduğudur. Ancak onlar, bu sözlerle bâtıl bir amaca ulaşmak istiyorlar. Bu bâtıl (doğru olmayan) hedef de Ali (r.a.)'yi küfürle suçlamalarıdır.

Bu olay gösteriyor ki; İslam devlet başkanına karşı gelenler isyana kalkışmadıkları sürece, devlet başkanı, hapis veya öldürme gibi bir cezalandırma yoluna gitmez. Bu sözü söyleyenler, o günlerde isyan niyetinde değillerdi. Onun için Ali (r.a.), "Allah'ın mescidlerine girmenizi ve ganimetten pay almanızı engellemeyeceğiz," demiştir.

Yine bu olay, kötü söz söyleyerek sataşmada bulunmanın cezalandırmayı gerektirmediğine delil vardır. halife Ali (r.a.), onları cezalandırmamıştır. Kendisini kâfirlikle suçlayarak ona sataşmada bulunmuşlardır. Halbuki kâfirlikle suçlayarak kötü söz sarfetmek cezalandırmayı gerektirir.

[10/126] Yine bu olayda, İslam devletine karşı tavır alan kimselerin, eğer kâfirlere karşı İslam devleti bayrağı altında savaşırlarsa, diğer savaşçılar gibi ganimetten pay alma hakkı elde edeceklerine delil vardır. Çünkü onlar da müslümandır.

Bu olaydaki bir başka delil de şudur: Onlara karşı yürütülen savaş, saldırılarını önlemek, onların başkaldırısına karşılık vermek için yapılan bir savaştır.

Ali (r.a.); "Bize karşı savaşmadığınız sürece, biz de size karşı savaşmayız," demiştir. Bunun anlamı; "Siz İslam devletine karşı bir araya gelip savaş hazırlığı yapmadığınız sürece,.." demektir.

Ali (r.a.)'nin Cemel vak'ası günü şöyle dediği nakledilir:

İsyancılar mağlup edildiğinde, yapılacak işlem

Kaçanın peşinden gitmeyin. Esir alınanı öldürmeyin. Yaralıya vurmayın. Gizli şeyleri açığa çıkarmayın. Hiçbir malı almayın.

Biz de Ali (r.a.)'nin söylediği bütün bu sözleri alıyor onu uyguluyoruz.

Ve şöyle diyoruz: Meşru devlet, isyancılara karşı savaştığı ve onları bozguna uğrattığında, kaçanı kovalamamaları gerekir. Çünkü biz, onlarla savaştığımızda onların isyanını bastırmak için savaşmaktayız. Kaçmaya başladıklarında saldırıları zaten önlenmiş olacaktır.

Ancak bu durum, geride birlikleri olmadığı, kaçanların bu birliğe sığınarak yeni bir güç oluşturma imkânlarının bulunmadığındadır. Şayet geride katılacakları bir birlikleri varsa, o zaman peşleri bırakılmaz. Çünkü onlar kaçtıklarında bozguna uğradıkları için değil, diğer güce katılmak için kaçmışlardır.

Bir müşriğin de, bu yüzden peşi bırakılmaz. Çünkü onların dönüp sığınacakları düşman ülke halkı devamlı olarak vardır.

Esir alınan kimseler de, geride katılacakları bir birlik olmadığı sürece öldürülmezler.

Ali (r.a.), Hâricîlerden ele geçirilenleri, bir daha kesinlikle kendisine karşı isyan etmeyeceklerine yemin ettirir, daha sonra serbest bırakırdı.

Geride katılabilecekleri bir birlik varsa, o zaman esirlerin öldürülmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü ele geçirilen bu kişi, şerrinin önlenilmesi gereken birisidir. Ancak esir düşerek gücünü yitirmiştir. Şayet kurtulacak olsa, birliğine katılacaktır. Dolayısıyla devlet başkanı, öldürülmesinde yarar görürse, onu öldürmekte bir sakınca yoktur.

Bunun gibi, yaralılar da geride katılacağı bir birlik yoksa öldürülmez. Şayet böyle bir birlik var ve isyan devam ediyorsa, o zaman onların da öldürülmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü iyileşince o da, yeniden var olan birliğe dönerek fitne ve bozgunculuğa dönecek demektir.

Diğer yandan esirlerin ve yaralıların öldürülmesi, geride bir güç varsa, bu birlikte bulunan arkadaşlarının moralini bozar. Şevkini kırar. İstenilen amaca bu şekilde ulaşılmış olur.

Bu durum, geriye herhangi bir birlik kalmamasından farklı bir durumdur. Ali (r.a.)'nin; "gizli şeyleri açığa çıkarmayın" sözünden maksat, çocuklar esir edilmez; sahiplenme kasdıyla ve ganimet kasdıyla malları alınmaz demektir. Biz de buna uyuyor ve şöyle diyoruz; Kadın ve çocukları esir alınmaz. Çünkü onlar da, müslümandır. İslam ülkesinde güvence altında oldukları ve dokunulmazlıkları devam ettiği için, malları da sahiplenilmez. Çünkü zor kullanarak mülkiyet edinmek, İslam ülkesinde güvence altında olmayan ve buna dayalı dokunulmazlığı bulunmayan mallarda geçerlidir.

Meşru devlet güçlerinin, isyancılardan ele geçirdikleri binek hayvanlarını ve silahları ihtiyaç duyulduğunda onlara karşı kullanmalarında bir sakınca yoktur.

Çünkü isyancılar, meşru güçlerin silahlarına ihtiyaç ve zaruret duysalardı, onların silahlarını alırlardı.

Resûlüllah (s.a.v.) Hevâzin harbinde Safvân'dan zırhlar almıştı. Üstelik bu zırhlar, Safvân'ın rızası olmadan alınmıştı. Öyle ki Safvân; "Ya Muhammed! gasben mi alıyorsun?" demişti.

Savaşmayan bir kimsenin elinde bulunan silahı, bu şekilde almak câiz olduğuna göre, isyancılardan olan ve savaşan bir kişinin silahını elinden almak, çok daha da uygundur. Savaş bitip ortalık sakinleşince, ihtiyaç ortadan kalktığı için, bütün bunlar eski sahiplerine geri verilir.

İsyancılardan ele geçirilen malların hükmü

Aynı şekilde, onlardan ele geçirilen mallar da kendilerine geri verilir. Çünkü bu mallar, İslam ülkesinde tamamen güvence altında olan ve dokunulmazlığı devam eden mallar olduğundan, ele geçirenlerin mülkiyetine girmez.

Diğer yandan bir mal, güç kullanılarak ele geçirildiği ülkeden farklı bir ülkeye götürülerek güvence ve koruma altına alınmadan, üzerinde mülkiyet gerçekleşmez. Böyle bir yurt farklılığı da, isyancılarla, meşru devlet güçleri arasında yoktur. Çünkü her iki grubun ülkesi de aynıdır.

[10/127]

Ali (r.a.)'den nakledilir ki; O, Rahbe denilen yerde, Nehrevan halkına ait askeri kampta ele geçirilen malları herkesin gözleri önüne attırmış, eşyasını tanıyanlar gelip bunlar arasından kendi eşyasını almıştı. Öyle ki, en son tanınan ve birisi tarafından alınan mal, bir demir tencere idi.

Cemel Vak'ası günü Ali (r.a.)'ye; "Allah'ın bizlere nasip ettiği ganimeti paylaştırmayacak mısın?" diye sordular. Ali (r.a.); "Aişe (r.a.)'yi içinizden kim alacak?" diye sorarak cevap verdi. Onların sözlerini yadırgadığı ve isteklerinde ne derecede yanıldıklarını ortaya çıkartmak için bu sözleri söylemişti.

İsyancılarla birlikte savaşan kadınların durumu

İsyancılardan savaşçı bir kadın ele geçirilirse, bu kadın öldürülmez; ortada hiçbir isyancı kalmayıncaya kadar hapsedilir. Çünkü dinden çıkan bir kadın bile öldürülmediğine göre, isyancı bir kadın nasıl öldürülebilir ki?

Çatışma devam ettiği sırada, savunma kasdıyla böyle bir kadının öldürülmesi câizdir. Esir alındığında ise, artık savunma kasdı ortadan kalkmıştır. Nitekim bir oğul da, kendisini öldürmek isteyen babasına karşı, savunma kasdıyla onu öldürebilir. Babasının öldürme kasdı son bulunca, o da babasını öldüremez.

İsyana katılan bir kadın, günah ve suç işlemekte olduğundan hapsedilir; kötülüklere ve fitneye karışması engellenir. İster özgür, ister köle olsun, savaşan bir erkek ayaklanma sırasında ele geçirilirse ve bu sırada da düşman karargâhı henüz çökertilememişse, o zaman öldürülür. Çünkü bu kişi, -köle olsun özgür olsun- savaşan bir kişidir. Yukarıda katılabileceği birliği bulunan bir esirin birliğe katılmasını önlemek için öldürülebileceği, bunun câiz olduğu açıklanmıştı.

Şayet bu esir köle, yalnızca efendisinin hizmetini görür savaşmazsa, isyan bitinceye kadar hapsedilir. Çünkü o, savaşan bir kimse değildir. İsyancılar ancak savunma kastıyla öldürülür. Dolayısıyla savaşmayan ve savaşma niyeti taşımayan bir kimse, öldürülmez. Böyle bir köle, isyancının mülkiyeti altında bir maldır. İsyana devam eden kimse kalmayıncaya kadar, yakalananların hapiste bekletileceğini, yukarda açıklamıştık. Ancak köle, kaçarak efendisine dönmesin diye hapsedilir.

Müslümanların, isyancılardan ele geçirdikleri ve kullanılımına ihtiyaç duymadıkları binek hayvanlarına ve silahlara gelince; hayvanlar satılır, parası bekletilir. Çünkü hayvanların yem, su, barınak ve bakıma ihtiyacı vardır. İsyancılardan olan hayvan sahibine iyilik anlamı taşıdığından, bir devlet başkanı canlı mal için bu beslenme ve bakım parasını hazineden veremez. Ayrıca paranın bekletilmesi, hayvanların bekletilmesinden daha kolaydır. Bu yüzden hayvanlar satılarak, parası isyancılar dağılıncaya, isyanı bırakana kadar bekletilir. Sonra da sahibine verilir.

Silahlar ise, savaş tamamen bitince sahibine geri verilmek üzere elde tutulur. Çünkü silahlar hemen verilirse bu, meşru devlet güçlerine karşı isyancılara yardım sayılır ki, doğru değildir. Bu yüzdendir ki, isyancılar tamamen dağılıncaya kadar bekletilir.

İsyancıların ateşkes isteminde bulunmaları

İsyancılar, ateşkes isteminde bulunduklarında bu istek, müslümanların yararına ise, kabul edilir. Daha önce açıklandığı gibi, müslümanlar savaşarak isyanı bastırmaya güç yetiremiyor olabilir; gücünü toplamak ve korumak için ateşkes anlaşmasına ihtiyaç duyabilir. Dinden çıkanlarla böyle bir anlaşmanın yapılması câiz olduğuna göre, isyancılarla yapılması da câizdir.

Böyle bir anlaşma karşılığında onlardan herhangi bir şey alınmaz. Çünkü onlar, müslümandırlar. Kendilerinden cizye almak câiz değildir. Dinden çıkanlar hakkında bunun benzeri bir açıklama yapılmıştı. Ancak dinden çıkanlardan böyle

bir cizye alınırsa, bu cizyeye sahip olunur. Çünkü dinden çıkmış olan kimseler, düşman ülke halkı durumuna geldiklerinden, malları ganimet olarak alınabilmektedir. Konumuzda ise, isyancılardan alınan mallar, mülk edinilemez. Çünkü isyan edip devlete karşı çıkanların malları, hiçbir şekilde ganimet sayılmaz.

İsyancılar pişmanlık duyup tevbe ederek, tekrar doğru çizgiden ayrılmayan adil müslümanlara katılırlarsa, yaptıklarından dolayı herhangi bir şekilde hesaba çekilmezler. Yani, fiilleri nedeniyle verdikleri zararları ödemekle yükümlü tutulmazlar.

Yazarın buradaki kasdı da, isyancılar toplanıp askeri bir güç oluşturdukları ve kendilerini koruyacak konuma geldiklerinde cana veya mala verdikleri zarar ve ziyanlardır.

Böyle bir durumda önceden neden oldukları zarar-ziyana gelince, onları öderler. Çünkü biz onları tanık ve aklî delillerle, saptıkları yollardan doğruya getirmek, deliller karşısında teslimiyetlerini sağlamakla emrolunduk. Kendilerini **[10/128]** koruyacak askeri bir güç oluşturmadan önce, yol açtıkları zarar ve ziyan ödemesinden kurtulma yönünde gerçek dışı yorumlarına değer verilmez. Bu güç oluştuktan sonra fiziki olarak onları sorumlu tutma imkânı ortadan kalktığı için, üzerlerindeki velayet bağı da kopar. Dolayısıyla yorumları bâtıl bile olsa, ödeme yükümlülüklerini düşürme konusunda dikkate alınır. Nitekim önceden harbî olan düşmanların müslüman olduktan sonraki yorumları da, dikkate alınıp değerlendirilir.

Bu konuya esas oluşturan delil, Zührî'nin naklettiği haberidir. O şöyle der: İç ayaklanmalar baş gösterdiğinde Resûlüllah (s.a.v.)'ın sahâbîlerinden bir çoğu hayattaydı. Kur'an'ı yorumlamaya dayanarak akıtılan bütün kanların, helal görülen ırzların ve telef edilen malların bir tarafa bırakılacağı, bunlardan dolayı hesaba çekme olmayacağı görüşünde birleşmişlerdir. Alınan mal, aynısıyla elde duruyorsa, sahibine geri verilmesi gerekir. Çünkü bu mallar, ele geçirilme yoluyla sahiplenilmiş mallar değildir. Bilindiği gibi, onların mallarını bu şekilde sahiplenemeyiz. Savaşan iki müslüman grubu, din ve hükümleri yorumuyla birbirine eşit saymak temel prensipti.

Muhammed (rh.a.)'in şöyle dediği nakledilir: "Tevbe ettikleri zaman, onlara telef ettikleri can ve malları ödemeleri gerektiği yönünde fetva veririz. Ama yargı/hukuk açısından onları ödemeye zorlayamayız."

Bu görüş doğrudur. Çünkü isyancılar, İslam inancına sahip kimselerdir. Yaptıkları yorum konusunda yanılmış oldukları ortaya çıksa da, kendilerini savunacak askeri güçleri olduğundan, devletin üzerlerindeki hâkimiyeti ve yürütme gücü kopmuş durumdadır. Dolayısıyla, hukuken ödeme konusunda zorlama yapılamaz. Bunu yerine getirmenin, kendileri ile Yaratıcı arasında zorunlu olduğu yönünde haklarında fetva verilir.

Meşru devlet güçleri için böyle bir fetva verilemez. Çünkü onlar, yaptıkları savaşta ve neden oldukları ölümlerde haklı konumdadır. Verilen emri yerine getirmektedirler.

Şayet isyancılar, isyan sırasında zimmî bir gruptan yardım istemişler, onlar da isyancılarla birlikte savaşa katılmışlarsa, bu davranışları zimmet anlaşmasını bozma anlamına gelmez. Görmez misin bu fiil, isyancılar tarafından yapılınca imanı bozmaz. Aynı fiili zimmîler yapınca bu da ahdi bozma sayılmaz. Çünkü isyancılar, müslümandırlar.

Allahu Teâlâ, Kur'an'da her iki grubu da müslüman olarak isimlendirmiş ve;

﴿ وإنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤمنين اقْتَتَلُوا ﴾

"Mü'minlerden iki grup birbirleriyle vuruşurlarsa..." (el-Hucurât 49/9) buyurmuştur.

Ali (r.a.) de; "kardeşlerimiz bize karşı isyan etmişler," ifadesini kullanmıştır.

Zimmîlerden katılanlar, bu davranışlarıyla dünyevî konularda, günlük yaşamdaki işlemlerde (muâmelâtta) İslamî hükümlere bağlı kalmaktan, İslam ülkesi vatandaşı olmaktan çıkmış sayılmazlar. Dolayısıyla bu davranışlarıyla zimmet ahitleri bozulmaz. Savaş sırasında cana ve mala verdikleri zarar-ziyanı konusunda isyancılar gibi kabul edilirler. Çünkü onlar da, isyancıların bayrağı altında savaşmışlardır. Bu yüzden işledikleri fiiller konusunda isyancılarla aynı hükme tabîdirler.

Meşru devlet güçleri, isyancılarla karşı karşıya geldiklerinde önce onları adalet çizgisine çağırmaları gerekir. Ali (r.a.)'den böyle yapılmasının gerektiği nakledilmiştir. O, Abdullah b. Abbas (r.a.)'ı Harura halkına göndermiş; İbn Abbas (r.a.) onlarla tartışmada bulunmuş, onları tevbeye, isyanı bırakmaya davet etmiştir.

Şayet arzulanan hedefe öğüt ve uyarı gibi, savaş dışı yollardan ulaşma sağlanabiliyorsa, doğru olan, bunun savaştan önce uygulanmasıdır. Çünkü pek çok tedavi usulünden biri olan dağlamak, en son kullanılması gereken bir yöntemdir.

Eğer çağrıda bulunmazlarsa, bunu yapmadıklarından dolayı herhangi bir şekilde sorumlu tutulmazlar. Çünkü böyle bir çağrıyla, isyancılar kendilerine karşı savaş başlatılacağını da öğrenmiş olurlar. Bu konuda onların durumu, dinden çıkanların ve kendilerine davet ulaşan düşman ülke halkının durumuna benzer. Bu yüzden, onlarla yapılan savaşta ok atmak, mancınık kullanma, su salıverme, yangın çıkartma, ateşe verme ve gece baskını... gibi, düşmanlara karşı kullanılması câiz olan her türlü savaş taktik ve tekniklerinin kullanılması câizdir. Çünkü onlarla savaşmak da düşmanla ve dinden çıkanlarla yapılan savaş gibi farzdır.

[10/129]

Şayet arada ateşkes anlaşması yapılırsa, her iki taraf da, birbirlerine rehin verirler. Kim anlaşmaya ihanet eder ve rehin olan kişiyi öldürürse, onların kanı karşı tarafa helal olur.

Bu şekilde anlaşma yapılan isyancılar, ellerindeki rehni öldürürlerse, devlet güçlerinin ellerindeki rehineyi öldürmesi ise, doğru olmaz. Bütün isyancılar yok oluncaya veya tevbe edinceye kadar onu hapsederler. Çünkü rehin olan kimseler, bizim aramızda iken anlaşmaya dayalı olarak veya teslim alırken vermiş olduğumuz güvencenin karşılığı olarak, güven altındadırlar. İhanet eden başkalarıdır. Başkasının işlediği bir suçla bu rehineler, ceza görmez. Kur'an'da;

﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ﴾

" Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez," (el-Enâm 6/164; el-Isrâ 17/15; Fâtır, 35/18; ez-Zümer 39/7; en-Necm 53/38) buyrulmaktadır.

Ancak serbest de bırakılmazlar. Çünkü kendi birliklerine dönüp, devlet güçlerine karşı savaşarak, fitne ortamına yeniden dönecekleri için, isyancılar dağılıncaya kadar hapsedilirler.

Bu şekildeki bir sulh anlaşması, müslümanlarla müşrikler arasında yapıldığında da hüküm böyledir. Müşrikler anlaşmaya ihanet ettiklerinde müslümanların elinde bulunan rehineler, müslüman oluncaya kadar hapsedilir. Şayet müslüman olmaya yanaşmazlarsa, müslümanların zimmetinde olmayı ve cizye vermeyi kabul etmek zorundadırlar.

Çünkü bu rehinler, bizim elimize güvence alarak gelmişlerdir. Bu yüzden başkalarının ihaneti nedeniyle öldürülmeleri doğru değildir. Ancak, hayatı boyunca ülkemizde hapsedilirler. Çünkü onlar, rehine verdiğimiz kişiler bize teslim edilinceye kadar bizimle birlikte kalmaya razıdırlar. Düşman bizim rehinelerimizi öldürdüğünde, artık bu imkân ortadan kalkmıştır. Bunun içindir ki, elimizde rehin olan kimselerin hayatı boyunca tutulacağını söyleriz. Bir kâfir de, İslam ülkesinde ancak cizye karşılığı oturabilir. Dolayısıyla müslüman olmadıklarında, cizyeyle yükümlü tutulurlar.

Anlatıldığına göre; ed-Devânîqî, Musul halkıyla böyle bir sulh anlaşması yaptı. Sonra Musullular anlaşmaya ihanet ederek ellerindeki rehineyi öldürdüler. ed-Devânîqî, ilim adamlarını toplayarak, Musulluların rehine verdiği kimseler hakkında onlarla danıştı. Âlimler; nasıl koşul koşulmuşsa ona göre işlem görür; öldürülürler, görüşünü benimsediler.

Âlimler arasında Ebû Hanîfe (rh.a.) de vardı. Suskundu. Ed-Devânîqî ona; sen ne diyorsun? diye sordu. Ebû Hanîfe de şöyle cevap verdi: "Bunu yapma hakkın yok. Senin onlara koştuğun koşul, helal olmayan bir koşul olduğu gibi, onların sana koştuğu koşul da helal değildir. Allah'ın kitabına uymayan her koşul,

bâtıldır/geçersizdir. ﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ﴾ *"Bir kimsenin günahından/suçundan bir başkası sorumlu tutulamaz."*(el-En'âm 6/164)

Ebû Hanîfe (rh.a.) böyle söyleyince, ed-Devânîqî kızdı; ağır sözler kullanarak onun, huzurundan çıkarılmasını emretti. Bu sırada şöyle söylüyordu: "Ne zaman seni bir şey için çağırsam hoşuma gitmeyen bir şey yapıyorsun."

Ertesi gün, ilim adamlarını yeniden topladı. Ebû Hanîfe'ye; "Anladım ki doğru olan senin söylediğin," dedi ve sordu: "Elimizdeki rehinelere ne yapalım?" Ebû Hanîfe (rh.a.) de ona; "diğer âlimlere sor," diye cevap verdi. O da sordu. İlim adamları; "Bu konuda bir bilgimiz yok," diye cevap verdiler.

Bunun üzerine Ebû Hanîfe (rh.a.) onlara ; "Başlarına cizye koy," deyince ed-Devânîqî; "Ama onlar cizyeye razı olmazlar" diye cevap verdi.

Ebû Hanîfe'nin cevabı şöyle oldu: "Onlar, bizim rehine verdiğimiz kimseler bize geri verilinceye kadar, bizim yurdumuzda oturmaya razı olan kimselerdir. Artık rehinemizin geri verme imkânı ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla, hayat boyunca ülkemizde oturmaya razıdırlar. Bir kâfir de buna rıza gösterince, zaten cizye ile yükümlü tutulur.

Bu sözleri duyan ed-Devânîqî, çok beğenmiş, Ebû Hanîfe'den özür dilemiş ve onu evine kadar götürmüştür.

Meşru devlet ahalisinden birisi, isyancılardan birine güvence verse, bu güvence geçerlidir. Çünkü bir isyancıyı öldürme zorunluluğu, bir müşriki öldürme zorunluluğundan daha güçlü olamaz.

Ayrıca Resûlüllah (s.a.v.)'ın;

يَسْعَى بِذِمَّتِهِمْ أَدْنَاهُمْ

"Onların sosyal açıdan en zayıflarının verdiği zimmet bile geçerlidir,[219]*"* buyruğuna dayanarak müslümanlardan herhangi birinin müşrike vereceği güvence geçerli sayılır. Burada da hüküm aynıdır.

Diğer taraftan olabilir ki, bu isyancı, meşru devlet ahalisinden birisiyle fikrî tartışmaya ihtiyaç duyabilir. Savaşa ihtiyaç duymadan tevbe edebilir. Bu da, her iki
[10/130] taraftan kişiler birbirine güvence vermediğinde gerçekleşemez.

Güvence (eman); Arapça "Sana zarar verme yok" cümlesiyle de olur. Ya da aynı anlama gelen Farsça ve Naptîce ifadelerle verilebilir. Bu gibi durumlarda da hüküm aynıdır.

---

[219] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/211; İbn Mâce, Diyât 31; Ebû Dâvûd, Cihad 147; Nesâî, Kasâme 9; Hâkim, *Müstedrek*, II/153.

Ömer (r.a.)'den böyle nakledilmiştir. O, ordu komutanlarına; Hangi müslüman, bir kâfire; "korumadasın" dese veya çocuklarını unutmamasını söylese, bu güvence sayılır, diye mektup yazmıştır.

Bir kadın veya efendisiyle birlikte savaşa katılan köle gibi, düşman ülkesi halkına (harbîye) güvence vermeye yetkili olan herkesin, iç isyana karışana verdiği güvence geçerlidir. Efendisiyle birlikte savaşa katılmayan bir kölenin isyancılara vereceği güvencenin geçerli olup olmadığında görüş farklılığı vardır.

Bir zimmînin, devlet güçleriyle brlikte savaşa katılmış bile olsa kâfirler için vereceği güvence, câiz olmadığı gibi isyancılara vereceği güvence de geçerli değildir.

Kadınlar, isyancılar safında, devlet güçlerine karşı savaşırlarsa, saldırılarını önlemek için onları öldürmekte bir sakınca yoktur. Eğer savaşa katılmıyorlarsa, düşman kadınlarının öldürülmediği gibi, onlar da öldürülmezler. İsyancı bir kadının öldürülmemesi önceliklerdir. Çünkü onlarla yapılan savaş, tamamen savunma savaşıdır. Kadınlar, savaştıklarında meşru müdafaa için öldürülürler. Savaşa katılmadıklarında ise, onlara karşı savunmaya ihtiyaç yoktur.

İsyancılar elinde esir veya tüccar olarak bulunan vatandaşlar, kendi aralarında birbirlerine karşı cinayet işlese, daha sonra da devlet güçleri, isyanı bastırsa, işledikleri cinayetten dolayı onlara kısas uygulanmaz. Çünkü onlar, adil devlet başkanının elinin ulaşmadığı, idaresinin geçerli olmadığı bir yer ve bir zamanda bu suçu işlemişlerdir. Sanki suç, dârülharpte işlenilmiş gibi kabul edilir.

Devlet görevlisi bir hâkim, isyancı halkın hâkiminin yazılı hükmünü mahkemede geçerli saymaz. Çünkü isyancılar, sapkındırlar. İsyan etmedikleri sürece onların bozuklukları, düşünce planında kalan bir sapkınlıktır. İsyana kalkıştıktan sonraki sapkınlıkları ise, artık fiilî dayanışmaya dönüşmüştür. Nasıl sapkın/fâsık birisinin tanıklığı kabul edilmiyorsa, sapkın bir kimsenin mektubu da kabul edilmez. Ayrıca onlar, devlete bağlı insanların canlarını ve mallarını helal gören kimselerdir. Dolayısıyla isyancı halkın hâkimi, hiçbir delile dayanmadan bu helal görme anlayışıyla da hüküm vermiş olabilir.

İsyancıların atadığı hâkimin verdiği kararlar

İsyancılar, bir şehri ele geçirip şehir halkından olan, ama isyancılar safında yer almayan bir kişiyi hâkim atasalar; bu hâkim, insanlar arasında adil şekilde had cezalarını, kısası ve diğer hükümleri uygular. Başka türlü hareket edemez. Çünkü Şüreyh (rh.a.) de, Emevîlerin bazıları tarafından kendisine verilen hâkimlik görevini yürütmüştür. Aynı şeyi Hasan el Basrî (rh.a.) de yapmıştır. Ömer b. Abdilaziz (r.a.), halifelik makamına geçince, Emevîler tarafından atanan hâkimlerin kararlarına hiç dokunmamıştı.

Bu konudaki fıkhî incelik şudur: Adaletle hükmetmek ve haksızlığa uğrayanları zulme karşı korumak; iyiliği emretmek ve kötülükten alıkoymak (emr-i bi'l-marûf nehy-i ani'l- münker) görevlerinden sayılır. Bu da, her müslüman üzerine

farzdır. Ancak, halktan olan herkes, bunu yerine getirme, karşı tarafı zorlama imkânına sahip değildir. Kendisine görev verenin gücüne dayanarak bu imkânı yakalayan kişi, üzerine farz olan bu görevi yerine getirmek ve nasıl olması gerekiyorsa ona göre hüküm vermekle yükümlüdür. Bu konuda kendisini bu göreve atayanın, isyancı veya meşru devlet olması farketmez. Hâkimlik görevini üstlenmenin koşulu, verilen hükmü uygulama imkânının sağlanmasıdır. Bu da elde edilmiştir.

Böyle bir hâkim, devlete bağlı bir hâkime mektup yazarak mektupta kendi önünde yapılan bir tanıklığa dayanarak şehir halkından bir kimse lehine bir hakkı dile getirse; Şayet kendisine mektup gelen hâkim, diğer hâkim önünde tanıklık edenlerin isyancılardan olmadığını biliyorsa, bu mektubu geçerli kabul eder ve onaylar. Çünkü aynı tanıklar, onun önünde böyle bir tanıklıkta bulunacak olsalardı, o da bu kimselerin tanıklığına dayanarak aynı şekilde hüküm vermesi gerekirdi. Anılan hâkimin yazıyla bu tanıkların istinâbe[220] yoluyla alınan ifadelerini diğer mahkemeye göndermesi de aynı sonucu doğurur.

Eğer tanıklar, isyancılardan ise, istinâbe yoluyla alınan ifadelerini içeren yazı geçerli kabul edilmez. Nitekim aynı tanıklar kendi önünde böyle bir tanıklıkta bulunsalardı -daha önce de açıklandığı gibi- onların tanıklıklarına dayanarak karar veremezdi. Tanıkları tanımadığında da, hüküm aynıdır. Çünkü genelde, onlar da isyancılar safındadır. Bir grup içinde bulunan ve onlarla beraber oturan kişiler, o gruptan sayılırlar. Aksi bilinmediği sürece, görünene göre hüküm vermek gerekir.

[10/131]

İsyancılar, isyan edip savaşa başlamadan önce adam öldürür, mal gasb eder, isyandan sonra da bunları geçersiz sayma koşuluyla sulh yapmak isterlerse, böyle bir anlaşma geçerli değildir. İşledikleri suçlar, mala verdikleri zarar ve gasptan dolayı yargılanır; duruma göre kısasa veya tazminata hükmedilir.

Çünkü bunlar, kul haklarındandır. Bir devlet başkanının bu cezaları düşürme (af) hakkı yoktur. İsyancıların da bu hakları düşürmeye yönelik koşulları baştan geçersiz olan koşullardandır. Dolayısıyla böyle bir koşula uyulamaz.

İsyancılarla savaşırken ölenlerin durumu

Devlet güçlerinin isyancılarla yaptığı savaşta verdiği ölülere, şehit işlemi yapılır; yıkanmaz ve üzerlerine namaz kılınarak toprağa verilirler. Ali (r.a.), kendi askerlerinden öldürülenlere böyle yapmıştır. Ammâr b. Yâsir, Hucr b. Adiy (r.a.) ve Zeyd b. Safvân (r.a.) da şehit düştüklerinde böyle işlem yapılmasını vasiyet etmişlerdir.

---

[220] **İstinâbe:** Bir davanın görülmekte olduğu mahkemeye gönderilmek için başka bir yerde bulunan bir tanığın oradaki mahkemece ifadesinin alınması.

Namaz bölümünde, öldürülen isyancıların cenaze namazının kılınmayacağı ve yıkanmayacakları, sadece açıkta kalmamaları için gömülecekleri nakledilmişti. Ali (r.a.)'nin Nehrevan ölülerine cenaze namazı kıldırmadığı nakledilir.

Diğer taraftan cenaze namazı, ölü için bir dua ve mağfiret istemidir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

﴿وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ﴾

"Onlar için dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (onları yatıştırır)." (et-Tevbe 9/103)

İsyancılardan öldürülenlere yapılacak işlem

Haddi aşıp isyan eden kişiler hakkında dua ve istiğfar etmemiz yasaklanmıştır. Ayrıca onları yıkayıp cenaze namazlarını kılmak, onlara karşı bir çeşit yakınlık, dostluk ifade eder. Meşru devlet askerinin, haddi aşan ve isyan eden bir kimseye hayatta iken yakınlık göstermesi yasaktır. Ölümünden sonra da yakınlık gösterilmesinin hükmü de yine böyledir.

Hasan b. Ziyâd (rh.a.)'a göre; bu tür bir işlem, geride gücünü koruyan birlikleri olduğu zamandır. Şayet böyle bir birlikleri yoksa, Devlet güçlerinin isyancılardan olan yakınını yıkamalarında ve cenaze namazını kılmalarında bir sakınca yoktur.

Hasan (rh.a.), böyle bir isyancının durumunu, esir alınan bir isyancının öldürülüşüne veya yaralının bakıma alınışına kıyas eder. Çünkü böyle bir görevi yerine getirmek, akrabalık hakkını gözetmenin bir gereğidir. Anılan gruptan insanların güçleri kalmadığında, böyle bir görevi yerine getirmekte herhangi bir sakınca yoktur.

İsyancıların başlarının kesilip belde belde dolaştırılmasını mekruh görürüm.

Çünkü bu bir müsledir (azap ve işkencedir).[221]

Resûlüllah (s.a.v.) işkenceyi yasaklamıştır. Azap ve işkencenin saldırgan, yırtıcı bir köpeğe bile yapılması yasaktır.

Diğer taraftan Ali (r.a.)'nin, yaptığı savaşların hiçbirinde böyle bir şey yaptığı bize ulaşmamıştır. Bu konuda uygulamaları izlenen kişi o dur.

Patik Yebâb'ın başı Ebû Bekir (r.a.)'e getirilmişti. Ebû Bekir (r.a.), bu davranışı çirkin buldu. Kendisine Farsların ve Rumların (Romalıların) böyle yaptıkları söylenince de şöyle cevap verdi: "Biz, ne Farsız ne de Rum. Allah'ın Kitabı ile Resûlüllah'tan gelen haberler bize yeter."

---

[221] **Müsle**: Diri veya ölü olsun kişinin bedeninde, onu çirkinleştirecek ve yaratılışına zıt görünüm verecek yaralar meydana getirmektir. Sağ kişide uygulanması, aynı zamanda bir işkencedir. Gerekçesi ne olursa olsun, bir kişinin müsle yoluyla öldürülmesi câiz olmadığı gibi, kâfir olsa bile, ölüye uygulanması da -metinde de anıldığı gibi- hoş karşılanmamıştır.

Son devir Hanefî âlimlerinden bazıları, isyancıların direncini kırmak ve devlet güçlerine gönül rahatlığı vermek için buna cevâz vermişlerdir. Onlar bu konuda Abdullah b. Mes'ûd (r.a.)'un, Ebû Cehil'in başını Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e taşımasını delil göstermişlerdir. Resûlüllah (s.a.v.), onun bu yaptığını kötü görmemişti.

İsyancılarla savaşta yakınını öldürenin mirasçılık durumu

Devlet askerlerinden birisi, isyancılar arasında bulunan babasını savaş sırasında öldürse, ona mirasçı olur. Çünkü o, babasını -recm ve kısasda olduğu gibi- haklı bir nedene dayanarak öldürmüştür. Dolayısıyla mirastan yoksun bırakılmaz. Mirastan yoksunluk, haksız ve yasak bir öldürmenin cezası olarak meşru kılınmıştır. Emredilen bir cezalandırmanın, mirastan yoksun kalmaya (mahrumiyete) neden olması uygun değildir.

[10/132]

Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre; aynı şekilde isyancı bir kimsenin de kendisine miras bırakan ve devlet askeri olan bir kişiyi öldürmesi durumunda, o da öldürülenin mirasçısı olur.

Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise, isyancı öldürdüğü kişinin mirasını alamaz. Çünkü o kişiyi haksız yere öldürmüştür. Dolayısıyla mirasından yoksun kalır. Nitekim herhangi bir İslamî yoruma dayanmadan onu haksız yere öldürseydi, mirasını alamazdı. Kendi yorumuna inanması, adil yolda devam eden ve geriye miras bırakan bu kişiye karşı haklı bir delil olamadığı gibi, diğer mirascılara karşı da delil olamaz. Bu, sedece kendi açısından dikkate alınabilir.

Bu konudan şu husus ortaya çıkmaktadır: İsyancılar, haksız yorumları yanında askeri güç kazandıkları zaman dârülharp halkı hakkında neler geçerli ise, onlar hakkında da aynı şeyler dikkate alınır. Bu anlayışın etkisi, mirasla ilgili hükümlerde değil, can ve mal ödemelerinin düşmesinde kendisini gösterir. Çünkü müslümanla kâfir arasında miras bağı yoktur. Can ve mal konusundaki yorum da bunun gibidir.

Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre; iki grup arasındaki savaş, dinin yorumuna dayanır. Dolayısıyla, her ne kadar günahlar konusunda farklılık gösterseler de, ödemenin düşmesi gibi, dünyaya yönelik hükümlerde eşittirler.

Bilindiği gibi; düşman ülke halkıyla müslümanlar arasındaki durum da böyledir. Bir isyancının, kendisine miras bırakacak kişiyi öldürmesi, nasıl haksız bir gerekçeye dayanıyorsa, bir harbînin öldürmesi de aynı şekilde haksız bir gerekçeye dayanır. Harbînin böyle bir kişiyi öldürmesi, mirastan mahrumiyete neden olmaz. Nitekim, bir kâfir kendine miras bırakacak kişiyi yaraladıktan sonra müslüman olsa, daha sonra yaraladığı kişi, bu yaranın etkisiyle ölse, yaralayan ve müslüman olan bu kişi ölümüne neden olduğu kişinin mirasçısı olur.

İsyancının inancı da, miras konusunda devlete bağlı olan kimseye karşı delil olamaz. Aynı şekilde ödeme hakkını düşürme de delil olamaz.

Ancak denildi ki; ne zaman kendi açılarından yaptıkları yorumla, askeri güç oluşturma birlikte bulunur ve devlet başkanının zorlama ve yönetme gücü ortadan kalkarsa, hüküm konusunda yanlış yorumlar da, doğru yorum gibi kabul edilir. Mirasla ilgili hüküm konusunda da, durum böyledir. adil bir kişinin, isyancılardan olan kardeşini veya babasını öldürmeyi bizzat üstlenmesi mekruhtur.

Bir kimsenin müşrik veya âsi olan bir yakınını öldürmesi

Babayı öldürmenin mekruhluğunu anlamak zor değildir. Çünkü bir kişinin müşrik olan babasını öldürmesi de mekruhtur. Allahu Teâlâ;

﴿ وصاحبهما في الدنيا معروفا ﴾

"Onlarla/anne ve babanla dünyada iyi geçin." (Lokmân 31/15) buyurur.

Bu âyette kasdedilen, müşrik olan anne ve babadır. Âyetin bütünü bu yönde yorumlanmıştır: Âyetin baş tarafında şöyle buyurulmuştur:

﴿ وإن جاهداك على أن تشرك بي ما ليس لك به علم فلا تطعهما ﴾

"Eğer onlar (anne ve baban), seni hakkında bilgin olmayan bir şeyi, bana ortak koşman için seni zorlarlarsa, onlara itaat etme." (Lokman 31/15)

Hanzala b. Ebû Âmir (r.a.), Resûlüllah (s.a.v.)'tan müşrik olan babasını öldürmek için izin istedi. Resûlüllah (s.a.v.), onun bu isteğini çirkin buldu ve;

يكفيك ذلك غيرك

"Senin yerine bunu başkası yapar."[222] buyurdu.

Abdullah b. Abdullah b. Übey b. Selûl, müşrik olan babasını öldürmek için Resûlüllah (s.a.v.)'tan izin isteyince, Resûlüllah (s.a.v.), aynı şekilde onun da böyle bir şey yapmasını yasakladı.

Bir kimsenin, müşrik olan kardeşini öldürmesinde bir sakınca yoktur. Ancak kardeşi âsi bir müslüman ise, onu öldürmesi mekruhtur. Çünkü isyancı olan bir kimse de, iki yasak; yakınlık nedeniyle olan yasak ve İslamdan dolayı olan yasak bir araya gelmiştir. Bu da bir kişinin kendi kardeşini kasıtlı olarak öldürme kasdı taşımasına engel olur .

Kardeşinin kâfir olması durumunda ise, yakınlıktan doğan bir tek yasaklık vardır. Bu da onu öldürmesine engel değildir. Nitekim akraba olmayan bir isyankâr da, müslüman olması açısından bir yasağa sahip olduğu halde öldürülür. Şayet müşrik veya isyancı olan babası, kendisini öldürmek isterse, kendini ona karşı korur. Gerekirse onu öldürür. Çünkü bu durumda o, bu fiiliyle babasını öldürmeyi değil canını savunmayı kasdeder. Her insan da, başkasının kendisini öldürmeye kasdetmesi durumunda nefsini korumakla görevlidir.

---

[222] Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII/186.

İsyancılar safında bulunan devlet taraftarı bir kişi, şayet birisince öldürülürse, onun diyetini vermekle yükümlü değildir. Nitekim düşman safta yer alsa da, diyeti yine ödenmezdi. Çünkü biz, her iki gruba karşı da savaşmakla emredildik. Onların safında bulunan her kişiye karşı savaş helaldir. Helal olan bir savaş sonucu meydana gelen fiiller hakkında da herhangi bir sorumluluk yoktur. [10/133]

Ayrıca böyle bir kimse, isyancılar safında yer aldığında kanı heder sayılır (can dokunulmazlığı ortadan kalkar). Kısas ya da diyet gibi bir şey gerekmez.

İsyankâr birisi, güvence alarak devlet askerlerinin karargâhına girse ve askerlerden birisi onu öldürse, diyetini vermek zorundadır. Nitekim bir müslüman, güvence alarak gelen bir düşmanı ülkemizde öldürünce de diyetini vermek zorundadır.

Diyet verilmesi, güvence alarak girdiğinde kanının mübah olma şüphesi bulunduğu içindir. Görmez misin, böyle bir kimsenin yeniden kendisini güven içinde hissettiği bir yere ulaştırılması gerekir. O zaman yeniden savaşçı olur. Kısas hükmü de, şüpheyle düşen bir hükümdür. Diyet verme zorunluluğu, can dokunulmazlığı olduğu içindir. Diyet miktarının değerlendirilmesi de içinde bulunulan zamana göre yapılır.

Savaş sırasında, devlet askerlerinden birisi, isyancılardan birine yüklense ve o kişi de; "tevbe ettim", diyerek silahını atsa, onu öldürmekten vazgeçmelidir.

Çünkü ona karşı verilen savaş, tevbe etsin diye yapılan bir savaştır. Bu amaca da ulaşılmıştır.

Böyle birisinin durumu, aynı koşullar içinde müslüman olan bir harbînin durumuna benzer. Ayrıca bu kimseyle, isyanını ve savaşmasını önlemek için savaşılmaktadır. Silahını bıraktığında da, savaş ve başkaldırı ortadan kalkmış olur.

"Beni bırak! Durumumu yeniden değerlendireyim. Belki seninle birlik olurum," dediği ve silahı attığında da, hüküm yine böyledir. Çünkü o, yeniden durumunu değerlendirmek için güvence istemektedir. Arzu edilen hedefe belki savaşsız ulaşılır ümidiyle, bu isteğe olumlu cevap verilmelidir.

Dârülharp (düşman ülke) halkından olan bir kimseye güvence vermek ise, zorunlu değildir. Çünkü harbî olan kişi ile savaşa neden olan, onun müşrik oluşudur. Silahını bırakmış olması bu nedeni ortadan kaldırmaz.

Sözünü ettiğimiz isyancılar ise müslümandırlar. Onlarla savaş, saldırılarını önlemek içindir. Silahlarını bırakıp süre istediklerinde, onlara süre verilmelidir.

Şayet; "Ben senin dinindenim," der silahı da yanında olursa, bu sözüne dayanarak onu bırakmaz. Çünkü sözü doğrudur. Daha önce de açıklandığı gibi, isyancılar müslümandırlar. Devlet askeri, bunu bildiği halde onlara karşı savaşmakla

görevlidir. Silahı yanında olan böyle bir kimsenin müslüman olduğunu haber vermesi, herhangi bir değişiklik getirmez.

Çünkü o kimse, silah taşıdığı sürece imkân bulursa savaşma niyeti taşır demektir. Dolayısıyla onu, savaş ve saldırısını engellemek için öldürebilir.

İsyancılardan bir grup, bir şehri ele geçirirlerse, bir başka isyancı grup da onlarla savaşıp yenilgiye uğratır ve şehirde bulunan kadın ve çocukları esir almak isterlerse, şehir halkı bu kadın ve çocukları savunma için savaşmakla yükümlüdürler. Çünkü müslümanların kadın ve çocukları esir edilemez. Onları esir almak isteyen isyancılar, zalimdirler. Mazlumun uğradığı zulmü, karşı koyma gücü olan herkesin önlemeye çalışması bir görevdir. Nitekim Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

لا حتى تأخذوا على يدى الظالم فتأطروه على الحق أطرا

"...Hayır, zalimin ellerini tutar, onu zorla da olsa hakka döndürürsün[223]*."*

İsyankârlar, dârülharp halkından bir grupla anlaşma yapsa, meşru devletin de onlarla savaşmaması gerekir. Çünkü isyancılar müslümandır. Savaş gücü olan bir birliğin içinde yer alan her müslümanın verdiği güvence bütün müslümanlar için bağlayıcıdır.

İsyancılar, bu şekilde anlaşma yapılmış dârülharp halkına, anlaşmayı bozarak saldırırlar ve onları esir alırlarsa, devlete bağlı olanlar, bu esirlerden herhangi birini onlardan satın alamazlar. Çünkü bu kimseler, müslümanlarla anlaşma durumunda ve onların güvencesi altındadırlar. Anlaşmayı bozarak onlara saldıranlar, **[10/134]** düşmandan aldıkları esirlere sahip olamazlar. Yapılması gereken, bu esirlere eski durumlarını kazandırmaktır. İsyancılar ne zaman tevbe edip isyanı bırakırlarsa, kendilerine bu esirleri geri vermeleri emredilir. Dârülharp halkıyla meşru devletin anlaşma yapması durumunda da hüküm böyledir.

İsyancılar, devlet güçlerini yenerek düşman ülkeye sığınmak zorunda bırakırlarsa, bu askerlerin müşriklerle bir olarak isyancılara karşı savaşması doğru değildir. Çünkü bu durumda, müşriklerin hâkimiyeti söz konusudur. Müşriklerin hükmü geçerli olduğu bir konumda, müslümanların müslüman isyancılara karşı müşriklere yardım etmesi doğru değildir.

Meşru devlet güçlerinin yönetimde hâkimiyeti geçerli olduğu sürece, onların, isyancılara karşı bir başka isyancı gruptan veya zimmî halktan yardım almasında sakınca yoktur. Çünkü meşru devlet güçleri, Allah'ın dinini yüceltmek için savaşırlar. Düşmana karşı isyancılardan veya zimmîlerden yardım alması, düşmana karşı köpeklerden yararlanmasına benzer.

---

[223] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/391; İbn Mâce, Fiten 20; Ebû Dâvûd, Melâhim 17; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân 5; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsât*, I/166.

Güç oluşturamayan birkaç kişinin isyanı

Şayet isyancılar kendilerini koruyacak askeri yapılaşmaya gidememişler, teşekkül oluşturamamışlar, bir şehirden yalnız birkaç kişi yanlış yorumla isyana kalkışmış ve savaşmış, daha sonra da güvence isteyerek teslim olmuşlarsa, işledikleri bütün suçlardan hesaba çekilirler. Çünkü onlar herhangi bir hırsız/haydut konumundadırlar. Daha önce de açıklandığı gibi bir yorum farklılığı askeri güç kazanamıyorsa, dikkate alınmaz. Çünkü İslam devletinin delillerle uygulatma gücü devam ediyor demektir. Buna delil de, bu kişilerin İslam'a inanıyor olması ve ele geçirdikleri mallar konusunda hırsız kabul edilişleridir.

Sopayla saldırana silahla karşı koyup öldürmenin hükmü

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre; yerleşim merkezi içinde bir kimse, bir başkasına sopa veya taşla saldırsa, saldırıya uğrayan kişi de, onu (delici veya kesici) bir demir parçasıyla öldürse, bu öldürmeden dolayı kısas uygulanır. Öldüren kişi öldürülür.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre ise, saldırıda bulunan kişinin saldırıda kullandığı alet, ölüme neden olabilecek bir âlet ise ve saldırıya uğrayan, saldırganı öldürürse kısas uygulanmaz, saldırganın kanı hederdir. Çünkü saldırıya uğrayan kişi, ona karşı korunmak ve gerektiğinde onu öldürmekle yükümlüdür. Bu mesele, 'Diyet' bölümünde yer alan, sopayla veya taşla yapılan saldırı sonucu adam öldürmede kısasın uygulanıp uygulanmayacağı konusuna bağlı bir meseledir.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, böyle bir durumda kısas uygulanmaz.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre, büyük taş ve sopalar silah gibidir. Dolayısıyla bunlarla yapılan öldürmelerde kısas uygulanır. Küçük taş ve değneklerin durumu ise bundan farklıdır.

Ayrıca, saldırıya uğrayan bir kişi, öldürülmek üzere saldırıya uğradığında kendini ölüme karşı koruma hakkına sahiptir. Hukuki açıdan haklı veya mübah bir şeyi yapınca her hangi bir şeyle sorumlu tutulamaz.

Nefsî müdafa sırasında öldürmenin hükmü

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre, büyük bir taş silah gibidir. Böyle bir taşla veya cisimle saldıran kişi hedefine ulaşırsa ona kısas hükmünü uygulamak gerekir. Ve bu niyetle saldırıda bulunması durumunda da, (karşı taraf haklı savunma durumundadır ve saldırganın) kanı heder sayılır. Belki bu durumda kanının heder sayılması, kendisine kısas uygulanmasından daha uygundur. Çünkü kanın heder olması ve öldürmenin serbestliği sedece kasıtla sabit olur. Nitekim bir oğul bile kendisini öldürmek isteyen babasına karşı savunmada bulunduğunda onu öldürebilir. Halbuki babası bu kasdına ulaşacak olsa hakkında kısas uygulanmaz. Aynı şekilde bir çocuk veya deli silahla bir insanı öldürmeye niyet etse, her ne kadar hedefine ulaştığında kısas edilmeleri gerekmese bile, karşı tarafa nefsini savunması için o saldırganı öldürmesi câizdir.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre, kullanılan araç, silah gibi olmazsa, saldırıya uğrayanın saldırganı öldürmesi kendi canını ölüme karşı korumaktır. Dolayısıyla kısasla cezalandırılamaz.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, değnek ve taş öldürücü âlet değildir. Bu durumda karşılık verip saldırganı öldüren kişi, canını savunan kişi konumunda değil, nefsini acıya karşı koruyan bir kimse gibidir. Nefsini acıya karşı koruyan bir kimsenin de, karşılık olarak saldırganı öldürmeye kalkışması doğru değildir. (Çünkü fiilde denklik yoktur.)

Diğer taraftan, değnek veya taşla saldıran bir kişi, kasdını gerşekleştirmiş bile olsaydı hakkında kısas cezası verilmezdi. Çünkü sadece kasıtla saldırganın kanı heder olmuş sayılmaz.

"Bir kimse, öldürme olasılığı bulunmayan bir yaralama fiiliyle karşı karşıya olsa bile, organ dokunulmazlığı, mal dokunulmazlığından daha değersiz olamaz. Saldırgan, mağdurun malını almaya kalkışırsa saldırıya uğrayan kimse, malını savunmak için onu yaralayıp öldürebilir. Dolayısıyla organları saldırıya uğrayanın saldırganı öldürmesinin mübah olması, daha uygun olsa gerektir," denilirse;

Buna cevap olarak şöyle deriz: Bu hüküm, kasda göre verilen bir hükümdür. Burada kasdedilen, organ değil, candır. Saldırıya uğrayan kişi, bir açıdan öldürülme korkusu taşımamakta, çünkü olay şehirdedir. Vakit de gündüzdür. Dolayısıyla öldürülmeden önce yardım yetişecek durumda demektir. Bu yüzden saldırganı öldürmeye kalkışması, doğru değildir. Şayet vakit gece ise veya şehir dışında açık arazide bulunuluyorsa, durum farklıdır. Çünkü bu durumlarda, genellikle yardım [10/135] gelme olasılığı uzaktır. İnsanlar uyanıp dışarı çıkıncaya ve ona ulaşıncaya kadar saldırgan onu öldürebilir. Dolayısıyla, geceleyin veya şehir dışında saldırıya uğrayan bir kimse, haklı savunmada bulunan bir kimse sayılır.

Silahın durumu da, taş veya sopadan farklıdır. Yaralayıcı nitelikte olması nedeniyle silah, öldürücü bir âlettir. Görünüşe göre böyle bir âleti kullanan kimse, yardım daha ulaşmadan onu öldürecek demektir. Dolayısıyla, saldırıya uğrayan bir kişi, böyle bir durumda kendini savunma için saldırganı öldürebilir. Bundan dolayı da herhangi bir şekilde cezalandırılmaz.

Saldırganın kasdı, mal veya candır, diye bir ayrım da yapılamaz. Yapılması gereken ayrım; kasıt ister can olsun, ister mal olsun, yukarıda söylediğimiz (yer ve zaman) ayrımı olmalıdır.

Muhammed (rh.a.)'in bu meseleyi burada ele almasının nedeni, haydutla isyancının arasındaki farkı ortaya koymaktır. Haydutlar için, silahlı gücün/teşekkülün oluşturulması herhangi bir yoruma dayanmaz. Daha önce de açıklandığı gibi, askeri güç ile yorum bir araya gelirse, hükümlerde değişikliğe neden olur. Şayet askeri güç ile yorum beraber olmaz, sadece biri bulunursa, işlenilen suçların ödemesi konusunda hüküm değişmez.

Bütün bu belirtilen konularda kölenin hükmü de özgür kimse gibidir.

Haydutların işledikleri suçun cezası

Bu esasa göre, herhangi bir yoruma dayanmayan haydutlar, soyguncular bir şehri ele geçirseler, adam öldürseler ve mal telef etseler, sonra da devlet güçleri tarafından ele geçirilseler, kaba kuvvetleri, güçleri dinin herhangi bir kuralını yorumla bir araya gelmediği için, bütün işledikleri suçlardan hesaba çekilirler.

İsyancılar tarafından atanan hâkimin verdiği kararlar

İsyancılar bir şehri ele geçirirler ve o şehre bir hâkim atarlarsa, bu hâkim de değişik meselelerde kararlar verirse, daha sonra devlet güçleri, şehri tekrar geri alırlarsa, bütün bu kararlar meşru hâkime sunulur. Bu hâkim, bu kararlardan adaletli bulduğunu yürürlüğe koyar. Çünkü bu kararları temelden bozacak olsa, yeniden o da aynı hükümleri verecektir. Bir hâkim de, yararsız bir işle uğraşmaz; yeniden aynı hükmü vermek için önceden bu konuda verilmiş bir kararı bozmaz. İctihad, ictihad ile bozulmaz.

Bazı hukukçuların görüşüne dayandırılarak verilmiş kararlar da aynı şekilde bozulmaz. Çünkü bir hâkimin, içtihad edilen meselelerde verdiği hüküm geçerlidir. Bu hükmü meşru devletin hâkimi, kendi görüşüne aykırı bile olsa isyancılardan olan fakihlerden birinin içtihadına dayanarak bozamaz.

Devlet güçleriyle isyancıların düşmana karşı birlikte savaşmaları

Müslüman güçleri ile isyancılar, birlikte düşmana karşı savaşsalar, alınan ganimeti ortaklaşa paylaşırlar. Çünkü onlar da müslümandır. Dini yüceltmek için bu savaşa katılmış ve ganimeti İslam ülkesine birlikte getirerek koruma altına almışlardır.

Ali (r.a.)'nin; "Elleriniz bizim ellerimizle birlikte olduğu sürece ganimet almanızı engellemeyiz," sözünün anlamı budur.

Bu şekilde alınan ganimetin beşte birini, meşru devlet başkanı gerekli yerlere sarf etmek üzere hazineye alır. İsyancılar ise, mallarımızı helal gördükleri için kendi kasalarına ganimet payı alamazlar. Çünkü görünüşe göre onlar, ayrılacak bu beşte biri gerekli yerlere dağıtmayacaklardır.

Diğer yandan meşru devlet, İslam sancağının (bayrağının) altında toplanmak, onun kendilerinde olmasını sağlamakla görevlidirler. Bu da hazineye alınması gereken beşte biri onların almasıyla kendisini gösterir.

İki gruptan birisinin ganimet ele geçirdiği, diğerinin ise alamadığı durumlarda da hüküm böyledir. Alınan ganimette herkes ortaktır. Çünkü her birlik, diğerine destek vermekte ve ganimeti İslam ülkesine getirmekle güvence altına almakta yardımlaşmışlardır.

Bir devlet başkanı, İslam ordusuyla savaşa çıkar, düşman topraklarında ölür ve onun yerine komutayı ele alacak kişi konusunda, ordu içinde görüş farklılığı ortaya çıkarsa alınacak ganimetlerde veya içlerinden bir grubun ele geçirdiği ganimette hepsi ortaktırlar. Çünkü askerler, aralarındaki görüş ayrılığına rağmen Allah'ın ismini yüceltmek ve dinine izzet ve şeref kazandırmak için savaşmışlardır. Dolayısıyla ele geçirilen ganimette de ortaktırlar. Daha önce de açıklandı ki,

[10/136]

isyancılardan savaş gücü olan bir birlik devlet başkanının iznini almadan düşman topraklarına girse, elde ettiği ganimetin beşte biri hazineye alınır; geriye kalanı da bir ganimet nasıl taksim ediliyorsa savaşçılar arasında öylece paylaştırılır.

Devlet başkanının, yerine geçecek kişiyi belirlemeden ölmesinin peşinden savaşa devam edenlerin durumu da böyledir.

Bir grup isyancı, düşmanlardan bir grupla yardımlaşarak İslam devletine karşı savaşsa ve devlet güçleri, onları bozguna uğratsa, harbî olan düşmanlar, esir olarak alınır. İsyancıların onlarla yardımlaşması, harbî olan bu kimselere güvence verildiği anlamına gelmez. Çünkü güvence alan bir kimse, İslam topraklarına savaşsız girmek zorundadır. Bu kimseler ise, İslam ülkesine, devlet güçlerine karşı fiilen savaşmak için girmişlerdir. Buradan da anlıyoruz ki; onlar güvence almış kişiler değildirler.

Ayrıca güvence alarak İslam ülkesine giren kişiler, bir araya gelerek müslümanlara karşı savaşmaya kastetseler ve bunu gerçekleştirseler, bu davranışları güvence ahdini bozduklarını gösterir. Bu yorumun, henüz oluşmamış bir güvence ahdine engel olması daha önceliklidir.

İsyancıların düşman ülke halkından bir topluluğu çağırması, o topluluğun da, devlet güçlerine karşı isyancılara yardım ederek savaşa katılmasının hükmü de böyledir. Devlet güçleri, onlara karşı savaşı kazanırlarsa, daha önce açıklandığı gibi, harbî olan düşmanlardan yakaladıklarını alırlar. Çünkü her ne kadar isyancıların yaptığı sulh anlaşması, meşru devlet için geçerli ise de, onların mallarına kastetmekle, bu anlaşmayı bozmuş ve esirlik konusunda, arada anlaşma olmayan düşman ülke halkı hükmünü almışlardır.

İsyancılara katılan birisine ait hükümler

Kaçarak isyancılara sığınan ve onlarla birlikte savaşan bir kişi, dinden çıkan hükmünü almaz; malları mirasçıları arasında paylaştırılmaz. Hanımıyla olan evlilik bağı da sona ermez.

Ali (r.a.), kendi askerleri arasından gidip muhalifler safında yer alan herhangi bir kimseye, böyle bir uygulama yapmamıştır. Hanımı konusunda davacı olarak huzuruna gelen kişiye; "Sen aleyhimize doldurulmuş düşmanımızsın," demiştir. Onun bu sözleri üzerine isyancı, bu bana karşı adaletli davranmana engel mi? deyince; "hayır" demiş ve hanımıyla arasındaki evliliğin devam ettiğine hükmetmiştir.

Ayrıca hükmî ölüm, gerçek veya hükmî anlamda ülke farklılığıyla sabit olur. Burada, böyle bir durum yoktur. İsyancıların askeri gücü de, müslümanların askeri gücü de dârülİslâm da bulunmaktadır. Bu yüzden, bu şekilde isyancılara sığınan bir kimsenin malı, mirasçıları arasında paylaştırılmaz; hanımıyla olan evliliği de son bulmaz.

Allah daha iyi bilir.

GANİMETLERLE İLGİLİ DİĞER HÜKÜMLER

Savaşa katılanların ganimetten payları

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre; savaşçılarla borçlu durumda olan kimse ganimet paylaşımında eşittir.

Çünkü Resûlüllah (s.a.v.), ganimet konusunda kendisine sorulan soruya;

لله سَهْمٌ وَلِلْغُزَّاءِ أَرْبَعَةُ أَسْهُمٍ

"Allah ('ın emrettiği yerlere vermek) için bir pay ayrılır, geriye kalan dört pay da, o mücahidlerindir,[224]*"* diye cevap vermiştir.

Soran kişi; herhangi bir kimse bir başkasından daha fazla pay alabilir mi? deyince de, şöyle buyurmuştur:

لا حتّى لَوْ رُمِيَتْ بِسَهْمٍ فِي جَنْبِكَ فَاسْتَخْرَجْتَهُ لَمْ تَكُنْ أَحَقَّ بِهِ مِنْ صَاحِبِكَ

"Hayır, böğrüne bir ok atılsa ve sen onu çıkarsan, arkadaşından daha fazla pay alma hakkı yoktur [225]*"*

[10/137]

Çünkü ganimetten pay almanın nedeni, dini yüceltecek bir şekilde düşmana güç üstünlüğü kurmaktır. Bu konuda da zorunlu olmadan gidenle, savaşa katılan borçlu kimse eşittir. Düşman topraklarına ticaret için giren bir kimse, müslümanların bu ülkede kurmuş olduğu askeri karargâhta bulunsa, elde edilen ganimetten pay alamaz. Ancak müslümanlar yeniden düşmanla karşılaşır, bu kişi de onlarla beraber savaşa katılırsa, o zaman ganimete de ortak olur. Çünkü bir tacir, İslam topraklarından ayrılıp düşman ülkeye girdiğinde, dini yüceltmek için yapılacak bir savaş amacı taşımıyordu. Onun kasdı, ticaret yapmaktı. Dolayısıyla aralarında olsa bile, o savaşçılardan biri sayılamaz. Ancak fiilen savaşırsa, o zaman bu fiiliyle kasdının savaş olduğu ortaya çıkar. Ticaret arzusu ikinci planda ve savaş kasdına bağlı sayılır. Geri planda böyle bir kasdının bulunması, onu ganimet payından yoksun bırakmaz.

Ticaret için dârülharbe girip, İslam ordu karargâhına giren kimsenin durumu

Denildi ki;

﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ﴾

"Rabbinizden gelecek bir lütfu aramanızda size herhangi bir günah yoktur," (el-Bakara 2/198) âyeti, hac yolculuğu sırasındaki ticareti kastettiği gibi, savaş yolculuğu sırasındaki ticareti de kasteder.

Savaşmaya gücü yetmeyenlerin savaş sırasında öldürülmeleri

Ebû Yusuf (rh.a.) şöyle der: Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye kadın , çocuk, savaşmaya gücü olmayan yaşlı kimseler ve savaşamayan yatalakların öldürülmelerinin hükmünü sordum. Böyle bir şeyin yapılmasının yasak olduğunu ve çirkin gördüğünü söyledi.

---

[224] Ebû Ya'la, Müsned, XIII/101; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VI/501; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, I/206.

[225] Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI/336.

Bu konuya esas oluşturan delil şudur: Resûlüllah (s.a.v.) öldürülen bir kadını görmüş ve;

ما كَانَتْ هذه تُقَاتِلُ

" Şuna bak ! Bu kadın savaşmıyordu![226]" buyurmuştur.

Onun bu buyruğu, kadının öldürülmeyeceğini gösteren bir delildir. Yaşlı veya yatalak olanlar da, savaşma konusunda kadınla aynı nitelikleri taşımaktadır.

Denildi ki; savaş konusunda böyle kimselerin görüşlerinden yararlanılmıyorsa hüküm böyledir. Şayet görüşlerinden yararlanılan bir kimse ise, onu öldürmek düşmanın şevkini kıracağı, moralini bozacağı için bunda bir sakınca yoktur.

Huneyn savaşı sırasında, Düreyd b. Samme yüz altmış yaşında ve gözleri görmediği halde, savaş konusunda tecrübeli ve fikir yürüten bir kimse olduğu için öldürülmüştü.

Savaşta düşman din adamlarına yapılacak işlem

Ebû Yusuf (rh.a.), sözüne devam ederek dedi ki: Ebû Hanîfe'ye manastırlarda yaşayanları ve papazların öldürülmesinin hükmünü sorduğumda, bu çeşit kimselerin öldürülmelerinin daha iyi olduğunu söyledi.

es-Siyeru'l-Kebîr'de Ebû Hanîfe (rh.a.)'den onların öldürülmeyeceği görüşü aktarılır. Aynı zamanda bu, Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'in görüşüdür.

Gerçekte bu konuda, müçtehidler arasında görüş farklılığı yoktur, denildi. Şayet bu din adamları, insanlar arasına karışıyorlarsa, o zaman hepsine göre öldürülebilir. Çünkü savaşcılar, onların görüşleri ile çıkarlar. Bu kimseler onları müslümanlara karşı savaşa yüreklendirirler.

Eğer manastır kapılarını üzerlerine kapatıyor ve asla insanlara karışmıyorlarsa, o zaman öldürülmezler. Çünkü bu kimseler, bedenleriyle savaşmadıkları gibi, kışkırtıcı da olmuyorlar demektir.

Denildi ki; aksine bu konuda görüş farklılıkları vardır. Ebû Yusuf Ve Muhammed (rh.a.), Ebû Bekr (r.a.)'in Yezid b. Ebi Süfyân'a yaptığı vasiyeti delil göstermektedirler. O, bu tavsiyelerinde şöyle der: "Manastırlarda yaşayan din adamları ve rahiplerle karşılaşacaksın. Onlar kendilerini sırf ibadete adadıkları kanısındadırlar. Onları, kendilerini adadıkları şeyle başbaşa bırak." Bu sözlerin anlamı, bu kimseler savaşmazlar. Savaş, karşı savaşı ve saldırıyı önlemek için yapılır. Onların durumu, kadın ve çocukların durumuna benzer.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, papazlar ve rahipler kâfirlerin önderleridirler. Allahu Teâlâ;

---

[226] İbn Hibbân, *Sahih*, XI/110; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, III/396. Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/115; İbn Mâce, Cihad 30; Ebû Dâvûd, Cihad 111; Hâkim, *Müstedrek*, II/133.

﴿فقاتلوا أئمة الكفر﴾

"Küfrün önderlerine karşı savaşın..." (et-Tevbe, 9/12) buyurmaktadır.

Bu âyetin anlamı şöyledir: Bu kimseler, kâfirlikteki ısrarları yüzünden kendilerini halktan koparark ibadete ve İslam'ın yasakladığı şeylerle uğraşmaya adamışlardır. Dış görünüş itibariyle, diğer insanların onlara uydukları ve -her ne kadar sözle kışkırtmasalar da- davranışlarıyla halkı, müslümanlara karşı savaşa fiilen yüreklendirmektedirler.

Ayrıca, ticaret ve çiftçilikle uğraşan düşmanların bu uğraşıları onları savaşa uygun kişiler olmaktan çıkarmıyorsa, din adamlarının uğraşları da onları, savaşa uygun kişiler olmaktan çıkarmaz.

Kadın ve çocukların durumu ise onlardan farklıdır.

Müslüman askerin, esir aldığı düşman askerini öldürmesi

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye; bir kimse, düşman halkından ele geçirdiği bir kişiyi öldürebilir mi veya onu devlet başkanına mı getirmeli? diye sorduğumda; "Bunların hangisini yaparsa yapsın, her ikisi de doğrudur," diye cevap verdi. Çünkü bir düşmanın esir düşmesi, kanının mübah olduğu hükmünü ortadan kaldırmaz. Bilindiği gibi, devlet başkanı onu öldürtebilir. Aynı şekilde esir alanın da, onu esir aldıktan sonra öldürmesi câizdir. Nitekim esir almadan önce onu öldürmesi de câiz idi.

[10/138]

Ümeyye b. Halef, Bedir savaşında esir alındıktan sonra öldürüldüğü halde, Resûlüllah (s.a.v.) onu öldüren kimsenin bu yaptığını kınamamıştır. Eğer esiri devlet başkanının yanına getirirse, bu devlet başkanına saygı açısından daha uygundur. Onu öldürmesi, müşriklere karşı şiddet göstermeye ve onların azmini kırmaya, moralini bozmaya daha uygundur. Esiri yakalayanın bunlardan daha hayırlı ve daha yararlı olduğuna inandığını seçip onu yapması gerekir.

Öldürülen düşman askerinin cesedinin düşmana satılması

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye; müslümanların öldürdüğü düşman askerinin cesedini düşmanlara satıp–satamayacaklarını, sordum. "Düşman topraklarında, müslümanlara ait karargâh dışında böyle bir satışın yapılmasında sakınca yok," diye cevap verdi.

Ebû Yusuf (rh.a.)'un kendisi ise; "Bunu çirkin görür ve yasaklarım," demiştir.

Görüş farklılığının aslı, dârülharpte müslüman ile harbî bir kimse arasında cereyan eden faiz akitlerindeki görüş farklılığıdır. Bu konu daha önce açıklanmıştı. Burada bu konudaki fıkhî inceliğe şöyle işaret eder; Darülharp vatandaşı kimselerin mallarını zor kullanarak almak (gasb etmek), bir müslüman için helal olduğuna göre, kendi gönül rızasıyla bir cesede ödediği bedelin alınması daha uygun olsa gerektir.

Bunun anlamı şudur: Dârülharp vatandaşı olan bir kişinin, müslümanlara ait karargâhın dışında bir yere getirdikleri malın müslümanlar açısından bir güvencesi

yoktur. Dolayısıyla müslümanların bu malı, imkân buldukları herhangi bir yolla almaları câizdir. Şayet düşman cesedi karşılığında onlardan mal almışlarsa, bu alma işlemi cesed veya kan satımı nedeniyle değil, ganimet yoluyla yapılmış bir mal alma işlemi sayılır. Bu nedenle de alınan malın beşte biri, hazineye ayrıldıktan sonra, gerisi savaşçılar arasında ganimet yoluyla savaşçılar arasında paylaştırılır.

Düşmana karşı savaşta, gayri müslim vatandaşlardan yararlanmak

O'na, müslümanların dârülharp halkına karşı müşriklerden yardım almanın hükmünü sordum; ülkede geçerli ve hâkim olan İslam hükümleriyse ve müslümanlar daha üstün ve daha güçlü durumda iseler, bir sakınca yoktur dedi. Çünkü bu şekilde savaşmaları, dini yüceltmek içindir. Onlara karşı müşriklerden yararlanılması, köpeklerden yararlanmaya benzer. Ancak alınan ganimetlerden onlara pay değil, gönüllerini hoş tutacak bir miktar verilir. Çünkü pay, gaziler içindir. Bir müşrik de gazi olamaz. Cihad bir ibadettir. Müşrik ise, ibadete ehil değildir. Gönül hoşluğu sağlayacak bir miktarın verilmesi ise, müslümanların kendilerine ihtiyaç duyduğu zamanlarda, onları yardıma isteklendirmek içindir. Bu mallar, savaşa katılan köleler ve kadınlara verilen ve onların gönlünü alacak mallara benzer.

Müslümanların aldıkları esirlere yapılacak işlem

O'na esirlerle ilgili yapılan işlem konusunda; "öldürülür mü yoksa karşılığında fidye mi alınır?" diye sordum; "fidye alınmaz, öldürülür. Müslümanlar için daha yararlı ise, devlet başkanı tarafından ganimet olarak paylaştırılırak hayatta bırakılırlar," diye cevap verdi.

Bu konuda söz, birkaç bölümde özetle şöyle söylenebilir:

1– Esirin düşmandan alınan mal karşılığında geri verilmesi: Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre bu câiz değildir. Şâfiî (rh.a.)'ye göre büyük bir mal karşılığı olursa, câizdir. Muhammed (rh.a.), *es-Siyeru'l-Kebîr* isimli eserinde şöyle der: "Müslümanların mala ihtiyaçları olduğunda, fidye alarak esirlerin geri verilmesi câizdir."

Âyette,

﴿ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ﴾

"Savaş sona erince de artık ya karşılıksız veya fidye karşılığı salıverin" (Muhammed, 47/4) buyurulmuştur.

Âyetin öncesinde anılan;

﴿ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ ﴾

"Bağı sıkıca bağlayın," (Muhammed, 47/4) ifadesi burada kasdedilenin esirler olduğuna delildir.

Resûlüllah (s.a.v.), Bedir savaşı esirleri hakkında, sahâbîlerle (r.a.) danıştı. Ebû Bekir (r.a.), fidye alınmasının daha uygun olacağına değindi. Resûlüllah (s.a.v.),

müslümanların o günlerde mala ihtiyaçları olduğunu gördüğü için, bu fikre meyletti.

[10/139] Bunun aklî gerekçesi şöyledir: Esir alınan bir kimseyi, köle edinmek câizdir. Böyle yapıldığında da, müslümanlar mal açısından yarar sağlarlar. Şayet büyük bir mal karşılığında geri verilirlerse, müslümanların bundaki yararı, daha belirgin ve nettir. Dolayısıyla bu, câizdir. Bu durumda öldürülmesi câiz değildir. Çünkü öldürme, savaşçıların hakkını hiçbir karşılık almadan iptale neden olur. Dolayısıyla mal karşılığı geri verilmesinin câiz olması önceliklidir.

Biz Hanefîlerin bu konudaki delillerimiz ise şöyledir: Kur'an'da;

﴿ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ ﴾

"Müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün," (et-Tevbe, 9/5) buyurulmaktadır.

Böylece şu ortaya çıkmakta; elde imkân varken bir müşriki öldürmek kesin olarak farzdır. Fidye alarak geri vermek ise, bu farzı yerine getirmemektir. "Berâe sûresi", en son indirilen sûrelerdendir. Dolayısıyla bu âyet;

﴿ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً ﴾

"Karşılıksız veya fidye karşılığı salıverin.." (Muhammed, 47/4) âyetinin hükmünü kaldırdığı gibi Resûlüllah (s.a.v.)'ın, Bedir savaşı esirlerini fidye karşılığı geri vermesini de kaldırmıştır. Bu hüküm nasıl kaldırılmış olmasın ki ? Yine Kur'an'da;

﴿ لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾

"Allah tarafından önceden verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldığınız fidyeden dolayı size mutlaka büyük bir azap dokunurdu." (el-Enfâl, 8/68) buyurulmaktadır.

Bu âyet inince, Resûlüllah (s.a.v.);

لَوْ نَزَلَ الْعَذَابُ مَا نَجَا مِنْهُ إِلَّا عُمَرُ

"Şayet azap indirilseydi bu azaptan Ömer'den başka kimse kurtulamazdı."[227] buyurmuştur.

Çünkü Ömer (r.a.), Bedir'de alınan esirlerin öldürülmelerinin daha uygun olacağını söylemişti.

Bu konuda daha kesin ifadeler kullanılmış ve Kur'an'da şöyle buyurulmuştur:

﴿ وَإِنْ يَأْتُوكُمْ أُسَارَىٰ تُفَادُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ ﴾

"Onları yurtlarından çıkarmak size haram olduğu halde size esir olarak geldiklerinde onları fidye verip onları kurtarıyorsunuz." (el-Bakara, 2/85)

---

[227] Taberî, *Câmiu'l-beyân,* VI/288; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr,* IV/108.

Allahu Teâlâ'nın geçmiş ümmetlerin yaptıklarını doğru görmeyerek ve reddederek bize haber verdiği şeyler konusunda görevimiz, onların yaptıklarını yapmamaktır. Bir başka delil de, bir esir konusunda Ebû Bekir (r.a.)'den nakledilen şu sözlerdir: *"Karşılığında iki müdd dolusu altın verilse bile onu geri vermeyin."*

Diğer yandan esir alınan bir kimse, artık ülkemiz halkından olmuştur. Dolayısıyla onun mal karşılığında, yeniden düşman ülkeye döndürülmesi doğru değildir. Çünkü olabilir ki bize karşı tekrar savaşçı olur. O, bu durumda zimmî halktan bir kimseye benzer. Bu açıdan, köle edinmeyle farklılık gösterir. Çünkü köleleştirme, bir esirin artık bizim ülkemiz vatandaşı olduğunu, zimmîlerden cizye alımında da olduğu gibi, amacın mal elde etmek olmadığını, kesinleştirme anlamı taşır.

Diğer yandan, müşrik bir kimseyi, müslümanlara karşı yeniden savaşma imkânı bulması için serbest bırakmak, günahtır. Mal elde etmek için günah işlemek de, doğru değildir. Böyle bir müşriki öldürmek, farzdır. Şayet bize namazı terk etmek için mal verecek olsalar, ihtiyacımız olsa bile istenileni yapmamız mümkün değildir. Bunun gibi, fidye karşılığında bir müşriki öldürmeyi terk etmek de câiz değildir.

Bu konu, şu açıklamayla daha fazla açıklık kazanır: Böyle bir davranış, savaş güçlerini artıracak olan müşrikleri desteklemek sayılır. Mal karşılığı onlara böyle bir güç kazandırmak da câiz değildir. Nitekim, onlara binek ve silah satımı da doğru değildir. Para karşılığı esir vermenin câiz olmaması ise önceliklidir. Çünkü savaş gücünün bir savaşçıyla artması, savaş aletiyle artmasından daha tehlikelidir.

Muhammed (rh.a.)'in şöyle dediği nakledilir: Kendisinden soy türeyeceği umulmayan ve savaş konusunda tecrübe ve fikir yürütme yeteneği olmayan yaşlı bir kimsenin, mal için fidye karşılığı geri verilmesi de câizdir.[228] Çünkü böyle birisi öldürülmez. Onu fidye karşılığı geri vermek, öldürme hakkını terk anlamına gelmez. Bir savaşçıyı kendilerine geri vermek yiyecek ve benzeri şeyleri onlara satmaya benzer.

Düşmanla esir değişimi

Esirin esirle değiştirilmesine gelince; bu, Ebû Hanîfe (rh.a.)'den nakledilen iki zıt rivayetttten güçlü olanına göre doğru değildir. Ondan yapılan bir başka rivayete göre ise; esiri esirle değiştirmek câizdir. Bu görüş, aynı zamanda Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'in görüşüdür.

Çünkü böyle bir işlemde, bir müslümanı müşriklerin işkencesinden ve inancı için acı çekmekten kurtarma vardır. Bu da câizdir. Nitekim müslüman esirleri, binek, silah ve benzeri mallar vererek fidye karşılığı kurtarmak câizdir.

---

[228] Matbu metinde "câiz değildir" denilmekte ise de yazma nüshada "câizdir" yazılıdır. Cümlenin gelişinden "câizdir" şeklinde olması daha uygundur.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin ilk görüşünün delili ise şudur; bir müşriği öldürmek, kesin bir farzdır. Böyle bir farzı, fidye karşılığı terk etmek doğru değildir. Çünkü müslüman bir esire düşmanlar tarafından işkence yapılması ve inancı yüzünden azap çektirilmesi, müslümanların yaptıkları nedeniyle değildir. Bir müşrik, serbest bıraktığımızda yeniden bize karşı savaşçı durumuna geçer. Onun için serbest bırakmak, bize dayandırılan bir fiildir. Sorumluluğu da bize aittir. İşin bu yanını göz önünde tutmak daha uygun olur.

Diğer yandan biz müşrikleri öldürmek için, can ve mal feda etmekle
[10/140] emrolunduk. Dolayısıyla öldürme imkânını yakaladıktan sonra, müslüman bir esirin başına geleceklerden duyulan korku nedeniyle düşman esiri öldürmemek câiz değildir.

Ayrıca, onlardan esir aldığımız kimseler, zimmîler gibi artık ülkemiz halkından olmuşlardır. Nasıl zimmî bir kimseyi müslüman bir esir karşılığında düşmana geri vermek câiz değilse, aynı şekilde onların esirini de geri vermek câiz değildir.

Bir esir karşılığında, bir esir verme teklifleriyle, iki esir verme teklifleri arasında fark yoktur. Çünkü onların böyle bir istekte bulunmalarından beklentileri, bu esirin iyi bir savaşçı olduğunu gösterir. Böyle bir değiş tokuşta bulunmak, onların müslümanlara karşı gücünün artmasına neden olur. Bunun da hukuki olarak câiz olmadığını daha önce açıklamıştık.

Ebû Yusuf (rh.a.) sonra şöyle der: Esir değişimi, ganimet paylaşımından önce câizdir. Paylaşımdan sonra ise câiz değildir. Çünkü paylaşımdan önce, henüz bizim ülke halkımızdan olma niteliği, kesinlik kazanmamıştır. Öyle ki, bu aşamada devlet başkanı onu öldürtebilir. Paylaşımdan sonra ise ülkemiz vatandaşı olma niteliği kesinlik kazanır. Artık devlet başkanı onu öldürtemez. O, paylaşımdan sonra vatandaşlık konususunda zimmî gibidir. Âyetteki;

﴿حتّى تضع الْحَرْبُ أوزارها﴾

"Savaş sona erince de..." (Muhammed, 47/4) ifadesi paylaşımdan kinayedir.

Çünkü bir harbin tamamen sakinleşmesi, ganimet paylaşımından kinayedir.

Muhammed (rh.a.)'e göre, paylaşımdan sonra da, esir takası câizdir. Çünkü paylaşımdan önce, bizi takasın câiz olduğu hükmüne götüren gerekçe, bir müslümanı düşman işkencesinden kurtarma ihtiyacıdır. Bu gerekçe, paylaşımdan önce olduğu gibi paylaşımdan sonra da vardır. Müslümanların köle edinme hakları, paylaşımdan önce de vardır. Bu hak nedeniyle, esirler zaten bizim ülke halkımızdan olmuşlardır. Buna rağmen onları fidye karşılığı geri vermek, böyle bir ihtiyaç nedeniyle câizdir. Aynı şekilde paylaşımdan sonra da câizdir.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre; müslümana ait bir hayvan, düşmanlardan tarafa kaçsa, onlar da bu hayvanı kendi ülkelerinde alıkoysalar, sonra da müslümanlar,

bu düşman beldesini ele geçirseler, sahibi bu hayvanı paylaşımdan önce karşılıksız olarak, paylaşımdan sonra da değerini ödeyerek alabilir. Çünkü bir hayvanın, kendisine ait zilyedliği yoktur. Dolayısıyla, düşmanın bu hayvanı yakalayarak ülkesinde alıkoymasıyla, onun üzerindeki mülkiyetleri gerçekleşmiştir.

Efendisinden kaçan bir kölenin durumu ise bundan farklıdır. Daha önce de açıklandığı gibi; müşriklerden bir kimse, müslümanlardan aldığı bir malı satmak için (güvence alarak) İslam ülkesine gelse, eski sahibi bu malı ondan zorla alma hakkına sahip değildir. Nitekim bu müşrik kişi, müslüman veya zimmî olsaydı o zaman da alamazdı. Çünkü, bu kimseye beraberindeki malla birlikte güvence verilmiştir. Bu malı onun elinden almak, güvence sözleşmesine vefasızlık sayılır.

Ancak, elindeki kaçak bir köle olursa, onun hükmü farklıdır. Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre; efendisi böyle bir köleyi, ne durumda bulursa bulsun, karşılıksız geri alma hakkına sahiptir. Düşman, ona sahip olamaz. Biz de, böyle bir müşriğe güvence verirken, kendisine ait olan mallar konusunda ona güvence verilmiş sayılır.

Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre; müşrikler, bir müslümana ait câriyeyi esir alıp ülkelerine götürerek, mülkiyet altına alırlarsa, daha sonra da bu câriyeyi bir müslüman onlardan satın alır; câriye de onun yanında kör olursa, eski efendisi onu ancak satın alma bedelinin tamamiyle ödeyerek alabilir.

Bildiğim kadarıyla bu, Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin de görüşüdür. Çünkü câriyenin eski sahibinin verdiği para, bedel değil fidyedir. Fidyeler de niteliklerin karşılığı değil, aslın karşılığıdır. Yine bilindiği gibi suç işleyen bir köle, efendisinin yanında kör olduğunda, efendisi onu fidye vererek geri almayı seçerse, kölenin işlediği suçun tam diyetini ödemesi gerekir.

Diğer taraftan, efendisi bu câriyeyi, bedelini ödeyerek almayı seçtiğinde, alıcı onun adına bu câriyeyi satın almak için görevlendirilmiş bir kişi konumundadır. Şayet câriyenin efendisi, bir kimseye kendi adına bu câriyeyi satın almak için emir verse, câriye de kör olsa, efendinin ödeyeceği parada herhangi bir indirime gidilmez. İşte bu konu da ona benzer.

Aynı şekilde, böyle bir câriyenin eli kesilmiş, alıcı da kesilen elin diyetini almışsa, efendisi bütün bedeli ödeyerek ve diyetsiz olarak câriyeyi alabilir. Çünkü organın bedeli, dirhem ve dinar cinsinden bir paradır. Böyle bir şey de fidye verilerek alınamaz. [10/141]

Efendinin hakkı, organ diyeti üzerinde sabit olmadığına göre, onun açısından bu el herhangi bir hastalık nedeniyle düşmüş gibi kabul edilir. Dolayısıyla alıcı, elin diyetini teslim almış olsa bile, efendinin ödeyeceği fidyeden herhangi bir indirim yapılmaz. Görmez misin, câriyenin elini kesen veya gözünün çıkmasına neden olan kişi, onu satın almaya kalkışır, ona alıcı olursa, bu durum göz önünde tutularak

ödenecek fidyede indirime gidilmez. Bu fiili bir başkası yaptığında da hüküm aynıdır. Çünkü bedeli teslim almak, aslı teslim almak gibidir.

Böylece bu konuyla şuf'a (onalım hakkı) arasındaki fark ortaya çıkmış olur. Çünkü şüf'ada, alıcı satın aldığı binanın herhangi bir tarafını yıkacak olsa, şuf'a hakkını kullanarak binayı satın alan kimse, bina bedelinden yıkılan yerin bedelini düşer. Sonra ödeme yapar. Bu yıkımı başka birisi yapıp, bedelini alıcıya teslim ettiğinde de hüküm yine böyledir. Çünkü alım hakkına sahip kişinin ödediği, bedeldir. Malın istenen her bir niteliğinin de kendine göre, belli bir payı vardır. Nitekim bir satıcı, sattığı câriyenin gözünü onu teslim etmeden önce oysa, bu gözün de tam bedelin içinde bir karşılığı, bir payı vardır.

Şayet böyle bir câriye, alıcının yanındayken doğum yapar, alıcı da anne veya oğlu özgür kılarsa, eski sahibi onlardan elde kalanı, bütün bedeli ödeyerek geri alabilir.

Çocuk öldürüldüğünde de efendi anneyi almayı tercih ederse, fiyatın tamamını ödeyerek onu alabilir. Çünkü çocuk, asıldan bir parçadır. Bir çocuğun yok edilmesi, anneden bir parçanın yok edilmesi gibidir.

Şayet geriye çocuk kalmışsa, fidyenin hükmü konusunda, parçanın kalması, aslın kalması gibidir, kuralı uygulanır.

Muhammed (rh.a.), annenin öldürüldüğü, geriye çocuğun kaldığı meselesinde görüş farklılığını anmadı.

Bu konuda ise Ebû Yusuf ile Muhammed (rh.a.) arasında, görüş ayrılığı vardır. Muhammed (rh.a.)'in *el Câmî'* isimli eserinin şerhinde, bu mesele incelendi ve sonuca bağlandı.

Bir kimse bir kişiye câriye satsa, alıcı henüz câriyeyi teslim alıp, parayı ödemeden bu câriye, düşmanlarca esir alınırsa; bir kimse de onlardan bu câriyeyi satın alırsa; ilk satıcı bu câriyeyi sonuncu kişiden almadığı sürece ilk alıcı, câriye üzerinde herhangi bir hak iddia edemez. Çünkü esir düşmeden önce, satıcı bu câriyeyi bedeli ödenmediği sürece bedel karşılığı alıkoyma hakkına sahipti. Esir düştükten sonra da hüküm böyledir. İlk alıcı bedelini ödeyerek onu geri alma hakkına sahiptir. Böylece bedel karşılığı olarak da ilk satıcı onu alıkoyma hakkını yeniden elde etmiştir.

Şayet bedelini ödeyerek câriyeyi geri alırsa; alıcı, ilk satın alma bedeli ile ikinci fidye bedelinin her ikisini birden ödeyerek bu câriyeyi satın alabilir. Çünkü onun maksadı, verdiği fidye ile kendi hakkını yeniden canlandırmaktır. Buna da ancak bu yolla ulaşabilir. Önceden yaptığı ödemeler de bağış değildir.

Düşmanlar, özgür bir kimseyi esir alsalar, sonra da bu esir ellerinde iken müslüman olsa, bu esir özgürdür. Çünkü düşmanlar, böyle bir kimseyi esirlik

yoluyla mülkiyetleri altına alamazlar. Onu alıkoymakla haksızlık etmişlerdir. Müslüman olduktan sonra, bu esiri serbest bırakmaları emredilir.

Ümmü veled, müdebber ve mükâtep (azadlık anlaşması yapan) kölenin durumu da böyledir. Çünkü düşmanlar, onları mülkiyetleri altına alamazlar. Zira, onlar için özgürlüğü elde etme hakkı veya efendisiyle özgürlük anlaşması yapan köle için zilyetlik hakkı ve güvencesi sabit olmuştur. Bunun içindir ki, artık o gibiler satın alma yoluyla sahiplenilemezler. Dolayısıyla esir almakla da sahiplenemezler.

Özgür bir kimse, düşman ülkesinde bulunan bir tacire kendisini onlardan satın almasını emretse, onu satın alan alıcı ödediği parayı almak için bu kimseye başvurur. Çünkü onun adına yaptığı bir işte, kendi parasını vermiştir. Dolayısıyla, bu parayı almak için ona başvurur. Nitekim bir kimse, bir başkasına kendi veya aile fertlerinin nafakasını sağlamasını emretse, o da bu işlere ödediği parayı alma hakkına sahiptir. Bu şekildeki bir emir, efendisiyle özgürlük anlaşması yapan bir köleden geldiğinde de hüküm böyledir. Çünkü özgürlük anlaşması yapmış bir kimsenin kendi kazancındaki hakkı başkalarından önde gelir. Kendi kazancından vereceği fidye de, özgür bir kimsede olduğu gibi geçerlidir.

Müdebber ve ümmü velede gelince; ödediği parayı almak için özgürlüğüne kavuştuğu zaman bu kimselere başvurabilir. Çünkü onların kazancı, efendilerine aittir. Müdebber ve ümmü veledin vereceği emir, efendilerini bağlayıcı değildir; ama kendilerini bağlar. Yapılan bu davranış, kefilliğe veya başkaları lehine borç ikrarına benzer. Özgürlüklerine kavuştuktan sonra bu borçla yükümlü tutulurlar. [10/142]

Şayet emirleri olmadan satın alırsa, onlara mâlik olamaz. Çünkü satan kişi, onların sahibi değildir. Dolayısıyla alıcı da onlara sahip olamaz. Bedel olarak ödediği mal da boşa gider. Çünkü hukuki açıdan ödemek zorunda olmadığı için, yararlanan kişiler tarafından kendisine emir de verilmediğinden, o tür köleler için verdiği fidye bağış sayılır. Dolayısıyla bir kimsenin emri olmadan aile ve çocuklarına nafaka veren kimse gibi, ödediğini almak için onlara başvuramaz.

Şayet özgür bir kimse, bir başkasına dârülharpte esir bulunan özgür ve belli bir kimseyi miktarını söylediği bir bedel karşılığı satın almasını emretse, o da satın alsa, satın alınan özgür kişi, bu bedelle hiçbir şey ödemek zorunda değildir. Çünkü satın alınan kişiye bunu yapmasını kendisi emretmemiştir. Emredilen kimse, eğer kendisine ödeyeceği para verileceği garantisi verilmişse veya, benim adıma satın al denilmişse ödediğini almak için kendisine emredene başvurur. Çünkü emreden kişi, onu görevlendirmiş kendi malından ödeyeceği şeyi ona ödeme garantisi vermiştir.

Şayet ona; kendi adına satın al veya hayrına al, dese; satın alan kişi, emreden kimseye herhangi bir şey için başvuramaz. Çünkü o, kendisine iyilik ve teberrû olan bir şeyi işaret etmiş; onu görevlendirmemiştir . Herhangi bir ödeme garantisi de

vermemiştir. Ödenen para için emredene başvurma, ancak görevlendirme veya bedel olarak ödenen paranın verilecegi garantisi yollarından birisi yoluyla olur.

Bir kimse, müşriklerin müslümanlardan esir almış oldukları bir köleyi, onlardan satın alsa ve onu rehin olarak verse, daha sonra ilk efendisi onu almaya gelse, bu rehni çözmedikçe onu alma hakkına sahip değildir. Çünkü rehin veren kimse, yaptığı rehin akdiyle bu kölenin değeri üzerinde rehin alan lehine bir hak doğmasına neden olmuştur. Rehin verme kullanımı kendi mülkünde yapıldığından, bu işlem geçerlidir. Dolayısıyla eski efendisinin, rehin verilen kişiden onu almaya hakkı yoktur. Çünkü kölenin sahibi, o değildir. Rehin veren kimse de, rehni çözmeden onu alamaz. Köle, üzerinde rehin verilen kişinin hakkı olduğundan, köle üzerindeki zilyedliği sınırlıdır. Şayet satın almak isteyen kişi, asıl borcu ödemeyi gönüllü olarak yaparsa, sonra da rehin veren parayı öderse, köleyi geri alabilir. Çünkü onu elinde rehin tutan kişinin hakkını, kendisine ulaştırmıştır. Ödediği borç konusunda, isteyerek iyilik yapmış bir kimse konumundadır. Çünkü başkası adına borç ödeyen kimsenin ödediği bu meblâğ bir bağıştır. Çünkü o, başkasının mülkünü kurtarmak için fedakarlıkta bulunmuştur.

Bu durum, satıcının durumundan farklıdır. Çünkü o, teslimden önce mala mâlik durumundadır. Fidye verirken, kendi hakkı için fidye vermiştir.

Konunun şu şekilde açıklanması mümkündür: Burada bir satıcının kendi hakkını yeniden canlandırma imkânına kavuşması, ancak fidyeyi ödemekle mümkündür. Dolayısıyla ödediği teberrû sayılamaz. Bu meselede ise eski efendinin borcu ödemeden de, kendi hakkına ulaşması için yol vardır. O da şudur: Rehin verenin rehni çözeceği bir zamana kadar sabrederse, borç ödemesi yapmadan kölesini alabilir.

Böyle bir durumda rehin veren kişi, bu rehni çözmeye zorlanamaz.

Çünkü bir hakkı yeniden canlandırmak, belli bir malda o anda sabit olan bir haktır. Eski efendinin, kendisine rehin veren kişinin hakkı devam ettiği sürece, alma hakkı yoktur. Bu yüzden rehin veren kişi, rehni çözmeye zorlanamaz.

Şayet satın alan kişi, köleyi birisine kiralamışsa; eski efendi, köleyi bedel karşılığı alır. Böyle bir kiranın değeri, bu bedelden fazla ise bu fazlalık boşa gider.

Çünkü kira akdi, zayıf bir akiddir. Bir özür ortaya çıkınca bozulur. Görmez misin satın alım akdi bozulduğu veya kusurlu çıktığında mal geri verilirse, o mal üzerine yapılan kira akdi de bozulur. Rehin ise böyle değildir.

Düşmanlardan bir grup, bir başka düşman gruba savaşta galip gelse ve onları kendi krallarına köle yapsa, daha sonra da bu kral ve sahip olduğu toprakların halkı, müslüman olsa veya zimmîlik anlaşması yapsa, yenilgiye uğratılmış olanlar onların kölesi sayılır; onlar da diledikleri kullanımda bulunabilirler. Daha önce de açıklandığı gibi, bu kimseler zor kullanarak ele geçirilmiş mülk sayılırlar.

Düşmanların yenilgiye uğrayanları, onları yenilgiye uğratan ve askeri gücünü kullanarak onları kendi mülkiyetine alan kimselerin kölesi olmuşlardır. Çünkü kendisine itaat eden askerlerinin kurduğu güç üstünlüğü, bizzat kralın kendi kurduğu güç üstünlüğü sayılır. [10/143]

Karşı tarafı yenen askerlerine gelince, onlar özgürdür. Çünkü kral, onlara karşı değil, onlarla diğerlerine karşı güç üstünlüğü sağlamıştır. İslam'dan önce bu kimseler özgür olduğuna göre, İslam dinine girmekle bu özgürlükleri sona ermez; aksine kesinlik kazanır.

Şayet kral ölürse, mallarını çocuklarından bir kısmı miras olarak alır, diğerleri alamazsa veya her bir çocuğu için belli bir yer ayırırsa, böyle bir şey şayet o kral müslüman veya zimmî olmadan önce cereyan etmiş, bunun peşinden oğlu müslüman olmuşsa, yaptığı bu şey geçerlidir. Çünkü babasının kral belirlediği bir oğul, kendisine verilen bölgenin kralıdır. Güç üstünlüğü onun elindedir.

Şayet böyle bir şeyi babası öldüktan sonra kendi veya kendine bağlı kimselerle yaparsa, kurduğu mülkiyet tam sayılır. Babasının ve askerlerinin gücüne dayanarak gerçekleştirdiği zaman da hüküm aynıdır. Bir kimsenin İslam'dan önce mülkiyeti altında bulunan malları, İslam'a girmekle mülkiyet açısından kesinlik kazanır. Daha güçlü duruma gelir.

Müslümanlarla anlaşmalı olduğu sırada böyle bir şey yaptığında, o da aynı şekilde geçerlidir. Çünkü aradaki anlaşma, mallarını zorla ele geçirilmiş mallar olmaktan çıkartmaz. Ancak bizim bu malları, haksız yolla almamız haramdır. Çünkü aradaki sulh anlaşmasıyla, bu malı ülkelerinde mülkiyetleri altına almış olmazlar. Çünkü o kimsenin ülkesi, bu anlaşmayla İslam ülkesine dönüşmez. Dolayısıyla anlaşmadan sonra çocuklarından bazılarını, mal verme konusunda özellikle seçmiş olması, anlaşmadan önce yapılmış gibidir.

Diğer yandan bu kral, İslamî hükümlere uymakla, yükümlülüğü kabul etmiş birisi değildir. Çocukların bazılarını diğerlerine tercih ve üstün tutma yasağı, İslam'ın hükümlerindendir.

Bir kral, oğullarından birine bu şekilde bir beldeyi verdiğinde, diğer oğlu onu yenilgiye uğrattıktan sonra öldürür veya başka beldeye sürer ve mülkünü elinden alır, daha sonra da müslüman olursa; kardeşini yenilgiye uğratan bu kimsenin ele geçirdiği bütün şeyler, –daha önce de açıklanan nedenlerle- yine kendisine ait sayılır. Çünkü kardeşini yenilgiye uğratmakla, bütün bu malları mülkiyeti altına almıştır. Ve bunlar, anlaşmadan sonra da kendi aralarında mübah olma niteliğini korumaktadır.

Şayet bu oğul, bu yaptıklarını yenilgiye uğrayan oğul müslüman veya zimmî olduktan sonra yaparsa, yine ele geçirdiği ve kardeşini uzaklaştırdığı bütün mal ve mülke sahip olur. Çünkü bu yaptıklarını, savaşçı olarak yapmıştır. Dolayısıyla kardeşi müslüman veya zimmî olsa bile, bütün ele geçirdikleri kendisinin olur.

Çünkü o, bir müslüman veya zimmînin malını ele geçirmiş ve sahiplenmiştir. İslam'a girmekle de, mülkiyet hakkını kesinleştirmiştir.

Şayet böyle bir şeyi, müslüman veya zimmî olduktan sonra yaparsa, aldıklarını kardeşine geri vermesi emredilir. Çünkü bu durumda hepsi, İslam ülkesi vatadaşıdır. Bir birlerinin malına zor kullanarak sahiplenemezler.

Diğer oğul bu yaptığını savaşcı olarak yapmış, daha sonra da müslümanlar onu yenerek malları ele geçirmişlerse; ilk oğul, ganimet paylaşımından önce bulduğu mallarını karşılıksız olarak, paylaşımdan sonra ise bulduklarının değerini ödeyerek alabilir.

Şayet bir müslüman tarafından, bu mallar onu ele geçiren düşmanlardan satın alınırsa, bu alış-veriş geçerlidir. İlk kardeş, mallarını almak isterse, onları satın alandan ancak alım bedelini ödeyerek alabilir. Düşman ülke halkı tarafından ele geçirilen ve ülkelerine götürülerek güvence altına alınan müslümana ait bir malın hükmü de, yine böyledir.

Kardeşini yenen oğul, bunu her iki kardeş de müslüman veya zimmî iken yapmışsa, müslümanların bu mallardan herhangi birini ondan satın alması doğru değildir. Çünkü o, bu durumda ele geçirdiği o malın sahibi değil, gaspçısıdır. Böyle bir kişi de gasbettiği malları geri vermekle yükümlüdür. Dolayısıyla hiç kimsenin bu mallardan birini, ondan satın alması uygun değildir.

Şayet satın alırsa; ilk kardeş, satın aldığı malı ondan bedel ödemeden alabilir. Çünkü satıcı bu mala sahip değildir. Aynı şekilde ondan satın alan da, sahip olamaz. Aksine asıl sahibine karşılıksız olarak geri vermesi emredilir.

Eğer kardeşini yenilgiye uğratan kimse, böyle bir şey yaptıktan sonra dinden çıkar, kendi beldesini koruyacak askeri bir güç oluşturur ve beldesinde müşrik kanunları geçerlilik kazanırsa, bu beldeyi mülkiyetine almış sayılır.

[10/144] Ebû Yusuf ve Muhammed (rh.a.)'e göre; beldesi, ülke çapında müşrik kanunlarının uygulanır duruma gelmesiyle dârülharp hükmünü alır.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre, daha önce de açıkladığımız gibi, böyle bir ülke üç koşulun gerçekleşmesiyle dârülharp durumuna gelir.

Daha sonra müslümanlar bu ülkeyi ele geçirirlerse, kardeşi tarafından yenilgiye uğratılan oğul, paylaşımdan önce bulduğu mallarını karşılıksız olarak; paylaşımdan sonra ise bulduklarını, değerini ödeyerek alma hakkına sahiptir. Çünkü bu mallar, müslümana ait iken, düşman tarafından ele geçirilmiş ve düşman topraklarına götürülerek sahiplenilmiş mallardır. Daha sonra da, müslümanlar tarafından ele geçirilmiştir.

Geçtiğimiz sayfalarda bunun hükmü açıklanmıştı.

Allah daha iyi bilir.

Seçkin ve nadide anlamlar taşıyan "*es-Siyeru's- Sağîr*"in şerhi burada bitmiştir.

Aydınlık ve nur saçan gerçekleri dile getirip konuşan kişi tarafından yazıya geçirtilmiştir.

Bu satırları, hakkı dile getirme uğruna esirler gibi hapsedilmiş; herşeyi bilen, herşeye gücü yeten/sonsuz kudret sahibi, her şeyi en ince ayrıntılarına kadar gören ve işiten Rabb'ından kurtuluş kapısını aralamasını bekleyen; insanlara müjdeci, şefaatçi, ümmete gerçek uyarıcısı olarak gönderilene ve onun yakın dostlarına ve sahâbîlerine salâtü selam eyleyen kişi kaleme aldırmıştır.

Lütuf sahibi ve her şeyden haberdar olan şüphesiz Allah'tır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

İSTİHSAN KİTABI

(كتاب الاستحسان)

(HELALLER VE HARAMLAR)

[10/145] Yüce imam üstad şemsü'l-eimme ve fahru'l-İslam Ebû Bekir Muhammed b. Ebû Sehl es-Serahsî şöyle dedi:

İstihsanın tanımı

Şeyhimiz İmam (Şemsü'l-eimme el-Halvânî) "İstihsan, kıyası bırakıp insanlar için daha uygun olanı almaktır" derdi.

İstihsan, "Havas (ileri gelenler) olsun, avam (halk) olsun, herkesin başına gelen konularla ilgili hükümlerde kolaylık aramaktır", "Genişliği almak, rahatlığı aramaktır" ve "Kolaylığı almak, kendisinde rahatlık bulunan hükmü aramaktır" gibi değişik şekillerde de tanımlanmıştır.

Tüm bu tanımlardan çıkan sonuç istihsanın, zorluğu bırakıp kolaylığı seçmek olduğudur. Bu, dinde bir prensiptir. Allahu Teâlâ,

﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾

"Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez" (el-Bakara 2/185) buyurmuştur.

Peygamber (s.a.v.) de,

خَيْرُ دِينِكُمُ الْيُسْرُ

"Dininizin en hayırlısı kolay olanıdır[229]" buyurmuştur. Yine O (s.a.v.), Ali ve Muâz (r.a) 'ı Yemen'e gönderirken onlara;

يَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا قَرِّبَا وَلَا تُنَفِّرَا

"Kolaylaştırın, zorlaştırmayın, yaklaştırın, nefret ettirmeyin[230]" buyurmuştur.

Başka bir hadiste ise;

أَلَا إِنَّ هَذَا الدِّينَ مَتِينٌ فَأَوْغِلُوا فِيهِ بِرِفْقٍ وَلَا تُبَغِّضُوا عِبَادَ اللَّهِ عِبَادَهُ اللَّهِ فَإِنَّ الْمُنْبَتَّ لَا أَرْضًا قَطَعَ وَلَا ظَهْرًا أَبْقَى

---

[229] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/479; Buhari, *Edebü'l-müfted*, I/124; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XVIII/230; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, I/228.

[230] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/417; Buhârî, Cihad 164; Müslim, Cihad 7; İbn Hibbân, *Sahih*, XII/196; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XI/312.

"İyi biliniz ki bu din sağlamdır. Dolayısıyla dinî konulara yumuşak bir tavırla girin ve Allah'ın kullarını Allah'a ibadet etmekten nefret ettirmeyin. Çünkü bineğini habire dürtüp kamçılayan ne yol alabilir, ne de artık binebileceği bir hayvan bulabilir[231]" buyurmuştur.

Aslında kıyas ve istihsan iki kıyas türüdür. Bunlardan ilki açıktır. Ama etkisi zayıftır. Bu nedenle kıyas diye isimlenmiştir. Diğeri ise kapalıdır. Ama etkisi güçlüdür. Bu nedenle ona "istihsan" yani güzel görülen kıyas denmiştir.

Tercih ise, açıklık ve kapalılığa göre değil, etkiye göredir. Örneğin, dünya hayatı açıktır. Ahiret hayatı ise gizlidir. Ancak ahiret hayatı sonsuzluk ve sıkıntıdan arınmışlık özelliği ile dünya hayatından üstündür.

Bazı durumlarda kıyasın etkisi, istihsandan daha güçlü olur. O uygulanır. Bu, tard kıyasına[232] benzer. Tard kıyası geçerlidir; ancak etkili illete göre verilen hüküm daha güçlüdür.

İstihsanın dayanağı, Allahu Teâlâ'nın,

﴿فَبَشِّرْ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ﴾

"Dinleyip de sözün en güzeline uyan kullarımı müjdele" (ez-Zümer 39/18) buyruğudur. Kur'an bütünüyle güzeldir. Sözün en güzeline uymayı emretmiştir.

İstihsanın dayanağı

Bu şöyle açıklanabilir: Kadın baştan ayağa kadar avrettir (süslenmesi ve örtülmesi gerekir). Açık kıyas bunu gerektirir. Peygamber (s.a.v.) de,

الْمَرْأَةُ عَوْرَةٌ مَسْتُورَةٌ

"Kadın örtünmesi gereken bir avrettir[233]" buyurarak buna işaret etmiştir. Ama daha sonra ihtiyaç ve zorunluluktan dolayı, kadının bazı yerlerine bakmak mübah kılınmış ve bu hüküm, söylediğimiz gibi, insanlar için daha kolay olduğundan istihsan olmuştur.

Kerhî (rh.a.), kitabında bu konunun meselelerini anmış ve konuyu "Kitabu'l-hazr ve'l-ibâha" (Haramlar ve Helaller Bahsi) diye adlandırmıştır. Çünkü bu konuda, dokunma, bakma gibi meselelerin helal ve haram olanları açıklanmaktadır.

Bu konuyu "Kitabu'z-zühd ve'l-vera'" diye adlandırsaydı bu adlandırma da doğru olurdu. Çünkü konu içinde, gözünü haramdan sakınma; dokunma ve

---

[231] Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III/18; Aclûnî, *Kesfü'l-hafâ*, II/1336; Ali el-Müttakî, *Kenzu'l-ummâl*, III/89.

[232] **Tard kıyası:** Aslın hükmünü illet bulunduğu için fer'de de isbat etmektir.

[233] Tirmizî, Radâ' 18; İbn Huzeyme, *Sahih*, III/93; İbn Hibbân, *Sahih*, XII/412; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsât*, VIII/101; Zeylei, *Nasbu'r-râye*, I/241.

bakma gibi meselelerin helal ve haram olanları açıklanmıştır. Bu da takva ve zühd demektir.

Muhammed, öncelikle bakma ile ilgili meseleleri ele almıştır. Bunlar, erkeğin erkeğe bakması, kadının kadına bakması, kadının erkeğe bakması ve erkeğin kadına bakması olmak üzere dörde ayrılır. [10/146]

[Birinci kısım:]

Erkeğin erkeğe bakması

Erkek erkeğin avret yeri dışındaki yerlerine bakabilir. Erkeğin avret yeri, göbeğinden diz kapağını geçinceye kadardır.

Çünkü Amr b. Şuayb, babası ve dedesi kanalıyla Peygamber (s.a.v.)'in,

عَوْرَةُ الرَّجُلِ مَا بَيْنَ سُرَّتِهِ إِلَى رُكْبَتِهِ

"Erkeğin avreti, göbeğinden diz kapağına kadardır[234]*"*, bir rivayete göre ise مَا دُونَ سُرَّتِهِ حَتَّى يُجَاوِزَ رُكْبَتَهُ *"Göbeğinin altından diz kapağını geçinceye kadardır*[235]*"* buyurduğunu nakletmiştir. Bu hadisten, göbeğin avret olmadığı anlaşılıyor.

Ebû Isme Sa'd b. Muaz ise "Göbek, avretin iki sınırından birisidir. Dolayısıyla diz kapağı gibi göbek de avrettir. Hatta avret olması, diz kapağından daha uygundur. Çünkü göbek, cinsel arzu açısından diz kapağından önde gelir" demiştir.

Biz Hanefilerin bu konudaki delili, İbn Ömer (r.a.)'den gelen,

أَنَّهُ كَانَ إِذَا ائْتَزَرَ أَبْدَى عَنْ سُرَّتِهِ

"İzâr kuşandığı zaman göbeğini gösterirdi[236]*"* naklidir.

Ebû Hüreyre (r.a.) Peygamber'in torunu Hasan (r.a.)'a, *"Peygamber'in senin nereni öptüğünü bana göster"* deyince o göbeğini göstermiş, bunun üzerine Ebû Hüreyre (r.a.) de onun göbeğini öpmüştür. İnsanların, kimse yadırgamaksızın hamamda, göbeklerini açageldikleri âdeti de göbeğin avret olmadığını gösterir.

Göbeğin altı ise, nakledilen hadisten dolayı, *Zahirü'r-rivâye*'ye göre avrettir (gösterilmesi ayıp olan yerdir).

Ebû Bekir Muhammed b. Fazl (rh.a.) "Kıl bitimine kadar olan kısım avret değildir. Çünkü işçi sınıfı, eskiden beri peştemal kuşanırlarken bu bölgeyi gösterirler. Yaygın olan âdete engel olmak ise sıkıntıya neden olur" demişse de bu, çok uzak bir görüştür. Çünkü delile aykırı olan âdet dikkate alınmaz. Âdet, delilin olmadığı konularda dikkate alınır.

---

[234] Dârekutnî, *Sünen*, I/230; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II/229; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, I/239. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Libâs 34.

[235] Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII/94; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, I/239.

[236] İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, I/459; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, I/137.

Uyluk avrettir

Uyluk, bize göre avrettir.

Zâhirî mezhep fakihleri ise "Erkeğin avreti göbek bölgesidir, uyluk, avret değildir" diyerek şu delilleri ileri sürmüşlerdir:

Allahu Teâlâ'nın, ﴿وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِن وَرَقِ الْجَنَّةِ﴾ *"Bunun üzerine kendilerine ayıp yerleri göründü"* (Tâ-Hâ 20/121) buyurmuştur. *"Sev'et"* kelimesiyle avret yeri kastedilmiştir. Bir hadiste Peygamber (s.a.v.) ensardan birinin avlusunda, uyluğu açık bir halde, ayaklarını kuyuya sarkıtmış oturuyordu. Derken yanına Ebû Bekir girdi. Peygamber (s.a.v.) toparlanmadı. Sonra Ömer girdi. Peygamber (s.a.v.) yine toparlanmadı. Sonra Osman girdi. Peygamber toparlandı ve uyluğunu örttü. Niçin böyle yaptığı kendisine sorulunca أَلا أَسْتَحْيِي مِمَّنْ تَسْتَحْيِي مِنْهُ الْمَلَائِكَةُ *"Meleklerin haya ettiği bir kimseden haya etmeyeyim mi?*[237]*"* buyurdu. Uyluk avret yeri olsaydı Peygamber (s.a.v.), Ebû Bekir ve Ömer'in yanında uyluğunu açık bırakmazdı."

Biz Hanefilerin, bu konuda delilimiz, rivayet edilen şu hadistir: Peygamber (s.a.v.) Cerhed (İbn Huveylid)'e uyluğu açık namaz kılarken rastladı ve,

وار فخذك أما علمت أنّ الْفَخِذ عَوْرَةٌ

"Uyluğunu ört, sen uyluğun avret olduğunu bilmiyor musun[238]*"* buyurdu. Amr b. Şuayb (r.a.)'ın rivayet ettiği hadis bu konuda açık bir delildir. Zâhirîlerin rivayet ettikleri hadisin ise sadece bazı rivayetlerinde Peygamber (s.a.v.)'in uyluğunun açık olduğu ifadesi vardır.

[10/147]

Öyle bile olsa hadis şöyle yorumlanır: Ebû Bekir ve Ömer (r.a.) içeri girince, Peygamber (s.a.v.)'in açıkta olan yerlerini görmeyecekleri bir yere oturmuşlardı. Osman (r.a.) girdiğinde sadece bir yer kalmıştı. Osman, oraya otursaydı gözü Peygamber'in diz kapağına ilişecekti. Peygamber (s.a.v.) bu nedenle dizini örttü. Âyette geçen *"sev'et"* ifadesiyle ise kaba avret yerleri kastedilmiştir. Nitekim biz de kaba avret yerlerinin sev'et olduğunu söylüyoruz. Ancak avret hükmü, asıl avret yerine yakınlığı dikkate alınarak o bölgenin etrafı için de sabit olmuştur. Dolayısıyla uyluğun avret olma hükmü daha hafiftir.

Diz kapağı avrettir

Diz kapağı bize göre avrettir.

Şâfiî (rh.a.) ise "Diz kapağı avret değildir. Çünkü Enes (r.a.) Peygamber (s.a.v.)'in, diz kapağını beraberinde oturan hiç kimsenin yanında açmadığını rivayet etmiş ve bunu Peygamber'in özelliklerini (şemâil) anlatırken söylemiştir. Diz kapağı avret yerlerinden olsaydı bu, Peygamber'in özelliklerinden olmazdı. Çünkü avret yerini

---

[237] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/71; Müslim, Fedâilu's-sahâbe 36; İbn Hibbân, *Sahih*, XV/336; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XI/254.

[238] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/479; Dârimî, İsti'zan 22; Ebû Dâvûd, Hemmâm 1; Tirmizî, Edeb 39; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II/228.

örtmek farzdır. Ayrıca diz kapağı, avret yerinin sınırıdır. Öyleyse o da göbek gibi avret olmamalıdır. Çünkü sınır, sınırlanan şeye dahil değildir" demiştir.

Biz Hanefîlerin bu konuda delilimiz, Ebû Hüreyre (r.a.)'nin rivayet ettiği Peygamber (s.a.v.)'in,

الرُّكْبَةُ مِنَ الْعَوْرَةِ

"Diz kapağı avrettendir[239]*"* buyruğudur. Amr b. Şuayb'ın rivayet ettiği hadiste anılan *"diz kapağını geçinceye kadar"* ifadesi de diz kapağının avret yeri olduğunu gösterir. Ayrıca diz kapağı, baldır ve uyluk kemiklerinin kavuşma yeridir. Uyluk kemiği avrettir. Baldır kemiği ise avret değildir. Böylece diz kapağının avret olmasını gerektiren neden ile avret olmamasını gerektiren neden birleşmiştir. Bu nedenle ihtiyat esas alınır. Avret olmayı gerektiren neden tercih edilir. Peygamber (s.a.v.), مَا اجْتَمَعَ الْحَلَالُ وَ الْحَرَامُ فِي شَيْءٍ إِلَّا عَلَبَ الْحَرَامُ الْحَلَالَ *"Bir şeyde haram ve helal birleşince haram helale üstün gelir*[240]*"* buyurmuştur.

Enes hadisi ise *"Peygamber (s.a.v.), beraberinde oturan hiç kimsenin yanında ayaklarını uzatmadı*[241]*"* şeklinde de rivayet edilmiştir. Bu, Peygamber'in özelliklerindendir. Bazı rivayetlerdeki "diz kapağının gösterilmesi" ifadesiyle de anlatılmak istenen budur.

Diz kapağının avret olması hükmü, uyluğun avret olması hükmünden daha hafiftir. Çünkü diz kapağında avret olma ve olmama nedenleri çatışmaktadır. Bundan dolayı biz, "Bir kimse diz kapağı açık olan birisini görünce onu yumuşakça uyarır. İnat ederse onunla tartışmaz. Uyluğu açık olan birisini görünce onu sert bir şekilde uyarır. İnat ederse onu dövmez. Avreti açık olan birisini görünce örtmesini emreder. İnat ederse ona dersini verir" dedik.

Erkeğin, bakılması mübah olan yerlerine dokunmak da mübahtır.

Çünkü avret olmayan yere bakmak câiz olduğu gibi, dokunmak da câizdir.

[İkinci kısım:]

Kadının kadına bakması, erkeğin erkeğe bakması gibidir.

Kadının kadına bakması

Çünkü her ikisi de aynı cinstendir. Görmez misin öldükten sonra erkeğin cenazesini erkek yıkadığı gibi, kadının cenazesini de kadın yıkar.

Bazıları demişlerdir ki; kadının kadına bakması erkeğin mahremi olan kadına bakması gibidir. Yani onun sırt ve karın bölgesine bakması mübah değildir. Çünkü İbn Ömer (r.a.) Peygamber (s.a.v.)'in kadınların gerek peştemal kuşanarak, gerek

---

[239] Dârekutnî, *Sünen*, I/231; Ali el-Müttakî, *Kenzu'l-ummâl*, XIII/56; Zeyleî, *Nasbu'r-raye*, I/240.

[240] Abdurrezzak, *Musannef*, VII/199; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII/169; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, IV/372; Aclûnî, *Kesfü'l-hafâ*, II/1183.

[241] Bkz. Tirmizî, Sıfatu'l-kıyâme 46; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X/192.

kuşanmadan hamama girmelerini yasakladığını nakletmiştir[242]. İbn Ömer (r.a.) "Hasta ve lohusa dışındaki kadınların hamama girmelerine engel olunuz, Hasta ve lohusa da kapalı olarak girsin[243]" derdi.

Biz Hanefiler ise şöyle diyoruz: Bu sözden kasıt, kadınların dışarı çıkmalarını engellemek ve evde oturmalarını sağlamaktır. Biz de bunu söylüyoruz. Bütün
[10/148] yörelerde, kadınlar hamamı yapılması ve onların hamama girmelerine izin verilmesi örfü bizim söylediğimize delildir. Ayrıca kadınlar, hamama girmeye erkeklerden daha çok gerek duyarlar. Çünkü hamama gitmenin temel amacı süslenmektir. Kadın ise süslenmeye erkekten daha çok gerek duyar. Erkek, havuzda ve nehirde boy abdesti alabilir. Kadın ise bunu yapamaz.

[Üçüncü kısım:]

Kadının erkeğe bakması

Kadının erkeğe bakması, erkeğin erkeğe bakması gibidir.

Çünkü açıkladığımız üzere, erkek için göbek, göbeğin yukarısı ve diz kapağının aşağısı avret değildir. Avret olmayan yerlere bakmak ise kadın için de, erkek için de giysi vb. şeylere bakmak gibi mübahtır.

Muhammed (rh.a.) "Hünsâ[244] Konusu"nda, "Hünsâ, kadınlar arasında da, erkekler arasında da açılmaz" diyerek kadının erkeğe bakmasının, erkeğin, mahremi olan kadınlara bakması gibi olduğuna ve bu yüzden kadının, erkeğin sırtına ve karnına bakmasının mübah olmadığına işaret etmiştir.

Bu görüşün, dayanağı şudur: Cins değişince bakma hükmü de ağırlaşır.

Görmez misin ki, erkek öldükten sonra kadının onun cenazesini yıkaması mübah değildir. Kadın, bakma konusunda erkek gibi olsaydı öldükten sonra erkeğin cenazesini yıkaması câiz olurdu.

Bu yerlere bakmak, ancak kişi baktığı zaman cinsel arzu duymayacağını biliyor ve bu konuda şüphe de etmiyorsa mübah olur. Cinsel arzu duyacağını biliyorsa veya kanısı, cinsel arzu duyacağı yönünde ise bakması helal olmaz. Çünkü şehvetle bakmak, bir bakıma zina etmektir. Peygamber (s.a.v.),

اَلْعَيْنَانِ تَزْنِيَانِ وَ زِنَاهُما اَلنَّظَرُ وَ الْيَدانِ تَزْنِيَانِ وَ زِنَاهُمَا اَلْبَطْشُ وَ الرِّجْلانِ تَزْنِيَانِ وَ زِنَاهُمَا اَلْمَشْيُ وَ الْفَرْجُ يُصَدِّقُ ذٰلِكَ كُلَّهُ أَوْ يُكَذِّبُ

"Gözler zina eder, onların zinası bakmaktır; eller zina eder, onların zinası dokunmaktır; ayaklar zina eder, onların zinası yürümektir; cinsel organ ise bütün

---

[242] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI/132; İbn Mâce, Edeb 38; Ebû Dâvûd, Hemmâm 1; Tirmizî, Edeb 43.

[243] Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII/308. Ayrıca bkz. İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, I/105; İbn Mâce, Edeb 38; Ebû Dâvûd, Hemmâm 1.

[244] **Hünsâ**, hem kadın hem de erkek cinsel organının birlikte mevcut olduğu, yahut da her iki organın da bulunmadığı kimse.

bunları doğrular veya yalanlar[245]*"* buyurmuştur. Zina bütün türleriyle haramdır. Yine Peygamber (s.a.v.), النَّظَرُ سَهْمٌ مِن سِهَامِ الشَّيْطَانِ *"Şehvetle bakmak şeytanın oklarından bir oktur*[246]*"* buyurmuştur.

[Dördüncü kısım:]

Erkeğin kadına bakması, dört türlüdür:

Erkeğin kadına bakması

a) Eşine ve câriyesine bakması,

b) Mahremi olan (evlenemeyeceği) kadınlara bakması,

c) Başkasına ait câriyelere bakması

d) Yabancı özgür kadınlara bakması

a) Eşine ve câriyesine şehvetle ve şehvetsiz olarak bakması, baştan ayağa kadar helaldir.

Eşine ve câriyesine bakması

Çünkü Ebû Hüreyre (r.a.) Peygamber'in,

غُضَّ بَصَرَكَ إِلَّا عَنْ زَوْجَتِكَ وَ أَمَتِكَ

"Eşin ve câriyen dışındaki kadınlardan gözünü sakın[247]*"* buyurduğunu nakletmiştir. Ayşe de "Ben ve Resûlüllah bir kaptan yıkanırdık. Ben, "Bana bırak derdim", O "Bana bırak" derdi" demiştir. Bakmak mübah olmasaydı, onlar birbirinin yanında soyunmazlardı.

Kaldı ki bakmak bir yana, onlara dokunmak ve onlarla cinsel ilişkiyi girmek helaldir. Allahu Teâlâ,

﴿ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ ﴾

"...ve onlar ki iffetlerini korurlar, ancak eşleri ve ellerinin sahip olduğu (câriyeleri) hariç" (Mü'minun 23/5-6) buyurmuştur.

Ancak güzel olan, eşlerin birbirinin avret yerine bakmamasıdır.

Çünkü Ayşe (r.a.) "Ben Resûlüllah ile uzun süre birlikte olmama rağmen ne o benden gördü, ne de ben ondan gördüm" demiştir. Peygamber (s.a.v.) de

إِذَا أَتَى أَحَدُكُمْ أَهْلَهُ فَلْيَسْتَتِرْ مَا اسْتَطَاعَ لَا يَتَجَرَّدَانِ تَجَرُّدَ الْعِيرِ

---

[245] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/243; Ebû Dâvûd, Nikâh 42; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII/89. Ayrıca bkz. Buhârî, İsti'zân 12; Müslim, Kader 12; Ebû Dâvûd, Nikâh 42.

[246] Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, X/173; Hâkim, *Müstedrek*, IV/349; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, VIII/122.

[247] Zeylei, *Nasbu'r-râye*, IV/314. Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/3; İbn Mâce, Nikâh 28; Ebû Dâvûd, Hemmâm 2; Tirmizî, Edeb 22.

"Biriniz ailesiyle cinsel ilişkiye gireceği zaman imkânı oranında örtünsün. Eşeklerin soyunduğu gibi soyunmasınlar[248]*"* buyurmuştur.

[10/149] Ayrıca avret yerine bakmak unutkanlık yapar. Ebû Bekir Sıddîk (r.a.)'in özelliklerinden olarak kendi avretine hiç bakmadığı ve sağ eliyle dokunmadığı anılmıştır. Kendi avretine bakmak böyle olunca başkasının avretine bakmanın nasıl olacağını siz takdir edin.

İbn Ömer (r.a.) ise "Lezzetin daha iyi elde edilebilmesi için erkeğin eşinin cinsel organına bakması daha iyidir" derdi.

Mahrem kadınlara bakmak

b) Erkeğin, mahremi olan (yakınlıktan dolayı nikah haram olan) kadınlara bakması hakkında ise şöyle deriz: Gizli ve açık zinet yerlerine bakması mübahtır.

Çünkü Allahu Teâlâ,

﴿ ولا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ... ﴾

"Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları (mü'min kadınlar), elleri altında bulunanlar (köleleri), erkeklerden ailenin kadınına şehvet duymayan hizmetçi v.b. tâbi kimseler veya kadınların gizli kadınlık özelliklerinin farkında olmayan çocuklardan başkasına zinetlerini göstermesinler" (en-Nûr 24/31) buyurmuştur.

Âyetteki "zinetler" ifadesiyle zinet eşyasının kendisi kastedilmemiştir. Çünkü zinet eşyası çarşıda satılır. Yabancı erkekler onu görürler. Âyette kastedilen, zinet yerleridir. Zinet yerleri ise baş, saç, boyun, göğüs, bazu, bilek, el, bacak, ayak ve yüzdür. Baş taç yeridir. Saç toka yeridir. Boyun gerdanlık yeridir. Göğüs de gerdanlık yeridir; çünkü gerdanlık ve kolye göğüse kadar inebilir. Kulak küpe yeridir. Bazu, bazubend yeridir. Bilek, bilezik yeridir. El, yüzük ve kına yeridir. Bacak, halhal yeridir. Ayak, kına yeridir.

Bir hadiste nakledildiğine göre, Ümmü Gülsüm (r.a.) taranırken Hasan ve Hüseyin (r.a.) onun yanına girmişler, o da örtünmemiştir. Ayrıca mahrem yakınlar birbirinin yanına çekinmeden ve izin istemeden girerler. Kadın da evde genellikle iş elbisesiyle bulunur ve örtünmez. Mahrem yakınlarından örtünmesi emredilecek olursa bu emir, sıkıntı doğurur.

Bu yerlere bakmak mübah olduğu gibi, dokunmak da mübahtır.

Peygamber (s.a.v.)'in kızı Fatıma'yı öptüğü ve,

---

[248] Abdurrezzak, *Musannef*, VI/194; İbn Mâce, Nikâh 28; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, X/196; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII/13.

أَجِدُ مِنْهَا رِيحَ الْجَنَّةِ

"Ben onda cennetin kokusunu alıyorum[249]*"* buyurduğu rivayet edilmiştir. Yine Peygamber (s.a.v.) yolculuktan döndüğünde önce Fatıma (r.a.)'ya sarılır ve alnını öperdi. Ebûbekir de kızı Ayşe (r.a.)'yi öpmüştür. Peygamber (s.a.v.),

مَنْ قَبَّلَ رِجْلَ أُمِّهِ فَكَأَنَّمَا قَبَّلَ عَتَبَةَ الْجَنَّةِ

"Annesinin ayağını öpen kimse Cennetin eşiğini öpmüş gibidir[250]*"* buyurmuştur. Muhammed b. Münkedir (r.a.), *"Ben gece boyunca annemin ayağını ovdum, kardeşim Ebû Bekir ise gece boyunca namaz kıldı, Geçirdiğim geceyi kardeşimin geçirdiği gece ile değiştirmek istemezdim"* demiştir.

Ancak kişi hem kendisinin, hem de mahrem yakınının şehvet duymayacaklarından güvenli (emin) ise dokunması ve bakması mübah olur. Kendisinin veya mahrem yakınının şehvet duyacağından korkuyorsa helal olmaz.

Çünkü açıkladığımız gibi, şehvetle bakmak ve dokunmak bir tür zinadır. Mahrem yakınlarla zina etmek ise daha kötüdür. Kişinin kendini haramla karşı karşıya getirmesi helal olmadığı gibi mahrem yakınını haramla karşı karşıya getirmesi de helal değildir. Dolayısıyla mahrem yakınının harama düşmesinden korkuyorsa bakmaktan ve dokunmaktan sakınsın.

Erkeğin, mahremi olan kadınların sırtına ve karnına bakması ve dokunması helal değildir.

Şâfiî önceki görüşünde (kavl-i kadim) "Bunda sakınca yoktur" demiş ve bakmak konusunda bunların durumunu aynı cinsten olan iki kişinin durumu gibi kabul etmiştir. Ancak bu, doğru değildir. Çünkü zıharın[251] hükmü âyetle sabittir. Kişinin eşine "Sen bana annemin sırtı gibisin" demesiyle gerçekleşir. Bu, çirkin bir sözdür. Çünkü kişi, böyle söylemekle kendine helal kılınanı haram kılınana benzetmiş olur. Annenin sırtına bakmak helal olsaydı zıhar, helal kılınanı helal kılınana benzetmek olurdu. Bu hüküm, sırt hakkında sabit olunca karın hakkında da sabit olur. Çünkü karın, cinsel organa daha yakındır. Şehvet bakımından sırttan önde gelir. Yanların hükmü de böyledir.

---

[249] Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XXII/400; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, IX/326.

[250] İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtar*, XXVI/392. Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/429; Nesâî, Cihad 6; Hâkim, *Müstedrek*, II/114.

[251] **Zıhar:** Kocanın, karısını, ebediyen kendisine evlenmesi haram olan bir kadının kendisine bakılması câiz olmayan arkası, karnı, uyluğu gibi bir organına benzetmesidir. 60 gün peşisıra geceden niyet edilerek oruç tutmadan böyle bir koca, karısına yaklaşamaz. (el-Mücâdele 58/2-4)

[10/150] **Bu hüküm, anne, nine, kız kardeş, erkek kardeş kızı ve kız kardeş kızı gibi nesep yoluyla mahrem olan kadınlar ve akrabalık nedeniyle evliliği kesinlikle haram olan kadınlar hakkında böyledir.**

Süt nedeniyle haram olan kadınlar da aynı hükümdedir.

Çünkü Peygamber (s.a.v.),

يَحْرُمُ مِنَ الرَّضَاعِ مَا يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ

"Nesep yoluyla haram olan süt yoluyla da haram olur[252]*"* buyurmuştur. Yine Ayşe (r.a.) "Ey Allah'ın Resûlü! Ben ev elbisemle iken Eflah b. Ebû Kuays benim yanıma giriyor" dedi. Peygamber (s.a.v.),

لِيَلِجْ عَلَيْكِ أَفْلَحُ فَإِنَّهُ عَمُّكِ مِنَ الرَّضَاعَةِ

"Eflah senin yanına girsin, o senin süt amcandır[253]*"* buyurdu.

Abdullah b. Zübeyr de Zeyneb b. Ümmü Seleme saçını tararken onun yanına girer, başının iki örüğünden tutar ve "Dön bakayım bana!" derdi. Zeynep, onun süt kız kardeşi idi. Ayrıca süt emme, haramlık hükmü bakımından nesep gibi olunca bakmanın ve dokunmanın helalliği konusunda da öyle olur.

Sıhriyetle (evlilik yoluyla) haram olan kadın da böyledir.

Çünkü Allahu Teâlâ, ﴿فجعله نسبا وَ صهرا﴾ *"Sudan bir insan yaratıp onu nesep ve sıhriyet yakınlığına (kan ve evlilik bağından doğan yakınlığa) dönüştüren O'dur"* (el-Furkân 25/54) buyurarak nesebi ve sıhriyeti birbirine denk tutmuştur.

Ancak ilk dönem fakihlerimiz zinanın sıhriyet haramlığı (hurmet-i musâhara) oluşturup oluşturmayacağı konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir.

Kimileri "Zina nedeniyle, bakma ve dokunma helalliği sabit olmaz. Çünkü mahremlik, zina edene nimet olarak değil, ceza olarak sabit olmuştur. Ayrıca bu kimse, bir kere denenmiş ve hainliği ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı kendisine bir daha güvenilmez" demişlerdir.

Doğru olan, bunda bir sakınca olmadığıdır. Çünkü bu yolla da olsa mahremleri ona artık kesinlikle haramdır. Bundan dolayı onların güzelliklerine bakmasında bir sakınca yoktur. Bu, evlilik yoluyla sıhriyet haramlığının gerçekleşmesi gibidir.

"Zinada sıhriyet haramlığı zina edene ceza olarak sabit olmuştur" denilemez. Çünkü biz burada haramlığı evliliğe kıyas ederek sabit kabul ediyoruz. Bunu ceza

---

[252] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/131; Buhârî, Nikâh 21; Müslim, Radâ' 12; İbn Mâce, Nikâh 34; Ebû Dâvûd, Nikâh 6; Tirmizî, Radâ' 1; Nesâî, Nikâh 49.

[253] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI/194; Buhârî, Nikâh 118; Müslim, Radâ' 3; İbn Mâce, Nikâh 38; Ebû Dâvûd, Nikâh 7; Tirmizî, Radâ' 2; Nesâî, Nikâh 52.

olarak düşünürsek bu haramlık gerçekleşmez. Çünkü doğrudan ictihad ile haramlık hükmü verilemez.

Erkeğin, mahremi olan kadınlarla halvette[254] kalması ve yolculuğa çıkması helaldir.

Mahrem kadınlarla halvet ve yolculuk

Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v),

أَلا لا يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ لَيْسَ مِنْهَا بِسَبِيلٍ فَإِنَّ ثَالِثَهُمَا الشَّيْطَانُ

" Sakın ola! Bir erkek hiçbir bağı olmayan bir kadınla yalnız kalmasın. Çünkü üçüncüleri şeytan olur[255]" buyurmuştur.

Bu hadisteki "hiçbir bağı olmayan" ifadesi "mahremi olmayan" demektir. Dolayısıyla bu hadis, kişinin mahremi olan kadınlarla yalnız kalmasının mübah olduğunu gösterir. Ancak yalnız kalmasının koşulu, kendi nefsinden ve mahremi olan kadının nefsinden emin olmasıdır. Çünkü Ammar b. Yasir (r.a.)'den şöyle rivayet edilmiştir: O, evinden telaşla çıktı. Nedenini sordular. O da *"Kızımla yalnız kaldım, kendimden korktum ve çıktım"* dedi.

Yolculuğa çıkması da mübahtır.

Çünkü Peygamber (s.a.v.),

لَا تُسَافِرُ الْمَرْأَةُ فَوْقَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ وَ لَيَالِيهَا إِلَّا وَ مَعَهَا زَوْجُهَا أَوْ ذُو رَحِمٍ مَحْرَمٍ

"Kadın, yanında kocası veya mahrem bir yakını olmadan üç gün ve üç geceyi aşan bir yolculuğa çıkmasın[256]" buyurdu. Bu hadis kişinin, mahremi olan bir kadınla yolculuğa çıkmasında sakınca olmadığını gösterir.

Onu bindirirken ve indirirken tutması gerekirse ona elbisesinin üzerinden dokunmasında, sırtını ve karnını tutmasında bir sakınca yoktur.

Çünkü rivayet edilmiştir ki Ebû Bekir'in oğlu Muhammed, Ayşe (r.a.)'yi hevdecten[257] almak için elini hevdecin içine soktu. Eli Ayşe'nin göğsüne değince Ayşe "Resûlüllah'tan başka hiç kimsenin elini koymadığı yere elini koyan kimdir!" dedi. O da "Ben. Senin kardeşin!" dedi. [10/151]

Yine nakledilmiştir ki "Birisi, Peygamber'e gelerek "Annem kötü huylu bir kadındı" dedi. Peygamber kızarak, أَ كَانَتْ سَيِّئَةَ الْخُلُقِ حِبِّ حَسْبُكَ أَ كَانَتْ سَيِّئَةَ الْخُلُقِ حِبِّ

---

[254] **Halvet:** Sözlükte; bir kimse ile bir yerde yalnız kalmaktır. Yalnız kalınan mahal için de kullanılır. Dini bir terim olarak ise; bir erkek ile bir kadının kendilerinden izin alınıp girilemeyecek bir yerde baş başa kalmalarıdır.

[255] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/339; Tirmizî, Fiten 7; İbn Hibbân, *Sahih*, X/436; Hâkim, *Müstedrek*, I/197; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, IV/318.

[256] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/7; Dârimî, Isti'zan 46; Buhârî, Taksîr 4; Müslim, Hacc 423; İbn Mâce, Menâsik 7; Ebû Dâvûd, Menâsik 2; Tirmizî, Radâ' 15.

[257] **Hevdec:** Kadınlar için deve üzerine yapılan mahfel, her tarafı kapalı odacık.

أَرضَعَتْكَ حَوْلَيْنِ *"Sana gebe kaldığı zaman kötü huylu muydu, seni iki yıl emzirdiği zaman kötü huylu muydu..."* buyurdu.

Sonunda o kimse "Peki onu omuzumda taşısam ve hac yaptırsam hakkını ödemiş olur muyum" diye sordu. Peygamber (s.a.v.), لَا وَ لَا صفه *"Hayır, doğum sancısının hakkını bile ödeyemezsin[258]"* buyurdu. İbn Ömer (r.a.), tavaf ederken omzunda annesini taşıyarak tavaf ettiren bir adam gördü. O da, İbn Ömer'i görünce bahr-i recez[259] ile şu şiiri okudu.

Ben onun uysal devesiyim, binek develer ürktüğünde ben ürkmedim, onu onca sırtımda taşıdım, o beni daha çok taşımadı, Ey Ömer'in oğlu, annemin hakkını ödedim mi? Ne dersin?[260]

İbn Ömer (r.a.) "Hayır, doğum sancısının bile hakkını ödeyemedin, a pasaklı!" dedi.

Ayrıca örtülü olduğu için avret anlamı, mahremi olduğu içinde şehvet anlamı bulunmaz. Bundan dolayı aynı cinsten olanlar gibi, onu da indirip bindirirken tutması ve kaldırmasında bir sakınca yoktur.

Câriye mahrem kadın hükmündedir

c) Başkalarının câriyelerine, müdebber câriyelere, çocuk annelerine ve yazışmalı câriyelere bakmak kendi mahremlerine bakmak gibidir.

Çünkü Allahu Teâlâ,

﴿يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ﴾

"Dış örtülerini üzerlerine alsınlar" (el-Ahzâb 33/59) buyurmuştur. Araplar, başkalarının câriyeleri ile şakalaşırlardı. Bundan dolayı Allahu Teâlâ özgür kadınlara câriyelerden ayırdedilmeleri için dış örtüsü almalarını emretmiştir. Bu, câriyelerin dış örtüsü almayacağını gösterir. Ömer (r.a.) başını örten bir câriye gördüğü zaman örtüsünü bir sopa ile kaldırır ve "Başörtünü çıkart, a kokmuş!" derdi. Yine Ömer, "Câriye, örüklerini duvarın arkasına atmıştır" demiştir. (Yani "başını örtmez" demek istemiştir)

Enes (r.a.) "Ömer'in câriyeleri, konuklara başları açık ve salına salına hizmet ederlerdi" demiştir.

Ayrıca câriye efendisinin ihtiyaçlarını sağlamak için dışarı çıkmaya gerek duyar. İş elbiseleriyle dışarı çıkar. Zorunluluk açısından bakma ve dokunma konularında erkeklerle ilişkisi, erkeğin mahremi olan kadınlarla ilişkisi gibidir.

---

[258] Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü's-sağîr*, I/163; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, VIII/254.

[259] **Bahr-i recez:** Aruz ilminde bir vezin adıdır.

[260] أنا لها بعيرها المذلل اذا الركاب دعرت بـ أذعر
حملتها حملتني كثر فعل ما ي حـ ـملتها بـ ـي عمر

Erkeğin, mahremi olan kadınlar gibi câriyenin de sırtına ve karnına bakması helal değildir.

Muhammed b. Mukatil er-Râzî (rh.a.) "Kişi, göbeği ile diz kapağı arasına bakmaz. Bunun dışındaki yerlere bakabilir" derdi. Çünkü İbn Abbas (r.a.)'tan nakledilen uzunca bir hadiste, إذا أراد ان يشترى جارية فلا ينظر اليها الا الى موضع المئزر *"Câriye satın almak isteyen kimse, izâr kuşandığı yer dışındaki yerlerine baksın*[261]*"* buyurulmuştur.

Ancak biz bu hadisi şöyle yorumlarız: Kadın izârı, göğsünün üzerinden kuşanabilir. İbn Abbas'ın anlatmak istediği de budur.

Kendisi ve câriye hakkında şehvet korkusu taşımıyorsa bakması mübah olan her yere dokunması da mübahtır.

Çünkü nakledildiğine göre İbn Ömer (r.a.), satışa sunulmuş bir câriyeye rastladı. Göğsüne vurdu, koluna dokundu. Sonra "Satın alın, çünkü bu câriye ucuzdur" dedi. Satın almak istesin, istemesin bir kimsenin bu vb. davranışlarda bulunmasında sakınca yoktur. Çünkü câriye, dokunma konusunda mahrem olan kadınlar gibidir. Ayrıca satın alacak kişi, câriyeye bakmaya gerek duyduğu gibi, câriyenin teninin yumuşak olup olmadığını anlamak için dokunmaya da gerek duyar.

Mahremi olan kadınlarla halvette kalması ve yolculuğa çıkması helal olduğu gibi, câriyelerle halvette kalması ve yolculuğa çıkması da helaldir. [10/152]

Ancak bazı ilk dönem fakihlerimiz (rh.a.) "Onu bindirmek ve indirmek için orasından ve burasından tutamaz. Çünkü her ne kadar avret anlamı örtünme ile ortadan kalkmış olsa da, şehvetin nedeni devam etmektedir. Çünkü câriye, ona helal olabilecek kadınlardandır" demişlerdir.

Ancak doğru olan, kendisi ve câriye hakkında şehvet korkusu taşımayınca kişinin böyle yapmasında bir sakınca olmamasıdır. Çünkü efendi, ihtiyacını sağlaması için câriyesini bir şehirden başka bir şehire göndermek istediği halde onunla gidecek mahrem bir yakın bulamayabilir. Câriye de kendini bindirip indirecek birisine ihtiyaç duyar. Bu nedenle bunda bir sakınca yoktur.

Kişinin, mahremi olan diğer kadınlar gibi, câriye ile de halvette kalmasında sakınca yoktur. Görmez misin bir kadının câriyesi kocasının ayağını ovalar, onunla yalnız kalır ve hiç kimse de bundan sakınmaz.

Bu hükümlerde müdebber, çocukannesi ve mükatep câriye mutlak câriye gibidir.

Çünkü bunların köleliği devam etmektedir. Değerinin bir kısmı için çalışması istenen câriye de Ebû Hanîfe (rh.a.)'ye göre böyledir. Çünkü o, mükatep köle

---

[261] Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II/227.

hükmündedir. Ebû Hanîfe, "Câriye, ergenlik dönemine girince onun tek bir peştemalle satışa sunulması câiz olmaz" demiştir.

Muhammed (rh.a.) "Cinsel birleşmenin mümkün olduğu ve şehvet alınacak yaşa geldiğinde de böyledir" demiştir. Çünkü câriyenin sırtı ve karnı, şehvet nedeniyle avrettir. Dolayısıyla şehvet alınacak yaşa gelince ergen kız gibi olur. Tek bir peştemalle satışa sunulmaz.

Mahrem olmayan (yabancı) kadınlara bakmak

d) Yabancı kadınlara bakma konusunda ise şöyle deriz: Görünürdeki zinet yerlerine bakmak mübahtır. Gizli zinet yerlerine bakmak mübah değildir.

Çünkü Allahu Teâlâ,

﴿وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا﴾

"Görünür kısımları hariç olmak üzere zinetlerini göstermesinler" (en-Nûr 24/31) buyurmuştur. Ali ve İbn Abbas (r.a.) "Görünürdeki zinetler, sürme ve yüzüktür" demişlerdir. Ayşe (r.a.) "İki gözünden birisidir" demiştir. İbn Mes'ûd (r.a.) "Ayakkabısı ve çarıdır" demiştir.

İbn Mes'ûd Peygamber (s.a.v.)'in,

اَلنِّسَاءُ حِبَالُ الشَّيْطَانِ بِهِنَّ يَصِيدُ الرِّجَالُ

"Kadınlar şeytanın tuzaklarıdır. O, kadınları kullanarak erkekleri avlar[262]" sözünü delil getirmiştir. Yine Peygamber (s.a.v.), مَا تَرَكْتُ بَعْدِي فِتْنَةً أَضَرَّ عَلَى الرِّجَالِ مِنَ النِّسَاءِ *"Ben arkamda erkeklere kadınlardan daha zararlı bir fitne (zorlu imtihan) bırakmadım[263]"* buyurmuştur.

Peygamber (s.a.v.)'in meclisinde bir gün "Erkek ve kadınların bulacakları en iyi şeyin ne olduğuna dair bir konuşma geçti. Ali evine dönünce bunu Fatıma'ya açtı. Fatıma (r.a.) "Erkeklerin kadınlardan bulacağı en iyi şey kadınları görmemeleri, kadınların onlardan bulacağı en iyi şey de onların kadınları göstermemeleridir" dedi. Ali (r.a.) bunu Peygamber (s.a.v.)'e haber verince Peygamber (s.a.v.), هِيَ بَضْعَةٌ مِنِّي *"Ee! O da benden bir parçadır[264]"* buyurdu.

Bu hadis göstermektedir ki yabancı kadınların hiçbir yerine bakmak mübah değildir. Ayrıca bakmanın haramlığı fitne endişesinden dolayıdır. Kadının bütün güzelliği ise yüzündedir. Dolayısıyla kadının yüzüne bakmaktan doğacak fitne, diğer yerlerine bakmaktan doğacak fitneden daha çoktur.

---

[262] Bkz. Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, II/25; Aclûnî, *Kesfü'l-hafâ*, II/516; Münâvî, *Feyzü'l-kadir*, IV/171.

[263] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/200; Buhârî, Nikâh 18; Müslim, Zikir ve dua 97; Tirmizî, Edeb 31; İbn Hibbân, *Sahih*, XIII/106.

[264] Buhârî, Fedâlu'l-ashâb 12; Müslim, Fedâilu's-sahâbe 94; İbn Mâce, Nikâh 56; Tirmizî, Menâkıb 60; İbn Hibbân, *Sahih*, XV/535; Hâkim, *Müstedrek*, III/173.

Ayşe (r.a.) de buna benzer bir tarzda delil getirmiş, fakat "Kadının yolda yürümesi gerekir ve yolda yürümek için gözünü açmaktan başka çaresi yoktur. Bu zorunluluktan dolayı gözünün birini açabilir. Zorunluluktan dolayı sabit olan hüküm, zorunluluk sınırından öteye geçemez" demiştir.

Biz ise Ali ve İbn Abbas (r.a.)'ın görüşlerini benimsiyoruz. Çünkü kadının eline ve yüzüne bakmaya izin verildiğini gösteren haberler gelmiştir. Bu haberlerden birine göre bir kadın, kendini Resûlüllah'a arzetti. Peygamber (s.a.v.) onun yüzüne baktı, fakat beğenmedi.

Ömer (r.a.) bir hutbesinde "Kadınlara çok mehir vermeyin" dedi. Bunun üzerine al yanaklı bir kadın "Sen bunu kendi reyinle mi söylüyorsun, yoksa Resûlüllah (s.a.v.)'tan mı duydun? Çünkü biz Allah'ın kitabında senin söylediğin [10/153]
şeyin tersini buluyoruz. Allahu Teâlâ, ﴿وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنطَارًا﴾ *"Onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın"* (en-Nisa 4/20) buyuruyor" dedi. Ömer (r.a.) bir an duraksadı ve "Bütün insanların, hatta evlerinde oturan kadınların anlayışı bile Ömer'den daha çok" dedi. Görüldüğü gibi, olayı nakleden kişi, kadının al yanaklı olduğunu söylemiştir. Bu, kadının yüzünün o sırada açık olduğunu gösterir.

Peygamber (s.a.v.) de bir kadının elini kınasız görünce, أَكَفُّ رَجُلٍ هَذَا *"Bu, bir erkek eli mi"* diye sormuştur. Fatıma (r.a.) çocuklarından birisini Bilal'e veya Enes (r.a.)'e verince, Enes "Fatıma'nın elini gördüm, ay parçası gibiydi." demiştir.

Bu haberler, göstermektedir ki kadının eline ve yüzüne bakmakta sakınca yoktur. Çünkü yüz, sürme yeridir; el ise, yüzük ve kına yeridir. Allahu Teâlâ'nın ﴿إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا﴾ *"Görünürdeki kısımları müstesna"* (en-Nur 24/31) buyruğunun anlamı da budur.

Fitne, kadının giysisine bakmakla da gerçekleşebilir. Nitekim şair şöyle demiştir:

"Beni aldatan şey, elindeki kına, gözlerindeki sürme ve sarı giysisi oldu"[265]

Oysa kadının giysisine bakmanın mübah olduğu ve giysinin fitneye yol açacağı korkusunun dikkate alınmayacağında kuşku yoktur. Yüzüne ve eline bakmak da böyle olmalıdır.

Hasan b. Ziyâd (rh.a.) Ebû Hanîfe (rh.a.)'den kadının ayağına bakmanın da mübah olduğunu rivayet etmiştir. Tahavî böyle söylemiştir.

Çünkü kadın, erkeklerle ilişkilerinde yüzünü göstermek, alıp verirken elini göstermek zorunda olduğu gibi terlikle veya yalınayak yürüdüğü zaman ayağını da göstermek zorundadır. Çünkü kadın her zaman ayakkabı bulamayabilir.

Câmiu'l-berâmike'de Ebû Yusuf'a göre "kadının kollarına bakmanın da mübah olduğu" görüşüne yer verilmiştir. Çünkü ekmek pişirirken, çamaşır yıkarken kollarını açmak zorunda kalır. Erkeklerle konuşurken görüneceği için kadının dişlerine bakmanın da mübah olduğu söylenmiştir.

Şehvetle bakmanın hükmü

Bütün bunlar, şehvetle bakılmadığı zaman böyledir. Kişi, baktığı zaman şehvet alacağını biliyorsa bu sayılanlardan hiçbirine bakması helal değildir.

Çünkü Peygamber (s.a.v.),

من نظر إلى محاسن امرأة أجنبية عن شهوة صبت في عينيه الآنك يوم القيامة

"Her kim yabancı bir kadının güzel yerlerine şehvetle bakarsa kıyamet gününde gözlerine eritilmiş kurşun dökülür[266]" buyurmuştur. Yine Ali'ye,

لا تتبع النظرة بعد النظرة فإن لك الأولى و الأخرى عليك

"İlk bakışın ardından bir daha bakma. Çünkü birinci bakış senin hakkındır. Ama ikincisi aleyhinedir[267]" buyurmuştur.

İkincisi ile kastettiği, şehvetle olan bakıştır. Resûlüllah'a bir adam gelerek "Ben bir kadına baktım. Ona karşı istek duydum. Bu nedenle gözüm ona takılıverdi. Ona bakarken başımı bir duvara çarptım" dedi. Bunun üzerine Resûlüllah,

إذا أراد الله بعبد خيرا عجل عقوبته في الدنيا

"Allah bir kulunun iyiliğini isteyince onun cezasını hemen dünyada verir[268]" buyurdu.

Bakması durumunda arzu duyacağını zannederse yine böyledir.

Çünkü gerçeği bilinemeyen konularda kanaat (zann-ı galip) kesin bilgi gibidir. İhtiyata dayalı olan konularda durum böyledir.

Kadın, arzu duyacaksa veya kanaati bu yönde ise onun da erkeğe bakması mübah olmaz.

Çünkü nakledilmiştir ki Abdullah b. Ümm-i Mektûm, Peygamber (s.a.v.)'den, Ayşe ile Hafsa yanında iken içeri girmek için izin istemişti. Peygamber eşlerine اختجب *"Örtünün"* buyurdu. Bunun üzerine Ayşe ile Hafsa "Ey Allah'ın Resûlü o âmâdır (kördür)" dediler. Peygamber (s.a.v.),

[10/154]

---

[266] Zeylei, *Nasbu'r-râye*, IV/308.

[267] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/159; Dârimî, Rekâik 3; Ebû Dâvûd, Nikâh 42; Tirmizî, Edeb 28; İbn Hibbân, *Sahih*, XII/381.

[268] Ali el-Müttakî, *Kenzu'l-ummâl*, XI/154.

أو أعميان أنتما

"Siz de mi âmâsınız![269]*"* buyurdu.

Bir kimsenin şehvet korkusu olmasa bile yabancı bir kadının yüzüne ve eline dokunması helal değildir.

Yabancı kadına dokunmak

Çünkü Peygamber (s.a.v.),

من مس كف امرأة ليس منها بسبيل وضع في كفه جمرة يوم القيامة

"Her kim hiçbir meşru gerekçesi olmadan bir kadının eline dokunursa kıyamet gününde insanlar arasında hüküm verilinceye kadar eline bir kor konur[270]*"* buyurmuştur.

Ayrıca dokunmanın hükmü bakmaktan daha ağırdır. Çünkü şehvetle dokunmak sıhriyet haramlığını doğurduğu halde, cinsel organdan başka bir yere bakmak sıhriyet haramlığını doğurmaz. Meni, şehvetle dokunmanın ardından geldiğinde oruç bozulurken, bakmakla geldiğinde bozulmaz. Dolayısıyla bakmaya izin verilmesi, dokunmaya da izin verildiğini göstermez. Bakmadaki kaçınılmaz durum, dokunmada söz konusu değildir.

Dolayısıyla diyoruz ki:

Kadın erkeğin avreti dışındaki yerlerine bakabilir. Ama buralara dokunması helal değildir.

Kadının erkeğe bakması

Çünkü dokunmanın hükmü daha ağırdır. Kadın, şehvet duyan genç bir kadın ise hüküm böyledir. Şehvetten kesilmiş ihtiyar bir kadın ise onunla tokalaşmakta ve eline dokunmakta sakınca yoktur. Çünkü nakledilmiştir ki Peygamber (s.a.v.) biat alırken yaşlı kadınlarla tokalaşıyordu. Genç kadınlarla ise tokalaşmıyor, bunun yerine elini bir su kabının içine koyuyor, sonra da kadın koyuyordu. Onların biatı böyleydi.

Ancak Ayşe (r.a.), "Her kim, Resûlüllah'ın yabancı bir kadına dokunduğunu iddia ederse ona çok büyük iftirada bulunmuş olur" diyerek bu rivayeti kabul etmemiştir.

Rivayete göre, Ebûbekir (r.a.) halife iken, daha önceden süt emmiş olduğu bazı kabilelere gider ve oradaki yaşlı kadınlarla tokalaşırdı.

Ayrıca Zübeyr (r.a.) Mekke'de hastalanınca kendine bakması için yaşlı bir kadın tutmuştu. O, Zübeyr'in ayağını ovalar, başını ayıklardı.

Kadına bakmanın zaruret oluşu

Ayrıca haramlık fitne korkusundan dolayıdır. Kadın, şehvet duymayanlardan olunca fitne korkusu ortadan kalkar. Bunun gibi, erkek de yaşlı olup, kendisi ve

[269] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI/296; Ebû Dâvûd, Libâs 34; Tirmizî, Edeb 29; İbn Hibbân, *Sahih*, XII/389.

[270] Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, IV/380.

kadın hakkında şehvet korkusu taşımıyorsa onunla tokalaşmasında sakınca yoktur. Ama kadının şehvet duyacağından endişe ederse, onunla tokalaşıp da onu fitneye maruz bırakması helal olmaz. Nitekim kendinden emin olmadığı zaman da hüküm böyledir.

Kadına şehvetle bakmak zorunluluk durumu dışında, kesinlikle helal değildir. Bu ise, ancak, kişi bir kadın hakkında tanıklık yapmak için çağrıldığı zaman veya hâkim olup kadının ikrarıyla veya tanıkların yaptığı tanıklıkla kadın hakkında hüküm vermesi gerektiği zaman kadını tanıması için söz konusu olabilir.

Çünkü bu durumda bakmaktan başka bir çaresi yoktur. Zorunluluk durumları, haram olan şeyleri mübah kılar. Ancak baktığı zaman şehvetini gidermeyi değil, tanıklığı yerine getirmeyi, ya da kadın hakkında hüküm vermeyi kastetmelidir. Çünkü fiilen sakınma imkânı varsa sakınması gerekir. Fiilen sakınması mümkün olmayınca niyetle sakınması gerekir. Tıpkı, müşrikler müslüman çocuklarını kendilerine kalkan yapsalar onlara ok atanlar, attıkları okun müslümanlara isabet edeceğini bilseler de müşrikleri kastetmeleri gerektiği gibi.

Bir olaya tanık olmak için çağrılan ve şehvet duyacağını bilen kimse hakkında görüş ayrılığına düşülmüştür. Bazı fakihler şehveti gidermeyi değil de, tanık olmayı kastetmesi koşuluyla bunu da câiz görmüşlerdir. Görmez misin bir zina suçuna tanık olan kimseler tanıklığı yüklenmek kastıyla avret yerine bakabilirler.

[10/155] Ama doğru olan, bunun helal olmadığıdır. Çünkü bu olaya tanık olmada bir zorunluluk olmayıp, şehvet duymadan tanık olacak birileri de bulunabilir. Tanıklığı yerine getirmek ise böyle değildir. Çünkü bu durumda kişi olaya tanık olarak bu emaneti üzerine almış ve tanıklık etmek için belirginlik kazanmıştır.

Evleneceği kadına bakmak

Yine, bir kadınla evlenmek istediği zaman, şehvet duyacağını bilse bile, ona bakmasında sakınca yoktur.

Çünkü nakledilmiştir ki Peygamber (s.a.v.), Muğîre b. Şu'be (r.a.)'ye bir kadınla evlenmek istediği zaman,

أنظرْها فَإنّهُ أحْرَى أنْ يَدوم بينكُما

"Onu gör, çünkü bakmak aranızda sevgi oluşması için daha iyidir[271]*"* buyurmuştur.

Muhammed b. Seleme, Büseyne b. Dahhak'ı dam üstünden gözetlerdi. Ona "Böyle yapıyorsun, bir de Resûlüllah'ın sahâbîlerinden olacaksın!" dediler. O da "Ben Resûlüllah'ı (s.a.v.),

---

[271] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/256; Dârimî, Nikâh 5; İbn Mâce, Nikâh 9; Tirmizî, Nikâh 5; Nesâî, Nikâh 17.

إِذَا أَلْقَى اللهُ خطبَةَ امْرَأَةٍ فِي قَلْبِ رجُلٍ أحلَّ لهُ النَّظرُ إِلَيْهَا

"Allah bir kadını istemeyi bir kişinin kalbine düşürünce onun o kadına bakması helal olur[272]" derken işittim" dedi.

Ayrıca onun maksadı, şehvetini gidermek değil, sünneti yerine getirmektir. Çünkü asıl amaçlanan ne ise ona bakılır, dolaylı durumlara değil.

Kadının üzerinde elbise varsa bedenini düşünmenin sakıncası yoktur.

Çünkü bakışı, kadının bedenine değil, giydiği elbiseyedir. Örneğin kadın bir evde olsa, o evin duvarlarına bakmanın sakıncası yoktur. Bu konunun dayanağı, şu rivayettir: Peygamber (s.a.v.) bir kadın gördü. Evine girdi, bir süre sonra üzerinde gusül etme belirtileri olduğu halde dışarı çıktı. إِذَا هـ حت بأحدكُمْ الشَّهْوَة فليضعها فمَا احَلَّ الله له *"Birinizin şehveti kabarınca onu Allah'ın kendisine helal kıldığı bir yerde dindirsin[273]"* buyurdu.

Bu hüküm, kadının giydiği elbise, vücuduna yapışmıyor ve hatlarını belli etmiyorsa böyledir. Elbise böyle ise erkeğin gözünü ondan sakınması gerekir.

Çünkü Ömer (r.a.)'in şöyle dediği nakledilmiştir: Kadınlarınıza keten bezi ve kubtiyye (Mısırda dokunan ince ve beyaz keten bezi) giydirmeyiniz. Çünkü bu kumaşlar rengi göstermese de hatları belli eder" demiştir.

Kadının giydiği elbise ince ise hüküm yine böyledir.

Çünkü Peygamber (s.a.v.)'in,

لعن اللهُ الْكَاسيَات الْعَاريَات

"Allah, giyinik oldukları halde çıplak görünen kadınlara lanet etti[274]" buyurduğu nakledilmiştir. Yani ince elbise giyiyorlar. Sanki onlar çıplaktırlar. Yine Peygamber (s.a.v.),

صنفان من أُمَّتي في النَّار رجالٌ بأَيْديهمْ سياطٌ كَأَنَّهَا أَذْنَابُ الْبقر يضْربُونَ بهَا النَّاس و نسَاءٌ كَاسيَاتٌ عاريَاتٌ مائلاتٌ مُتمائلاتٌ كَأَسْنمَة الْبُخت

"Ümmetimden iki sınıf, cehennemliktir: Biri, ellerindeki sığır kuyrukları gibi kırbaçlarla insanları döven bir topluluk. Diğeri, giyinmiş oldukları halde çıplak

---

[272] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/493; İbn Mâce, Nikâh 9; İbn Hibbân, *Sahih*, IX/349; Hâkim, *Müstedrek*, III/492.

[273] Bkz. Dârimî, Nikâh 31; Ebû Dâvûd, Nikâh 42; İbn Hibbân, *Sahih*, XII/384; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII/90.

[274] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/223; İbn Hibbân, *Sahih*, XIII/64; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsât*, IX/131; Hâkim, *Müstedrek*, IV/483.

görünen, meyleden ve meylettiren ve başları deve hörgücüne benzeyen kadınlar[275]" buyurmuştur.

Ayrıca böyle giysiler kadını örtmez. Onun üzerindeki bir ağ gibi durur. Dolayısıyla böyle giyinmiş olan kadına bakmak helal olmaz.

Şehvet alınmayacak yaştaki kadına bakmak

Bu hüküm, kadın şehvet alınacak yaşta olunca böyledir. Şehvet alınmayacak kadar küçük bir yaşta ise ona bakmakta ve dokunmakta sakınca yoktur.

Çünkü bedeni için avret hükmü olmadığı gibi, bakmak ve dokunmakta da fitne korkusu yoktur. Bu konunun dayanağı, nakledilen,

أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم كَانَ يَمُصُّ لِسَانَ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ رضي الله عنهما وَهُمَا صَغِيرَانِ

"Peygamber (s.a.v.) *Hasan ve Hüseyin küçükken onların pipisini öperdi*[276]" hadisidir.

Yine nakledilmiştir ki Peygamber (s.a.v.) onlardan birinin pipisini tutup çekerdi ve çocuk gülerdi. Ayrıca yaygın olan âdet, küçük kız şehvet alacak yaşa gelinceye kadar onun avretini örtmesi konusunda külfete kaçmamaktır.

Avrete bakmak haramdır.

Avrete bakmak

Selman (r.a.)'ın "Birinin avret yerine bakmadansa veya birisinin benim avret yerime bakmasındansa gökyüzünden düşüp ikiye bölünmeyi yeğlerim[277]" demiştir.

Yine Peygamber (s.a.v.) avret yerini açmak konusunda bazı tehdid edici sözler söyleyince "Ey Allah'ın Resûlü! Yalnız kaldığımız zaman için ne dersin" denildi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.),

[10/156]

إِنَّ اللَّهَ أَحَقُّ أَنْ يُسْتَحْيَى مِنْهُ

"Allah haya edilmeye daha layıktır[278]" buyurdu. Yine Resûlüllah (s.a.v.) zekât develerinin bulunduğu yere gitmişti. Orada çobanın çıplak olarak güneşlendiğini gördü ve derhal onun görevine son vererek,

"Utanmayı bilmeyen bizim işimizde çalışamaz." buyurdu.

Bununla birlikte özür varsa zorunluluktan dolayı avrete bakmakta sakınca yoktur.

---

[275] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/355, II/440; Müslim, Libâs ve zînet 125; İbn Hibbân, *Sahih*, XVI/500; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II/234.

[276] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XII/108; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, IX/299.

[277] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Zühd*, I/153.

[278] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/3; İbn Mâce, Nikâh 28; Ebû Dâvûd, Hemmâm 2; Tirmizî, Edeb 22; Hâkim, *Müstedrek*, IV/199.

Örneğin, sünnetçi, oraya bakar. Kadın sünnetçi de bakar.[279] Çünkü sünnet olmak önemli bir sünnettir. Erkekler için fıtrattandır. Terkedilmesi câiz değildir. Kadınlar için de bir değer ifadesidir. Yine doğum yaptıran kadın da cinsel organa ve diğer yerlere bakar. Çünkü çocuğu karşılayacak bir ebenin doğumda hazır bulunması zorunludur. Ebe olmadan doğum yapılması durumunda çocuğa bir zarar gelmesinden korkulur. Peygamber (s.a.v.), ebenin doğuma tanık olmasını câiz görmüştür. Bu da ebenin bakmasının mübah olduğunu gösterir.

Sünnet olmak

Bir kimse ihtiyaç olduğunda hukne (lavman) yerine bakabilir.

Lavman yapmak

Çünkü hastalık varsa zorunluluk da var demektir. Hukne (lavman) de tedavi yollarından birisidir. Peygamber (s.a.v.),

تَدَاوَوْا عِبَادَ اللهِ فَإِنَّ اللهَ لَمْ يَخْلُقْ دَاءً إِلَّا وَ خَلَقَ لَهُ دَوَاءً إِلَّا الْهَرَمَ

"Ey Allah'ın kulları tedavi olunuz. Çünkü Allah yaşlılıktan başka, devasını da yaratmadığı bir hastalık yaratmamıştır[280]*"* buyurur.

Ebû Yusuf (rh.a.)'un, "Kişi çok zayıf olup kendisine "Lavman, sendeki zayıflığı yok eder" denildiği zaman lavman yapacak olan kimseye o yeri göstermesinde sakınca yoktur"dediği nakledilmiştir.

Bu doğrudur. Çünkü aşırı zayıflık, sıtmaya ve mecalsizliğe yol açan bir hastalık türüdür.

Şâfiî'nin bir kimseye "Hukne yaptırmak cinsel ilişki gücünü artırır" dense bu kimsenin de avret yerini göstermesinde bir sakınca yoktur" dediği söylenmiştir. Ancak bu, zayıftır. Çünkü burada zorunluluk söz konusu değildir. Avret yerini zorunluluk olmaksızın sırf şehvet için açmak câiz değildir.

Kadının, erkeğin bakması helal olmayan bir yeri yaralansa erkek (doktor) oraya bakmaz. Tedavi etmesi için bir kadına tedaviyi öğretir.

Doktorun durumu

Çünkü aynı cinsten olanların birbirine bakması daha hafiftir. Görmez misin kadın öldükten sonra cenazesini erkek değil, kadın yıkar. Yine iktidarsız olan erkeğin eşini, kadınlar kontrol ederler. Bakire olduğunu söylerlerse hâkim karı-kocayı birbirinden ayırır. İlişki görmüş olduğunu söylerlerse yeminiyle birlikte kocanın sözü kabul edilir. Bizim burada bu meseleyi anmaktan maksadımız, zorunluluk durumunda avret yerine bakmanın mübah olduğunu açıklamaktır. "Kadının bakire ya da ilişki görmüş olduğunu bildirmeleri arasındaki hüküm farklılığı" ise bu bölümün konuları arasında değildir.

Sözün özü, kadınların tanıklığı, destekleyici bir ipucu ile güçlenince delil olur. Kadınların bakire olması asıldır. Kadınlar iktidarsız kocanın eşinin bakire olduğunu

---

[279] Bilindiği gibi, Arap toplumunda kadınların sünnet olması yaygın bir âdettir.

[280] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/278; İbn Mâce, Tıb 1; Ebû Dâvûd, Tıb 1; Tirmizî, Tıb 2; Hâkim, *Müstedrek*, IV/220.

söylerlerse, tanıklıkları, aslolan bakirelikle desteklenmiş olur. Dul olduğunu söylemeleri durumunda ise tanıklıklarını destekleyici bir karine bulunmamıştır. Bundan dolayı kocanın yemin etmesi istenir ki kocanın nükulü (yemin edememesi) kadınların tanıklığına eklenmiş olsun.

Yine, bir kimse –bakiredir diye- bir câriye satın alsa ve teslim aldıktan sonra "Ben bu câriyeyi dul buldum" dese, alıcı ile satıcı arasında hüküm verilmesi gerektiği için kadınlar câriyeye bakarlar. Bakire olduğunu söylerlerse satıcının yemin etmesi gerekmez.

[10/157] Çünkü kadınların tanıklığı, aslolan bakirelikle ve satım sözleşmesinin gereği olan bağlayıcılık niteliği ile desteklenmiştir.

Dul olduğunu söylerlerse satıcının yemin etmesi istenir.

Çünkü kadınların tanıklıklarını destekleyici bir şey bulunmamıştır. Kadınların tanıklığına satıcının nükulu (yemin edememesi) de eklenince câriye satıcıya geri verilir.

Erkeklerin bakması mübah olmayan bir yerinde yara çıkan kadının bu yarasını (hastalığını) tedavi edecek veya öğretildiği zaman tedaviyi öğrenip uygulayacak bir kadın bulamazlar ve yaralı kadının ölmesinden veya dayanamayacağı bir derde, ya da sancıya yakalanmasından korkarlarsa yara kısmı dışında kadının her yerini örtmeleri durumunda onu bir erkeğin tedavi etmesinde bir sakınca yoktur. Erkek de tedavi ettiği bölge dışındaki yerlerden mümkün olduğu kadar gözünü sakınır.

Çünkü iki ayrı cinsin birbirine bakması daha ağırdır. Bundan dolayı orada zorunluluk durumunun tam olarak gerçekleşmesi dikkate alınır. Burada zorunluluk, kadının ölmesi korkusudur. Bu durumda da, ancak zorunluluk durumunun kalkacağı ölçüde bakmak mübahtır.

Bu konuda mahrem yakınlar ve yabancı kadınlar arasında fark yoktur.

Çünkü mahremlik nedeniyle, iki kişinin birbirinin avret yerlerine bakmaları helal olmaz. Dolayısıyla mahrem olan ve olmayan kadınlar arasında bu konuda bir fark yoktur.

Köle, hanımefendisine bakma konusunda yabancı ve özgür olan kişi gibidir.

Yani, bize göre köle hanımefendisinin yüzüne ve ellerine bakamaz.

Mâlik (rh.a.) ise şöyle der: Kölenin hanımefendisine bakması erkeğin mahrem yakını olan kadınlara bakması gibidir. Çünkü Allahu Teâlâ, ﴿أَوْ مَا مَلَكَتْ نِسَائِهِنَّ﴾ *"Ellerinin altında bulunanlar (köleleri)"* (en-Nûr 24/31) buyurmuştur. Âyetteki bu ifadenin "câriyeler"diye anlaşılması mümkün değildir. Çünkü câriyeler aynı âyetteki أَوْ نِسَائِهِنَّ *"kendi kadınları"* ifadesinin kapsamındadırlar. Ayrıca bu, anlaşılması zor bir konu değildir. Çünkü câriyenin de, yabancı kadınlar gibi,

hanımefendisine bakması zaten câizdir. Beyan (ek açıklama), anlaşılma problemi bulunan konuya yönelik sayılır.

Ümmü Seleme (r.a.)'den rivayet edildiğine göre onun mükatep bir kölesi vardı. Son taksit zamanı gelince mükatep kölesine "Ödeyebilecek misin" diye sordu. O da "Evet" dedi. Bunun üzerine Ümmü Seleme (r.a.) "Ben Peygamber'in, إذا كانَتْ لإحداكُنّ مكاتب فَأدّى آخِرَ النُّجوم فاحتجبت منْهُ *"(Ey kadınlar) Sizden birinizin mükâtep kölesi bulunursa, son taksitini ödeyince artık ona karşı örtünsün*[281]*"* buyurduğunu işittim" dedi.

Bunun anlamı şudur: Hanımefendi ile kölesi arasında evliliği, başlangıcı ve devam etmesi bakımından haram kılan bir neden vardır. Öyleyse bu, onların arasında mahremlik bulunması yerindedir. Mahremlik olduğunda ise bakmanın câiz olması ihtiyaçtan dolayıdır. Bu da, çekinmeden ve izin istemeden birbirinin yanına girmeleridir. Aynı ihtiyaç, köle ile hanımefendisi arasında da söz konusudur.

Biz Hanefilerin bu konuda delili ise şudur: Said b. Müseyyeb ve Said b. Cübeyr, "Sizi Nûr suresi aldatmasın, çünkü o, erkekler hakkında değil, kadınlar hakkındadır" demişlerdir.

Bu sözden maksatları, Allahu Teâlâ'nın, ﴿أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ﴾ *"Ellerinin altında bulunanlar"* (en-Nûr 24/31) buyruğudur. Konu, anlaşılmaya muhtaç bir konudur. Çünkü câriyenin durumu erkeğin durumuna yakındır. Bu nedenle o, mahremsiz yolculuk yapabilmektedir. İşte bu durum hanımefendinin câriyesi önünde açılmasının mübah olup olmayacağı konusunda bir anlama güçlüğüne yol açmaktadır. Bu anlaşılmaz durum, أَوْ نِسَائِهِنَّ *"kendi kadınları"* ifadesiyle de ortadan kalkmaz. Çünkü bu söz yalnızca câriyeleri değil, özgür kadınları da ifade eder.

Bu da şu anlama gelir: Hanımefendi ile erkek kölesi arasında ne evlilik, ne de mahremlik ilişkisi vardır. Oysa gizli zinet yerlerine bakmanın helal olması bu nedenlere bağlıdır. Birbirleriyle evlenmelerinin haram olması hemen kalkabilecek geçici bir durumdan dolayıdır. Dolayısıyla onun açısından hanımefendisi, başkasının eşi veya başkasından iddet bekleyen bir kadın gibidir.

Diğer yandan kadının örtünmesinin farz olması ve erkekle halvette kalmasının haram olması, fitne korkusundan dolayıdır. Fitne korkusu burada da söz konusudur. Bu ancak mahremlik ilişkisi ile ortadan kalkar. Çünkü ebedi haramlık, şehveti azaltır. Mülkiyet ilişkisi ise şehveti azaltmaz. Aksine hanımefendinin çekinme duygusunu kaldırır. Burada kaçınılması zor bir durum (zaruret) yoktur. Çünkü köleler, ev içinde değil, ev dışında çalıştırılmak için edinilir. Nitekim "Ev içinde hizmet etmesi için köle edinen kimse deyyustur (eşini kıskanmayan bir kimsedir)" denilmiştir. Ümmü Seleme (r.a.)'nin rivayet ettiği hadis, ihtiyacın **[10/158]**

[281] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI/289; İbn Mâce, Itk 3; Ebû Dâvûd, Itk 1; Tirmizî, Buyû' 35; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XXIII/301.

kalmaması gerekçesiyle örtünme şeklinde anlaşılır. Çünkü mükâtep köle son taksitini ödeyinceye kadar hanımefendisi bir şeyler alıp verme suretiyle onunla ilişkide bulunmaya dolayısıyla elini, yüzünü açmaya ihtiyaç duyar. Köle borcunu ödeyince bu ihtiyaç ortadan kalkmıştır. Bu nedenle hanımefendi ona karşı örtünmelidir.

Köle ister cinsel iktidara sahip olsun, ister hayaları burulmuş olsun fark etmez.

Ayşe (r.a.)'den böyle nakledilmiştir. O (r.a.) "Burmak, işkencedir. Dolayısıyla bu, daha önce haram olan bir şeyi helal kılmaz" demiştir. Sonra, hayaları çıkarılmış olan kişi, tanıklık ve miras gibi konularda cinsel gücü olan erkek gibidir. Onun cinsel organının kesilmesi, başka bir organının kesilmesi gibidir. Fitne korkusu ortadan kalkmaz. Çünkü hayaları çıkarılmış olan erkek, cinsel ilişkide bulunabilir. Hatta cinsel ilişki konusunda en güçlü insanların hayaları çıkarılmış kişiler olduğu söylenmiştir. Çünkü onların cinsel organı, boşalmadıkları için pörsümez. Cinsel organı kesilmiş olan erkek de böyledir. Çünkü sürterek boşalabilir. Cinsel organı kesik olup menisi kalmamışsa bazı fakihlerimiz, fitne korkusu olmadığı için onun kadınlarla birarada bulunmasına izin vermişlerdir. En doğrusu bunun helal olmadığıdır. Buna izin verenler, Allahu Teâlâ'nın, ﴿أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ﴾ *"...erkeklerden, ailenin kadınına şehvet duymayan hizmetçi v.b. tâbi kimseler"* (en-Nûr 24/31) buyruğunu böyle yorumlamışlardır. Tefsirciler arasında bu anlamda görüş beyan edenler vardır. Kimi tefsirciler, "şehvet duymayan hizmetçinin" cinsel organı kesilmiş olan ve menisi kalmayan köle olduğunu söylerken kimileri, kadınları arzulamayan muhannes (kadınsı erkek) olduğunu söylemişlerdir.

Kadınsı erkeğin durumu

Biz Hanefilere göre muhannes (kadınsı erkek) adi işlerde kadınsılık yapıyorsa o, diğer erkekler, hatta fâsıklar gibidir. Kadınlardan uzaklaştırılır. Ama yaratılıştan organlarında yumuşaklık ve konuşmasında incelik olan, kadınlara arzu duymayan ve adi işlerde kadınsılık yapmayan kimsenin kadınlarla bir arada bırakılmasına bazı ilk dönem fıkıhçılarımız izin vermişlerdir.

Çünkü nakledilmiştir ki kadın yaratılışına sahip bir erkek, Peygamber (s.a.v.)'in odalarından birine girip çıkardı. Bir ara Peygamber ondan çirkin bir söz duydu. O, Ömer b. Seleme'ye şöyle demişti: "Allah, Taif'in fethini Resûlü'ne nasip ederse ben sana Maviye binti Gaylân'ı göstereceğim. O, (biraz semiz olduğu için) gelirken dört gelir, giderken sekiz gider."

Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.), مَا كُنْتُ أَعْلَمُ أَنَّهُ يَعْلَمُ مِثْلَ ذَلِكَ أَخْرِجُوهُ *" Ben, onun öyle şeyler bildiğini bilmezdim, çıkartın şunu."*[282] buyurdu.

Kimi tefsirciler ise Allahu Teâlâ'nın, ﴿أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ﴾ *"...erkeklerden, ailenin kadınına şehvet duymayan hizmetçi v.b. tâbi kimseler"* (en-Nûr 24/31)

[282] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI/290; Buhârî, Meğâzî 53; İbn Mâce, Nikâh 22; Ebû Dâvûd, Edeb 53;

buyruğu ile kadınlarla ne yapıldığını bilmeyen ve yalnızca midesini düşünen ahmakların kastedildiğini söylemişlerdir.

Bu konuda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Örneğin denmiştir ki "Bunlar genç iken kadınlardan uzak tutulur; kadınlarla bir arada bulunmalarına izin verilmesi ise ancak yaşlanıp şehvetleri dindiği zaman içindir."

En doğrusu, şöyle demektir: Âyetin *"...erkeklerden, ailenin kadınına şehvet duymayan hizmetçi v.b. tâbi kimseler"* kısmı müteşâbihtir.[283] ﴿قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا﴾ *"Mü'min erkeklere, gözlerini kısmalarını...söyle"* (en-Nûr 24/30) buyruğu ise muhkemdir. Biz muhkem olan âyeti uygular ve deriz ki: "Hiçbir erkeğin önünde kadının gizli zinet yerlerini göstermesi, erkeğin de ona bakması helal değildir. Ancak küçük çocuk olursa hüküm değişir. Onda bir sakınca yoktur."

Çünkü Allahu Teâlâ, ﴿أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ﴾ *"...yahut henüz kadınların gizli kadınlık özelliklerinin farkında olmayan çocuklardan başkasına zinetlerini göstermesinler"* (en-Nûr 24/31) buyurmuştur.

Kadınla âdet döneminde cinsel ilişki

Kadınla âdet döneminde, önden ilişkiye girmek âyetin açık ifadesiyle haram kılınmıştır. Bunu helal sayan kâfir olur. İşleyen fâsık olur.

Çünkü Allahu Teâlâ,

﴿فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ﴾

"...Bu nedenle adetli iken kadınlardan uzak durun" (el-Bakara 2/222) buyurmuştur. Allahu Teâlâ'nın, **[10/159]**

﴿وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ﴾

"Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın" (el-Bakara 2/222) buyruğu haramlık hükmünün kadın temizleninceye kadar sürdüğünü gösterir.

Peygamber de (s.a.v.),

مَنْ أَتَى امْرَأَهُ فِي غَيْرِ مَأْتَاهَا أَوْ أَتَاهَا فِي حَالِهِ الْحَيْضِ أَوْ أَتَى كَاهِنًا فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُولُ فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ

"Her kim bir kadına yaklaşmaması gereken yerden (arkadan) yaklaşırsa veya âdet durumunda iken yaklaşırsa ya da bir kâhine gidip söylediğini doğrularsa Allah'ın Muhammed'e indirdiğini inkâr etmiş olur[284]" buyurmuştur.

Fakat böyle bir cinsel ilişkiden ötürü tövbe ve istiğfar etmekten başka bir şey yapması da gerekmez.

---

[283] **Müteşâbih:** İnsanlar için kendisi ile ne kastedildiğini anlama imkânı bulunmayan sözdür.

[284] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/408; Dârimî, Tahâret 114; İbn Mâce, Tahâret 122; Tirmizî, Tahâret 102; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII/198.

Kimi âlimler "Hayız günlerinin başında iken cinsel ilişkiye girmişse bir dinar, sonlarında cinsel ilişkiye girmişse yarım dinar sadaka vermelidir" demiş ve bu konuda şâz[285] bir hadis de nakletmiştir. Ama böyle hadislerle kefâret cezası sabit olmaz.

Bizim bu konuda delilimiz şudur: Nakledildiğine göre bir adam, Ebû Bekir (r.a.)'e gelerek "Ben rüyamda kendimi kan işiyor gördüm" demiş. Ebû Bekir (r.a.) "Bana inanır mısın?" deyince adam da "Evet" demiş. Bunun üzerine Ebû Bekir "Sen, âdet döneminde eşinle cinsel ilişkiye giriyorsun" deyince adam bunu itiraf etmiş. Ebû Bekir de ona "Allah'tan bağışlanma dile ve haddi aşma!" demiş ve onu kefâretle yükümlü tutmamıştır.

İlişkiye girme dışındaki cinsel yararlanmalarda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Ebû Hanîfe (rh.a.) "Peştemalin üstünden yararlanabilir, altından yararlanamaz" demiştir. Muhammed (rh.a.) "Kan akan bölgeden uzak durur. Onun dışında istediğini yapabilir" demiştir. Hasan b. Ziyâd'ın Ebû Hanîfe'den rivayeti de böyledir. Tahavî, Ebû Yusuf'un Ebû Hanîfe gibi düşündüğünü söylerken Kerhî, Muhammed gibi düşündüğünü söylemiştir.

Bu görüşün delili ve açıklaması şudur: Allahu Teâlâ, ﴿قُلْ هُوَ أَذًى﴾ *"De ki: O bir eziyettir"* (el-Bakara 2/222) buyurmuştur. Bu ifade, haramlığın nedeninin sıkıntı verme olduğunu gösterir. Sıkıntı ise belli bir yerdedir.

Muhammed (rh.a.), *el-Asl*'da Salt b. Dinar'dan, Muaviye b. Kurra'nın şöyle anlattığını nakletmiştir: Ayşe (r.a.)'ye "Kadın âdet döneminde iken ondan kocasına helal olan nedir" diye sordum. O (r.a.) "Kanın aktığı bölgeden uzak durur. Bunun dışında istediğini yapar[286]" demiştir.

Yine başka bir hadiste Ayşe "Âdetli eşine erkek, ilişkiye girmekten başka her şeyi yapabilir[287]" demiştir.

Bunun açıklaması şudur: Helallik mülkiyeti, âdet döneminde de devam eder. Cinsel birleşmenin haram olması ise sıkıntı verme nedeniyledir. Dolayısıyla kendisinde eziyet bulunmayan bütün fiiller âdet öncesinde olduğu gibi, tamamen helaldir.

Muhammed (rh.a.) bunu, peştemalin üstünden yararlanmaya kıyas etmiştir.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin delili ise Allahu Teâlâ'nın, ﴿فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ﴾ *"...Bu nedenle âdetli iken kadınlardan uzak durun"* (el-Bakara 2/222) buyruğudur. Bu âyetin ilk bakışta anlaşılan anlamı, kadının bütün organlarından yararlanmanın

---

[285] **Şâz:** Makbul olan bir ravinin, kendisinden daha makbul bir ravinin rivayetine aykırı olarak rivayet ettiği hadistir.

[286] Dârimî, Tahâret 107. Ayrıca bkz. Abdurrezzak, *Musannef*, I/327; Ali el-Müttakî, *Kenzu'l-ummâl*, IX/1104.

[287] Dârimî, Tahâret 107.

haram olmasını gerektirir. Dolayısıyla rivayetlerin birleştiği yerler, bu hükümün dışında tutulur. Geriye kalanlar âyetten anlaşılan bu anlam üzere kalır.

Nakledilmiştir ki bir grup, Ömer (r.a.)'e erkeğe, âdet döneminde olan eşinin nerelerinin helal olduğunu; evlerde Kur'an okumayı ve cünüplükten gusletmeyi sordu. Ömer (r.a.) şu cevabı verdi: "Siz büyücü müsünüz? Tam da benim Resûlüllah (s.a.v.)'a sorduğum şeyleri bana sordunuz. O (s.a.v.),

لِلرَّجُلِ مِنْ فَرْجِهَا مَا فَوْقَ الْمِئْزَرِ وَلَيْسَ بِهِ مَا بَحْتَهُ وَقِرَاءَةُ الْقُرْآنِ نُورٌ فَنَوِّرْ بَيْتَكَ مَا اسْتَطَعْتَ [10/160]

"Erkek, eşinden peştemalin üstünden yararlanabilir. Altından yararlanamaz; Kur'an okumak nurdur. Dolayısıyla evini, gücün yettiği kadar nurlandır[288]" buyurdu. Cünüplükten gusletmek gerektiğine de değindi."dedi.

Ümmü Seleme (r.a.) "Ben Resûlüllah'ın yatağındayken âdet gördüm. Yataktan fırlayıp çıktım. Peygamber (s.a.v.), مَا لَكِ أَ نَفِسْتِ *"Ne oldu, âdet mi gördün"* buyurdu. Ben "Evet" dedim. O (s.a.v.)

اتَّزِرِي وَعُودِي إِلَى مَضْجَعِكِ

"Peştemalini kuşan ve yatağına geri dön[289]" buyurdu. Ben de öyle yaptım. Bunun üzerine gece boyunca bana sarıldı"diye anlatmıştır.

Bunun anlamı şudur: Cinsel organın bulunduğu bölgeden yararlanmak ona haram kılınmıştır. Erkek, o bölgeye yaklaşınca harama düşme korkusu olur. Bu nedenle peştemalin üstüyle yetinerek bundan sakınmalıdır. Bu, bir bakıma ihtiyatlı davranmaktır. Ebû Hanîfe (rh.a.) Peygamber (s.a.v.)'in, أَلَا إِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمًى وَإِنَّ حِمَى اللَّهِ مَحَارِمُهُ فَمَنْ رَتَعَ حَوْلَ حِمًى يُوشِكُ أَنْ يَقَعَ فِيهِ *"Her hükümdarın bir koruluğu vardır, Allah'ın koruluğu da haramlarıdır. Kim koruluk etrafından otlarsa koruluğa düşmesi yakındır[290]"* buyruğundan dolayı bu görüşü benimsemiştir.

Muhammed (rh.a.) kıyası tercih ederek "-peştemal kuşanmak- ifadesiyle bunun gerçek anlamı değil, o bölgenin pamuk (tampon) konulan yeri kastedilmiştir" demiştir.

Tâbiîn (rh.a.), Peygamber (s.a.v.)'in "Peştemalin üstü" ifadesinden ne kastettiği konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. İbrahim en-Nehaî (rh.a.)"maksat, göbek ve yukarısından yararlanmaktır" demiştir. Hasan-ı Basrî (rh.a.) "maksat, peştemalle

---

[288] Tayâlisi, *Müsned*, I/11; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I/312; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, I/604.

[289] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI/184; Dârimî, Tahâret 107; Buhârî, Hayz 4; Müslim, Hayz 2; Nesâî, Hayz 10.

[290] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/271; Dârimî, Buyû' 1; Buhârî, İman 39; Müslim, Müsâkât-müzârea 107; İbn Mâce, Fiten 14; İbn Hibbân, *Sahih*, XII/380.

temas etmek ve peştemalin üstünden, eşinin cinsel organı dışındaki yerleri ile ihtiyacını gidermektir" demiştir.

Erkeğin, âdetli eşinin yatağından ayrılması doğru değildir. Çünkü bu, yahudilere benzemektir. Bizim onlara benzememiz ise yasaklanmıştır. Nakledildiğine göre İbn Abbas (r.a.) böyle yapmış, Meymûne, onun bu yaptığını haber alınca yadırgayarak, "Sen Resûlüllah'ın sünnetinden yüz mü çeviriyorsun, O, bizimle âdet döneminde iken aynı yatakta yatardı[291]" demiştir.

Kişi, bir câriyeyi satın almak istediğinde, şehvet duyacak olsa bile onun saçlarına, göğsüne ve baldırlarına bakmasında bir sakınca yoktur.

Çünkü bir şeyin malî değeri, satın almada aranan bir niteliktir. Bunun miktarı da ancak buralara bakarak belli olur. Dolayısıyla bakmak ihtiyaçtan dolayı câiz olmuştur.

Şehvet duyacağını biliyorsa veya kanaati o yönde ise dokunması helal olmaz.

Çünkü onun dokunmaya ihtiyacı yoktur. Çünkü ekonomik değer, dokunmadan da bilinebilir. Ayrıca daha önce değindiğimiz üzere, dokunmanın hükmü bakmanın hükmünden daha ağırdır. Bunu daha önce anlatmış ve "Namaz" bölümünde karı-kocadan herbirinin diğerini öldükten sonra yıkamasının hükmünü, o konudaki görüş ayrılığını ve çocukannesinin (ümmü veledin) efendisini yıkamasının hükmünü açıklamıştık.

Cenaze yıkamakla ilgili hükümler

Bir kadın, erkekler içinde ölse ve yanlarında hiç kadın bulunmasa, onun mahremi bile olsalar cenazesini yıkamazlar.

Şâfiî (rh.a.) ise ölen kadının oğlunun ve babasının onu yıkayabileceğini söylemiştir. Şâfiî'nin bu görüşü, "Kadının sırtı ve karnı mahrem yakınlarına avret değildir. Bu, aynı cinsten olanların birbirine bakması gibidir" prensibine dayalıdır.

Bize göre ise sırt ve karın, mahrem yakınlar için de avrettir. Ölümle haramlık ortadan kalkmaz, güçlenir. Ayrıca bu haramlık, dinin hakkıdır. Dinen insanın ölüsü de, dirisi de saygındır. Bundan dolayı bu kadını, mahremi de, mahrem olmayanı da yıkayamaz.

Bunun yerine toprakla teyemmüm yaptırılır.

Nitekim İbn Abbas (r.a.)'tan nakledilmiştir ki Peygamber (s.a.v.)'e yanlarında kadın bulunmayan erkeklerin yanında ölen kadının durumu soruldu. Peygamber (s.a.v.), تيمموها بصعيد *Toprakla teyemmüm ettirilir*[292]" buyurdu.

---

[291] Abdurrezzak, *Musannef*, I/322; Müslim, Hayz 4; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XXIV/24; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I/311.

[292] Ali el-Müttakî, *Kenzu'l-ummâl*, XV/889.

Ayrıca yıkayacak kimse bulunmadığı için kadının yıkanması imkânsız olmuştur. Dolayısıyla bu, yıkanacak su bulunmadığı için yıkanması imkânsız olan gibi olur.

Teyemmüm ettiren kişi, onun mahremi ise bez olmadan teyemmüm ettirebilir. Mahremi değilse eline sardığı bir bez parçasıyla teyemmüm ettirir. [10/161]

Çünkü kadın yaşarken ona dokunması helal değildi. Öldükten sonra da böyledir. Ama mahremi öyle değildir.

Yüzüne bakmasında bir sakınca yoktur. Ancak kollarına bakamaz.

Nitekim kadın hayatta iken de mahremi, onun yüzüne bakabiliyordu. Ama kollarına bakamıyordu. Kadın öldükten sonra kocası da böyle yapar. Çünkü kocası artık ona yabancı olmuştur.

Nitekim Ömer (r.a.) ölen bir eşi hakkında "O, hayatta iken onun üzerinde biz daha fazla hak sahibiydik. Öldüğü zaman velileri daha fazla hak sahibi oldular" demiştir.

Bir erkek, aralarında kendi eşi bulunmayan kadınlar arasında ölse açıkladığımız üzere ona teyemmüm yaptırırlar. Ancak teyemmüm yaptıracak kadın özgür ise eline doladığı bir bez parçası ile teyemmüm yaptırır.

Çünkü o kimse hayatta iken özgür kadının ona dokunması câiz olmadığına göre, öldükten sonra da câiz olmaz.

Câriye ise bez kullanmadan teyemmüm yaptırabilir.

Çünkü hayatta iken câriyenin ona dokunması câiz olduğuna göre öldükten sonra da câiz olur. Câriye erkekler hakkında mahrem yakın hükmündedir. Bu hükümde, kendine veya başkalarına ait olan câriyeler arasında fark yoktur. Çünkü ölümüyle câriye üzerindeki mülkiyeti mirasçılarına geçmiştir.

Kadınların yanında gayri müslim bir erkek varsa kadınlar ona cenaze yıkamayı öğretirler. Erkeklerin yanında gayri müslim bir kadın olması durumunda da erkekler, cenazeyi yıkaması için ona cenaze yıkamayı öğretirler.

Çünkü aynı cinsten olan iki kişinin birbirine bakmasının hükmü, din birliği ve ayrılığına göre değişmez. Ancak gayri müslim, ölüyü yıkama usulünü bilmediği için bu ona öğretilir.

Yine bu kadınların yanlarında şehvet alacak yaşa gelmemiş küçük çocuklar varsa cenazeyi yıkamaları için yıkama usulünü onlara öğretirler.

Bu şaşılacak bir şeydir. Erkekler bile bazen cenazeyi yıkayamıyorlar. Şehvet alacak yaşa gelmemiş olan çocuklar bunu nasıl yapabilirler. Ancak Muhammed (rh.a.), teorik bir meselenin hükmünü açıklamak istemiştir.

Buna göre bir erkek öldükten sonra eşi dinden çıksa, sonra yeniden İslama dönse veya ölen kimsenin oğlu eşiyle zina etse, bize göre bu eş o kimsenin cenazesini yıkayamaz.

Züfer'e göre ise yıkayabilir.

Çünkü burada yıkamanın ve dokunmanın helal olup olmaması iddete göredir. Bu nedenle örneğin, karnındaki çocuğu doğurarak iddeti son bulsa, yıkaması câiz olmaz. Kaldı ki burada araya giren olayla iddetin hükmü değişmiş değildir. Ancak bu olay, kocası ölmeden önce olursa hüküm farklıdır. Çünkü kocası ölmeden önce helallik, evliliğe bağlıydı. Evlilik de araya böyle bir şey girmesiyle kalkmış oldu.

Bizim bu konuda delilimiz şudur: Kadının dinden çıkması ve kocanın oğlunun onun eşiyle yaptığı iş, tam bir helallikle karşılaştığında onu sona erdirdiğine göre kocanın ölümünden sonra geriye kalan helallikle -yani yıkama ve dokunma helalliği ile- karşılaştığında onu öncelikle sona erdirir. Biz bu helalliğin iddetten dolayı olduğu görüşünde değiliz. Çünkü bozuk bir evlilik sözleşmesinden veya şüphe ile olan ilişkiden kaynaklanan iddet yıkama ve dokunma helalliği doğurmaz.

Züfer'le Ebû Yusuf (rh.a.)'un görüş ayrılığına düştüğü meselelerden biri de şudur: Bir ateşe tapan (Mecûsi), müslüman olsa ve ölse sonra eşi müslüman olsa, Züfer (rh.a.)'e göre kocasını yıkayamaz. Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise yıkayabilir. Yani Züfer ölüm anını esas almaktadır. Buna göre ölüm sırasında aralarında yıkama ve dokunma helalliği yoksa ölümden sonra da yoktur. Ancak kadının kocası ölmeden önce müslüman olması veya kız kardeşin iddetinin sona ermesi durumları bundan farklıdır. Züfer, bu meseleyi miras kaçırmanın hükmüne kıyas etmiştir. Şöyleki kadın, kocası öldükten sonra özgür kılınsa veya müslüman olsa, mirasçı olamaz. Ama kocası hayatta iken müslüman olsa veya özgür kılınsa, sonra da kocası onu üç kez boşasa hüküm böyle olmaz.

Ebû Yusuf ise şöyle demektedir: Kız kardeşle cinsel ilişkiye girdikten sonra da
[10/162] aralarındaki helallik devam etmektedir. Ancak onun iddeti bir engeldir. Erkek hayatta iken bu engel ortadan kalksa cinsel yararlanma mutlak olarak helal olur. Aynen bunun gibi, eğer engel erkeğin ölümünden sonra ortadan kalkarsa yerin kabul edeceği kadar helallik, yani ancak yıkama ve dokunma helalliği sabit olur.

Şehvet alacak yaşa gelmemiş olan erkek çocuk, kadınların yanındayken ölse, kadınların onu yıkamasında bir sakınca olmaz. Erkeklerle birlikteyken ölen küçük kız da böyledir.

Çünkü açıkladığımız gibi, küçüklerin avreti için hayatta iken avret hükmü yoktur. Bu nedenle örtülmesi gerekmez. Bakılması mübahtır. Ölümden sonra da böyledir.

Aklı zayıflamış kadın aklî dengesi yerinde olan kadın gibidir.

Çünkü o da, şehvet duyar.

Yolcu namaza durmak istediğinde, kendisince makbul bir müslüman olan bir kimsenin, pis olduğunu haber verdiği bir kaptakinden başka su bulamasa o su ile abdest almaz.

Güvenilir müslümanın verdiği haber

Çünkü bize göre bir kişinin verdiği haber (haber-i vahid), dinî konularda işin (amelin) gerekliliği açısından delildir.

Bazıları ise tam tersine şöyle demişlerdir: "Kesin bilgi oluşturmayan haber, uygulamayı da gerektirmez. Çünkü bilgiye dayanmayan ibadet câiz değildir. Allahu Teâlâ,

﴿ و لا تقف ما ليس لك به علم ﴾

"Hakkında bilgin bulunmaya şeyin ardına düşme" (el-Isrâ, 17/36) buyurmuştur."

Bizim bu konuda delilimiz, Allahu Teâlâ'nın,

﴿ و اذ أخذ الله ميثاق الذين أوتوا الكتاب لتبيننه للناس ﴾

"Allah, kendilerine kitap verilenlerden, "Onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz" diye söz almıştı" (Âl-i İmrân, 3/187) buyruğudur. Açıklama, her bir kimseye farz olduğunu göre bu, onun açıklamasını kabul etmenin de farz olmasını zorunlu kılar. Kabul etmenin sonucu ise onun gereğini yapmaktır.

Allahu Teâlâ,

﴿فلولا نفر من كل فرقة منهم طائفة ليتفقهوا في الدين﴾

"Onların her grubundan bir miktarı, dinde (dinî ilimlerde) geniş bilgi elde etmek için çıkmalıdırlar" (et-Tevbe, 9/122) buyurmuştur. Âyetteki "tâife" sözcüğü, bir kişi ve daha fazlası için kullanılır.

Peygamber (s.a.v.) İslam'a davet için, Dıhyetu'l-Kelbî'yi Kayser'e (Rum kralı); Abdullah b. Enîs'i Kisra'ya (İran hükümdarı) göndermiştir. Her biri bir mektupla gitmiştir. Bir kişinin verdiği haber bağlayıcı olmasaydı, Peygamber (s.a.v.) bir kişiyi göndermekle yetinmezdi.

Yine Ali'yi ve Muaz (r.a.)'ı Yemen'e göndermiştir. Haber-i vahidle ilgili rivayetler çoktur. Muhammed (rh.a.) bunun ardından o rivayetlerin bir kısmını anmıştır. Uygulamanın gerekli olması için, haberin kesin bilgiyi gerektirmesi koşul olmadığı gibi, uygulamanın câiz olması için günlük ilişki konularında verilen haberin kesin bilgiyi gerektirmesi de koşul değildir. Bu yüzden bu konularda bir kişinin verdiği haberle yetinileceğinde görüş birliği edilmiştir. Bunu kesin bilgi sağlamamakla birlikte, kıyasla ve kanaatle uygulamanın (amel etmenin) farz olması gösterir.

Bu ön bilgiden sonra diyoruz ki:

Suyun pis (necis) olduğunu haber veren bu kişi ya güvenilir ve makbuldür. Ya günahkârdır (fâsıktır). Ya da ne olduğu belli değildir. Güvenilir ise yolcu, o su ile abdest alamaz. Çünkü haber verenin güvenilirliği açık olduğu için haberinde doğruluk tarafı ağır basar. Günahkâr (Fâsık) ise yolcu o su ile abdest alabilir. Çünkü haberinde doğruluk tarafı ağır basmamaktadır. Çünkü bu kişinin dindarlığının dikkate alınması, verdiği haberde doğru söylediğini gösterir. Yalana başvurmasının ve haram olduğuna inandığı bir şeyi işlemesinin dikkate alınması ise verdiği haberde yalan söylediğini gösterir. Dolayısıyla, sözünün doğru olmasıyla yalan olması denk bir şekilde çatışmaktadır. Bundan dolayı Allahu Teâlâ, ﴿فَتَبَيَّنُوا﴾ *"Ey iman edenler, eğer bir fâsık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın"* (el-Hucurât 49/6) buyurarak günahkârın (fâsığın) verdiği haberde ihtiyatlı olmayı emretmiştir. Eşit olasılıkların çatışması durumunda, prensipte su temiz kabul edilir. Bu kişi onunla abdest alır. Günlük ilişkiler (muamelât) konuları ise böyle değildir. Onlarda fâsığın haberine itibar etmek de câizdir. Çünkü burada kesin bir zorunluluk vardır. Her yerde güvenilir kimse bulunamaz. Böyle yerlerde haberden başka tutunacak delil de yoktur. Burada ise zorunluluk yoktur. Bizim haber dışında kendisine amel uyulacak bir delilimiz de vardır. O da; suyun temiz olduğu genel kuralıdır.

[10/163]

Burada şu itiraz yöneltilebilir: Haber rivayetinde fâsığın verdiği haber kabul edilmemektedir. Oysa orada da haber dışında bir delil yoktur.

Bu itiraza şöyle cevap veririz: Orada zorunluluk yoktur. Çünkü o haberi rivayet eden güvenilir kişiler çoktur.

Aradaki fark şöyle açıklanabilir: Günlük işlerde (muamelâtta) verilen haber bağlayıcı değildir. Dolayısıyla orada güvenilirlik koşulunu dikkate almaya gerek kalmaz. Dinî konularda ise haber bağlayıcıdır. Bundan dolayı o konuda güvenilirlik koşulunu dikkate almak gerekir.

Aynı şekilde, haber veren kişinin adil olup olmadığı bilinmiyorsa hüküm yine böyledir. Çünkü durumu bilinmeyen kişi (mestûru'l-hâl), *Zahirü'r-rivâye*'ye göre fâsık hükmündedir.

Hasan b. Ziyâd'ın Ebû Hanîfe (rh.a.)'den nakline göre ise "Böyle haberlerde durumu bilinmeyen kişi, güvenilir kabul edilir. Onun mezhebine göre de bu açıktır. Çünkü o, davacı kendisini suçlamadığı sürece güvenilir olup olmadığı bilinmeyen kişinin tanıklığı ile hüküm vermeyi câiz görmektedir.

Fakat doğru olan, Muhammed (rh.a.)'in söylediğidir. Çünkü haberin bağlayıcı olması için tanıklığın en azından iki koşulundan birisini dikkate almak gerekir. Burada tanıklıkta sayı koşulunu dikkate alma imkânı yoktur. Geriye sadece güvenilirliğin dikkate alınması kalmıştır.

Güvenilirliğin koşul olduğu ortaya çıkınca biz şöyle deriz: "Koşul olan bir şeyin görünüşteki varlığı ile yetinilmez. Örneğin bir kimse kölesine "Bugün eve

girmezsen özgürsün" dese, o gün geçtikten sonra köle "girmedim" dediğinde efendi, "girdin" dese efendinin sözü kabul edilir. Çünkü girmemek koşuldur. Bundan dolayı özgürlüğün gerçekleşmesi konusunda girmeme fiilinin görünüşte sabit olmasıyla yetinilmez.

Kölenin verdiği haber

Haber veren, köle de olsa hüküm böyledir.

Çünkü dinî konularda kölenin verdiği haber özgür kimsenin verdiği haber gibidir. Nitekim diğer haberlerin naklinde de durum böyledir. Çünkü haber veren kimse bununla önce kendini bağlamakta sonra haberin gerektirdiği hüküm diğer kimselere geçmektedir. Dolayısıyla bu, başkası üzerinde yetki sahibi (veli) olmak konusuna girmez. Kölenin, kölelik nedeniyle yetki yeterliği (velâyet ehliyeti) kalmamıştır. Ama bağlayıcılık bulunan konularda köle ile özgür birbirine eşit tutulur. Çünkü o da verdiği habere muhataptır. (Kendisine hitap edilen kimsedir).

Kadının verdiği haber

Haber veren, özgür bir kadın veya câriye olsa haberlerin rivayetinde olduğu gibi hüküm yine böyledir.

Çünkü kadın da erkek gibi verdiği haberle kendini bağlamakta, sonra hüküm başkalarına geçmektedir. Sahâbîlerden (r.a.) erkeklerin rivayeti kabul edildiği gibi kadınların rivayeti de kabul ediliyordu. Peygamber (s.a.v.),

تَأْخُذُونَ شَطْرَ دِينِكُمْ مِنْ عَائِشَةَ

"Dininizin yarısını Ayşe'den alırsınız[293]*"* buyurmuştur.

Sonra Muhammed (rh.a.) fâsıktan ve durumu bilinmeyenden haber alan kimse için şöyle demiştir:

O kendi görüşünü hakem kılar. Haber verenin doğru söylediği kanısı ağır basarsa o suyla abdest almayıp teyemmüm eder. Çünkü ihtiyata dayanan konularda kanı (zann-ı galip) kesin bilgi gibidir. O suyu döktükten sonra teyemmüm alması daha ihtiyatlıdır. Yalan söylediğine kanaat getirirse o suyla abdest alır. Teyemmüm etmez.

Burada şöyle bir itiraz yöneltilebilir: İhtiyaten teyemmüm alması gerekirdi. Çünkü fâsığın haberinde iki olasılık birden vardır. Nitekim eşeğin artığı olan su hakkında da; "Bu konudaki deliller iki olasılıklı olduğu için kişi, teyemmümle abdesti birleştirir, demiştik.

Bu itiraza şöyle cevap veririz: fâsığın haberini askıya alma hükmü, âyette (nassla) bilinmektedir. Burada teyemmümü emretmekle, bir yönden o kimsenin haberine uyulmuş olur. Bu ise âyette aykırıdır. fâsığın haberini askıya alma âyetle sabit olunca, geriye suyun temizliği esası kalmıştır. Dolayısıyla buna teyemmümü de eklemenin gereği yoktur.

---

[293] Aclûnî, *Kesfü'l-hafâ*, II/178.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin delili şudur: Ömer (r.a.) Amr b. As ile beraber bir havuz suyu başına geldiklerinde Amr oradakilerden birine "Yırtıcı hayvanların suyunuza gelip gelmediğini bize söyler misin" diye sormuş, Ömer (r.a.) ise "Hayır, bize hiçbir şey söyleme" demiştir. O kimsenin vereceği haber makbul bir haber olmasaydı, Ömer onu haber vermekten alıkoymazdı. Amr b. As ihtiyatlı davranmak için böyle sormuştur. Ömer ise, su prensipte temiz olduğu için, o kimsenin cevap vermesini istememiştir. Buradan anlıyoruz ki bu delil bulunduğu sürece başka bir ihtiyata gerek yoktur. [10/164]

Zimmet ehlinin verdiği haber

Suyun pis olduğunu, zimmet vatandaşlarından birisi haber verse, sözü kabul edilmez. Ancak kabul edilmeme nedeni, onun gayri müslim oluşunun, verdiği haberin doğruluğuna zıt düşmesi değil; onların, hak dini bozma konusundaki işgüzarlıklarıdır.

Allahu Teâlâ,

﴿لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا﴾

"Çünkü onlar size fenalık etmekten (işlerinizi bozmaktan) asla geri durmazlar" (Âl-i İmrân, 3/118) buyurmuştur. Dolayısıyla zimmet vatandaşı, verdiği bu haberde töhmet altında olduğu için, onun haberi kabul edilmez. Bu, çocuğun babası lehine olan tanıklığının töhmet gerekçesiyle kabul edilmemesi gibidir.

Soran kimsenin içine onun doğru söylediği duygusu düşerse ben, o suyu döküp, teyemmüm etmesini tercih ederim. Ancak o suyla abdest alıp namaz kılarsa bu da yeterli olur.

Fâsığın haberi hakkında Muhammed (rh.a.) "İçine doğru söylediği duygusu düşerse teyemmüm alır. O suyla abdest almaz" demişti. Çünkü fâsığın tanıklık yeterliği vardır. Bundan dolayı onun tanıklığı ile verilen hüküm geçerlidir. Bu haber, yolcunun ağırlıklı kanısının da o yönde olmasıyla güçlenir. Gayri müslim ise müslümanın hakkı ile ilgili bir konuda tanıklık yapamaz.

Şu durum da bunu açıklar: Gayri müslim, haberiyle doğrudan müslümanı bağlamakta, kendini ise bağlamamaktadır. Öyleyse onun müslüman üzerinde yetkisi de yoktur. Müslüman olan fâsık ise, verdiği haberle kendini de bağlamaktadır. Öyleyse onun müslüman üzerinde yetkisi de vardır.

Küçüğün ve bunağın haberi

Ne söylediklerini anlıyorlarsa küçük çocuk ve bunak kimse de böyledir.

Hanefi fakihlerimiz (rh.a.) "Muhammed (rh.a.), "böyledir" derken küçük çocuğun da makbul olması durumunda yetişkin gibi olduğunu" anlatmak istemiştir. Nitekim sahâbîler (r.a.) içinde küçükken hadis dinleyenler vardı. Onlar rivayet ederlerse rivayetleri kabul edilirdi. Özgür ve erkek olma koşulu düştüğü gibi

ergenlik koşulu da düşer. Nitekim günlük ilişkiler (muamelât) konularında durum böyledir" demişlerdir.

Ancak doğru olan, bunu zimmet vatandaşı ile ilgili hükme bağlamak istediği ve küçük çocuğun ve bunağın verdikleri haberin, zimmet vatandaşının verdiği haber gibi olduğudur. Çünkü onlar verdikleri haberle kendilerini bağlamamakta, ama başkalarını bağlamaktadırlar. Çünkü yükümlü değildirler. Öyleyse başkalarını borçlandırma yetkileri de olamaz. Dolayısıyla bunların haberleri, gayri müslimin verdiği haber gibidir.

Haberlerin çatışması ve kanaat

Kişi, bir şeyler yiyen ve içen bir topluluğun yanına girse, tanıdığı güvenilir ve müslüman birisi ona, "Bu yedikleri ateşe tapanın (mecûsinin) kestiğidir. İçtiklerine de şarap karışmıştır" dese, davet sahipleri de "Durum, onun söylediği gibi değildir. Bunlar helaldir" deseler, onların durumlarına bakar. Güvenilir iseler, öbür tek kişinin sözüne bakmaz.

Çünkü tek kişinin verdiği haber, bir topluluğun verdiği haberle çatışamaz. Çünkü topluluğun verdiği haber hem dinî konularda, hem hükümlerde delildir. Tek kişinin verdiği haber ise hükümlerde delil değildir. Ayrıca müslümanlar hakkında açık olan, onların mecûsinin kestiği bir hayvanı yemeyecekleri, şarabın karıştığı şeyi içmeyecekleridir. Dolayısıyla topluluğun verdiği haber karşısında tek kişinin verdiği haber yadırganır. Dolayısıyla kabul edilmez.

Topluluk töhmet altında ise, o tek kişinin sözünü kabul eder. Onları yemesi, içmesi câiz olmaz.

Çünkü topluluğun durumu göz önüne alınınca o tek kişinin verdiği haber uygulamaya elverişlidir. Diğerlerinin haberine ise, fâsık oldukları için, uygulama gerekliliği konusunda güvenilmez. Ayrıca güvenilir bir kişinin bir şeyin haram olduğunu haber vermesi, diğerlerinin durumu da göz önünde bulundurulduğunda, o konuda onu şüpheye düşürür. Peygamber (s.a.v.),

دَعْ مَا يَرِيبُكَ إِلَى مَا لَا يَرِيبُكَ

"Seni şüphelendiren şeyi bırak, şüphelendirmeyeni al[294]*"* buyurmuştur.

Haramlığı haber veren kimsenin özgür veya köle; erkek veya kadın olması arasında fark yoktur. [10/165]

Çünkü o, dinî bir konuyu haber vermiştir. Haramlık ve helallik dinî bir konudur. Ama topluluk içinde makbul iki kişi varsa, onların sözünü alır. Çünkü hükümlerde iki kişinin verdiği haber delil olur. Tek kişinin verdiği haber iki kişinin verdiği haberle çatışamaz.

---

[294] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/200; Dârimî, Buyû' 2; Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme 60; Nesâî, Eşribe 50; İbn Hibbân, *Sahih*, II/498; Hâkim, *Müstedrek*, I/116.

İçlerinde güvenilir tek bir kişi varsa, bu konuda kanaatinin ağır bastığı habere göre davranır.

Çünkü iki haber onun açısından birbirine denktir.

Herhangi bir kanaati yoksa ve kendisi açısından iki durum da eşit ise onları yemesi ve içmesinde bir sakınca yoktur. Tüm bu durumlarda o sudan abdest almak da böyledir.

Kanaatinin ağır bastığı habere göre davranmak iki haber birbirine denk oldukları içindir. Çünkü iki şey arasında denklik olunca birini tercih etmek gerekir. Kanı, bazı yerlerde uygulama için delil olmaya elverişli olduğuna göre, böyle bir tercih için öncelikle delil olur. Herhangi bir kanısı yoksa onların prensipte temiz olduğu kuralına göre hareket eder.

Burada şöyle bir itiraz gelebilir: Bu iki haber arasında denklik/çatışma söz konusu değildir. Çünkü birisi haramlığı kaldırmakta, diğeri ise ispat etmektedir. Olumsuzluk (nefy) ile ispat arasında ise çatışma söz konusu olamaz.

Bu itiraza şöyle cevap veririz: Bu dediğiniz, tanıklıklar için geçerlidir. Haberlerde ise nefy ile ispat arasında çatışma olur. Çünkü her biri tek başına makbuldür.

Gelebilecek bir diğer itiraz da şudur: Tanık için de böyle değildir. Birisinin durumunu bilenlerden (tezkiyecilerden) biri tanığı temize çıkarsa (tezkiye etse), diğeri tersini söylese, onun dediğine bakılır. Oysa cerh (kusuru açığa çıkarma), kaldırmakta (nefyetmekte), tezkiye ise ispat etmektedir.

Buna da şöyle cevap veririz: Doğrudur. Ama inkâr eden, kaldıran (nefyeden), verdiği haberde bir delile dayanıyorsa orada nefy ve ispat arasında çatışma olur. Nefyeden delile dayanmıyorsa orada da ispat eden üstün gelir. Burada nefyeden bir delile dayanmıştır. Çünkü suyun temizliği ve pisliği kesin bir bilgi ile olur. Yiyeceğin helal ve haram olması da böyledir. Bundan dolayı çatışma gerçekleşmiştir. Tanığı temize çıkaran (tezkiye eden) kimse ise, verdiği haberde bir delile dayanmamaktadır. Çünkü cerh nedenlerinin bulunmadığını söylemek kesin bir bilgi değildir. Bu nedenle bu meselede ispat eden nefyedene üstün gelmiştir.

Yiyeceğin helal olduğunu güvenilir iki köle haber verse, haram olduğunu sanan da özgür bir kişi ise onu yemesinde bir sakınca yoktur.

Çünkü dinle ilgili olan haberlerde, köle ile özgür birbirine denktir. Bir kişinin verdiği haber, iki kişinin verdiği haberle çatışamaz. Çünkü insanın kalbi, iki kişinin verdiği habere bir kişinin verdiği haberden daha çok güvenir.

Yiyeceğin haram olduğunu güvenilir iki köle haber verse, helal olduğunu ise güvenilir özgür bir kişi haber verse, yememesi gerekir.

Çünkü açıkladığımız gibi bir kişinin haberi iki kişinin haberiyle çatışamaz.

Yine iki durumdan birini güvenilir bir köle, diğerini de güvenilir özgür bir kişi haber verse, kişi doğruluğuna kanaat getirdiği habere göre davranır.

Çünkü hüküm verme noktasında tek bir özgürün verdiği haber delil oluşturmaz. Din açısından ise özgürün ve kölenin verdiği haber birbirine denktir. Dolayısıyla iki haber arasında çatışma gerçekleştiği için, kişi kanaatine göre tercih yoluna gider.

İki durumdan birini güvenilir iki köle, diğerini de iki özgür haber verse özgürlerin haberini kabul eder.

Çünkü iki özgürün sözüyle delil tamam olur. İki kölenin sözüyle ise tamam olmaz. Çatışma durumunda özgürün sözü üstün gelir. Çünkü onların sözü daha çok bağlayıcıdır. Çünkü iki kölenin sözündeki bağlayıcılık, inanmaya dayalı bir bağlayıcılıktır. İki özgürün sözündeki bağlayıcılık ise inanmaya dayalı olmayıp, inanmayan için de bağlayıcı olur. Buradan iki özgürün verdiği haberin daha çok bağlayıcı olduğunu anlıyoruz. Nedenin güçlü olmasına bakarak tercihte bulunmak ise doğrudur. **[10/166]**

Görmez misin Muğîre b. Şu'be, Ebû Bekir (r.a.)'in yanında, Peygamber (s.a.v.)'in annenin annesi olan nineye altıda bir pay verdiğine tanıklık etmiş, Ebû Bekir de (r.a.) "Bir tanık daha daha getir" demiştir. Bunun üzerine o, Muhammed b. Mesleme'yi getirmiş, o da Muğîre'nin tanıklığı doğrultusunda tanıklık etmiştir. Bunun üzerine Ebû Bekir (r.a.) nineye altıda bir pay vermiştir. Bu dinî bir konudur.

Ebû Musa el-Eş'arî de Ömer (r.a.)'in yanında, Peygamber'in, إِذَا اسْتَأْذَنَ أَحَدُكُمْ ثَلَاثًا فَلَمْ يُؤْذَنْ فَلْيَرْجِعْ *"Biriniz kapıyı üç defa çalar da kapı açılmazsa dönüp gitsin*[295]*"* buyurduğuna tanıklık edince Ömer, "Bir tanık daha getir" demiştir. Bunun üzerine Ebû Saîd el-Hudrî Ebû Musa'nın tanıklığı doğrultusunda tanıklık etmiştir.

Muhammed (rh.a.)"Bir kişi yeterli olduğu halde Ebû Bekir ve Ömer bunu sadece ihtiyat için yapmışlardır" derken; İsa b. Eban "Aksine biz ikinci tanığı koşul olarak görürüz. Çünkü kalp bir kişinin haberine değil, iki kişinin haberine güvenir. O zamanlarda râviler çok olduğu için bir kişinin verdiği haberle yetinmek zorunlu değildi. Bizim zamanımızda ise bir kişinin haberiyle yetinme zorunluluğu doğmuştur" demiştir.

Doğru olan, Muhammed (rh.a.)'in "Ebû Bekir ve Ömer (r.a.) bunu ihtiyat için istediler" sözüdür. Çünkü onlar başka tanık olmadan böyle haberleri kabul ediyorlardı. Görmez misin Abdurrahman b. Avf, Ömer (r.a.)'in yanında, Peygamber'in,

سُنُّوا بِالْمَجُوسِ سُنَّةَ أَهْلِ الْكِتَابِ غَيْرَ نَاكِحِي نِسَائِهِمْ وَلَا آكِلِي ذَبَائِحِهِمْ

---

[295] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/19; Buhârî, İsti'zan 13; Müslim, Âdâb 33; İbn Mâce, Edeb 17; Ebû Dâvûd, Edeb 127; Tirmizî, İsti'zan-Edeb 3.

"Mecûsilere Ehl-i kitap gibi davranınız. Ancak onların kadınlarıyla evlenmeyiniz. Onların kestiklerini yemeyiniz[296]*"* dediğine tanıklık edince, Ömer (r.a.) onun tanıklığını kabul etmiş, başka bir tanık istememiştir.

Yine veba salgını konusunda Abdurrahman b. Avf (r.a.)'ın sözünü kabul etmiştir. Şöyle ki, Ömer Suriye'de veba salgını varken oraya girmek istemişti. Yanındakilere danıştı. Bazı muhacirler girmekten yana oldular. Ebû Ubeyde b. Cerrah "Ey Müminlerin Emiri! Allah'ın kaderinden mi kaçıyorsun" dedi. Abdurrahman b. Avf ise "Ben Resûlüllah'ın,

إذا وقع هذا الرّجزُ بأرضٍ فلا تدخلُوا عليه و إذا وقع و أنتُم فيه فلا تخرُجوا منهُ

"Bir bölgenin başına bu azap gelince oraya girmeyiniz. Siz oradayken gelirse oradan çıkmayınız[297]*"* buyurduğunu işittim" dedi. Bunun üzerine Ömer (r.a.) onun görüşünü benimsedi ve geri döndü.

Tahâvî (r.a.) *Müşkilu'l-âsâr* da bu hadisi şöyle yorumlamıştır: Girerek vebaya yakalanması durumunda, girdiği için vebaya yakalandığını, veya çıkarak kurtulması durumunda çıktığı için kurtulduğunu düşünecekse inancını korumak için girmez ve çıkmaz. Her şeyin kaderle olduğunu ve Allah'ın takdir ettiğinden başkasının başına gelmeyeceğini bilmesi durumunda ise, girmesinde ve çıkmasında bir sakınca yoktur.

Muhammed (r.a.) şu rivayeti de delil getirmiştir: Dahhak b. Süfyan el-Kilabî "Peygamber (s.a.v.) bana; Eşyem ed-Dabâbî'nin eşine, Kocası Eşyem'in diyetinden miras ver, diye yazdı" hadisini rivayet edinceye kadar Ömer, kadına eşinin diyetinden miras vermezdi. O, bu hadisi rivayet edince Ömer onun sözünü kabul etti.

Peygamber (s.a.v.) İslam'a davet etmek için Dıhye el-Kelbî'yi bir mektupla
[10/167] Kayser'e gönderdi. Bu da Kayser için bir delil oldu. Bütün bunlar haber-i vahidin dinî konularda bugün olduğu gibi, o zamanlarda da bağlayıcı olduğunu göstermektedir.

Ali b. Ebû Talip (r.a.): "Ben Peygamber (s.a.v.)'den bir hadisi duymamışsam, onu bana başkası söylediğinde onun bu konuda yemin etmesini isterdim. Ama bana Ebû Bekir (r.a.) hadis rivayet ettiyse o sözünde doğrudur" demiştir.

Bu, Ali (r.a.)'nin tek kaldığı bir görüştür. O, tanığa ve davacıya delili ile beraber yemin ettirirdi. Râviye de yemin ettirirdi. O bu görüşünden dolayı eleştirilmez. Ama

---

[296] Abdurrezzak, *Musannef*, X/325; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, II/435; *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XIX/437; Beyhakî, *es-Sı'nenü'l-kübrâ*, IX/189; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, V/635.

[297] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/193; Buhârî, Tıb 30; Müslim, Selâm 98; Ebû Dâvûd, Cenâiz 6; Tirmizî, Cenâiz 66; İbn Hibbân, *Sahih*, VII/218.

bu görüşüne de uyulmaz. Sanki o, lanetleşme[298] (lian) konusundaki tanıklıkta, karı-kocadan herbirinin yeminiyle tanıkların tezkiye edildiğini ve yalan söylemekten korunmamış olan bir kimsenin verdiği haberin, yeminiyle de tezkiye edilmedikçe delil olmayacağını düşünmüştür. Ancak Ebû Bekir (r.a.)'i bunun dışında tutuyordu. Çünkü Resûlüllah (s.a.v.)'in onu "es-Sıddîk" diye isimlendirmesi, onun haberinin tezkiye edilmesi için yeterli idi.

Biz bu görüşü benimsemiyoruz. Çünkü Allahu Teâlâ bize iki kişinin tanıklığını ve tanıklarda güvenilirlik aramayı emretmiştir. Tanıklığın yanında yeminin koşul konulmasıyla, Kitap'ta olan hükme ekleme yapılmış olur. Peygamber döneminde de davalar ve anlaşmazlıklar olduğu halde O'nun (s.a.v.) herhangi bir tanığa yemin ettirdiği, ya da dava sahibine delil ile birlikte yemin ettirdiği nakledilmemiştir. Böyle durumlar olmuştur ama "Sahâbe bunu nakletmemiştir," demek de doğru olmaz. Çünkü özellikle herkesi ilgilendiren konularda böyle bir şeyin olması düşünülemez. Çünkü onlar, Peygamber (s.a.v.)'in büyük, küçük bütün fiil ve sözlerini nakletmişlerdir.

Bir kişinin verdiği haber

Rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.)'in sahâbîlerinden (r.a.) içlerinde Ebû Talha'nın da bulunduğu bir topluluk kuru hurma şarabı içiyorlardı. Birisi geldi ve onlara şarabın haram kılındığını haber verdi. Talha (r.a.), "Enes! kalk da şu fıçıları kır" dedi. Enes (r.a.) diyor ki "Ben de kalkıp kırdım ve fıçıların içindekiler döküldü."

Bir kişinin verdiği haber delil olmasaydı onlar böyle yapamazlardı. Çünkü böyle yapmak malı ziyan etmektir. Fıçıların kırılması ise "Fıçılarda şarap içiliyordu. Fıçılar başka bir iş için kullanmaya elverişli değildi" diye yorumlanabilir. Onlar itaat ettiklerini göstermek ve alışkanlık durumuna gelen bir âdetten vazgeçebilmek için böyle yapmışlardır. Peygamber (s.a.v.)'in fıçıları kırma ve tulumları yarma emri de böyle yorumlanır.

İkrime (r.a.), Peygamber (s.a.v.)'in, tek başına bir bedevinin tanıklığını kabul ettiğini nakletmiştir. Bedevi, Medine'ye gelip Ramazan hilalini gördüğünü onlara haber verince Peygamber (s.a.v.) bedevinin tanıklığı ile ashabına oruç tutmalarını emretmiştir. Bu, dinî bir konuda bir kişinin tanıklığının kabul edileceğini gösterir.

Ramazanın sona erdiğini gösteren hilal hakkında iki erkek veya bir erkek, iki kadından daha azının yaptığı tanıklık kabul edilmez.

Biz, bu meseleyi "Oruç" bölümünde açıklamıştık.

İbn Semaa, *Nevâdir*'inde şöyle demiştir: Ben, Muhammed (rh.a.)'e "Sen Ramazan hilali konusunda bir kişinin tanıklığını kabul edip insanlara, hilali **[10/168]**

[298] **Lanetleşme**, bir kocanın karısının zina ettiğini ancak dört tanığının olmadığını söylemesi durumunda hâkimin hem ona ve hem de eşine iddia ve sözlerinde doğru olduklarını dört defa yeminle söyletip beşincide yalan söylüyorlarsa Allah'ın ve her şeyin lanetinin üstlerine olmasını söylemelerine denir.

görmedikleri halde otuz gün oruç tutmalarını emredince, onlar oruca bir kişinin tanıklığı ile son vermiş olmazlar mı" dedim. Bunun üzerine Muhammed (rh.a.) "Ben bir müslümanı, bir gününü diğeriyle değiştirmekle suçlamam" dedi.

Buna şöyle de cevap vermek mümkündür: Her ne kadar oruca son verme sonucunu doğuruyorsa da, oruca son vermek tek kişinin tanıklığı ile olmamaktadır. Nitekim ebe, nesep konusunda tanıklık etse doğan çocuğun miras hakkı sabit olur. Oysa mal üzerinde hak sahibi olması, ebenin tanıklığı ile gerçekleşmez. Bu, Muhammed (rh.a.)'e göredir.

Hasan b. Ziyâd'ın Ebû Hanîfe (rh.a.)'den nakline göre ise otuz gün oruç tutsalar bile hilali görmedikleri sürece oruca son vermezler.

Hâkim eş-Şehîd "Kurban hilali de, fıtr (şevval) hilali gibidir. Muhammed (rh.a.) bunu "Tanıklık" bölümünde söyledi" demiştir.

Nevâdir'de Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin "Kurban hilaline tanıklık etmek, Ramazan hilaline tanıklık etmek gibidir. Çünkü kurban hilali, dinî bir konuyla yani haccın vaktinin bilinmesi ile ilgilidir. Bu, bir Allah hakkıdır"dediği nakledilmiştir.

Zahirü'r-rivâye'de ise, "Bu, fıtr (şevval) hilali gibidir. Çünkü onuncu günde kurban etleriyle bolluk olacağı için burada insanların yararı söz konusudur. Nitekim fıtr hilalinde de durum böyledir" denilmiştir.

Ramazan hilali konusunda tanıklıkları câiz olmayan bir, hatta iki müslümanın sözü kabul edilmez.

Çünkü bir töhmet söz konusudur. Çünkü açıkladığımız gibi, fâsığın dinî konularda verdiği haber, bağlayıcı değildir.

Tahâvî "Bir kişinin Ramazan hilalini gördüğüne dair yaptığı tanıklık, güvenilir olsun, olmasın kabul edilir" demiştir.

Bazı fakihler, "Tahâvî, *"adil olmasın"* derken tanığın güvenilir olup olmadığının bilinmemesi durumunu kastetmiştir" demişlerdir. Buna göre Tahavî'nin bu görüşü, Hasan b. Ziyâd'ın güvenilir olup olmadığı bilinemeyen kimse hakkında Ebû Hanîfe (rh.a.)'den naklettiği görüşe uygundur.

Bazı fakihler de "Aksine, Tahâvî bu sözüyle fâsıkı kastetmiştir" demişlerdir.

Bunun açıklaması şöyledir: Bu kimsenin haberinde töhmet söz konusu olmaz. Çünkü başkasına gereken oruç ona da gerekir.

Dinle ilgili haberde kadın-erkeğin durumu

Güvenilir olan müslüman bir kölenin veya müslüman bir câriyenin, ya da özgür ve müslüman bir kadının bu konudaki tanıklıkları geçerlidir.

Çünkü dinle ilgili bir haberde erkek-kadın, özgür-köle arasında fark yoktur. Bir kimsenin başkasının tanıklığına tanıklık etmesi de böyledir. Bundan anlaşılıyor ki, bu bir haber vermedir. Tanıklık değildir. Bu nedenle burada "tanıklık" sözü geçmesi gerekmez.

Kazif (iftira) suçundan had cezası almış, sonra güzelce tövbe etmiş olan kişinin tanıklığının da geçerli olduğu söylenmiştir.

Hasan b. Ziyâd, Ebû Hanîfe (rh.a.)'den bu kimsenin tanıklığının kabul edilmeyeceğini nakletmiştir. Çünkü onun yalan söylediğine hükmedilmiştir. Yalan söylediğinden şüphe edilen kimsenin haberi bu konuda kabul edilmediğine göre yalan söylediğine hükmedilen kimsenin tanıklığı öncelikle kabul edilmez.

Bu görüşün açıklaması şöyledir: Had cezası verilen kimsenin din konusundaki haberi kabul edilir. Görmez misin kendisine had cezası verildikten sonra Ebû Bekre'nin rivayetine güveniliyordu. Çünkü onun tanıklığı suçladığı kişinin hakkından dolayı kabul edilmiyordu. Onun hakkı da zina suçlamasında bulunanın sözünü asılsız kılmak ve böylece ondan bu lekeyi temizlemektir. Bu da dinî hükümlerde değil, kul haklarıyla ilgili hükümlerde söz konusudur. Dolayısıyla had cezası verilen kişi, dinî konularda diğer kimseler gibidir.

"Ramazan hilalini gördüğüne tanıklık eden kişi, şehirde ise ve gökyüzünde bulut yoksa tanıklığı kabul edilmez.

Çünkü kalbe düşen, bu tanıklığın geçersiz olduğudur. Biz "Oruç" bölümünde âlimlerin (rh.a.) bu konudaki görüşlerini açıklamıştık.

Ebû Yusuf (rh.a.)'un, faili meçhul cinayette yemin edeceklerin sayısına kıyasla, bu konuda da elli kişinin tanıklığı görüşünü benimsediği nakledilmiştir.

Yukarıdaki hadiste "Hilali gördüm" diyenin şehir dışından gelmesi durumunda tanıklığının kabul edileceğine işaret vardır. Dolayısıyla onun tanıklığı kabul edilir. [10/169]

Nitekim Muhammed, bu rivayeti andıktan sonra **"veya başka bir yerden geldi de bunu haber verdi ise"** demiştir.

Tahâvî (rh.a.) kitabında böyle söyler. Çünkü şehirde görülemeyen kırsalda görülebilir. Çünkü şehirde aşırı toz olabilir. Yine, kişi, şehrin yüksekçe bir yerinde ise aşağılarda olan kimselerin göremediğini görebilir.

Bir kimse bir kadınla evlense, güvenilir ve müslüman bir erkek veya kadın da gelip onların bir kadından süt emdiklerini haber verse, ben onun ihtiyaten o kadından uzaklaşmasını, onu boşayarak, kendisiyle cinsel ilişkiye girmemişse mehrinin yarısını vermesini tercih ederim. Sütkardeşlik haberi

Bu mesele iki bakımdan ele alınabilir: Birincisi hüküm açısından, ikincisi ihtiyat açısından.

Hüküm açısından: Bize göre süt haramlığı, iki erkek veya bir erkek ve iki kadın emzirmeye tanıklık etmedikleri sürece, bir kadının tanıklığı ile sabit olmaz. Şâfiî'ye göre ise dört kadının tanıklığı ile sabit olur. Nitekim erkeklerin bilemediği konularda onun görüşü böyledir. O, emzirmenin yabancı erkeklerin görmesi helal olmayan şeylerden olduğunu iddia etmiştir. Süt haramlığının sübutu

Biz Hanefiler ise şöyle diyoruz: Anne çocuğunu ya kendi memesiyle emzirir. Kadının memesi de mahrem erkeklerin görmesi helal olan yerlerdendir. Ya da onu sütanne emzirir. Bu da yabancı erkeklerin görebileceği durumlardandır.

Mâlik (rh.a.) "Süt emmeyle haramlığın oluşması konusunda bir kişinin tanıklığı ile yetinilir" derdi. Bu görüş, Osman (r.a.)'dan nakledilmiştir. Malik bu görüşüne İbn Ebî Müleyke b. Ukbe hadisini delil getirmiştir. Şöyleki Ukbe b el-Haris, Bint İhâb ile evlenmişti. Siyah bir kadın gelerek onların her ikisini de emzirdiğini haber verdi. Ukbe, Peygamber (s.a.v.)'e gelerek durumu anlattı. Peygamber (s.a.v.), كَيْفَ وَ قَدْ قِيلَ هٰذَا الْقَدْرَ *"Böyle bir şey söylendiği halde evliliğe nasıl devam edersiniz?*[299]*"* buyurdu. Muhammed (rh.a.), hadisin yalnızca bu bölümüne yer vermiştir. Hadisçiler ise bu hadisi "Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) onların arasını ayırdı" diye naklederler. İşte Mâlik (rh.a.)'in delili bu rivayettir.

Bu konuda bizim delilimiz ise, İkrime b. Halid'in naklettiği,

لَا يُقْبَلُ عَلَى الرَّضَاعِ أَقَلُّ مِنْ شَاهِدَيْنِ

"Ömer (r.a.) süt emme konusunda iki tanıktan azı kabul edilmez, dedi[300]*"* sözüdür. Nitekim bu tanıklık, mülkiyeti de ortadan kaldırır. Mülkiyeti kaldırma konusunda ise delil, özgür kılma ve boşamada olduğu gibi, iki tanıkla gerçekleşir.

Peygamber'in *"Böyle söylenmişken evliliğe nasıl devam edersiniz!"* buyruğu, ayrılığın ihtiyata dayalı olduğuna işaret eder.[301] "Eğer o kadının verdiği haberle haramlık sabit olsaydı Peygamber (s.a.v.) böyle çekinceli bir tutum sergilemezdi. Hadisçilerin naklettiği ilave ise bize göre sabit değildir. Şu da onun zayıflığını gösterir: Ukbe b. Haris, şöyle demiştir: Ben, Bint Ebû İhâb ile evlendim. Siyah bir kadın gelip bizden yemek istedi. Biz de vermedik. Ertesi gün gelerek kendisinden süt emdiğimize tanıklık etti."

Böyle bir tanıklık kinden kaynaklanır. Dolayısıyla delil olamaz.

Töhmet yerlerinden kaçmalıdır

İhtiyat açısından: Haber veren, güvenilir olunca duyanların kalbine onun doğru söylediği kuşkusu düşer. Artık onunla birliktelik o kimse için şüpheli olan, ayrılmak ise şüpheli olmayan bir durumdur. Onunla evliliğini sürdürecek olursa birisi onu töhmet altında bırakabilir. Peygamber (s.a.v.),

---

[299] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/7; Dârimî, Nikâh 51; Buhârî, Şehâdât 4; Ebû Dâvûd, Akdiye 18; Tirmizî, Radâ' 4; Nesâî, Nikâh 57.

[300] Bkz. Said b. Mansur, *Sünen*, I/245; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII/463; Ali el-Müttakî, *Kenzu'l-ummâl*, VI/416.

[301] Bu hadisin rivayetinde Ukbe gelip durumu Peygamber (s.a.v.)'e bildirince Peygamber'in önce yüzünü döndüğü; Ukbe'nin yanına sokularak Peygamber'den cevap almakta ısrarcı olması üzerine O'nun (s.a.v.) *"Böyle bir şey söylenmiş iken evliliğe nasıl devam edebilirsiniz"* buyurduğu nakledilmiştir. Peygamber'in önce bu haberi duymazlıktan gelerek arkasını dönmesi de bu ayrılığın ihtiyata dayalı olduğu yorumunu güçlendirir.

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ و الْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يَقِفَنَّ مَوَاقِفَ التُّهَمِ

"Kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa töhmet yerlerinde durmasın[302]*."* buyurmuştur. Yine Peygamber (s.a.v.), [10/170]

إِيَّاكَ و مَا يَسْبِقُ إِلَى الْقُلُوبِ إِنْكَارُهُ و إِنْ كَانَ عِنْدَكَ اعْتِذَارُهُ فَلَيْسَ كُلُّ سَامِعٍ نُكْرًا نُطِيقُ أَنْ نُوسِعَهُ عُذْرًا

"Her ne kadar mazeretin varsa da kalplerin çabucak yadırgadığı şeylerden sakın. Çirkin bir şey duyan herkese özrünü açıklayamazsın[303]*"* buyurmuştur.

Bir kimsenin helal olan cinsel ilişkiyi terketmesi haram olan cinsel ilişkiye kalkışmasından iyidir. Fakat onu boşaması uygun olur.

Çünkü o, hüküm bakımından onun eşidir. Boşamazsa kadın başkasıyla evlenemez ve askıda kalır.

Kendisiyle cinsel ilişkiye girmeden boşamış olsa dahi yine mehrinin yarısını verir.

Çünkü kadın hüküm bakımından mehrin yarısını ondan almayı hak etmiştir. Bundan dolayı kendini düşünerek (nasılsa dînen evli değildik, diyerek) kadının bu hakkına engel olması uygun olmaz.

Kadın için ise müstehap olan, onunla cinsel ilişkiye girmemişse ondan hiçbir şey almamasıdır.

Çünkü haber veren doğru söylemiş ve aralarında evlilik baştan gerçekleşmemiş olabilir.

Evlendiği erkek kendisiyle cinsel ilişkiye girmişse cinselliğinden onun yararlanması karşılığında emsal mehir almasında bir sakınca yoktur. Emsal mehri aşıp sözleşmeyle belirlenen mehir kadar alması uygun olmaz. Ama sözleşmede belirledikleri ve emsal mehrin üzerinde kalan miktardan kocasını ibra eder (aklar).

Çünkü hüküm bakımından o miktar, kadının hakkıdır. Dolayısıyla o düşürmedikçe düşmez. Her iki tarafın da bu söylediğimize isteklendirilmeleri uygun olur. Nitekim Allahu Teâlâ, cinsel ilişkiden önce boşanma durumunda yarı mehir verilmesini emretmiş, sonra eşlerden her ikisini de hakkından vazgeçmeye isteklendirmiştir.

Yine bir kimse câriye satın alsa ve güvenilir biri o câriyenin ana-babasının özgür olduğunu, ya da satın alanın süt kız kardeşi olduğunu

---

[302] Aclûnî, *Kesfü'l-hafâ*, II/1498.

[303] Bkz. Ali el-Müttakî, *Kenzu'l-ummâl*, IV/370; Münâvi, *Feyzu'l-kadîr*, III/117.

haber verse, câriye ile cinsel ilişkiye girmekten sakınması daha iyidir. Ama buna uymama hakkı da vardır.

Muhammed (rh.a.), bu iki konu ile biraz önce geçen yiyecek ve içecek konusunu birbirinden ayırarak orada güvenilir birinin verdiği haber ile haramlık hükmü verdi. Burada ise vermedi. Çünkü yiyecek ve içecek, mülkiyet olmaksızın da izin vermekle helal olur. Bu nedenle biri diğerine "Şu yemeğimi ye" veya "Şu suyumla abdest al" ya da "Şu suyumu iç" dese, o kimse bunları yapabilir. Aynen bunun gibi, haramlık da mülkiyeti kaldırmayan sözlerle sabit olabilir.

Cinsel ilişki rızayla değil, mülkiyetle helal olur

Cinsel ilişki ise mülkiyet olmadan helal olmaz. Bu nedenle bir kimse başka birisine "Câriyemle cinsel ilişkiye gir, sana bu konuda izin verdim" dese, ya da özgür bir kadın, bu anlamda bir sözü kendi hakkında söylese, o kimsenin onunla cinsel ilişkiye girmesi helal olmaz. İşte mülkiyeti kaldırmayan bir sözle, bir kişinin verdiği haber de olsa, haramlık sabit olabilir.

Aradaki farkın açıklaması iki açıdan ele alınabilir:

Birincisi, cinsel ilişki dışındaki konularda helallik ve haramlık doğrudan kastedilen bir şeydir. Çünkü mülkiyet olmadan helallik sabit olabileceği gibi, mülkiyetle beraber haramlık da sabit olabilir. Dolayısıyla bu, dinî bir meseleyi haber vermek olur. Böyle konularda ise bir kişinin haberi, bağlayıcıdır.

Cinsel ilişkide ise helallik ve haramlık mülkiyete bağlı olarak sabit olur. Onun ortadan kalkması ise doğrudan kastedilen bir şey değildir. Dolayısıyla mülkiyetin kaldırılması konusunda bir kişinin sözü delil olmadığına göre mülkiyete bağlı olan helallik konusunda da delil olamaz.

İkincisi, cinsel ilişkide başkasını borçlandırma anlamı vardır. Çünkü yatağa gelme konusunda kadın kocasına, câriye efendisine boyun eğmek zorundadır. Birinin, başka birine karşı kazandığı bir hakkın kaldırılması konusunda bir kişinin haberi delil olmaz.

Yiyeceğin helalliğine dair haber

Yiyeceğin ve içeceğin helalliğinde ise bir kimseye karşı kazanılmış bir hak yoktu ki, haramlığın sabit olmasıyla kaldırılmış olsun. Bu dinî bir konudur. Böyle konularda bir kişinin verdiği haber delildir.

Bir müslüman et satın alsa, onu teslim aldıktan sonra güvenilir bir müslüman, onun ateşe tapan (mecûsi) birisinin kestiği bir hayvanın eti olduğunu söylese, satın alanın o eti yemesi uygun olmaz.

[10/171]

Çünkü o onun haram olduğunu haber almıştır. Bu, dinî bir konudur. Dolayısıyla böyle konularda bir kişinin verdiği haber delil olur.

Onu yiyemeyeceği gibi, başkasına da yediremez.

Çünkü Peygamber (s.a.v.) böyle bir konuda Ayşe'ye,

أَ تُطْعِمِينَ مَا لَا تَأْكُلِينَ

"Yiyemediğini başkasına mı yedireceksin[304]*"* buyurmuştur.

Sahibine de geri veremez.

Çünkü satım sözleşmesinin bozulması, satışın durumuna bağlıdır. Nasıl ki satış konusunda bir kişinin haberi delil olmuyorsa satışı bozma (fesih) konusunda da olmaz.

Satıcıya etin parasını vermemek de helal olmaz.

Kazanılmış hakkın bir kişinin tanıklığıyla düşmemesi

Çünkü satıcı, sözleşme yaparak, parayı alma hakkını elde etmiştir. Bir kimsenin kazanılmış bir hakkını düşürmek konusunda bir kişinin haberi delil olmaz. Ayrıca mal (et), satın alanın mülkiyetinde ve değerli mal (mütekavvim) olarak durmaktadır. Çünkü bir kişinin verdiği haberle maldaki mülkiyetin bozulması geçerli değildir. Dolayısıyla etin parasını ödemesi gerekir.

Burada şöyle bir itiraz gelebilir: Helallik, mülkiyete hükmedilerek sabit olmuştur. Dolayısıyla haramlık da ancak mülkiyeti ortadan kaldıran bir nedenle sabit olabilir. Nitekim önceki cinsel ilişkide bulunma meselesinde de hüküm böyleydi.

Bu itiraza şöyle cevap veririz: Hayır, öyle değildir. Aksine, yemenin helal olması izinle sabit olmuştur. Çünkü satış teklifinde bulunan kişi, eti alıcının eline vermekle onun yemesine izin vermiştir. Bu da onun helal olması için yeterlidir. helallik hükmünde bunun ötesi dikkate alınmaz.

Cinsel ilişki parayla rıza karşılığı helal olur mu?

Muhammed (rh.a.), alıcının bozuk (fâsit) satış ile elde ettiği maldaki işlemlerinin geçerliliğini de buna benzer bir tarzda temellendirerek, **"Çünkü satıcı malı ona teslim etmiştir"** demiştir. Satışın bu sözle tamam olması da bunu gösterir. Şöyleki satıcı "Bu yemeğin hepsi bana vereceğin bir dirhem karşılığındadır" dese, alıcı da yese bu bir satış olur. Alıcı, onu helal olarak yemiş olur. Cinsel ilişki ise böyle değildir. Çünkü özgür bir kadın "Şu kadar para karşılığında benimle birlikte ol" dese kişinin onunla cinsel ilişkiye girmesi helal olmaz. Yaparsa aralarında evlilik sözleşmesi oluşmaz.

Bu şöyle açıklanabilir: Dikkate alınan, tek tek durumlar değil, bütündür. Genel olarak yiyeceğin helalliği mülkiyet olmadan da sabit olduğuna göre, haramlık da mülkiyet varken sabit olabilir.

Mal sahibi ona eti satmayıp da yemesine izin verseydi, güvenilir bir müslüman da o etin haram olduğunu haber verseydi yemesi helal olmazdı. Sattığında da böyledir.

Bu da şöyle açıklanabilir: Satıştan önce yemesi helal değildir. Çünkü bir kişinin verdiği haberle haramlık sabit olur. Satış da, bir malın haramlığını kaldırmaz. Onu,

---

[304] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI/105, VI/123; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsât*, V/212; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX/325; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, III/290.

izin verildikten sonra; satın alındıktan sonra ya da herhangi bir nedenle mülkiyeti sabit olduktan sonra yemesi helal olmadığına göre, izinden önce satın alıp, güvenilir biri onun haram olduğunu haber verince de helal olmaz.

Mülkiyet şüphesi doğuran haber

Bir kimse bir yiyecek veya bir câriye satın alsa veya bunlardan birine bağış, miras, sadaka, ya da vasiyet yollarından biriyle sahip olsa, sonra güvenilir bir müslüman gelip "Bu, Falancanındır. Satan, bağışlayan veya miras bırakan onu gasbetmiştir" diye haber verse ben onlardan yemekten, içmekten, abdest almaktan, câriye ile de cinsel ilişkiye girmekten ihtiyaten kaçınmasını uygun bulurum.

Çünkü bir kişinin verdiği haber, kalpte şüphe bırakır. Şüpheli yerlerden kaçınmak ise daha iyidir.

Ancak kaçınmayabilir de.

Çünkü burada haber veren, bir malın haram olduğunu haber vermiş değil, malı kendisinden aldığı kimsenin mal sahibi olmadığını haber vermiştir. Bu adam hukuken yalancı sayılır. Çünkü hukuk, malı elinde bulunduran kimsenin elinde bulundurmasına (zilyetliğine) bakarak onu mal sahibi kabul eder. Bu nedenle başka birisi o malın kendine ait olduğunu iddia etse, elinde bulunduranın sözü kabul edilir.

[10/172] **Elinde bulunduran, yiyeceğinden ve içeceğinden yararlanması için birine izin verse, güvenilir biri de ona elinde bulunduranın elindeki yiyecek ve içeceğin Falancadan gasbedildiğini haber verse, güvenilir olmayan ve töhmet altında olan zilyet de onu yalanlasa –önceki meselede olduğu gibi burada da- izin verilen kimsenin o yiyeceği yemekten ve içeceği içmekten kaçınması güzel olur. Ancak kaçınmayabilir de. Su konusunda ise o sudan başka abdest suyu bulamazsa teyemmüm almaz ve o suyla abdest alır.**

Çünkü hukuk, malı elinde bulunduranın sözünü kabul etmiştir. Bu önceki meseleden farklıdır. Çünkü önceki meselede haber veren, mala başkasının sahip olduğunu haber vermiştir. Böyle bir konuda verdiği haber delil olmaz. Abdest suyu meselesinde ise dinin hakkından dolayı bir malda sabit olan haramlığı haber vermiştir. Dinî konularda bir kişinin verdiği haber delil olur.

Şöyle bir itiraz gelebilir: Haramlık ve helallik malın gerçek niteliği değil, muhatabın gerçekleştirdiği fiilin, yani o maldan yararlanmanın niteliğidir. Haber veren, her iki durumda da yararlanmanın haram olduğunu haber vermiştir.

Biz buna şöyle cevap veririz: Bu, fakihlerimizden birisinin yanılgısıdır. Büyük bir hatadır. Çünkü biz "Haramlık gerçekte fiilin niteliğidir. Mala mecaz olarak nitelik olmuştur" dersek o maldan yararlanmak bir açıdan da meşru olmuş olur. Bu ise annelerin haramlığı ve murdar hayvanın haramlığı delille sabit olmuş olduktan sonra imkânsızdır.

Fakat biz şöyle deriz: Malın helal fiile konu olmaktan çıkmış olması itibariyle, haramlık doğrudan, mala ait bir nitelik olmuş olur. Bu, olumsuzluğu ve kaldırmayı (nefy ve neshi) gerektiren bir gerçek anlamdır.[305] Sonra fiilin konusu ortadan kalktığı için fiil de ortadan kalkmış olur. Çünkü fiil ancak bir konu üzerinde düşünülebilir. Mesela öldürmek, ölü bir kimse üzerinde düşünülemez. Bu, bir malda haramlığın gerçekten sabit olması konusunda, malı fiil yerine koymak demektir.

Bu mesele, dinî hükmün bulunduğu bir konu üzerinde düşünerek anlaşılabilir. Şöyleki Allahu Teâlâ, ﴿لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ *"Mallarınızı aranızda haksız nedenlerle yemeyin, kendiniz bilip dururken, insanların mallarından bir kısmını haram yollardan yemeniz için o malları hâkimlere vermeyin"* (el-Bakara 2/188) buyurarak başkasının malını yemeyi yasaklamıştır. Buradan anlıyoruz ki haram kılınan şey yemedir. Murdar hayvan hakkında ise, ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ﴾ *"Leş ... size haram kılındı"* (el-Maide 5/3) buyurarak haramlığı eşyaya ait bir nitelik kılmıştır. Yine *"Analarınız size haram kılındı"* (en-Nisa 4/23) buyurmuştur. Din sahibinin sözündeki sınırları bilinince anlayış güzel olur.

Hukuki hükümler açısından da durum böyledir. Bir kimsenin, eşine "Sen benim için leş gibisin"demesi, "Sen bana haramsın" demesi hükmündedir. "Falanca kimsenin malı gibisin" demesi ise böyle değildir.

Bu anlaşılınca şöyle diyebiliriz: Eşyanın niteliği olarak sabit olan haramlık yalnızca dinin hakkıdır. Dolayısıyla bir kişinin verdiği haberle sabit olur. Bundan dolayı da, dinin izni olmadıkça düşmez. Başkasının yiyeceğinden yemenin haramlığı ise başkasının hakkından dolayı sabit olmuştur. Bundan dolayı onun verdiği izin ile düşer. Bir kişinin verdiği haberle başkasının hakkı sabit olmadığı gibi haramlık da sabit olmaz.

Bir kimse falancanın elinde bulunan ve ona köle olduğunu ikrar eden bir câriyenin başkasına ait olduğuna, elinde bulunduranın onu gaspettiğine tanıklık etse, elinde bulunduran da bunu inkâr etse, ancak söylediğine güvenilmeyen biri olsa, ben o câriyeyi satın almamasını yeğlerim. Ancak satın alıp onunla cinsel ilişkide bulunması da câizdir.

Çünkü haber veren, haber verdiği konuda hukuken yalanlanmıştır. Câriyenin kendisine ait olduğu konusunda elinde bulunduranın sözü kabul edilir. Dolayısıyla kişi hukuki delile dayanarak câriyeyi satın alabilir.

Ancak ihtiyatlı davranıp satın almazsa daha güzel olur.

Çünkü maksadını başka bir câriye ile de gerçekleştirebilir. İbn Mes'ûd (r.a.) böyle konularda "Biz haram korkusuyla helalin onda dokuzunu bırakırdık" derdi.

---

[305] Burada matbu nüshadaki كذلك ifadesi, ذلك olmalıdır.

[10/173] **Câriyenin aslen özgür olduğunu veya elinde bulunduranın câriyesi iken sahibinin onu özgür kıldığını haber verse, güvenilir bir müslüman olması durumunda bu mesele ile önceki meselenin hükmü aynıdır.**

Çünkü açıkladığımız üzere haber veren hukuken yalanlanmıştır. Her ikisinin de câriyenin, elinde bulunduranın kölesi olduğu konusunda söz birliği etmeleri, mülkiyetin hukuken elinde bulundurana ait olduğunu gösterir. Dolayısıyla alıcı, hukuki delile dayanabilir. Ancak almaktan kaçınması daha faziletlidir.

Burada şu itiraz gelebilir: Burada haber veren, câriyenin özgür kılındığını veya özgür olduğunu iddia etmekle satım konusunun haram olduğunu haber vermiş olur. Dolayısıyla bu da önceki meselenin benzeri olmalı değil midir?

Bu itiraza biz şöyle cevap veririz: Hayır öyle değildir. Çünkü burada satım konusunun haramlığı, mülkiyetin bulunmamasına göredir. Mülkiyet ise hukuki delille sabittir. Mülkiyet sabit iken satım konusunda haramlık söz konusu olmaz.

Muhammed (rh.a.) *el-Asl*'da, **"Bu mesele, sütkardeşliğinin bulunduğuna tanıklık edilen evlilik gibidir"** demiştir. Bu söz, bizim "Cinsel ilişki ancak mülkiyet ile sabit olur. Hukuken sabit olan bir mülkiyet ise bir kişinin verdiği haberle geçersiz olmaz. Mülkiyete dayanan helallik de böyledir" sözümüze işarettir.

Câriye birisine ait iken başkası onu alarak satmak istediğinde, câriyenin birinci kişiye ait olduğunu bilen birisinin, câriyenin onun mülkiyetinden çıkıp, meşru bir yolla elinde bulunduranın mülkiyetine geçtiğini veya birinci kişinin, elinde bulunduranı satışa vekil kıldığını bilmediği sürece onu elinden bulundurandan satın alması uygun olmaz.

Çünkü birinci kişinin câriyeye sahip olduğunun delili onun açısından netlik kazanmıştır. Bundan dolayı onun açısından ikincinin câriye üzerindeki mülkiyeti, ancak mülkiyetin naklini gerektiren bir delil ile sabit olabilir. Malı, sahibi olmayan birinden satın almak ise ancak mal sahibinin izniyle helal olabilir.

Onun bildiğini hâkim biliyorsa elinde bulunduran, câriyeye sahip olma nedenini ispat edinceye kadar onu önceki elinde bulunduranın mülkiyetinde tutması gerekir. Satın almak isteyen kimsenin bilmesi durumunda da durum böyledir.

Elinde bulundurana sorar ve o, "Câriyeyi ondan satın aldım"veya "Bana bağışladı" veya "sadaka olarak verdi" ya da " Beni câriyeyi satmaya vekil kıldı" derse, güvenilir olması durumunda soranın onu doğrulayarak câriyeyi satın almasında ve onunla cinsel ilişkiye girmesinde bir sakınca yoktur.

Çünkü makul ve uygun bir haber vermiştir. Dolayısıyla haberin aksine bir durum bulunmadığı sürece doğru olduğu kabul edilir. Haberin aksine durum, önceki elinde bulunduranın inkâr etmesidir. İnkâr ise yoktur. Biz satın almak

isteyen kimseyi önceki elinde bulundurana sormakla yükümlü tutarsak, bu bir tür zorluk olur. Çünkü o, başka bir yerde veya gizlenmiş olabilir.

Güvenilir değilse, ancak satın almak isteyen kişinin kanaati onun doğru söylediği yönünde ise hüküm yine böyledir.

Çünkü açıkladığımız gibi, günlük işlemlerde güçlük ve zorunluluk dolayısıyla, güvenilirliği bütün haberlerde dikkate almak mümkün değildir. Çünkü haber, hukuken onu bağlamaz. Ayrıca fâsığın verdiği habere, kanaat de katılınca kuvvetlendirilmiş olur. Biz bunun bir benzerini din ile ilgili olan haberlerde açıklamıştık. Burada bu haber öncelikle kabul edilir.

Satın almak isteyen kişinin kanısı haber verenin yalan söylediği yönünde ise, anılanlardan birini yapmaya girişmemesi uygun olur.

Çünkü içyüzü bilinemeyen konularda kanı kesin bilgi gibidir.

Haber verenin yalan söylediğini kesin olarak bilmesi durumunda verdiği habere güvenmesi helal olmazdı. Yalan söylediği kanısında olması durumunda da böyledir. Bu konunun dayanağı, Peygamber (s.a.v.)'in Vâbısa b. Ma'bed'e söylediği şu sözlerdir:

ضع يدك على صدرك واستفت قلبك فيما حاك في صدرك فهو الإثم وإن أفتاك الناس به

"Elini vicdanına koy. Kalbinin yatışmadığı konularda kalbine danış. İnsanlar sana fetva verse bile en güvenli olan, kalbinin söylediğidir.[306]*"*

Yine Peygamber (s.a.v.), الإثم حزاز القلوب *"Günah kalplerin kabul etmediği şeydir*[307]*"* buyurmuştur. Yani kişi günahtan kaçmak için kalbinin kabul etmediği şeyi bırakmalıdır.

Malın, elinde bulundurandan başkasına ait olduğunu bilmese, ama elinde bulunduran, onun kendine ait olmadığını ve başkasının kendini onu satmaya vekil kıldığını veya onu kendine bağışladığını ya da onu başkasından satın aldığını haber verse hüküm yine böyledir. [10/174]

Çünkü bir malın başkasına ait olduğunu ikrar etmek, hukuken ikrar edeni bağlayan bir delildir. Bu, duyan kimse açısından onu başkasının elinde görerek onun mülkiyetinde olduğunu bilmek yerindedir.

Haber veren, güvenilir ise satışa yetkili olma nedenine dair verdiği haberde onu doğrular.

---

[306] Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/227; Dârimî, Buyû' 2; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XXII/147.

[307] Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, I/424. Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/182; Dârimî, Rikâk 73; Müslim, Birr ve sıla 14; Tirmizî, Zühd 52; Taberânî, *el-Mu'cemü'l*-kebîr, VIII/117.

Haber veren güvenilir olmasa ama satın almak isteyen kişinin kanısı onun doğru söylediği yönünde ise yine doğrular.

Yalan söylediği kanısında ise verdiği haberi kabul etmez. Satın almaz.

Elinde bulunduran, elindeki malın başkasına ait olduğunu bildirmemişse, güvenilir olmasa bile ondan satın almasında ve bağışını kabul etmesinde bir sakınca yoktur.

Çünkü o mala sahip olduğunun delili yani elinde bulundurma, hukuken sabittir. Bu delilde, kişinin güvenilmez ve güvenilir (fâsık ve adil) olması arasında bir fark yoktur. Bundan dolayı başkası o malın kendine ait olduğunu iddia etse, elinde bulunduranın sözü kabul edilir. O malı elinde bulunduranın elinde gören kimsenin, "Bu mal o kimseye aittir" diye tanıklık etmesi helal olur. Delil varken kıyas yapılmadığı gibi, kanaate de ancak açık bir delil olmadığı zaman başvurulabilir.

Ancak onun gibi birisi öyle bir mala sahip olacak durumda değilse ben ondan kaçınmasını ve satın almaya veya başka şeye kalkışmamasını tercih ederim.

Mesela, hiçbir varlığı olmayan bir fakirin elinde bir inci görmesi, ya da cahil bir kimsenin elinde bir kitap görmesi ve onun o kitaba ehil olan bir ecdadının da olmaması durumu böyledir. Bu durumda herkesin aklına ilk gelen şey, onun o malı çalmış olduğudur. Dolayısıyla o malı satın almaktan kaçınmak daha iyidir.

Ama başkasına ait olduğunu bilmeyerek satın alır veya kabul ederse, onun buna hakkı olduğu kanısındayım.

Çünkü o, elinde bulunduranın mala sahip olduğunu varsaymaktadır. Hukuken de onun sözü dikkate alınır. Ondan satın alan kimse de hukuki bir delile güvenmektedir. Bu nedenle alması câizdir. Ancak Muhammed (rh.a.), insanların durumu ortada olduğu ve herkes ilk olarak o nitelikte birinin öyle bir mala sahip olamayacağını düşüneceği için, kesin bir cevap vermemiş ve "kanısındayım" demiştir.

Malı kendisine getiren köle veya câriye ise, alıcının bunun kime ait olduğunu sormadan alması ve kabul etmesi uygun olmaz.

Çünkü onun mülkiyete aykırı olan kölelik durumu bilinmektedir. Bu nedenle, malı elinde gördüğü kişinin onda işlem yapabileceğine dair kesin bir delil bilmediği sürece, ondan satın alması uygun olmaz. Çünkü malın başkasına ait olduğunu, kölenin elinde bulundurmasının bağımsız işlem yapmak için elverişli olmadığını ve izin bulunmadığı sürece köleliğin işlem yapmaya engel olduğunu bilmektedir.

Köleye sorar ve o, efendisinin kendine bu konuda izin verdiğini haber verirse, güvenilir olması durumunda, sattığı malı alması ve kabul etmesinde bir sakınca yoktur.

Çünkü akla uygun ve yerinde bir haber vermiştir. Bunun olması mümkündür. Bu nedenle güvenilir olduğu zaman, alıcı onun verdiği habere güvenir.

Güvenilir değilse alıcı, kalbinin söylediğini yapar; yani doğru söylediği kanısında ise sözünü doğrular. Yalan söylediği kanısında ise satın almaya kalkışmaz.

Kölenin verdiği haberle ilgili hiçbir kanısı yoksa yine böyledir.

Çünkü köleyi işlemden alıkoyan durum ortadadır. Dolayısıyla herhangi bir delille kölenin verdiği haberin doğruluk tarafı ağırlık kazanmadığı sürece, sırf verdiği habere dayanarak onunla bir işlem yapamaz. Böyle bir delil ise yoktur.

Özgür olsun, köle olsun ergen olmayan çocuğun durumu da böyledir.

Satmasına izin verildiğini veya birinin kendisiyle hediye veya sadaka gönderdiğini haber vermesi durumunda, doğruluk tarafı ağırlık kazanırsa onu doğrular.

Bu, köleler ve çocuklar aracılığıyla hediye gönderme âdetinin herkesçe bilinir olmasından dolayı böyledir. Bundan sakınmakta açık bir güçlük vardır. Yalan söylediği kanısında ise ondan bir şey kabul etmesi uygun olmaz. Çünkü gerçeği bilinemeyen konularda kanı kesin bilgi gibidir. [10/175]

Üstadımız İmam (Şemsü'l-eimme Halvânî) şöyle derdi: "Bir çocuk bir şey satın almak için bakkala bir kaç kuruşla gelip annesinin o şeyi satın almasını istediğini söylerse, sabun ve benzeri bir ihtiyaç maddesi istemesi durumunda, bakkalın bunu satmasında bir sakınca yoktur. Kuru üzüm (veya çikolata) gibi âdeten çocukların yediği türden bir şey isterse satmaması uygun olur. Çünkü görünüşe göre o yalan söylemektedir. O, annesinin bir miktar parasını bulmuştur. Onunla ihtiyacı olan bir şey almak istemektedir."

Çocuk "Bu para benimdir, babam bunu sana bağışlamama veya sadaka olarak vermeme izin vermiştir" derse kabul etmesi uygun olmaz.

Çünkü babanın çocuğuna böyle bir işlem için izin verme yetkisi yoktur.

Ancak "Babam bu parayı benim elimle sana sadaka olarak veya bağış olarak gönderdi" demesi böyle değildir.

Çünkü babanın kendi malında bu işlemi yapma yetkisi vardır. Dolayısıyla çocuğun verdiği haber mümkündür.

Bir köle veya câriye bir fakire efendisinden sadaka getirse hüküm yine böyledir.

Zeyd, bir câriyenin, kendisi üzerinde mülkiyet iddia eden Amr'a ait olduğunu bilse, sonra onu Bekir'in elinde ve satarken görse;

Bekir, "Câriye Amr'ın elinde idi ve onun kendine ait olduğunu iddia ediyordu, câriye de bu mülkiyeti doğruluyordu; fakat o "Câriye benimdir diye" sadece iddia ediyordu. Ben böyle iddia etmesini ondan gizlice

istemiştim" dese ve câriye onu doğrulasa Bekir'in güvenilir ve müslüman olması durumunda câriyeyi ondan satın almakta sakınca yoktur.[308]

Çünkü haber veren akla uygun ve mümkün olan bir haber vermiştir. Dinleyen, onun haber verdiği şeyi bilmesi durumunda câriyeyi satın alabildiğine göre, haber vermesi durumunda da alabilir. Bu konuda onunla anlaşmazlığa düşen biri de yoktur.

Haber verenin yalan söylediği kanısına varırsa satın alması ve kabul etmesi uygun olmaz.

Çünkü câriyenin birinciye ait olduğu bilgisi, onun açısından sabit olmuştur. Çünkü elinde bulunduranın, bu câriye, ilk zilyedin elinde iken ona sahip olduğu iddiasını ikrar etmesi, ilk zilyedin mülkiyetini isbat eder. Yine satın alacak kişinin önceki zilyetten câriyenin kendine ait olduğu iddiasını duyması, onun mülkiyetini ona ispat konusunda bir delildir. Yalan söylediği kanısına varması durumunda haber verenin, bu delile aykırı olarak verdiği haber, satın alacak kimse açısından sabit olmaz.

Böyle demeyip, "O bana haksızlık etti ve câriyeyi benden gasbetti. Ben de câriyeyi onun elinden aldım" dese, haber veren güvenilir olsun olmasın, dinleyenin satın almaya ve kabule kalkışması uygun olmaz.

Bu iki mesele arasında iki açıdan fark vardır:

Birincisi; o, kabul edilemez bir haber vermiştir. Çünkü akıl ve din, kişinin haksızlık etmesine ve mal gasp etmesine engel olan durumlardandır. Dolayısıyla onun verdiği haberle, diğer kimsenin gaspettiği sabit olmaz. Geriye "Ben câriyeyi ondan aldım" sözü kalmıştır. Bu ise haksızlık yoluyla olan bir almadır. Görmez misin hâkim, bir kimsenin böyle yaptığını görse söylediğini ispat etmedikçe malı geri vermesini emreder. Zilyetliğinin geçerliliği kalmayınca geriye elinde olmayan bir mal hakkındaki mülkiyet iddiası kalır. Bu ise câriyeyi ondan satın aldığı anlamına gelmez.

Birinci meselede ise açıkladığımız üzere akla uygun bir haber vermiştir. Çünkü kişinin dini ve aklı, korku durumunda malı başkasının mülkiyetinde gibi göstermeye engel değildir.

İkincisi; bir kişinin verdiği haber, anlaşma durumunda delildir. Anlaşmazlık durumunda ise delil değildir. Çünkü anlaşmazlık durumunda delilin bağlayıcı olmasına gerek duyulur. Bu ise bir kişinin verdiği haberle sabit olmaz. İkinci durumda haber veren, önceki zilyedin kendisinden gasbettiği ve kendinin ondan geri aldığı konusundaki anlaşmazlığı haber vermiştir. Dolayısıyla verdiği haber delil

[10/176]

[308] Metinde Zeyd, Amr ve Bekir isimleri geçmemektedir. İsimler verilmeden tercümesi anlam karışıklığına yol açmaktadır. Bu nedenle kişileri özel isimlerle anmayı daha uygun bulduk.

olmaz. Birinci durumda ise aralarındaki anlaşma ve uzlaşma durumunu haber vermiştir. Dolayısıyla güvenilir olması durumunda haberine de güvenilir.

"O bana haksızlık etmiş ve onu benden gasbetmişti. Sonra yaptığı haksızlıktan vazgeçip onun bana ait olduğunu ikrar etti. Bana geri verdi" derse alıcı açısından güvenilir bir kimse ise, o malı satın almakta ve kabul etmekte bir sakınca yoktur.

Çünkü aralarındaki anlaşma durumunu yani önceki zilyedin "mal şu andaki zilyede aittir" diye ikrar ettiğini ve geri verdiğini haber vermiştir. Sonra hâkim zilyedin bildirdiği olayı görseydi onun mal sahibi olduğuna hükmedecekti. Dolayısıyla haber veren güvenilir ise, duyan kimse onun haberine de güvenebilir.

Birinci durumda hâkim onu ondan zorla aldığını görmüş ya da geri vermesine hükmetmiş olsaydı, onun "Benden gasbetti" sözüne bakmazdı.

"Ben bu anlaşmazlığı mahkemeye taşıdım. Ve getirdiğim tanıkla -ya da davalının yeminden kaçması ile- hâkim benim lehime hükmetti," demesi durumunda da hüküm böyledir.

Çünkü yerinde bir haber vermiştir yani kendi mülkiyetini tanıklık yoluyla ispat ettiğini ve sonra da o malı hâkimin hükmüyle aldığını bildirmiştir. hâkim kararıyla almak, ilk zilyedin, malın ikinci zilyede ait olduğunu ikrar ettikten sonra ona teslim etmesiyle almaktan daha güçlüdür.

Güvenilir değilse ve onun yalan söylediği kanısında ise bu durumların hiçbirinde o malı ondan satın almaz.

Çünkü böyle konularda kanı kesin bilgi gibidir.

"Hâkim bu malın bana ait olduğuna hükmetti. Onu alıp bana verdi" veya "Hâkim o malın bana ait olduğuna hükmetti. hâkimin izniyle veya izni olmaksızın ben onun evinden aldım" demesi ile, önceki durum arasında fark yoktur.

Çünkü o hâkimin kararıyla aldığını, ya da bizzat hâkimin verdiğini haber vermiştir. Bu haber akla uygun ve yerindedir. Anlam bakımından bu, anlaşma durumu gibidir. Çünkü dindar olan herkes hâkimin verdiği hükme boyun eğer.

"Hâkim bu malın bana ait olduğuna hükmetti. Ancak o, hâkimin hükmünü inkâr etti. Ben de ondan aldım" derse, dinleyen kimsenin onu satın alması uygun olmaz.

Çünkü birinci zilyet hâkimin kararını kabul etmeyince anlaşmazlık doğmuş ve ikinci zilyet, malı anlaşmazlık durumunda almış olur. Anlaşmazlık olan bir konuda ise bir kişinin verdiği haber bağlayıcı bir delil olmaz.

Ayrıca hâkimin kararı, ikinci zilyedin alması için, satın alma gibi bir nedendir. "Ben o malı satın aldım ve parayı ödedim. Sonra o, benim satın aldığımı inkâr etti. Ben de malı ondan aldım" dese dinleyen kimsenin bu habere güvenmesi câiz

olmazdı. "Hâkimin kararını inkâr etti", demesi durumunda da hüküm böyledir. Çünkü hukuk, inkâr edenin sözünü dikkate almıştır. Dolayısıyla diğer tarafın inkâr etmesi durumunda mal üzerinde hak sahibi olma nedeni, delille isbat etmediği sürece, yok hükmünde olur. Geriye "Ben o malı ondan aldım" sözü kalır.

"Ben bu malı falancadan satın alıp onun izniyle teslim aldım ve parayı ödedim" dese, dinleyen katında da güvenilir olsa; başka biri de "Falanca, bu satışı kabul etmedi ve buna bir şey satmadığını iddia etti" dese ve bunu söyleyen kimse de güvenilir olsa, dinleyenin bu malı satın alma vb. işlemlere kalkışmaması gerekir.

Çünkü birinci kimse, onun satışı kabul etmediğini haber verseydi dinleyenin satın alması câiz olmayacaktı. Başka birisi haber verdiği zaman da böyledir. Çünkü iki haber, teslim emrinin olup olmadığı ve ikrar mı yoksa inkâr mı olduğu konusunda birbiri ile çatışmaktadır. Aslolan ise inkârdır.

İkinci haberi veren kişi güvenilir değilse ancak dinleyen onun doğru söylediği kanısında ise cevap yine böyledir.

Çünkü fâsığın verdiği haber dinleyenin kanısıyla güçlenir.

[10/177] Ama güvenilir değilse ve dinleyenin kanısı da onun yalan söylediği yönünde ise o malı ondan satın almasında bir sakınca yoktur.

Çünkü dinleyenin kanısı verilen haberin aksi yönünde olunca o haber güvenilir değildir.

Bunun açıklaması kısaca şudur: Güvenilir birinin verdiği haber, kesin bilgi ifade ettiği için değil, dinleyenin o yöndeki kanısı ağır bastığı için kabul edilmiştir. Çünkü güvenilir kimse, yalan söylemekten korunmuş değildir. Bu durum, fâsığın haberinde bulununca onun haberi de güvenilir kişinin haberi gibi olur.

Haber veren her iki kişi de güvenilir değilse ve dinleyenin kanısı ikincinin doğru söylediği yönünde ise dinleyen, böyle bir malı almaya yanaşmaz.

Nitekim ikincinin güvenilir olması durumunda da durum böyledir.

Muhammed (rh.a.) *el-Asl*'da **"Çünkü bu dinin emrettiği bir konudur. İnsanlar böyle yapagelmişlerdir"** demiştir.

Bu söz, dindar olan herkesin dinin emirlerine inandığına işarettir. Dolayısıyla güvenilir kimsenin verdiği haberle delil tamam olur. Çünkü dinleyen inanç açısından bağlanmıştır. Ya da insanlar arasındaki yaygın olan âdet, böyle haberlere güvenmektir. Böyle konularda iki tanık olmadan hareket edilmeyecek olursa insanlar için zorluk olur. Zorluğu gidermek için bu konuda bir kişinin verdiği habere güvenilir. Nitekim din, güçlüğü gidermek için erkeklerin bilemeyeceği konularda bir kadının tanıklığını tam bir delil kabul etmiştir.

Görmez misin bir tüccar bir beldeye câriyeler, yiyecek ve giyecek getirse ve "Ben falancanın mudârebe ortağıyım"veya "Falancanın mufâvaza ortağıyım" dese insanlar ondan mal satın alabilir.

Yine bir köle ticaret için bir beldeye gelse ve efendisinin kendine ticaret izni verdiğini söylese, insanlar onun haberine güvenerek onunla alışveriş yapabilirler. İnsanların böyle yapmasına izin verilmeyecek olursa bunda açık bir güçlük olur.

Muhammed (rh.a.) buna Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin Ebû'l-Heysem'den naklettiği bir hadisi delil getirmiştir: Ali (r.a.)'nin bir valisi ona bir câriye hediye etmişti. Ali ona, "Sen boş musun" diye sordu. Câriye de kocası olduğunu söyledi. Bunun üzerine valisine "Sen onu bana kocalı olarak göndermişsin" diye yazdı.

Elçinin yanında "Senin valin bunu sana hediye etti" diyen iki tanık vardı. Ali câriyeye de sordu. Câriye kocası olduğunu haber verince onu doğrulayarak ona yaklaşmadı. Ali (r.a.), bunu câriye ancak, kendinin boş olduğunu haber vermesi durumunda onunla cinsel ilişkiye girmekte bir sakınca görmediği için sormuştur.

Ağırlıklı görüş ve galip zan, bundan daha önemli olan cinsel ilişki ve kan dökme konularında bile uygulamaya geçmeyi câiz kılar.

Örneğin bir kimse görmeden bir kadınla evlense ve başka birisi, yanına bir kadın getirip, "Bu senin eşindir" dese, güvenilir ise veya dinleyenin kanısı o kimsenin doğru söylediği yönünde ise, haberine güvenip o kadınla ilişkiye girebilir.

Yine bir kimse geceleyin kılıcını çekerek veya mızrağını doğrultarak birinin evine girip onun bulunduğu yöne doğru koşsa ve ev sahibi de üzerine gelen kimsenin haydut mu, yoksa haydutlardan kaçan birisi mi olduğunu bilemese, kanısına göre hareket eder; onun haydut olduğu ve malını almayı kastettiği kanısına varıp engel olmaya çalışması durumunda kendini öldüreceğinden, bağırması durumunda saldıracağından korkarsa erken davranıp kılıçla onu öldürmesinde bir sakınca yoktur. Haydutlardan kaçtığı kanısına varırsa erken davranıp onu öldürmesi câiz olmaz.

Muhammed bu meseleyi önceki meseleyi açıklamak için anmıştır. Şöyleki en önemli konular can ve namus konularıdır. Çünkü bunlarda yanlışlık yapılacak olursa telafisi mümkün olmaz. Buna rağmen ihtiyaç durumunda bu meselelerde kanı ile harekete geçmek câiz olmuştur. Öyleyse bunlardan daha az önemli meselelerde kanı ile harekete geçmek öncelikle câizdir. Kişi eve giren hakkında, görüşüne başvurup onun durumuna bakar. Bir kanıya varabilir. Daha önce onun iyi kimselerle birlikte olduğunu biliyorsa haydutlardan kaçtığını anlar. Haydutlarla gezip tozduğunu biliyorsa hırsız olduğunu anlar. **[10/178]**

Bir kimse "Falanca kimse, bana evinde olan câriyesini satmamı emretti" deyip câriyeyi alıcıya teslim etse, o da câriyenin parasını ödese, satıcı güvenilir olsun olmasın alıcı onun doğru söylediğine kanaat getirirse, onu satın almakta ve

satıcının izniyle veya izni olmaksızın efendisinin evinden teslim almakta bir sakınca yoktur.

Çünkü câriye onun elinde olsaydı, ondan satın alması zilyetliği nedeniyle değil, satışa vekil olduğunu haber verdiği için câiz olacaktı. Çünkü bu haber akla uygun ve mümkün bir haberdir. Mal (câriye) satış sırasında satıcının elinde değilse de satıcı vardır. Satın alması geçerli olursa, parayı ödeyip herhangi bir kimsenin iznine gerek duymaksızın onu teslim alması da geçerli olur.

Satın almadan önce ya da sonra ve câriyeyi teslim almadan önce, satanın yalan söylediği kanısına varırsa câriye hakkında efendisiyle görüşmedikçe onu satın almaya kalkışması uygun değildir.

Çünkü kanı, kendisi hakkında kesin bilgi hükmündedir. Satın almadan önce yalan söylediği ortaya çıksaydı, bu durum satın almasına engeldi. Satın aldıktan sonra ortaya çıkarsa bu da, satın alma hükmüne dayanarak teslim almasına engel olur. Çünkü sözleşmeyle birlikte olduğunda sözleşmenin oluşmasını önleyen şey, sözleşmenin hükmüne dayanılarak sözleşme konusunun teslim alınmasını da önler. Tıpkı şıranın şaraplaşması gibi..

Yine, câriyeyi teslim alsa ve onunla cinsel ilişkiye girse, sonra kalbine satıcının yalan söylediği şüphesi düşse ve kanısı da bu yönde olsa, câriyenin durumunu öğreninceye kadar artık onunla cinsel ilişkiye girmez.

Çünkü her cinsel ilişki, ilişkide bulunan için yeni başlanmış bir fiildir. Bu kanısı, ilk cinsel ilişkiden önce olsaydı câriye ile cinsel ilişkiye girmesi câiz olmayacaktı. Cinsel ilişkiden sonraki durum da böyledir.

Câriyenin sahibinden herhangi bir inkâr gelmediği sürece insanların yapacağı şey budur. İnkâr gelirse alıcı câriyeye yaklaşmaz ve onu sahibine geri verir.

Çünkü efendinin câriye üzerindeki mülkiyeti, bunda anlaşmış olmalarıyla sabit olur. Onun satıcıyı vekil kılması ise, satıcının sözüyle sabit olmaz. Dolayısıyla efendi, vekil kıldığını inkâr edince alıcı, câriyeyi geri vermeli ve satış geçersiz olduğu için de parayı satıcıdan istemelidir.

Alıcının câriye sahibine ilişki bedeli (ukr) vermesi de gerekir.

Çünkü câriye kendine ait değilken onunla cinsel ilişkiye girmiştir. Had cezası, şüphe bulunduğu için düşmüştür. Öyleyse ilişki bedelini ödemesi gerekir.

Alıcı satın aldığı sırada iki güvenilir kişi, câriyenin efendisinin onun satışını emrettiğine tanıklık etmiş olsalar, sonra efendisi gelip böyle bir emri olduğunu inkâr etse, alıcının câriyeyi elinde tutması ve onun üzerinde işlem yapması câizdir.

Çünkü iki kişinin tanıklığı hükmî bir delildir. Efendi de gider, mahkemeye başvurur.

Onlar mahkemede tanıklık etselerdi, hâkim efendinin inkârına bakmayıp vekillik bulunduğuna ve satışın geçerli olduğuna hükmederdi. Alıcının yanında tanıklık etmeleri de böyledir.

Ama efendi olayı mahkemeye taşır ve hâkim câriyenin efendiye ait olduğuna hükmederse, artık alıcı iki kişinin tanıklığı ile câriyeyi elinde tutamaz.

Çünkü hâkimin hükmü, hükme bağlanmamış tanıklıktan daha güçlüdür. Bunun anlamı şudur: Tanıklık, hâkim kararı olmadıkça bağlayıcı değildir. hâkimin kararı ise onu bağlayıcıdır. Zayıf olan, güçlünün karşısında duramaz. [10/179]

Bir kimse bir kadınla evlense, onunla zifafa girmeden ondan uzak bir yere gitse, ardından güvendiği birisi –bu ister özgür olsun, ister köle olsun, isterse kazif (iftira) suçundan had cezası görmüş birisi olsun- ona bu kadının dinden çıktığını haber verse, onu doğrulayıp ondan başka dört kadınla evlenebilir.

Çünkü haber veren, ona dinî bir konuyu yani dört kadınla evlenmesinin helal olduğunu haber vermiştir. Bu, kendi ile Allah arasında olan bir şeydir.

Haber veren güvenilir olmasa, ama kocanın kanısı onun doğru söylediği yönünde olsa hüküm yine böyledir.

Çünkü fâsığın verdiği haber kanı ile güçlenir. Ayrıca bu haber onu herhangi bir şekilde sorumlu kılmamaktadır. Böyle konularda dikkate alınacak husus güvenilir olmak değil, temyiz (ayırt etme) yetisine sahip olmaktır. Güvenilirlik ancak borçlandıran haberlerde dikkate alınır.

Yalan söylediği kanısında ise üçten fazla kadınla evlenemez.

Çünkü fâsığın haberi, kanı ile çatışınca geçerliliği düşer.

Haber veren, kadına kocasının dinden çıktığını haber verse *el-Asl*'ın rivayetinde, kadın başka biriyle evlenebilir.

Siyeru'l-kebîr'de ise Muhammed (rh.a.)"Yanında iki erkek veya bir erkek, iki kadın tanıklık etmediği sürece evlenemez" demiştir.

Çünkü kocanın dinden çıkması daha kötüdür. Bu nedenledir ki erkek dinden çıkınca öldürülmeyi hak etmektedir. Kadının dinden çıkması ise böyle değildir.

el-Asl'da anılan, daha doğrudur. Çünkü maksat, dinden çıkmanın gerektirdiği şeyi ispat etmek değil, ayrılığın gerçekleştiğini haber vermektir. Görmez misin dinden çıkma, bir erkek, iki kadının tanıklığı ile sabit olur. Öldürme ise bunlarla sabit olmaz.

Kadın küçük olup bir kimse ona, sen kocanın annesinden veya kız kardeşinden emmiştin, diye haber verse hüküm yine böyledir.

Bir kimse, kocaya, evlendiklerinde eşinin dinden çıkmış olduğunu, ya da onun sütkardeşi olduğunu haber verse, haber veren de güvenilir olsa, yanında iki

güvenilir kişi buna tanıklık etmediği sürece, kocanın o kadından başka dört kadınla evlenmesi uygun olmaz.

Çünkü haber veren, geçerliliğine hükmettiğimiz bir sözleşmenin bozuk/fâsit olduğunu haber vermiştir. Bu hüküm ise, bir kişinin verdiği haberle geçersiz olmaz.

Birinci durumda ise evliliğin temelden bozuk olduğunu değil, olasılık dâhilinde olan bir şey ile ayrılığın gerçekleştiğini haber vermiştir.

Bunun açılımı şudur: Bir kimsenin evlilik sözleşmesinin bozuk olduğunu haber vermesi kabul edilemez. Çünkü müslüman, âdeten bozuk bir sözleşme yapmaz. Sonradan oluşan bir nedenle ayrılığın gerçekleştiğini haber vermesi ise kabul edilebilir.

İki güvenilir kişi, kocanın yanında bu duruma tanıklık etse, dört kadınla evlenebilir.

Çünkü iki kişi, mahkemede bu duruma tanıklık etseydi hâkim evliliğin geçersiz olduğuna hükmedecekti. Kocanın yanında tanıklık etmeleri de böyledir.

Buna göre bir kadının kocası yitirilse ve güvenilir bir müslüman kadına kocasının onu üç kez boşadığını, ya da kocasının öldüğünü haber verse veya haber veren güvenilir olmayıp kocasından boşama mektubu getirse, kadın mektubun kocasına ait olup olmadığını bilemese, ancak kanısı onun doğru olduğu yönünde olsa, iddet bekleyip başkasıyla evlenmesinde bir sakınca yoktur.

Bir kimse gelip kadına evliliğinin temelden bozuk olduğunu ve onun kocasıyla sütkardeş olduğunu ya da kocasının dinden çıktığını haber verse, güvenilir olsa bile kadın onun sözüne dayanarak evlenemez.

Çünkü bu durumda o kabul edilemeyecek bir haber vermiştir. Oysa hüküm kadını o habere aykırı olan bir şey ile bağlamıştır. Birinci durumda ise gerçekleşmesi mümkün olan bir şeyi haber vermiştir. Bu haber kendisiyle Allah arasındaki bir konudur. Dolayısıyla kadın o habere güvenip evlenebilir.

[10/180] Bu şuna benzer: Bir kadın bir kimseye, "Eşim beni üç kez boşadı. Benim iddetim bitti" dese, o kimse kadının doğru söylediğine kanaat getirse, kadının sözüne dayanarak onunla evlenmesinde bir sakınca olmaz.

Yine üç kez boşanmış olan bir kadın ilk kocasına "İddetim (bekleme sürem) bitti. Başka biriyle evlendim. Onunla zifaf oldum. Sonra beni boşadı. İddetim bitti" dese, ilk koca, kadına güveniyorsa veya onun doğru söylediği kanısında ise onunla evlenmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü kadın gerçekleşmesi mümkün olan bir şey ile ona helal olduğunu haber vermiştir.

Anlaşılmaktadır ki kadın ilk kocasına, "Ben sana helal oldum" dese, bunun nasıl olduğunu açıklamadığı sürece, kocanın onunla evlenmesi helal olmaz. Çünkü cinsel ilişki olmadan sırf evlilik sözleşmesi yapmakla kadının ilk kocasına helal olup olmayacağı konusunda fakihler görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Bundan dolayı kadın

ne demek istediğini açıklamadığı sürece, koca onun helal olduğu haberine güvenemez.

Meramını anlatamayan küçük bir câriye bir kimsenin elinde olup o kimse onun üzerinde mülkiyet iddia etse, câriye büyüyünce başka bir beldeden bir adam onunla karşılaşsa ve câriye, "Ben doğuştan özgürüm" dese, o kimse onunla evlenemez.

Çünkü onun elinde bulunduranın kölesi olduğunu bilmiştir. Çünkü elinde bulundurma, meramını anlatamayan kimse hakkında mülkiyet delilidir. Elinde bulunduranın "Bu benim câriyemdir" sözü dikkate alınır. Dolayısıyla câriyenin bilinen şeyin tersini haber vermesi delil olmaz. Bu haber kabul edilemez.

Câriye "Ben onun câriyesi idim. Beni özgür kıldı" dese ve câriye o kimse açısından güvenilir olsa, ya da câriyenin doğru söylediği kanısında olsa ben onunla evlenmesinde bir sakınca görmem.

Çünkü câriye, gerçekleşmesi mümkün olan bir şeyle o kimseye helal olduğunu haber vermiştir. O da, bu habere aykırı bir durum bilmemektedir. Dolayısıyla onun haberine güvenebilir.

Yine özgür bir kadın bir kimseyle evlense sonra başka bir kimseye gelip ilk evliliğinin bozuk/fâsit olduğunu ve kocasının müslüman olmadığını haber verse, o kimsenin kadını doğrulayarak onunla evlenmesi câiz olmaz.

Çünkü kadın kabul edilemeyecek bir haber vermiştir. O kimse de bu habere aykırı bir durum bilmektedir.

Kadın "Kocam evlilikten sonra beni boşadı" veya "Dinden çıktı" dese, o kimse kadının haberine güvenip onunla evlenebilir.

Çünkü olması mümkün olan bir şeyle ona helal olduğunu haber vermiştir.

Buna göre kadın evlilikten sonra "Kocam evlendiğimiz sırada dinden çıkmıştı" veya "Benim sütkardeşimdi" diye ikrar ederse, o kimse kadının haberine güvenemez. Çünkü bu haber, bilinenin tersinedir. Sütkardeşlik v.b. gibi evlilikten sonra gerçekleşen bir nedenle haramlığı haber verir ve bu haberinde sebat ederse, güvenilir olması veya güvenilir olmayıp dinleyen kimsenin kanısı onun doğru söylediği yönünde olması durumunda şüpheye rağmen onunla evlenmesinde bir sakınca yoktur.

Çünkü başkası için kadında sabit olan mülkiyet, kadının verdiği haberle geçersiz olmaz. Mülkiyetin başkasına ait olması kişinin o kadınla evlenmesine engeldir. Ancak mülkiyetin o sırada başkasına ait olması, (yeni bir durumu) ispatlayıcı bir delil olmayıp ıstıshabu'l-hal (geçmişte olanı devam ettiren bir delil)dir. Yani varolduğu bilinen bir şeyde aslolan onun devam ettiğidir. Bir kişinin verdiği haber ise hâl ıstıshabından güçlüdür. Başlangıçta evliliğin geçerliliği ise (yeni bir

durumu) ispatlayıcı bir delille sabit olmuştur. Bu da onun gördüğü sözleşmedir. Dolayısıyla bu sözleşme, bir kişinin verdiği haberle geçersiz olmaz.

Muhammed (rh.a.) Berîre hadisini delil getirmiştir:

Berîre, Ayşe (r.a.)**'ye bir hediye getirmiş ve onun kendisine verilen bir zekât olduğunu söylemişti. Bunun üzerine Ayşe Resûlüllah** (s.a.v.)**'a sormadan onu yemek istemedi. Sorunca Peygamber** (s.a.v.) هي لها صدقة و لنا هدية ***"O ona zekât, bize hediyedir[309]"*** **buyurarak Berîre'nin sözünü doğruladı.**

Buradan o malın önceden başkasına ait olduğu ve Peygamber'in ondan yemekle Ayşe'yi de doğruladığı anlaşılmaktadır. Her türlü eksiklikten münezzeh ve yüce olan Allah doğruyu daha iyi bilir.

BİRİSİNİ BABASINI ÖLDÜRÜRKEN GÖRMEK

[10/181] Bir kimse diğer bir kimseyi kasten babasını öldürürken görse ve öldüren, onu öldürdüğünü inkâr etse, ya da öldürdüğünün oğluna gizlice, "Onu öldürdüm, çünkü o benim falanca yakınımı kasten öldürmüştü", ya da "çünkü o dinden çıkmıştı" dese, oğul, öldürenin söz ettiği konuda hiçbir şey bilmeyip öldürülenin de, kendinden başka mirasçısı olmaması durumunda, onu öldürebilir.

Çünkü o, öldürenin kanının helal olmasını gerektiren nedeni kesin olarak bilmiştir. Bu nedenle ona şu âyete dayanarak kısas yapabilir. Allahu Teâlâ,

﴿ و من قتل مظلوما فقد جعلنا لوليه سلطانا فلا يسرف في القتل ﴾

"Bir kimse haksız yere öldürülürse onun velisine (hakkını alması için) yetki verdik" (el-Isrâ, 17/33) buyurmuştur. Peygamber de (s.a.v.),

العمد قود

"Kasten adam öldürme kısası gerektirir[310]" buyurmuştur. Sonuç olarak mesele dört değişik şekilde olabilir:

1. Oğul, o kimsenin babasını öldürdüğünü görür.

2. Katil, oğlun yanında onun babasını öldürdüğünü ikrar eder.

Bununla oğlun kendi görmesi arasında fark yoktur. Çünkü ikrar, başlı başına bağlayıcı bir delildir. Bu nedenledir ki, ikrar eden, ikrarından dönemez. Dolayısıyla katilin ikrarda bulunmasıyla, kısas nedenini görmek arasında fark yoktur.

---

[309] *Muvatta*, Talâk 1170; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/361; Buhârî, Zekât 61; Müslim, Zekât 170; İbn Mâce, Talâk 29; Ebû Dâvûd, Zekât 30; Nesâî, Zekât 99.

[310] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/63; Ebû Dâvûd, Diyât 15; Nesâî, Muharebe 14; İbn Mâce, Diyât 8; Dârekutnî, Sünen, III/93; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XI/6.

3. Oğlun, onun babasını öldürdüğüne tanık getirmesi üzerine hâkim onun kısas hakkına hükmeder. Oğlun da onu öldürmesi câiz olur. Çünkü hâkimin kararı bağlayıcıdır. Bununla onun kısası uygulaması için kesin neden sabit olur.

4. İki güvenilir kişi, oğlun yanında o kimsenin babasını öldürdüğüne tanıklık eder. Bu durumda, tanıklığa dayanarak oğul, onu öldüremez. Çünkü tanıklık, hâkimin kararı ona eklenmediği sürece hak doğurmaz. Dolayısıyla hâkimin hükmü ona eklenmediği sürece sırf tanıklık yoluyla, kısas uygulamak için kesin neden gerçekleşmez.

Tanıklık, hâkim kararı olmadan hak doğurmaz

Oğul hakkında açıkladığımız bu durum, öldürmeyi gördüğü zaman veya öldürenin ikrarını işittiği zaman, ya da hâkim kararına tanık olduğu zaman, başkası için de geçerlidir. Dolayısıyla bu durumlarda başkası onu öldürmek için oğula yardım edebilir. Çünkü o, oğula hakkını alması için yardım etmektedir. Bu ise, iyilik ve takvada yardımlaşma kapsamındadır. Yanında iki kişi tanıklık ederse o kimse, hâkim karar vermediği sürece tanıklığa dayanarak öldürmek konusunda oğula yardım edemez.

Katil, oğlun yanında, babası, kendi babasını kasten öldürdüğü için onu öldürdüğüne dair iki güvenilir tanık getirirse oğlun, bu tanıklığı incelemeden onu öldürmekte acele etmesi doğru olmaz.

Çünkü onlar mahkemede tanıklık etmiş olsalardı hâkim, oğlun hakkının kalmadığına hükmedecekti. İki kişinin, onun yanında tanıklık etmesi de böyledir. İki güvenilir kişi başkasının yanında tanıklık ederse, söylediğimiz nedenle onun da oğula yardım etmesi doğru olmaz.

Öldüren öldürdüğü kimsenin dinden çıktığına tanık getirince de oğlu, durumu incelemeden onu öldürmekte acele etmemelidir.

Çünkü öldürmede yapılan yanlışlığın telafisi yoktur. Bu nedenle oğul, durumu inceler. Kesin biliyorsa onu öldürmeye girişebilir.

Oğlun yanında kazif (iftira) suçundan had cezası görmüş olan iki kişi veya iki köle veya yanlarında erkek bulunmayan güvenilir kadınlar, ya da iki fâsık (günahkâr) buna tanıklık ettikleri zaman da katili öldürebilir.

Çünkü bunlar mahkemede tanıklık etselerdi hâkim oğlun o kimseyi öldürmesine engel olmaz bilakis destek olurdu. Oğlun yanında tanıklık etmeleri durumunda da böyledir.

(Ancak) acele etmemesi onun için daha iyidir.

Çünkü bu, ihtiyata daha yakındır. Çünkü öldürmede yapılan yanlışın telafisi yoktur.

Kısas ile kazif (namusa iftira) haddi arasında fark vardır.

Müellif diyor ki:

Zina suçlaması yapan kişi, sözünün doğruluğuna dört fâsık tanık getirse, ondan kazif cezası düşer. Katil ise affedildiğine veya öldürmesinin haklı bir nedene dayandığına dair iki fâsık tanık getirse, ondan kısas cezası düşmez.

Aradaki fark şudur: Kazifte haddi gerektiren neden kesinleşmemiştir. Çünkü kazifin kendisi haddi gerektirmez. Çünkü o doğru ve yalan olması mümkün olan bir sözdür. Kazif ancak zina suçlaması yapan kişi, dört tanık getiremedeği zaman cezayı gerektirir. Bunu yapamadığı ise açık değildir. Çünkü her ne kadar kabul edilmiyorsa bile fâsıkların tanıklık yetkisi vardır. Oysa kısası gerektiren şey öldürmektir. O da gerçekleşmiştir. Affedilmek ise kısası düşürür. İşte bu düşürme, ancak tanıklığın kabul edilmesiyle gerçekleşir. fâsığın ise makbul bir tanıklığı yoktur. [10/182]

Bunun açıklaması şöyledir: Allahu Teâlâ,

﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا﴾

"Namuslu kadınlara zina suçlamasında bulunup, sonra dört tanık getiremeyenlere seksener sopa vurun ve artık onların tanıklığını hiçbir zaman kabul etmeyin" (en-Nûr, 24/4) buyurmuştur. Koşula bağlanan/atfedilen şey de koşuldur. Öldürme konusunda ise Allahu Teâlâ kısası, öldürme nedeniyle farz kılmış ve *"Öldürülenler hakkında kısas size farz kılındı"* (el-Bakara, 2/178) buyurmuştur. Sonra *"Kim kısası bağışlarsa bu kendisi için kefâret olur"* (el-Maide, 5/45) buyurmuştur. Bu ifadeden anlıyoruz ki, kısas farz olduktan sonra affetmek onu düşürücüdür. Yoksa affetmenin bulunmayışı kısasın nedenini kesinleştirici değildir.

Tanıklığı geçerli bir kişi onun yanında tanıklık etse, katil de "Benim onun gibi bir tanığım daha vardır" dese kıyasa göre onu öldürebilir.

Çünkü engel, bir kişinin tanıklığı ile belli olmaz.

İstihsana göre ise onu öldürmekte acele etmez. Başka bir tanık getirip getirmeyeceğini bekler.

Çünkü o, mahkemede güvenilir bir tanık getirse, gelebilecek başka bir tanığının daha bulunduğunu iddia etse, hâkim ona duruşma sona erinceye kadar süre tanır. Hâkim gibi veli de, diğer tanığı getirinceye kadar ona süre tanımalıdır. Ancak öldürme hakkı da vardır. Çünkü hakkını ispat eden neden kesinleşmiştir. Engel ise henüz ortada değildir.

Buna göre bir kimsenin elinde bir mal olsa, iki güvenilir kişi, diğerine "Bu mal babana aitti, o bunu gasbetti" diye tanıklık etseler ve babanın da ondan başka mirasçısı olmasa, o kimse, onların tanıklığına dayanarak

iddiada bulunabilir. Ancak mahkemede tanık getirip o malın kendisine ait olduğuna hükmedilinceye kadar onu alamaz.

Çünkü tanıklık hâkimin kararı olmadan tek başına bağlayıcı değildir. O malı almakla başkasının zilyedliğine engel olur. Dava açması durumunda ise kimseyi herhangi bir şeyle bağlamış olmaz. Dolayısıyla o, iki kişinin tanıklığına dayanarak dava açabilir. Ama hâkim o malın kendisine ait olduğuna hükmedinceye kadar onu alamaz. Çünkü zilyet, elinde bulundurması ile buna engeldir. Bu durum ise ancak hâkim kararı ile son bulur.

Mirasçı olmayan kimseler de hâkim kararı eklenmediği sürece, bu tanıklığa dayanarak onun malı almasına yardımcı olamazlar. Mirasçı, o kimsenin malı babasından aldığını kendi görmüşse, ondan onu alabilir.

Yine alan onun yanında, aldığını ikrar ederse hüküm yine böyledir. Çünkü onun ikrarı bağlayıcıdır. Bu durum, nedeni görmesi veya hâkimin onun lehine karar vermesi gibidir. Bu mal için onunla kavga edebilir.

Yine o kimsenin malı aldığını gören kimse de ona bu konuda yardım edebilir.

Malını alıp kendisine verecek yetkili bir makamın olmadığı bir yerde, diretmesinin canına malolacağını bilse bile bunu yapabilir.

Çünkü o malın kendine ait olduğunu bilmektedir. Bir kimse haksız yere onun malını almak istediği zaman, malı uğruna kavga edebildiği gibi, malını geri almak için de edebilir. Bu hükmün dayanağı, Peygamber (s.a.v.)'in, [10/183]

مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ

"Kim malı uğrunda öldürülürse şehit olur[311]*"* buyruğudur.

İki güvenilir kişi, bir kadının yanında kocasının kendini üç kez boşadığına tanıklık etse ve koca bunu inkâr etse sonra tanıklar mahkemeye çıkmadan önce ölseler, ya da ortadan kaybolsalar kadın kocasının yanında oturamaz. Kocasını, kendisini üç kez boşarken duymuş hükmünde olur. Boşama tanıklığı

Çünkü tanıklar, mahkemede buna tanıklık etseler hâkim onun kocasına haram oduğuna hükmedecektir. Kadının yanında tanıklık etmeleri de böyledir. Bu mesele önceki meseleden farklıdır. Çünkü öldürme ve mal alma haklı olabileceği gibi haksız da olabilir. Üç kez boşamak ise ancak haramlığı gerektirir.

Burada şöyle bir itiraz yöneltilebilir: İnsan bazen eşi olmayan kadını da boşar ve bu, boşama olmaz.

---

[311] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/78; Buhârî, Mezâlim 33; Müslim, İman 226; Ebû Dâvûd, Sünne 28; Tirmizî, Diyât 21; Nesâî, Muharebe 24.

Biz bu itiraza şöyle cevap veririz: Bunun iki olasılığı vardır: Kişinin boşadığı kadın ya eşidir. Bu durumda boşama gerçekleşir. Veya eşi değildir. Bu durumda da kadının o kimseyi kendine yaklaştırması câiz değildir.

Sonuç olarak önceki meselede iki açıdan şüphe vardır. Birincisi, o iki kişinin tanıklıklarının yalan olması olasılığıdır. İkincisi ise öldürmenin haklı bir nedene dayanması olasılığıdır. Bu durum, telafisi mümkün olmayan bir eylemde bulunmaya engel oluşturur. Bu meselede ise sadece bir açıdan şüphe vardır. O da tanıklıktaki yalan olma olasılığıdır.

Buna göre eğer tanıklar doğru söylüyorlarsa boşamadan kaçış yoktur. Kadın açısından tanıkların güvenilirliği açık ise, bu olasılık hükmen ortadan kalkar. Nitekim aynı durumda mahkemede de ortadan kalkacaktı.

Burada şu itiraz yöneltilebilir: İki kişinin tanıklığında yalan olma olasılığı bulunduğu gibi, ikrarda bulunan kimsenin ikrarında da bulunur. Halbuki siz, katilin ikrarını duyunca oğlun onu öldürebileceğini söylediniz.

Buna da şu cevabı veririz: İkrar edenin aklı başında olması bu olasılığı ortadan kaldırır. Çünkü bir kimse akıllı ise kanının dökülmesini gerektiren nedeni yalan yere kendi hakkında ikrar etmez. Aklî dengesi yerinde değilse zaten onun ikrarı dikkate alınmaz.

Yine iki kişi, karı ile kocanın aralarında sütkardeşliği bulunduğuna tanıklık etse, kadının bu evlilikle onunla birlikte kalması câiz olmaz.

Çünkü onlar mahkemede böyle tanıklık etmiş olsalardı, hâkim aralarını ayırırdı. Kadının yanında tanıklık etmeleri de böyledir.

Tanıklar ölse, koca inkâr edip yemin ettirilse, kadın kendi malından kocasına fidye vermeli (muhâlaa yolu ile ayrılmalı) veya ondan kaçarak hiçbir şekilde kendini ona teslim etmemelidir.

Çünkü bu, zinaya zemin hazırlamaktır. İsmail ez-Zâhid (rh.a.) "Kocasına şehvetini kıracak bir şey içirir. Buna gücü yetmezse kocası, üzerine gelince onu öldürür" derdi. Çünkü o, onun malını almayı kastetse kadın malını korumak için onu öldürebilirdi. Öyleyse onunla zina etmek istediği zaman kendini korumak için onu öldürmesi öncelikle câiz olur.

Ondan kaçarsa iddet bekleyip başkasıyla evlenemez.

Çünkü o, hüküm bakımından önceki kocasının eşidir. Başkasıyla evlenirse harama imkân tanımış olur. Bu nedenle bundan kaçınmalıdır.

Fakihler demişlerdir ki, "Bu, hüküm bakımından böyledir. Din açısından ise iddeti sona erdikten sonra evlenebilir".

Hâkimin hükmü ile ictihadın çatışması

Bu söylediğimiz, fıkıhçıların görüş ayrılığına düştükleri konuda hâkimin verdiği hüküm ile karıştırılmamalıdır. Şöyleki: Koca eşine "Serbestsin" dese, eşi de

"Kendini (ayrılmayı) seçse, koca bu sözün kesin boşama oldugu görüşünde olsa, kadın bu görüşte olmasa ve nafaka konusunda mahkemeye başvursalar, hâkim bu sözün ric'î (dönülebilir) boşama olduğu görüşünde olsa ve kocanın eşine dönme hakkının bulunduğuna hükmetse verdiği hüküm geçerlidir. Koca eşine dönüp onunla evlilik durumunu sürdürebilir. [10/184]

Yine bu sözün kesin boşama olduğu görüşünde olan kadın olsa ve kocası ona dönmek istediğinde hâkim onun bu hakkının bulunduğuna hükmetse, kadın bu hükme dayanarak kocasıyla birlikte ikamet eder ve kocasından ayrılamaz. Çünkü burada hâkimin hükmü şer'î bir delile dayanmıştır. Birinci durumda ise, evliliğin devamına haramlığı gerektiren bir neden olmadığı için hükmetmiştir. Dolayısıyla hâkimin yaptığı iş, eşler arasında helalliğin gerçekleşmesine hükmetmek değil, önceden olan helalliğin devam ettiğine hükmetmektir.

Sonuç olarak; ictihadî konularda başına bir olay gelen kimse, olayı bilmemesi herhangi bir görüşü olmaması durumunda, hâkim ister helalliğe, isterse haramlığa hükmetsin, onun hükmüne uymalıdır.

Eğer âlim ve müctehid ise ve hâkim de onun ictihadının tersine hükmedip, o helalliğe inanırken hâkim haramlıkla hüküm vermişse, yine hâkimin hükmünü alıp kendi görüşünü bırakmalıdır. Çünkü hâkimin görüşü herkesi bağlar. Kendi görüşü ise kendinden başkasını bağlamaz.

Kendisi haramlığa inanırken hâkim helalliğe hükmetmiş ise Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre kendi görüşüne uymalıdır.

Muhammed (rh.a.)'e göre ise hâkimin hükmünü alır. Çünkü ictihad hâkim kararına eşdeğer değildir. Görmez misin hâkimin, müctehidin ictihadını bozup ona aykırı bir hüküm verme yetkisi vardır. Ama müctehidin böyle bir yetkisi olmadığı gibi hâkimin de ictihadî konularda önceki bir hükmü bozup ona aykırı bir hüküm verme yetkisi yoktur. Zayıf güçlünün karşısında duramaz.

Ebû Yusuf (rh.a.) ise şöyle diyor: Müctehidin ictihadı kendisi hakkında bağlayıcıdır. hâkim kararı da ictihada dayanır. Dolayısı ile hâkimlik yetkisi açısından hâkimin verdiği hüküm daha güçlüdür. İctihadın mahiyeti açısından ise müctehidin kendi görüşü kendi hakkında başkasının görüşünden daha güçlüdür. Dolayısıyla ictihad ile hâkim kararı arasında denklik (muâraza) vardır. Bu nedenle Peygamber (s.a.v.)'in,

ما اجتمع الحرام والحلال في شيء الا غلب الحرم الحلال

"Bir şeyde haram ile helal birleştiği zaman haram olma yönü helal olma yönünden önce gelir[312]*"* sözüne göre hareket edilerek haramlığı gerektiren ictihad üstün tutulur.

---

[312] Abdurrezzak, *Musannef*, VII/199; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII/169; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, IV/372;

Bunun açıklaması şudur: Ona göre hâkimin kararı doğru değildir. Onun bildiğini hâkim bilse helalliğe hükmetmeyecekti. Bunun gibi kendisi bilince de helal olduğuna inanamaz. Çünkü Allahu Teâlâ,

﴿ وَ لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَ تُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَ أَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾

"Mallarınızı aranızda haksız nedenlerle yemeyin, kendiniz bilip dururken, insanların mallarından bir kısmını haram yollardan yemeniz için o malları hâkimlere vermeyin" (el-Bakara, 2/188) buyurmuştur. Bu âyet, hâkimin verdiği hükmün kişiye, haram olduğuna inandığı bir şeyi helal kılmayacağını açıklamaktadır.

Mal konusu da böyledir. Hâkim kardeşin değil de, dedenin mirasçı olduğuna hükmetse, kardeş de fakih olup, Zeyd b. Sâbit'in görüşünü benimsiyorsa, hâkimin görüşüne uymalıdır.

Hâkim, mirasın Zeyd b. Sâbit'in görüşüne göre taksimine hükmetse, kardeş ise Ebû Bekir es-Sıddîk'ın görüşünü benimsiyorsa, Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre mal alması helal olmaz. Muhammed (rh.a.)'e göre ise alabilir.

Zamana bağlanan boşama konusunda da durum böyledir. Koca boşamanın gerçekleştiğine inanıyorsa, hâkimin buna aykırı hüküm vermesi durumunda aynı farklılık söz konusudur.

Koca kayıp ise veya boşamanın gerçekleşmediğine inanıyorsa, hâkim onun inandığı görüşe aykırı hüküm verse de hâkimin hükmüne uyması gerekir.

Buna göre ictihada ehil olmayan bir kimse kendine göre en güçlü fakihten fetva istese ve o da fetva verse, bu fetva, soran kimsenin ictihadı hükmündedir. Çünkü o, bu kadarını yapabilmiştir. Bundan sonra hâkimin o görüşe aykırı olarak verdiği hüküm, açıkladığımız bütün konularda müctehidin hükmü gibidir. **[10/185]**

Yine bir fıkıh âlimini hakem kıldığımız zaman, onun verdiği hüküm fetvası gibidir. Çünkü hakem kılmanın nedeni, onun için hükmen sabit olmuş bir yetki değil, davacıların bunda anlaşmalarıdır. Dolayısıyla onların bu konuda anlaşmaları ondan fetva sormaları gibidir. Fetva ise hâkimin hükmüne denk değildir.

Hâkim, kişinin aldığı fetvaya aykırı olarak onun aleyhine hükmetse, hâkimin hükmüne uyması gerekir. Görmez misin hâkim ictihadî konularda hakemin hükmüne aykırı hüküm verebilir. Hakemin ise ictihadî konularda hâkimin verdiği hükme aykırı hüküm verme yetkisi yoktur. Aykırı bir hüküm vermesi durumunda hükmü geçerli olmaz. "Hakemin hükmü, davacılar hakkında fetva gibidir" sözünün anlamı işte budur.

Buna göre iki güvenilir kişi, bir câriyenin yanında efendisinin kendini özgür kıldığına veya özgür kıldığını ikrar ettiğine tanıklık etseler, hâkim

buna hükmetsin ya da etmesin, câriye efendisinin kendine yaklaşmasına imkân veremez.

Çünkü efendisine haram olmasının delili kendi açısından gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bununla boşama arasında fark yoktur. Efendi özgür kıldığını inkâr ederse câriyenin evlenmesi de câiz olmaz.

Yine iki güvenilir kişi, bir kölenin özgür kılındığına tanıklık etseler, hâkimin özgür kılındığına dair hükmü olmadıkça köle onların tanıklığına dayanarak evlenemez.

Çünkü köle ve câriye hükmen efendisinin mülkiyeti altındadır. Efendinin izni olmadan evlenirlerse hâkime ve insanlara göre haram olan bir şey yapmış olurlar.

Her türlü eksiklikten münezzeh ve yüce olan Allahu Teâlâ doğruyu en iyi bilir. Dönüş ve varış O'nadır.

ARAŞTIRMA-TAHKİK ETME KİTABI

(كتاب التحرى)

Teharrînin sözlük ve terim anlamı

Bilinmelidir ki teharrî التحري sözcüğü, sözlükte istemek ve aramak demektir. Örneğin bir kimse başkasına أتحرى مسرتك "Ben senin mutlu ve hoşnut olmanı istiyorum" der. Allahu Teâlâ,

﴿أُولَٰئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا﴾

"Onlar doğru yolu arayanlardır" (el-Cinn 72/14) buyurmuştur. Teharrî ve tevahhî التوخي sözcükleri eş anlamlıdır. Ancak "tevahhî" sözcüğü günlük işlemler konularında, "teharrî" sözcüğü ise ibadet konularında kullanılır.

Peygamber (s.a.v.) miras konusunda kendisine dava getiren iki kimseye,

اِذْهَبَا وَتَوَخَّيَا وَاسْتَهِمَا وَ لْيَحْلُلْ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْكُمَا صَاحِبَهُ

"Gidin, araştırın, paylaşın ve her biriniz diğerine hakkını helal etsin[313]*"* buyurmuştur. İbadetler hakkında ise

إِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ فَلْيَتَحَرَّ الصَّوَابَ

"Biriniz namazından şüphe ettiği zaman doğruyu araştırsın[314]*"* buyurmuştur.

---

[313] İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, IV/541; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI/320; Hâkim, *Müstedrek*, IV/307; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X/260. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Akdiye 7.

Dinde ise teharrî "bir şeyin iç yüzünü bilmek imkânsız olunca onu zann-ı galiple (kanaat) aramaktır.

Teharrînin hükmü

Bazı fakihler araştırmanın (teharrî) sonucuna göre hareket etmeyi câiz görmemişlerdir. Çünkü bu, bir tür zandır. Zan ise haktan hiçbir şeyin yerini tutmaz. Bununla şüphe her bakımdan ortadan kalkmaz. Şüpheyle birlikte uygulama yapmak ise câiz değildir.

Şüphe ve zannın anlamı

Biz Hanefiler ise diyoruz ki araştırma şüphe ve zandan ayrıdır. Çünkü şüphe, bir şeyi bilme ve bilmeme taraflarının denk olmasıdır. Zan, bir delile dayanmaksızın bir tarafın diğer tarafa üstün gelmesidir. Araştırma ise bir tarafın zann-ı galiple (kanaat) diğerine üstün gelmesidir ki, her ne kadar gerçek bilgiyi gerektiren şeye ulaştırmasa da, bilgi tarafına yaklaştıran bir delildir. Bu yüzden buna teharrî denilmiştir. Çünkü "Harr" çöller tarafında bir dağın adıdır.

Bu söylediğimizin delili Kitap ve Sünnet'tir:

[10/186]

Kitaptan delil,

﴿فامتحنوهنّ الله أعلم بإيمانهنّ فإن علمتموهنّ مؤمنات .. ﴾

"Mümin kadınlar hicret ederek size geldiği zaman onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz de onların inanmış kadınlar olduklarını öğrenirseniz onları kâfirlere geri göndermeyin" (el-Mümtehine, 60/10) âyetidir. Bu âyetteki imtihan araştırma sonucu bir kanıya varmakla olmuş ve Allahu Teâlâ bunun için ilim (bilgi) ifadesini kullanmıştır.

Sünnet ise Peygamber (s.a.v.)'in,

اَلْمُؤْمِنُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللهِ

"Mümin Allah'ın nuruyla bakar[315]" buyruğudur. Yine Peygamber (s.a.v.), فِرَاسَةُ الْمُؤْمِنِ لَا تُخْطِئُ *"Müminin feraseti yanılmaz[316]"* buyurmuştur. Başka bir hadisde ise Vabısa'ya (r.a),

ضَعْ يَدَكَ فِي صَدْرِكَ فَالْإِثْمُ مَا حَاكَ فِي صَدْرِكَ وَ إِنْ أَفْتَاكَ النَّاسُ

"Elini göğsüne koy, çünkü günah, insanlar sana fetva verse bile kalbine yerleşmeyen bir şeydir[317]" buyurmuştur.

---

[314] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/438; Buhârî, Salât 31; Müslim, Mesâcid 89; Ebû Dâvûd, Salât 189; Nesâî, Sehv 25.

[315] Abdurrezzak, *Musannef*, X/451; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân 16; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, VIII/102; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, X/473.

[316] Bkz. Abdurrezzak, *Musannef*, X/451; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân 16; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, VIII/102; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, X/473.

[317] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/227; Dârimî, Buyû' 2. Ayrıca bkz. Müslim, Birr ve's-sıla 14; Tirmizî, Zühd 52; İbn Hibbân, *Sahih*, II/123.

Aklî delil de şudur: Dinî hükümlerde ictihad etmek, kendisiyle uygulama yapılması için meşru kılınmıştır. İctihad, kanıya göre hareket etmektir. Başlangıçta ictihadla bir şey sabit olmamışsa da, sonradan dinin kaynaklarından bir kaynak kılınmıştır. Teharrî de her ne kadar başlangıçta kendisiyle ibadetler sabit olmamış ise de, ibadetleri yerine getirme yollarından biridir. Savaş durumu bunu gösterir. Şöyle ki savaş, saygınlığı olan canı tehlikeye (ölüme) atmak ise de savaşta kanıya göre hareket etmek câizdir.

"Savaş kul haklarındandır. Telef edilen malların değerinin araştırılmasında nasıl insanlar için zorunluluk varsa, savaş konusunda da zorunluluk vardır.

"Biz teharrîyi Allah'ın hakkı olan ibadetler konusunda kabul etmiyoruz (diğer konularda değil)," denilebilir.

Biz buna şöyle cevap veririz: İbadetlerde de kul hakkı yönü vardır. İbadetlerdeki kul hakkı, kulun yerine getirmesi gereken şeyi üzerinden düşürmenin yolunu aramasıdır. Kıble konusunda araştırma, bölgelerin sınırlarını/coğrafî bölgeleri bilmek içindir. Bu ise kul haklarındandır. Zekâtta araştırma, kulun zengin veya fakir olduğunu öğrenmek içindir. Dolayısıyla kanı, bu bilgilere ulaşmak için bir yol olabilir.

Bu ön bilgiden sonra diyoruz ki Muhammed (rh.a.) konuya zekât meseleleriyle başladı. Halbuki doğrusu namaz meseleleriyle başlamasıydı. Çünkü Kur'an'da namaz zekâttan önce anılmıştır. Muhammed (rh.a.), herhalde kulun sadakadaki hakkı daha çok olduğu için böyle yapmıştır. Çünkü zekâtla ihtiyaç sahiplerinin eksiği giderilir. Ya da sadaka konusunda araştırma ile ilgili naklî bir delil –ki Yezîd es-Sülemî hadisidir- bulmuş ve hakkında naklî delil bulduğu konu ile başlamıştır. İctihadî konulara ondan sonra yer vermiştir.

Zekât konusu dört türlü olabilir:

Birincisi, şüphe etmeden, araştırmadan ve sormadan zekâtını birine vermektir. Verdiği kimsenin zengin olduğu ortaya çıkmadığı sürece böyle yapmak yeterlidir.

Çünkü tersi bir durum ortaya çıkmadığı sürece müslümanın (her türlü sözlü ve fiilî) işlemleri dînen geçerli olana, amacını gerçekleştirmek konusunda geçerli olana ve yapması gerekene yorulur. Çünkü prensipte zekâtı alan fakirdir. İnsan hiçbir malı olmadan doğar. Tersi bir durum ortaya çıkmadığı sürece bu prensip kuralına tutunmak dînen câizdir. Dolayısıyla veren verirken dinî bir delile güvenmektedir. Bu nedenle alanın zengin olduğunu bilmediği sürece müslümanın verdiği zekât yerini bulur.

Verdiği kimsenin zengin olduğunu öğrenirse yeniden zekât vermesi gerekir.

Zekât verilen zengin çıkarsa yeniden zekât gerekir mi?

Çünkü câizlik görünürdeki durum dikkate alındığı içindir. Tersi bir durum ortaya çıkınca bu durum dikkate alınır.

İkincisi; zekât vereceği kimse zengin kılığında olduğu için, ya da kanısı onun zengin olduğu yönünde olduğu için hakkında şüpheye düşer, buna rağmen zekâtını ona verirse, fakir olduğunu bilmediği sürece verdiği bu zekât yeterli olmaz.

Çünkü şüphe ettikten sonra araştırması gerekmiştir. Araştırma kendisine gerekli olduktan sonra onu terk edince verdiği kimsenin fakir olduğunu bilmediği sürece zekât yerini bulmaz.

Fakir olduğunu bilirse câiz olur.

Çünkü araştırmanın bir amacı vardı. Ancak bu amaç, araştırma yapılmadan gerçekleşmiştir. Bu nedenle araştırmanın gerekliliği kalmamıştır. Bu cuma namazı için acele etmeye benzer. Şöyle ki cuma namazı için hemen gitmek cuma namazını
[10/187] kılabilmek için farz kılınmıştır. Kişi camiye zorla taşınmak suretiyle bu amaca ulaşsa, cuma namazına koşma koşulu ondan düşer.

Üçüncüsü; şüphe ettikten sonra araştırıp sonuçta zekât vereceği kimsenin zengin olduğu kanısına varması ve buna rağmen vermesidir. Fakir olduğunu bilmediği sürece bunun yeterli olmayacağı açıktır. Fakir olduğunu bilmesi durumunda ise câizdir.

Doğru olan görüş budur. Kimi fakihlerimiz namazda açıklayacağımız şeye kıyas ederek bunun Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre yeterli olmayacağını iddia etmişlerdir.

Doğrusu bu iki mesele arasında fark olduğudur. Çünkü bile bile kıbleden başka yöne doğru kılınan namaz ibadet olmaz. Kişi yaptığı şeyin günah olduğunu bilince bu eylem, üzerindeki farzı düşürmez. Zengine sadaka vermek ise geçerlidir. Burada günah yoktur. Dolayısıyla alanın fakir olduğu anlaşılarak hakkın hak sahibine ulaştığı ortaya çıkarsa bu fiil ile farzın düşürülmesi mümkün olur.

Dördüncüsü; araştırır, zekât vereceği kişinin fakir olduğu kanısına varır ve zekâtı ona verir. Verdiği kimsenin fakir olduğu ortaya çıkarsa veya durumuyla ilgili hiçbir şey ortaya çıkmazsa görüş birliği ile câiz olur.

Zengin olduğu ortaya çıkarsa Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre yine böyledir. Ebû Yusuf (rh.a.)'un ilk görüşü de böyle idi. Son görüşüne göre ise yeniden zekât vermesi gerekir. Şâfiî (rh.a.)'nin görüşü de budur.

Zekât vereceği kimse fakirler içinde oturmuş, onların yaptığını yapıyorsa veya üzerinde fakir giysisi varsa ya da istemiş, o da vermişse, bu nedenler de araştırma hükmünde olur.

Ebû Yusuf (rh.a.)'un görüşünün dayanağı şudur: Zekât veren kimsenin ictihadında yanılmış olduğu kesinlikle anlaşılmıştır. Bu nedenle ictihadının

/araştırmasının geçerliliği kalmaz. Bu, bir kimsenin bir su ile abdest alıp namaz kılması, sonra o suyun pis olduğunun ortaya çıkması veya bir giysi ile namaz kılıp sonra o giysinin pis olduğunun anlaşılması, ya da hâkim bir olayda ictihadına dayanarak hükmettikten sonra, o hükme aykırı bir delilin ortaya çıkması gibidir.

Bunun açıklaması şöyledir: Fakirlik ve zenginlik, içyüzü bilinecek şeylerdendir. Çünkü Allahu Teâlâ zenginlik ve fakirliğe nafaka, özgür kılmaktan doğan ödeme yükümü vb. hükümler bağlamıştır. Dinî hükümler ise tespit edilebilen şeylerle ilgilidir.

Zekâtın hak sahibine ulaşması

Hükmün gerekçesi (nitelik) sabit olduğuna göre bu gerekçenin etkisi şudur: Burada maksat ictihadın kendisi değil, hakkın hak sahibine ulaşmasıdır. Zekât verenin, zekâtı hak sahibine ulaştırmadığı ortaya çıkınca ictihadının olmasıyla olmaması birbirine eşit olur. Çünkü kanı, onun hakkında hukuken geçerlidir. Fakat kanı ile, zekât yükümlüsünün zimmetindeki başkasına ait olan alacak düşmez. Zekât fakirlerin zenginler üzerinde hak sahibi olduğu bir yardımdır. Dolayısıyla zengin kendinden kaynaklanan bir kusur yüzünden hak sahibine hakkını ulaştırmayınca zekât borcu düşmez.

Ebû Yusuf (rh.a.)'un kuralına göre zekât bu açıdan namazdan ayrılmıştır. Çünkü kıbleye yönelme farzı dinin hakkından dolayıdır. Karışıklık olduğu zaman kul, özürlüdür. Dolayısıyla dinin hakkından dolayı yapması gereken şeyin yerine ictihadını koyabilir.

Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'in delili ise şöyledir: Zekât veren, yükümlülüğünü yerine getirmiştir. Zekât verilen kimsenin durumuyla ilgili hiçbir şey ortaya çıkmaması durumunda olduğu gibi bu durumda da farz düşer.

[10/188]

Bunun açıklaması şöyledir: Zekât yükümlüsü, zekâtı gerçekten fakir olan kimseye değil, kendine göre fakir olan kimseye vermekle görevlidir. Çünkü bir kimsenin gerçekten fakir olduğunu bilmenin yolu yoktur. İnsan kendinin bile gerçekte zengin mi, fakir mi olduğunu bilemeyebilir. Başkasının zenginlik ve fakirliğini nereden bilsin! Yükümlülük ise insanın gücünün yettiği ölçüdedir. Zekât yükümlüsünün yapabileceği şey, sormak veya kişinin kılık-kıyafeti ya da fakirlerin içinde oturması gibi açık bir delilden hareket ederek onun fakir olup olmadığını anlamaya çalışmaktır. Bütün bunlar bulunmadığı zaman yapılacak şey, kanıya göre hareket etmektir. Nitekim o da öyle yapmıştır. Bu kadarıyla yetinilmesinin nedeni zorunluluktur. Zekât ödendikten sonra zekât alanın durumunun ortaya çıkmasıyla bu zorunluluk kalkmaz. Çünkü zekât veren görüş birliği ile, ne verdiğini alandan geri isteyebilir, ne de ona ödetebilir. Bu, onun zekâtı yerine sayılmazsa malı boşa gidecektir. Dolayısıyla zorunluluk devam ettiği için verilenin zekâta sayılacağını söyledik.

Ayrıca verilen kimsenin gerçek zenginliği de bilinemez. Zenginlik ictihadla bilinir. İctihadla yürürlüğe giren şey kendi gibi başka bir ictihadla bozulmaz. Dinî

hükümlerin zenginliğe bağlı olması zenginin durumunun kesinlikle bilineceğini göstermez. Çünkü hüküm (hakim kararı), gerçeği bilinemese de nasıl ki tanıkların doğruluğuna dayanıyorsa, dinî hükümler de bizim açımızdan açık olan şeylere dayanır. Böylece ictihad delilden ayrılır. Çünkü delilin gerçeği bilinebilir. Dolayısıyla ictihad edenin ona ulaşması istenmektedir. Ancak delilin gerçeğine ulaşmak, araştırılmasında güçlük olunca imkânsız olur. Fakat delilin gerçeği ortaya çıkınca ictihada dayalı olan hüküm geçersiz olur.

Suyun ve giysinin pisliği de gerçekten bilinir. Bu nedenle pisliğin ortaya çıkmasıyla temizlik konusundaki ictihad hükmü geçersiz olur. Biz "Zekâtta fakirlerin hakkı vardır" demiyoruz. Aksine zekât yalnızca Allah'ın hakkıdır. Fakir ise hak sahibi değil, zekâtın sarfedileceği yani verileceği yerdir. Bu şuna benzer: Kâbe namaz kılınırken dönülecek bir yöndür. Namaz ise Allah için kılınır.

Ayrıca kul, kıble yönünü bulmak için elinden geleni yapınca üzerindeki sorumluluk düşer. Artık namaz kılındıktan sonra kıblenin başka yön olduğunun ortaya çıkmasının bir önemi kalmaz. Zekât konusunda da böyledir.

Zekât verilen kimsenin verenin babası veya oğlu olduğu anlaşılsa aynı görüş ayrılığı söz konusudur. İbn Şücâ', Ebû Hanîfe (rh.a.)'den bunun zekât yerine geçmeyeceğini nakletmiştir. Nitekim Ebû Yusuf (rh.a.)'un görüşü de böyledir.

Ebû Yusuf (rh.a.)'un izlediği yol şöyledir: Durumu bilinince sadaka vermeye elverişli olmayan kimse, durumu bilinmeyip (sadaka verildikten sonra) tersi durum ortaya çıkınca da sadaka vermeye elverişli olmaz.

İbn Şücâ'ın naklinin dayandığı delil ise şudur: Nesep gerçeği bilinen şeylerdendir. Bundan dolayı bir kimse başkasına "Sen babana ait değilsin" dese had cezası gerekmez. Had cezası şüpheyle düşürülür. Dolayısıyla nesebin ortaya çıkması ictihada aykırı bir delilin ortaya çıkması gibidir.

Zahirü'r-rivâye'nin dayandığı delil ise *el-Asl*'da delil olarak ileri sürülen şu rivayettir:

Muhammed (rh.a.) İsrail'den, O, Ebû'l-Cüveyriye'den, O, Ma'n b. Yezîd es-Sülemî (r.a.)'den nakledilmiştir: "Ben babamı Resûlüllah (s.a.v.)'a dava etmiştim. Resûlüllah (s.a.v.) benim lehime hükmetti. Babam sadakasını camideki birine bırakarak onu birine vermesi için uyarmıştı (tembihlemişti). Ben onun yanına gittim. O da onu bana verdi. Sonra babamın yanına geldim. Verdiği sadakayı tanıdı. "Allah'a yemin ederim ki oğulcuğum! Ben bu sadakanın sana verilmesini kastetmemiştim" dedi. Resûlüllah (s.a.v.)'a başvurduk. Bunun üzerine O (s.a.v.),

يَا يزيدُ لك مَا نويْت ويا معْنُ لك ما أخذْت

"Yezid! Senin amacın yerine geldi; Ma'n! Senin de aldığın sana aittir[318]*"* buyurdu."

Bu sadakayı, nafile diye yorumlamanın bir anlamı yoktur. Çünkü Resûlüllah (s.a.v.)'ın onlara (sadaka mıydı, yoksa zekât mıydı, diye) herhangi bir soru sormaması, bütün sadakalarda hükmün aynı olduğunu gösterir. Ayrıca sadaka, türü belirtilmeden kullanılınca farz olan sadaka (zekât) anlaşılır. [10/189]

Bazı nakillerde "malının sadakasını" ifadesini kullanmıştır ki bu ifade, "sadaka"dan farzın yani zekâtın kastedildiği konusunda açıktır.

Bu hükmün gerekçesi şudur: Farz, cimrilik ve eli sıkılığın sıklıkla görüldüğü bir şeyde yani malda, verenle alan arasında soy bağı olmaması bakımından Allah'a yaklaştıran bir eylemdir.

Karışıklık ve ihtiyaç bulunması durumunda din, câizlik hükmü bakımından bu niteliklerin çoğunu bütün yerine koyar. Verilen zekâtı alandan geri isteme imkânı olmaması dolayısıyla buna ihtiyaç vardır.

Birinci meselede de bu delil getirilebilir. Çünkü zengine verilen sadakada da oğula verilen sadaka gibi Allah'a yaklaşma amacı vardır. Bu nedenle bundan da dönülemez. Bu durumda zekâtın câiz olması konusunda niteliklerin çoğu bütün yerine konur.

Ayrıca kişinin oğlunu tanımasının yolu da ictihaddır.

Görmez misin ki, ﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ﴾ *"Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (o Peygamberi) öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar"* (el-Bakara, 2/146) âyeti inince Abdullah b. Selâm (r.a.) "Allah'a yemin ederim ki ben onun Peygamberliğini kendi oğlumu tanıdığımdan daha iyi tanıyorum. Ben onun hak peygamber olduğunu kesinkes biliyorum. Kadınların ise benden sonra ne yaptıklarını (eşlerimin ise ben yanlarında değilken ne yaptıklarını) bilmiyorum" demiştir[319].

Oğlunu tanımanın yolu ictihad olunca ve bir ictihad, bir başka ictihad ile bozulamayınca zekâtı, farkında olmadan oğula vermekle zengin birine vermek arasında fark olmaz.

Zekât verilen kimsenin Hâşimoğullarından olduğu ortaya çıkınca da *Zâhirü'r-rivâye*'de cevap böyledir.

Çünkü zekâtın ona verilmesinin câiz olmaması soy bağından dolayıdır. Hâlbuki ona vermek de Allah'a yaklaşma vesilesidir. Dolayısıyla Haşimoğullarından birine vermekle babanın oğluna vermesi aynı hükümde olur.

---

[318] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/470; Dârimî, Zekât 14; Buhârî, Zekât 15; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XIX/441; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII/34.

[319] Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XVIII/97.

Câmiu'l-berâmike'de Ebû Yusuf, Ebû Hanîfe (rh.a.)'den onun zekâtı yeniden vermesi gerektiği görüşünü nakletmiştir. Çünkü birinin Hâşim oğullarından olması, az da olsa bilinebilecek şeylerdendir. Bu nedenle gerçekten bilinen gibi olur. Bu, ictihada aykırı olarak bir delilin ortaya çıkması hükmünde olur.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin delili şudur: Bir kimse Haşimoğullarından olan birine "Sen Haşimoğullarından değilsin" dese fakihlerin kimine göre had,[320] kimine göre tazir cezası verilir.

Zekât verilen kimsenin zimmet vatandaşı olduğu anlaşılsa yine aynı görüş ayrılığı söz konusudur.

Emâlî'de Ebû Yusuf (rh.a.) Ebû Hanîfe (rh.a.)'den bunun zekât sayılmayacağı görüşünü nakletmiştir. Çünkü küfür bilinmesi mümkün olan şeylerdendir. Bu yüzdendir ki tanıkların gayri müslim olduğu ortaya çıksa hâkimin verdiği hüküm geçersiz olur.

Zâhirü'r-rivâye'ye göre ise birinin inancını bilmenin yolu ictihaddır. Zimmet vatandaşlarına sadaka vermek ise Allah'a yaklaşma vesilesidir. Dolayısıyla önceki durumlarla bunun arasında fark yoktur.

Muhammed (rh.a.) *el-Asl*'da, "Zekât yükümlüsü zekâtını kendisine müslüman olduğunu haber veren bir zimmet vatandaşına verse veya onun yüzünde müslüman siması olsa" demiştir ki onun bu sözü bu konuda simayı (görünüşü) hakem kılıp ona göre hareket etmenin câiz olduğunu gösterir. Allahu Teâlâ,

﴿ يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ ﴾

"Suçlular simalarından tanınır" (er-Rahman, 55/41) buyurmuştur. Bir diğer âyette ise, ﴿تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ﴾ *"Sen onları simalarından tanırsın"* (el-Bakara, 2/273) buyurmuştur.

Yine onun bu sözü zimmet vatandaşının "müslümanım" demekle müslüman olmayacağını gösterir. Çünkü Muhammed (rh.a.) **"Ona müslüman olduğunu haber verse, sonra zekât veren, onun zimmet vatandaşı olduğunu öğrense"** demiştir. Çünkü zimmet vatandaşının "Ben müslümanım" sözü, "hakka teslim oldum, boyun eğdim" demektir. Zaten herkes kendi inancı için bunu iddia eder.

Sonraki dönem fakihlerimizden bir kısmı "Bir Mecûsi (ateşe tapan), "Ben müslümanım" deyince müslüman olduğuna hükmedilir. Çünkü onlar bu lafzı uğursuz sayarlar ve ondan uzak dururlar. Ehl-i kitap ise böyle değildir" demişlerdir.

---

[320] **Had**; Miktarları dinen belirlenmiş cezalar. Bunlar, suçu işleyenler için cezalandırma (ukûbet) diğer insanlar için ise caydırma amacına yönelik cezalardır. Hadler; hadd-i zina, hadd-i şürb, hadd-i sekr, hadd-i kazf, hadd-i kat'ı tarîk ve hadd-i sirkat olmak üzere altı kısma ayrılır. Bunlara "hudûd-ı hâlisa" denir.

Zekât verdiği kimsenin kendisine güvence verilmiş bir düşman ülkesi vatandaşı (harbî) olduğu anlaşılırsa "Zekât" bölümündeki ifadeye göre bu câizdir.

Câmiu'l-beramike'de Ebû Yusuf, Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin güvence verilmiş olan düşman ülkesi vatandaşı ile zimmet vatandaşı arasındaki farkı şöyle açıkladığını nakletmiştir: Bizim dinimizde bizimle savaşan kimseye iyilik etmemiz yasaklanmıştır. Dolayısıyla bir kimsenin harp ülkesi vatandaşına zekât vermesi Allah'a yaklaşma vesilesi olamaz. Allah'a yaklaşma olmayınca da farz yerine gelmez. Bizimle savaşmayan kimselere iyilik etmemiz ise yasaklanmış değildir. Allahu Teâlâ, ﴿لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ﴾ *"Allah, sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve onlara adil davranmanızı yasaklamaz"* (el-Mümtehine, 60/8) buyurmuştur. Dolayısıyla zimmet vatandaşına sadaka vermek, Allah'a yaklaşma vesilesi olur. Karışıklık olduğu zaman/tereddüt durumunda bununla zekât yükümlülüğü yerine gelir. [10/190]

Zekâtı alanın, zekât verenin kölesi veya yazışmalı kölesi olduğu anlaşılırsa, zekâtını vermiş sayılmaz. Çünkü fiili eksiktir.

Çünkü delil (âyet) ile farz kılınan fiil, vermektir. Vermek ise ancak mülkiyetinden çıkartıp sırf Allah'a ait kılmakla mümkündür. Kölenin kazancı ise efendiye aittir. Yazışmalı kölesinin kazancında da mülkiyet hakkı vardır. Efendinin hakkının devam etmesi sadakanın yalnızca Allah için olmasına engeldir.

Bu, zekât verdiği kimsenin zengin bir adamın kölesi veya yazışmalı kölesi olmasından ayrıdır. Çünkü bu, zekât yerine geçer. Yazışmalı köleye bilerek vermesi durumunda bile zekât geçerli olur. Efendinin durumuna bakılmaz. Çünkü burada zekât verenin malını mülkiyetinden çıkartması Allah'a yaklaşmak içindir. Dolayısıyla yalnızca Allah için olur. Kendi kölesi ve yazışmalı kölesinde ise zekât konusu malı mülkiyetinden tam olarak çıkartmamıştır. O mal üzerinde kendi hakkının devam etmesi, onun sırf Allah rızası için olmasını önler. Bu yüzden bununla farz düşmez.

Kıbleyi araştırmak

Kâbe'ye yönelmenin farz oluşunun delili, Allahu Teâlâ'nın,

﴿فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾

"Artık yüzünü Mescid-i Harâm tarafına çevir" (el-Bakara, 2/144) buyruğudur. Peygamber (s.a.v.) Mekke'de iken Beyt-i Makdis'e doğru namaz kılar, Kâbe'yi de kendisiyle Beyt-i Makdis arasına alırdı. Medine'ye hicret edince Kâbe'ye sırt dönüp Beyt-i Makdis'e yönelmek zorunda kaldı. Kıblesinin Kâbe olmasını arzu ediyordu. Çünkü Kâbe İbrahim (a.s.)'in de kıblesi idi. Peygamber (s.a.v.) Cebrail'den bunu kendisi için Allah'a sormasını istedi. Cebrail (a.s.)'in getireceği cevabın beklentisi içinde, sıklıkla gökyüzünü seyrediyordu. Nihayet Allahu Teâlâ ﴿قَدْ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا﴾ *"(Ey Muhammed) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz. İşte, şimdi seni*

memnun olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Harâm tarafına çevir" (el-Bakara, 2/144) âyetini indirdi.

Mekke'de olanların Kâbe'nin kendisine yönelmesi gerektiği konusunda görüş ayrılığı yoktur.

Mekke dışında olan kimse hakkında ise Ebû Abdullah el-Cürcânî "Âyetin açık ifadesinden dolayı Mekke dışındakilerin de Kâbe'nin kendine yönelmeleri farzdır. Ayrıca bu, oranın yüceliğini ortaya koymak için farz kılınmıştır. Dolayısıyla oraya yakın ve uzak olmakla hüküm değişmez" demiştir.

Onun dışındaki fakihlerimiz ise "Mekke dışındakilere farz olan, Kâbe yönüne yönelmektir. Çünkü ancak bu kadarını yapabilirler. Yükümlülük ise insanın gücü ölçüsündedir" demişlerdir.

Kâbe yönü ya yön gösteren bir işaretle ya da işaret bulunmadığı zaman araştırarak bilinir. İşaretlerden birisi her yerde dikilmiş olan mihraplardır.

Çünkü bunlar, sahâbenin ve sonrakilerin görüş birliği ile belirlenmiştir.

Çünkü sahâbîler (r.a.) Irak'ı fethedince doğu ile batı arasını kıble olarak belirledi. Sonra Horasan'ı fethettiklerinde oradaki halkın kıblesini de iki batının arası, yani güneşin kışın battığı nokta ile yazın battığı nokta arası olarak belirlediler. Onlar bu yönlere doğru namaz kılıyorlardı. Öldükleri zaman kabirleri de bu yöne doğru yapıldı ve bunu kimse yadırgamadı. Onların bir konuda icmâ etmesi ise delil olarak yeter. Onların din işine verdikleri önem kendilerinden sonra gelen insanlardan daha açıktı. Dolayısıyla bu konuda onlara uymamız gerekir. [10/191]

Kıbleyi gösteren işaretlerden biri de kişinin, bulunduğu yerin halkına sormasıdır.

Çünkü her yerin halkı âdeten kendi kıblelerini başkalarından daha iyi bilirler. Allahu Teâlâ,

﴿فَاسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾

"Eğer bilmiyorsanız bilenlere sorun" (en-Nahl, 16/43) buyurmuştur.

Kıbleyi gösteren işaretlerden bir diğeri ise yıldızlardır.

Abdullah b. Mübârek (r.a.)'in "Kûfeliler kıbleye yönelmek için oğlak yıldızını enselerinin arkasına alırlar, biz ise oğlağı sağ kulağın arkasına alırız" dediği nakledilmiştir.

Ebû Mansur el-Matürîdî (rh.a.) "Kıble yönünü bulmanın yolu şudur: Yılın en uzun günlerinde güneşin yazın battığı yöne bakılır ve tespit edilir. Sonra yılın en kısa günlerinde güneşin kışın battığı yöne bakılır ve tespit edilir. Sonra (bu iki nokta arasındaki mesafe üçe bölünür), üçte ikisi sağa, üçte biri sola alınır. İşte buraya yönelen kişi kıbleye yönelmiş olur. Bundan sonra kuzey tarafına

yönelmenin anlamı yoktur. Çünkü bu kişi, yüzünü çevirdiği zaman yılın en kısa günlerinde güneşin battığı yere veya daha öteye yönelmiş olur. Bu durumda ne kıbleye, ne de Harem'e yönelmiş olur" demiştir.

Yine Ebû Cafer el-Hinduvanî (r.a.)'den nakledildiğine göre, Harem, kuzeyden altı mildir. Diğer taraftan on iki mildir. Diğer taraftan on sekiz mildir. Diğer taraftan yirmi dört mildir.

Denilmiştir ki "Şamlıların kıblesi Rükn-i Şâmî'dir. Medinelilerin kıblesi Kâbe'nin duvarından Hatîm ve Altınoluğun bulunduğu yerdir. Yemenlilerin kıblesi Rükn-i Yemanî'dir. Hintlilerin ve komşularının kıblesi Rükn-i Yemanî ile Hicr (Hicr-i İsmail, Hatîm) arasıdır. Horasanlıların ve Doğululların kıblesi Kâbe'nin kapısı ve Makam-ı İbrahim'dir. Bu yönlerden az da olsa ayrılan kişi kıbleye yönelmemiş olur."

Yön işaretleri bulunmadığı zaman araştırma yapmak farz olur.

Kimi Hanefî fakihlerimiz, araştırması sonucunda yöneleceği yönün, o kimse hakkında gerçek kıble olacağını iddia etmişlerdir. Çünkü o elinden geleni yapmıştır. Yükümlülük ise güç ölçüsündedir.

Ancak bu güzel bir görüş değildir. Çünkü bu görüş, her müctehidin isabet ettiği görüşünü benimsemeye yol açar.

Bununla birlikte bu kişi, yükümlülüğünü yerine getirmiştir. Çünkü onun yükümlülüğü kıbleyi bulmak ümidiyle yön aramaktır. Amaç, yönün kendisi değil, Allah rızasıdır. Nitekim Allahu Teâlâ,

﴿فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ﴾

"Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zatı) oradadır" (el-Bakara, 2/115) buyurmuştur. Aslında Allah'ın zatının bulunduğu belirli bir yön yoktur. Ancak biz "Namaz kılan kimse, istediği yöne döner" dersek imtihan sırrı ortadan kalkar. İbadetin anlamı ise kendisinde imtihan anlamı bulununca gerçekleşir. Biz kıbleyi bulma ümidiyle araştırma yapmayı, imtihanın gerçekleşmesi için gerekli kıldık. Bunu yapan kişi gerçek kıble yönünü bulamasa bile üzerindeki yükümlülüğü yerine getirmiş olur.

Doğru görüşün bu olduğunun delili "Namaz" bölümünde söylediğimiz "Araştırma yaparak namaz kılanların biri kendilerine imam olunca imamın yanlış yöne döndüğünü bilen kişinin namazı bozulur. İmamın, kıble olduğu kanısını taşıdığı yönün gerçekten kıble olduğu anlaşılırsa, bu kimse kıble yönünde ona uymamış olsa bile imama uyması (iktidâsı) geçerlidir. Nitekim Kâbe'nin içinde namaz kılmaları da böyledir. **[10/192]**

Bu ön bilgiden sonra diyoruz ki:

Bir kimse yolculukta iken karanlık bir gecede kıbleyi karıştırsa ve namaz kılması gerekse kıbleyi araştırması gerekir. Bu mesele dört şekilde olabilir.

Birincisi; şüphe etmeden ve araştırmadan bir yöne doğru namazını kılar.

İkincisi; Şüphe eder sonra araştırma yapmadan bir yöne doğru namazını kılar.

Üçüncüsü; Şüphe eder sonra araştırma yapar ve araştırma sonucunda karar verdiği yöne doğru namazını kılar.

Dördüncüsü ise ictihadının götürdüğü yönden başka yöne doğru namazını kılar.

Birinci Durum:

Şüphe etmeden ve araştırma yapmadan bir yöne doğru namazını kılsa kıbleyi bulduğu ortaya çıkarsa veya kanısı kıbleyi bulduğu yönünde ise ya da namaz kıldığı yerden başka bir yere gittiği için hiçbir şeyi öğrenemezse kıldığı namaz geçerlidir.

Çünkü müslümanın yaptığı iş mümkün olduğunca geçerli kabul edilir. Çünkü namaz kılmaya kalkan herkes yaygın âdete göre namazı kılarken kıbleye dönmüş sayılır. Dolayısıyla tersi bir durum ortaya çıkmadığı sürece namazı geçerli kabul edilir.

Kıbleyi bulamadığı ortaya çıkarsa namazı yeniden kılması gerekir.

Çünkü tersi bir durum ortaya çıkınca görünürdeki durumun geçerliliği kalmaz. Çünkü burada geçerli kılan bir delil bulunduğu için değil; bozan bir delil bulunmadığı için namazın geçerliliğine hükmedilmiştir. Dolayısıyla bozan delil ortaya çıkınca yeniden kılmak gerekir.

Kıbleyi bulamadığı kanısında olması durumunda da namazı yeniden kılması gerekir.

Çünkü özellikle ihtiyata dayalı olan konularda kanı kesin bilgi gibidir.

İkinci Durum:

Şüphe ettiği halde araştırma yapmadan bir yöne doğru namaz kılmışsa kıbleyi bulamadığı ortaya çıkarsa veya kanısı o yönde ise, ya da durumu açığa çıkmamış ise namazı yeniden kılması gerekir.

Çünkü şüphe edince o namaz için araştırma yapması gerekmiş ve araştırma o namazın farzlarından biri olmuştur. Namaz kılan, bu farzı terk edince namazı câiz olmaz.

Birinci durum ise böyle değildir. Çünkü araştırma ancak şüphe edildiği zaman farz olur. Birinci durumda ise şüphe etmemiştir.

Kıbleyi bulduğu ortaya çıkarsa namazı geçerlidir.

Çünkü araştırma farzının bir amacı vardır. Namaz kılan ise bu amacına araştırma yapmadan ulaşmıştır. Dolayısıyla araştırma ondan düşmüştür.

Kıbleyi bulduğu kanısında olması durumunda, Zâhid Ebû Bekir Muhammed b. Hamid (rh.a.) bu durumda namazın geçerli olduğuna fetva verirdi. Çünkü kanı, gerçeğine ulaşılamayan konularda kesin bilgi gibidir.

Doğru olan bu namazın câiz olmadığıdır. Çünkü araştırma farzı kesin olarak gerekmiştir. Dolayısıyla ancak kendi dengiyle düşer. Ayrıca kanı ihtiyat için kesin bilgi gibi kabul edilir. Burada ise ihtiyat namazın yeniden kılınmasıdır.

Üçüncü Durum:

Şüphe edip araştırma yapsa ve araştırmasında belirlediği yöne doğru namazını kılsa kıbleyi bulduğu ortaya çıkarsa veya bulduğu kanısında olursa, ya da durumundan hiçbir şey açığa çıkmamışsa namazı görüş birliği ile geçerlidir.

Kıbleyi bulamadığı ortaya çıkınca da bize göre namazı geçerli olur.

Şâfiî (rh.a.)'ye göre, kıblenin sağına veya soluna döndüğü ortaya çıkarsa cevap yine böyledir. Kâbe'ye sırt döndüğü anlaşılırsa namazı -iki görüşünden birine göre- bozuktur. Yeniden kılması gerekir. Çünkü ictihadında yanıldığı anlaşılmıştır. Bu, hâkimin bir meselede ictihadıyla hüküm vermesi ve o hükmün tersine bir delilin ortaya çıkması gibi ve bir kimse bir su ile abdest alıp o suyun pis olduğunun anlaşılması gibidir. Kıblenin sağına veya soluna dönmesi ise böyle değildir. Çünkü bu durumda yanılgı kesin bilinemez. Çünkü insanın yüzü yay gibi kavislidir. Dolayısıyla sağa veya sola dönünce yüzün taraflarından birisi kıbleye doğru olur. Kâbe'ye arka dönmüş olmak durumunda ise yüzünün hiçbir tarafı Kâbe'ye bakmaz. Böylece yanılgı kesin olarak bilinmiş olur.

Biz Hanefilerin bu konuda delili ise Allahu Teâlâ'nın,

وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ

"Doğu da Allah'ındır, batı da" (el-Bakara, 2/115) buyruğudur. Bu âyetin iniş nedeni hakkında iki nakil vardır. Birincisi Abdullah b. Amir (r.a.)'den nakledilen şu hadisdir: "Resûlüllah (s.a.v.)'ın sahâbîleriyle (r.a.) birlikte karanlık bir gecede yolculuktaydık. Kıbleyi karıştırdık. Herbirimiz araştırma yaptı. Önüne bir çizgi çizdi. Sabah olunca çizgilerin kıbleye doğru olmadığını gördük. Dönünce Resûlüllah (s.a.v.)'a bunu sorduk. Bu âyet indi. Bunun üzerine Resûlüllah, **[10/193]**

أَحْرَزْتُكُمْ صَلَاتَكُمْ

"Namazlarınız size yeterli oldu[321]*"* buyurdu. Cabir (r.a.)'in rivayet ettiği hadis ise şöyledir: Bulutlu bir günde yolculuktaydık. Kıbleyi karıştırdık. Her birimiz araştırma yapıp bir yöne doğru namazlarımızı kıldık. Bulut çekilince kimimizin kıbleyi bulduğunu, kimimizin yanıldığını gördük. Bunu Resûlüllah (s.a.v.)'a sorduk. Bu âyet indi. Peygamber (s.a.v.) bize namazları yeniden kılmamızı emretmedi.

Ali (r.a.) "Kıbleyi arayanın kıblesi yöneldiği cihettir" demiştir. Yani o, tespit ettiği yöne yönelince kıldığı namaz geçerli olur. Çünkü o, yükümlülüğünü yerine getirmiştir. Dolayısıyla farz, üzerinden tamamen düşer. Sağa ve sola dönmesi durumunda da böyledir. Bunun açıklaması -geride açıkladığımız gibi- şöyledir: Amaç kıble yönünü aramak değil, Allah'ın rızasını elde etmektir. Ancak namaz kılan, imtihan sırrını gerçekleştirmek için kıble yönünü aramakla yükümlüdür. Bu amaç, araştırma ile tamam olmuştur. Dolayısıyla kendisine gerekli olan farz, üzerinden düşer.

Görmez misin, kişinin bilmesi durumunda sağa veya sola dönerek namaz kılması câiz değil iken, araştırma yapması durumunda -belirttiğimiz gerekçeden dolayı- namazının câiz olduğuna hükmedilir. Kâbe'ye arkasını dönmek de böyledir.

Arif bir kuldan nakledilen "Beşerin kıblesi Kâbe'dir. Gök ehlinin kıblesi, Beyt-i Ma'mûr'dur. Kerubiyyîn[322] meleklerinin kıblesi Kürsî'dir. Hamele-i Arş'ın[323] kıblesi ise Arş'tır. Hepsinin amacı Allah rızasıdır" sözü, bu dediğimizi açıklayıcı niteliktedir.

Bu, giyside veya abdest suyunda pisliğin ortaya çıkmasından başkadır. Çünkü belirttiğimiz gibi, bunlar tespiti mümkün olan şeylerdendir. Ayrıca pis su ile abdest almak Allah'a yaklaştıran bir iş değildir. Dolayısıyla bir farzın böyle yerine getirilmesi mümkün değildir. Kıbleden başka yöne namaz kılmak ise Allah'a yaklaştıran bir ibadettir.

Görmez misin hayvan üzerinde olan bir kişi hayvan kendi isteğiyle nereye dönerse dönsün nafile namaz kılabilir. Yine özrü varsa farzı da bu şekilde kılabilir. Zekâtta da böyle bir ayırım yapılmıştı. Şöyle ki babaya ve zengine sadaka vermek Allah'a yaklaştıran bir ibadettir. Bundan dolayı verenin geri alma hakkı yoktur. Nitekim bunu açıklamıştık.

Dördüncü Durum:

[10/194] Araştırma sonucunda belirlediği yöne dönmeyip başka yöne doğru namazını kılsa, sonra kıbleyi bulduğu ortaya çıksa, Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre namazı yeniden kılması gerekir.

---

[321] Bkz. Hâkim, *Müstedrek*, I/324; Dârekutnî, *Sünen*, I/271; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II/10; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, I/243.

[322] Allah'a en yakın meleklere Kerubiyyîn denir.

[323] Allah'ın arşını taşıyan meleklere Hamele-i Arş denir.

Ebû Hanîfe (rh.a.)'nin "O, kendine göre kıble olan yönden yüz çevirdiği için dinden çıkmasından korkarım" dediği nakledilmiştir. Yine Ebû Hanîfe'nin "Dinden çıktığına hükmedilmemesi ona yetmez mi" dediği nakledilmiştir.

Ebû Yusuf (rh.a.) ise "Namazı geçerlidir" demiştir.

Çünkü araştırma bir amaç için gerekli idi. Bu kimse ise bu amaca araştırma yapmadan ulaşmıştır. Dolayısıyla bu ve araştırma yaparak yöneldiği kıble birdir.

Bu, Ebû Yusuf (rh.a.)'un kuralına göre doğrudur. Çünkü o kıblenin araştırmanın tersi yönde olduğu ortaya çıkınca araştırmanın geçerliliğini düşürmektedir. Nitekim zekâtta da böyle söylemiştir. Araştırmanın geçerliliği kalmayınca bu kimse hiç araştırma yapmadan bu yöne doğru namaz kılmış gibi olur. Kıbleyi bulduğu ise açıklık kazanmıştır. Dolayısıyla namazı geçerli olur.

Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'in görüşlerinin dayanağı ise şudur: Bu kimse namazının geçersiz olduğuna inanmıştır. Çünkü kendine göre kıbleden başka yöne namaz kılmıştır. Bu yüzden namazın geçersiz olduğuna inandığı halde, geçerli olduğuna hükmedilemez. Bu şuna benzer: Bir kimse yöneldiği yönden başka tarafa doğru namaz kılan bir imama uysa, bunu bilmesi durumunda namazı geçerli olmaz. Çünkü imamının yanıldığına inanmaktadır.

Bunu şu açıklar: Bu kimsenin araştırması sonucu ulaştığı yön, yaptığı ibadet bakımından onun hakkında kıble hükmünde olmuştur. O yöne doğru namaz kılsa kıblenin başka yönde olduğu ortaya çıksa bile, namazı geçerli olur. Dolayısıyla bu kimse araştırma yönünden başka tarafa dönmekle, Kâbe'yi görürken ondan başka yöne dönmüş gibi olur. Böylece namazı bozulur. Bu yüzden onun dinden çıktığına hükmedilmez. Çünkü araştırma sonucunda ulaşılan yön, yaptığı ibadet bakımından kıble olarak belirlenmiş ise de, bilgi bakımından gerçek kıble olarak belirlenmiş değildir.

Kıblenin namaz kılarken ortaya çıkması

Son durumda (yani araştırma sonucunda ulaştığı yönden başka yöne doğru) namaz kılarken kıble belirginleşirse, namaza yeniden başlaması gerekir.

Çünkü namazı bitirdikten sonra belirginleşse, namazı yeniden kılacaktı. Namaz kılarken belirginleşmesi durumunda yeniden kılması daha önceliklidir.

Ebû Yusuf (rh.a.)'un bu konuda görüş ayrılığı olduğu nakledilmemiştir. Onun görüşü de bu olsa gerektir. Çünkü o, namaz kılarken kıbleyi bulduğunu kesin bilince durumu güçlenmiştir. Güçlü ise zayıf üzerine kurulmaz. Nitekim ima ile namaz kılan kimse, namaz kılarken ruku ve secde edecek gücü bulduğunda da böyledir.

Araştırma yaparak belirlediği yöne doğru namaz kılarken yanıldığı ortaya çıksa Kâbe yönüne dönerek namazına devam etmesi gerekir.

Çünkü namazı bitirdikten sonra başka yöne doğru kıldığını anlasa yeniden kılması gerekmez. Namaz kılarken kıble yönünü belirginleşmesi de böyledir. Çünkü namaza başladığı yön yaptığı ibadet bakımından onun kıblesidir. Dolayısıyla durumu, Kuba mescidinde namaz kılanların durumu gibi olur. Şöyle ki onlar, Beyt-i Makdis'e doğru namaz kılıyorlardı. Birisi geldi ve onlara kıblenin Kâbe yönüne çevrildiğini haber verdi. Bulundukları yerde rukûda iken Kâbe'ye doğru döndüler. Sonra Peygamber (s.a.v.) onların namazını geçerli kabul etti.

Buna dayanarak "Bir kimse araştırma sonucunda bir yöne doğru namaz kılsa, sonra kıblenin başka yönde olduğuna karar verse, o yöne döner ve namazını tamamlar" dediler. Çünkü bir ictihad başka bir ictihadla bozulmaz. Fakat gelecekte, yeni ictihadı doğrultusunda hareket eder. Bu nedenle Muhammed (rh.a.)'in "Bu şekilde dört rekatı dört ayrı yöne doğru kılsa namazı câiz olur" dediği nakledilmiştir. [10/195]

Sonraki dönem Hanefî âlimleri[324] ilk yöneldiği yöne yeniden yönelmesi durumunda görüş ayrılığına düştüler. Kimileri, "O yöne yönelir. Bu kıyas doğrultusunda namazı tamam olur" dediler. Kimileri, bunu çirkin bularak "İş bu noktaya gelirse namazı yeniden kılması gerekir" dediler. Çünkü bu namazda o yönden, başka yöne dönmüştü. Aynı namazda tekrar o aynı yöne dönmesi uygun değildir.

Namaza şüphe ederek ve araştırma yapmadan başlasa, sonra namaz kılarken kıbleyi bulduğu ortaya çıksa veya kıbleyi bulduğu kanısına varsa o namazı yeniden kılması gerekir.

Çünkü başlaması zayıftı. Dolayısıyla kıbleyi bulduğunu kesin bilmediği sürece namazının geçerli olduğuna hükmedilemez. Namaz kılarken öğrendiğinde ise durumu güçlenmiştir. Güçlü olanın ise zayıf üzerine kurulması câiz değildir. Bu yüzden yeniden başlaması gerekir.

Namazı bitirdikten sonra bilmesi durumunda ise böyle değildir.

Çünkü namaza kaldığı yerden devam etmeye ihtiyacı yoktur. Nitekim ima edenin, teyemmümle namaz kılanın ve akan yarası olan kimsenin özürleri namaz bittikten sonra son bulsa namazı yeniden kılmaları gerekmez. Namaz kılarken son bulması durumunda ise yeniden kılmaları gerekir.

Şüphe etmeden ve araştırma yapmadan namaza başlayıp namaz kılarken yanıldığı ortaya çıksa yeniden kılması gerekir.

Kıbleyi bulduğunun ortaya çıkması durumuna *el-Asl*'da değinilmemiştir.

Şeyh Ebû Bekir Muhammed b. Fadl (rh.a.) "Yeniden kılması gerekir" derdi. Çünkü namaza başlaması zayıf olmuştur.

---

[324] **Müteahhirûn**; Hicrî 4. asırdan itibaren gelen fakihler. Şemsü'l-Halvânî'den sonra Hafizuddin Buharî'ye kadar olan fıkıh âlimleri. Halvânî'den önceki fıkıh âlimlerine de Mütekaddimûn denir.

Görmez misin, yanıldığı ortaya çıkınca yeniden kılması gerekmektedir. Namaz kılarken doğru yöne yöneldiği ortaya çıkınca durumu güçlenmiştir. Bu yüzden yeniden başlaması gerekir.

Şeyh Ebû Bekir Muhammed b. Hâmid (rh.a.) "Yeniden başlaması gerekmez" derdi.

Doğru olan görüş de budur. Çünkü bu durumda başlangıçta namazı bozan herhangi bir delil bulunmadığı için kıldığı namaz geçerli idi. Dolayısıyla kıbleyi bulduğu ortaya çıkmakla namazın gücü hüküm bakımından artmaz. Bu yüzden yeniden başlaması gerekmez. Şüphe ettikten sonra kıbleyi bulduğunun ortaya çıkması durumu ise böyle değildir. Çünkü bu durumda kıbleyi bulduğunu kesin olarak bilmediği sürece namazı geçerli değildi. Dolayısıyla bulduğu anlaşıldığında namazdaki durumu hüküm bakımından güçlenir. Bu yüzden yeniden başlaması gerekir.

Bir kimse mihrabı olmayan, kıblesi belirsiz olan ve içinde o beldede oturanlardan bir topluluğun bulunduğu bir mescide girse ve kıbleyi araştırıp namaz kılsa, sonra kıble konusunda yanıldığını anlasa, namazı yeniden kılması gerekir.

Çünkü araştırma tam zamanında gerçekleşmemiştir. Araştırmanın vakti kıbleyi gösteren hiçbir işaretin kalmamasıdır. Bu kişi ise oradakilere kıbleyi sorabilir. Dolayısıyla araştırmanın bulunması hiç olmaması gibi olur. Bu kimse şüphe ettikten sonra araştırma yapmadan namaz kılmış hükmüne girer. Bu durumda ise namazı geçerli olmaz.

Ancak kıbleyi bulduğu ortaya çıkarsa böyle değildir.

Sonuç olarak yanıldığı ortaya çıkınca namazı yeniden kılması gerekir. Bulduğu ortaya çıkarsa namazı geçerli olur.

Muhammed (rh.a.) buna şu meseleyi delil getirmiştir: Bir kimse bir su başına, ya da bir kabileye uğrayıp su arasa, su bulamayıp teyemmümle namazı kılsa, sonra suyu bulsa, Şayet bu kabilede oranın halkından olan insanlar varsa ve bu kimse onlara sormadan teyemmüm alıp namaz kılmışsa, sonra onlara sormuş ve onlar suyun yerini haber vermişlerse, namazı geçerli olmaz. Onlara sormuş ve onlar haber vermemişlerse veya yanında soracağı bir kimse yoksa namazı geçerli olur.

Namaza teyemmümle başlasa sonra birisini görse ve onun su hakkında bilgisi olduğu kanısına varsa namazını tamamlar. Sonra ona sorar. Şayet o, yakın yerde su bulunduğunu haber verirse namazı yeniden kılar. Gördüğü kişi suyun bulunup bulunmadığını bilmiyorsa namazı yeniden kılması gerekmez. **[10/196]**

Bütün bu meseleleri ve bu iki mesele ile "İlk önce sorsa, sorduğu kişi haber vermese, o da teyemmümle namaz kıldıktan sonra sorduğu kişi haber verse namazı yeniden kılması gerekmez" meselesi arasındaki farkı biz "Namaz" bölümünde açıklamıştık. Kıble konusu da böyledir.

Muhammed (rh.a.) *el-Asl*'da, bu karışıklığın Mekke'de olması, yakınında soru soracağı kimsenin bulunmaması ve araştırma yaparak namaz kılması sonra da yanıldığının ortaya çıkması durumunda yeniden kılmasının gerekip gerekmeyeceğine değinmedi.

İbn Rüstem, Muhammed (rh.a.)'den onun yeniden kılması gerekmediği görüşünü nakletmiştir. Kıyasa uygun olan da budur. Çünkü bir evde alıkonmuş olsa ve kıbleyi bulacak hiçbir işareti bulunmasa ona farz olan, araştırma yapması ve araştırma ile kıldığı namazın geçerli olduğuna hükmetmesidir. Mekke'nin dışında iken yeniden kılması gerekmediği gibi, Mekke'de iken de yeniden kılması gerekmez.

Ebû Bekir Râzî (rh.a.), bu kimsenin namazı yeniden kılmasının gerekeceğini söylerdi. Çünkü Mekke'de olunca yanıldığını kesin olarak öğrenir.

Medine'de olması durumunda da böyledir.

Çünkü Medine'deki kıble kesindir. Onu Peygamber vahye dayanarak belirlemiştir. Diğer yerler ise böyle değildir. Ayrıca Mekke'de karışıklık nadir olur. Hüküm ise nadir üzerine kurulmaz. Dolayısıyla Mekke'de namazın geçerli olduğuna hükmetmek konusunda araştırma dikkate alınmaz. Diğer yerlerde ise karışıklık çok olur.

Hüküm galibe göredir

Bundan sonraki meselelerde kural, "Hüküm galibe göredir" kuralıdır.

Çünkü yaygın olan (galib), nadir olanı içinde eritir. Eriyen de yok hükmündedir. Görmez misin isim verirken çok olan dikkate alınır. Örneğin buğdayın içinde az da olsa arpa bulunur. Buna rağmen hepsine birden "buğday" denir.

Buna dayanarak şöyle demişlerdir:

Halkının çoğu Mecûsi (ateşe tapan) olan bir beldede, bir kimsenin müslümanın kestiği (bir hayvana ait olduğunu) bilmeden et satın alması helal olmaz. Halkının çoğu müslüman olan bir beldede ise çoğunluğa göre hüküm verilerek et satın almak helaldir.

Harp (düşman) ülkesinde, bir kimsenin müslüman veya zimmet vatandaşı olduğunu bilmese dahi, herkese ok atmak mübahtır. İslam ülkesinde ise harp ülkesi vatandaşı olduğunu bilmedikçe bir kimseye ok atmak helal olmaz.

Harp ülkesi vatandaşları, zimmet vatandaşlarının bulunduğu beldelerden birine girseler, yabancı ülke vatandaşı olduğu kesin olarak bilinmediği sürece, onlardan birini köle yapmak câiz olmaz.

Çünkü o bölgede çoğunluk zimmet vatandaşıdır.

Zimmet vatandaşlarından bir grup harp ülkesi beldelerinden birine girse müslümanlar o belde halkını, zimmet vatandaşı olduğunu (kesin olarak) bilmedikleri sürece köle yapabilirler.

Bundan sonra meseleler iki türlüdür: Birincisi; parçaları ayrı olan karışımdır. İkincisi ise; parçaları bitişik olan karışımdır.

Hayvan etleri İle ilgili araştırma

Derisi yüzülmüş davar etleri, ayrı olan karışıma örnek olarak verilebilir. Bunların karışıklığı üç türlü olabilir.

Birincisi; helalin çoğunlukta olmasıdır.

İkincisi; haramın çoğunlukta olmasıdır. Üçüncüsü; helalle haramın birbirine eşit olmasıdır. Eşitlikte de iki durum söz konusudur:

Birincisi, başkasını bulamamak suretiyle gerçekleşen zorunluluk durumu; ikincisi ise, normal durum.

Zorunluluk durumunda her üç durumda da araştırma yapmak câizdir.

Çünkü zorunluluk durumunda murdar hayvan yemek dînen câizdir. Zorunluluk durumunda yapacağı araştırma ile helali bulma beklentisi varken araştırma yapmak öncelikle câizdir.

Normal durumlarda ise üç koyun olup birisi murdar olmak gibi, helal çoğunlukta ise araştırma yapmak yine câizdir.

Çünkü helal çoğunluktadır. Hüküm ise çoğunluğa göredir. Bu yolla murdar olduğunu bildiği (kanaat getirdiği) dışındakilerden yemesi câiz olur. [10/197]

Murdar olanı yememenin yolu, araştırmayı koyunlardan birinin murdar olduğu üzerinde yapmak ve ondan sakınıp diğerlerinden yemektir. Ancak yemesi, yaptığı araştırmadan dolayı değil, helalin çoğunlukta olmasından ve hükmün çoğunluğa göre olmasından dolayıdır.

Haram çoğunlukta ise bize göre araştırma yapamaz.

Şâfiî'ye göre ise yapabilir. Çünkü içlerinde helalin bulunduğunu kesin bilmekte ve araştırmasıyla onu bulmayı ummaktadır. Dolayısıyla birinci durumda olduğu gibi bu durumda da araştırma yapar. Çünkü murdar hayvanın haramlığı yalnızca dinin hakkıdır. Böyle konularda ise kişinin kanısına göre hareket etmesi câizdir. Nitekim kıbleye yönelmede durum böyledir. Çünkü kıble meselesinde yanılacak yönlerin isabet edilecek yönden çok olması, araştırma ile ibadet etmeye engel olmamıştır. Bu mesele de böyle olmalıdır.

Bu konuda biz Hanefilerin delili ise şudur: Hüküm galip olana göredir. Çoğunluk haram olunca normal durumlarda sakınmanın gerekliliği konusunda hepsi haram olur. Çünkü onlardan bir şey yese kanısına göre yiyecektir. Kanıya göre hareket etmek ise zorunluluktan dolayı câiz olur. Normal durumlarda olmaz.

Çoğunluk helal olunca durum bundan farklıdır. Çünkü bu durumda yemek, kanıya göre helal olmuş değildir. Nitekim bunu açıklamıştık.

Kıble konusu ise böyle değildir. Çünkü orada kıbleyi gösteren deliller bulunmayınca zorunluluk gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bu meseleden ona denk düşen durum, başkasını bulmamak suretiyle zorunluluğun gerçekleşmesi durumudur. Bununla birlikte Kâbe'den başka yöne doğru namaz kılmak zorunluluk durumu dışında da câiz olan, Allah'a yaklaşma yollarındandır. Bu da, hayvan üzerinde nafile namaz kılmaktır.

Murdar hayvanı yemek ise zorunluluk durumu dışında hiçbir durumda câiz olmaz. Bu yüzden bir kimsenin bu konuda kanısına göre hareket etmesi câiz olmaz.

Helalle haramın eşit olması durumunda da hüküm böyledir.

Çünkü eşitlik durumunda dînen haram üstün gelir. Peygamber (s.a.v.),

مَا اجْتَمَعَ الْحَرَامُ وَالْحَلَالُ فِي شَيْءٍ إِلَّا غَلَبَ الْحَرَامُ الْحَلَالَ

"Bir şeyde helal ile haram birleşince haram helalden önce gelir[325]*"* buyurmuştur. Ayrıca haramı yemekten sakınmak farzdır. Helali yemekte ise seçim hakkı vardır; ister bundan yer, ister ötekinden. Farz ile mübah arasında ise denklik olmaz (Mübah, farz ile yarışamaz). Dolayısıyla helalin hangisi olduğu kendiliğinden veya onu gösteren bir belirti ile bilinmediği sürece farz yani haramdan sakınmak önde gelir. Örneğin; murdar (ölü) hayvan suya atıldığı zaman içinde kalan kandan dolayı suyun yüzünde kalır. Boğazlanmış olan hayvan ise suyun dibine batar. İnsanlar bunu kaynadığında aşırı ses çıkarması ve çabuk bozulmasıyla da bilebilir. Ancak ateşe tapanın kestiği hayvanda veya müslümanın besmeleyi kasten terk ederek kestiği hayvanda, bu belirtilerden hiçbirisi bulunmaz.

Domuz yağı ile zeytinyağının karışması

Parçaları bitişik olan karışıma örnek ise murdar hayvanın iç yağı veya domuz yağı karışmış olan yağdır. Bu üç kısma ayrılır:

Murdar hayvanın yağı, daha çoksa o yağdan yemek veya başka bir şekilde yararlanmak câiz olmaz.

Çünkü hüküm çoğunluğa göredir. Çoğunlukta olan yağ ise kendisinden yararlanılmayan bir haramdır. Dolayısıyla yağın tamamı murdar hayvan yağı sayılır.

Muhammed (rh.a.) buna Cabir (r.a.)'in naklettiği şu hadisi delil getirmiştir: Peygamber'e bir topluluk geldi ve "Bizim denizde bir gemimiz var. Yağlanması gerekiyor. Biz, çok yağlı ölü bir deve bulduk. Gemiyi onun yağıyla yağlayabilir miyiz" dediler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.),

[10/198]

---

[325] Abdurrezzak, *Musannef*, VII/199; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII/169; Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, IV/372; Aclûnî, *Kesfü'l-hafâ*, II/1183.

لا تَنْتَفِعُوا مِنَ الْمَيْتَةِ بِشَيْءٍ

"Murdar hayvandan hiçbir şekilde yararlanmayın[326]*"* buyurdu.

Yağlar birbirine eşit olursa hüküm yine böyledir.

Çünkü eşitlik durumunda haram önce gelir. Dolayısıyla bununla önceki durum arasında fark yoktur.

Zeytinyağı daha çok ise zorunluluk durumu dışında o yağdan yiyemez.

Çünkü murdar hayvanın yağı, her ne kadar diğer yağ içinde az ve hükmen tüketilmiş olsa da, gerçekte o yağın içinde bulunmaktadır. Helalle haramı birbirinden ayırmanın yolu kalmamıştır. Bu durumda ise helalden bir parça yediğinde haramla birlikte yiyecektir. Kişinin haram yemesi ise dînen yasaklanmıştır.

Ancak o yağı aydınlanmada ve derileri tabaklamada kullanabilir.

Çünkü helal daha çoktur. Amaç helalden yararlanmaktır. Biz "Namaz" bölümünde Peygamber (s.a.v.)'den ve Ali (r.a.)'den pis yağdan yararlanmanın câiz olduğunu nakletmiştik. Çünkü o, "Sıvı ise yemek dışında ondan yararlanabilirsiniz" demiştir.

Bize göre yağın kusuru açıklanarak satılması da câiz olur.

Şâfiî (rh.a.)'ye göre ise câiz olmaz. Çünkü bu yağ, şarap gibi pistir.

Fakat biz şöyle diyoruz: Pislik zeytinyağında değil, ona bitişik olan şeydedir. Bu, pis elbise gibidir; içinde namaz kılmak câiz olmasa da satmak câizdir. Çünkü her ne kadar pislenme, kulların fiili ile olmuşsa da onlar, eşyayı yan yana getirebilirler. Ama dönüştüremezler. Buradan anlıyoruz ki temiz olan bir şey pis olmaz. Biz konuyu "Namaz" bölümünde açıklamıştık.

Yağın kusurunu açıklamadan satarsa alıcı, bunu öğrendiğinde muhayyer olur (seçimlik hakkına sahip olur).

Çünkü yağı yemenin haram olduğu ortaya çıkınca, alıcının amacı yerine gelmez.

Onu deri tabaklamada kullanırsa, derinin üzerindeki pisliğin gitmesi için onu yıkar. Derinin içine çektiği pisliğe ise göz yumulur.

Müslüman ölüleriyle gayri müslim ölülerinin karışması

Parçaları ayrı olan karışıma diğer bir örnek ise müslüman ölüleri gayri müslim ölüleriyle karışınca ne yapılacağı meselesidir. Bu mesele de üç kısımdır.

Müslüman ölüleri çoğunlukta ise namazları kılınır. Müslüman kabristanına da defnedilirler.

---

[326] Zeyleî, *Nasbu'r-râye*, I/115.

Çünkü hüküm çoğunluğa göredir. Çoğunluk ise müslüman ölülerine aittir. Ancak onların cenaze namazını kılanlar yalnızca müslümanların namazını kılmaya niyet etmelidirler. Çünkü ayırma imkânı olsa, yalnızca müslümanların namazını kılmaları gerekecektir. Ayırmak mümkün olmayınca müslüman ölülerine niyet etmek gerekir. Çünkü yapılabilecek olan budur. Yükümlülük ise imkân ölçüsündedir.

Bunun bir benzeri de, müşriklerin müslüman çocuklarını kalkan yapmasıdır. Bu durumda onlara ok atanlar, attıkları okların müslüman çocuklarına da değeceğini bilse bile müşrikleri vurmak amacıyla atarlar.

Gayri müslim ölüleri çoğunlukta ise bir belirti ile müslüman olduğu bilinenlerden başka hiçbirinin namazı kılınmaz.

Çünkü hüküm çoğunluğa göredir. Çoğunluğu ise gayri müslimler oluşturmaktadır.

Gayri müslimin cenaze namazı

Müslüman ölüleri ile gayri müslim ölüleri birbirine eşit ise hüküm yine böyledir.

Çünkü gayrimüslimin cenaze namazını kılmak kesinlikle câiz değildir. Allahu Teâlâ,

﴿ولا تصل على أحد منهم مات أبدا﴾

"Onlardan ölmüş olan birine asla namaz kılma" (et-Tevbe 9/84) buyurmuştur. Devlete karşı isyan edenler ve yol kesenler gibi bazı müslümanlara cenaze namazı kılmamak ise câizdir. Dolayısıyla birbirine eşit olması durumunda daha gerekli olan üstün gelir. Bu meselede ise daha gerekli olan, gayri müslimin namazını kılmaktan kaçınmaktır.

Biz Hanefilere göre bu durumda araştırma yapılması câiz değildir.

Çünkü açıkladığımız gibi kanıya göre hareket etmek, zorunluluk durumunda olur. Burada ise zorunluluk yoktur. *Zâhirü'r-rivâye*'de onların müşrik mezarlığına defnedileceği söylenmiştir. Çünkü onlar cenaze namazının kılınmaması hükmünde tamamen müşrik gibi kabul edilmişlerdir. Defin hükmünde de böyle olmalıdır. Bu Muhammed (rh.a.)'in görüşüdür. [10/199]

Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise müslüman olanların saygınlığını gözetmek için müslüman kabristanına gömülürler. Çünkü İslam yücedir. Ondan yüce hiçbir şey yoktur. Müslümanın müşrik mezarlığına gömülmesi hiçbir durumda câiz olmaz.

Müslümanın müşrikle kâfir mezarlığına gömülmemesi

"Onlar için ne müslüman mezarlığından, ne müşrik mezarlığından olan ayrı bir mezarlık yapılır. Oraya gömülürler" diyenler de vardır.

Bu görüş ayrılığının temelinde, sâhabîler (r.a.) arasında gerçekleşen buna benzer bir tartışma vardır. Bu tartışma şudur: Hıristiyan bir kadın müslüman biriyle evli olsa ve gebe iken ölse, Ali ve İbn Mes'ûd (r.a.)'a göre gayri müslim olduğu için

namazı kılınmaz ve müşrik mezarlığına gömülür. Sahâbîlerden "Müslümanların kabristanına gömülür. Çünkü karnındaki çocuk müslümandır" diyenler de olmuştur. Kimi sahâbîler ise "Onun için ayrı bir mezarlık yapılır" demiştir.

Bu mesele de ona benzer. Bütün bunlar, müslümanların bir belirti ile gayri müslimlerden ayrılması mümkün olmadığı zaman söz konusudur. Ayrılmaları mümkün olursa müslümanlarla gayrimüslimleri birbirinden ayırmak gerekir. Bazı Müslümanlık belirtileri; sünnetli olmak, hıdâb (saçtaki ve sakaldaki beyaz kılları siyahtan başka bir renge boyamak veya kınalamak) ve siyah elbise giymektir.

Sünnetli olmak yaratılıştandır (fıtrattandır). Peygamber (s.a.v.),

عَشْرٌ مِنَ الْفِطْرَةِ

"On şey fıtrattandır[327]*"* buyurmuş ve onlar içinde sünnet olmayı da saymıştır. Ancak Ehl-i kitaptan da sünnet olanlar vardır. Dolayısıyla bu belirtiyle ayırma, müslümanlar sünnet olmadıkları bilinen müşrik bir toplulukla karışınca mümkün olur.

Saçını ve sakalını (siyah dışında bir renge) boyamak da Müslümanlık belirtilerindendir. Peygamber (s.a.v.),

غَيِّرُوا الشَّيْبَ وَلَا تَشَبَّهُوا بِالْيَهُودِ

"Saç ve sakaldaki beyaz kılları değiştirin, Yahudilere benzemeyin[328]*"* buyurmuştur. Ebû Bekir (r.a.) sakalını kına ve kütüm otu (kınaya karıştırılan bir ot) ile boyardı. Bu nedenle râvi, "İbn Ebû Kuhafe'yi (Ebû Bekir'i) Peygamber (s.a.v.)'in minberinde gördüm. Sakalı, çakırdikeni ile tutuşturulmuş aleve benziyordu" demiştir.

Peygamber (s.a.v.)'in yaşarken bunu yapıp yapmadığı konusunda farklı rivayetler vardır. Doğru olan, Peygamber (s.a.v.)'in böyle yapmadığıdır. Müslüman savaşçıların düşman ülkesinde daha heybetli görünmek için saçını ve sakalını boyamasının câiz olduğunda görüş ayrılığı yoktur. Kadınlar (eşler) ve câriyeler için süslenmek amacıyla saç boyamayı ise bazı fakihler yasaklamışsa da doğrusu, bunda da bir sakınca olmadığıdır. Bu görüş Ebû Yusuf (rh.a.)'tan da nakledilmiştir. Ebû Yusuf (rh.a.), "Eşimin benim için süslenmesi benim hoşuma gittiği gibi benim onun için süslenmem de onun hoşuna gider" demiştir.

---

[327] Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I/53. Ayrıca bkz. İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, I/178; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/264; İbn Mâce, Tahâret 8.

[328] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/165; Tirmizî, Libâs 20; Nesâî, Ziynet 14; İbn Hibbân, *Sahih*, XII/287; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsât*, II/55.

Siyah giyinmek de Müslümanlık belirtilerindendir. Peygamber (s.a.v.)'in fetih günü Mekke'ye başında siyah bir sarık varken girdiği nakledilmiştir. Peygamber (s.a.v.),

[10/200] *"Ümmetim siyah giyince İslam'ı arayın."* buyurmuştur. Başka bir rivayette فَانعَوْا "İslam'ı haber verin" şeklinde gelmiş ise de doğrusu öncekidir. Peygamber (s.a.v.)'in Abbas (r.a.)'a halifeliğin çocuklarına geçeceği müjdesini verdiği ve, لُبْسُ ... السَّوَادَ وَالكُفَّارُ لا يلبسون *"Onların nişanesi siyah elbise giymektir. Gayri müslimler siyah giyinmezler*[329]*"* buyurduğu doğrudur.

Bu belirtilerden birisi ile ayırmak mümkün olunca bu yola başvurmak gerekir. Nitekim karışıklık olduğunda kıble yönünü bir belirti ile bilmek mümkün olunca bu yola başvurulmaktadır.

Pis ve temiz giysilerin karışması

Parçaları ayrı olan karışıma diğer bir örnek ise giysilerin bir kısmında aşırı pislik olup yanında başka bir giysi ve onları yıkayacak su olmaması ve temiz olanları pis olanlardan ayıramaması meselesidir.

Bu durumda araştırma yapar. Araştırması sonucunda temiz olduğuna karar verdiği giysi ile namazı kılar.

Pis giysilerin ve temiz giysilerin daha çok olması ile birbirine eşit olması arasında da fark yoktur.

Derisi yüzülmüş davar meselesi ise böyle değildir. Ancak düşünüldüğü zaman aralarında fark yoktur. Çünkü o meselede de zorunluluk durumunda araştırma yapmak câizdir. Giysi meselesinde ise zorunluluk gerçekleşmiştir. Çünkü namazda ayıp yerlerini (avretini) örtmekten başka yolu yoktur. Yanında ise o giysiler dışında giysi yoktur. Zorunluluktan dolayı biz onun araştırma yapmasını câiz gördük.

Aradaki fark ise şudur: Giysinin kendisi pis değildir. Ondan sakınması gerekmez. Aksine pis olsa bile namaz dışında giyebilir. Pislik giysinin kendi özelliği olmayınca, namaz dışında bu giysilerden istediğini giyebilir.

Araştırma yapmasının nedeni, giysi temizliğinin namazın koşullarından olmasıdır. Bu nedenle bu ve kıble araştırması aynı olur. Derisi yüzülmüş davar konusu ise böyle değildir. Çünkü murdar (ölü) hayvanın kendisi haramdır. Haram çoğunlukta olunca kaçınmanın gerekliliği hususunda hepsi haram hükmünde olur.

Muhammed (rh.a.), *el-Asl*'da **"Çünkü giysilerin hepsi pis olsa kişi yine onlardan birisi ile namazını kılar. Sonra namazı yeniden kılması gerekmez"** diyerek buna işaret etmiştir. Bu söz şu anlamdadır: "Bu durumda namaz kılacak kimsenin pis giysiyi giyinmekten sakınması gerekmez. Araştırma sonucunda temiz olan giysiyi bulma ümidi olunca araştırma yapmasının câiz olduğu öncelikle

[329] İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, XXVI/353.

anlaşılır. Derisi yüzülmüş olan davarda ise zorunluluk durumu dışında haramdan sakınmak gerekir. Haram çoğunlukta olunca yine sakınmak gerekir".

İki giysiyi araştırıp birinin temiz olduğu kanısına vararak öğle namazını kılsa, sonra diğer giysinin temiz olduğu kanısına varıp onunla da ikindi namazını kılsa câiz olmaz.

Çünkü biz, öğle namazının câiz olduğuna hükmedince öğle namazını kendisiyle kıldığı giysinin de temiz olduğuna hükmetmiş olduk. Bu, diğer giysinin pis olmasını gerektirir. (Sonraki) kanının aksine hükmedildikten sonra, bu kanının geçerliliği kalmaz.

Kıble konusu bundan farklıdır. Şöyle ki kişi öğle namazını bir yöne doğru kılsa, sonra kıblenin başka yönde olduğu kanısına varıp ikindiyi o yöne doğru kılsa, kıldığı namazlar câizdir. Çünkü bu meselede öğle namazının câiz olduğuna hükmetmek, o yönün Kâbe yönü olduğuna hükmetmeyi gerektirmez. Görmez misin, yanıldığı anlaşılsa bile namazı câiz olmaktadır. Dolayısıyla ikindi vaktinde araştırma yaparak başka yönün kıble olduğu yolunda vardığı kanı yerini bulmuş

Bu meselede ise öğle namazının câiz olduğuna hükmetmek temiz olan giysinin öğle namazında giyindiği giysi olduğu olduğuna hükmetmeyi gerektirir. Görmez misin, o giyside pislik olduğu kesin anlaşılırsa namazı yeniden kılması gerekir.

Bunu şu açıklar: Zorunluluk durumu dışında bilerek Kâbe yönünden başka yöne namaz kılmak câizdir. Bu namaz, hayvan üzerinde kılınan nafiledir. Üzerinde çok pislik bulunan giysi ile namaz kılmak ise zorunluluk durumu dışında bilerek câiz olmaz. Bu nedenle öğle namazının câiz olması temizlik niteliğini o giysiye, pislik niteliğini de diğer giysiye ait kılar. Tersi bilinmediği sürece hükmî delili almak ise farzdır. Öğleyi kendisiyle kıldığı giysinin pis olduğunu kesin öğrenirse öğle namazını yeniden kılar. Çünkü az da olsa tespit edilmesi mümkün olan bir konuda yanıldığı kesin olarak ortaya çıkmıştır. [10/201]

Araştırma yapmayıp iki giysiden birini alsa ve öğle namazını kılsa yine böyledir. Araştırma yaparak kılmakla araştırma yapmadan kılmak arasında fark yoktur.

Çünkü müslümanın eylemi, bozukluğu ortaya çıkmadığı sürece geçerli kabul edilir. Bu nedenle o giysi temiz gibi kabul edilir. Tersi bir durum ortaya çıkmadığı sürece namazının geçerliliğine hükmedilir.

Giysilerin birinde pislik olduğunu bilmeden yanılarak bir giysi ile öğle namazını, diğeriyle ikindi namazını, biriyle akşam namazını, diğeriyle yatsı namazını kılsa sonra birinde pislik olduğunu görse, fakat hangisinin önce

veya sonra giyindiği giysi olduğunu bilemese öğle ve akşam namazları geçerli, ikindi ve yatsı namazları geçersiz olur.

Çünkü giysilerin biriyle öğle namazını kılınca görünürdeki durum bakımından namazı geçerlidir. Bu, o namazı kılarken üzerinde olan giysinin temiz olduğuna, diğerinin pis olduğuna hükmetmek gibidir. Dolayısıyla birinci giysi ile kıldığı namazların hepsi geçerli sayılır. İkinci giysi ile kıldığı namazların hepsini yeniden kılması gerekir.

Birinci giysi ile kıldığı akşam namazını tertip sahibi olması dolayısıyla yeniden kılması gerekmez.

Çünkü akşam namazını kılarken ikindi namazını yeniden kılması gerektiğini bilmiyordu. Böyle bir özürle ise tertip (namazlar arasındaki sırayı gözetme farzı) düşer.

Pis ve temiz su kaplarının birbirine karışması

Parçaları ayrı olan karışıma bir diğer örnek de kaplar meselesidir. Kapların bir kısmında pis su olsa, bir kısmında temiz su olsa, yanında ondan başka temiz su bulunmasa ve temiz suyu pis sudan ayıramasa temiz su kapları çoğunlukta ise araştırma yapması gerekir.

Çünkü hüküm çoğunluğa göredir. Temiz su daha çok olduğu için ve araştırması sonucunda temiz suyu bulma ümidi olduğu için temiz suyu kullanması gerekli olmuştur.

Pis su kapları daha çoksa veya kaplar birbirine eşitse biz Hanefilere göre araştırma yapması gerekmez.

Şâfiî'ye (rh.a.) göre ise araştırma yapar. Araştırması sonucunda temiz olduğu kanısına vardığı su ile abdest alır. Bu meseleyle derisi yüzülmüş davar meselesi aynıdır. Fark giysiler meselesi ile kaplar meselesi arasındadır.

Bizce kaplar meselesinde zorunluluk gerçekleşmez. Çünkü temiz suyu kullanma imkânı olmayınca namaz kılacak kişi toprakla temizlenebilir. Bu nedenle suyun yerini tutan / alternatifi olan toprakla farzı yerine getirmek mümkün olduğu için, pis su çoğunlukta olunca abdest almak için araştırma yapmak zorunda kalmaz. Giysiler meselesinde ise zorunluluk vardır. Çünkü namazda örtünmenin yerini tutan bir şey yoktur. Bu yüzden kaplar meselesinde su bulunmayıp susuzluğun gerçekleşmesi durumunda, içme konusunda zorunluluk bulunduğu için, araştırma yapmak câizdir. Çünkü zorunluluk durumunda pis suyu içmek câiz olunca araştırma ile temiz suyu bulma ümidi varken araştırma yapmak öncelikle câizdir.

[10/202]

Bunu şu açıklar: Bütün kaplardaki sular pis olsa, bu sularla abdest almak emredilmez. Bunu yapsa kıldığı namaz geçerli olmaz. Çoğunluğun pis olması durumunda da hüküm böyle olmalıdır.

Giysilerin hepsi pis olsa onlardan biriyle namaz kılması emredilir. O namaz geçerli olur. Giysilerin çoğu pis olunca da böyle olmalıdır.

Muhammed (rh.a.) *el-Asl*'da **"Pis su kapları daha çok olunca hepsini döker ve teyemmüm eder"** demiştir. İhtiyat bunu gerektirir. Ama böyle yapması farz değildir. Teyemmüm, suyun kesinlikle bulunmadığı zamanda olsun diye suları dökerse ihtiyatlı davranmış olur. Dökmezse kıldığı namaz yine geçerlidir. Çünkü onun temiz suya ulaşacak imkânı yoktur.

Tahâvî (rh.a.) kitabında "İki suyu karıştırır. Sonra teyemmüm eder" demiştir. Böyle yapması daha güzeldir. Çünkü suyun dökülmesi durumunda o sudan yararlanma imkânı kalmaz. Karıştırılması durumunda ise böyle değildir. Çünkü karıştırdığında onu hayvanlara içirebilir. (Temiz suyu bulma) imkânı olmayınca kendisi de içebilir. Dolayısıyla bu daha güzeldir.

Belh İmamlarından olan sonraki dönem fakihlerinden (müteahhirûndan) kimileri "İhtiyaten her iki kapla da abdest alır. Çünkü o durumda hadesin (abdestsizlik durumunun) kalktığını kesin bilir. Çünkü bir defa temiz suyla abdest almıştır. Abdest organlarının pis (necis) olması ise abdestsiz olmaktan (hades) daha hafiftir. İki pislikten büyük olanını gidermesi mümkün olunca öyle yapması gerekir" derlerdi. Onlar bunu "Bir kimsenin yanında eşek artığı su bulunsa, ihtiyaten teyemmümle birlikte abdest alması da gerekir" meselesine kıyas etmişlerdir.

Biz bu görüşü benimsemiyoruz. Çünkü böyle yaparsa pis olduğunu kesin olarak bildiği su ile abdest almış olur. Bu durumda abdest organları ve özellikle başı pis olur. Çünkü pis su ile başını mesh ettikten sonra temiz su ile yeniden mesh etse bile başı temiz olmaz. Bu nedenle bunu emretmenin bir anlamı yoktur.

Eşek artığı olan su meselesi ise böyle değildir. Çünkü o pis değildir. Dolayısıyla giysisini bu suya batırsa onunla kıldığı namaz câizdir. Dolayısıyla ihtiyaten o suyla teyemmümü birleştirmesini emretmek doğrudur.

Namus konusunda araştırma

Prensibimiz, namus konusunda araştırmanın kesinlikle câiz olmadığıdır. Çünkü araştırma, zorunluluk durumunda, yararlanmanın helal olduğu konularda câizdir. Nitekim açıkladığımız gibi, araştırma yapmak bir tür zorunluluk durumunun sonucudur. Bir kadının namusu ise zorunluluk yoluyla helal olmaz.

Görmez misin, zorla zina yapmaya itilen kişinin zina etmesi helal değildir. Cinsel arzunun had safhaya çıkmasından dolayı ölmekten korkan kişinin de, mülkiyetinde olmayan (eşi ve câriyesi dışındaki) bir kadınla ilişkiye girmesi helal olmaz. Bu nedenle namus konusunda araştırma yapmak kesinlikle helal değildir. Geçen meselelerde ise durum böyle değildir.

Bu ön bilgiden sonra diyoruz ki:

Kişinin dört câriyesi olsa ve belirli birini özgür kılsa, sonra hangisini özgür kıldığını unutsa ilişkiye girmek için araştırma yapması câiz olmaz.

Çünkü özgür kılınan câriye ona haramdır. Bu nedenle hangisinin özgür kılındığını bilinceye kadar onlara yaklaşması helal olmaz. Çünkü konuda (câriyede) mülkiyetin bulunması, delille belirlenmiş bir helallik koşuludur. Araştırma yapmakla bunun kesin olarak tespiti mümkün değildir. Fakat içlerinden belirsiz birini özgür kılsa açıklama olmadıkça, bilinmeyende gerçekleşen özgürleştirme, belli birinden mülkiyeti kaldırmaz. Bu nedenle konuda (câriyeler üzerinde) kesin bilinen mülkiyet bulunduğu için onlardan istediği ile ilişkiye girebilir.

İlişkiye girmek için araştırma yapamadığı gibi satmak için de araştırma yapamaz.

[10/203] Çünkü satışın geçerli ve dînen mübah olması, satış konusu malda mülkiyet bulunduğu içindir. Özgür kadın ise dînen satışa konu olamaz.

Özgür kıldığı câriyenin hangisi olduğunu açıklayıncaya kadar hâkim onu câriyelerle baş başa bırakmaz.

Onun böyle yapmaktan başka bir yolu yoktur. Çünkü onlardan birinin kendine haram olduğunu bilmiştir. Dolayısıyla hâkim, onu özgür kıldığı câriyeyle ilişkiye girerek haram işler diye baş başa bırakmaz. Özgür kıldığı câriyeyi açıklayıncaya kadar onu onlardan uzak tutar.

Eşlerinden birini üç kez boşayıp hangisini boşadığını unutması durumunda da hüküm böyledir.

Bu, öncekinden daha etkilidir. Çünkü üç kez boşanan kadın kesinkes haram olur. Başka biriyle evlenmediği sürece evlilik ve diğer yollarla ona helal olmaz.

Biri dışında bütün eşleri ölse, boşadığı eşinin sağ olan olmadığını bilmediği sürece ona yaklaşması câiz olmaz.

Eşlerinden herhangi birini boşayıp hangisini boşadığını belirlememesi durumunda ise böyle değildir.

Çünkü bu durumda üçünün ölmesiyle dördüncünün boşandığı kesinlik kazanır. Bu meselede (belli birisini boşaması durumunda) ise boşama, belli biri üzerinde gerçekleşmiştir. Ölüm durumunda boşama, birinden diğerine geçmez. Şu halde sağ olan eşin ortaklarının ölümünden sonraki durumu, onlar ölmeden önceki durumu gibidir. Koca, hangisinin boş olduğunu bilmediği sürece ona yaklaşamaz. Bunu açıklayınca sağ olan eşinin helal olduğunu açıklamış olur. Bu açıklama(nın doğru olup olmadığının bilgisi), kendisiyle Allah arasındadır. Bu nedenle bu açıklamasında, yeminiyle birlikte doğru söylediği kabul edilir. "Bu eşimi boşamadım" diye üç defa yemin ettirildikten sonra baş başa bırakılırlar.

Üç boşamanın gerçekleştiğini yalnızca sağ olan eş iddia etmiş veya hiç iddiada bulunmamış ise, bir sorun yoktur. Çünkü haramlıkta, yalnızca dinin hakkı vardır.

Görmez misin, bu konuda hiç dava bulunmasa bile tanıklık kabul edilir. Bu nedenle hâkim kocaya inanmazsa, üç defa yemin ettirir. Koca bilmeden yemin ettiyse eşine yaklaşması uygun olmaz. Çünkü kesin bilmeden yemin etmiştir. Yalan yemin ise haramı helal kılmaz.

Eşlerden her biri kendinin boş olduğunu iddia etmişse, hâkim her biri için ayrı ayrı kocaya yemin ettirir. Koca yeminden kaçınırsa hâkim aralarını ayırır.

Çünkü yeminden kaçınma (nükul), eşlerden her biri açısından ikrar hükmündedir.

Her biri için ayrı ayrı ("boşamadım" diye) yemin ederse, ayrılık hükmü olduğu gibi devam eder.

Çünkü biz kocanın bu yeminlerden birinde yalancı olduğunu kesin olarak biliriz.

İbn Semaa, Muhammed (rh.a.)'in "Onlardan üçü için yemin ederse zorunlu olarak boşama, dördüncü eş hakkında kesinlik kazanır. Kocanın o eşinin boşanmış olduğunu bildirmesi durumunda olduğu gibi, hâkim ikisinin arasını ayırır" dediğini nakletmiştir.

Ancak bu, boşama baştan belirli bir eş üzerinde gerçekleşmişse doğru olmaz.

Çünkü bu durumda, kocanın açıklama hakkı yoktur. Aksine hatırlaması gerekmektedir. Hatırlama ise, eşlerinden bir kısmı için yemin etmesiyle gerçekleşmez. Boşama baştan belirli bir eş üzerinde gerçekleşmeyince ise böyle değildir.

Birinci meselede (yani câriyeler meselesinde), üç câriyesini satsa ve hâkim kendi görüşüyle (delile dayanmaksızın) satışlarının câiz olduğuna hükmedip kalan câriyeyi özgür kılınmış kabul etse, sonra satın alma, bağış veya miras gibi bir yolla, sattığı câriyelerden biri efendiye geri dönse onunla cinsel ilişkiye girmesi uygun olmaz.

Çünkü hâkim bu konuda bilgisi olmadan hüküm vermiştir. Bilgisizlikle verilen hüküm ise geçerli değildir. Ayrıca biz, hâkimin verdiği hükümde yanıldığını biliyoruz. Çünkü mülkiyetin kesin olarak bilinmediği bir konuda satışın geçerliliğine hükmetmiştir. Dolayısıyla verdiği hüküm geçersizdir. En azından hâkim, durumu, kölelikle özgürlük arasında gidip gelen birisi hakkında satışın geçerliliğine hükmetmiştir. Bu hüküm yürürlüğe girmez. Nitekim rızası olmadan satılan yazışmalı kölenin satışının geçerliliğine hükmetmesi de böyledir.

Onlardan herhangi biriyle, evlenmeksizin, köle mülkiyetine dayanarak cinsel ilişkiye girmesi uygun olmaz. Evlenirse cinsel ilişkiye girmesinde bir sakınca yoktur. [10/204]

Çünkü özgür ise aralarındaki evlilik geçerlidir. Câriye ise mülkiyet nedeniyle helal olur. Dolayısıyla o, özgür kılanın ya eşidir, ya câriyesidir. Bu nedenle ona yaklaşabilir.

Bir grup kişinin her birinin birer câriyesi olup onlardan birisi, câriyesini özgür kılsa ve hangisinin özgür kıldığını bilemeseler, özgür kılan kesin olarak bilininceye kadar herkes câriyesi ile ilişkiye girebilir.

Çünkü her birinin câriyesi üzerinde mülkiyetinin olduğunu ve onunla ilişkiye girmesinin helal olduğunu kesin olarak biliyoruz. Her birinin haramlık nedenini gerçekleştirdiğini kesin bilmiyoruz. Dolayısıyla her biri, kesin bildiğine tutunur. Çünkü kesin bilgi, şüphe ile kalkmaz.

Önceki mesele ise böyle değildir. Çünkü orada efendinin câriyelerden birinde haramlık nedenini gerçekleştirdiğini kesin bilmekteyiz. Bu nedenle cinsel ilişkiye gireceği câriyenin bu haram olandan başka olduğunu bilmediği sürece onlarla ilişkiye giremez. Çünkü haramlık hükmü bilinen için geçerlidir. Bilinmeyen için değil.

Birinci meselede hakkında hüküm verilen, efendidir. Efendi ise bilinmektedir. Câriyeler tarafındaki belirsizlik ise dinin hakkı olan haramlığa hükmetmeye engel değildir. Burada ise haramlığın hangi efendi hakkında olduğu bilinmemektedir. Bilinmeyen şey hakkında hüküm vermek ise mümkün değildir. Dolayısıyla efendilerden her biri, aksini bilmediği sürece câriyesi hakkında kesin olarak bildiği helalliğe tutunabilir.

Onlardan biri, kendinin özgür kıldığı kanısına varırsa onun câriyesine yaklaşmaması bence daha güzeldir. Ancak yine de kesin bilinceye kadar yaklaşması haram değildir.

Çünkü kanı, ihtiyatlı olmayı gerektirir. Ama mülkiyeti kaldırmaz. Bu konudaki haramlık ise mülkiyet kalktığı içindir. Haramlık da kanı ile sabit olmaz.

Onların tümünü, bu durumu bilen bir kimse satın alsa özgür kılınanın hangisi olduğunu bilmediği sürece onlardan hiçbirine yaklaşması helal olmaz. Câriyeleri tek bir pazarlıkla satın almışsa satış geçersizdir.

Çünkü özgür kadınla câriyeler tek bir sözleşmede birleştirilip hepsi tek fiyatla satılmıştır. **Ayrı sözleşmelerle satın almışsa şöyle deriz: Hepsi satın alanın mülkiyetinde toplanıp onlardan birinin haram olduğunu kesin bilince bununla, câriyelerin hepsine baştan sahip olmak arasında fark yoktur.**

Çünkü burada hakkında hüküm verilen kimse bilinmektedir.

Biri dışında hepsini alırsa onlarla cinsel ilişkiye girmesi helal olur.

Çünkü satın aldığı câriyelerde haramlığı kesin bilmemektedir. Özgür kılınan câriye, satın almadığı öbür câriye olabilir. Dolayısıyla bununla, haramlığına hükmedilmiş olan bilinmiş olmaz.

Onlarla ilişkiye girdikten sonra diğerini satın alsa özgür kılınan câriyeyi bilmediği sürece onlara yaklaşması ve onları satması helal olmaz.

Çünkü o, onlardan birinin kendine haram olduğunu bilmektedir. Daha önce gerçekleşen cinsel ilişkinin ise özgür kılınanı özgür kılınmayanlardan ayırmak konusunda bir etkisi yoktur. Çünkü bunun hatırlamaktan başka yolu yoktur. Cinsel ilişkinin ise hatırlamakla en ufak ilgisi yoktur.

Alıcı câriyelerin ilk sahiplerinden biri ise hüküm yine böyledir.

Çünkü câriyeler mülkiyeti altında toplanmış ve böylece haramlığına hükmedilen, bilinir olmuştur.

Sonra Muhammed (rh.a.) açıkladığımız "Namus konusunda araştırma yapmak câiz değildir" kuralını, biraz daha açarak şöyle demiştir:

Câriyelerden belirli birisini özgür kılıp hangisini özgür kıldığını unuttuktan sonra ölse hâkim, özgür kılınan câriyeyi belirlemek için araştırma yapamadığı gibi mirasçılara da "Hangisinin özgür olduğu kanısına vardıysanız onu özgür kılın" veya "Onlardan istediğinizi özgür kılın" diye emredemez. Belirli bir kimse üzerinde gerçekleşmiş olan özgür kılma işleminin başka birine geçmesi kesinlikle düşünülümezken, hâkim onlara nasıl böyle diyebilir. Fakat onlara özgür kılınan câriyeyi bilip bilmediklerini sorar. Ölenin falanca câriyesini özgür kıldığını iddia ederlerse onu özgür kılar. Diğer câriyeler hakkında, bunu bildiklerine yemin ettirir. [10/205]

Çünkü onlar miras bırakanın yerine geçmişlerdir. Onların haberi miras bırakanın "Özgür kılınan câriye budur" diye haber vermesi gibidir. Ancak bunlar, o câriyenin özgür kılındığını bildiklerine yemin ederler. Çünkü bu, başkasının yaptığı bir iş hakkında yemin ettirmektir. Mirasçılar hangi câriyenin özgür kılındığını bilmiyorlarsa, hâkim câriyelerin hepsini özgür kılarak değerlerinden, payları oranında bir câriye değerini düşer. Câriyeler değerlerinin geri kalanını ödemek için çalışırlar. Çünkü dinin hakkı bulunduğu için onlar üzerindeki mülkiyeti sürdürme imkânı kalmamıştır. Bu nedenle özgürlük bedellerini ödeyerek özgürlüklerine kavuşurlar. Nitekim Hıristiyan bir çocukannesi müslüman olsa özgürlük bedelini ödeyerek özgürlüğüne kavuşur. Ancak câriyeler, düştüğü kesin olarak bilinen bir câriyenin değerin(den kendi paylarına düşen miktarı) ödemezler.

Muhammed (rh.a.) konuyu bu meseleyle bitirmiştir.

el-Asl'ın bazı nüshalarında "Kiralama" konusuna dair bir mesele yer almaktadır. Herhalde Muhammed (rh.a.), bu meseleyi yazınca "kiralama/hizmet sözleşmesi" ile ilgili olan bu konuyu hatırlamış ve unutmamak için buraya alarak şöyle demiştir:

Birinin hizmetine verilen köleyi süresi dolmadan özgür kılmak

Bir kimse kölesinin başka birinin emrinde çalışması için bir yıllığına yüz dirhem karşılığında hizmet sözleşmesi yapsa, köle altı ay çalıştıktan sonra onu özgür kılsa, özgür kılma işlemi geçerlidir.

Çünkü kölenin çıplak mülkiyeti devam etmektedir. Onun çalıştıranın hakkı ise, kölenin çıplak mülkiyetinde değil, emeğindedir. Kazandığı zilyetliğin ise efendinin kölesini geri alamamasından başka bir etkisi yoktur. Köleyi elinde bulundurmak (teslim etme imkânına sahip olmak) ise özgür kılmanın gerçekleşmesi için koşul değildir. Bu nedenle kaçak kölenin ve anne karnındaki ceninin özgür kılınması geçerlidir. Bundan sonra köle, hizmet sözleşmesini bozma konusunda seçim hakkına sahiptir. Çünkü -iki yoldan birine göre- hizmet sözleşmesi, yararın zamana bağlı olarak var olması dolayısıyla, durmadan yenilenen farklı sözleşmeler hükmündedir.

Çalıştıranın çalıştırdığının emeği üzerinde hak sahibi olması

Baştan köleyi özgür kıldıktan sonra hizmet sözleşmesi yapsa, kölenin rızası olmadan sözleşme bağlayıcı olmadığı gibi, sözleşmeden sonra da kölenin rızası olmadan sözleşmenin bağlayıcılığı devam etmez.

Diğer yola göre ise, hizmet sözleşmesi bütün olarak (bir yıllığına) kurulmuşsa da, bir özür bulununca bozulabilir. Burada ise özür bulunmuştur. Çünkü kişinin özgür kılındıktan sonra efendisinin yaptığı sözleşme ile kendini hizmete teslim etmesinin gerekmesi onun için bir ardır. Bu, onun hizmet sözleşmesini bozması konusunda bir özür olur.

Görmez misin köle fıkıh öğrenip hâkim olsa o sözleşmeye dayanılarak çalışmaya zorlanacak mıdır?

Bunu şu açıklar: Hizmet sözleşmesi zorluğu ve yorgunluğu gerektiren bir sözleşmedir. Efendinin yaptığı bu sözleşme ancak kölesinin yararları konusunda bağlayıcıdır. Köle, özgür kılındıktan sonra ise bu yararlar kölenin mülkiyetine geçer. Bu tür mülkiyetin ortaya çıkmasıyla köle, seçim hakkına sahip olur. Nitekim biriyle evli olan câriye de, özgür kılındığı zaman kendisi üzerinde tam yetkiyi elde ettiği veya kocasının onun üzerindeki mülkiyeti artacağı için seçim hakkına sahip olur.

Köle sözleşmeyi bozarsa geçen sürenin ücreti efendiye aittir.

Çünkü o süredeki hizmet karşılığını efendi, mülkiyetindeki köle üzerinde yaptığı sözleşmeyle kazanmıştır.

Özgür kılındıktan sonra çalışmaya devam ederse, geriye kalan sürenin ücreti kölenin kendisine aittir.

Çünkü o ücret, kölenin sahip olduğu yararın karşılığıdır. Çünkü özgür kılındıktan sonra yararlar, kendisi üzerinde tam yetkili iken meydana gelmektedir. Bedele sahip olmanın tek yolu da asla (bedelin aslı) sahip olmaktır. Evli olan câriye ise böyle değildir. Çünkü o, özgür kılındıktan sonra ayrılmayı tercih etmezse,

kocası özgürleştirilmeden önce kendisiyle zifafa girmemiş bile olsa, mehri efendisine aittir. Çünkü mehir, sözleşme ile bir bütün olarak gerekmiş ve efendi ona mülkiyetinin karşılığı olarak sahip olmuştur. [10/206]

Burada ise ücret, elde edilen yarar karşılığında veya iki yoldan birine göre sözleşmenin durmadan yenilenmesi ile azar azar gerekli olmaktadır. Dolayısıyla bu, efendinin köleyi özgür kıldıktan sonra onun rızasıyla hizmet sözleşmesi yapması gibidir. Bu durumda ücret köleye aittir. Ancak ücreti tahsil edecek olan efendidir. Çünkü ücret, onun yaptığı sözleşme ile gerekli olmuştur. Sözleşmenin hukuku ise sözleşmeyi yapana aittir. Efendi, kendisine vekillik vermedikçe kölenin ücreti tahsil etme yetkisi yoktur. Sözleşmeyi sürdürmeyi tercih ettikten sonra bozma hakkı da yoktur. Çünkü o, seçim hakkından vazgeçmiştir.

Özgür kılınan câriyenin kocasını tercih etmesi de böyledir. Köleyi çalıştıran, köle henüz çalışmaya başlamadan, sözleşmenin başında efendiye ücretin hepsini peşin olarak vermişse, bu ve önceki durum arasındaki tek fark şudur: Köle sözleşmeyi sürdürmeyi tercih ederse, ücretin hepsi efendiye ait olur. Çünkü efendi ücreti teslim almakla ona sahip olmuştur. Efendinin kölesinin kazancından elde ettiği mal ise, köle özgür kılındıktan sonra mülkiyetinde kalır.

Birinci durumda ise böyle değildir. Çünkü o durumda sözleşmenin kendisiyle ücrete sahip olmamış; çalıştıran, köleden yararlandıkça azar azar sahip olmuştur.

Köle geriye kalan süredeki hizmet sözleşmesini bozarsa sözleşmenin tarafları karşılıklı olarak sözleşmeyi bozmuş gibi, efendi o süreye karşılık gelen ücreti geri vermelidir.

Çünkü efendi, köleye seçim hakkını sabit kılan nedeni kazandırmıştır. Sözleşmenin köle tarafından bozulması buna dayanmaktadır. Dolayısıyla sözleşmenin bozulması, efendiye ait sayılır. Bundan dolayı geriye kalan sürenin ücretini geri vermesi gerekir.

Köle sözleşmeyi sürdürmeyi tercih ederse sözleşme, efendinin yaptığı şekilde kalır. Ücretin tamamındaki mülkiyet, o sözleşme ile efendi için sabit olmuştur. Dolayısıyla bu ücret aynen kalır. Onun herhangi bir kısmı köleye gitmez.

Bütün bu durumlarda ücret, bir eşya (aynî/belli bir mal) ise buna verilecek cevapla, (ücret para olsaydı) dirhem ve dinara verilecek cevap aynıdır.

Bu daha açıktır. Çünkü ücret bir eşya olunca, hizmet yükümü yerine getirilmeden sahip olunmaz. Ne peşin, ne de veresiye olarak gerekli olmaz. Ücret bir eşya olarak belirlenmediğinde (yani para olarak belirlendiğinde) ise sözleşme yapmakla, ücretin veresiye olarak gerekip gerekmeyeceği konusunda görüş ayrılığı vardır. O meselede geriye kalan sürenin ücreti, köleye ait olunca burada (ücret olarak belirlenen eşya) öncelikle köleye ait olur.

Köle efendisinin izniyle kendi adına hizmet sözleşmesi yapmaya yetkili olunca da hüküm böyledir. Ancak bu durumda köle sözleşmeyi sürdürmeyi tercih ederse ücreti kendisi tahsil eder.

Çünkü sözleşmeyi yapan kendisidir. Sözleşmenin hukuku ise sözleşmeyi yapana aittir. Sözleşme bozulduğu zaman geri verilmesi gereken miktarı ödeyecek olan da odur. Çünkü sözleşmenin hükmü gereği ücreti o tahsil etmiştir.

Sonra ücret, efendisinin elinde bulunsun veya tüketilmiş olsun (ödediği miktarı) ondan geri ister.

Çünkü bu, kendisi özgür olup sözleşme bozulduktan sonra gerekmiştir. Kendisi ise, bu durumda efendisine borç yüklemeye yetkilidir. Kölenin, efendisinin izniyle onun için çalışarak hizmet sözleşmesini bizzat yapması nedeniyle efendinin borcu ödemesi gerekli olmuştur. Bu nedenle kölenin ödediğini efendiden isteme hakkı vardır.

Sonra Muhammed (rh.a.), *el-Asl*'da **"Sözleşmeyi bizzat köle yaptığı halde nasıl bozabilir"** diye sordu ve şöyle cevap verdi:

[10/207]

Çünkü bu sözleşme o, köle iken efendisinin izniyle tamam olmuştur. Dolayısıyla sözleşmeyi asıl yapan efendi gibidir. Görmez misin, bir câriye, efendisinin izniyle evlense sonra özgür olsa seçim hakkına sahip olur. Onu efendi evlendirse yine böyledir.

Yine vasiyet görevlisi (vasî), mümeyyiz[330] küçüğü herhangi bir işte çalıştırsa, çocuk ergen olunca işe devam etmekle sözleşmeyi bozmak arasında seçim hakkına sahiptir. Yine baba, oğlunu bir işte çalıştırsa sonra oğlu ergen olsa hüküm böyledir.

Çünkü açıkladığımız gibi, hizmet sözleşmesi, sıkıntı ve zorluğu gerektirir. Dolayısıyla çocuk ergen olduktan sonra vasisinin ve babasının yaptığı sözleşme, çocuğu bağlayıcı olmaz. İşin gerektirdiği zorluk, çocuğun sözleşmeyi bozması için bir mazeret olur.

Oysa baba veya vasî, çocuğun evini veya kölesini belirli birkaç yıl kiraya verse, sonra çocuk ergen olsa, kira sözleşmesini bozamaz.

Şâfiî (rh.a.) ise, bu iki durumu birbiriyle eşit görerek şöyle demiştir: Sözleşme tam yetkiyle yürürlüğe girmiştir. Dolayısıyla her iki durumda da bundan sonra çocuğun bozma hakkı sabit olamaz.

Bizce iki durum arasında iki açıdan fark vardır. **Birincisi,** evin ve kölenin kiraya verilmesi, çocuk ergen olunca utanma veya yorulmaya yol açan bir durum doğurmaz. Dolayısıyla bozma hakkı olmaz. Kendisi üzerinde hizmet sözleşmesi yapılması ise böyle değildir.

---

[330] **Mümeyyiz**, iyi ve kötüyü, kâr ve zararını ayırt edebilen kimsedir.

İkincisi, çocuğun evi ve kölesi ancak velilikle kiraya verilebilir. Görmez misin ki, veliliği olmadığı durumda çocuğa bakan yakınlar, onun evini ve kölesini kiraya veremezler.

Babanın ve vasînin velilikleri bulunduğu için yaptıkları sözleşme geçerli olunca, sözleşmeyi çocuk ergen olduktan sonra velilikle yapmış gibi kabul edilirler. Çocuğun kendisi üzerinde hizmet sözleşmesi yapmak ise velilik bulunduğu için değil, çocuk yetişsin ve gerek duyacağı şeyleri öğrensin diye onun yararı bulunduğu için geçerli olmuştur. Görmez misin yetime bakan kişi böyle yapabilir. Çocuk ergen olunca bu gerekçe ortadan kalkmıştır. Çünkü kendi ihtiyaçlarını düşünmeye yetkili olmuştur. Bu nedenle seçim hakkına sahip olur.

Kısıtlı köle birisiyle bir yıllığına yüz dirhem karşılığında hizmet sözleşmesi yapsa ve altı ay çalıştıktan sonra özgür kılınsa, kıyasa göre ücret gerekmez.

Çünkü kiraya tutan, onu efendisinin izni olmadan kullanınca köleyi ödeme sorumluluğunu üzerine almıştır. Ücret ile ödeme sorumluluğu ise birleşmez.

Fakat biz kölenin başına bir sıkıntı gelmeyince geçen zaman için ücret verilmesini istihsana dayanarak gerekli görüyoruz.

Çünkü bunda zararsız yarar vardır. Köle, mal kazanmak, odun ve ot toplamak gibi sırf yarar taşıyan işler yapmak konusunda kısıtlı değildir.

Ölmesi durumunda ise onunla hizmet sözleşmesi yapan kişi, onu kullanmakla ödeme sorumluluğu kesinleşmiştir. O andan başlayarak ödeme sorumluluğu ile ona sahip olur. Kendi kölesini çalıştırdığı ortaya çıkar. Bu yüzden ücret ödemesi gerekmez.

Böylece köle kısıtlı çocuktan ayrılmıştır. Şöyle ki çocuk, kendisi üzerinde hizmet sözleşmesi yapsa ve çalışırken ölse çalışması karşılığında ücret gerekir. Çünkü özgür çocuğa, ödeme sorumluluğu ile sahip olunmaz. Dolayısıyla geçmiş dönemdeki ücreti gerektiren neden ortadan kalkmaz. Çocuk, yaptırdığı işten dolayı ölürse diyetini borçlanır.

Köle hizmetini tamamlayıp, geçmiş dönemdeki çalışmasının ücretinin ödenmesi gerekli olunca ücreti alır ve efendisine verir.

Çünkü ücret, kölenin yaptığı sözleşme ile gerekli olmuştur. Fakat bu ücret, efendinin mülkiyetindeki yarara karşılıktır. Bundan dolayı ücretin efendiye verilmesi gerekir.

Yılın kalan kısmında köleyi çalıştırmak câizdir. Kölenin hizmet sözleşmesini bozma yetkisi yoktur.

Çünkü kölenin özgür kılınmasından sonra efendi, hizmet sözleşmesi yapmadan hizmet sözleşmesi geçerlilik kazanmıştır. Dolayısıyla sözleşmeyi bizzat köle yapmış gibidir. Görmez misin bir câriye, efendisinin izni olmadan evlense, [10/208]

sonra efendisi onu özgür kılsa, özgürleştirme geçerli olur. Câriyenin seçim hakkı olmaz. Efendisinin izniyle evlenmesi veya efendisinin özgür kılmadan önce evliliği onaylaması ise böyle değildir.

Kölenin kendisi üzerinde hizmet sözleşmesi yapması da böyledir.

Bu meselede köle, ücreti köle iken tahsil etmişse cevap yine böyledir.

Çünkü ücretin özgürleştirilmeden önceki kısmı efendinin, sonraki kısmı ise kölenindir. Önceki mesele ise böyle değildir. Çünkü o meselede sözleşme, yürürlükteydi. Ücretin hepsi tahsil edilmiş olmakla efendinin mülkiyetine girmişti. Bu meselede ise sözleşme tamamen yürürlüğe girmemiştir. Çünkü sözleşmeyi yapan, kısıtlıdır. Sözleşme, elde edilen yarar ölçüsünde yürürlüğe girer. Çünkü o zaman sırf yarar söz konusu olur. Elde edilen yararın karşılığı çalıştırılan kölenin mülkiyetine girmiş, dolayısıyla efendinin olmuştur. Elde edilmemiş olan yararın karşılığı ise tahsil edilmiş olsa da (kölenin) mülkiyetine girmiş değildir. Köle özgür kılındıktan sonra sağladığı yarar / emek ölçüsünde ücrete sahip olur. Kalan sürede ise köle, sahip olduğu emekleri yerine getirmiştir. Bundan dolayı kalan sürenin ücreti köleye aittir.

Allah doğruyu daha iyi bilir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

BULUNTU ÇOCUK KITABI

[10/209]

(كتاب اللقيط)

Zühd sahibi büyük imam Şemsu'l-eimme ve Fahru'l-islam Ebû Bekir Muhammed b. Ebû Sehl es-Serahsî (rh.a.) şöyle demiştir: Lakît (لقيط) sözlükte buluntu demektir. Öldürülmüş (Maktül) demek olan "katîl" ve yaralı demek olan "cerîh" kelimeleri gibi mef'ûl anlamını ifade eden faîl (فَعِيل) kalıbındadır.

Lakîtin sözlük ve terim anlamı

Dinî terim olarak ise ailesinin fakirlikten veya zina suçlaması (töhmeti) altında kalmaktan korkarak terk ettiği yeni doğmuş çocuk demektir. Bu çocuğu terk eden kişi günahkâr, barındıran kişi ise kazançlıdır. Çünkü onu barındırmak bir cana hayat vermek demektir.

Terkedilmiş çocuğu almanın ödülü

Çünkü çocuk ölme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Hayatta olan bir kimseyi yaşatmak ise ölüm tehlikesini ondan uzaklaştırmakla olur. Allahu Teâlâ,

﴿وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا﴾

"Her kim bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur." (el-Mâide 5/32) buyurmuştur. Bundan dolayı terk edilen çocuğu bulup almak, kendi durumuna bırakmaktan daha iyidir. Çünkü onun kendi durumuna bırakılması, küçüklere acımayı terk etmek anlamına gelir. Peygamber (s.a.v.),

مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا ، وَلَمْ يُوَقِّرْ كَبِيرَنَا فَلَيْسَ مِنَّا

"Her kim küçüğe acımaz, büyüğe saygı göstermezse bizden (müslümanlardan) değildir [331]*"* buyurmuştur.

Terk edilen çocuk bulunup alınmakla ona şefkat gösterilmiş olur. Bu davranış, imandan sonra en üstün davranıştır. Nitekim "İmandan sonra en üstün davranış, Allah'ın emrini yüceltmek ve Allah'ın yarattığına şefkat göstermektir." denilmiştir.

Muhammed (rh.a.)'in *el-Asl* kitabına kendisiyle başladığı ve Hasan-ı Basrî'den naklettiği şu söz de bu söylediğimizi gösterir:

"Bir kimse bir çocuk bulup Ali (r.a.)'ye getirmişti. Ali, "Bu çocuk özgürdür. Ben senin üstlendiğin şu işi üstlenmeyi şu ve şu şeylerden daha fazla isterdim" dedi.

---

[331] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/257; Ebû Dâvûd, Edeb 58; Tirmizî, Birr ve's-sıla 15; İbn Hibbân, *Sahih*, II/203.

Ali (r.a.) çok şeref sahibi bir kimse olmasına rağmen, o çocuğu bulan kişinin kendisi olmasını arzu etmiştir. Bu, terk edilen çocuğu bulduğu yerden almanın onu kendi durumuna terk etmekten daha üstün olduğunu gösterir.

Burada şu soru akla gelebilir: Ali (r.a.) devlet başkanlığı yetkisini kullanarak o çocuğu alabileceği halde niye böyle söylemiştir?

Biz bu soruya şu cevabı veririz: Doğru, ama o çocuğun hayatta kalmasını sağlamak, çocuk ölümle burun buruna iken onu bulup almakla olur; çocuğu koruyan ve onun himayesini üstlenen birisi ortaya çıktıktan sonra almakla olmaz. Ali (r.a.) işte bunu arzu etmiştir.

Ayrıca devlet başkanının terk edilen çocuğu, bulan kimsenin elinden almasını gerektiren bir neden olmadıkça bunu yapması doğru olmaz. Çünkü çocuğu ilk önce o bulmuştur. Çocuğun, kendi elinde olması nedeniyle çocuk üzerinde başkalarından daha fazla hak sahibidir.

Ali (r.a.)'nin bu sözü terk edilmiş bulunan çocuğun özgür olduğunu da gösterir. Nitekim biz Hanefîlerin görüşü de onun özgür ve müslüman olduğu yolundadır.

Yaşadığı ülke açısından özgür ve müslümandır. Çünkü bu ülke, özgürlük ve İslam ülkesidir. Dolayısıyla burada bulunan kişi, görünüşe veya yaygın duruma göre özgür ve müslümandır. Çünkü İslam ülkesinde yaşayanların çoğunluğu özgür ve müslümandır. Hüküm ise gâlibe göredir.

Istıshaba (başlangıçtaki durumuna) göre de terk edilen çocuk özgür ve müslümandır. Çünkü insanlar Âdem ve Havva (a.s)'nın çocuklarıdır. Onlar ise özgürdürler. Bu nedenle o da özgür olur.

[10/210] **Bir diğer nakle göre Ali (r.a.) bu çocuk için devlet hazinesinden ödenek ayırmıştır.**

Bu, terkedilmiş bulunan çocuğun masraflarının devlet tarafından karşılanacağını gösterir.

Çünkü onun, kazanma imkânı yoktur. Nafakaya ihtiyacı vardır. Devlet hazinesindeki mallar ise ihtiyaç sahiplerine harcanmak için hazırlanmıştır.

Bir diğer nakle göre ise Ali (r.a.) "Bu çocuğun velâ hakkı[332] ve diyeti müslümanlara aittir." demiştir.

Nitekim biz Hanefilerin görüşü de budur. Buna karşılık (yanlışlıkla) işlediği öldürme ve yaralama suçlarının diyetini de devlet öder.

Çünkü o ölse ve bir miktar mal bıraksa bu mal müslümanların mirası olarak devlet hazinesine aktarılır. İşlediği cinayetin diyetini ve nafakasını da devlet hazinesi karşılar. Çünkü nimet, külfet karşılığındadır.

---

[332] **Velâ hakkı**, mirasçılığa neden olmaya elverişli bir hükmî yakınlıktır.

Ömer'in de "Terk edilmiş bulunan çocuk, özgürdür. Vela hakkı ve diyeti de müslümanlara aittir" dediği nakledilmiştir.

Zühri (r.a.)'nin nakline göre, Süneyn Ebû Cemîle şöyle anlatmıştır: Kapımda terk edilmiş (menbûz) bir çocuk buldum. Çocuğu alıp Ömer b. Hattab (r.a.)'ın yanına gittim. Ömer, "عسى الغويز أنؤس "Küçük bir mağara da insanın başına olmadık işler açabilir. Bu çocuk özgürdür. Nafakası bize aittir" demiştir.

Bu rivayette geçen "menbûz" sözcüğü "atılmış, terkedilmiş" demektir. Allahu Teâlâ, ﴿فنبذوه وراء ظهورهم﴾ *"Onlar ise onu sırtlarının arkasına attılar (kulak ardı ettiler.)"* (Âl-i İmrân 3/187) buyurmuştur. Buluntu çocuğa aslında "menbûz" denir. Çünkü terk edilmiştir. Ancak sonuca bakılarak ve durumunun düzelmesi umularak lakît (buluntu) adı verilmiştir.[333]

Ömer (r.a.)'in عسى الغويز أنؤسا "Küçük bir mağara da insanın başına olmadık işler açabilir" sözü, göründüğü gibi gitmeyen işler için kullanılan bir deyimdir. Bu sözü ilk olarak Zebbâ adında bir kraliçe, kendisine içinde birçok değerli malın bulunduğu bildirilen sandıkların içinde adamlar olduğunu görünce söylemiştir. Bunu fark edince,

Bu develerin neyi var ki böyle ağır yürüyorlar

Sırtlarında taş mı, yoksa demir mi taşıyorlar

Ağır ağır kurşun mu, yoksa adamlar mı var[334]

şiirini terennüm ederek عسى الغويز أنؤسا demiş ve bu sözü zamanla bir deyime dönüşmüştür.

Ömer (r.a.) ilkin o kişinin, nafakasını devlet hazinesinden almak için öz çocuğunu buluntu diye getirdiğini sanarak bu deyimi söylemiştir.

Bu rivayet, bulanın, bulduğu çocuğu devlet başkanına getirmesi ve devlet başkanının, bu çocuğun nafakasını devlet hazinesinden vermesi gerektiğini ve onun özgür olduğunu gösterir. Çünkü Ömer (r.a.), "Bu çocuğun nafakası bize aittir ve o özgürdür" demiştir.

---

[333] Bu tür kullanımların en güzel örneği çöle, kurtulma yeri anlamında "mefâze" denilmesidir. Çöl aslında ölüm riski taşıyan bir yerdir. Bu itibarla çöle "ölüm yeri" anlamında "mehleke" denilse daha uygun düşerdi. Ancak çöle düşen insanlar içlerinde az da olsa kurtulma ümidi taşıdıklar için "mefâze" denilmiştir. Bu vb. kullanımlar insanın içinde bulunan optimizm (iyimserlik) duygusunun açık bir ifadesidir.

[334] ما للجمال مشيها وئيدا أجندلا يحملن أم حديدا
أم صرفانا باردا شديدا أم الرجال جثما قعودا

Buluntu çocuğun (Lakîtin) nafakası ile ilgili hükümler

Çocuğu bulan, çocuğa kendiliğinden harcama yaparsa çocuğun nafakasını bağışlamış olur. Çocuk büyüdüğü zaman bu nafakayı çocuktan geri isteyemez.

Çünkü o, dînen bunu yapmakla yükümlü değildir. Bağışlayan, bir şeyi yapmaya dînen yükümlü tutulmayan ve yapmakla yapmamak arasında serbest bırakılan kişidir.

Kişi, babası bilinen bir çocuğun nafakasını babasının izni olmaksızın karşılasa, bunu bağışlamış yani karşılık beklemeden yapmış olur. Bulduğu çocuğun nafakasını karşılaması da böyledir.

Çünkü çocuğu bulup koruması altına (himayesine) alan kişi, ancak onun yararına olan şeyleri yapma yetkisine sahiptir. Çocuğun yararına olan şey ise korunması ve eğitilmesidir. Bulanın onu borç altına sokma yetkisi yoktur. Çünkü borçlanmanın çocuğa bir yararı yoktur.

Ayrıca bulanla bulunan çocuk arasında velilik doğuran bir neden yoktur. Bundan dolayı nafakayı ondan geri isteyemez.

Diğer yandan çoğu insan, bu tür şeyleri karşılıksız olarak yapar. Harcadıklarını geri almaya tenezzül etmez. Mutlak fiil (daha sonra isteyip istemeyeceğini açıklamadan nafakayı karşılamak) ise insanlar arasında geçerli olan âdete göre değerlendirilir.

[10/211] **Hâkim, ona, harcadığı (infak ettiği), çocuğun borcu olmak koşuluyla onun nafakasını karşılamasını emretse bu câiz olur. Nafaka çocuğun borcu olur.**

Çünkü hâkim insanların yararını korumak için atanmıştır. Çocuğun yararı ise ancak hâkimin bu emri ile sağlanabilir.

Devlet hazinesinde mal yoksa ve çocuğu bulan, karşılıksız olarak nafaka vermekten kaçınıyorsa, hâkimin çocuğun yararını tam olarak gözetmesi, ancak onu bulan kişiye nafakayı karşılamasını emretmekle olur.

Çünkü çocuk normalde varlığını nafakasız devam ettiremez. Hâkimin ise çocuğu bulan kişiyi buna zorlama yetkisi vardır. Çünkü o kendi başına işlem yapma imkânı bulunmayan herkesin velisidir. Bu velilik dinin gerektirdiği bir hak ile sabit olmuştur. Bir açıdan bu velilik, babalık nedeniyle sabit olan velilikten üstündür. Bundan dolayı çocuğu borçlandırma konusundaki bu emri geçerlidir.

Bazı Hanefî fakihlerimiz "Hakimin yalnızca çocuğun nafakasını karşılamayı emretmesi yeterlidir. Bu nafakanın çocuğun zimmetinde bir borç olması koşul değildir. Çünkü hâkimin emri, bulunan çocuğun emir vermeye yetkili (yani büyük) olduğu varsayılarak bizzat onun kendini bulan kişiye nafakasını karşılamasını emretmesi gibi, geçerlidir. Hâkimden başkasının nafakayı karşılamayı emretmesi

durumunda nafaka, bulunan çocuğun borcu olduğuna göre bu borç, hâkim emrettiği zaman sabit olur." demişlerdir.

Ancak doğru olan, *el-Asl*'daki hâkimin, bulunan çocuğun zimmetinde bir borç olmak koşuluyla emredeceği yolundaki görüştür. Çünkü herhangi bir koşula bağlanmamış olan emir, çocuğu bulan kişiyi karşılıksız olarak başladığı bu işi tamamlamaya yüreklendirmek için olabilir. Bu olasılık, ancak karşılanan nafakanın bulunan çocuğun zimmetinde bir borç olması koşul konulduğu zaman kalkar. Bu edenle emir, bu koşulla kayıtlanmalıdır.

Bulunan çocuk, ergenlik dönemine girdikten sonra onu bulup koruma altına alan kişi, "Ben onun şu ve şu ihtiyaçları için harcama yapmıştım" diye iddia etse ve çocuk da onu doğrulasa, iddia sahibi, onun için yaptığı harcamaların bedelini ondan geri ister.

Çocuğun yalanlaması durumunda ise, onun sözü kabul edilir. Nafakayı karşıladığını iddia edenin tanık getirmesi gerekir.

Çünkü bulan, bulduğu çocuğun zimmetinde kendine ait bir alacak iddia etmektedir. Bu konuda güvenilir (emîn) değildir. O, ancak çocuktan ödeme yükümlülüğünü kaldıran konularda güvenilir kabul edilir. Bu nedenle iddia ettiği şeyi tanık getirerek ispatlaması gerekir.

Buluntu çocuk, ergen olduktan sonra, güvenilirse tanıklığı geçerlidir.

Lakîtın tanıklığı

Çünkü o, özgür ve müslümandır. Dolayısıyla güvenilirliği açık olduğu zaman bütün konularda tanıklığı kabul edilir.

Mâlik (rh.a.) "Onun zina konusunda yaptığı tanıklık kabul edilmez" derdi. Çünkü o, insanlar arasında zina çocuğu olma şüphesi altındadır. Dolayısıyla bununla ayıplanır. Bu nedenle yaptığı tanıklıkla, zina aybını başkasına da yükleyerek onu kendisiyle eşit konuma getirmek isteyebilir.

Ancak bu görüş zayıftır. Çünkü zina eden bir kişinin günahından pişman olup döndüğü ortaya çıktıktan sonra zina konusunda yaptığı tanıklık kabul edilir. Hırsız da böyledir. Ayrıca zina dışındaki konularda yaptığı tanıklıkta güvenilirliğinin açık olması nedeniyle doğru söyleme olasılığı yalan söyleme olasılığına ağır bastığına göre, zina konusunda yaptığı tanıklıkta da böyle olmalıdır.

Bulunan çocuk, kendisinin işlediği veya ona karşı işlenen cinayet (öldürme ve yaralama) suçlarında ve had cezasını gerektiren suçlarda özgür müslümanlar gibidir.

Lakitin statüsü

Çünkü görünüşe göre onun özgür olduğuna hükmedilmiştir.

Nitekim bunu yukarıda açıklamıştık.

Lakît hakkında nesep davası

Biri bir çocuk bulup koruması altına alsa, diğeri de onun kendi oğlu olduğunu iddia etse, istihsana dayanarak onu doğrularım. Çocuğun nesebini ona ait kılarım.

Görmez misin çocuğu bulan, onun kendi oğlu olduğunu iddia etse, çocuğun nesebi ona ait kılınmaktadır.

Her iki meselede de bir kıyas, bir de istihsan vardır. Şöyle ki çocuğu bulan, onun kendi oğlu olduğunu iddia ederse kıyasa göre bu iddiasında doğrulanmaz. Çünkü sözünde çelişkiye düşmüştür. Çünkü onun kendi elinde buluntu olduğunu iddia etmiştir. Oğlu ise kendi elinde buluntu olamaz. Ayrıca çocuk, ergenlik dönemine girdiği zaman nesebinin bulana ait kılınması gerekecektir. Çocuğu bulan kişinin ise onu bir yükümlülük altına sokma yetkisi yoktur.

İstihsana göre ise çocuğu bulan, onun ihtiyaç duyduğu bir şeyi ikrar etmektedir. Çünkü çocuk saygınlık kazanmak ve kendisinden zina çocuğu olma aybını uzaklaştırmak için nesebe muhtaçtır. Bu ikrar ile o, çocuğa yararlı olan bir şey kazandırmaktadır. Onun, çocuğu bulması dolayısıyla bu ölçüde hakkı sabit olmuştur.

[10/212]

Bunu şu açıklar: O, çocuğun korumasını ve nafakasını bu ikrarıyla üstlenmektedir. Bu üstlenme, kendi zararına olan bir işlemdir. Kişinin kendini yükümlülük altına sokan bir işlem yapma yetkisi vardır.

Ayrıca onun iki sözü arasındaki çelişki, lian (lanetleşme) yapan kocanın (sonradan) kendisini yalanlamasında olduğu gibi, burada da nesebin dava yoluyla sabit olmasına engel değildir. Çünkü nesebin nedeni kapalıdır. Başlangıçta işin içinden çıkamayarak onun buluntu olduğunu sanmış, sonra çocuğu olduğunu anlamış olabilir.

Çocuğu bulandan başka birinin nesep davasında da kıyasa göre, çocuğun nesebi dava sahibine ait olmaz.

Buradaki kıyas demin açıkladığımız kıyastan farklıdır. Çünkü o, bu davasıyla çocuğu, bulanın elinden almak istemektedir. Bulanın çocuğu koruma hakkı ise başka biri tarafından elinden alınamayacak güçlülükte sabit olmuştur. Dolayısıyla bulanın kesinleşmiş bir hakkının iptal edilmesini gerektiren bir konuda, başka birinin tanık getirmeksizin, salt iddiası kabul edilmez.

İstihsanın açıklaması ise şudur: Bulunan çocuk, nesebe muhtaçtır. O, nesep davası açarak çocuğun yararına olan bir şeyi ikrar etmiş ve çocuğa ait bir hakkı üstlenmiştir. Dolayısıyla onun davası da çocuğu bulanın davası gibidir.

Ayrıca nesebin kendine ait olduğunu iddia eden kişi, nesebin sabit olması dolayısıyla çocuğun korunması konusunda hüküm bakımından, bulan kimseye üstün gelir. Nesep gibi konuların ise doğrudan ispat edilme imkânı olmasa bile mahkeme kararı yoluyla ispat edilebilir. Nitekim ebenin çocuğun doğduğuna

tanıklık etmesiyle miras ve nesep hükmen (yani dolaylı yoldan) sabit olur. Bununla beraber ebenin doğrudan bir borç konusunda tanıklık etmesi ile böyle bir borç sabit olmaz.

Bunu şu açıklar: Kişi, bulunan çocuğu, bulanın elinden almak istediğinde, bulanla almak isteyen arasındaki anlaşmazlık, bulanın yaptığı işin kendisinde, yani çocuğu bulup koruması altına alma konusundadır. Dolayısıyla çocuğu ilk bulan önce davrandığı için diğerine üstün tutulur.

Nesebini iddia etmesi durumunda ise aradaki anlaşmazlık, çocuğun bulanın yaptığı işin kendisinde değildir. Bundan dolayı iddiası, uygun bir konuya rastladığı için ve bu konuda başka bir davacı bulunmadığı için geçerli olur.

Ayrıca nesebin sabit olması, nesep sahibi olan babanın çocuğu korumaya başkalarından daha fazla hak sahibi olmasını gerektirir.

Çocuğu bulan, onun nafakasını karşılamaktan kaçınır ve hâkimden bu çocuğu kendisinden almasını isterse hâkim, onun bulunmuş olduğunu tanıklık yoluyla ispatlamadıkça onu doğrulamayabilir.

Çünkü o, söylediği sözde zan altındadır. O, kendi çocuğu veya nafakasını karşılamakla yükümlü olduğu birinin çocuğu olup kendi nafaka yükümlülüğünü düşürmek için böyle bir yola başvurmuş olabilir. Bundan dolayı tanık getirmediği sürece hâkim onu doğrulamaz.

Onun bulunmuş olduğuna tanık getirirse karşısında bir taraf (hasım) olmaksızın hâkim bu tanıklığı kabul eder.

Tanıklığın karşıda taraf (hasım) olmaksızın kabul edilmesinin iki gerekçesi olabilir: Birincisi, tanıklık, durumu açığa kavuşturmak içindir. Bu durumda tanık karşıda bir taraf olmaksızın dinlenir. İkincisi ise, bu tanıklık herhangi bir yükümlülük doğurmaz. Karşıda tarafın bulunması ise tanıklık, yükümlülük doğuracağı zaman aranan bir koşuldur.

Çocuğun bulunmuş olduğunu tanıklık yoluyla ispatladıktan sonra hâkim seçim hakkına sahiptir. Dilerse çocuğu ondan alır. Dilerse de almayıp bulduğu bu çocuk üzerinde onu yetkili kılarak "Sen bu çocuğu korumayı üstlendin. Üstendiğin bu görevi yerine getirmelisin. Senin üstlendiği bir yükü bana yükleme hakkın yoktur" der.

Ancak onun çocuğu koruyamayacağını ve nafakasını karşılayamayacağını biliyorsa çocuğu onun elinden alması daha uygundur.

Çünkü çocuğu onun elinde bırakmak ölüme terk etmek gibidir. Ayrıca çocuğun ondan alınması çocuğun yararınadır. Hâkim ise insanların yararını kollamakla görevlidir.

Hâkim çocuğu onun elinden aldıktan sonra başka birine vererek çocuğun zimmetinde bir borç olmak koşuluyla onun nafakasını

karşılamasını emrettikten sonra çocuğu bulan, hâkimden o çocuğu kendisine geri vermesini isterse hâkim seçim hakkına sahiptir: İsterse çocuğu geri verir, isterse de vermez.

Çünkü çocuğu bulan, onun üzerindeki ayrıcalık (öncelik) hakkını düşürmüştür. Artık o da çocuğun geri verilmesini istemek konusunda diğer insanlar gibidir.

Lakît üzerinde anlaşmazlık

Çocuğu bulup alır almaz başka biri gelip çocuğu onun elinden alsa ve mahkemeye başvursalar çocuk birinci bulana verilir.

[10/213]

Çünkü o çocuğu daha önce bulduğu için onu koruma hakkı diğerinden çoktur. Ayrıca diğeri, çocuğu onun elinden alarak onun çocuk üzerindeki yetkisini (zilyetliğini) yok etmiştir. Dolayısıyla çocuğu geri vererek onun üzerinde hak sahibi olanın yetkisini geri vermesi emredilir. Çünkü ilk bulan, dinin teşvik ettiği bir iş yapmıştır. İkinci ise bulanın hakkı sabit olduğu için, alması yasak olan bir şeyi almıştır. Dolayısıyla ikincinin çocuğu elinde bulundurma yetkisi, birincinin yetkisi karşısında duramaz ve onu hükümsüz kılamaz.

Bulunan çocuk, büyüdükten sonra, biri onun nesebinin kendisine ait olduğunu iddia etse bu iddianın geçerliliği çocuğun kabul etmesine bağlıdır.

Çünkü artık kendisi hakkında söz sahibidir. İradesini açıkladığı zaman sözü geçerlidir. Bu nedenle nesebinin o kişiye ait olabilmesi için bu iddiayı doğrulaması gerekir. Çünkü dava sahibi, bir açıdan onun yararına olan bir şeyi ikrar ederken, diğer açıdan onun kendine ait kılınmasının gerekli olduğunu iddia etmektedir. Dolayısıyla onun sözü ister dava, ister ikrar olarak görülsün çocuk doğrulamadıkça kendisi hakkında onun sözü sabit olmaz.

Çocuğun onu doğrulaması durumunda şayet dava sahibinin çocuğu olabilecek yaşta ise nesebi ona ait kılınır.

Fakat dava sahibinin çocuğu olamayacak bir yaşta ise nesebi ona ait kılınmaz.

Çünkü gerçek, o ikisini yalanlamaktadır.

Lakîtin cinayetinin diyeti

Bulunan çocuğun işlediği cinayetin (öldürme veya yaralama suçunun) diyetini devlet hazinesi karşılar.

Çünkü onun velâ hakkı devlet hazinesine aittir. Velâ hakkı ise yardımlaşmak ve güçlenmek için istenir. Yardım edecek bir mevlâsı (velâ hakkı sahibi) bulunmayan kişi müslümanlardan yardım ister. Onlardan güç alır. Onun velâ hakkı müslümanlara ait olunca, suçunun gerektirdiği diyeti ödeme yükümü de müslümanlara aittir. Hazineden ödenir. Çünkü hazine, müslümanların ortak malıdır.

Lakîtin mirası

Onun mirası da bulup yetiştirene değil, hazineye aittir.

Çünkü kişinin mirasçı olması ya yakınlık ya da yakınlık anlamında olan evlilik veya velâ hakkı gibi nedenlere dayanır.

Çocuğu bulanda ise bunlardan hiçbiri yoktur.

Burada şöyle bir itiraz yöneltilebilir: O, onu bulup yetiştirmekle onun hayatta kalmasını sağlamıştır. Dolayısıyla özgür kılan kişi, köleye hükmen hayat verme olan özgür kılma nedeniyle velâ hakkını nasıl elde ediyorsa; çocuğu bulanın da bu hakkı elde etmesi gerekir.

Biz bu itiraza şöyle cevap veririz: Bu, onun gibi değildir. Çünkü köle mal sahibi olma açısından ölü sayılır. Ona mal sahibi olma özelliği kazandıran, onu özgür kılan kişidir.

Bulunan çocuk ise sağdır. Mal sahibi olma yetkisi vardır. Dolayısıyla onu bulan, ne gerçekte, ne de hüküm bakımından ona hayat vermiştir. Çocuk, ergen olup onunla velâ sözleşmesi yapmadıkça bulanla onun arasında velâ hakkı sabit olmaz. Bulan onun malının mirasçısı olamadığına göre, mirası hazineye kalır. Çünkü o, kendisine yardım eden mirasçısı olmayan bir müslümandır. Bundan dolayı ona müslüman cemaati mirasçı olur. Malı hazineye konulur.

Ergenlik dönemine girdikten sonra bir kişiyle velâ sözleşmesi yapsa, kendisini bulan kimseyle yaptığı velâ sözleşmesi gibi, bu sözleşmesi de geçerli olur.

Çünkü velâ hakkının hazineye ait olma durumu kesinleşmiş değildir. Dolayısıyla istediği kişiyle velâ sözleşmesi yapabilir.

Ancak cinayet işler ve diyetini hazine öderse hüküm böyle olmaz.

Çünkü müslümanlar, onun diyetini ödeyince müslümanlarla arasındaki velâ ilişkisi kesinleşir. Artık birisiyle velâ sözleşmesi yaparak bu ilişkiyi iptal etme yetkisi kalmaz.

Bu şuna benzer: Harp (düşman) ülkesi vatandaşı olan bir kişi müslüman olsa, istediği kişiyle velâ sözleşmesi yapabilir. Ancak bir cinayet işleyip hazine onun diyetini ödedikten sonra bu yetkisi yoktur.

Bulanın lakît üzerindeki yetkisi

Bulanın, erkek veya kız olsun, bulduğu çocuğu evlendirme ve onun adına alışveriş yapma yetkisi yoktur.

Çünkü bu işlemlerin başkası hakkında geçerliliği özel yetkiye (velâyet) bağlıdır. Peygamber (s.a.v.), "لا نكاح إلا بولي" *Velisiz evlilik olmaz*[335]." buyurmuştur. Bulanın ise bulduğu çocuk üzerinde özel yetkisi yoktur. Onun, çocuk üzerinde yalnızca koruma ve yetiştirme hakkı vardır. Çünkü bunlar çocuğun tamamen

[335] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/394; Dârimî, Nikâh 11; İbn Mâce, Nikâh 15; Ebû Dâvûd, Nikâh 19; Tirmizî, Nikâh 14; Hâkim, *Müstedrek*, II/184.

yararınadır. Bu nedenle (bunun dışındaki konularda) bulanın herhangi bir yetkisi yoktur.

Çocuğun bulunmuş olduğu kesinleştikten sonra onun kendi kölesi olduğunu iddia ederse, bu iddiası doğrulanmaz.

Çünkü görünüşe göre onun özgür olduğuna karar verilmiştir. Bulanın salt sözüne dayanılarak bulduğu çocuğun özgürlüğü kalkmaz. Çünkü çocuk, sırf korunabilmek amacıyla onun elindedir. Dolayısıyla o, hiçbir delili olmadan, sırf sözüyle çocuk üzerindeki zilyetliğini köle mülkiyetine dönüştüremez.

[10/214]

Oğlu olduğunu iddia etmesi ise böyle değildir.

Çünkü bu, çocuğun yararına olan bir ikrardır. Kölelik iddiası ise çocuğun zararınadır. Çünkü bu, kişinin sahiplik niteliğini, mülkiyete konu (köle) olma niteliği ile değiştirmektir.

Lakîtin yanında mal ile birlikte bulunması

Kişi, yanında mal olan bir çocuk bulsa hâkim onu, bulanın elinde bırakarak "Çocuğun nafakasını bu maldan karşıla" diyebilir.

Çünkü bu mal çocuğa aittir. Çünkü onun yanında bulunmuş ve çocuk, o malı başkalarından önce elde etmiştir. O da çocuğun nafakasını çocuğa ait olan maldan karşılamaktadır.

Ayrıca görünürdeki durum, bu malı bırakan kişinin malı çocuğun nafakasının ondan karşılanması için bıraktığıdır. Görünürdeki duruma göre hüküm vermek ise, aksi bir durum olmadıkça câizdir.

Çocuğu bulan, benzer (emsal) çocuklara harcanan nafaka kadar harcama yaptığı konusunda doğrulanır.

Çünkü emîn (emanetçi) konumundadır. Birden çok şeye olasılığı olan bir konuda haber vermekte ve ödeme yükümlülüğünü inkâr etmektedir. Dolayısıyla bu konuda sözü kabul edilir.

Bu şuna benzer: Biri, diğerine bir mal verse ve "Ailemin nafakasını bu maldan karşıla" diye emretse, malı emanet alan kişinin "emsal ailelerin nafakası kadar harcama yaptığı" konusundaki sözü kabul edilir.

Çocuğu bulan, bu maldan yiyecek ve giyecek satın alsa, çocuğun malı üzerindeki bu tür işlemleri geçerli olur.

Çünkü hâkim ona, malı çocuğun nafakası için harcamasını emredince çocuğun ihtiyacı olan yiyecek ve giyecekleri satın almasını emretmiş olur. Hâkimin ise bulunan çocuk üzerinde bu yetkisi vardır. Çocuğu bulanın sahip olduğu mal da hâkimin emriyle çocuğun kendi malı gibi olur.

Bulunan çocuk, miras bırakarak veya bırakmadan ölse ve sonra biri onun, kendi oğlu olduğunu iddia etse doğrulanmaz.

Çünkü çocuğun nesebi öldükten sonra sabit olmaz. Çünkü nesebin hükmü çocuğun ona ait kılınmasının gerekliliğidir. Nesep sahibi olmanın amacı saygınlık kazanmaktır. Öldükten sonra ise bunlar gerçekleşemez.

Ayrıca birinin o çocuğun kendi oğlu olduğunu iddia etmesi onun ihtiyaç duyduğu bir şeyi ikrar ettiği için geçerli olur. Çocuğun ise ölünce nesebe ihtiyacı kalmamış ve böylece bu kişinin sözü miras davası olarak kalmıştır. Bu davasında ise tanığı olmadan doğrulanmaz.

Lakîtin dini ile ilgili hükümler

Bulunan çocuk, gayri müslim olarak ergenlik çağına girse ve o sırada müslüman şehirlerinden birinde bulunsa tutuklanır. Müslüman olmak için zorlanır. Bu istihsana göredir.

Çünkü müslüman şehirlerinden birinde bulununca bulunduğu yere bakılarak onun müslüman olduğuna hükmedilmiştir. Başkasına bağlı olarak müslüman olduğuna hükmedilen kişi, gayri müslim olarak ergenlik dönemine girince ise istihsana göre müslüman olmaya zorlanır. Öldürülmez. Örneğin müslüman bir aileden doğan bir çocuk dinden çıkmış (mürted) olarak ergenlik çağına girse hüküm böyledir.

Kıyasa göre ise müslüman olmaktan kaçınırsa öldürülür.

Çünkü müslüman olduğuna hükmedilmiştir. Müslüman ise dinden çıkmış olduğu zaman öldürülür. Nitekim ergenlikten önce kendisinin müslüman olduğunu açıklasa, sonra dinden çıkmış olsa hüküm böyledir.

Fakat istihsana göre öldürülmez. Çünkü kişinin gerçekten müslüman olması, kalbiyle inanmak ve diliyle söylemek yoluyla olur. Burada ise bu yoktur. Bu yokluk dünyada verilecek cezaların en büyüğü olan öldürme cezasının düşürülmesi konusunda bir şüphe sayılır. Çünkü başkasına bağlılık yoluyla (yani dolaylı yoldan) birinin müslüman olduğuna, onun yararını artırmak için hükmedilmiştir. Öldürmekte ise yarar artırmak gibi bir durum söz konusu değildir.

Bu, aklî dengesi yerinde olan bir küçük hakkındaki "Aklî dengesi yerinde olan küçük, güzelce müslüman olmuş iken dinden çıkmış olarak ergenlik dönemine girse hapsedilir. Müslüman olmaya zorlanır. Öldürülmez" sözümüze benzer.

Bulunan çocuk, ergenlik çağına girmeden ölse kendisini ister müslüman, ister zimmet vatandaşı olan biri bulmuş olsun namazı kılınır.

Çünkü yaşadığı yere bağlı olarak müslüman olduğuna hükmedilmiştir. Bundan dolayı öldüğü zaman namazı kılınır. Nitekim bir küçük esir edilip İslam ülkesine getirilse ve yanında anne babası olmasa öldüğü zaman namazı kılınır.

Çocuk bir havrada veya kilisede, ya da müşriklerden başka hiç kimsenin bulunmadığı bir köyde bulunmuşsa, gayri müslim olarak ergenlik çağına girince müslüman olmaya zorlanmaz. Ergenlik çağına girmeden önce ölürse namazı kılınmaz. [10/215]

Çünkü görünürdeki durum onun o köy halkından olduğudur. Onlar ise tamamen gayri müslimdir. Sonuç olarak bu mesele dört türlü olabilir:

Birincisi, çocuğu bir müslümanın mescit gibi, müslümanlara ait bir yerde bulmasıdır. Bu durumda çocuğun müslüman olduğuna hükmedilir.

İkincisi, çocuğu bir gayri müslimin kilise ve havra gibi gayri müslimlerin ibadethânelerinde bulmasıdır. Bu durumda çocuğun gayri müslim olduğuna hükmedilir. Öldüğü zaman namazı kılınmaz.

Üçüncüsü, çocuğu bir gayri müslimin, müslümanlara ait bir yerde bulmasıdır.

Dördüncüsü de, çocuğu bir müslümanın gayri müslimlere ait bir yerde bulmasıdır.

Bu iki durumda (mezheb imamlarımızdan gelen) farklı görüşler nakledilmiştir: "Lakît" bölümündeki nakle göre her iki durumda da çocuğun bulunduğu yere bakılır. İbn Semâa'nın, Muhammed (rh.a.)'den nakline göre ise, her iki durumda da çocuğu bulana bakılır. "Dava" bölümünün bazı nüshalarında da bu görüşe yer verilmiştir. Bazı nüshalardaki ifade ise "Bulan kişi ile çocuğun bulunduğu yerden hangisi müslüman olmayı gerektiriyorsa ona bakılır" şeklindedir. Kimi nüshalarda ise çocuğun kıyafetinin ve üzerindeki dinî sembollerin hakem kılınacağı söylenmiştir.

"Lakît" bölümündeki nakil (yani "çocuğun bulunduğu yere bakılacağı" görüşü) şöyle açıklanabilir: Çocuk, bulanın kendisini bulup almasının öncesinde orada bulunmaktadır. İki şey karşı karşıya gelince önce olan üstün gelir. Görünürdeki durum da bunu göstermektedir. Çünkü müslümanlar âdeten çocuklarını kiliseye bırakmazlar. Zimmet vatandaşları da âdeten çocuklarını müslümanların ibadethanelerine bırakmazlar. Dolayısıyla aykırı bir durum ortaya çıkmadığı sürece hüküm görünürdeki duruma göre verilir.

İbn Semaa'nın naklettiği görüşün dayanağı ise şudur: Çocuğun, bulan kimsenin elinde olması daha güçlü bir durumdur. Çünkü bu, bir bakıma çocuğa el koymaktır (ihraz). Mübah olan (özel mülkiyette bulunmayan) malın hükmü ihraz yoluyla belirginleşir. Çocuğun bulunduğu yere bağlı olması, ancak zilyet olmaya elverişli birinin olmaması durumunda kabul edilebilir.

Görmez misin, bir çocuk, ana-babasından biriyle birlikte esir edilse bulunduğu ülkeye bakılarak çocuğun müslüman olduğuna hükmedilmez. Çocuk, bulanın elinde iken de bulunduğu yere bakılmaz. Dolayısıyla çocuğun hangi dinden olduğu konusunda, bulanın zilyetliği esastır.

Diğer görüşün dayanağı ise şudur: Bulandan ve yerden birine bakılması çocuğun müslüman olmasını gerektirirken diğerine bakılması gayri müslim olmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla müslüman olmasını gerektirene bakılır.

Nitekim gayri müslim ve müslüman bir karıkocadan doğan çocukla ilgili hüküm böyledir.

Kıyafete bakılacağı görüşünün dayanağı ise şudur: Karışıklık olması durumunda prensip olarak kıyafete ve dinî sembollere bakılır. Örneğin müslüman ölüleriyle gayri müslim ölüleri birbirine karıştığında birbirinden ayırabilmek için kıyafete ve dinî sembollere bakılmaktadır.

Yine müslümanlar İstanbul'u fethettikleri zaman orada müslüman görünümlü, etrafındaki çocuklara Kur'an öğreten bir hocaya rastlasalar ve o, kendisinin müslüman olduğunu iddia etse giydiği elbise ve üzerinde taşıdığı müslüman emarelerine bakılarak onun sözü kabul edilir. Köle yapılamaz.

Bunun delili, Allahu Teâlâ'nın, ﴿ تعرفهم بسيماهم ﴾ *"Sen onları simalarından tanırsın."* (el-Bakara 2/273) buyruğudur. Bulunan bu çocuğun üzerinde de müslüman kıyafeti varsa müslüman olduğuna hükmedilir. Boynunda haç olmak veya üzerinde ipek elbise bulunmak ya da saçları başının ortasında topuz olmak gibi gayri müslimlere ait bir görünüşe sahipse akla ilk gelen, onun gayri müslim çocuğu olduğudur. Dolayısıyla onun gayri müslim olduğuna hükmedilir.

Müslüman biri, çocuğu, müslümanların ve gayri müslimlerin karışık yaşadığı bir yörede bulsa, çocuk öldüğünde cenaze namazı kılınır. Bu hükmün dayanağı istihsandır.

Bu kitapta nakledilen görüşe göre ise çocuğun hangi dinden olduğu konusunda bulunduğu yere bakılır. (Bu hükümde kıyasa dayalıdır.)

Kıyasın dayanağı, iki delil birbirine denk olup çelişince cenaze namazının kılınmayacağı kuralıdır.

Nitekim "Teharrî" bölümünde açıkladığımız gibi, gayri müslimlerin ve müslümanların cenazeleri birbirine karışınca cenaze namazları kılınmaz. **[10/216]**

İstihsanın dayanağı ise şudur: Çocuğun bulunduğu yerle ilgili olan dinî emareler birbiriyle çelişince bulan kişi müslüman olduğu için onun durumuna bakılarak veya İslamın diğer dinlerden üstün olduğu gerçeği dikkate alınarak çocuğun müslüman olması olasılığı ağırlık kazanır. Bu nedenle öldüğü zaman cenaze namazı kılınır.

Çocuk, bir hayvan üzerinde bulunursa o hayvan ona aittir.

Çünkü onun ilk zilyedi o çocuktur. Çünkü binek, üzerindeki kişiye bağlıdır. Bu, çocuğun yanında bulunan herhangi bir mal gibidir. Nitekim biz yukarıda çocuğun yanında bulunan malın ona ait olduğunu belirtmiştik. Çünkü görünürdeki durum, o malı onun yanında bırakan kişinin, çocuğun nafakasının bu maldan karşılanması için bırakmış olduğudur. Bunun gibi, çocuğu bir hayvana bindiren kişi de onun nafakası, bu hayvanın değerinden karşılansın diye bindirmiştir.

Lakît ile ilgili davalar

Çocuk, Küfe şehrinde bulunsa ve zimmet vatandaşlarından birisi onun kendi oğlu olduğunu iddia etse, kıyasa göre bu iddiasında doğrulanmaz.

Çünkü çocuğun özgür ve müslüman olduğuna hükmedilmiştir. Gayri müslimin nesep davasıyla, çocuğun nesebi ona ait kılınırsa dinde de ona bağlı olacaktır. Bu ise, çocuğun müslüman olduğuna hükmedildikten sonra mümkün değildir.

Ayrıca onun çocuk hakkındaki bu sözünün geçerli sayılması bir tür yetkidir. Gayri müslimin ise müslüman üzerinde herhangi bir yetkisi yoktur.

Fakat biz çocuğun, o kimsenin oğlu olmasını ve müslüman olarak kalmasını daha güzel buluruz (İstihsan ederiz).

Çünkü çocuk, müslüman olduğuna hükmedildikten sonra da nesebe muhtaçtır. Bu itibarla nesep davası açan kişi zimmet vatandaşı da olsa onun yararına olan bir şeyi ikrar etmektedir. Dolayısıyla bu ikrarı geçerli olur.

Onun sözü iki şeyi gerektirir: Birincisi çocuğun nesebinin kendisine ait olmasıdır. Bu, çocuk için yararlıdır. İkincisi ise çocuğun gayri müslim olmasıdır. Bu ise çocuk için zararlıdır. İki hükümden birinde onun sözünü kabul etmenin yolunun olmaması diğer hükümde de kabul edilmemesini gerektirmez. Çünkü nesep başka; din başkadır.

Görmez misin bir gayri müslimin, müslüman bir kadından doğan çocuğunun nesebi, kendisine ait olur. Ama çocuk müslüman sayılır. Bu da böyledir.

Bir müslüman, çocuğun, kendi kölesi olduğunu iddia ederek tanık getirse, çocuğun onun kölesi olduğuna hükmedilir.

Çünkü o, davasını tanıklık yoluyla ispatlamıştır. Özgürlüğü ise görünürdeki duruma bakılarak sabit olmuştur. Görünürdeki durum tanıklık karşısında duramaz.

Şöyle bir itiraz gelebilir: Çocuğun adına konuşacak bir kimse yokken bu tanıklık nasıl kabul edilebilir. Onu bulan, onun velisi değildir. Dolayısıyla bu kişi, çocuğun zararına olan bir konuda onun adına söz sahibi olamaz.

Bu itiraza şöyle cevap veririz: Çocuğu bulan, çocuk elinde olduğu için davada onun adına söz sahibidir. Çünkü onu, o kişiden alıkoyar ve onu koruma hakkının kendisinde olduğunu iddia eder. Çünkü çocuk bulunmuştur. Dolayısıyla dava sahibi, çocuğun kendisine ait bir köle olduğunu ancak tanıklık yoluyla ispatlayabilir. Çocuğu bulan da, onun adına söz söyler ve onu savunur.

Bir zimmet vatandaşı, zimmet vatandaşları arasından tanık getirirse, zimmet vatandaşlarının müslümanlar aleyhinde yaptıkları tanıklık geçerli değildir.

Denilmiştir ki: Muhammed (rh.a.)'in, bu sözüyle anlatmak istediği şudur: Bir zimmet vatandaşı, müslümanın "çocuğun kendi kölesi olduğu" yolundaki

tanıklarına karşı, zimmet vatandaşları arasında tanık getirirse iki tarafın tanıkları arasında denklik olmaz. Çünkü zimmet vatandaşlarının tanıklığının müslüman taraf için kanıt değeri yoktur.

Doğrusu, Muhammed (rh.a.)'in asıl anlatmak istediği şudur: Bir zimmet vatandaşı, (herhangi bir davaya veya tanıklığa karşı değil), başlangıçta o çocuğun kendi oğlu olduğunu iddia edip zimmet vatandaşları arasından tanık getirse bu davasıyla çocuğun nesebi sabit olur. Fakat onun müslüman olduğuna hükmedildiği için bu tanıklıkla çocuğun müslüman olduğu hükmü geçersiz olmaz. Gayri müslim olduğuna hükmedilmez. Çünkü dinî açıdan bu tanıklığın müslüman için kanıt değeri yoktur. Zimmet vatandaşlarının, bir müslümanın gayri müslim olduğuna dair tanıklıkları kabul edilmez.

Zimmet vatandaşının tanıkları müslümansa bu tanıklığın gerektirdiği şekilde hüküm verilir.

Çünkü müslüman için kanıt değeri taşıyan bir delil getirerek çocuğun nesebini kendisine ait kılmıştır. Dolayısıyla çocuk, din konusunda da ona bağlı olur. Bulan, çocuğun nafakasını karşılamak için harcadıklarını alamaz. Çünkü bu işi karşılık beklemeden yapmıştır.

Çocuğu, biri müslüman ve diğeri gayri müslim olan iki kişi birlikte bulsalar onun hangisinin kölesi olduğu konusunda anlaşamasalar, müslümanın olduğuna hükmedilir. [10/217]

Çünkü onun müslüman olduğuna hükmedilmiştir. Dolayısıyla müslüman olan, onu korumaya diğerinden daha layıktır.

Ayrıca müslüman olan, ona İslam dininin hükümlerini öğretir. Gayri müslim olan ise çocuk kendi yanında olduğu zaman, ona ancak gayri müslimliğin hükümlerini öğretir. Dolayısıyla çocuğun müslümanın yanında olması onun için daha yararlıdır. Çünkü böylece müslümanların ahlakını kazanabilir. Bulunan çocuk, kendisi için neyin daha yararlı olduğunu bilemez.[336]

Bir kadın bulunan çocuğun kendi oğlu olduğunu iddia etse tanıkları olmadıkça doğrulanmaz. Bir erkeğin aynı iddiada bulunması ise böyle değildir.

Çünkü nesep, meşru ilişki ile sabit olur. Ancak meşru ilişki hakkına öncelikle sahip olan kişi yani kocası aracılığı ile sabit olur. Kadın bu iddiasıyla çocuğun nesebini kendinden başkasına (yani kocasına) ait kılmaktadır. Çünkü çocuğun

[336] Matbu nüshadaki ve elimizdeki yazma nüshadaki ifade "kendisi için neyin daha yararlı olduğunu bilir" şeklindedir. Ancak küçük çocuktan söz ediyorsak bu ifade yanlıştır. Çünkü küçük çocuk kendisi için neyin daha yararlı olduğunu bilemez. Bunun içindir ki onun yararını gözeteceği düşüncesiyle müslümana verilmesi tercih edilmiştir. Kendi yararını bilecek durumda olsa ona sorulması ve cevabı doğrultusunda hareket edilmesi gerekirdi. Bundan dolayı çeviri "bilemez" şeklinde yapılmıştır.

nesebinin kocasına ait olduğu kesinlik kazanmadan kendisine ait olması da kesinlik kazanmaz. Kadının sözünün ise başkasını bağlayan bir kanıt değeri yoktur. Erkek ise, nesebin kendine ait olduğunu doğrudan iddia etmekte ve kendi hakkında bunu ikrar etmektedir.

İkisi arasındaki farkı şöyle açıklayabiliriz: Nesebin erkeğe ait olmasının nedeni olan cinsel ilişki gizlidir. Başkaları bunu bilemez. Dolayısıyla erkeğin (tanık getirmeksizin) sırf nesep iddiası kabul edilir. Nesebin kadına ait olmasının nedeni ise doğumdur. Doğumun gerçekleştiğini kadının dışındaki kimse –ebe- bilir. Bu yüzden kadının (tanık getirmeksizin) sırf nesep iddiasında bulunması kabul edilmez.

Kadın bir erkek ve iki kadını doğuma tanık getirirse çocuğun nesebi kendisine ait olur.

Çünkü nesep, şüpheye rağmen sabit olan şeylerdendir. Dolayısıyla erkeklerin kadınlarla birlikte yaptığı tanıklık yoluyla sabit olur.

İki kadın, çocuğun kendilerine ait olduğunu iddia ederek her ikisi de onun kendi oğlu olduğuna birer tanık getirse, Ebû Hanîfe'ye göre bu çocuk her ikisinin de oğludur.

Bu, Ebû Hafs (rh.a.) nakline göredir. Ebû Süleyman (r.a.)'ın nakline göre ise çocuk, hiçbirinin oğlu olmaz.

Ebû Hafs'ın naklinin gerekçesi şudur: Bir kadının tanıklığı doğumu ispatlamak konusunda tam bir kanıttır. Çünkü bu, erkeklerin bileceği şeylerden değildir. Dolayısıyla her iki kadının da bir kadın tanık getirmesi iki erkek veya bir erkek, iki kadın tanık getirmesi hükmündedir.

Ebû Süleyman (r.a.)'ın naklinin gerekçesi ise şudur: Bir kadının tanıklığı zayıf bir kanıttır. Çünkü bu, zorunlu bir tanıklıktır. Bu yüzden denklik durumunda kanıt değeri taşımaz.

Görmez misin, kadınlardan birisi iki erkek tanık; diğeri ise bir kadın tanık getirse bir kadının tanıklığı iki erkeğin tanıklığı karşısında duramaz. Dolayısıyla hiçbirinin iddiası bir kadının tanıklığı ile sabit olmaz.

Ancak her iki kadın da tam kanıt yani iki erkek veya bir erkek, iki kadın tanık getirirse, bu durumda Ebû Hanîfe'ye göre çocuğun nesebi her ikisine birden ait olur. Muhammed ve Ebû Yusuf (rh.a.)'a göre ise nesep hiçbirine ait olmaz.

Bu konuyu ve konuyla ilgili görüş ayrılıklarını, dikte ettirdiğimiz "Dava" ve "Tanıklık" bölümlerinde "İki veya daha çok erkeğin nesep iddiasında bulunması" konusunda açıklamıştık.

Kadınlardan birisi iki erkek, diğeri iki kadın tanık getirse ben onun, iki erkeğin tanıklık ettiği kadının çocuğu olduğuna hükmederim.

Çünkü iki erkeğin tanıklığı güçlü bir kanıttır. İki kadının tanıklığı ise zayıf bir kanıttır. Güçlü karşısında zayıf olan dikkate alınmaz.

Bir köle veya yazışmalı köle veya zimmet vatandaşı, ya da harp (düşman) ülkesi vatandaşı, müslümanlara ait olan bir yerleşim yerinde bir çocuk bulsa bu çocuk özgür olur.

Çünkü o çocuğun bulunduğu bilinince ülkeye bakılarak veya ilk durumun devam ettiği (ıstıshap) prensibi işletilerek özgür olduğuna hükmedilmiştir. Böyle hükmedildikten sonra bulanın din veya kölelik gibi nitelikleri bu hükmü değiştirmez. [10/218]

Bulunan çocuk, bulanın mülkiyeti dışındaki bir yerde öldürülmüş olarak bulunsa, o çevrede oturanlara kasâme[337] yemini ettirilir. Diyet, hazineye ait olmak üzere onlar tarafından ödenir. Lakîtin öldürülmesi ve diyeti

Çünkü bulunan çocuk, mal ve can güvenliği hakkına sahip olan bir özgürdür. Çünkü kendisinin müslüman ve özgür olduğuna hükmedilince diğer özgürlerin mal ve can güvenliği hakkı (hürmet ve tekavvüm), onun içinde geçerli olur. Diyetin ve kasâmenin gerekmesi ise can güvenliği hakkına sahip olan özgür insanların canlarını yitirmelerine engel olmak içindir.

Nitekim Peygamber (s.a.v),

لَا يُتْرَكُ فِي الْإِسْلَامِ دَمٌ مُفْرَجٌ

"İslam dininde heder olan bir kan bırakılmaz[338]*"* buyurmuştur. Diyet ise öldürülen kimsenin bıraktığı mirasıdır.

Biz daha önce, bulunan çocuğun mirasının hazineye ait olduğunu açıklamıştık.

Köle, bir çocuk bulsa ve o çocuğun bulunmuş olduğu ancak onun sözüyle tespit edilse, ancak kölenin sahibi "Yalan söyledin. O benim kölemdir" dese, köle kısıtlı ise (yani ticaret yapmaya izinli değilse) sahibinin sözü kabul edilir.

Çünkü kölenin elinde bulundurduğu şeydeki zilyetliğine bakılmaz. Onun elde bulundurması, sahibinin elde bulundurması demektir. Dolayısıyla sanki çocuk, kölenin sahibinin elinde gibidir.

Ticaret yapmaya izinli ise kölenin sözü kabul edilir.

---

[337] **Kasâme**, Kimin tarafından öldürüldüğü bilinmeyen bir cesedin bulunduğu yerin ait olduğu kabile veya köy halkından belirli sayıda insana "onu kendilerinin öldürmediğine ve öldüreni bilmediklerine" dair yemin ettirilmesidir. Böylece ölünün kanını heder olmaktan korumak ve o mahal ahalisinin alaka ve dikkatsizliğine bir tür ceza olmak üzere bu kimseler hakkında diyet ödeme yükümlülüğüne hükmedilir.

[338] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XVII/24; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, VI/458.

Çünkü kazancındaki zilyetliği geçerlidir. Çünkü onun ticaret yapmasına izin vermek, üzerindeki kısıtlılık durumunu kaldırmak ve köleye kazandığı mala sahip olma hakkı vermektir. Bir konuda zilyetliği geçerli olan kişinin ise o konuyla ilgili sözü kabul edilir.

Kölenin kısıtlı ve ticarete izinli olması arasındaki fark şöyle açıklanabilir: Köle "Bu, bulunmuş bir çocuktur. Benim elimdedir" sözüyle sahibinin bu çocuk üzerinde hakkı olmadığını bildirir. Çünkü bu çocuk özgürdür. Kısıtlı kölenin ise elinde olan bir şey hakkında, sahibinin hakkını düşürecek bir söz söyleme yetkisi yoktur. Nitekim o, kendisinin borçlu olduğunu ikrar etse sahibinin, elinde olan mal üzerindeki hakkını düşüremez. Ticarete izinli köle ise böyle değildir. Onun, elinde olan bir şeyle ilgili olarak, sahibinin onu alma hakkını düşüren sözü kabul edilir. Örneğin, ticarete izinli köle borç ikrar etse bu borcu sabit olur.

Kişi, bir çocuk bulup, onu bulmuş olduğunu ikrar ettikten sonra o veya başka birisi çocuğu öldürse öldürenin âkilesi, diyeti hazineye öder.

Çünkü Allahu Teâlâ,

﴿ومن قتل مؤمنا خطأ فتحرير رقبة مؤمنة ودية مسلمة إلى أهله﴾

"Bir mümini yanlışlıkla öldüren kimsenin, mü'min olan bir köle özgür kılması ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gerekir." (en-Nisâ 4/92) buyurmuştur. Bulunan çocuk ise özgür bir müslümandır. Dolayısıyla yanlışlıkla öldürmüşse âkilesinin diyeti ödemesi gerekir. Bu konuda çocuğu bulanla başkaları arasında fark yoktur.

Kasıtlı olarak öldürmüşse Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre devlet başkanı isterse buna karşılık onu öldürür; isterse diyet vermesi koşuluyla onunla anlaşır. Ebû Yusuf (r.a.) ise "Malından diyet alınır. Ben bulunan çocuğa kısas olarak onun öldürüleceğini söylemem" demiştir.

Bir harp (düşman) ülkesi vatandaşı, müslüman olup bizim ülkemize gelse sonra birisi onu kasten öldürse, Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'e göre onu öldürene kısas cezası verilir. Ebû Yusuf'tan ise bu meselede iki görüş de nakledilmiştir.

Ebû Yusuf (rh.a.)'un görüşünün dayanağı şudur: Biz biliyoruz ki bulunan çocuğun İslam ülkesinde asabesi veya –uzak da olsa- yakınlarından olan bir velisi vardır. Fakat biz onun kim olduğunu bilmiyoruz. Kısas cezasını uygulatma hakkı ise veliye aittir. Nitekim Allahu Teâlâ, ﴿فقد جعلنا لوليه سلطانا﴾ *"Bir kimse haksız yere öldürülürse biz onun velisine (hakkını alması için) yetki verdik."* (el-Isrâ 17/33) buyurmuştur. İşte bu, devlet başkanının kısas cezasını uygulaması konusunda bir şüphe meydana getirir. Kısas cezasının bulunan şüpheden dolayı uygulanma

imkânı kalmayınca, öldürenin diyeti kendi malından ödemesi gerekir. Çünkü diyet kasıt nedeniyle gerekmiştir.

Harp ülkesi vatandaşı iken müslüman olan kimse hakkında da, aynı düşünce tarzı ile, kısas cezasının gerektiğini söyleriz. Çünkü biz biliyoruz ki onun İslam ülkesinde bir velisi yoktur. **[10/219]**

Bu hükmü vermenin diğer bir yolu da şudur: Kısas, öldürülen kimsenin yakınlarının kinini söndürmek ve öç almalarını önlemek için konmuş bir cezadır. Cezadaki bu amaç, öldürülenin yakınları için söz konusu ise de müslüman toplumun bütünü için söz konusu değildir. Devlet başkanı ise müslümanların hakkını almak konusunda onların vekilidir. Müslümanların hakkı ise kendilerine yararı olan şeylerdedir. Müslümanlara yararı olan şey ise diyettir. Çünkü diyet, onların yararına harcanacaktır. Bundan dolayı biz kısas cezasını değil, diyeti gerekli görüyoruz. Bu düşünce tarzında, yabancı ülke vatandaşı iken müslüman olup İslam ülkesine gelen kimse ile bulunan çocuk arasında bir fark yoktur.

Ebû Hanîfe ve Muhammed (rh.a.)'in delili ise (Kitap ve Sünnet'teki) kısas cezasını gerektiren genel kapsamlı ifadelerdir. Örneğin Allahu Teâlâ, ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ﴾ *"Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı."* (el-Bakara 2/178) buyurmuştur. Peygamber (s.a.v.) de, الْعَمْدَ قَوَدٌ *"Kasten adam öldürme kısası gerektirir[339]"* buyurmuştur.

Ayrıca velisi olmayan kişinin velisi devlet başkanıdır. Resûlüllah (s.a.v.),

السُّلْطَانُ وَلِيُّ مَنْ لَا وَلِيَّ لَهُ

"Devlet başkanı, velisi olmayan kişinin velisidir[340]" buyurmuştur. Kısas isteme yetkisinin veliye ait olduğu sabit olduğuna göre devlet başkanı kısas cezasını uygun bulabilir. Çünkü Allahu Teâlâ, ﴿فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا﴾ *"Bir kimse haksız yere öldürülürse biz onun velisine (hakkını alması için) yetki verdik."* (el-Isrâ 17/33) buyurmuştur. Bu âyette sözü edilen yetki, kısas cezasını uygulatma yetkisidir. Görmez misin, bu âyetin hemen devamında ﴿فَلَا يُسْرِفْ فِي الْقَتْلِ﴾ *"Ancak o da kısasta ileri gitmesin."* (el-Isrâ 17/33) buyrularak öldürülenin velisinin kısasta ileri gitmesi yasaklanmıştır. Bu, yabancı bir ülkede iken müslüman olup İslam ülkesine gelen kimse hakkında açıktır. Bulunan çocuk hakkında da böyle olmalıdır. Çünkü bilinemeyen şey (yani bulunan çocuğun İslam ülkesinde velisi olabileceği olasılığı) yok hükmündedir.

---

[339] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/63; Ebû Dâvûd, Diyât 15; Nesâî, Muharebe 14; İbn Mâce, Diyât 8; Dârekutnî, Sünen, III/93; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XI/6.

[340] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/250; İbn Mâce, Nikâh 15; Ebû Dâvûd, Nikâh 18; Tirmizî, Nikâh 14; İbn Hibbân, *Sahih*, IX/386.

Diğer yandan öldürülen çocuğun velisi kısas hakkını uygulatamayınca devlet başkanı bu konuda onun yerine geçer. Burada affetme şüphesi yoktur. Çünkü öldürülen çocuğun velisi bilinmemektedir ki affettiği düşünülebilsin.

Ebû Hanîfe ile Muhammed (rh.a.)'in bir diğer delili de Hürmüzân ismindeki bir kişi hakkında nakledilen şu hadistir: Ubeydullah b. Ömer (r.a.), Hürmüzan'ı, babasını öldürmekle suçlayarak öldürmüştü. Osman (r.a.), halife olunca Ali (r.a.) onun Ubeydullah b. Ömer (r.a.)'e kısas cezası vermesini istedi. Osman (r.a.) "Bu, daha dün babası öldürülen bir kimsedir. Ben bugün onu öldürmekten haya ederim. Hürmüzan'ın ise kimsesi yoktur. Bu nedenle ben onun velisi olarak, Ubeydulllah'ı affediyor ve Hürmüzân'ın diyetini ödettiriyorum" dedi. Görüldüğü gibi Ali ve Osman (r.a.) kısasın gerektiği konusunda görüş birliği etmişlerdir.

Ayrıca, ﴿وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ﴾ *"Kısasta sizin için hayat vardır."* (el-Bakara 2/179) âyeti gereği, kısas cezası hayatı korumak için konmuştur. Hayatın korunması ise caydırma yoluyla sağlanır. Şöyle ki kişi başkasını öldürdüğü zaman kendisinin de öldürüleceğini bilince öldürmekten kendini alıkoyar. Böylece kısas her ikisinin de yaşamasını sağlar. Bu nedenle, اَلْقَتْلُ اَنْفَى لِلْقَتْلِ "Öldürmeyi en iyi önleyen şey öldürmektir."denilmiştir. Bu gerekçe, diğer insanlar için geçerli olduğu gibi bulunan çocuk ve yabancı ülkede iken müslüman olup İslam ülkesine gelen kişi için de geçerlidir. Dolayısıyla devlet başkanı isterse kısas cezasını uygular. İsterse öldürenle diyeti ödemesi koşuluyla anlaşır. Çünkü o müctehiddir. İctihadını diyet isteme yönünde kullanabilir.

Ayrıca o, müslümanların yararını kollar. Diyet almak, müslümanlar için kısastan daha yararlı olabilir.

Ancak onun öldüreni karşılıksız olarak affetme yetkisi yoktur.

Çünkü o, müslümanların hakkını kaldırmakla değil, korumakla görevlidir.

Lakîte zina iftirası atmak

Bulunan çocuğun kendisine zina iftirası atan kişiye had cezası verilir. Annesine iftira atana ise verilmez.

Çünkü zina suçundan uzak olduğu için muhsandır.[341] Ya da kazif cezasının uygulanmasını gerektiren muhsanlık koşulunda nesebe bakılmadığı için çocuğun kendisine yönelik zina suçlaması yapan kişiye ceza verilir. Annesi ise muhsan değildir. Aksine zina edenler görünümündedir. Çünkü babası bilinmeyen bir çocuğu vardır. Bu nedenle annesini zina etmekle suçlayan kişiye ceza verilmez. Kazif ve kısas cezalarında bulunan çocuk diğer özgür kimseler gibidir. Çünkü

[341] **Muhsan**, Âkil, bâliğ, hür, Müslüman ve iffetli olan erkek anlamına gelir. Bu özelliklere sahip bayana ise "muhsane" denir. Bu şartlar kazf muhsanlığı için geçerlidir. Recim uygulaması için gerekli olan ihsanda bunlara ek olarak hür bir kadınla meşrû bir evlilik içinde fiilen cinsel ilişkide bulunmuş olma şartı da bulunmaktadır.

özgür olduğuna hükmedilmiştir. Bundan dolayı had cezasını gerektiren bir suç işlediğinde tam ceza alır. [10/220]

Ergenlik çağına girdikten sonra kendisinin falancaya ait bir köle olduğunu ikrar etse, o da onun kendi kölesi olduğunu iddia etse çocuk, onun kölesi olur.

Lakîtin ikrarı ile ilgili hükümler

Çünkü o, kendi zararına ikrar ettiği bu konuda suçlama (töhmet) altında değildir. İkrarının kabul edilmesi durumunda başka birinin kesinleşmiş bir hakkı geçersiz kılınmış olmaz. Ayrıca kendisinin bilinen bir nesebi de yoktur. Dolayısıyla ikrar ettiği kölelik, doğru olabilir. Ancak bu, hâkimin ancak -tam ceza vermek ve organ kısası uygulamak gibi- özgürlere verebileceği bir ceza vermesiyle onun özgür olduğu kesinleşmedikçe böyledir. Onun özgürlüğü, hâkim kararına bağlanınca artık kölelik ikrarı kabul edilmez. Çünkü ikrarı ile hâkimin kararını geçersiz kılmaktadır. Onun sözü ise kesinleşmiş bir kararı, geçersiz kılmak konusunda kanıt değeri taşımaz.

Ayrıca o, bu ikrarında dînen yalanlanmaktadır. Lehine ikrar edilen kişi yalanladığında çocuk özgür olarak kaldığına göre din yalanladığında özgürlüğü öncelikle sabit kalır.

Kendi ikrarıyla, köleliği kesinlik kazanınca artık öldürme ve yaralama suçlarında ve had cezasını gerektiren suçlarda kölelik hükümleri uygulanır.

Çünkü köleliği karara bağlanmıştır.

Bulunan çocuk, kadın olup bir erkeğin câriyesi olduğunu ikrar etse, o da onun kendi câriyesi olduğunu iddia etse onun câriyesi olur.

Çünkü olması mümkün olan bir konuda ifade birliği etmişlerdir. Bu konuda kendilerinden başka kimsenin hakkı yoktur.

Ancak kadın biriyle evli ise evliliğin bozulmasını gerektiren konularda kadın doğrulanmaz.

Çünkü burada, kocanın hakkı vardır. Kadının câriye olduğuna karar verilmesi ise evliliğin başlamasına ve sürdürülmesine engel olmaz.

Ancak o, kayın pederinin kızı olduğunu iddia eder, babası da onu doğrularsa nesep sabit olur. Evlilik bozulur.

Çünkü bu durumda evliliğe aykırı bir şey gerçekleşmiştir. Birinin kız kardeşi olmak hem onunla evlenmeye, hem de evliliği sürdürmeye aykırı bir durumdur.

Kadının, câriyesi olduğunu ikrar ettiği kişi onu özgür kılsa onun seçim hakkı (hıyâru'l-ıtk) olmaz.

Çünkü kölelik ikrarı, kocası açısından geçerli değildi. Ayrıca kadın ile lehine ikrar edilen arasında, kocasından kurtulabilmek için, kadının köleliği ikrar etmesi, sonra onun kadını özgür kılması ve kadının kendini seçmesi suretiyle gizli bir

anlaşma olmuş olabilir. Bu nedenle kadın kocasının hakkı olan konularda doğrulanmaz.

Kocayı, kurtulamayacağı bir zarara uğratacak olan bütün hükümlerde prensip kadının, kocası açısından doğrulanmamasıdır. Kurtulabileceği bir zarara yol açan hükümlerde ise kadın, kocasının açısından da doğrulanır.

Koca eşini bir kez boşasa, bunun üzerine kadın câriye olduğunu ikrar etse, boşama sayısı ikiye düşer.

Çünkü koca, bu durumda kadına geri dönerek ikinci boşama hakkını kullanmayıp onunla evliliğini sürdürerek zararı önleyebilir.

İki kez boşasa, sonra kadın câriye olduğunu ikrar etse, koca eşine dönebilir.

Çünkü kadının boşama sayısını iki kabul edersek koca kurtulamayacağı bir zarara uğrar. Dolayısıyla bu konuda kadını doğrulamayız.

İki âdet dönemi geçtikten sonra köleliği ikrar etmesi durumunda iddet hükmü de böyledir. Koca üçüncü âdet döneminde eşine dönebilir. Kadın bir âdet dönemi geçtikten sonra kölelik ikrarında bulunursa belirttiğimiz nedenden dolayı iddeti iki âdet süresi kadar olur.

Koca, ona (câriye olduğunu ikrar eden eşine) zina iftirası atsa, ona kazif cezası verilmez; lian yapmaları da gerekmez.

Çünkü ikrarıyla onun köleliği kesinlik kazanmıştır. Câriye ise muhsan olmaz. Dolayısıyla câriyeye zina iftirası atmakla had cezası da, lian da gerekmez.

Kadın, bir köleyi veya câriyeyi müdebber kılıp sonra câriye olduğunu
[10/221] **ikrar etse, müdebber kılma işlemini geçersiz kılmak konusunda doğrulanmaz.**

Çünkü müdebber köle, tedbîr (müdebber kılma) ile özgür olma hakkını kazanmıştır. Örneğin kadının özgür kılmasıyla köle gerçekten özgür olma hakkını kazansa kadın bu özgür kılmayı geçersiz kılan bir konuda doğrulanmaz. Çünkü o, köle açısından töhmet altındadır. Müdebber kılması da böyledir.

Ölürse müdebber kıldığı kölenin değerinin üçte biri özgür olur. Değerinin üçte ikisini kadının sahibine ödemek için çalışır.

Çünkü kölenin borcunu ödemek için çalışması kadının hakkıdır. O ise kazancının sahibine ait olduğunu söylemiştir. Kendisini ilgilendiren bu ikrarı geçerlidir.

Efendisi onu özgür kılsa müdebber kölesi, eski durumu üzere kalır. Ancak kadının ölümünden sonra onun velâ hakkı kime aitse ona çalışır. Özgürlük bedelini ona öder. Çünkü kadın bunu ikrar etmiştir. Bu ikrarı ise geçerlidir. Çünkü sırf kendi hakkıdır. Kadının sahibi, onu özgür kılınca, özgür kılınmadan önceki kazancın

üzerindeki hakkı düşmez. Bundan dolayı kendisi öldükten sonra müdebber kölesi, kendisini özgür kılan efendisine çalışır. Özgürlük bedelini ona öder.

Bulunan çocuk, ergenlik çağına girdikten sonra bir kadınla evlense, sonra eşinin kendi üzerinde mehir alacağı var iken kendisinin falancanın kölesi olduğunu ikrar etse, kadının mehri onun zimmetinde borç olarak kalır. Mehrin iptalini gerektirecek bir konuda sözü kabul edilmez.

Çünkü bu, geçerli bir nedene dayanan ödenmesi kesinleşmiş bir borçtur. Dolayısıyla bu borcunun iptalini gerektirecek bir konuda ettiği ikrar kabul edilmez.

Borç istese, bir kölesini satsa, birine kefil olsa, bir şey bağışlasa, sadaka verse, bir kölesiyle özgürlük sözleşmesi yapsa, özgür kılsa veya müdebber kılsa, sonra da kendisinin, falancanın kölesi olduğunu iddia etse, bu işlemlerden herhangi birini geçersiz kılan bir konuda ikrarı kabul edilmez.

Çünkü bu konularda töhmet altındadır. Ayrıca hüküm kesin kanıtla sabit olur. Onun sözü ise bu sayılanlardan hiçbirine karşı, haklarını geçersiz kılan bir konuda kesin kanıt sayılmaz. Dolayısıyla bu konularda ikrar etmesiyle etmemesi arasında fark yoktur.

Allahu Subhanehu ve Teâlâ doğruyu daha iyi bilir. Dönüş ve son varış O'nadır.

KARMA İNDEKS

A

Âbü'l-Lahm, 48
Adiyyogulları, 69
Akîl, 96
âkile, 198
âriyet, 110
avl, 22

B

bahr-i recez, 278
burmak, 290

C

cerib, 145
Ci'râne, 35
cihad farzı, 4
cu'l, 36

D

dârülharp, 104
deyyus, 289
diz kapağı, 270

E

ednâ, 47
Ehl-i sevâd, 28
el, 47
eman, 47, 111, 114
erş, 199

F

fakîh, 41
fakir, 96
fey', 14, 197

G

gadr, 10
ganimet, 14
gaza, 8
gulûl, 9, 50

H

haber-i vahid, 297
had, 138, 340
Hafîr, 17
halefiyet, 188
halvet, 277
Hamele-i Arş, 346
Hanefî âlimleri, 348
haram aylar, 48
harbî, 112, 124, 187, 196
Harem sınırları, 155
Harem-i Şerif, 175
Harr, 334
Harûrî, 31
hevdec, 277
hıdâb, 355
hıyâru'l-ıtk, 389
hukne, 287
hul', 163
hurmet-i musâhara, 276
hünsâ, 272
Hürmüzân, 388

I

ıstıshabu'l-hal, 325

İ

l'lây-ı Kelimetullah, 136
icap, 80
icmâ, 20
ihraz, 73, 98
istihsan, 267, 268
istila, 96
istinâbe, 242

K

kafîz, 145
Karâmita, 54
kasâme, 160, 385
kasık, 49
kavl-i kadim, 275
Kerubiyyîn, 346
kıyas, 268
Kisrâ, 153
kubtiyye, 285

L

Lakît, 369
lanetleşme, 305
lukata, 91

M

Malatya, 134
Mecûsi, 310, 350
mefhûm-u muhâlif, 47
menbûz, 371
Merrü'z–Zahrân, 69
Merzubân, 89
mestûru'l-hâl, 298
mevânîz, 151
Mısayyısa, 134
mislî, 100
muâmelât, 15
muâraza, 331
Mufâvaza, 194
muhannes, 290
muhayyerlik, 105
muhsan, 388
mukim, 134
mûris, 188
Mücahid, 9
müdd, 44
müdebber, 103, 112, 165, 211
müellefetü'l-kulûb, 162
müfreze, 173
mükâtep, 101, 103, 112, 155, 192, 196, 261
mümeyyiz, 366
mürted, 1
mürtehin, 110
müsle, 243
müste'men, 1, 40, 168, 176
mütekavvim, 311
müteşâbih, 291
müzemmem, 55

N

Nefl, 85
nesh, 20
nükul, 288, 361

O

ordu, 6

R

recm, 194
ribe'l-ğulûl, 40

S

safiy, 18
safrâ, 33
sarf, 177
semen, 85, 105
seriyye, 6
Sevâdü'l-Irak, 28
sika, 75
sîret, 1
siyer, 1

Ş

şayi paylı, 51
şâz, 26, 76, 292

şefii, 105
şuf'a, 81, 105, 260
Şuf'a hakkı, 60
şurûh, 11
şuyûh, 11

T

Tağlibî, 154
takva, 7
tard kıyası, 268
teberrû, 111
tedbîr, 390
Teharrî, 333
tenfil, 83, 90
terike, 150
tertip, 358
tevahhî, 333

U

ukr, 92, 109, 322
Uyluk, 270

Ü

Ülke, 115
Ümmü Hânî, 127
ümmü veled, 92, 103, 112, 165, 192, 211

V

vasî, 109
vedîa, 110
velâ, 126
velâ hakkı, 108, 370
velîd, 11

Y

yetim, 20
yuna, 50

Z

zevi'l-kurbâ, 20
zıhar, 275
zimmet, 17
zimmî, 112, 116, 128
zinet, 274